

Kemény Zsigmond

KISREGÉNYEK
és
ELBESZÉLÉSEK

Kemény Zsigmond szépirodalmi munkásságának megítélése sohasem volt nagyobb viták tárgya a magyar irodalomtörténetben. Mint a modern magyar regényirodalom és regényelmélet egyik első kezdeményezőjének és megalapozójának, a különböző irodalomtörténetek egyértelmű helyet biztosítottak neki a korszakokként újraértékelt, újraírt kánonokban. Egyes pályaszakaszainak, műveinek értékelése azonban már közel sem mutat ilyen egységes képet: az egyes életműinterpretációk különösen az e kötetben szereplő elbeszéléseket és kisregényeket mellőzték feltűnően, vagy (legalábbis egy mai értelmező távlatból tekintve) jelentőségükön alul ítélték meg őket. Ennek oka elsősorban az, hogy Kemény szépirói munkásságát a nyugat-európai színvonalú, modern magyar regény, lélektani regény megteremtőjeként tartják számon, s javarészt az ezeket reprezentáló realista, nagy elbeszéléseit, történelmi regényeit interpretálták (*Özvegy és leánya*, *A rajongók*, *Zord idő*). A realista poétika nézőpontjából, illetve az interpretációk egy részében érvényesülő politikai-társadalmi kontextust hangsúlyosabban figyelembe vevő olvasatokban feltett kérdésekre Kemény 1851 és 1854 között írt munkái jobbra némák maradtak (kivétel talán a *Férj és nő*). Ennek következtében ezeket a műveket rosszabb esetben igénytelen mondanivalójú, közönségszórakoztató olvasmányként, jobb esetben műveltségközvetítő, közönségnevelő alkotásokként, vagy a realista nagyregények előkészületeiként értékelték; de mindenképpen csak epizód szerepet szánva nekik az életműben.

Napjaink megváltozott kor- és világtapasztalata, befogadói érzékenysége olyan kérdések felvetésére ad lehetőséget, melyek révén ezek a művek inkább megszólaltathatók, poétikai, beszédmódbeli, világértelmezési modernségük és jelentőségük egyre nyilvánvalóbbá válik, melyek révén egyre inkább a Kemény-recepció érdeklődésének középpontjába kerülnek.

Kemény Zsigmond
KISREGÉNYEK ÉS ELBESZÉLÉSEK

CSOKONAI KÖNYVTÁR. FORRÁSOK
(Régi kortársaink)

2.

Sorozatszerkesztők:

Debreczeni Attila, Imre Mihály,
S. Varga Pál

A borítón:

A TUDÁS FÁJA

(Címlapnyomatvány és könyvdísz XVII–XVIII. századi
debreceni nyomtatványokban)

Kemény Zsigmond

Kisregények és elbeszélések

Sajtó alá rendezte, a kísérőtanulmányt
és a jegyzeteket írta:

BÉNYEI PÉTER

Debrecen, 1997

A kötet
a Felsőoktatási Tankönyv- és Szakkönyvtámogatási Pályázat
támogatásával jelent meg

© Bényei Péter, 1997

LEKTORÁLTA:

Imre László

ISSN 1217-0380

ISBN 963 472 238 5

Kiadta: a Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen

Felelős kiadó: Cs. Nagy Ibolya főszerkesztő

Műszaki Szerkesztő: Takács László

A szedés és tördelés Juhászné Marosi Edit munkája

A nyomást és a kötészetit feldolgozást a TIFF Bt. végezte

Terjedelem: 28,24 A/5 ív

Készült: Debrecenben, 1997-ben

Tartalom

A szív örvényei.....	7
Két boldog.....	75
Alhikmet, a vén törpe	101
Poharzás alatt	143
Szerelem és hiuság	172
A szerelem élete	227
„A szerelem élete” (A Kemény-elbeszélések világ- képe és poétikája)	257
Jegyzetek	281
Szómagyarázatok	313

A szív örvényei

I.

Reggeli tizenegy óra lehet, midőn két úr lép az „Albergo Italiano” kapulépcsőjéről a gondolába.

Az idő derült, és szép őszi napot ígér.

– Hová megyünk, signore?

– A Manfrini-palotába. Antonio! – válaszolá az ifjabbik úr.

Antonio megindította gondoláját, s az nyilvánosan halad a nagyobb és kisebb áruhajók közt, melyekkel a Canal Grande az egykori tengerkirálynénak, Velencének főutcája, szokatlanul telve van.

– Látáztattad-e útlevelünket? – kérdé az előbb szólott idősb utitársát, ki tőle vagy jelleménél vagy helyzeténél fogva némi függésben volt.

– Még tegnap estve, Anselm – válaszolá ez, félrevonva a gondola függönyeit, hogy szabadon legeltethesse szemét a sötét márványépületeken, a Szent Márk templomán, a „Della Salute” kúpjain, a „Rialton” és a kék lagunán, melynek mélye régi és bősztitkokat fed, de külszíne redőtlen és nyílt, mint a gyermekarc.

Míg az éltseb idegen a művészet s a mult idők emlékein mereng, addig fiatal barátja a karesű, röpkedő és egymást űző gondolákra néz. Keresi mindeniknek rejtélyeit. Figyelmes majd egy öltözékre, melynek szabása vagy színe felöltlik, majd egy nőfátyolra, mely az övé mellett elesapó gondolából kilebben, majd a sötét és égő arcokra, az eleven és nyilazó szemekre, a gömbölyded karokra, a IX. Pius arkéjével díszlő nőkeblekre és általában mindenre, mit a gyorsan elvonuló tárgyak benyomásai közül leginkább szeret a könnyelmű hangulat megragadni.

– Vasútjegyet is váltottam – szól az idősb idegen egy hosszú és méla pere után.

– Így még holnap hat órakor indulhatunk, és Paduában fogunk a Pedrocchi-kávéház verandáján reggelizni.

– Máskép Veronába meg sem érkezhetnénk, mert Vicenzában nem mindig lehet pontos szállítást találni.

– De miért kell a holdas éjet épen Verona falai közül nézni, mintha az nem volna szintoly keces a Brenta lazurkék folyama mellett? Miért vágyol holnap a sentimental hírű város keblében álmodni? Oly nevezetes természetbuvárnak, minő. Pongráczom, te vagy, sokkal illőbb Paduában a fűvészkertet, mint Veronában Rómeo koporsóját fölkeresni.

– Itt nem mondtad volna, Anselm, hogy még a szüret előtt Abaujban akarsz lenni, magam sem volnék barátja e gyors utazásnak, mely alig enged kedélyünkre mélyebb benyomást, és tapasztalásokkal nem gazdagít.

– Bizonyos – válaszolá Anselm, vidor arkéjezéssel s oly hangon, melyben az őszinteség negélyvel vegyült,.... bizonyos, hogy a hegyaljai saison nagy híre mellett is

falusi mulatságnál alig több. De nem leendő fölséges, ha october 8-án, éppen azon nap, melyre Blankának ígértem. Tokajban leszek? Ha azt mondhatom: Blanka, a természetbuvárok számára adott európai fényű bál elől egyenesen siettem a tokaji táncterembe, hogy az első esárdást, úgy, mint kísínáltuk volt, önnel, szép báróné, lejthessem; ha azt mondhatom: Tomaseo és Manin személyesen hívtak az aquileai romok megnézésére, de én e rendkívüli kitüntetést föláldoztam azon boldogságért, hogy önnek october 9-én este hat órákor – hisz nem azt ígértem-e? – kart nyujthassak egy sétára a szőlőkertben, hol a hulló falevelek oly kedélyesen fognának suttogni visszaemlékezéseinkről... az elmúlt tavaszra? Nem lesz-e fölséges, ha azt mondhatom: Blanka, Adrien gróf, ki röpirataival annyí borsot tört Metternich herceg orra alá, *banquette* kért a Doge-palotába, hova csak a tudomány tekintélyei hívatnak meg, s én kielégítetlen hagytam hűségomat, hogy 10-én a sajtószinben egy családi ebéden lehessenek, szép báróné, az ön férjével, ki podagrás, reactionarius és unalmas... három oly betegség, melytől a szent ég állandólag oltalmazzon...: Pongráczom, te ítélj meg: nem lesz-e fölséges ennyi ígéretet teljesíteni oly nő kedvéért, kit... már nem szeretünk?

Pongrácz éppen válaszolni akart, midőn a gondola a Manfredi-palota ajtólépcsőjénél megállott.

A képesarnok, melynek előteremébe lépnek, már ismeretes előttük, és csak a kedveltebb festvényeket akarják újra áttekinteni, hogy visszaemlékezéseik közt hívebben megőrizhessék.

S az idő ily szemlére jól eltalálva volt, mert a termekben még alig van vendég.

Szabadon járhattak tehát föl és le.

– Itt – szóla Anselm a szögletteremnek ajtajához érvén –, itt csak egy választott képem van.

– Nekem is – mond társa.

– Melyik a tiéd?

– Az élet korai.

– Barátom! Engedd, hogy én vázolhassam le, engedd, hogy egyedül bámulhassam.

Ezzel Anselm a terembe lép, s Tizian említett műve előtt áll meg, hosszasán vizsgálván a gyönyörű *compositio* részleteit. Néhány perc múlva előveszi tárcáját, és rajzónjával egy üres lapra ráveti a vászon alakait, nem a mű jellemére, nem a szellem fölfogására ügyelvén, hanem egyedül az alakoknak egymáshoz viszonyaira, a távolságokra és árnyalatokra, melyek által a festvény különböző terei kijelöltetnek.

Ha valaki most tárcájába tekintene, kevés véleményvel fogna tehetségei iránt lenni. De mentségére meg kell mondanom, hogy gróf *Szeredy Anselm* nem akadémiai festő. Minden vágya élvezni és mellékesen a szépirodalmi lapokba utijegyzeteket közleni. Lélekbuvárnak hiszi magát és műértőnek. Huszonkét éves korunkban semmi nem természetesebb, mint e meggyőződés. Anselm a tiziani mű jellemét emlékezetébe kitörölhetlenül vésvén, most csak azért rajzol, mert kevesebb fáradságba kerül a részleteket néhány vonal segítségével óvni meg a feledéstől, mint betűk, gondolatok és leírások által. Albuma telí van ily vázlatokkal, s azokból cikkek fognak készülni, nem rajzok.

Míg ő foglalkozik, két férfi egy nőt kísér a terembe.

Az érkezteken első tekintetre észrevehető, hogy különböző család és valószínűleg különböző nemzet tagjai.

A nő világos s rendkívül dús hajzata, hófehér bőrszíne, kimondhatlanul érdekes, de komoly arckifejezése, gyönyörű kék szemei, kicsiny tündéri termete – mely nem látszik a déli ég alj és forró vérmérsék szenvedélyeire alkotva lenni – kellemes, de nyugodt s majdnem hideg társalgási modora, sőt öltözéke is, mely az olasz nők toilettéjétől az éles színek kizárása által különbözött: ezek együtt gyanítani hagyák, hogy e nő, bár kiejtése egészen olasz, északibb földtájon született.

Kísérő közöl az, kinek karján lépett be, középkorú *nobili* volt, sötétbarna, értelmes és férfias arccal.

A nő egy futó pillanatot vetvén Szent Cecíliára, mely az ajtónál a szélső kép, jobbra fordul, és a Tizian „Életkoraival” átellenbeni festvényeket tekint végig, de csak félfigyellel, vagy azért, mert már régóta ismeri, vagy mert azoknak becsét nem tulajdonít.

A *nobili* pedig a legközönyösebb hangulattal van a Manfredi-palota ritkaságai iránt. Ő csak arra ügyel, hogy a szép nőnek, kinek vezetője, minden tekintetét felfoghassa, minden kívánságát teljesíthesse. De e készség, e csatlakozás vagy nem ered melegebb érzésből, vagy nem jutalmaztatik eléggé. Sőt a különben érdekes *nobili* magatartásán és társalgási módjából gyanítható, hogy még át nem lépett sorompók tartják őt határozott távolságban a bájos nőtől, kit karján hord.

A másik kísérő egy burnótszelencés és cserebogárszín miniszterű öreg férfi, rőt arccal, nagy uborka-orrval, ritka, hosszú szálú és szőke szemöldekkel, csontos és előnyomuló homlokkal.

Ez, mihelyt a nőtől, kivel nem látszik közeli viszonyban lenni, egy bókkal búcsút vesz, tüstént a festvények számaiból kezdi nézni, s midőn megkapja az első Nro-t, a terem képjegyzékéhez siet, és onnan a művész nevét kiolvassa. Előkészületeinek itt még csak kezdete van. Mert a név fölfedezése után mohón nyúl a miniszter-zsebbe, és előbb bal oldalról egy fekete s aztán jobb oldalról egy márványozott kötetű könyvet vonván ki, megnézi: nincs-e bennük bírálat a kérdéses rajzról? Itt talál, elolvassa, összehasonlítja, és meglátja a gyakran egymással ellenkező nézeteket, s így teljesen beavatva magát a vitatárgyakba és fölemelve szellemét a tan magasságáig, kezébe ragadja a papírsöveget, azt szemére illeszti, és csak ezután fordítja legelőször pillantását a vászonra, hol ismét határozott rendszer szerint tart általános és részletes vizsgát.

Alig lehet mulatságosabb, mint az öreg úr szemléljét nézni, s Pongrácz, míg Anselm vázol, már unatkozni kezdvén, melléje megy a külön idegennek, és nagy elégtelenséggel látja, hogy egy elménc ötletnél több élvezetet nyújt egy komoly ügyetlenség.

Anselm néhány perc múlva bevégi rajzát; de mielőtt barátját fölkeresné, kimerítetlen élvelel tekint újra át az „Életkorok” allegorai alakjait, a gyermek első mosolyától fogva azon homályos térig, hol a tántorgó agg utolsó vágyát is – mint terhet – már elejtette, annélkül hogy megkönnyült volna azért, mert többé nincs, mit sírgödörébe vigyen.

A kedélyes hangulatból, melybe Anselm merülni kezdett, fölzavarták a most érkezett vendégek, kik a többi termekből beömölvén, hosszabb vagy rövidebb műélvezet

után Tizian vásznánál megállapodtak, nem mintha ez a Manfríni-palota főkécsének tartatott volna, hanem mert örökké támad csoportozat a boltkirakatoktól kezdve mindenütt, hol valaki egy tárgyat különös figyelemre méltat.

A mint Anselm megfordul, hogy barátját fölkeresse, szemci el nem kerülhettek *Carlo Dolce* Magdalenáját.

A történet úgy akarja, hogy ekkor egy kis kéz, levont keztyűvel, a Bűnbánó Magdalena felé mutat, és egy női hang felel oly kérdésre, mely egy a képhez közelálló férfivali társalgásból merülhetett föl.

Meg kell vallani, hogy Anselm rendkívül kedves zengzetűnek találta a női hangot; a fölemelt kéz pedig oly tökéletes volt, hogy mintául szolgálhata a keleti tündérek szobraira, kiket fájdalom, még nem bírunk hű képmásakban, pedig tudatik, hogy gyöngébb alkotásúak, de sokkal kecsesebbek valának a görög istenasszonyoknál.

Mit tegyen Anselm? Velencében, hol a művészet annyi remekével találkozunk, nem esoda, ha egy ifjú szeme a holt vásznonról az élet szépségei felé fordul. Ez teljesen megmagyarázza – s pedig másképp is eléggé érthető –, hogy miért kellett Anselm nézelleréneken a nőkézről, mely Magdalena arcára mutatott, rögtön magának a figyelmzettetőnek alakjára tévedni.

Nem akarnék e percben delejes vonzerőről beszélni, mely a látást is megelőzi, hamarabb közölvén titkait a lélekkel, mint a szemmel: de kétségtelen, hogy Anselm majdnem neheztelt a véletlenre azért, mivel még arcélben sem engedé látni a szép nőkéz tulajdonosát, s pedig a sors elég kegyében részesül, midőn a gyönyörű szőke haját, melyet nem rejtett el semmi főkötő, a vékony honyákat, melyről a foularde leeresztve volt, a kicsiny, de művészileg idomos termetet, melyet ha állott vagy ha mozdult, több bűbájjal nem árasztathott volna el Venus Callepiga is, legalább két hosszú percreg kénye s kedve szerint nézhette.

A nő – kit, mint föntebb említém, egy velencei nobili és egy külön tudós által kísérteték a terembe – lassú párbeszédet folytatott amazzal.

Társalgásuk hihetőleg Carlo Dolce Magdalenájára vonatkozott. Legalább az olasz többször néz e rajzra, s mindig a jóváhagyás jeleivel hallgatja a szép nőt, ki, úgy látszik, azon némben arcán talált valami érdekest és vonzót, kiről az üdvezítő mondá: *igen sokat meg lehet neki bocsátani, mert rendkívül tudott szeretni.*

Anselm ég a vágytól föllelni a vásznon azon látpontot, melyből a tündéralakú lény és a barna nobili közt a párbeszédnek kiindulni kellett.

A világitás szerint tehát a legkedvezőbb állást választja, annélkül hogy oly közel jőne, honnan a társalgást hallhatni; mert ez gyöngédtelenség lett volna.

E nő – bírálhatja magában, Magdalenára függesztvén szemeit –, e nő huszonnégy éves lehet, gyönyörű tojásdad arccal, piros és még mindig eleven bőrszínnel, karesú, de kifejlert termettel, isteni szemekkel, sötét hajzattal. Ennyiből kétségtelen, hogy felöltő szépség, és sok imádót érdemel. De miért épen Magdalena? Hol van lényére nyomva a bűnbánat eszméje? Miért ne nevezhetnék Laurának, Amáliának az ily méla némbert? Nem foglalhatna-e szintugy helyet egy érzelmes német család sorában, mint a szent történeszet arképei előtt?

Anselm vállat vonított, s a kis nőkezet, mely akkor is Magdalena felé intett, nem kezd többé oly imádandónak tartani, mert a kéz tulajdonosának izlésében oka van kétkedni.

– Barátom – szólítja meg Pongrácz –, távoznom kell. Ne várj a gondolával. Ma meglátjuk egymást.

– A Fenice-színházban?

– Talán csak otthon.

Kezet szorítottak.

E hangokra félig visszafordult a tündér kis nő, vagy mert a szokottnál nagyobb zajjal folyt a rövid párbeszéd, vagy mert magyar nyelven.

Szemei összetalálkoztak az Anselmével, hidegen hagyják ott a bámuló ifjút, s végigtekintettek a teremén, keresve valakit.

Anselm meglepetve van. Semmi hajlamot nem érez helyéről távozni, s egy hó, átható nézelleteret vet az igéző szőke arera és a nyugodt kék szemekre, melyek nem látszanak az egész jelenet által érdekelteve.

– Hová tünt Wehrner? – kérdi a nő kísérfőjét.

– Studiumainak él – mondja mosolygva az.

– Ugy ma nem fogjuk látni.

– Közelebbről alig, mert három egész nap Dudley lord veendi igénybe.

– Hogyan?

– Holnap Canino herceggel együtt madarakat tömnek ki, holnapután a természetvizsgálók az aquileai romokat nézik meg, a következő reggel a banquet előtti időt a Savelli-palotának Angliába indítására szánták.

A bájos tündér e tudakolás után kart nyújt a barna olasznak, s a teremből távozik.

Anselm követni akarja. Látni szeretné a gondolát, mely a kedves tehert továbbröpíti, a matrózt, ki a boldog evezőt kezében tartja, a százszor szerencsést, kire a legszebb kar, míg a mesés kis láb a partról a deszkára lép, támaszkodik. Kisérti kívánná a gyönyörű ismeretlent, kísérti nyomról nyomra, közel esolnakával esolnakához a esatormán át, a márványpaloták közt, a vizuták tömkelegébe, mindenüvé, hol a közellét édes mérgével elkábíthatja érzékeit; kísérti legalább, ha másként nem, szemeivel, míg az irigy lég az új Titaniát palástjába takarja, s felöltöztetvén homályaival, átadja a távolságnak, hogy láthatlanná tegye.

Élénken megy tehát a lépcsőkhez.

Antoniot, a matrózt, kelle szólítania, s megmondani, hogy mindenütt a signorának, kit maga előtt lát, gondolóját kövesse.

Azonban Anselm könnyelmű, de csak huszonnégy éves volt. S a fiatal kor bátortalansága gyakran majdnem oly fontoló, mint az agg kor tehetetlensége.

Ha észrevenné, ha illetlennek tartaná, ha neheztelne miatta! – ezen nyomorúságos eszmék, mint alkalmatlan vendégek, megállították a lépcsőn, hogy vele társalkodjanak.

Menekülni kívánt tőlük.

Intett kezével Antonionak.

Az félrefordulva volt.

Nevén szólítja.

Antonio jön a gondolával, kezében tartva sípkáját.

A Manfredi-palotából a percben más látogatók érkeztek, szintén az ajtólépcsőhöz.
Anselm átállá előttük adni utasítást Antonionak.
Majd megmondom a gondolában, határozá el.
Leszáll csolnakára.

De úgy akará a sors szeszélye – s a kaján sors mindig üldözi a szemérmes Don Juanokat –, hogy a szőke nő gondolája, éppen midőn Anselm körülnéz, és Antoniot a teendőkre figyelmezteti, egy mellécsatornára vonul át.

A matróz siet. Három perc alig telik el, s már a Canal Grandéból átfordul a gondola a kicsiny vízutcára, de ott többé nincs az ismeretlen csolnakja, s jobbra és balra az apró csatornák egész szövege mutatkozik.

Kit lehetne a tömkelegben megtalálni, miután a régi patriciusi világ szokásainál fogva a gondolák még most is tökéletesen hasonlók egymáshoz?

– Vissza az Albergo Italianoba! – kiáltá Anselm kedvetlenül.

II.

Midőn szállására érkezik, Pongráczot nyitott bőröndök előtt találja.

Elsötétedik arca.

Barátja is némi zavarba jön, s hogy palástolja, gyorsabban kezd rakosgatni.

Anselm könyvet vesz kezébe s olvas.

Hosszas csend következik.

Végre Pongrácz fölveti szemét, s a koffert bezárván még egy kisebb málhához megy. – Mindjárt négy óra! – mondja félhallhatón, s Anselmre néz.

– Négy óra – visszhangozza Anselm, óráját zsebéből kivonva.

– Csengetni fognak ebédre.

– Csengetnek tíz perc múlva – szól Anselm szárazan, s megint olvasni kezd.

– Délután a Muranora akarunk menni.

– Hét óráig ülünk ott.

– Hét óráig.

– Talán elfeledted – szól Pongrácz, ámulva barátjának rövid társalgási modorán –, talán nem jut eszedbe, hogy estve Lagrange ismét a *Horatio e Curatio*ban lép föl, s hogy a Venice-színházban az egész szép világ jelen leend, és mi mára a legkijelöltebb helyen kaptunk páholyt, az osztrák–svéd követével átellenben?

– Páholyunk fölséges.

– Az opera tizenegy óráig fog tartani.

– Egynegyed tizenkettőig, mint a multkor.

– Színház után lehetetlen a Szent Márk térre még el nem menni. Emlékszel, Napoleon mondta, hogy a Szent Márk tér egy salon, melynek csak az ég lehet méltó boltozatja. S mi maradjunk-e ma ki a ragyogó salonból és a keccses Florián-kávéházból, mely előtt a salon búvájos tündérei szoktak fagyaltozni, találkozni seladonjaikkal, suttogni, epedni és a világ legregényesebb városának tarka kalandjait szőni? Aztán nem mondtad-e, hogy Aurelia kisasszonynak *Merlino*t illatszest akarsz vásárolni, a kis Juliának a *Fanna rakár*tól egy karperecet ő szentsége képével, a grófnénak pedig *Bréant Ade*től brüsseli csipkéket, párizsi divatkelméket és egy brüssai shawlt?

–A színház után a Márk térre fogunk menni. Aureliáért Merlint, kisebb nővéremért Fanna urat meglátogatandjuk. és anyám Bréant Adel áruival elégtül leend. Bízatsz izlésemben.

– De a szent istenért, ha semmiből kimaradni nem akarsz, és ha a vásárlásokat sem szándékosz elfeledni. akkor holmidat korán össze kell szedni. Én már a pakkolást majdnem elvégeztem.

Anselm a könyvet kezéből letévén, föláll, s kíváncsi arccal kérdi barátjától: – Miért szükség a rakosgatással sietnem?

– No, mert a hatórai vonattal indulunk.

Anselm hosszat sohajt. Megint a karszékebe veti magát. Olvas. Pongrácz előveszi a vasúti jegyeket s Anselm szeme elé tartván:

– Ime – szól – itt a jegyek. Az indulás ideje reggeli hat óra, pontban hat.

– De minek oly hamar?

– Hiszen te sürgettél – válaszolá Pongrácz.

– Én?... Tévedsz.

– Tévedek? Hát ki akart october 8-án Blanka bárónéval a tokaji táncteremben esárdást járni? Ki volt kész, hogy ígérését teljesíthesse, a Fenice-színházban holnapután tartandó nagy bálból kimaradni? Ki mondotta, hogy nem követi a természetvizsgálókat az aquileai romokba, azért, hogy 9-én estve hat órakor, ismét ígérete szerint, kart nyujthasson Blanka bárónének a szőlőkerthben egy sétára a hulló falevelek közt? Ki akarta a Doge-palota lakomáját mellőzni, hogy october 10-én, mint fogadása tartja, a sajtószínbén ebédelhessen... Blanka bárónének szeretetreméltó és podagrás férjével?

Anselm nagy béketűréssel hallgatta végig barátja megtámadásait.

– S rád nézve közönyös-e az elindulás? – kérdé kevés szünet után. – Nincsenek-e érdekeid, melyek a sietést még inkább teszik szükségessé, mint az enyéim?

– IJa a te érdekeid már eléggé indokolják a holnapi utat, miért vessem mérlegre az enyéimet is?

– De ha én szeretném fogadásaimat elveszteni? Ekkor...

– Ekkor – válaszolá örömmel Pongrácz – rögtön az öreg angolhoz sietek, hogy jelenthessem, mikép kész vagyok ajánlatát elfogadni.

– Micsoda angolról beszélsz és mink ajánlatról?

– Ah, el is feledém mondani, hogy ismerőseim száma egy érdekes példánnyal szaporodott... s olyanal, mely majdnem utólérhetlen a maga nemében.

– Kíváncsivá tettél, Pongráczom!

– Halljad tehát mai kalandomat... Míg te a Manfrini-palotában vázlatot készítettél, én cél nélkül jártam az ismert képek körül, és kezdék unatkozni, midőn magára vonja szememet egy rőt arcú nagybácsi, ki majd fekete, majd márványozott kötetű könyvből tanulja a kritikát, mielőtt a vászonra tekintene. Furesa módszer! S csak képzeld, az öreg úr e szörnyű fáradtság miatt ugy izzadott már, mint a becsületes muselman az öt fődés alatt. Megszántam, s hogy némileg segítsek rendszerén, a mint a festvényekhez érkezett, elmondám egyenkint a művész nevét és a mű alapeszméjét. Kezdetben a bölcs férfi nem látszott figyelmeztetéseimnek hitelt adni: mert mihelyt egy nevet hallott, tüstént segédforrásaihoz nyult, s midőn a márványozott és fekete bőrű tanuk által hitelesítették állításom, növekvő örömmel kiabálta: – Valósággal Tintoretto,...

Palma biz a... igazán Palolo Veronesc... jól mondja ön, Murillo... csakugyan Angelica Kauffmann!

– Ennek a szorgalmas és lelkiismeretes férfúnak – közbevág Anselm – okvetlen a nagy és intelligens német nemzethez kell tartoznia. Nemde heidelbergi vagy marburgi professor?

– Nem, barátom! Ő eredetére német, de Angliában lakik, s a sváb ügyetlenséggel szerencsén tudja párosítani az angol különeködést. Gondolhatod: mennyit lehet rajta mulatni. Egyébiránt talpig becsületes ember.

– S már ily közletről ismered?

– Hogyne, hiszen félig-meddig vállalkozó társává lettem... De rendre mondom el kalandomat. A tudós férfiú irányomban hamar ment át a kételkedésből feltétlen bizalomra. Minden észrevételemet mohón írta naplójába, s úgy látszott, rendkívül örvendett, ha kézikönyveit segítségem által pontatlanságon vagy fonák nézeteken érhettem. Ily, eleinte mulatságos, utóbb rám nézve fárasztó társalgás közt töltt egy pár óra el. Kerestem a rést menekülhetni tudósomtól; de ő elváhatlan volt. S midőn végre csakugyan távozni akartam, kártyáját átadá s kért: engedjem, hogy ismertessen meg pártfogójával, Dudley lorddal, ki tegnap elhatározta egy nagyszerű museum felállítását, és ezen új szeszélynek létesítését rája bízta, rája, ki egész életét a mohák monographiájának elkészítésével töltötte, és tekintélyes seborvos ugyan, de nem műértő. Én holnap elutazásommal akartam nyakamról e szerencsét elhárítani. Ő kérdé: merre szándékozom? Elmondám. Tudósom gyermekileg örvendett, mert Dudley lord is oda készül, csakhogy...

– Csakhogy – közbevág Anselm – holnap Canino herecggel madarakat töm ki, holnapután a természetvizsgálókkal bolyong, harmadnapon pedig, hogy *spleen*jének táplálatot nyujthasson, a tengerkirálynénak egyik diadem-követ, a Savelli-palotát akarja kizsákmányolni, és a dicső márványoszlopok, a legszebb *antico verde*-ből faragott architrabok, a mozaikpadlazatok, a gót-byzanti ablakkeresztek és arabeszkek egy pár hónap mulva a sportsmanoknak s rókadászoknak fogják remeteségeit és abbacyit fölcicomázni, mint a szajkót a páva tollai. Az Adria-tenger fényes mátkájának ekként mulni ki, s nem egy merész tördöfés, de millió gombostű-szurás által vérzeni el... ugy-e, Pongráczom, ez szintoly csodálatos sors, mint a milyen megfoghatatlan az én mindentudóságom, kivált, ha még azt is említem, hogy a te orvosodat... Wehrnernek hívják.

– Értésültebb vagy, mint a Márk oroszlána volt a dogék korában – szóla Pongrácz meglepetéssel.

– S mit nem vélnél felőlem, ha még azt is megsugná, hogy a tudós Wehrnernek a lordnál érdekeseb pártfogói is vannak, kikkel ha téged megismertetni fogna, több há-lára lenne feljogosítva, mintha az egész Savelli-palotát nekünk ajándékozná?

– A nőt érted? – kérdé Pongrácz.

– Lángész vagy, barátom – kiáltá Anselm, hévvel átkarolva utitársát. – S mit tudsz e nőről?

– Igen keveset. Wehrner, ki nem tartozik a szótlanok közé, hosszasan elbeszélte olaszországi vándorlásait Dudley lorddal. Ők Cataneában hetekig mulattak, hogy az Etna kitörését láthassák, s azalatt sokszor rendeztek a szigeten kényutakat. Végre meg-unván a tűzhányóhegy szeszélyeire várni, elhatározták Palermoba átrándulni, még pedig a Sicilia belsejéveli megismerkedés végett, szárazon és naponkint rövid álló-

másokat téve. Ily vállalatnak nagy nehézségei voltak: mert a mellett, hogy a vidék többnyire elhagyott, az utak rozsak, a nép szegény, a vendéglők kényelmetlenek, az egész Catanéban naponkénti beszéd tárgyai a merész banditák valának, kik épen a Palermo felé vezető utakon úzték rakoncátlanságaikat legnagyobb mértékben. Ide járult még, hogy a sziget szelleme az utóbbi időkben aggasztóvá lón. Minden a forradalom kitörésétől tartott, s hír szerint már guerilla csapatok kezdettek a védelmezettebb hegyszorosok közt alakulni, s csak úgy gazdálkodtak az átmenők vagyonával és életével, mint a valódi haramiák szoktak. De Dudley lord nem rettent e kellemetlenség miatt vissza, s ellátván magát fegyveres kísérettel, útnak indult. Az első nap, azonkívül, hogy megáztak, semmi baj nem történt; de midőn másnap egy szoros hegyúton haladnának, a szirtdarabok és sűrű esalit közl mindkét oldalról golyók fogadák. Wehrner, ki addigi életében nem sok löpört szagolhatott, alig tud elég draszticus szavakat találni az iszonyú esata leírására, melynek eredménye volt, hogy a nyolc guerilla közül egy terhes sebet kapott, míg a magát védelmező csapat személyzetének létszáma, a kalauz öszvérén kívül, két katonával apadt, s a lord gyönyörű szelindekével, mely legtöbb zavart okoz vala az ellenség armádiájában. A győzelem után banditáink a zsákmány lefoglalásához kezdettek. Egy haramja a málhákból kivett kellékeket és drágaságokat osztályozta, míg a másik, mint látszott, összeírta. Közben néha megcsendült a vezér sípja, néha fegyverropogások hallatszottak, s mivel a lövések az útról oldalvást, az erdő szívében történtek, azt lehetett gyanítani, hogy a lord kíséretéből menekült más két katona üldöztetik.

Míg a málhák vizsgálata tartott, a rablók száma folytonosan szaporodék, s a lord és úttársai végre legalább tizenhét fegyveres közt találták magukat, kik carbinaikat fölvonva hordták, de különben eléggé sima és kimélő modorban bántak velük. „Signore! – szólott kevés idő múlva a csapatvezér, levett főveggel a lordhoz lépven – Ön kegyes volt Sicilia szabadságotárára áldozatot hozni. Fogadja a sziget köszönetét, és azon ígéretünket, hogy kölcsöne a győzelem után kamatostul vissza fog térítettni”. E sajtóságos nyilatkozatra a kapitány átadta az elvett drágaságoknak létszámát, kérvén a signoret érdemes nevéért, mivel az még hiányzik az okiratnál. A lord ámulva tekintett a papírra, hol megbecsülve találta melltűtől és óraláncaitól kezdve a burnótszelencékig minden drágább ékszereit és ritkaságait. Az aláírás pedig következő volt: Pietro Conradini, Rómeo szabadcsapatának századosa. „Signore! – mond ismét a kapitány, szerencsétlenségem becses nevével, hogy az önkényes kölcsönről szóló nyugtát árvehesse. A tárcájában levő pénzből pedig csak azon öszletet fogadhatjuk el, melyet fölöslegesnek fog találni, utiköltségét Palermóig, s onnan, kétheti mulatással, Nápolyig számítva.” „Én, capitano – mondá a lord –, kölcsönözni nem szándékoztam, s minthogy a költmény végrehajtásának módjait sem látom, fölöslegesnek hiszem önökkel tudatni igénytelen nevemet.” „Ne tessék minket a banditákkal, kik fosztogatnak, összetéveszteni”, válaszolta a kapitány sötét arccal. „Mi a vagyonos utasokra a hadiköltségekből aránylagos részt vetünk ugyan ki, de mindig nyugták mellett. Tisztelt nevét tehát, signore!” Ezzel Pietro történetesen pisztolyát azon vonalig emelte, melyből a derék damaskeső calibrébe láthatott a mylord. „Nevem lord Dudley Eduárd” – mondá a fenyegetett. „S magasságod – szóla nyájasan a capitano – talán épen Minto lord kíséretével érkezett Olaszországba?” „Igen” – felelé az angol. „Ugy ezerszer bossánatot kell kérnem a kellemetlenségekért. Hej! Jacopo, Constantio, Peppo, ugorja-

tok! Öt perc alatt a mylord ő magasságának mindene úgy legyen a málhákba visszarakva, mint a hogyan találtuk. Egy scudonyi kárért hárman fogtok függeni. Mylord! Ön még lehetne hasonló alkalmatlanságnak kitétetve, pedig a sicíliaiak nem akarnak hálátlanok lenni azon kevés szellemi pártfogásért is, melyet az angol kormány nyújt. Boldognak érzem tehát magamat, ha egy útlevelemmel szolgálhatok, mely köztünk általános tekintéllyel bírand.” Ekkor néhány szót írván egy papirdarabra, átadta a lordnak. S nincs miért mondanom, hogy az utazótársaság bámulata e különös kalandon az estvéli állomásig fokonkint élénkebbé lőn...

– Barátom – közbeszól a türelmét veszített Anselm –, én egy kecses nőről kérdeztelek, s te egy rossz haramja-novellát beszélsz el, melyben még csak annyi eredetiség sincs, hogy a rablóvezér meg ne szégyenítse a kizsebelt marquist vagy hereceget udvariassága és lélekemelkedettsége által.

– A gróf úr feledí – válaszolt Pongrácz enyelgőn –, miként utazóim nem zsványbandával, de szabadcsapatokkal találkoztak, kiknek kapitánya nemes érzelmű és lovagias férfiúnak rajzoltathatik, annélkül hogy erényeivel a főrangúak életére homályt vessen. Ezen körülményt a gróf rendkívüli figyelmébe azért is kell ajánlanom, mert másképp az ismeretlen nő, kiről nyomozni méltóztatik, első föllépésekor igen phantasticus világításban tűnnek elő.

– Hogyan? – sürgeté Anselm, nagy fekete szemével több érdeket és újságvágyat áruolván el, mint a mennyit maga hinni vagy tudatni akart.

Pongrácz, ki az észlelő egyéniségek közé tartozik, barátjának nézletéből a figyelmet, mellyel a történet folytatását várja, kiolvassván, órájához nyul: – Már négy percc – szól –, hogy csengettek, és szomszédnéd, a breslauer menyecske, kénytelen lesz a „table d’hôte” alatt egyedül férjével társalgni; mert a velencei arszlánok, a mióta ő szentsége Lambruschini bíbornokot mellőzi, hihetetlen gyorsasággal kezdik a német nyelvet feledni.

Anselm a karszékből fölkelni akaró Pongráczot visszatartóztatván: – Te ma vendégem leendesz egy „trattoriában” – mondja nyájas hangon –, hol hasonlíthatlan „oradát” és „frutti di marét” fogunk enni, s hol a matrózok izlésére készült lucullusi lakomát xeresi bor és erős virginiai szivar tetézi. Estve mellőzzük a Fenicét. Maradjon üresen páholyunk. Mi a Malíbran-színházba sietünk, hogy az ép és egészséges népelem közt hallgathassuk az „opera buffát” oly szomszédok mellett, kik közül tíznek sincs zsebében két scudo. Szóval, barátom, ma tetőtől talpig demokraták leszünk, nyers modorú, de jó gyomrú emberek, mindenben a te eszményképed szerint... Igérhetek-e többet egy bandita-kalandért?... Folytasd, kérlek, Wehrner úr élményeit.

– Azok, úgy hiszem, kevésbé fognak téged föllelkesíteni, mint engem ajánlataid.

Ezzel Pongrácz, meggyújtván szivarát, ismét az utazótársaság történetéhez kezd:

– Már alkonyodék. Anselmem, midőn a cataneai kalauz jelenti, hogy a hegynek, melynek csúcsát vándoraink elérték, lába alatt fekszik a tanya, hol éji szállásuk leend, Wehrner különös érdekekkel nézett a mélységbe, melynek hozontos és szaggatott nyiladékan csalt és szirtdarabok közt tekereg a keskeny ösvény, majd eltávozva, majd visszafordulva, míg szeszélyes bolyongás után megint egy hegyre veti magát, hogy vakmerő emelkedése által megdöbbenze a fősvény öszvérgazdákat és félénk lovaglókat, kik az öszvérek ügyessége iránt elég tapasztalással még nem bírnak.

Az egész vidék oly komoly és elhagyott volt, hogy a kristálytiszta légkör és a nap bűcsúzó sugara sem tudták föleleveníteni. Néhány árva cactus, mely kőrepedésekben vert gyökerének fészket, és vastag, bágyadt leveleit a szirt szegélyeire fektette, néhány kúszó növény, mely a bokrok meghajlott ágairól a gyalogútra veté magát, és tömött ernyője alatt a rezzent gyíkoknak s a bot-kígyóknak menhelyet nyújtott, a magasabb oldalakon pedig vadgesztenye, szil és repkény tevék az egyhangú környék minden piperéjét.

S Wehrner izlésének dicséretére mondhatom, hogy ő éppen nem vala e panorama által elragadtatva; de a mi rendkívüli érdekekkel vezeté szemeit a hegy lábához, azon szilárd remény volt, mikép ott kékellő füstöt fog látni a kürtők fölött, és a magas kőkerftűsű, a biztosan védett udvaron annyi élénkséget, annyi sürgést, a mennyi hitet költhet egy jó vacsora, elégséges puha ágy és háboríthatlan álom iránt, még azon esetre is, ha Pietro Conradini útlevele a többi kapitányok által érdemén alul honoráltatnék. Nagy vala tehát meglepetése, midőn hosszas szemle után valami kerekded épületen kivül, mely a mi szárazmalmainkhoz hasonlított, csak hogy oldalai gallyakkal átfonva voltak, más nyomára az emberi kéznek nem talált.

– Itt nem csalódom, Minto lord kedvelt nevére és a csapatvezér talizmánjára soha több szükségünk nem leend, mint az éjjel – sohajta Wehrner, öszvérét Dudley Eduárd lordéhoz közelebb nógatva.

– Itt fogunk megszállani? – kérde a kalauzt a lord, kit szintén hasonló aggodalmak környeztek.

– Amott a tanyán, excellenza – válaszolá ez, hátán a boldog emlékü öszvér nyergével, arcán sűrűn serkedző verítékekkel és kezében leemelt sípkával.

– Itt? – tudakolá megint a lord, nem csekély csodálkozás közt.

A kalauz sípkájával az épületre mutatott.

– Me Herele! – sugá Wehrner – ez a fickó egyetért a guerillákkal, különben nem vinne oly elátkozott fészkekbe, hol semmi védelemre számítani nem lehet. Mylord! Ön látja, hogy a nápolyi király ő felsége katonáitól kezdve a neufundlandi szelindekig haderőnk elveszett, s magasságnak titkára, komornyikja és szakácsa ma délután nem adá különös vitézségének jeleit. Gondolom, helyesebb volna tehát sorsunkat a véletlenre bízni és továbbhaladni – ugyis derült éjünk fog lenni –, mint e tanyán bevárni a bizonyos megtámadtatást...

Míg Wehrner javaslata fölött angol nyelven halk, de eredmény nélküli tanácskozás folyt; míg a kifáradt öszvérek a kis karavánt mindig közelebb vitték a tanyához: azalatt a hegyormon, hol a palermoi út, mely Catanea felé visz, a völgyre lejt be, egy kecses alak tűnik föl, széles, könnyű szalmakalappal, s majdnem keleti szabású, de választékos és költőileg szép nőruhában. Kezében kicsiny lovagostor, s himzett takarójú deli öszvérének nyeregpárnája mellett *mandolin*. Utána néhány lépéssel kísérete jön, mely egy falusilag öltözött lányból és egy fapapucsú barátból állott, ki hihetőleg, mint Siciáliában a Szent Ferenc szerzetesei szoktak, a távolabb fekvő vidékeket látogatja meg, hogy kolostora számára az áhítatosság filléreit összegyűjtse.

Valami leigéző volt e jelenségben, mely az ellentét varázsa által csodaszerűen hatott a kedélyre, s még Wehrner prózai lelkét is megbűvölte.

Képzeld, Anselm, szemközt két tömbet, alig ötszáz lépésnyi távolságra: egyik fegyveresen, gyanakodón s a kiállott veszély után ítélve, méltó rettegéssel a jövő perc

íránt: a másik a gyöngesség és megnyugvás, a szépség és egély elemeiből szöve, s oly gond nélkül, mintha az egész élet egy tiszta, könnyű és átsugárzó légkör volna, melyben – mint a kristály kerti tóban az aranyhalak – a lét örömei annál fényesebbek, minél inkább tartják a fölszínen magukat.

Dudley lord megszakította a tanárral értekezletet, és egyenesen a kalauz által kijelölt szálláshoz tart, a mint látja, hogy a másik társaság is arra veszi útját.

Egyszerre értek az udvarra, mely keskeny s majdnem beiszapolt árokkal volt körülvéve.

Senki eléjük nem jött.

A ház lakosnélkülinek látszott, sőt csak a legkövetelőbb kifejezéssel neveztethek emberi hajléknak, mert néhány tört üvegű ablakon és a füstfogón kívül semmi hasonlatossággal nem bírt a szegényebb osztályú nép kunyhójához is, csakhogy sokkal tágabb, de még elhagyottabb volt.

A fapapucos barát, egy izmos, azonban hajlott korú férfi a nők poggyászeit vállaira rakván, az ajtón kopog, s miután választ nem nyer, minden tétova nélkül a kilincset megemelve, helyéből a závárt kibillentí, és a pítvarba lép, melynek feltárt belső ajtaja a kerek s tágas vendéglőbe vitt.

E közben a lord kalauza az öszvéreket kezdé jártatni, és a cselédek a málhák behordásához fogtak; míg a szép amazon komornája a vendégszobának ablakait nyitogató, hogy a dohos és zárt lég mentől előbb tisztulhasson...

Legkönnyebb ismerkedni útban és az utazás alatt, főleg az elhagyatás közt, midőn kit-kit közzs kényelmetlenség üldöz és tart össze. Legkönnyebb a szokás s a társadalmi szabályok bilincsein akkor tágitani, mikor a roppant hézag, melyet rang és fényelgés a különböző helyzetek közé vontak, elenyészik a nélkülözések és a mindent egyenlőn érdeklő bajok vagy szenvedések miatt.

Ezen sem új, sem elmés észrevételt igazolják érkezetteink is.

Félóra alig tel el, s a silány vendégszobában, melynek téglapadlaza, sánta asztala és berovátkolt deszka-padjai az árkádiai élet prózai oldalát rajzolják a lélek elé, igen kedvező változások történtek.

A lom kihordaték.

Míg egy bizonytalan állású férfiú, ki a tanya felvigyázójának mondá magát, s kit barna kámszája remetének, de vad tekintete és izmos karja inkább a lőpor, mint a tömjén, inkább a merény, mint a „pater noster” barátjának hirdetett, a kalauz sok nógatásaira előkullogván tüzet szított, és a tőszomszéd hegyen fekvő kunyhójából a lord szakácsa számára kevés vaját, olajgyümölcsöt és sós halat hozta: addíg a Szent Ferenc alamizsna-zsákja is némely izletes falattal gyarapítá az udvaron rögtönzött konyhát, s csakhamar oly vacsora készült, minő az átszenvedett viszontagságok és a nap leélt fáradalmi után inkább szükséges, mint remélhető vala.

Ugyanekkor a vendégszoba már saloni kényelmeket nyujt: mert a szép hölgy gyönyörű keleti szőnyegeit és nagy szövátkendőit elővételvén, a falusi öltözékű komornának segítségével – ki egyébiránt esodás tapintattal bírt, és egy színész nő kacér toilette-asztala mellett szintugy tudta volna kötelességeit, mint a legaristokratikusabb nővilág boudoirjaiban – Dudley lord és Wehrner bőröndjeit divánná és kerevetekké varázsolta át.

Minden, a mi alkalmatlan vagy izléssértő volt, ellepleztették, és a terem, kivált gyöngébb világítás mellett, egy ékes sátorhoz hasonlított, mely a kelet-indiai és perzsa herceglányokat, midőn palankinjaikból kilépnek, ernyős szövetei közé fogadja, hogy a férfiszem és a nap lángjai ellen védje.

Talán volt valami színpadi e jelenetben és a szép nő egész modorán; de volt kedélyes és határtalanul leigéző is.

A vendégek, mint a régi ismerősök, vidám és fesztelen kört formáltak a rakott asztal körül, hol az idegen úrhölgy, ki házasszonnyá tevő magát, és figyelme a legcsekélyebb dolgokra is egyaránt kiterjedt, a „boudoir” mellől illatos theát osztva kínai porcellán findzsákban, melyeket a lord szakácsa állított elő.

Az estvelit a szerény fapapuesos barát néhány palack „lacrimae christivel” fűszerezé, melyet – mint mondá – egy áhíthatos boltosné küldött a beteg quardian számára, de a kítől orvosa a frís vizen kívül minden enyhítő italt eltiltott.

A hogy az idő haladt, fölfokozták minden pere varázsa.

Beszélgetésük, melyet a lord és a fiatalasszony vezetett, többnyire a nap eseményeiből indult ki.

Az angol elmondá történetét Pietro Conradinival.

Wehrner tanár azon alapos okokat sorolta elő, melyekért a biztosító írat mellett sem hívé tanácsosnak e bagolyfészkekben, mely egy tündérvessző által fejedelmi lakká változott, megszállani.

– Pietro Conradini három betűjében több véderő van – szóla a Szent Ferenc szerzetese –, mint a nápolyi király egész zászlóaljának szuronyain; mert Pietro hazafi, ki a nép szenvedéseit érzi és megbosszulja. Az ő intése törvény.

A szép asszony, ki a nagyvilágot ismerni látszott, meg tudta mérni a kedvezőtlen hatást, melyet ily nyílt dicséret az angol patriciusra gyakorolt, ki hazája szerencsés helyzeténél fogva átérteni nem bírhatta Bulwer azon észrevételét, miként Olaszországban minden eredetibb lény vagy költő és művész vagy bandita; hogy tehát a szent férfiút, ki a botrányos tárgyak magasztalásába vegyült, az elmélkedések teréről leszoríthassa, kezei közé ragadá a társalgásnak rozsul vitt fonalát, és érvek helyett minden vonatkozás nélkül rablókalandokról kezdett mesélni, melyek a legatióktól Palermo főutcájáig szanaszét dívatba jöttek, és az erdőket áldozatokkal, a börtönöket szenvedésekkel, Közép- és Alsó-Olaszországot esodálatos regénytárgyakkal gazdagították.

S e nő, kinek arcán a hatásos jelenetek színezésekor is meglepő nyugalom uralkodék, páratlanul értett az elbeszélés mesterségéhez.

Ajkain az egyszerű és köznapi vonzóvá és eredetivé alakult.

Kevés szavakkal hűn rajzola, s néha egy könnyű szólejtéssel a szenvedélyek örvényének véggyűrűzetéig hasított.

Elméje most pajkosan lebegett a kalandokon, melyeket – mint a szácsa a hullámot – a képzelődés szárnyaival csak érinteni, nem megtörni akart; majd pedig – mint a vízharangban a buvár – az események iszapjáig merült le, hogy a gyöngyök után körültekinthessen.

Elbeszélései a legkevesebb eszközökkel elevenítették meg a régi történeteket, s néhány körvonás által a szereplő egyént előállíták.

Wehrner soha csábítóbb, de igénytelenebb társalgási modort nem hallott, és sici-

liai élményeinek ezen részét festvén, maga is a száraz tudósból majdnem novellaíróvá vált, s fakó szemei élénk, sőt szikrázó világtást nyertek.

A kecses nő, midőn hallgatói mindinkább elbájoltattak, midőn az idő sokkal éjfél után volt, és a nyílt ablakok vékony szövelein a fényes hold besugárzott, kezébe vette mandolinját, s a szabadesapatokról balladákat énekelt, melyek régi és új néplázadások korára emlékeztettek, s a tömeg ajkairól sokszor hangzának, de talán soha megilletőbbben nem.

Dudley lord, a komoly angol úr, fájó érzéssel kísérelte a könnyelmű némbereket. kiknek guerilla-szeretőjök van, a sötét, nedves börtönbe, hol egy vesztőhelyre készülők rab a sápadt nő csókjaiért örömmel lemondana a bűnbocsánat fényes reményeiről, melyet a gyóntatónak, ki éppen belépni akar, áhítatos ajkai hoznak; de nincs haladék... az örök kulcsa csikorog az ajtózáron, és a nő elfátyolozza képét... a nő könnyek nélkül lép a semmit sem sejtő férj felé, ki a börtönkapuban várt rá... könnyek nélkül megy a vesztőhely előtt el, hol a nép gyülekezik... és évek múlva is, míg szíve göresösen szorul össze, gyakran emlegeti a regemondók nyugalomával merész rokonát, a guerillát, kinek a szabad élet, a jó fegyver és a csendbiztosok kijátszása volt egyedüli mulatsága.

Wehrner pedig, a félénk tanár, azon balladákat kezdi pártolni, melyekben a hegy-szoros közt makacs puskatűz és fegyverropogás köti le az utas figyelmét, ki az árkokban eldobott carabinokra, a bokrok mellett hörgő sűrűkre, az erdőtüz körül diadalmas és osztakozó fölkelőkre találand, kiknek merészsége nagy változások előjelül tűnik föl...

A mandolin pengése s a serleg, melyből a „lacrimae christi” már kiürült, bódító hatással voltak, nem az észre, mert ez súlypontjait még megtartotta, de a kedélyre és érzésekre.

Az énekesnő, minthogy alig látszott az idő eltöltésén kívül másra gondolni, és hófehér keze hatásvágy nélkül hívta ki a hangszer zöngedelmeit, hogy tündérszárnyakkal a dal méla röptét kövessék, még érdekesebbé lőn hideg szívessége, mint lett volna a tetszelgés eszközei által.

Könnyen megfogható tehát, ha a részvét a költeményekről inkább vonult az előadó-ra vissza, kit minden mozdulat, minden szó fölülemelt a szokotton és köznapin, annélkül, hogy elhatározni lehessen: vajjon más némbereknél sokkal közelebb van-e ő az éghez, azért, mert a földtől távolabb?

De éppen e rejtelmes, e titokszerű, mely félreismerhetlenül volt egész lényén elöntve, okozá, hogy az ábrándokra legkevésbé hajló kör is annyira igénybe vala véve, annyira meglepeték, annyira elfogulttá lőn majd a dal, majd a kellemes társalgás által, mikép a fapapucsos barátan kívül, ki a vacsora maradványain új szemlést tartott, a többiek alig tudták: a San Carlo színházban ülnek-e, hol a hallgatókat a műélvezet árja elborította és sodorja, vagy holdsugáros magányban sétálnak virányok és erdőlombok közt, hol a vágyó léleknek szellemhangok beszélnek a tündérek csodálatos szivtitkait, melyekből a brit költő „Nyárej álmaiban” oly sokat lesett el, annélkül, hogy a legérdekesebb vallomásokat kihallgathatta volna...

– Az öszvérek föl vannak szerelve, signora! – mondá a belépő remete vagy vendégfogadós, a beszélgetést észre nem vett megjelenése által félbeszakítván.

A nő órájára néz.

– Másfél óra múlva, signora, mint a csillagok állása mutatja, szürkülni fog, s épen a nap feljövetelekor érkezik nagyságod a „Madonna del Monte” tetejére.

E hegy oldalán támadtaték meg Dudley lord, s lehetetlen volt, hogy említése némi hatást ne okozzon a társaságra.

– A Mária-kápolnánál, mely az úttól alig esik kétszáz öltre, akarnám reggeli imámat végezni. Porticusáról gyönyörű kilátás nyílik egész az Etnáig s azon erdők és völgytorok közé, hol a legközelebbi szabadságharc alatt huszonnégy önkényes hét óráig tartóztatott föl egy egész zászlóalj.

– De nem tanyázik-e ott Pietro Conradini? – kérdé Wehrner.

– Emlékszik-e ön Moore Tamás románcára – válaszolta a nő leigéző mosollyal –, midőn az ír lány egy lanttal kezében és minden kíséret nélkül utazik a Smaragd-szigeten át, nem félvén, hogy a vad szenvedélyek, melyek egymást gyilkolák, a tiszteleten kívül egyéb érzéssel emeljék szeméiket feléje?

Annyi méltóság és kellem volt a szép utas kifejezésén, hogy Wehrner megdöbbsent a kérdés miatt, melyet kockáztatni mert.

Azalatt a komorna gyorsan kezdett rakosgatni.

A férfiak segítettek a málhák rendezésében.

S a halvány holdvilágítás egy óranegyed múlva csak sötét körvonalait meríté föl a béreken a gyönyörű nőalaknak és kísérlőjének, a fapapucsos barátnek, ki – mint a lord titkára állítá – távozásakor két tallért nyomott a remete kezébe, mi minden esetre egy kolduló-szerzet tagjától szokatlan bőkezűség volt...

Oly rejtélyes lénynék, ki az angol lord spleenjét szétfűzte, ki a fiatal titkárt, mint a világgal egészen ismeretlent, babonás tiszteletré ragadá, és még Wehrnerrel is az ötven évet, mely vállait s a komoly tudakosságot, mely szellemét nyomta, elfeledteté: még sokáig kellett a beszélgetésbe szövegni, kivált miután az út bátorságosbba lón, és többé alig volt ok megtámadásoktól félni.

– Ha hangja, a mily kellemes, oly erős volna – jegyzé meg Dudley –, egyiknek tartanám az európai énekesnők közül, ki a világtapsok előtt gyermekkorának csöndes magányaiba siet, hogy a megunt dicsőségtől legalább egy *saison* alatt menekülhessen.

– A guerillaélet iránti előszeretete, mylord – válaszolá Wehrner –, és magas társalgási műveltsége azon gyanura vezetnek, mikép kalandozásai talán politikai célzatúak. Olaszországban nem szokatlan a nők részvéte oly mozgalmak előkészítésénél, melyek nagy veszéllyel és áldozatokkal járnak. De a mi még inkább lep meg, az, hogy előttem arcvonalai, mihelyt hideg nyugalomból kibontakoznak, igen ismeretesnek tünnek föl. Azonban visszaemlékezéseim egész képcsarnokát átfutottam... eddiglen eredmény nélkül.

– Magas rangú úrnőnek kell lennie – mondá szerényen a titkár, ki ritkán szokott a lord társalgásaiba vegyülni, de az éji élmények által köznapi hangulatából túlelemelték.

– Miből gyanítja ön? – tudakolá Wehrner.

– Mert a mint málháinak rendezése körül segítettém, egy kisdud mozaik-szekrényen grófi címert láttam.

– Ez különös – jegyzé meg a lord –, miután Catancának oly városrészében mondá szállását, hol a köznép és a szegényebb szőlőbirtokosok laknak.

– S annál különösebb – közbeszól Wehrner –, mert a fapapucos barát állítása szerint a szép nő Cataneában egészen idegen, s ő is útközben ismerkedett vele meg.

– A komorna pedig – mondá a titkár – éppen e barátról említé, hogy úrnőjéhez a Szent Ágota kolostorának priorjától volt ajánlva.

Ezen értesítés szembeszökő hatást gyakorolt a többiekre; mert Dudley lord emlékezék, mikép távoli rokona. Minto lord, kinek olaszországi utazása saját kísérte előtt is oldatlan talány maradt, folytonos viszonyban állott a Szent Ágota zárdájának priorjával, azon tudós és népszerű férfúval, ki a sicíliai aristokrátiától pártoltaték. míg a tömeg által majdnem istenítvé volt, s így egy mozgalom esetében könnyen veszélyessé válhatott, főleg miután a sicíliai kisebb papság a forradalmi eszmék titkos terjesztője vala, és a nép nemzeties szellemük miatt föltétlen bizalmat tanusított az egyházi férfiak iránt, kik közt éppen a Szent Ágota priorja volt, kinek nevét a kolduló barátok és falusi plebánusok szájról szájra hordozták.

Wehrnernél pedig maga az Ágota név merített oly körülményeket föl, melyek egy sajtóságos helyzetű nőre vonatkoztak, kivel ő nyolc évvel ezelőtt a buziási fürdőben találkozék.

– Arevonalai kétségtelenül szerény betegeméhez hasonlítanak – szóla hosszas gondolkozás után –, sőt egész külalakja meglepőleg hozzá üt; de magam is átlátom, hogy alig volna nevetségesebb, mint a magyar grófnőt, e szenvedő és visszavonult lényt, mult estvéli vendégünkkel, a szeszélyes s nagyvilági úrnővel egynek tartani...

Ily visszás és ellenmondó találgatásokkal tölt az utasok ideje, s mentől több fejtegetésbe merültek, annál nagyobb homály fogá a bíbájós nőt körül, kit visszatérésük után hasztalan kerestek Cataneában, kivel négy héttel később Florenc aristokratikus körében találkozottak, s ki most egész Velencéig utazótársuk vala, annélkül hogy lényét és sorsát jobban ismernék, mint az első órában.

Midőn Pongrácz befejezte elbeszélését, Anselm hevesen tudakolá:

– Ittát a buziási nőről mit mondott Wehrner? Honnan győződék meg, hogy szerény betege, minden hasonlatosság mellett, nem egy a sicíliai utazónővel?

– Én, Anselm – válaszolá Pongrácz kalapjához és keztyűjéhez nyulván –, kevésse voltam kíváncsi, s így egyik kérdésed iránt sem világosíthatlak föl.

– De legalább a sicíliai nő valódi vagy fölvetett nevét hallád?

– Florencből egy éltres matronával jött s annak három unokaöcsével, kik közül a nagyobbik ma a Manfrini-palotába kíséré.

– Ez a barna nobili, kit mellette láttam a Magdalena-képnél... S lakása?

– A *Leone biancò*-ban, hol a világ legmagasabb aristokrátiája gyűl össze; de mint történetesen értém, állandó szállást akar fogadni, mert hosszabb ideig mulat Velencében.

Míg e demokratikus ebéd, melyre Anselm Pongráczot meghívta, a halakkal, a „frutti di mare-vel” és a szesz borokkal folyvást tart, s jó gyomrot készít a Malibranszínház bohóc-jelenetei számára: addig nekünk, kik a gastronomia oltáránál nem örömet égetünk tömjént, marad időnk a két ifjút olvasóinkkal közletről megismertetni.

Gróf Szeredy Anselm magas termetű és erős, bár sugár alakú férfiú: barna hosszúdad arccal, mély tűzű fekete szemekkel, keskeny, de értelmes homlokkal, emelt és éles szem-ívvél, egy kevésbé vastag tövű, noha szép orral, finom metszetű ajkakkal, melyek fölött vékony, sötét bajusz és kerekded állal, melyet gonddal ápolt belga szakál jellemez.

Ő most tölté huszonkettedik évét: azonban hamar fejlett létege miatt jóval idősbnek látszik. Izmos testalkata sok élénkséggel és kellemmel bír. Gondolkodó s olykor beárnyalt arcnyomata dacára is lekötelező, szívélyes, vidám, sőt dévaj tud lenni. S bár még feltűnő hódításokat nem tett, egész lényén a kedélyesség és nyílt modor el-lensúlyozására van annyi sötét, fölvilanó, megdöbbentő és démoni elem, a mennyi elég kezeséget nyújt, hogy a nővilágban rendkívül érdekesnek fog tartatni, mihelyt találand egy szívre, mely miatta török meg.

Aryja tág, de adósságba temetett jószágot hagyott az özvegy grófné kezére, melyből minden darab betáblázások alá jött. Azonban e terhek mellett is, miután az anya bir-tokai többnyire szabadok, Anselm tehetősnek híheti magát, noha a vagyon nagy része két nővérét, tudniillik a nálánál csak egy évvel ifjabb Aureliát és a még gyermek Ju-liát egyaránt illeti.

Családjá a legrégiebbek közé számíttatván, Anselm mérsékelt jövedelemmel nagy partienak tartatik. S ha az 1847. év, melynek szeptemberét Velencében tölté, eszme-árjával elborítaná – hogy tarlóvá tegye – azon közintézmények földjét, hol a család-fa tenyészik; ha a tisztelet, mellyel Magyarországon a régi nevek fogadtatnak, egy euró-pai szélvész által a tömeg szívéből gyökerestül kisodortatnék: még ezen esetben is Anselm tekintélyes állást tudna magának szerezni, sőt talán befolyása és talentuma a veszélyekkel – melyek társasági helyzetét megtámadnák – egyenlőn növekednék. Mert ámbár inkább többféle, mint mély ismeretekkel bír; ámbár a fény és kényelem közt figyelmét kitarató munkásságra ritkán összpontosítja: elméje erős és átható, jelle-mének pedig megedzésére egy nagy szerencsétlenség elég.

Sokkal kétségesebb: vajjon hivatva van-e a belső elégtűlésre és az egyszerű házi boldogságra?

A természet keze Anselm szívet eléggé mély érzések, de még inkább a költői önát-engedés számára s a szerelem idylli kéjeire alkotta.

Kelet-Indiának virágos völgyein és a szent Ganges partjai körül, a vándor, ha a sötét-kék alkonyégre tekint, gyakran látja az *Albatroszt* – mely repülve alszik – nagy cso-portozatokban feje fölött elvonulni. Mindenik egyenlő irányt tart, változatlan és méla szárnyacsapkodással, míg a karesú pálmafák s a magas templomok kúpjába ütözve, a földre hull, hogy midőn a komoly valóság ellenhatását egy percig érezte, megint szárnyra keljen, és folytassa légi áloméletét.

Eredetileg majdnem ily óvakodás nélküli föllengésre van teremtve Anselm kedé-lye; de hiúsága, melyet a társadalmi viszonyok nagy mértékben fejtettek ki, s főleg a nők irányában rendkívül ingerlékeny-fokoztak, ellenkező hibák, sőt bűnök által ügyekeznek szívének alapgyöngeségét orvosolni.

Ő sejdítve vagy ismerve gyarlóságát, fél a szerelemben csalódnai.

Inkább gyűlöltetni mint kijátszatni, inkább vétkessé, mint nevetségessé akar válni.

Ha kételkedik egy nő hajlamában, saját érzéseit hamisítja meg. Tüstént kész az ámí-

tó, a kéjenc, az önző sibarita és a szívetlen ledér szerepét elvállalni s mártír-kínnal folytatni, hogy megcsalt és usztatott ábrándhősét kikerülhesse.

A fiatal kor, mely inkább a felbátorított, mint az ostromló udvarlásokra való, még eddig többnyire oly kalandokba vonta őt, mik épen nem kedvező tapasztalatokkal gazdagíták.

Rendszerint a virágait hullató szépségnek s a félig kifáradt kacérságnak volt lo-
vagja.

Többnyire az ő arca lőn a szerelem csarnokában az utolsó kép, melyet még büsz-
kén függesztenek a falra, hogy a világ megbámulhassa; következői már e kitüntetés-
re ritkán számolhattak, azok kevés igényű lények valának, kiknek nevei nem hívták
volna föl a nő- barátnék irigységét.

Minden arszlán, ha húsz éven alig lépett át, osztozik Anselm sorsában, s ha szeren-
csésebb, alig lehet annyi dicséretet mondani jelleméről, mint élményei felől.

Később, természetesen, a helyzet szemlátomást változik.

De Anselmnek esze arra volt kárhoztatva, hogy az első tapasztalások iszapjából a
kedélyre állandó üledéket fektessen.

Anselm nem vala lángész, hogy széles látpontról nézzen az emberi szenvedélyek-
re, honnan a nagy arányok és általános mértékek észrevehetőek, honnan a magasabb
összhangzás idomai fölmerülnek.

Ő csak szép talentummal bírt, mely figyelmes, hasonlító, de leginkább felosztató és
boncoló volt.

E talentumot hiúsága könnyen tette gyanakodóvá, mely aztán éles műszerével a
lélek sötétebb rétegeit szerette taglalni, s könnyebben támasztott meggyőződést a
gyöngeség, mint a nemesebb hajlamok, könnyebben a bűn, mint az erény iránt.

Midőn Anselm egy nő szerelmében kétkedni kezdett, mindíg a legroszabb lehetsé-
get hitette magával el.

A tévútnak, melyen járt, sejtelve okozá, hogy bár szíve tiszta érzések felé esengett,
megfontolása inkább vonta őt az anyagi örömek ösvényére.

Nem szükség mondanom, miként senkinek jelleme és világnézete nincs annyira
megszilárdítva, hogy a nagy változások ellen tökéletesen biztosítva legyen.

A mily érdekes egyéniség Anselm, oly szeretetreméltó Pongrácz.

Őt a sors kegye nem helyezé a társadalom elősorába.

Atyja az öreg Szeredynek ispánja volt, s korán halván el, kevés vagyont hagyott
egyetlen fia számára, kit a gróf örökbe fogada, gondosan neveltetett, s a mennyire
aristocraticus büszkesége engedé, atyailag szeretett.

Pongrácz harminc évét most tölti.

Tudós, szép izlésű és kellemes társalgó.

Írói híre megalapult, sőt az ország határain is túlterjedez.

Alig van, ki mély ismereteit kecsesebb és könnyebb alakba tudná öltöztetni.

Mínthogy egyedül azon jövedelemre, melyet tolla szerez, kell támaszkodnia, s
minthogy nálunk oly munkáknak, melyek a történelem, a szépirodalom, a jog és poli-
tika körébe nem vágnak, közönségük nincs: Pongrácz, ki különben is eredetére néz-
ve német, archeologiai s természettudományi értekezéseit többnyire idegen hetila-
pokba küldi; de a művészerre vonatkozó bírálati és aesthetikai fejtegetései a magyar
napisajtó legszerencésebb terményei közé tartoznak.

Ő ama szerény jellemű s vidám férfiak egyike, kiknél a tapasztalás és a tudomány nem űzte el a kedély gyermetegségét, s kik, midőn szeplőtlen életük büszke önérzetével fejüket magasan hordhatnák a tömeg fölött, engedékenyek a gyöngeség, kimélők a tévedések iránt.

Pongrácz külseje is inkább vonzó, mint meglepő.

Középmagasságú, nyulánk, bár ruganyos és edzett termet; sápadt, egy kevésbé kifáradott, de szívélyes arc, mely a munka és vírrasztás mellett is, az öröm sugaraira megnyilni, a szenvedés közelftésekor együtt érezni, a nagy érdekek érdobbanásaira figyelni, a szép és nemes behatásaitól átvillanyoztatni, sőt fölmagasztaltatni tud; sőtét-kék szem, mely bágyadtnak és éltelennek látszik, de a társalgás közt összpontosítja erejét, s a mint a beszélgetés tárgyai jelentékenységekben nyernek, percenkint élénkebb kinyomatúvá és sugárzóvá válik; hosszú, lágy és nem eléggé rendezett gesztenyeszín haj, melynek egyes fűrtői nyílt és szellemdús homlokára hullanak; egy kevésbé széles száj, de az ajkak szegletein a lélek hangulatait hűn tükröző jelleggel, s hasonlíthatlanul szép fogsorral; világos bajusz és szakál, mely az arc sápadt, de majdnem nőileg finom bőrszínét kedvezően emeli ki; igénytelen, de izléssel választott öltözék, melyen pongyolaság észrevehető, azonban minden cynizmus nélkül; hanyag, bár eléggé kellemes testhordás, olykor nyugtalan és élénk mozdulatokkal; ezek teszik Pongrácznak inkább megnyerő, mint a figyelmet magához ragadó külsejét. Fesztelen társalgási modorával összhangzásban áll folyékony, gyors, de helyes hangnyomatú előadása, mely kellemes és tiszta lejtéseivel az érzések minden árnyalatait, a gondolat egész súlyát visszaadni bírja; ugyszintén meleg és festői képzelődése, mely meglepő részletek kiemelése nélkül s a dagályos szavak száműzésével tud közszerű tárgyakra is érdeket ruházni.

Pongrácz sokkal szerényebb, hogysem szellemi felsőségét valaha éreztette volna, s főleg Anselm irányában, kihez benső barátság köti, legkisebb igényei sem voltak; míg ez apró szeszélyeit épen nem nyomta mindig el, s néha oly védői helyzetből tekintett idős pajtására, mely a fölvergődő embereket, kiknél rendszerint több becsszomj, mint hálaérzet van, könnyen sérthető, de Pongrácz által soha nagyúri gőgnek nem magyaráztaték.

Az ő áldozó jelleme örömet feledé jóttevőjének fiánál a gyöngeségeket, hogy a fényes tulajdonokat egészen méltányolhassa.

Midőn a „piazzettáról” – hova a Doge-palota egyik oldala kiterjed, s hol a gondolások a Márk téren mulató elegans világot, mely a keskeny gyalogutcaikon hazamenni illetlenség tartja, bevárni szokták – Anselm és Pongrácz az öreg Antonio naszádjába lépnek, már a Campanile harangja éjfél hirdet.

A velencei életmód szerint még a Márk tér, még a régi és új Procuratia corridorai a tündérelig világított boltokkal, kávéházakkal, fagyaldákkal és gyönyörű zenével magukhoz igazítják a szépnemet s az udvarlók egész raját, kik a Fenice-színházból ezen kellemes találkozási helyre sietnek, és éjjeli egy óráig a márvány oszlopok alatt s a székesegyház vestibulumánál cserélik ki titkos érzeményeiket, melyek sziveikre, vagy nyílt gondolataikat, melyek az első táncosnő lábhegyére és az első énekesnő hangmagasságára vonatkoznak.

De Anselm, kit a tömeg hamar untat, míg a bizalmas körben az idő telését alig veszi észre, már egészen kifáradva van a tenger hervatag mátkájának – kit egy portugali kalandor, midőn a Jóremény fokot körülhajózta, dicsőségének diademjaitól megfosztott – kacér örömei által, melyekkel a világ szeméi elől kétségbeesését takarja el.

S Pongrácz szintén haza vágzott, mert korán akar új ismerősének tudós mulatságai-ban részt venni.

Az Albergo Italiano majdnem szomszéda a Márk térnek. A víz tükrében a komor márványépületek kísérteti árnyai... távolabb az álmadó laguna s a szigetek határozatlan körvonalai... fönny a lazurkék ég szikrázó csillagszemeivel... az evezőlapát körül fényes habgyűrűzet s olvatag ezüsteseppek... az ablakerkélyek mögől méla lantpengés... a nyugvó halász-csolnakokon egy megkezdett dal, melynek második rímét már a szomszéd matróz zengi, hogy tovább adhassa, míg ajakról ajakra költözvén, a végső refrain nesze a tenger habjai közől érkezik a lagunán bágyadtan vissza... mindez egy pere benyomása és élve: mert Antonio gondolája már a mellécsatornához lejt, s az Albergo Italiano ajtólépcsőjénél köt ki.

– Né, mint meglevenült a puszta épület, mely oly fájón nézett félig bedeszkázott ablakaival és a kopasz erkélyoszlopokkal lakszobáinkra! Dél óta koldusmezét elvetette, s mint látszik, most ünnepet ül.

Pongrácz figyelmeztetésére Anselm, míg a gondolából kilép, a szemközti palotára tekint.

– Az erkélyen oleanderek, mindenik ablakon csodaszép függöny, benn vakító csillagfény s mozgó alakok.

– És a csatornaajtó előtt három gondola – folytatá Pongrácz Anselm észrevételét.

– S ime, a függöny megett egy nő, ki az éj szabad légét akarja élvezni, s a terem ablakait nyitja fel.

– A falon pedig nagy képek.

– Ah, a zongora – mondá Anselm.

– S mily mesteri játszás – egészíti ki Pongrácz.

– Mint gyanítani lehet, férfikézé.

– És nem meglepő-e, hogy német jellegű? Kétségkívül Beethoven műve.

Az ifjak még egy percig az ajtólépcsőn állanak, s aztán karöltve mennek a folyosón végig szobáik felé.

– A postán levelek érkeztek – jelenté a legény, gyertyákat gyújtva.

Anselm az egyik borítékán anyja írására ismer.

– Legelőször megrendelések – szóla, a kinyitott levélből Pongrácznak hosszú jegyzéket adván át. – Ah, képzeld – folytatá élénken –, Aurelia gyűrűt váltott.

– Kivel? – tudakolá Pongrácz sugárzó arccal, mely azonban már barátjának sötét és elégületlen nézettelével találkozott.

– Mit tudom?... valami Wranich vagy Wransich Izidorral... oly név, mely a sebes írásból ki nem olvasható... ismeretlen egész Izráelben. Egyébiránt az ogulíni határezrednél kapitány volt, s most mint őrnagy fog Veronába áttétetni. A cautiót mi fizetjük, s tehát sógorom aligha tartozik a pénzaristokrátiához is.

– De lehetnek kitérő tulajdonai – említé Pongrácz szeliden.

– Miért ne? Anyám ezt írja róla: „Igaz, hogy már negyven éven túl van, azonban alhadnagyból nyolc év alatt emelkedett egy zászlóalj élére, és szokatlanul gyors előlép-

tetése magas reményekkel biztatja. Ezért vagyunk, én és Aureliám azon nézetben, hogy nyugalmas kéréseket ne adja be; mert ő Aureliáért örömmel feláldozta volna kilátásait, s a magánéletbe akart visszavonulni...” – Mekkora áldozat a szerelemért, kivált midőn az, mint Auréliánál történik, nincs támogatva sem *rang*, sem *revenue* által! – sohajtá Anselm gúnyosan.

Pongrácz nem kívánt ellennézetekkel a tűzre olajat önteni, s Anselm csakhamar engeszteltnek látszék Aurelia kedélyes sorai miatt, melyek – mint a grófné levele – szintén Izidorráli viszonyait érinték, és oly teli voltak szívboldogsággal és aranyálmakkal, hogy a korán elfogult testvért is kezdék öröme deríteni.

Vidáman nyul a harmadik levélhez.

– K..... követté választására nagy készülétek tétetnek. írja *Moor*, és a Pest megyei utasítás a szélsőbaloldal érdekében üt ki. Barátaink sajnálják, hogy e fontos percek alatt távol vagyunk. Ellened, Pongráczom, ítészi táborozásokat kezd a Jelenkorban egy névtelen... Ah, ah! Mindenütt hare és háború... csak képzelj. Blanka tizenkét évi szerencsés házi élet után különszakadt férjétől... s miért?... valóban érdekes... nevetnem kell rajta... az öregúr féltékeny... boldog egyszerűség, most először. S a családbéke felzavarója, a híres Casanova, az ellenállhatlan Lazun, a magát beszínlő Rabutin gróf, a vakon ostromló Buckingham herceg... ha, ha!... Ki volna más, mint a kis Jenő, a fürgé patvarista, kit a főispán úr nagytollú pörge kalapjáért s a bunkóvilágban szerzett érdemei díjául, kevéssel elutazásunk előtt, szolgabírává teremtett... Mégis helyes volt, hogy nem siettem a tokaji bálra, és Wehrnernek, ki téged madártömésre hívott meg, éles szelleméért egy ritka példányú sólyommal tartozom, melyet, ha a jövő tavaszon Petényi Salamon barátunkkal ornithologiai kirándulásokat teendünk, okvetlenül el is fogok küldeni. Számolhatsz ígéreteimre... Jó éjt, Pongráczom!

Anselm kitérő nevetés közt ment hálószobájába.

Ő Blankát valódilig soha nem szerette.

E viszony szívét hidegen tartá, becsszomját ki nem elégté, s a mi sokkal alkalmatlanabb, helyzetét a társaság irányában kedvezőtlené tette.

Anselm már távozása előtt többször érezteté, hogy őt a kötelék, mely a hiu nőhöz bilincseli – mint a rabot a gályarúd –, még inkább lealázza, hogysem terhelné.

S mégis most rendkívül ingerült mellőzteséért.

Ajkain a gúnymosoly csak a sérült büszkeségnek görcse vala.

Ő az alkalmat, mely ürügyet ad Blankával szakítani, vissza nem utasította volna; de eltaszíttatni általa, még pedig véletlenül s egy lenézert udvarló kedvéért: ez megbélyegzés, vagy legalább az első perében annak látszott.

Anselm álmatlanul jár szobájában.

Majd a bosszú villant meg lelkén, majd a közöny hives szárnylegyintése esillapítá vérezeit, majd undort érte szilajul átnyargalni idegein, majd a dac ébredt föl zsarnokkényt űzve a többi benyomások felett, majd pedig az emlékezet gyújtá meg egyenkint lámpavilágait, hogy az elégületlenség komor szemével a mult idők üres emlékeire nézhessen.

Anselm lehangolt vagy ingerlékeny volt...

E közben az éj nesze elnémul.

A gondola rúdjai nem csapkodják többé a vízutcák türemlő habfodrait.

A szemközti épület vilárai kioltatnak; csak egy ablakerkély rácsain át rezg még a bágyadt fény.

Anselm – kinek belső harca inkább képzelt, mint valóságos okokból támadt – félrevonván a függönyt, az ablakkeresztre hajtja fejét, s míg orcáján és zilált hajfürtjei közt a szabad lég friss fuvalma csapongnak, keblét percenkint könnyültebbnek érzi...

A „Campanile” harangja már kettőt kong.

Az ünnepi hang felrázza lankadt mélézatából.

Körültékint és szemei a világos ablakra vonulnak, s onnan egy gondolára, mely az átelleni épületek kapujánál fekszik.

– Philippó! – mond az oszlopok megőli egy suttogó hang.

A matróz fölemelkedik.

A gondola megmozdul, valaki lépett belé.

A rúd első csapkodásai után, midőn a naszád a vizutca közepén volt, csendes tiszta hangon, egy sicíliai barcarol dallama emelkedik ki a gondolából, teli vággyal, élvel, epedéssel, reménnyel:

„Addio, Therese, addio!
Al mio ritorno ti sposero.”

E refrain lejt vissza szünetlenül, kecsgetve és hódítva.

Anselm a mécsvilágos ablak rácsai megett nőalakot vél, mozdulatlant, figyelőt.

– Ah, a boldog szerelem fészke – sohajtja. – Alig két ól tér innen addig, s mégis mekkora távolság!... Isteni Velence! Mint a megtört virágról az illat, még leng fölötted a művészet és szerelem lelke. Több-e, a mit vesztettél, vagy a mit bírsz?

Szürkületkor alvák el Anselm, s hajnali álmaiba tarkán vegyültek bős és kecses jelenetek... podagrás férj, őszi hideg vidék, unt nőkegyek, nevető patvaristák, összebogozott húrú cigányhegedűk, zuzmarás szőlőgerezd, lármás restauratio... kék tenger, borostyánligetek, magas hegysor füstölgő tűztölesérekkel, banditák, kik énekelve rablanak, meglevenült Canova-szobrok, táncoló tündérek s a bánatos Szent Magdalena képe.

III.

A következő estve Pongrácz – ki az egész napot Dudley lord és Wehrner társaságában tölté – ezen rövid anekdotát beszélte el Anselmnek.

– Minden tudja, hogy a kandiság, mentől kisebb helyen mozoghat, annál inkább nő; de mégis sehol annyira nem, mint az apróbb fürdőkön, hova csak oly egyének gyűlnek, kiknek vagy nincs kedvük, vagy nem szabad foglalkodniuk.

Egész Európában, bár mily körülmények alatt, így volt. S kétségkívül, midőn Cromwell nyírott fejű *szeniei*, a szigorú erkölesú köztársaságiak uralkodtak a szokások és divat felett, még akkor is a fürdő-saisonoktól el nem vétették azon előjog, hogy a kíváncsi arcok és beszédes nyelvek számára menhelyet ígérhessenek.

Ne csodálkozzunk tehát, ha Buziáson nagy mozgás van, a mely pereben híre terjed.

miként egy tudós angol orvos, ki most érkezék meg, a gyógyviz alkrészecit akarja vegytanilag elemezni, s már a *retorták* az érces forrás előtt kitétetvék.

Rác gyermekcék és komoly táblabirák; csibukos meg rövid pipájú férfiak, *fezzel* vagy kalappal fejükön; nők szerb nemzeti öltözettel vagy legújabb párizsi divat szerinti toilette-ben: a tekintetes szolgabíró úr s a környék szerény igényű chirurgusa; a nagyságos prépost s az egyetlen muzelman, ki esküjénél fogva Budára akar valami török szent sírjához zárandokolni; szóval a fürdőhely minden unatkozó népe esakhamar körülállja, nézi, bámulja a nagyorrú angolt és a karesú nyakú retortát, bár kevés tudná megfejteni: miért van több mulatsága a doktor s a gácséralakú üveg, mint a szakács és konyhafazék mellett?

De Wehrner – ki senkivel ismerős nem vala, és nem kívánt lenni – ügybe alig vette a tolongást. Azonban osztatlan figyelmét régelyétől hamar elzavará egy választékos ruhájú fiatal úr, ki a vegytani kémletek folyama alatt tünt elő, s a legelső alkalmas percet – midőn tudniillik orvosunk zsebkezdőjével rőt arcáról a verítéket törölgeti – felhasználván, ismételt bókok közt őt angol nyelven megszólítja.

Wehrner a hibás kiejtésű s tördelt szavakból annyit vesz észre, hogy „ő kegyelmes-sége”, kinek titkára az angolul beszélni törekvő fiatal úr, s ki bal oldalon az első nagy épületben lakik, tisztelettel kéri föl, ha lehet, még ma, egy látogatásra.

Mint orvos, noha most csak tudományos célért utazik, nem tagadhatja meg e kívánatot, s a titkár azon jelentést viszi át, hogy a tanár úr tüstént fogja udvarlását tenni.

Félóra mulva már Wehrner számára megnyílnak egy csinos díszterem ajtói, s eléje lép a kegyelmes úr, kihez hivaték, altábornagyi ruhában, mellén csillagokkal és ágyúkeresztel.

A nyugalmazott altábornagy tekintélyes kinézésű, de törött férfiú volt. Tar homloka felett néhány fürt, állsontjaiban még néhány fog, orrán kék szemüveg, kezében hosszú burnótszelence, homlokán kardseb, vállain legalább hatvanöt év terhe.

– Agatha! – kiáltá szelid hangon, az orvosnak széket mutatván, melytől balra ő foglal helyet.

A szomszéd szobából egy néember jön ki, magával hozva hímzőtűt s a kicsiny deccint, melyen őszí tájkép vala hamvas fellegekkel, Wouwerman keces és egyszerű modorában.

A belépő alig tizenkilenc éves, s ezen időszak másoknál az élettavasz rózsás pünkösds-napja, midőn a nőszív virágai már mind kinyíltak, hogy kelyheik fölött az öröm hajnalának legtisztább sugára, a bánat est-egének legábrándosabb holdvilága és a szerelemvágy legkéjesebb illatárja felváltva rezgjen.

De Agatha a szétzilált tavasz hófátyolban, liliom a jég gyémántjaival...

Sötétkék szeméből láz csillog ki, míg fehér viasz-arcán lankadt pír tévedez.

– Az orvos, Agathám – szólott az altábornagy atyai szivességgel.

Wehrner, kinek a beteg kezét nyújtá, meg volt hatva, mert éltében alig látott több szenvedést arca és termetre kinyomva, annélkül hogy a rendkívüli szépség jellegei lerontatnának.

Agatha csipkés, könnyű fehér köntösben volt, övén egy cameliával.

Gazdag, világos haja, mely vékony nyakát terhe által meghajlítani látszék, aláhulladozó aranytekereseivel leírhatlan bájt kölcsönzött a hó-mellnek, s a túlsápadt, de von-

zó és költőileg szép arenak, melyen lázas kimerültség dúlt, az idegkór és a fásult kedély félre nem ismerhető bélyegével.

Agatha, ki termetre karcsú és könnyű, mint az antilop, most bágyadtan dől egy balzacr, miután Wehrnernek néhány orvosi kérdésére lassú és elfátyolt hangon felelt.

– A Temes megyei főorvos – szóla az altábornagy, burnótját tartva ujjai közt – mentől több szórakozást rendelt, de ezen kis makacs gyermek – ekkor egyet szíppantott, s nyájasan fordítá arcát a balzac felé –, ez az önféjén járó teremtés, ki a mily szép, oly engedetlen – ekkor a raffaeli főre tevő redős kezét, és mumiaujjait a megközelíthetetlen kecsű fürtök selymébe temeté –, nem akar mellőlem távozni, s nem vágyik ott megjeleni, hol én jelen nem vagyok... Pedig, kedves Agathám, jól tudod, hogy örökké csak egészséged oltalmazása körül voltam féltékeny, s egyedül derült arcodtól várom örömeimet.

Oly megható volt a szelid aggastyán bánata, hogy a beteg szeméből könnyet esalt ki, s Wehner bizalmas hangulatra készte.

– S nemde – folytatá az altábornagy rövid szünet után Wehnerre tekintvén, s őt burnótszelencéjéből kínálgatván,... nemde, Agathán a gyógyszereknél is többet segítene egy rövid utazás a Como kies vidékén s a „Lago Maggiore” körül, hol testvéremnek igen szép villája van; vagy déli Franciaországban, hol *Lamoire* ezredes lakik, az én hű fegyvertársam Bonaparte korából, midőn még szülőföldem, Bergamo, a francia köztársaság védelme alatt volt?

– Kétségkívül, kegyelmes uram – válaszolá Wehner –, ily betegségekre jótékony hatást gyakorolhat az utazás is, de... eredménye inkább csak enyhítő, mint gyökeres.

– És az orvos úr által rendelt gyógyszerek? – kérdé az öreg remélő tekintettel, s két ujjával burnótszelencéjére koppantva.

– Azok szintén nagymértékben enyhítők – jegyezte meg Wehner halkán.

– S csak enyhítők? – tudakolta az altábornagy reszketeg és akadozott suttogással.

– Kegyelmes úr – mond az orvos –, e kór kedélyállapotból támadt. De csoda volna-e, ha egy néember fiatal éveiben nem lenne... érzéketlen?

Agatha arcára szökelt a vér, mert a lassú társalgást hallá.

Az altábornagy pedig nyugtalanul emelte szemét Wehnerre, de ez emberbaráti szivétől elragadtatván, nem látá, mi körülé folyt.

– A fiatal évek hajlama – folytatá orvosunk – ...gyakran bir annyi hatással a létegre...

Agatha a balzacról föl akart kelni, hogy távozzék.

Az altábornagy zavartan kérdé: – Mire céloz ön?

– Röviden: adja excellentiád *férjhez* Agatha kisasszonyt.

E megjegyzésre az altábornagy Wehner elé ejte burnótszelencéjét: Agatha pedig halálsápadt lőn, s reszket, mint a nyárlevél.

Orvosunk most veszi észre, hogy oly családjelenet ártatlan előidézője, melyre szükség legkevésbé volt, s tudván, mikép a ki egy zavart helyzetből magyarázatok útján törekszik kibonyolódni, többnyire még nagyobb tömkelegbe bukik, jónak látja mielőbb elhagyott retortái mellé térni vissza.

Midőn már az érees forrásnál van, egy fiatal lengyel tiszt lép eléje, s boesánatot esdekelve merészségéért, tudakolja: – Nem forog-e veszély közt a grófné élete?

– Micsoda grófné? – kiált föl Wehrner.
– Az altábornagy felesége – válaszolá a tiszt részvékenyen.
– Egészsége okvetlenül erősebb, mint az én eszem – szölt Wehrner kétségbeesett nyugalommal.

Nem szükség, Anselm, mondanom, hogy Wehrner most már szilárdul meg van gyógydve, mikép a buziási beteg grófné és a sicíliai élénk tündér nem két személy.

Anselmet az érdekes anekdot inkább gondolkodóvá, mint vidámmá tette.

Nem vágyék hazulról távozni, bár még alig ütö el a tizenegyet.

Hamar vonul szobájába.

Vagy a fris lég vagy a kíváncsiság, mely a komoly hangulat közt sincs a kebelből egészen száműzve, ismét az ablakhoz vonja őt.

De az átelleni ház, hová szemei tévednek, életnélküli.

Nincs kapujánál gondola, termében vilár s a szegletszobában rejtélyes lámpafény.

Agatha fehér köntösben, mídön a betegség keze vázujjakkal dús fírtei közé nyul, hogy az arakoszorút, mely ott hasztalan áll, levévén, helyébe a koporsó-füzért tegye...

Agatha szeszélyes keleti mezben a kalandok ösvényein, míg körülö a kecs, vidor kedv, a zene és kéj istennői táncolnak, mint a tengerhabokból kilépő Aphrodite varázskörében az amorettek és a nő-kellem három ikerlányai...

Agatha a Bűnbánó Magdolna-kép előtt, figyelő arecal és talán kiszenevedett kedéllyel... Eggek! Mily inger e rajzokban, mennyi összefüggés, mennyi rejtély!

Anselm ily eszmék és költői ábrándok világát szövi össze, most elmélyedőn járván szobájában, majd az ablakköre vetvén könyökét és a még sötét épületre szemeit.

Ez alatt gondolák röpkednek a keskeny utcákon, magukkal vívén titkaikat.

Csak egy áll meg, de... az Albergo Italiano előtt.

A hazajött Pongrácz, ki a Márk tér óráit nem akarta élvezetlen tölteni, lép belöle a kapuhoz.

Anselm, kit szeszélye megragadt, az ablakból Antonio nevét szölytja.

– Hallom, signore! – válaszolt a matröz.

Anselm alásiet, s a gondolába veti magát.

– Merre, signore?

– A lagunára, a Lidora, a Szent Mihály- és Murano-sziget falárnyaihoz, a Giudetta sírjai felé, akárhová... mindentüvé... szabadban akarom tölteni az éjet, tengerhabok közt, csillagsugár mellett.

Pongrácz, ki barátjának különö ötleteit ismerte, nyugodtan ment szobájába, s meggyujtván lámpáját, följegyzé ornithológiai tapasztalatait, melyeket Dudley lord és Wehrner tudós társalgásából s leginkább saját ügyességével gyűjtött.

Nem állíthatjuk, hogy a tág olasz ágyak puha vánkosaik és könnyű keces kárpitaikkal kevésbé csábítják a fáradt szemeket pihenésre, mint a velencei ladikok kényelmetlen ülhelyei.

De kétségtelen, mikép Anselm a gondola ringása és a hives lagunaszellök által hamar viteték költői merengéseiből az álom karjai közé.

S oly frís volt a lég, oly kevészé zajos a laguna, oly egyforma a gondola rengése, mintha Antoniotól kezdve az elemekig minden összeesküdött volna Anselm regényes hangulatát egy prózai, de annál egészségesebb epissoddal fejezni be.

Talán a mult éji hosszabb ébrenlért és a fiatal évek is megtevék hatásukat, s ennyi körülmény közremunkálása után nem vala csoda, hogy midőn ifjúnk szeméit fölnyitá, már a hajnal első sugarai a viztükörben fúrdöttek.

– Hej, Antonio! – kiáltá Anselm kidugva fejét a csolnakajtón – hová akarsz, hisz rég túl vagyunk a vonalon, meddig a gondolákkal menni lehet.

– Signore – szól a matröz a kormánypadra támasztva kezét –, az idő csendes volt, és nagyobb hullámoktól tartani nem leheté. Ezelött harminc évvel, midőn az öreg Bepponál laktam, többször vittem éjjelenkint Byron lordot Chioggiaig is; mert ő, mint a signore, igen szeretett a tengeren alunni, ha sógorasszonyom, *Margarita Cogni*, nem volt nála.

– S Margarita Cogni a te sógorasszonyod? – kérdé érdekelk Anselm.

– Igen, signore!... Most is emlegetjük a gazdag lordot, ki akkor a Mocenigo-palotában lakott, majmok, azorai macskák, szelindekek, sólymok, kányák, két papagáj és az én huszonkét éves sógorasszonyom társaságában. Mi most is sok furesa történetekre emlékszünk a bőkezű lordról, ki, mint mondják, oly szép verseket csinált, minő nálunk „La biondina in gondoletra”, s ki Margaritát el nem hagyta volna, ha *Fletscher*, a komornyik, örökké nem árukkodik ellene.

– És szép volt-e sógorasszonyod?

– Még Chioggiában sem lehetné párját találni, pedig ott teremnek a legdelibb nők.

– Ah! Cane della madonna!... Kedvem volna e esoda-szigetet meglátni.

– Most, signore, majdnem *Malamocco* mellett vagyunk, s innen könnyen eltévedhetnénk, de íme a nap már a tengerből emelkedik, az idő elhaladt, s késő délután érkezék vissza, még pedig csak úgy, ha szél nem támadna.

Antonio kémlőn nézett a láthatárra, melyen a nap vörös sugarai a gyér felhők szegélyeit kezdették színezní.

– Talán zivatar készül? – kérdé Anselm a matrözre tekintvén.

– Legfőlebb egy kis *bourrasco*, mely elől a Canal Grandéra még játszva beérhetünk.

– S ha a szabad tengeren találna e bourrasco?

– Akkor – felelé Antonio megfordítván gondolóját – sajkánk el nem merülne, de a szegény Antonio, mert a tilalom ellen ment a Lidon túl, néhány napig elzárva lenne a szerenestől, kegyednek, signore, parancsait teljesíthetni.

Anselm, kinek most eszébe jut, hogy Tizian többnyire a *chioggiai* nők közül választá mintáit, szeretete volna látni a magas, deli növésű, hosszú fekete hajú, égő szemű, büszke jellegű némbereket, kik a bosszúra és szerelemre, az áhítatosságra és vad kicsapongásokra oly készek, mint Margarita Cogni volt; de Antonio aggodalmai percenkint növekedének, s ő a vén matröz iránt, kinek szolgálatát egész éjjel igénybe vette, szeszélyei dacára is volt annyi gyöngédséggel, hogy új, s tán még terhesbb fáradsalmakra ne kényszerítse. Gyorsan eveztek tehát vissza.

Midőn a Lidóhoz közelítének, a tenger magas hullámokat kezd vetni, és a bourrasco helyett sokkal nagyobb vihar előjelei lépik Antoniot meg.

Ez kettőzé iparkodását, míg derült és biztató arccal nézett Anselm felé... mire egyébiránt szükség nem vala; mert Anselm szeretete volna, hogy mint Byron lordon

gyakran történt, egy hajótöréscske érje, melyből különben is gyakorlott uszó lévén azon helyeken, hová már gondolájok bevonulni siet, nem hitte nehéz feladatnak menekülni.

– No, Antonio – szóla vidáman –, a bourrasco nem tréfál. Elcinte kicsinynek mutatta magát; de hamar nő, s még sok dolgot fog neked adni.

– Gyermekség, signore! Mi bátorságban leszünk jóval azelőtt, hogy mérgét kiönthetné; mert a mi vihar Malamocco és Chioggia közt, az csak szilaj habcsapkodás a lagunán... De mely örültség ez?! – kiáltá ujjával a Lido felé mutatva.

Anselm arra tekintett.

Néhány száz öllel tőlük s már messze távozva a Szent András vártól, egy kacsú, ékes gondola küzd a hullámokkal. Nyomát kevéssel hátrább a második követi, míg a harmadik gondola, mely ugyanazon társasághoz látszott tartozni, több kétséges mozdulatok után megfordul, és a Lido biztosabb részeihez kezd vonulni.

– Tova mehetnek e sajkák? – kérdezi Anselm, élénk figyelemmel kísérvén a mindinkább közlőket.

– Kettő, ha hamar nem bánja meg, Chioggia felé tart egyenes irányban; a harmadik, mint képzelem, nem mer kockáztatni, és fölhagy szándékával.

– Ugy látom, Antonio, hogy e matrózoknak van bátorságuk.

– Tréfaság, signore, a többi gondola is csak azt fogja tenni, mit a félnkebb már megkezdett. Akkora vihar mellett, minő egy óra múlva álland be, Chioggiáig könnyen elmerülnének.

Míntha a habok Antonio nézeteit védni akarták volna, duzzadtabban kezdék csapkodni a kormányrudat, mélyebb vízlejtések közé sodorták a gondolát, és annak oly lökéseket adtak, hogy Anselm erős izmaival is alig birt állva maradni.

De a keletkező orkán dacára is a két gondola szilárdul követte az irányt, melyet kiűzött, s midőn Anselm esolnaka mellett alig ötven öl távolságra haladt el: – Antonio – kiáltá ez hévvel –, száz lirát kapsz, ha e gondoláknak mindenütt nyomában leendesz.

– Signore – válaszolta szomorúan a matróz –, én tudom, hogy mihelyt azok amott legfőlebb félóra múlva meg nem térnek, vakmerőségük nem a szív erejéből, de tapasztalatlanságból foly. S én mégis követném őket büszkeségem miatt. De karom a szokottnál lankadtabb. Az éj elfárasztott. S most nem a veszély jut eszembe; félek, nehogy e hetyke matrózok szemében gyenge karúnak tűnjék föl az öreg Antonio, ki még ezelőtt tíz évvel a *regatán* a leggyorsabb versenyzők elől elnyerte a díjt.

Anselm természetesen tartja, ha a kérés és kecségtetés nem töri meg a férfi becszomját akkor is, midőn ez csak egy malacra vonatkozik, mely a regatán győztes matróz díja szokott lenni.

Felhagy tehát sürgéréscével, s Antonio már a Szent András vár mellett lejt, midőn a bibliai kifejezés szerint megnyílnak az ég csatornái, és a sűrű esőár, a füttyülő szél, a tajtékos habserények, melyek a gondolába csapkodtak, bár a kevésbé mély vizen is elmerítéssel fenyegetőztek, de legalább nem vevék el a reményt: a balszerencse esetében emberi segítségre és közel fekvő menhelyekre számítani.

A vihar percekint főlebb fokozta erejét, és a nyílt tengeren még az árbcos kisebb hajóknak is gondot adhatott volna; azonban Anselm, hosszú s unalmas küzdelem után, a megázáson kívül minden baj nélkül ért az Albergo Italiano-hoz.

Asztalán Wehrner névjegyét találta.

– Mikor keresett ezen úr?

– Még tíz óra előtt – válaszoló legénye, rendezvén az öltözködésre szükségeseket.

– S Pongrácz jókor ment-e el?

– Az idegen urat, kivel idejött, visszakisérvén hazatért, mert méltóságodat várta, s épen tizenkettőkor távozott a szemközti épületbe, honnan midőn az eső és szél legnagyobb volt, az idegen úr küldte utána. Később nagy bárkát láttam a *balcon* alól kiindulni, s Pongrácz úr evezőlapát mellett volt, feltűrt karral, matrózköntösben és fején vörös sipkával.

Anselm ujságvágyát a legény értesítései legnagyobb mértékben foglalkoztaták. Annýt képzelte, hogy talán a vihar miatt nem tettek kirándulást az aquileai romokhoz; ámbr a gőzös, mely természetvizsgálókat kiviendő vala, reggel hatkor indul, midőn még az időváltozás előjelei alig mutatkoztak.

De mit kereshet Pongrácz az átelleni palotában, s miért lett rögtön matrózzá? Ezt kimagyarázni nem bírta.

Kíváncsisága határtalan volt.

IV.

Az idő örökké elménkben van, ha valakit nyugtalanul várunk, s Anselm pontosan megmondhatta volna, hogy a mióta legényétől a bárka elindulását hallá, épen tizenhárom óra és hét perc telt Pongrácz visszaérkezéseig el.

Ez lassan lép szobájába, nem akarván Anselmet, ki a szomszéd kabinetben hált, fölébreszteni: mert már késő, igen késő éj volt.

De az ajtó halk becsukásakor cseppet hangzik:

– Jancsi! Nem jött-e még haza Pongrácz úr? – kiáltá egyszermind az ifjú gróf.

– Itt vagyok valahára – szól Pongrácz a kabinetbe menvén.

Sok tudakolás és válasz után a matróz-mezbe öltözött ifjú kövérkező történetet beszélt el:

– A szemközti épület lakója, mint tegnap reggel Wehrner értesített, *Albanoni* grófné, s hogy, Anselmem, hosszasan függőben ne tartsalak... ő szép özvegy, gazdag patriciusnő s oly kiterjedt családú, melynek fiú- és leányágai a Como tavától kezdve a Vesuv aljág szétterjednek. Neve... de ne tudakolj, mert a mit hallék és láttam, különben is mind elmondom... neve Agatha.

Anselm felszökött örömeiben ülőhelyéről, s barátját átkarolá.

– Csitt! – intett ujjával a nevető Pongrácz – mindent sorban beszélek el.

– *Albanoni* grófné, ámbr csak időszakonként mulatott Velencében, majdnem oly divatba hozta *salonját*, mint a mult évtizedekben *Albrizzi* Izabella, kinél az édes és méla lantú *Pindemonté*től kezdve a sötét és vad szellemű *Ugo Foscolo*ig, a szent és magasztos irmodorú *Chateaubriand*tól a világfájdalmú és kéjelgő *Byron* lordig *Olasz*-hon s a külföld európai hírvű költői megjelenének, hogy a komoly statusfériaakkal, a nagy művészek- és fő katonai tekintélyekkel együtt azon varázskört alkossák, melynek híre a *memoire*-világba átment. Az ő estélyeiről te kétségkívül eleget olvastál, s ha felfrisíted emlékezetedet, fogalmat szerezhetsz magadnak *Agatha* salonjáról is.

Albanoni grófné a nagy csatornán lakott a *Rezzonico-palotában*. Ez a tengerváros legköltségesebb épületei közé tartozik, s bár korintheta oszlopokon nyugvó sötét homloka a tizenötödik század jellegét tünteti föl, s bár zöldmárvány lépcsőin, tornácán és előcsarnokának elmosódott falképein az idő kártékony keze látszik, mindamellett legalább az első emeleten, melyet Agatha grófné egészen kibérlett, nem vala szoba, hol kelet és nyugot legritkább iparcikkei ne versenyeztek volna egyesíteni, a mit csak a *comfort*, a nemes izlés és a különö képzelem kívánni tudott.

E termék rendezése több költsézetet árult el, mint egy regény, mely íróját dicsőíti, és több műértést, mint a mennyire könyv és élet oktathatja azt, kinek keblében nem csillog föl az ihletettségek istenszékrajja.

Egy udvarlója szerint a grófné oly fényes házat tartott, hogy az „Ezeregy éj” királynéi és gyémánt palotákban lakó nemtől, ha e homályos földrészt, hol mi, prózai emberek, tengünk, meglátogatták volna, Agatha termeiben rangjokhoz és finom izlésükhöz méltóan fogadtathatának.

De a velenceiekre e fényűzésnél még inkább hatott a szép némben egy szeszélye.

Ő tudniillik a Lido pusztább vidékein költséges istállót tartott, s idegenektől kísértetve gyakran csolnakázék a szigetre, hol aztán könnyű szekeren vagy telivér angol paripákon nyargaltak az avar tér fővényei közt, versenyezve a széllel, mely haragos szárnyaín fakó tengerfővényt és krétás port dobált utánuk.

A lagunák népe, mely életében csak a Dulcamara szekerét látta, ha tudniillik „A bájtal” színpadra került, s melynek minden ismerete a Márk-templom csarnoka előtti négy bronz lovon túl alig terjedt, esodálatra volt ragadtatva e jelenetek által, s midőn Albanoni gondolója a nagy csatornán átvonult, ki-ki óhajtá a esodálatos lényt látni, ki gyönyört lelt oly mulatságokban, mikhez hasonlót a köztársaság fénykorában sem hoztak még a *doggek* női is divatba.

De a szép özvegy tavaly az udvarlók és a salon-világ meglepetésére véletlenül hajóra ült, s egy évi távollét után, melyet a kisebb költők versekben kesergettek, a magas rangú arszlánok pedig élcekkel akartak volna üldözni, mint már tudod, csak a napokban érkezett Velencébe, s nem vágyik többé nyílt házat tartani.

Ezért fogadta ki az átelleni szerény épületet, hová butorainak csupán igénytelenebb részét hordatta: noha, meg kell vallani, salonja ezen alakban is legkevésbé vezetne minket a visszavonultság eszméjéhez.

Talán hasonló nézetben valának régi barátai közül is többen; mert mihelyt hazakeréséről a Fenice-színházban és a Márk téren suttogás támadt, akadt elég, ki az érdekes kalandornót „remereségében” fölkeresni akarta, s bár a grófné most pazar fényt nem űz, házánál majd mindig vannak művészek és nagyurak, vén notabilitások és ifjú erők.

De mellékesen még említenem kell, hogy a grófné köre az Albrizzi Izabellától egy pontban lényegesen különbözik.

Izabellánál tudniillik örökké egyes társaság volt nemesak rang, de politikai vélemények tekintetéből is. Nála a jezsuita s legitimista gyakran találkoztak a francia baloldal szónokaival és a reformer Brougham lorddal vagy a görög szabadságharc alatt nevezetessé lett Capo d'Istriával.

Míg ellenben Agatha salonjában régebben is többnyire a szabadelvűek árnyalatai-

ből léptek be; mióta pedig visszatért, vendégei alig valami kivétellel, mind a mozgalmak barátaihoz tartoznak.

Ez Dudley lordnak is föl kezd tűnni, noha ő magassága, tudományos műveltsége dacára is, alig számítatik az éles szemű egyének közé.

De bár minők legyenek Agatha uszonyvivői, úgy látszik, a szép nő, noha modora szelid és leigéző, egyikkel sem bánik igen gyöngéd figyelemmel.

Sőt vannak perecek, midőn az érzéketlen Donna Diana szerepét játssza, s még a szegény zeneszerzőket és melodráma-írókat is oly merész vállalatokra unszolja, melyek szívósabb elemekből gyurt férjikebelnek valók.

Igaz, hogy maga is, bár gyengébb szövevénynek látszik, mint egy szerelmi dal, nem szokott visszavonulni a fáradság és veszély elől: mert karesú termete gyakorlat által ruganyossá lőn, és szíve vagy mindig érc volt, vagy a fásultság miatt az.

Agatha tegnapelőtt a Doge-palotába ment, hol a természetvizsgálók tisztelére lakoma rendezteték.

Az óriás teremben – hol a tenger mátkájának, a ragyogó hírű Velencének minden nagy emlékeit művészek keze örökölte meg –, történelmi tárgyakra tért a beszélgetés, melyben Dudley lord is, ki minket madarainknál hagyott, mellékesen részt vett.

Agatha a teremből kíséretével együtt hamar távozván, az *arany-lépcsőn* említé, hogy másnap a szigettenger azon küzdelemdús részét, mely Malamoccotól Chioggiaig terjed, akarja *crayonnal* lerajzolni: mert később vászonra szándékozik tétetni.

Egyik szépelgője figyelmezteté az *aquileai* romokra, hová tegnap a természetvizsgálókért vágyott.

Agatha arcán a méltóság vagy neheztelés fellegei borongtak.

– Mi gondom az orvosokra – mondá –, midőn a szabad természet egészséges legét nagy emlékek közt szívhatom? Én holnap minden esetre – s ezt különös hangnyomattal ejté – gondolámon töltöm az időt, s ott, hol Velence multjának legszivemelőbb emlékei folytak le.

A szép asszony ezen szeszélyét a kíséret felségesnek találta, s többek ígérkeztek a rég ismert hullámokra, bár az Aquileába menők jegyzékébe írták volt be magukat...

Kitérésként, Anselmem, talán kockáztathatok annélkül, hogy türelmeddel visszaélnék, néhány sort, a tájnak, melyet Agatha grófné le akart vázolni, történelmi nevezetességéről.

Tudod, mikép az V. században a hunok az Alp sorompóin át Olaszhon térségeire özönlöttek, Attila vezérlete alatt prédálva, felforgatva és ledönrve mindent, mi útjukban volt, vagy ellenük szegült. A megfélemlült lakosok széles mocsárok közé vonultak, s Malamocoban kezdék első kunyhóikat fölépíteni, melyet később fővárossá is tettek: mert a hely, hová Velence márványpalotái rakattak, még többnyire néptelen volt. A tenger – kényszerítni akarván a köztársaságot odahúzódní, hol a végzet könyvében fölrva a legfényesebb jövendő volt – kétszer tette hullámai és fővénytortata által semmivé a kis várost, mely kezdetben a hatalom székhelyéül vala kijelölve. A nép megkeseredve Malamocoból Velencébe költözék, s ezt dicsőséges küzdelmek és vállalatok által csakhamar Byzanc vetélytársává, kelet áruakhelyévé és a szabadság s művészet tanyájává emelé.

De midőn „Adria arája” le ragyogóbb éveikhez közelge, akkora veszély kezdé fenyegetni, mint egykor Malamoccot: mert a középtenger kegyence, Genua, bosszút

esküvék szebb vetélytársa ellen, és a fondor Paduával szövetségbe, elhatározá addig nem nyugodni, míg csak a „Canal Grandén” egy márványpalota, a lagunán egy csónak, a Rialtó-híd boltjaiban egy aranygyűrű és az ólomfödelek alatt egy rab van.

A sors e tervnek kedvezett: mert Velence hajóhada Pola mellett megvereték, és a genuaiak Chioggiát elfoglalák.

Ekkor követség járult a győzelmekhez, esdeklő, hogy *fehér-papirta* tetszés szerinti békepontokat írjanak. A paduai herceg kialakulásra hajlék, de *Pietro Doria*, a fő admirál így szólt a könyörgőkhöz: „Istenemre, velencei urak, ti a paduai fejedelemtől és a genuai köztársaságtól addig békét nem nyerendetek, míg zablát nem tesztek azon lovak szájára, melyek a Szent Márk egyházának kapuja előtt állanak. De mihelyt fölszerelt paripáitokon látunk, tüstént alkut fogunk ajánlani. Ez a mi akaratunk és köztársaságunké. Urak, vigyétek vissza a genuai foglyokat, kiket átadás végett magatokkal hoztátok: mert én, Doria Péter, saját kezemmel akarom egypár nap múlva a börtönök zárait felnyitni, hogy őket a többi rabokkal együtt kibocsássam.” A genuai hajóhad büszke vitorlái rögtön egész Malamoccoig kiterjesztette. Azonban az óriás veszély és ellenség gőgje fölgyújtotta Velencét. A nép s az arisztokrácia minden vagyonát a haza oltárára hordá. Ki-ki fegyvert fogott, s maga a papság is katonavagy matrózmezbe öltözött. A hajók tündérgyorsasággal készítették föl, és a vezényletet a hetvenkét éves doge, *Contarini* vette át. A honfi kétségbeesés esodákat tőn, s a megtámadó genuaiak heves küzdelem után Malamoccotól visszaverettek, s Chioggiába vonultak, hol a vén doge az egész hajóhadat ostromzár alá vetette. Kevés idő múlva új és még véresebb csata kezdetik, melyben Doriát a velencei aladmirál, *Pisani* által feltalált első vetégyű golyója megölte, még mielőtt a genuai hajóhad legyőzötték. Ezen csata után *Contarini* a chioggiai partokra tette ki sergét, s hozzá békekövetség járult, hozván szintén *fehér-papirt*, hogy a doge tetszéscékként írjon alkupontokat. De *Contarini* oly büszke volt, mint *Doria*, s Genua legnagyobb hajóhadának föltétlenül kelle magát megadni...

A történelemről a kalandra térve át, láthatod *Anselmem*, hogy a tengertáj, melyet *Agatha* grófné be akart barangolni. Velence gyermekkorának és férfúi nagyságának örökémléke; de épen azért, mert máttól holnapig nem sülyedhet semmiségbe, természetes, hogy a grófné kísérete reggeli hét órakor a kormánykerthez, hová a találkozás volt kitéve, a növekedő szél miatt gyéren jelent meg.

Dudley lord, ki csak estve hallá a vállalatot, bár ígérete által kötve nem volt, egy kétevezős gondolán a szabott időre, angol pontossággal megérkezett, magával vivén titkáriját és azon fiatal arslánt, kitől a grófné akarata felől értesült.

Kevéssel utóbb a Canal Grandén pompás sátorú gondola tünt elő, kivarrott virágos mellényű, hímzett övű, fekete sipkájú s nankin pantallonú matrózokkal.

Nyomát követte egy egészen szokott alakú gondola.

Az elsőből *Agatha* grófné, a másodikból több fiatal úr lép a kert hácsójára.

– Az idő kirándulásunknak nem kedvez – mondá *Dudley lord* az érkezőknek.

– Sőt egy kis zivatar szükséges, hogy érdekessé tegye a *croquist*, melyet a tengertájról fogok rajzolni – válaszolá *Agatha* hódító mosollyal.

– De az emelkedő hullámokat könnyű volna síma vitzükör mellett is képzelni – jegyezte meg *Dudley* nem minden célzás nélkül.

– Talán nem lenne nehéz – szól Agatha szeszélyesen megrázva szőke fürtjeit. – Csakhogy azon hullámozása kedélyünknek, mely az elemek harcá közt támad, szintén bír érdekléssel, s a leghőbb képzelődés sem utánoztathatik *boudoir*aink esendes vánkosaín.

Ezzel a ladik felé fordult.

– Én mindig szoktam uszórúhát vinni – sugá Dudley társának, kivel gondolájába visszatért.

– S hiszi-e ön, hogy arra szükség leend?

– Kevésbé mintha cethalászatra indulnánk – felelt a lord több hidegvérűséggel, mint a mennyivel Pietro Conradini puskájának esőjébe tekintett volt.

Csakhamar a mulatozók és a komoly matrózok a lagunán lelték magukat...

– De a szent istenért! – kiáltott föl Anselm, megszakítva barátja előadását – ugy-e, az, a kivel én találkoztam, Agatha volt.

– Kétségkívül – mondá Pongrácz, meghallgatva a történeteket.

– És így az ismerkedés legszebb alkalmát Antonionak matróz-büszkeségeért elmulasztám! Pedig mi könnyen leheték a szép nő védangyalává! De a sors mindig lágy szívem által üldöz.

Pongrácz, mosollyal ajkain, folytatá Agatha kalandját.

– Mídon a vihar tombolni kezdett, Wehrner, ki Dudley lord végett nagy remegésben volt, cirkáló társulatot rendez. Bárkára ültünk felkeresni a veszélyben forgókat. Hajónk mély öblű levén, elmerüléstől aránylag védve lón; de a fővénytorlatok közt hamarabb megakadhatánk. Azonban bíztunk matrózaink s néhány fiatal úr ügyességében, kik gyakorlott révészek voltak, és a hely színét teljesen ismerték.

Pár órát legszélből levertség s azon könnyelmű hangulat közt tölténk, melybe az ifjú kedély a balsors esapásai alatt is átbillen.

Csak Wehrner volt változatlanul komoly.

Bánatát a körülmények percenkint mindinkább igazolák, mert az egész velencei tengeröböl nagy forradalomban volt. Haragos hullámaival minden oldalon ostromolta a gátakat s az erős zárfalakat, melyek a szabad Adriávali egyesülését akadályozák, és szilaj árjait féken tarták.

Kivált délután három óra körül a vész akkora fokra hágott, hogy nagy bárkánk sem vala biztos.

De akármilyen történt a szerencsétlen gondolákkal, lehetetlennek hívők, miképp annyi órát kockáztattak volna a szélvész habokon.

Valahol kiszállottak vagy partra vettek: ez előttünk kétségtelennek látszék.

A mennyire kár nélkül történheték, mindig közel tartottuk tehát magunkat a töltések- és szigetpartokhoz, s mert a vihar, midőn Malamocco széléhez értünk, mérgét kifúván, szemlátomást csillapodni kezdett, mi oly távolságra simultunk a szárazhoz, hogy bárkánkat örökké csak néhány öl választotta attól el.

De gondos fürkészetünk, ámbár a mellék-ladikon most már többször küldénk a gátakra cirkálókat, eredmény nélküli volt.

Szorongás lépé a gondatlanabbak keblét is. Ez később levertséggé vált.

Egy halász tudniillik, ki hálóval vállán, csolnakját épen a tengerre indította, tudakolásainkra mondá, hogy ő a vihar növekedése alatt két gondolát látott, melyet a szél *Pelestrina* felé űze.

Igy bizonyos volt a végveszély.

Midőn súlya által mindinkább lehangelve voltunk: – Urak – említé kormányosunk – itt új tengerkapu kezdődik, mely a velencei öbölből az Adria nyílt részeire vezet. Ha a gondolák eddig eljöhettek, remélhető, hogy segélyre találtak, mert a parton gyakran van hajónép. Jó lenne tehát e helyen körülnézni.

A ladik elővonaték, s értesülés végett többen kiszállánk.

Azonban a lakosok, kikkel beszédbe vegyültünk, csak kétséges vagy ellenkező híreket mondának, mi igen természetes volt: mert a zivatar fokonyként fejlődvén, a parthalászoknak elég időt hagyott csolnakaik biztosítására és a hazatérésre.

Sikertelen fürkészetek közt Malamocco párkányához jutánk, melynek alatta a tengernyílás, átellenében pedig hosszú földnyelv.

Wehrner éppen elő akará venni távesőjét, midőn a szemközti partszélen egy alak tűnik föl, ki orvosunkat meglátván, a hullámokra rohan, és gyorsan kezd felénk uszni.

– Ime! Ez ő magassága! – kiálta Wehrner hozzánk fordulva.

Szavára mindnyájan a parthoz esődülénk, és rövid idő múlva szerencsénk volt Dudley lordot ép egészségben, de az ausztraliai szigetekre rendkívül emlékeztető öltözkéssel körünkbe fogadhatni.

– És a grófnéval mi történt? – tudakolák a fiatal urak, aggodalmaik mellett is kíváncsian tekintve a hullámokra, mintha az angol példájának érdekes utánzását várnák.

Dudley válasza legkevésbé volt megnyugtató.

A két gondola – mint ő mondá – ügykezett egymástól el nem szakadni; de végre a vihar majd minden kormányzást fölöslegessé tett. Azonban Albanoni grófné matrózai több ügyességgel bírván, mégis tudtak a partoktól akkora távolságra maradni, hogy a szél irányának gyors változása legalább egy lökessel nem csaphatta volna zátonyra; míg ellenben a lord matrózai örökké valamivel közelebb estek a torlásokhoz.

Igy haladtak, percenként az elmerülés elé nézve, Pelestrina felé, midőn a légroham rögtön két ágra szakadván, a lord sajkáját oldalba kezdé nyomni, s erős csapkodások közt taszítá mindig a földnyelv körébe; a grófné gondoláját pedig hátban támadá meg, s oly gyorsan üldöze a partoktól el, hogy az, a matrózok erőfeszítése dacára is, néhány száz ölre vetteték társától, s a közelítésről már szó sem lehetett.

Csakhamar a lord kíséretestül egy zátonyra löketik, mely fővényes gerincét a nagyobb hullámlejtések és tengerapály alatt a víz színén föl-fölmeríti; de többi részeivel megtört tajték, csillogó habfoszlányok s táncoló örvénykék közé van rejtve.

Képzelfődesed, Anselmem, lerajzolhatja a történet további fejlődését. Mert egy szétört gondola mellett lucokban ülni végre sem vala oly helyzet, melyet a halandó, ha lehet, változtatni ne kívánna. Önkényt folyt tehát, hogy ő magassága, miután segély nem jön, személyesen megy fölkeresni azt, s így találkozik velünk: míg kísérete kevésbé gyakorlott uszókból állván, a zátonyon fészkel, várva csolnakot vagy hajót, melyen Agatha grófné megtalálására indulhassanak...

Mialatt Dudley lordtól részletesen halljuk élményeit, naszádunk már a bárkához visszaindul, s a tengernyílásból kezd kirudazni.

De alig jutott a két part közül ki, megint új látmány tanui levénk.

A bárka tudniillik helyét rögtön elhagyva, közeledik egy pompásan felszerelt de-reglyéhez, melynek aranyzott orra, bíbor sátora és virágkoszorúk-, szalagrojtok- és

zászlókkal díszített árboefája ünnepi menetre mutat: míg azon sajátos jelenet, hogy mindenik evezőlapát mellett rövid ingujjú s vasárnapi ruhába öltözött halásznők működnek, s a hajón egy férfialak sem vesz a foglalkozásban részt, az egésznek igen phantasticus színt kölcsönöz.

– Jól látok-e? – kiáltá Dudley lord Wehrner széles háta mögé retirálva. – Hiszen ama halásznő, kibontott szőke fürtökkel, piros selyem-mellényben és hasított ujjú inggel, Agatha grófné. Ő vezeti a kormányrudat, s én legott eléje léphetek majdnem oly egyenruhában, mint minővel Semiramis diadalmenetét üdvözlék a nubiai hercegúri-fiak, annélkül hogy legalább elefánton lovagolnék, kifurt fülelen kolibriki himbálnának, vagy mellem meg karom illendőleg volna *tatouirozva* és befestve.

Mi gyorsan osztozánk – a matrózok a szükséges, az urak némely fölösleges ruhadarabokról mondvá le – a lorddal, s míg a csolnak ügyes mozdulatai és Wehrner bő kabátja az előkészületeket *masquirozták*, sikerült ő magasságát magunkéhoz hasonló hűvelybe dugni.

Igy értünk a fényes dereglyéhez...

A kölcsönös üdvözlések és felvilágosítások helyett, hogy rövid lehessenek, itt mondom el Albanoni grófné történetét is.

Chioggia, néhány palotán és régi templomon kívül, bár kecses tekintetű város, halászlakokból áll. Minden férfialak a tengeren él, napok-, hetek- vagy hónapokig egymásután. A hűbb férfialakok esténként fészkeikbe térnek, de a kalandorabbak egész évszakok alatt a *dalmát-partok* körül cirkálnak, míg nem hálókik szerzeményéből nagy összeg ezüsttel és csinos kelmékkel jöhetnek haza.

Innen van, hogy az idegen, ki Chioggiába lép, csak gyönyörű nőarcokkal találkozik.

Körülré semmi férfi, mint az őskor mesés szigetén, melyre a hitregék szerint nemünkől senki nem köthetett ki, vagy mert egy varázserő távol tartá naszádját, vagy mert a közelgőt, mihelyt a bűvölet nem hatott, egy átok elsűlyeszté.

Egyébiránt minden hasonlítás sántít, s az idegen hamar meg leend az utcaporban hengerdő gyermek-raj által győződve, mikép az itteni nők sorsa a mythologiai sziget némbereitől legalább egy lényeges pontban különbözik: mert nincs Deucalion köveire szükség, hogy Chioggia végtére népetlenné ne váljék.

Midőn a vihar dühöngeni kezdett, a bátor hölgyek, kik az evezéshez ugy értettek, mint férjeik vagy jegyeseik, a partra rohantak az érkezőket várva, vagy ha kellett, segítve. Több halász rongált csolnakát vették már e gyors kezű nők sajkái akkép körül, mint a röpkedő *csárok* azon madarat, melyet a vadász golyója talál.

Ily versenyzés alatt tünt a láthatár hátterén föl Agatha gondolója, percenkint kétségbeejtőbb tusát küzdve a szilaj elemekkel. Mert egyik evezőjét széttörte a vihar, s míg oldalán gyakran csapott hullámfoslány be, a sátrat le kellett hasogatni, nehogy öblében a szélvész megakadva, fölforgassa az egész járművet, mely különben is annyira össze volt kuszálva, hogy recsegő darabjait már csak az isteni gondviselés tartá együtt.

A halásznők éles szemekkel hamar ráismertek a díszes gondolóra, s mert Albanoni grófné, kivált a *Sutto-Marina* nevű elővárosnak, hol a szegényebb osztály lakott, valószínűségi védszentje, tüstént legalább egy tucat csolnak és dereglye sietett, dacolva minden veszéllyel, a szűkölködők jóltevőjének megmentésére.

A szerencse majdnem annyiszor kedvez a vakmerőségnek, mint a hideg számításnak, s a grófné néhány óranegyed múlva a Mária-egyház csarnoka előtt áll, körülvéve rajongó nővilág által, kik örömeikben könyeznek, nevetnek, dalolnak, imádkoznak, s kondorhajú gyermekeikkel a kis tündér vagy védszent köntösét és saruit csókolgatják.

Őrültházi jelenet volt ez, ha az érzések nemes kicsapongása által mélyen megható és magasztos nem lenne.

Agatha gyémánt mellköveit és a keleti gyöngysort, mely alabástrom nyakát átfonta, a *Boldog Szűz* oltárára tette, s a nők, midőn a tenger és szív vihara szünni kezdett, a városhatóság engedelmével előhozaták a nagy ünnepélyre szánt bárkát, melyet *Dominico Tribunónak* – ki a kilencedik század végén chioggiai halászból dogevá neveztetett – családja ajándékozott a szigetnek.

S ezen fölkszorúzott bárka volt, mely a legszebb chioggiai nőktől vitetve indult Dudley lordnak, kinek zátonyra menekülését a grófné látta, kellemetlen helyzetéből kiszabadítására.

Több említeni valóm nincs; mert visszaérkezésünk alatt semmi kaland nem történt.

Albanoni grófné a művésznék, ki Wehrner cirkáló önkényteseihez tartozik, átadá a chioggiai tengervidék rajzát, egy derék vázlattal a nagy ütközetről, mely azon pillanatot jelöli ki, midőn az öreg doge elől a genuaiak kezdenek visszavonulni.

Papírján minden vonás nyugott vérre mutat.

Kezében a crayon nem reszkerhetett.

Pedig a rajzhoz, a haláltóli menekülés után hamar kellett kezdenie,

Megdöbhentem e lélekerőn...

Pongrácz szavait leírhatlan figyelemmel hallgatá Anselm.

Homloka gondolkodó, arckifejezése borult. Ugy látszik, kedélyét inkább zaklatja a különö nő rejtelmes jelleme, mint elhinni és megvallani akarná.

– Mi lehet ő? – kérdi mintegy önmagától, de hallhatón.

– Ördög vagy angyal... mit tudom én – szól Pongrácz –, annyi kétségtelen, hogy körét lebívoli.

– S kacér-e?

– Kellemes, mulattató. Szeszélyei eredetiek. De modorán inkább közöny vonul át, mint retszelgés.

– S udvarlói közt nincs-e, kit megkülönböztetne?

– Mindeniket egy *nieceann* tartja.

– S azok?

– Imádják őt, Anselmem, és rágalmazzák.

– Ah... s mi roszt mondanak róla? – tudakolá mohón Anselm.

– Roszt nem, de kétséggest.

– Kínpadra vonod kíváncsiságomat, szólj!

– Hallám, hogy férje párbajban holt meg.

– Az öreg altábornagy?

– Igen. S mondják, mikép e párbaj féltékenységből támadt.

– És ez különösnek látszik előtted, ki a buziási anekdotát hallád?

– Érteni tudom: de az ellenkezőjét bámultam volna.

– Én pedig – szól Anselm – igazán csak most vágyom vele megismerkedni.

Anselm és Pongrácz úttervén a három lefolyt nap gyökeres változást tőn.

Mert Blanka grófné könnyelműsége miatt Anselm nem tartá kellemesnek addig hazatérni, míg a közkézen forgó botrányok mellett neve is említethetnék: Agatháért pedig Velencében maradt volna, ha távozásának elhalasztására ürügyet sem lel.

Viszont Pongrácz, a művészi vándorláson kívül, melyre a Savelli-palota ritkaságainak elszállítása után ígérkezett, még szeretett volna természettani vizsgálatokhoz kezdeni Wehrnerrel, kinek e szakban alapos ismeretei voltak, s ki hozzá különöc jellemének egész makaességával ragaszkodék.

S bár a hajnalszürkület már a lámpamécs fényét homályosítani kezdé, s bár Pongrácz az evezőlapát forgatása és a fönnülés miatt kimerültnek látszék: mégis az ifjak, mielőtt álomra hajták szemeiket, elhatározták, hogy Anselm reggel levelet fog írni a grófnénak, melyben Aurelia mátkaságáni örömét fejezvé ki, engedelmet kér bevárni a nővérét, ki, mint értesíté, a telet Izidorral Velencében és vidékén akarja tölteni.

Pongrácz szintén abban állapodott meg, hogy Wehrner ajánlatait egész kiterjedésben elfogadja; de pár napot még Anselmmel tölteni, csak aztán csatlakozik az angol tudóshoz, ki által, ha lehet, még holnap bevezetetti barátját Albanoni grófné salonjába.

Tervük olyan volt, mely semmi oldalról lényeges nehézségekbe nem ütközhetett.

S midőn egész héttel utóbb Pongrácz Anselmtől elvált, ez a szemközti épület állandó vendégei közé számíttaték.

V.

Az ifjú természetbuvár, miután Wehrnerrel a hegysorokat, melyek az osztrák–német határt Olaszországtól elválasztják, beutazta, Dudley lord rendeletéből *Castel-Francoba* ment, hol egy híres orvos lakott, ki nagy képtárát és régiséggyűjteményét áruba bocsátani szándékozék.

Pongráczot a képtár, melyben Correggiótól és Guido Renitől is eredeti rajzok voltak, majdnem annyira leigézte, mint az orvos két gyönyörű leánya, kik közül a kisebbik Correggio Aurorájával versenyezhetett volna.

Pár hetet mulatott tehát Castel-Francoban, honnan gazdag gyűjteménnyel remélt Wehrnerhez csatlakozni, ki addig Veronát választá lakásul.

Ezen idő alatt Anselmtől néhány érdekes levelet vett, melyek a szív élményeit és küzdését híbben fogják rajzolni, mint én tudnám.

Ime a levelek.

Venecze, okt. 10.

Naponkint látom Agathát, és kevésbé ismerem magamat.

Eddig már oda kellett volna hagyni őt, a büszkeség mellett, mely az enyém.

Tudod, Pongráczom, hogy csak kalandvágyból óhajték salonjába vezettetni, és szívemnek e fényes termekben semmi foglalkozást nem szakítottam.

Ah, de a ki körülé van, szerelem nélkül is kénytelen a szív kábaságain átcsenni, mi-

ként táncolni kellett Bagdadban, víg és lesujtott kedéllyel, ép és tört lábbal, ha Oberon sípja megszendült.

Talán a hiúság több rabot szerzett már neki, mint a vonzalom, és a ki nem elégített gőg e raboknál mélyebb körjelcít idézte a féltékenységnek elő, mint szokta a családás gyanuja.

Ha Albanoni modorára tekintek, hinnem kell, hogy ő nem keres és nem ígér érzést: mert vagy kifogyott e kincséből, vagy értékét még ismerni sem tanulta.

Udvarlói közt kegyét is oly egyenlő figyelemmel osztja, mint theáját. Mindenik vendége a nyájas, de nyugodt arc mosolyából annyit nyer ajándéku, hogy társaival veszteség nélkül kísérélhetné. Igéző kék szeméi a házasszony szívességével öröködnék mindenik kedélye fölött, s nincs, ki e gyönyörű szempár hideg, borongó egéből ne érzett volna szétterjedni valami hevet, mely bódít, valami fényt, mely tévútra vezet, valami delejerőt, mely ábrándvilágba ragad.

Csodálatos lény!

Venecia, okt. 15.

Nézted-e a szellem élével szeméidben, vizsgáltad-e úgy, hogy a lélekig láthass be... az ő vonalait? Pongráczom, megértted-e Agatha arcának jellegét? Siess segédre ismereteiddel, mert én teljes homályban vagyok.

Legalább örezer képjegyet kell annak tudni, ki egy *chinai* könyvből olvasni akar.

Mily kevésnek tartom e fáradságot, mióta Agatha arkifejezéseiből szeretném szívének indulatait és kedélyének alakját lehüvelyezni.

Tegnap, míg néhány percig magunkra valánk, eléggé könnyelmű voltam Magyarországra, a régibb időkre és különösen a Temesvár körüli vidékekre vonni a társalgást. Nem rejtett szavaimban Albanoni multjáról semmi célzat, semmi kémlés. De érzém, hogy míg ajkaín hideg és közönyös szavak lebegtek, szemének lángja fölvilágosítá gyönyörű homlokának szegélyeit, és sápadó vonalain egy indulat vagy fájdalom rezgett. Mint bűnös, ki az illedék törvényei ellen vét, állottam előtte, és zavarom talán észrevehető lesz, ha épen vendégek nem lépnek be.

Ő vidáman folytatá a társalgást, és ötletei percekint nyertek elevenségükben.

S mégis gyanítám, hogy midőn körét földérite, midőn ékes salonjában a vilárok fényénél inkább ragyogott az öröm: Agatha szíve nem vett részt e vidámságból, nem volt jelen a társaságban, s vagy a mult emlékein andalgott, vagy ezektől menekülni akart.

Ha nem tévedek: bánata vagy küzdése szemének élesebb sugarain tört ki.

De ismeri-e valaki őt?

Venecia, okt. 16.

Te mondad, Pongráczom, hogy udvarlót kivétel nélkül egy níveaun tartja.

Van-e gyűlöletesebb, mint e mód?

Nem magas foka-e a finom kacérságnak?

Egyenlőség az udvarlók közt: mi ez? ... ugy-e, *egyenlősége* a kietlen pusztának, hol a széles láthatár miatt az ember kifáradt, s nem veszi semmi jeltől a haladást észre? ... Nemde, Pongráczom, *egyenlőség* a kőpadon, hol a közös szenvedés soha sem enyhíti az egyes fájdalmat? ... S bár legalább ne volna *egyenlőség* a pelengéren, midőn másokért is kell a helyzet lealáztatásaért pirulni.

De te talán e kitörés után hinni fogod, hogy barátod egészen elveszté léleknyugal-mát, s hogy szerelmes, reménye nélkül a kihallgatásnak.

Tévedsz.

Én inkább hiu, mint szerelmes vagyok.

S néha sejtem Agathánál a közöny sűrű fátyola alatt egy árnyát a vonzalomnak, mely felém mosolyg, s mint a *mágusi lámpa* csalképe, ha nem él is, legalább föltüntetéséhez a művész érdeke van kötve.

Már olvasám a többi udvarlók arcán, *hogyan még irigyeltethetem*.

Venecia, okt. 18.

A szív ragaszkodásának törvényeit soha halandó nem fogja kifürkészni.

Korunk a lélekbuvárlatba merül... többnyire eredmény nélkül.

Eszélyesebb volt a régi világ.

Akkor is fordult eset elő, midőn egy férfi nagy ész vagy egy nő rendkívüli szépség és gazdag kedély nélkül, babonás befolyást űzőt körén, s mindent, ki bizonyos közelségig jött hozzá, mint a mágnes, magához vont.

E jelenség oka – mondták hajdan – az *eryngium* gyökere, melyet a ki meglelt, és keblén hord, az ellenállhatlan, s rabul nyeri a szívet, melyre vágyik.

Az *eryngium* vonta Saphot a hiu Phaon mellé, tőle a leocadiai szirtekhez s onnan a tengermélységbe.

Igy vélekedtek több ezer évvel előbb.

És mi jobban tudjuk-e a megfejthetlen vonzalmak okát, azért, mert az *eryngium* erejét nem hisszük?

S vetted-e észre, Pongráczom, hogy Agatha gyönyörű fürteín, igéző szemcsein és könnyű termetén kívül nem bir rendkívüli előnyökkel.

Arcán a szabályosan tiszta vonások közt néha az idő kéznymait ki lehet kémlelni.

Ő legalább huszonnyolc éves, és a vékony kék ív szemc alatt ellenkezni látszik a gyermeteg modorral, mely lényén előmlik; sőt a hideg, a komoly, az éltelen jelleg, mi arkifejezéséről a bizarr, a túlsapongó szeszélyek alatt sem tűnik mindig el, megdöb-bentő hatást okoz.

Mily multja lehet neki!

Nem tette-e már a sírokra kedélyének minden virágait?

És a jókedv, melytől olykor fölsugárzik arca, nem hasonlít-e azon kelet-indiai ün-nephez, midőn sötét és csendes éjjelen a Ganges hullámai közt egyszerre számtalan mécs lejt és táncol, mert a kinek halottja vagy nagy vesztesége van, tartozik a partról emlékül egy méceset vetni a szent habokra.

Ott minden világ egy kialudt boldogság jele!...

És szerencés-e Agatha?

Velence, okt. 19.

A művészetről kell veled, Pongrácz, beszélnem. Egy botlásomat kell bevallani.
Ma Albanoni grófné kitűnően nyájas volt irántam.

Megkülönböztetett... majdnem a tetszelgésig.

Midőn gondolájába vezetém – mert egy barátnéjánál fogja az egész napot tölteni –,
midőn búcsúztam tőle, melegebben szorítá meg kezemet, s érzém – de nem csaló-
dom-e? –, érzém lassú, alig észrevehető reszketését ujjainak.

– Antonio! – kiáltám, mihelyt gondolája eltűnt, és szemeim többé nem követheték.
A matróz az Albergo Italiano kapuja mellől felém fordítá sajkáját.

Beléptem.

– Hová, signore?

– Hová egyebüvé, mint a hol először látram őt?

Antonio bámész szemet vetett reám.

Átallani kezdém szelességemet, és keresett nyugalommal háritván szét gondolám
ablakfüggönyét, körütekintettem, mintha határozatlan volnék.

– Talán evezz – szólottam – az örmények kolostorába... de az ég nem elég tiszta...
menjünk közelebbi helyre... a fűvészkerthez... nem, induljunk a Manfrini-palotába.
Érted-e?

– Igen, signore!

Rövid óranegyed alatt a képtár csarnokában voltam.

Sieték a helyhez, hol először néztem tündér kis kezére, mellyel Carlo Dolce Mag-
dalenája felé mutatott.

A terem már üres volt.

A szomszéd szobákból alig hallatszék valami nesz, mert a vendégek majdnem kivé-
tel nélkül eltávoztak.

Kedves vala visszaidézni első meglepetésem legcesekélyebb részleteit is.

Ismét égtem a vágytól, tudni: mit lelt a szép nő az általam közepszerűnek hitt raj-
zon tartós figyelemre méltót?

Gondolkodón és... érezve néztem a vászonra.

Ah, Pongrácz, én a műkedvelő, megszegyenítve vagyok.

S talán te is, a műértő is, ki soha nem említéd e képet.

Átírom *naplóm*ból a benyomást, melyet ma tőn reám.

Ítéld.

„Sok művész foglalkodott a megtért bűn-lánnyal, ki iránt az istenember oly elnéző
volt.

Tizian a Barberigo-palotában bámult Magdalenájának ábrázatára hasító fájdalmat,
szemeire sűrűn leomló nagy könyeket feste; *Angelica Kauffmann* pedig zárdanői öltö-
zékben rajzolja le, előtte halálfővel. S bár az *Angelica* műve szép, a *Tiziané* fölséges;
az alapeszme egyikben sem olyan, hogy rendszeren a kezdő is rá ne jönné: mert mind-
két műben a bűnbánat legerősebb, legszínezettebb foka van visszaadva. Egyik a *kiál-
tó*, másik a *néma* fájdalom.

De hát Carlo Dolce Magdalenája szépségén kívül mi által akar reánk hatni?...

Ah, ő eszmélődve és méla visszaemlékezéssel emeli ujját homlokára.

Szemében bánatos andalgás van: de ajkain, melyek szintén komolyak, még az élvezett kéjnek rezgései szikráznak: még végül beléjük valami édes, valami sovár, még a kláriszajkak szögletein elröppen egy árnya e kérdésnek: vajjon nem álom volt-e az egész mult, s mert szép álom vala, kell-e miatta kétségbeesni? Azonban a komolyabb jelleg győz még az ajkon is: a szemnek határozott bánata által pedig uralkodik az arc fölött...

S minő mély lélektan: a bánatot előbb ruházní a szemre, mint az ajkakra.

Mert nem csattan-e az érzés villanyszikrája először a szemre?

És nem láttál-e arcot, melyen – ha a szemet fátyol borítaná – az ajkak mosolyában még az élő kéz dobbanásait gyanítanád; de ha rögtön fölemelnék a fátyolt, észre fognád venni, hogy az öröm már megholt, s él és éget a bú. Én láttam ily arcot, s Carlo Dolce a vászonra a legszebbiket teremté.

Magdalenája a magábatérés első percét örökíti meg, midőn a kedély szakít élményeivel, annélkül hogy azokat meggyőlőlné; midőn a kielégíthetlen szív a mult tövi-seit érezni kezdi, annélkül hogy a kéz rózsájának illatlegét többé beszívni akarná; midőn az égi ajak rebegi: »*ürítsük ki a bűnbánat ürrömpoharát... ah, édes volt a sülyedés.*»

Ez van naplómban.

S nem mélyebben fogtam-e most föl a művészt, mint akkor, midőn Agathát még nem ismerém?

Mily élessé teszi az elmét... a szerelem.

Igen, Pongrácz! Én szeretem... vagy *birni akarom őt.*

Ah, de a mit naplóm végsőoraiban Magdalenáról írtam, nem jellemzi-e Agatha kedélyvilágát is?

S ha én a magábatérés első perce alatt ismertem volna meg őt!

S ha a kéjosztó szív nem akarna többé férfikeblen dobogni!

S ha midőn én szerelemtől szólnék, ő érzésekkel küzdő szívének mondaná: *ürítsük ki a bűnbánat ürrömpoharát... ah, édes volt a sülyedés!*

Órültté teszen e gondolat.

De szememre vethetnéd, Pongráczom, miért alkotok rémeszméket, hogy aztán általuk üldöztessenem, s miért képzelek egy egész életírást adatok nélkül?

Azonban nincsenek-e gyakran igen kevés tényben az egész élet minden részletei elbeszélve?

Buziáson az altábornagynak Wehrner tanácsolá: adja férjhez Agatha kisasszonyt.

És akkor e nő élete veszélyben volt.

Most arcán az egészség virít.

Szemében visszaemlékezés s bánat borong.

Modora az udvarlók iránt közönyösnek látszik.

Mi nincs e tények által leleplezve?

Ah, Pongrácz, én féltékeny vagyok... féltékeny, nem vetélytársaimért, de azokért, *kiknek nem lehettem vetélytársa.*

Utóirat. Épen most veszem anyám és Aurelia levelét.

Hugom boldog,

Menyegzője a jövő hó elején.

Izidor a lakodalom után néhány nappal új ezredéhez indul, mely most Udine körül fekszik.

Érettem Velencén megy át.
Aurelia csak a farsangon jön férjéhez.
Mily keces és hű háziasszony leend Auréliából! Bár férje érdemelne meg.
Én előítélettel vagyok talán neve iránt...
Mit mondana e gyöngeségemre Agatha?
Egyébiránt ő oly kevésbé szereti akárki családviszonyaira vinni a társalgást, mintha félne, hogy ezen mezőn a nyíltságnak kölcsönössé kell válni.

VI.

Pongrácz rövid utazása alatt a lord számára aránylag kevés összeggel sok műkincset gyűjtött, és szerzeményeivel Angliába ment, honnan csak a tél közepén szándékozott barátjához visszatérni.

Míg Anselm vele már levél által is ritkán lehetett összeköttetésben, az ősz zordobb napokkal kezd beköszönteni.

Az Adria ingerlékennyé lőn, keblét – mint a halandókét a nagy szenvedély – felfelforgatta a *boru*, s a világló tornyok lámpái, bár eléggé örködtek az éj és vihar közt, mégis néha – mint az életbölcesség elvei – a veszélyeket kiderítették, annélkül hogy elhárítani tudták.

Kivált a kisebb hajók sokat szenvedtek a nyílt tenger féktelenségei miatt.

De a laguna, mely századok óta korlát és szabály közé lőn szorítva, a bős hónapok alatt is komoly volt ugyan, sőt olykor haragos; azonban tudta magát annyira mérsékelni, hogy úrnőjének, a tündérszép Velencének, tartós elégtelenségre okot ne adjon.

A Canal Grande pedig, e közlékeny és szelíd teremtmény, noha a késő ősz hatásai miatt homályosabbá s egyhangúbbá lőn; noha víztükéréről hidegen mosolygott vissza a napsugár, és alig szárnyalt föl a csendes éjeken matrózdal, mégis béketűréssel hagyá keblén játszani a gondolákat, s legfőlebb, midőn a bevont ablakfüggönyök védelme alatt még bizodalmasabbá lett, mint addig, a szerelem, s még átengedőbbé a kedély; csak ekkor rezzenté föl egy habesapkodással vagy szélzsivajjal a szív örök tavaszáról álmadókat.

Ah, de a gondolák népének az 1847. év késő őszen kevesebb idejük és kedvük volt árkádiai álmokhoz.

Mindent elfoglalt a politika.

A közhangulat már komorrá és követelővé vált.

IX. Pius a karperecek, nyakláncok és melltűk foglaltványai közül kihullott, s helyére merész jellemű és homályos tervű férfiak arcképei költöztek.

A társasélet a növekedő feszültség miatt parlaggá lett.

Különszakadtak a nem összhangzó nézetűek, s ki-ki vágyott inkább házi körbe vagy kisebb cotteriákba vonulni.

Csak Albanoni grófné salonja maradt a régi.

Az most is, Anselmen kívül, a szélső színezetű egyének által látogattaték.

Az most is a szeszélyek és öröm tanyája volt; de egy lényeges különbséggel, hogy tudniillik a grófné mosolyáért versenyzők gyanuja szerint, már e csába Armidának alighanem akadt Rinaldója.

Többen az udvarlók közül aggódva tekintettek Anselmre.
Mindenik figyelt és nyomozott, majd híve, majd kétkedve.
Mindenik törekvők a félelmes vetélytárs útját állani, s néha képzelte, hogy sikerrel.
Ily bizonytalanság közt megint napok, hetek tüntek el, s a késő ősz már a télnek
hideg nappala, hosszú színházestéi és zajongó báléjei válták fel.

Táncteremben vagyunk s farsang kezdetén.

A hatóság magas beléptidő mellett, mely a jótékony célra szánt éjet a vagyonosok
részére vette igénybe, a jelmez és álarcos bált kivételként megengedé.

A terem pazar fényel van előtve; de a gyönyörű zenét vígság és tánc alig emeli.

Azonban e bál főleg olyak előtt, kik csekélységeknek tetsző tényeken – mint egy
kristály-borítékon – át, az idő szellemének színváltozásait látják, szokatlan érdeklél
bir.

A gazdag és festvényi jelmezek, melyek XIV. Lajos korát vagy a híres regények hő-
scit ábrázolák, most előbbször maradnak el, s a férfiak a régi köztársaság patriciusainak
egyszerű fekete ruhájában lépnek a terembe.

Közülük csak egy tűnik ki csipkézett szegélyű, hermelinprémű bíborban, s halán-
térkán hímzett vörös sapkát hordva. Előtte néhány álarcos ezüsttrombitát, égő viasz-
gyertyát, aranyzövetű karszéket, aranyhüvelyű kardot és egy napernyőt vitt.

– Ah, ez *Ludovico Manini*, Velence utolsó dogéja – suttogták elragadtatással.

– Nem... ez több mint egyén, ez egy eszme, ez a megújult idő, ez a doge a vissza-
szerzett hatalom jelképeivel – mondák mások, s a fényes öltözékű egyén hamar tűnt
a táncteremből el, vélvén, hogy tréfája által alkalmat nyújt túlradó nyilatkozatokra.

Távozása után hangtalanná vált a közönség.

És a nők, kik a régi köztársaság történelmi neveit képviselték, s kik közt a vén
Marino Faliero szép hitvesét, a hú Carmagnola grófnét, Cyprus-sziget kacér királyné-
ját, a száműzött Foscarí özvegyét és a Szent Morosini Ágostát egy csoportozatban le-
herett látni: ezen ígésző nők, bár eredeti példányaikkal szépségben, nemes modorban,
társalgási ügyességben és talán Morosini Ágosta kegyességén kívül minden gondolha-
tó tulajdonokban versenyezhetek volna: mégis csakhamar érezni kezdék, hogy a
könnyelmű carneval szelleme elbujdosván a kedélyekből, nem idéztethetik bálter-
mek, hangászkar, ókori szabású díszruhák és új divatú francia táncok által vissza.

A bágyadt mulatságot csak a „lagúnák leánya” – egy keccses tündéri alak, a nép gyer-
mekeinek egyszerű, de finom izléssel választott öltözékében – derítette föl, élénk tré-
fái, bizarr ötletei, s főképp kimeríthetetlen és találós élcei által.

Barátnéi, kikkel jött, udvarlói, kik körülvették, az idegenek, kik szerencések
valának hozzá közel esni, egészen átengedék magukat azon vidámabb hangulatnak,
melyet a bűbajos lény hozott az unatkozó társaságba.

– Ez bizonyosan Sanseverino marquisa – mondá szomszédának egy fiatal arszlán, a
tánc terem karoszlopára támaszkodva.

– Alig képzelném – nyéré válaszul –, mert a marquisa valamivel magasabb alakú és
kevésbé vonzó modorral bir.

– Ugy Albanoni grófné.

– Lehetséges volna, ha mellette látnám Szeredy Anselm grófot.

– De udvarlóí közül ketten álarcban vannak, s egyik oly szálás, mint Anselm.
 – Csakhogy haja vörhenyeg s vállalai keskenyebbek.
 – Aztán, miért volna szükség örökké Albanoni grófné nyomában képzelni Anselmet?
 – Mert ha eddig válhatlan volt tőle, most, midőn mátkája, nem fogná magára hagyni.
 – Mátkája? Az hihetetlen.
 – A grófné legbensőbb köréből hallám. Igaz, hogy nagy titkot akarnak belőle csinálni, de az ily hír, ha megőrzését *trappistákra* bíznák is, hamar szokott kiszivárogni.
 E párbeszéd alatt belép Anselm egy élemedett korú, nyugodt és tekintélyes kinézésű katonatiszt mellett.
 Szemei keresőn vonulnak a jelmezeken és az előtte ellebegő álarcos alakokon végig, kik közül többen kötődnek vele, még a szende Morosini Ágostát is odaértve, ki épen ezer évvel korábban a Szent Zachariás zárdájának apátnője volt, és rémséges komolysággal tette az első koronát a köztársaság dogéjának fejére.
 – Sok ismerőseid lehetnek a velencei körökben – szóla Anselmhez a tiszt, látván, hogy keeses maszkok által szólíttatik meg,
 – Csak pár hét óta járok mindenüvé: azelőtt alig volt két salon, hová néha mentem.
 A tiszt, a helyett, hogy tovább szőné a társalgást, lorgnottét szemére tűzvé: – Mily könnyű, mily keeses alak – szóla hangosabban.
 Anselm arra tekint, s a terem másik oldaláról közelgő látja a „laguna leányát”.
 Arca öröm és meglepetés miatt kipirul.
 – Cerrito tanulhatna tőle sylphid-lebegést – sugá a katonatiszt karon ragadva Anselmet.
 Ez elégült mosollyal fordul a tiszthez.
 – Talán gyanítod, hogy kicsoda?
 – Félig-meddig – válaszolá Anselm nevetve, de arcán e nevetés ámulattal vegyült aggodalomban oszlék szét; mert a „laguna leánya” mint bálvány állt előttük, mozdulatlan és megkövült alakkal. Szikrázó szemei az álarc alól inkább a tisztre, mint Anselmre látszottak szegezve.
 Azonban e bűvölet, mely a szerető ifjú szívét göresőkbe vonta, és a többi udvarlók figyelmét is alig kerülhető ki, rögtön szétoszlék.
 Agatha könnyű léptekkel vonult a tömeg közé.
 – Verted-e észre, hogy a halászleány kiesett szerepéből?... Talán a te Don Juan-i tekinteted, vagy az én egyenruhám okozá – szóla a tiszt enyelgve.
 De Anselm alig hallá már ezen élcet.
 Alkalmat keresett a maszkkal találkozni.
 A mint a tisztől néhány lépésre távozott, a „laguna leánya” udvarlót magukra hagyván, hevesen megragadta karját.
 – Ismeri-e ön az őrnagyot, kivel beszélt? – kérdé reszketeg hangon, mely csak később nyerte vissza erejét és ércét.
 – Ma dél óta, Agathám!
 – S hogy hívják?
 – Neve Wranich Izidor.
 Agatha sokáig hallgat... küzdés vagy közöny miatt, ezt az álarc eltakará.

– Agathám, mi bántja önt? – szól Anselm, a történetekre akarván a beszélgetést vezetni.

– S miként ismerkedett meg vele?

– Wranich Izidorral?

– Igen, igen – sürgeté a grófné.

– Hozzám jött látogatóba.

– Miért?

– Mert *sógorom*.

– Ah! – sikolta Agatha, s térdei inogni kezdenek.

– A szent istenért, Agathám! Ön beteg? – tudakolja Anselm, ki a grófné demokrata gondolkodása mellett is túlzottan kezdti tartani az egyenruhák elleni iszonyt.

– Fejem a rekkenőség miatt kábul... Kísérjen ön haza.

Karját nyújtá a szenvedő nő, s Anselm a bálterem arszlánainak kifejezhetetlen irigysége és kétes gúnymosolya közt lépett a corridorra.

Az éj hives, de tiszta volt.

A kék láthatár álmodó csillagai csodásan vegyítettek a kedélybe ábrándot és vágyat, titkos fájdalmat és sejtő reményt.

Anselm a lankadt Agathát gondolójába segíté, és melléje ült.

Soha sem volt szebb a kis tündér, és talán most először van kék szemében könny-csepp.

Leírhatlan varázs oly arcon, mely mindig vidám akart lenni!

Anselm átkarolta, a szenvedő vonalak kábulttá tették.

Agatha nem fejté ki karesú derekát az ölelések közül. Emelkedő melle az ifjú dobogó szívénél. S ajkának meleg lehe arcát érinté.

A kéjittas Anselm csókkal borítá szép bálványát.

– Kedves, édes menyasszonyom! – rebegették ajkai.

E szóra eltűnt a bűvölet, mely a nőt ortalom nélkül veté szeretőjének szívéhez.

Agatha testén érezhető rezgés villant át.

Hátrahúzá magát Anselmtől, a pamlag másik szögletére vonult, mantilját leplezetlen nyakán összevonta, s míg ujjával bomlatag fürteit rendezni kezdé, egy tekintetet vet Anselmre, melyben határozottan kifejezett tilalom és szemrehányás volt.

– Szent ég! Te neheztelsz rám? – suttogá Anselm leverten.

– Nem. Én csak kérdezni akarok.

E szavakat oly nyugodtan ejté ki Agatha, mintha az érzésektől, melyeknek egy percig rabja volt, hetek, hónapok választották volna el.

Anselm – mint minden hiu – bántva érezé magát ekkora önuralom által.

– Hígyem-e, hogy nem fog ön a gyöngédtelenekhez sorozni, ha női szeszélyből családviszonyait érdeklő tudakolást halland most attól, ki épen ily tárgyak körül volt legkevésbé kíváncsi?

Albanoni szemei végetlen részvétellel függtek e kérdés alatt mátkáján.

Anselm megragadván a bájos özvegy kezét: – Kedvesem – szól örömtől sugárzó arccal –, az én családom rövid idő múlva az öné is, és csak legforróbb óhajvásom teljesül, ha valahára mutat iránta ennyi ujságvágyat.

Agatha közelebb simulva mátkájához, gyermekreg és suttogó hangon kérde: – Fia-
tal-e még nővére?

– Két évvel ifjabb nálamnál.

– S talán szép is?

– Junói alak, Agathám, de kedélymélységgel.

– Ah!

Egy sohaj lebbent el a szép gyóntató ajkain.

Szünet áll be.

Anselm szíve szorongani kezd.

Előtte magyarázhatlan volt e sohaj, s mert nem érté, rettegni kelle tőle.

Agatha ajkaira megint mosoly költözött, vonaljai kiderültek, és dévaj hangon kérde:
– Nem volt-e nővére zsarnokság alatt?

– Aurelia csak regényekben látta még az önkényt. Ő szabad s független, mint a gon-
dolat.

– S így szerelemből ment férjhez?

– Lángoló szerelemből. Minden levelei ezt mutatják.

– Anselm – kérde Agatha szokatlan meleggel szavaiban s arcvonalaiban –, ön ismeri-e
Aurelia jellemét?

– Hiszem, hogy kielégítőleg.

– S mi által lenne Aurelia inkább szerencsétlen: *ha férjét most vesztené el, vagy ha később*
csalódní fogna?

– Az istenért... Talán Izidor?

– Nem akartam célzani – közbevág Agatha kedvetlenül.

– S mégis a szavak, melyek, Agathám, az ön ajkairól hangzanak, megnevezhetlen
aggályt költöttek bennem.

– Tréfaság – mondá mosollyal a esába nő, Anselm kebléhez simulván –, én csak
phantasticus hajlamból intéztem önhöz e kérdést, mely – elismerem – fölötte különös
és szokatlan.

Anselm a három kecs-istennők minden ingerei által volt kényszerítve egy szenvedé-
lyes, hosszú esókot nyomni a beszédes ajkakra.

– S hogy lenne Aurelia szerencsétlenebb: ha most veszítené férjét el, vagy ha csalo-
lódní fogna? – megint e kérdést sugták Agatha égő ajkai.

– Aurelia vérmérséke heves. Nála a vesztés fájdalmai rendkívül élesek volnának.

– És a későbbi csalódásé?

– Háznak büszke – szól Anselm méltósággal –, s minden Szeredy hamar tanulja fe-
ledni azt, kire emlékezni szégyen vagy gyöngeség volna.

Lassú sohaj emelkedék Albanoni grófné kebléből, s a gondola palotájának erkélye
előtt állott meg.

Elváltak.

„Egek! Mily öröm szeretni: szerettetni minő üdv!” Byron lord e sora lebegett
Anselm ajkain és álmaiban, elválásakor és az éjen át.

Anselm már öt óraker felkölteté magát legénye által, mert búesúzni akart Izidortól,
ki ezredéhez siet.

Az átelleni épületben homály és csend.
Szemei a szeglet-szoba függönyein, hova gondolatai állandólag zarándokoltak.
Ő kételyei és boncoló elméje dacára hön szereti Agathát, bár e külön nőnek ellenmondásokból látszott élete és szíve összealkorva.

Mélázatát Antonio közelgő csolnaka zavarta meg.

– A „Leone bianchohoz” – mondá, még egyszer tekintve kedvese lakára, hol meglepetésére most az éji lámpa bágyadt fényében árnyakat látott a salon ablakleplein elvonulni.

Albanoni gondolája pedig az erkély alatt volt kikötve.

Nyugtalanul dobogott keble e szokatlan jeleneten, noha az átelleni épületből, mint tapasztalhatta, épen a rendszerinti és a szokott lón számúzve.

Az erkély mellett hagyá Antoniot elevezni; de a grófné gondolatjában nem volt matróz, kit megkérdezzen.

A „Fehér oroszlánál” már az útra egészen készen lelte Izidort.

– Ilová tüntél a bálestélyről? Hosszasan vártalak. Talán a szép „laguna leánya” csábított magához? Pedig én azt véltem, hogy ámuló szemei egyenruhám felé villogtak. Ugy látszik, kivált a főrangú nők nem sok virágfüzért vetnének reánk, ha *modern*bb izlésre tanítanók arslánaikat, kik egy fényes tanceremben legérdekesebb ruhának hiszik a régi patriciusok fekete zubbonyát.

– Ez nemzeti emlékekkel van kapcsolatban – szóla Anselm hidegen.

– És rossz szenvedélyekkel – válaszolá Izidor.

Véleményeik oly eltérőnek mutatkoztak, hogy mindketten érzék a társalgás más irányának szükségét, s míg Antonio a távolfekvő vaspályához vitte az őrmagyot és Anselmet; ezen új rokonok beszélgetése általában közönyös tárgyak körül forgott.

A Campanile már kilencet ütö, midőn Szeredy a piazzettánál kikötve a Florian-kávészáza ment, hol a hírlapokat átfutva, gyalog tért haza.

Asztalán egy kicsiny virágbokrétát talált s egy szekrénykét.

– Ki küldte ezt?

– A grófné udvarmestere hozta.

– Mikor?

– Csak most, épen tíz órakor.

A szekrényben Anselm jegygyűrűje volt.

S egy levél, melynek tartalma ez:

„Elváltunk... örökre.

Szánja ön és ne gyűlölje

Agathát.”

Anselm üresen találta az átelleni házat.

Az udvarmester fölvilágosítást nem tudott vagy nem akart adni.

Később bérlők hordozkodtak a gazdag szobákba.

Anselm bősziúten utazék Velencéből el.

– Ön engemet közzúnyra tett ki. Hányadik esalatott vagyok? Nem, Albanoni grófné! Én nem gyűlööm önt, ez igen tisztességes szó.

Ily választ hagyott az udvarmesternél, átadandót, mihelyt a grófné vissza fog térni.

VII.

A megbántott szerelmes hihetőleg Triestbe hajózott, s onnan a gloggnici vaspályán ment Bécsig.

Mi nem kísérhetjük őt.

Utunk Fiumén és Zágrábon át egyenesen Aradra vezet, s ha csak a hófúvatokkal, ha csak a horvát hegyes vidékek s az alföldi rónák szélvészével kellene vándorlatunk alatt küzdeni, még nem volna nehéz feladat; de az éveken is vissza kell mennünk, el kell hagynunk az ismert képeket és benyomásokat, búcsút kell vennünk a velencei salonokkal együtt történetünk fonalától, s egészen új helyzetek közt kell otthon és kényelmesen lenni magunkat.

Szerencsénkre a képzelődés még nagyobb vállalatokra is alkalmas.

Tehát egy tündércsapással 1833. év tavaszán vagyunk...

Aradon sok rendezett háztartás van.

De kétségtelen, hogy kevésből senki sem tud oly csinos és kellemes házat vinni, mint Mery kapitánynak özvegye, született Rosenhalm Teréz.

Szépen festett és parquettes három szobájában a butorok elegánsabbak, mint akár a főispán, akár a várparancsnok, akár a szomszéd nagybirtokosok dísztermeiben.

Igaz, hogy a kapitányné több vigyázattal lépdel szőnyegein, mint a mahomedán a *moshé*-ban, hová még a szultán sem megy poros saruval; igaz, hogy a nehéz selymű kezevetelek s a kényelmes hátú karszékek évek alatt sem koptak, vagy veszítettek szépségükből, mert a felső borítékon kívül a háznép szokásai által védetének.

Teréz báróné rakott művi asztalán albumok vannak acélmetszetekkel, ablaka előtt egy állványon pompás vedrekben ritka szépségű virágok terjesztenek kellemes illatleget, az aranyozott sodronyú kalitkából egy tanult papagáj szól a társalgás közé, és a díszterem szögletében oly bécsi zongora áll, melyen Thalberg is játszott, s mely a lehozatási költségekkel együtt 650 forintba került.

Igaz, hogy a kapitányné már három év óta szorítja alig összeszoríthatóbb kiadásait, s a rozmaringot, melyet tőle a pórcsányok vasárnaponként vásárolnak, három év óta adja emeltebb áron; de mégis különösen a zongorára fordított összeg helyrepótolása – mint a számolati könyvekből jóslani lehet – a jövő 1834. év augustusa előtt történnének meg.

Teréz bárónénak tükörtiszta konyháján minden kasztrol és edény, melyet a főzés művészete igénybe vesz, hibátlanul feltalálható; asztalneműi legszebb kamukák, és délben *seresi* kőedénnyel teríthet föl, míg este háromágú ezüst gyertyatartó világa mellett, valódi chinai porcellánból oszthat theát hat személyre, s vendégei a gyümölcsöt ezüsttű kis késekkel hánthatják.

Igaz, hogy a kapitányné, ha csak magára van, napjában egyszer s akkor is túltakarékos kiszámítás mellett főzet; magára van pedig örökké, ha tábornok, királyi biztos vagy titkos status- és conferentiás tanácsnok nem utazik át Aradon.

Teréz báróné most is művelt izléssel tud öltözködni. Rajta minden ruhadarab kecsesebben áll, mint máson. Finom érzéke a toilette körül költőiségig van emelkedve, s gyakran néhány gombostű által bámító hatást idéz elő.

Igaz, hogy e tökélyvel negyvenkét évet kell harminckettőre varázsolni, mi többnyire sikerül is; de ha néha még sem sikerülne, akkor Teréz báróné egész éje álmatlan

bűban telik, noha mint barátnéi is megvallani kénytelenek, szeplőtlen hírfű özvegy és könnyelműsége ártatlan kacérkodásnál többre nem terjed.

Meryné jó anya is, a mennyiben egyetlen leányát, ha lehet, még szebben kívánná kicicomázní, mint magát; sőt a nevelés által is ügyekezék benne minél többet fejteni ki azon tulajdonokból, melyek csillognak és hódítanak.

De mert a csillogás csak zománca és nem érce az életnek, Meryné bálványkája, a kecses Agatha, kevés valódi műveltséggel bírt volna, ha egy személyesített gondviselés nem lakik házuknál, kinek már évek óta szerepe volt; a mi hiányzik, épen azt pótolni, a mi csonka, azt egészíteni ki.

E gondviselés neve *Wranich Izidor*.

Izidor pályája eddig nem vala sem regényes, sem prózai: mert bírt élményekkel, de nem bírt érdekekkel.

Ő a pesti egyetem kijelöltebb hallgatóihoz tartozék, midőn makacsságból roborzón közlegénnyé ütött fel.

Atyja, Szerém megyei főszolgabíró s nagybátyja, szabadkai szatócs, mérgükben egészen elfeledkeztek róla, ámbár az apának egyedüli gyermeke s a nagybácsinak egyedüli örököse volt.

Négy évig élt tehát közlegényi és altisztí napbéren kívül Mery századosnak – ki távoli rokona volt – pártfogásából, midőn az apa és a szabadkai kisboltos halála által negyvenezer pengő forintnak lőn, fekvő birtokban és kötelezvényekben, tulajdonosa.

Ennyi érték egy őrmesternél dáriusi kincs, mely pajtásai- és előljáróinál egyaránt tekintélyt szerezhet.

De ő gazdag öröklés után is oly óvakodón költött, mintha őrmesteri fizetéséből akarna még kamatra adni.

Csakhamar tehát farkar és önző híre lőn.

Az egész zászlóaljban például idézték, midőn szivetlen fűsvényekről volt szó. S bár senki pontosabban nem teljesíté kötelességeit, s bár pajtásai iránt módos, sőt előzékeny vala, mégis, mióta gazdag lett, szemlátomást apadt népszerűsége, és hivatalos eljárásai szigorúbban bíráltattak.

– Mitem tesz! – szólott ily tapasztalások után, – Szellőnek eresztem fitymálásait, sérteni úgy sem bátorzkodnak. Legalább mentül inkább vonul el tőlem a világ, annál több időm marad bátyámat, Meryt, betegségében ápolni, nénémet, Terézt, a házvitelnél segíteni és a kis Agatha nevelésére befolyni.

De első feladatát Wranich kevés ideig teljesíthette; mert a kapitány hamar meghalálozék. Utolsó szava volt:

– Öcsém, vedd nőül Agathát, ha megnő, s ügyelj, hogy addig is jól viselje magát.

Teréz férje végakaratahoz oly komolyan ragaszkodék, hogy Izidort, ki eddig is tőlük tartott szobát bérben, most a család közé számítá, noha Agatha épen csak tizenegyedik évét tölté...

Kétségtelen, hogy a vagyonos őrmester, komor modorai mellett is, nagy mértékben bírt azon gyöngédséggel, hogy jótékonysága által ne szégyenítsen.

Annyi ürügyet lelt jövedelme nagy részének a rokonok kezei közé játszására, hogy Teréz báróné, ki elég éles ésszel bírt, nem tudta fölfogni, miért lehet most, esőkent bevétellel is, könnyebben vinni háztartását, mint boldogult férjének életében.

De Izidor magát az Agatha nevelése körüli áldozati készségben haladta túl.

Midőn Meryné csak a csillogó tulajdonok iránt volt fogékonysággal, érzé Izidor, hogy ő van hivatva a szép lánykát valódibb műveltség felé vezetni: mert különben az anya nevelési rendszere a coquetteria művészeténél állandó meg.

Ezért – bár az egyetemből távozása után a könyvtől elszokott – most éjét tanulmányok, nappalát a szolgálati órákon kívül oktatásnak szentel.

S Teréznek és Izidornak, ki végtére alhadnagy lőn, nevelési kísérletei, összeütköző irányuk mellett is, Agathát az egész világ esodagyermekévé tevék.

Ki e kecses lányt dévaj időtöltései közt látta, sáptva mondá: tartsatok számot, hogy a kis boszorkából még vándorkomédiás vagy kötél-táncosnő lesz; ki nagy ünnepeken a templomkarzaton hallá ajkairól a „Stabat Mater”, ámulva tekintett az új *Szent Cecíliára*: ki pedig Agathát biztos körökben találta, hol komoly kérdésekről is lehetett beszélni, ráesküvék, hogy Mery kisasszonyból még a tudós Christierna királynéhoz hasonló nő válik, de annélkül, hogy a Monaldeschiket, kik neki udvarolni fognak, az élcen kívül más gyilokkal ölné meg...

A jó anyák büszkébbek, ha lányaik, mint ha maguk dicsértetnek. Teréz is majdnem ekkora önfeledéssel birt; de anyái szerelme még sem tette büszkévé vagy épen hálátlanná.

– Alig várom, hogy Agatha már jegygyűrűt válthasson Izidorról!-sohajta néha.

A kis leány is, kivált régebben, ha valamire vágya volt, „megszerzem” – mondá – „mihelyt Izidor bácsihoz férjhez megyek.”

És voltak többen, kik el is hitték, hogy ők tökéletesen illenek egymáshoz: noha Wranich komoly és határozott tekintetű férfiú volt, ki rögeszmén makacs kitartással függ, és szándékaiért mindent kockáztatni mer: míg ellenben Agatha, legalább akkor, oly finom szövetűnek, oly gyöngéd légalaknak látszék, kit egy durvább érintés, egy vadabb szenvedély okvetlenül semmivé tesz.

Wranich huszonnyolc éves volt, Agatha alig tizenégy.

De e különbség dacára is az ismerősök köre egybekelésüket természetesnek tartá és Izidor leginkább.

Ah, ő bódultságig szerelmessé lett növendékébe!

Azon idő alatt Arad vidékén több helysége lovas katonaság szállítattott, s a huszár és uhlan tiszturak, kik jobbára vagyonos családból voltak, üres óráikat a városban tölték, és a tekintélyesebb házak néhány által a társalgási körökbe vezettetének.

De a nővilágnál a sok hódoló közt tartósb figyelmet csak Devény gróf – uhlan főhadnagy – nyert, felöltő szépsége, szerénysége és keresetlen modora által.

A grófra egy majorátus nézett, s egy nagymértékben aristokratikus apa ügyelt fel.

Minden anya gondolta tehát, hogy a gróf leendő nejét határtalanul szerenésessé teendi: de e nőnek viszont számtalan ágú és bogú családfával kell birni.

Ily hitből származék, hogy az ifjú asszonyok örömmel elfogadták Devény bókjait; de a fiatal leányokra, ha a legfelsőbb osztályhoz nem tartoztak, könnyen vethetett homályt az uhlan tiszt gyakori társalgása.

S Meryné – bár a Rosenhalmok első őse Balduinnal ment Konstantinápoly elfoglalására – férje ágán csakugyan nem tartá családját oly tökéletesnek, hogy a majorátusban a vén Devény áldása közt képzelhetné Agathát, kibe az uhlan hadnagy néhány hét

alatt komolyan szerelmessé lőn. Titkos aggály fogta tehát el a hiúságai mellett is kedélyes anyaszívét, midőn először sejdíteni kezdé, hogy leánya szintén több figyelemmel van Devény iránt, mint a mennyit egyedül a tetszelgési vágyra – melyet Meryné bizonyos határokig pártolt – és a kellemes társalgás igényeire lehetne visszavinni.

De mikor az anyának sejtelve fölbredt, már akkor Izidor szívét a féltékenység keselykörmei szaggatták.

Mert Agatha naponkint hidegebbé lőn iránta, s arcáról a testvér nyíltsága, melyet a szerelmes ifjú többre is kívánt volna magyarázni, mindinkább eltűnt.

A gyermeteg modor, a dévaj szeszély s azon érdekes vegyület, mely az ért ész és a ki nem fejlett kedélyvilág ellentéteiből támad, s mely a növendék leánykákat oly vonzókká teszi, nagymértékben meg volt ugyan még a kis rokon egész lényén; de Izidor éles szeme már látta a készülő változásokat, olvasá a gyermekarcáról, hogy a hő képzelődés már új érzések édes talányait fejtegeti, s rettegett, hogy a megoldásból neki, ki határtalanul szeret, vagy közöny vagy szánakodó részvét fog osztályrészül jutni.

Fél év eldőnté e kérdést.

Devény gróf ritkán járt a Mery-házhoz, sőt olykor – mintha magán győzedelmet akarna nyerni – egészen kimaradt.

Izidor pedig minden figyelmét tündérszép rokona körül vonta össze. Ellesé gondolatait, kitalálta és teljesíté vágyait, neki élt, tőle várt, és imádta még árnyékát is.

De Agatha szenvedéllyel kezdé szeretni Devényt, s Izidortól... visszadöbrent.

Iránta a közönhöz már ellenszenv is vegyült.

Sok neme van a féltékenységnek, s a hátrahagyott rokon inkább meg tud barátkozni azon eszmével, hogy Agathát soha se bírassa, mint azzal, hogy éppen Devény, ki a leányért alig látszott versenyezni, nyerje el a pályabért.

Izidort fölingerlé, hogy ő lelke álmait, akarata erélyét és kedélye egész kincsalmazát, mint füzért vetette Agatha lábaihoz; míg Devény a szokott szerelmi kalandok örömeinél és csalódásainál többet nyújtani s lelni alig akar.

Izidor bőszyültté lőn, ha elgondolá, hogy éveken át csak Agathának élt, s minden törekvése s becsszomja volt szívéhez közelebb jutni; míg Devény oly könnyedén és játszva foglalta el azt, mintha megalázni akarná őt, ki érette annyi időt pazarolt.

E lélekkór a szerelmes ifjút nemtelenségre ragadta.

A főispán által vadászatra valának híva többben a tisztikarból.

Devény gróf – mert az elmés, ingatag és képzelődésüknek élő ifjak rendszerint ragaszkodni szoktak a komoly, szótlán, de határozott jellemű férfiakhoz – nagy figyelemmel volt Izidor iránt, s a három nap alatt, míg a hajtóvadászat tartott, legtöbbet vele társalga.

Barátságot kötöttek poharazás közt, s hogy ily pillanatban a szív megnyílik, régi tapasztalat.

Midőn Izidor hazatért, Agathát még bájosabbnak s iránta is lekötelezőnek találta.

A mi a hosszabb távollétért történt, megújuló rokonszenvnek tulajdonítá.

Magán kívül volt ragadva, és szerelmére célzott.

A lány halványult.

Devényt említé.

S Agatha arcai elpirultak.

Ekkor Izidort a féltékenység démona kezdé ostromolni.

Beszéle vadászkalandokról s történetecskékről, melyek pajtásainak élményeiből valának kiragadva; de gyakran közbeszórtte a Devény-családnak arisztokratai fennhéjzásait, s midőn Agatha némi zavarba jött, előre számított ügyetlenséggel mondá el, hogy Devényt – mint tőle hallotta – Aradon egy szép lány által érdekeltetik, kit, *ha helyzetével a mesalliance megférhető volna*, talán kevésbé szeretne, míg most a távolság ingerli.

Agatha oly átszegző pillanatot vetett rá, melyből elítéltetését kelle olvasnia.

Teréz báróné, ki éppen e végszavakra lépett a szobába, hidegen fogadá a másnap tisztelgő Devényt.

Agatha pedig szikrázóbb, elmésebb és érdekesebb, mint eddig; de büszke, mintha királyi koronát tett volna arany fűrtéire.

Később Teréz beszélé Izidornak, hogy leányát könyezve találta.

Havak telnek.

Devény mindinkább marad ki a házból.

Izidor iránt egyformán hideg Agatha.

A tél beköszönt, s a szilveszter-éj sebes lépésekkel jön.

1834 a küszöb előtt.

Merynénél nagy készüllet van.

Még Agatha is szakácskönyvet tart kezében.

A házasszony pedig saját felügyelete alá vett minden kasztrolt, serpenyűt és bögrét.

Mert Albanoni gróf, ki altábornagyi ranggal éppen most ment nyugalomba, s életének téli napjait Arad és Lugos közt fekvő uradalmán, melyet nemrég vásárolt, fogja tölteni; Albanoni gróf, kinek ezredében kezdé pályáját Mery és Meryné a női boldogságot, gondjaival együtt: Albanoni gróf, ki fiatal korában híres kéjenc, s hajlott éveiben még híresebb gourmand volt. Aradon átutazván, a bárónéhoz szállott, s csak ebéd után indul jószágaira.

Míg ő a várparancsnoknál mulat, addig folynak a konyhán e sürgős készülletek, s Teréznek három ellenkező célt kell egyeztetni, tudniillik korán tállatni, hogy a gróf el ne késsék; izletes és fényes ebédet rendezni, hogy a Rosenhalm-család becsülete ne csökkenjen; hibátlan toilletet tartani, hogy az altábornagy eszéből kibillenjen azon homályos dátumú év, midőn Mery menyegzői estélyén jelen lenni kegyes volt.

Teréz rendkívüli ügyessége megközelíté a nehéz feladatot.

Mert egy órakor asztalhoz ülhettek; Albanoni elégteltsége s a johannisbergi palacok szesze mosolygó redőire és csillogó szeméibe költözött: végre pedig a Mars fia Teréz keces toilletjénél csak Agatha arcát és őzike természetét látszék inkább figyelemre venni; de ez mitsem tett, hiszen az anya, mint mondám, majdnem úgy szeretete leányát, mint saját magát.

Hogy pedig a báróné elégteltsége tetézze legyen, az altábornagy, bár a hives esték nála esontfájdalmakat szoktak okozni, naplementig nem akart hintójába ülni, s távozáskor a Mery-családtól követelte, hogy falusi birtokán mielőbb látogassák meg.

Ezt Teréz ígérte is; mert... Izidor előléptetésére biztos útnak tartá.

De Izidor, az általa szerzett nemes borokból egy butelliát ürtett ki szobájában, melynek ajtait bezárta.

– Ez a fonnyadt arisztokrata még kizöldül! – dörmögé, a második palackot nyitván föl.

– Az öregúr – mondá suttogva, midőn a harmadik palackhoz nyul –, ez a bepácolt mult század, mely mumia-testével közöttünk jár, még, jámbor Izidor, a te szép nénéd-be fülig szerelmes lesz, vagy, ördög és pokol!... vagy Agathát veszi fagyos karjai közé... Szent ég!... De miért a harag, jámbor Izidor? Nemde rád nézve az Agatha szíve a Bering esúcsánál hidegebb, míg a te szegény szíved a napfordító kellő közepén forr? Jámbor Izidor, te esztelen vagy!

Izidor a negyedik palacknak törte késével le nyakát.

Keze reszketett, a mint az aranyedvet serlegbe tölté.

– Ha, ha! – nevet torkába öntvén a bort – miért ne legyen Agatha Albanoni gróf ő nagyméltóságának felesége?... Mondom: az legyen. Az öregeket elől kell bocsátani... Devény, a divatbáb, lesujtva lesz, ha-ha-ha!... Jámbor Izidor! Tűrnéd-e, hogy tőled e nyalka ifjú ragadja el szerelmedet?... Éljen a násznép! Éljen a tisztos korú férj, Albanoni gróf! Mert az öregeket elől kell bocsátani; minden gyerek tudja ezt... Ah, miért nem szeretsz, Agathám! Hol a hercegi bíbor, hol a fejedelmi hermelin, mely jobban eltakart és védett volna az élet kellemetlenségeitől, mint az én meleg, mint az én áldozó szerelmem?... Hiu ábrándok. Aludd ki mámorodat, Izidor – a borét és az érzését. Éljen Albanoni!

A mértékletes és komoly férfi, ki takarékosága s egyforma élete miatt pajtásai barátságát elveszté, most először dőzsölt, mintha a régi *saturnáliákon* volna, csakhogy teste helyett lelkéről veté le a mezret.

VIII.

Az olasz gróf és a Mery-család közt rendre szorosabb barátság támadt.

Teréz minden két hétben egyszer asztalánál fogadta az altábornagyot, ha ezt csúsz vagy köszvény nem tarták otthon. Ilyenkor Izidor borai versenyeztek a házasszony étkeivel.

Másrészről pedig Albanonitól majdnem naponként érkezett egy oláh, hátára vetett botján szórtáskával, melyben hol pisztráng és galóca, hol fogoly, esászármadár és vadpáva, hol őz- és szarvascímer volt.

E barátságnak utógondolatai is hamar kezdének nyilvánulni.

Mert Teréz már bizonyos zavart érzett Izidor irányában, kinek lekötötte volt Agathát.

Agatha pedig – bár éjente könyez – a társaságban szünetlen törí fejét, hogy Devényyel, kit szeret, de a ki a mesalliancet saját helyzetével megférhetlennek mondá, mentől inkább éreztesse a rangbűszkeség ellenében a jellem bűszkeségét.

Az akaratos lány szeszélyei alatt nem tűntek nevetségesen föl az öreg hadastyán szépélgései.

S midőn 1834-ben, szeptember 2-án Albanoni Zeno gróf névnapját Teréznel töltvén, egyszersemind mátkagyúrút váltott a levert kedélyű Agathával, az aradi nagyvilág sokat beszélt ugyan a gőgös anya erőltetéseiről, ki gyermekét fényvágyért áldozza fel, de a biztosabb körökben kezdék gyanítani, hogy a házasság dacból történik, mert Devény a lány lenézéseit végre figyelmetlenséggel viszonzta...

Izidor az eljegyzés éjén lázba esett, mely epés és ideges kór jelenségeit kezdé fölmutatni; azonban vagy az orvos vagy erős létege legyőzte a fenyegető veszélyt, s harmadnapon már egészen jól, sőt szembetűnőleg vidám volt.

Gyógyulása után nem kerülte többé a társaságot, nem vonta pajtásaitól vissza magát, új ismeretségeket kötött, és szorosán csatlakozék Devényhez, ki Agatha mátkasága óta a magányt keresé, s levertnek mutatkozott.

Hogy Izidornál a derű őszinte vagy mesterkéltsé vála-e: erről Agathának saját szivküszdelmei, Teréznek pedig a kiházásítási készülétek miatt nem volt ideje gondolkozni.

Másként okvetlenül föl kellett volna tűnnie e változásnak, mely oly gyors, mint gyökeres.

Mert az egyszerű és takarékos Wranich, a komoly és csak rokonainak élő Wranich, egészen megholt, az ő neve alatt és az ő külalakjával más Wranich lépett a nagyvilágba, kinek telivér paripája volt, ki négyes fogatokat idomított, s adott nyereséggel el, ki – hír szerint – törvénytelen kamatokra kölesönze, s mégis néha pénzzavarban látszott lenni; mert a kártyaasztalnál mindig magasra játszóék, s a legfelsőbb köröknek pénzpazar élvezeteiből kimaradni nem akart.

Ezen életmódjának s a Mery-házzali viszonyainak köszönheté, hogy midőn Agatha a jegyváltás után néhány hónappal férjhez ment, Albanoni grófnak mindig várva várt ismerőse vála Izidor, kivel az öreg úr egész délutánokat tölt, a komorna és a többi nőcselédék öröme, kik a bőkezű hadnagy nyalka és módos vadászába fülig szerelmesekek...

A mézeshetek után, melyeknek krónikája az unalom és lemondás üres napjaiból állott, a gróf érzé, hogy ifjú nőjének, kit bálványzásig kedvel, fény, vigalom és mulatóságok által kell megelégtülés helyett szórakozást szerezni.

Tehát nyílt házat tartott.

Bálok, concertek és angol modorú vadászatok válták egymást fel, s Agatha most azon férfügyességet szerzé meg, minek a városi élet mellett még nem juthata birtozába.

Izidor szünetlen oldalánál s a lovaglás- és célbalövésben mestere.

Ajkairól nem hangzik többé szerelem. Komoly s figyelő vonalain nincs érzés, csak előzékenység.

S Agatha, midőn már leköröttségétől feloldva van, ismét vonzalmat érez rokona iránt, kinek annyival tartozik, s ki őt a háladatosság alól eddig is csak azért menté fel, mert díjúl igen sokat – szerelmet követelt.

Devény, ámbár százada a szomszéd faluban fekvék, a férj merev udvariassága s a nő modora miatt ritkán fordult meg a háznál, s csak Izidor unszolásaira vett a nagyobb időtöltésekben is részt...

Oly háztartás, melynek dísztermei a zajos öröm és szórakozások állandó tanyájává lettek, de lakószobáiba nem költözött megelégedés, s hol éjjeli mécsnél az ágykárpi-

tok mellett örök unalom virraszt, egy hajóhoz hasonlít, melynek minden vitorlája kifeszítve van, de fenekén semmi súly, mely a habok közt biztos mélyedést adna.

S hogy e hajónak el kell süllyedni, csak Albanoni gróf nem sejdíté.

Pedig néhány hónap alatt Agatha arca sápadt lőn. Kedélye levert, idegei ingerlékenyek, mozdulatai lomhák, szíve fásult és jelleme inkább szenvedőleges, mint részvékeny, inkább átengedő, mint önálló.

Egész lényén életunttság kezd erőt venni.

Magányt keres, ajkairól a mosoly száműzve, s ha a társalgást ki nem kerülheti, terhére van az öröm, mely körülötte zsibong, a szem, mely lilimarcának szépségeire téved, a bók, mely zongorája méla hangjait követi, s a szívesség, melyet aggódó férje iránta mutat.

Örömezt zárkózik el, a nagyobb zene miatt erős főfájása van. Szobájában – hol, mint a szent helyekre vonul az üldözött. ő a szórakozás elől keres szabadulást – alaktalan álmok közt bolyg gyulékony képzelődése, s míg most egészségesnek látszik, már egy óra alatt beteg, s midőn állapota fölött a ház aggodalomban van, ismét odahagyá ágyát, és levertségét dermesztő öröm s lázas magasztaltság váltja fel.

Rendre a kastély leggyakoribb vendégei az orvosok lettek, kikkel az öreg gróf oly hosszas tanácskozásokat tart, hogy a miatt őszi mulatságát, a vadászatot s téli élvezetét, a sakkjátékot, melyben ügyes vetélytársát, Izidort sokszor győzte le, kénytelen elhanyagolni.

Pedig az első nélkülözés miatt esúzfájdalmi apadnak, a másodikért meg unatkozása növekedik, s így kettős okból nyer több időt szívessége által beteg nőjét kétségbe ejteni.

Devény atyja halálával a majorátuson kívül sok szerzemény és adósság örököse lévén, viszonyai intézésére félévi szabadságot nyer, melyet magas összeköttetéseinek segítségével néhány hónappal sikerül megtoldani.

Távozásakor az eddig büszke Agatha reszkető kezén, melyet ez búcsúra nyújtott, érzé, hogy hön szerettetik.

E felől többé kétsége nem lehetett.

Izidor figyelő arcára, ki akkor is, mint örökké, rokona mellett volt, árny vonult, s azon meghonosodni látszék.

Különben Agatha, a világgal egészen szakítva, kevés ismerősei közül még leginkább Izidor társaságára vágyott, mert ez volt, ki előzékenységéhez nem kötött semmi sajnálkozást, s soha nem ostromolta kérdésekkel betegségé vagy visszavonultsága iránt.

„Ah, mennyire megváltozott Agatha – írta Teréznek, ki azt szintén tudta. – Ő úgy különbözik a régitől, mint a hideg északi fény a hajnaltól, mint Joung éjszakai Gessner vidám idylljeitől. Bátyám, Mery, kit Isten esőndesen nyugtasson, ha a sírban érezne, mit mondana? Pedig, nemde, leánya boldogságára *mindent megtettünk*? Mennyi fény veszi őt körül, s férje mily érzékenyen virraszt ágya mellett. Az öreg gróf a legjobb betegápoló. Mihelyt Agatha kijárhat, a buziási fürdőkre fognak utazni. Szerencsétlenségemre, épen ekkor Temesvár körül nagy összpontosítás leend, és zászlóaljunk is oda van rendelve. De talán a szemle előtt marad még időm a kedves rokont Buziásra kísérni. Ha nem tudnám, hogy a gróf minden férjek közt legtöbb apai gyöngédséggel bír, s *mint gyermekét szereti Agathát*, aggódnám hosszab távollétemért, s csak e körül-

mény nyugtat némileg meg. Hiszen, szegény bátyám Mery, mint néném emlékezhetik, haldokló ágyán szívemre kötötte Agathát, s én nem vagyok feledékeny.”

Teréz kedélyesnek tartá Izidor levelét.

„Adja ön Agatha kisasszonyt férjhez.” Wehrnernek ezen szava, melyet a buziási fürdőn Albanoni grófhhoz intézett, örökké fülcibe eseng az altábornagynak, hogy féltékenységre unszolja, és nejjének, hogy... de ne előzzük meg a történendőket.

Devény, ki Wehrnerrel egy napon érkezett a fürdőbe, s ki oly aggodalmasan tudakolt a grófné betegsége után, midőn hazakísérte a hadastyánt és kecses hitvesét, annyira vidám és elégtelt volt, mint a mily sötétté vált a rokona elébe lovagló Izidor.

– Ő gyűlöli férjét és... ördög és pokol, csak a seregösszpontosítás maradt volna el! – E szavakat mormogta Izidor, midőn Albanoni a sakkasztalhoz vezeté.

Enyhe, de borongó augusztusi éjjel van.

A holdat, az éj királynéját, szürke fellegek veszik körül, mint a paloták uralkodónőjét az *etiquette* komoly szabályai. Mindenütt az udvarmesterné, mindenütt a szolgáló úrhölgyek, mindenütt az illedelem törvényei, mindenütt akadály, mely a kandíság és édelgés elé tűzi magát... s ugyan hogy legyen így nyílt arca és mélán sugárzó szeme?... de hiszen nem Ruy Blas, hanem a sokkal érzékenyebb Endymion kedveséről akarok szólni.

Tehát az ég királynéja a körüle hajlongó unalmas felhők miatt csak lopva verhet egy átröppenő pillantást gróf Albanoni kastélyának szögletére, onnan a keskeny csigalépcsőre, mely a *terassera* víz, onnan a virág és nemes bokrok mellett kígyózó ösvényre, mely gazdag lombú gesztenye és hárs közé téved, és onnan a szemérmes *pavillonra*, mely folyondárok s repkények fátyolával befedte ablakait, bár különben is csak midőn Teréz, kire ott két tündéri szoba vár, kedves leányát, a kis Agathát látogatja meg, vannak felnyitva táblái.

S mégis a kíváncsi hold e gyors szemle alatt is egy szepegő és egy merészebb alakot vélt lebegni.

Hogy kinyílt-e a pavillon ajtaja? Az irigy felhők miatt már nem láthatá, s midőn újra letekintett, a gesztenyelombok közt, nem messze a virágágyaktól, állt a merészebb nőalak.

– Pissz! – hangzék a kőpadról, mely mellett a keresztösvény jobb szárnya a csigalépcsők felé esavarog.

Lassú sikoltás volt a válasz.

– Hova te kis vadgalamb?

A nőalak a virágágyakhoz fordul, és sietve kezd a csigalépcsők irányába haladni.

– Pissz! Megállj te kis sátán! – suttogá nyomában egy hang, míg egy kéz karját ragadá meg.

– Az istenért, bocsásson! – esdeklék a fogoly.

– Hát, Pannikám, te vagy?

– A nagysá's asszony vár, hagyjon el – rimázkodott a komorna, kit Izidor nyalka vadásza átölelt.

– A nagyságos asszony már alszik – crósíté a vadász a sörét ablakfüggönyökre mutatva.

– Dehogyan alszik, a grófnál van, ki beteg.

– A gróf is rég alszik. Gazdám csak azután szokott szobájából elosonni, s én már lovaikat is megnyergeltem, mert eszébe jutott, hogy holdvilágon utazzunk haza.

Panna végetlen zavarban volt. – Éresszen, az istenért – kérte remegve.

A vadász haragos tekintetet vet rá. – Panna! Te engemet vizre akarsz vinni, te itt valakire vársz?

– De kire várnék? – mentegetőzött remegve a lány.

– Ok nélkül nem állonganál itt, amonnan láttalak jönni – ekkor a pavillonra mutatott.

A lány még inkább remeg.

– Megyek – szólott a vadász –, látnom kell szeretődöt, kiért meg akarsz csalni.

A pavillon felé indult.

A lány útjába veté magát, nem bocsátá, visszatartóztatta, derekát átfogva, kérőn és fenyegetve.

– Te nem bízol bennem, ... jól van ... akkor nem szeretsz, nem szerettedél soha, ... akkor ne szólj többé hozzám – rimánkodék és könnyei omlottak.

– Megbízom benned, Panna, ha nem oltáropsz többé e fánál, ha velem jössz, ha nem kényszerítesz gyanakodásra – mondá a vadász megint karonfogva szeretőjét.

A lánynak, bár vonatva, menni kellett.

Izidor lassan érinti a pavillon kilinesét, s az nesz nélkül nyílik meg.

Egyetlen lámpa által homályosan világított díszterem; mellette egy kis boudoir függönyajtóval: ime a pavillon.

Izidor előtaszítja a závárt. A kulcsot magához veszi.

A boudoir függönyéhez lép.

– Szent ég! – e sikoltással hanyatlik Agatha az ottománra, mintha a halálnak adott volna légyottot, vagy a megőrülésnek.

– Agatha! *A személy fel van cserélve*, de az érzés azöngy... Vagy nem szeretlek-e úgy, mint Devény?

Átkarolta martalékát.

Őt borzadással taszítja el a jelenet iszonya által eszméletét visszanyert nő. Kifejlek öleléseiből, az ajtóhoz szalad, s a kilineset rázza.

Izidor összefonva karját, e kétségbeesésre fagyos nyugalommal tekint.

– A zár erős, Agathám – figyelmezteté rokonát, a kulcsot ujjai közt játszodtatván.

– Ide a kulcsot! Én gyűlölöm önt, Izidor.

– Hallgass meg, Agathám, s aztán határozhatsz: mert több szabad akaratod van, mint képzeled. Egy hadnagynak igen merész a Tarquiniusok királyi szerepe. Nálam nincs gyilok, s nem kívánnám, hogy az új Lucetiák erényéről színművek készüljenek. Egyszerűen, polgáriasan: ez jelszavam. Nagybátyám szatócs volt. Vérünkben a számítás.

Ámulva, mereven hallá Agatha ezen ördögi nyugalommal ejtett szavakat. A jellem bőszerű erejé kezdett neki parancsolni.

– Ül e balzaca, Devény még nem jön. Rövid leszek.

Agatha, a szárnyait vesztett Psyche márványszobra, engedelmeskedék.

– Ne beszéljünk gyűlölet- és szerelemről. Gyűlölsz, szeretsz? Mit kérdem én most. Ah, imádlak! De téged, ki atyádnak végakarata és saját hajlamodnál fogva hozzám tartoztál, megkábíta egy ledér ifjú, s mert elcsábítani volt szándékában, kevés figyelemre méltatott, mellőzött. Ismeretes módja ez a büszke némberek leigázásának. Nincs benne eredetiség, csak *routine* kell hozzá. Benned azonban a gőgből szokottnál több adag volt. Férjhez mentél *par dépit*. Dacból s neheztelésért egy halálváz karjába vetted magadat. Ekkora elszánásod. S kisebb-e az enyém? Mídőn mátkagyűrűt váltottál, megesküvém, hogy mézes szavú udvarlódnak, ki tőlem elidegenített – nem fog férjhez-meneteled által fölöttem előnye lenni... Én a neki ígért első légyortra megjelentem. Értesz-e, Agathám?

– Én gyűlöllek.

– Még egy szó van, s akkor ítéld meg: lehet-e köze e gyűlöletnek sorsodhoz... Nézz a fal-óra mutatójára. Nyolc pere kell még, és Devény itt lesz; sőt a szerelemnek nincs béketűrése... Ő most, Agatha, e pillanatban jöhet. Komornád nem fogja a várt kedvest eltávolíthatni, mint nem figyelmeztetett téged váratlan jövevelemre. S tudod-e, mit teendek? Kinyitom számára az ajtót. Ám, magyarázd meg neki, hogy őt vártad, és én voltam betolakodó. Sürgesd – hiszen miért a szemérem? Unszold, parancsold kidobatómat... Férjed, ki most beteg, talán meg sem tudja a botrányt... Agatha, ismered-e a kéjt, midőn a bosszuló kanócot vet a lópor közé, hogy ellenségével együtt haljon meg?... És kinyitom számára az...

Ekkor lépés hallatszik. Lassú kopogás. Agathát a gyűlölt karok átölelik.

A kilínesen zörej.

Izidor hideg tekintetet vet a kétségbeeső nőre.

A kilínesen megint zörej. S Agatha nevét ismétlik Devény ajkai.

Izidor fölemelkedik, hogy az ajtóhoz közelítsen.

– Tied vagyok, sátán!

– Kedves gyűlölőm – suttogá Izidor az alélt nő fülébe.

IX.

– Pierro! Holla, Battista! Nem halljátok-e? Tűzet a kandallóba.

– Füstöl, kegyelmes uram! Széles nyílása van.

– Cane di madonna! Takarodj, fűtsd hamar be a lovagesarnok melletti szobát.

– Kegyelmes uram – szól a komornyik –, oda a kép jár.

– Micsoda kép?

– A páncélos, kit feleségéért testvére ölt meg.

– Miféle páncélos?

– A szélső kép a lovagesarnokból. Éjfélkor nézi meg ágyát, hol a falon még vérfolt van. Battista már kétszer látta.

– Battista mindig részeg. Őt kivettetem a várból.

– Kegyelmes uram! Az udvarmester is látta minden halottak napján. Még nincs négy hete, hogy találkozott vele.

– Lásd, Agatha, milyen bolond nép közé hoztál. Jobb lett volna Bergamoba mennünk, az én szülőföldemre.

Agatha átölelte a vén férjét, mint a tört oszlopon zöld repkény fonódik.

– Pierro, te vén számár, nyargalj és tűz legyen a fegyvertárban, abból könnyű hálószobát csinálni. Hordjátok ki a régi kardokat és szakálas ágyút. A tornáccon van elég hely.

– Kegyelmes úr! A fegyvertár ablakán szél süvölt be.

– Lásd, Agatha!... Te tökfilkó, te hűlt szájú Pierro, rakjatok mohát a párkány mögé, és béleljétek meg az ablaknyílásokat.

– Kegyelmes úr! Az ablaktáblák is ki vannak törve.

– Lásd, Agatha!... Tüstént itt legyen az üveges. He! Pierro! Miért henyél az a Battista?

– Elment vadat lőni.

– Mintha vad nélkül nem lehetne vacsora!... Lásd, Agatha, hova hoztál?

– De nem szép tájék-e ez? A vár körül sötét fenyűerdő.

– Hó van rajta, Agatha! Az ágakon fagycsapok függnék.

– A vár felett vadregényes hegysorok.

– Szélvész lakik bennük, Agatha.

– A béretetőket kőszálak koronázzák, párkányaikról vadkecske néz alá.

– Nem lőhetem meg. Az a kőszvény lábamban ül, mióta a lauterbrunni völgyből havas záporban utaztunk Bernig. S bár maradtunk volna Schweitzban. Vagy miért nem mentünk, mint szándékoztunk, a Lago Maggioréhez, hol a Viscontiak villájával vetelkedik kastélyom? Hisz ez az átkozott vadászvár nem is enyém; unokaöcsémé, a máltai lovagé, ki most meleg szobában szivarozik a Kohlmarkton, nem is gyanítva, hogy minket itt hideg vesz meg.

Agatha az öreg homlokát esőkolá, s köny csillog szemében.

Albanoni gróf ijedten tekintett föl: – Kedves gyermekem, te szomorú vagy! Ah – ekkor letéve burnótszelencéjét –, én gyöngédtelen, én zsémbes, én háládatlan vagyok. Te visszanyerted az életet, te egészséges kezdesz lenni, és mégis elégületlenkedem. Nem bűn-e ez?

Agatha arca vérpirossá lett.

– Megírtam az orvosnak, Lauterbrunnból írtam meg, hogy ő a legtökéletesebb szakember. Mindig utazást javasolt, légváltoztatást. Én mondom neked, Agatha: a mi megyénk főorvosához képest báró Turkheim csak orvos...

A szép nő növekedő zavarban.

– Majd rendezni fogjuk e várat. Nem kell reá sok költség, nem kell reá sok idő. Ne csüggedj, Agathám! Meleg fog lenni minden szoba... He, Pierro, hol vagy? Hozd elő a lábzsákot... A lovagsarnokból kivetjük a páncélos képet, hogy ne féljenek többé cselédeim, ott, Agatha, a te salonod lesz. A fegyvertárban pedig hálószobánk. Csak az az Izidor jött volna el.

Agatha indulatosan vonta magát férjétől vissza.

– Tudom, tudom, te neheztelsz reá; de a rokonok közt nem kellene a haragnak hosszan tartani... Agathám, ugy-e kedves fekvésű vár ez? Mintha rámáját, a gyönyörű vidéket, Wouwerman festette volna. Még majd vadászatra is kimehetek, s ha hazajö-

vök, te felolvasni fogsz nekem, mint Lauterbrunnban, midőn a „Kőszáli kecskénél” az a gaz vendéglős megkoplaltatott. Mit is olvastál akkor?

– Goethe Novelláját.

– Igen, azt a szép történetet, melyben egy kisgyermek tetszése szerint vezeti az erős oroszánt. Ilyen oroszán vagyok én, kedves Agathám.

A méla nő ajkain mosoly vonult el e merész hasonlításra.

E családjelenet, melyet vázoltam, Olasz-Tirol szélén történt, közel Meranhoz.

Két hét alatt a vár lakhatóvá s az idő a magasfekvésű vidék égálgájához képest enyhébbé lőn.

Csendes téli nap volt.

A hó olvadási ponton, s Albanoni először lovagolhat ki.

Már két órája van távol, s neje minden percen várja.

Csakhamar lépés hangzik a lovagesarnokban.

Ez nem lehet az övé, megint a szomszéd helységből vendégek– töprenkedett Agatha.

Ekkor a salon szárnyajtót a komornyik kinyitá.

– Szent ég! Izidor! – rebegték Agatha ajkai... – S ön mégis szemem elé jön? – mondá az érkezőnek fojtott hangon, alabástromfehér arccal, és sívár gyűlölettel szívében.

– Ismét vendége vagyok, Agatha! A gróf, ki ide küldte, magán kívül van örömeiben. Tösszű hetek, hónapok unalma hámlott le vonalairól. Vidorabban néz ki, mint a kol-dus, ki egy elorzott bankjeggyel a nagy sorshúzást megnyerte. Csak alant a faluban tért az uradalmi számvevőhöz be, s félóra mulva köztünk leend. Addig fecsegjünk, szép rokonom, élményeink és szándékaink felől, mert el kell oszlani köztünk minden homálynak. A legkisebb félreértés mélységbe von téged és engem.

– Nagy isten! Devény megint itt?

– Hallgass reám, Agathám!

– S Devény itt?

– A döntő pere nevében engedj szólanom.

Agatha érzé, hogy az események kockái gördülnek. Meghajlott végzete előtt. Fásult nyugalommal, némán s keblén átfont kezekkel ült a karszéken.

Izidort az első percben visszadöbenté ezen elszántság, de hamar legyőzte aggályát, s derült arccal szól: – Az aranjezi szép órák után véletlenül hagytad el kastélyodat, kertedet, Devényt és a pavillont. Te orvosodra, orvosod férjedre beszélte az utazást. Terveitek titok volt. S mert férjed szeretet közlekedő lenni, hallgatása lángeszedet bizonyítja.

– Tovább, Izidor.

– Eltávoztál, mert engemet gyűlölsz.

– *Megvetlek* – igazítá ki Agatha.

– Tehát eltávoztál, mert engemet megvetsz, s oldhatlan zavarba hoztad magad Devénnyel, ki előtt a légyott meghiusulását a gróf közbejött betegségével palástoltad. Titokban távoztál el, mert ki akartad ragadni férjedet azon körből s azon összeköttetések-ből, melyek végtére gyanura vezethették volna.

– Tovább, Izidor!

– Bámultam, Agatha, ügyességedet. Keblemben a féltékenység már szunnyadozott, mert szeretődnek levertségéből láttam, hogy ő sincs értesítve. Szokni kezdék a fásultsághoz... Hetek teltek – midőn Devény eltűnt. Agatha! Te a papueskormányban eléggé erős még nem vagy. Férjed tudtodon kívül írt gazdasági felügyelőjének.

– Ah... tovább Izidor.

– Versenyársam két nappal előzött meg. Én nem folyamodhaték többé szabadságért, az idő erre rövid volt. Ezredesemtől pedig csak egy hétre nyertem távozásra elnézést. Mit sem tesz, gondolám, bár déli Franciaország – hol a gróf ifjúkori fegyvertársa, kihez ti vonultatok, félzsoldon él – oly messze van, hogy utazásom kardomba és egész jövődömbbe kerülhet... S nem szeretlek-e, Agatha?

– Tovább, Izidor – mondá a nő megvetése közé vegyített bős kiváncsisággal, mely dermesztő történetek kulcsát keresi.

– Kibeszélhetlen nyugtalanság űzött. Csillapulni csak akkor kezdék, midőn Avignonba érkeztem, mert már bizonyos lőn, hogy Devény nem előzhetett meg. A vidék eleven és buja természetű volt. Utam olajerdők mellett vitt, s bár ősz vala, éreztem a meleg *siroccot*. Szép holdas éjjel haladtunk az *Estrellesen* át, s midőn kocsink leért, a nap arca már fölemelkedék. A reggeli köd fátyolán keresztül a Tenger-Alpok elmosódott körvonalai látszának, s az első sugárok vakítón fehér hótetőkre ömlörtek. Körültem az ősz sokszínű zöldje. A lég kristálytisza, emelő, könnyű és áthangzó. A suttagás messzeterjedt, a beszéd zengzetes, a madárdal és pásztorsíp csengő volt. A tündértáj rajza pedig gyorsan változék, míg végre egy görbületen ezüstszerű mozgó hullámok tüntek föl: ez a *Közép-tenger*... Agatha, csak két órára valék tőled. Az égaly behatása szerelmemet hőbbé, de jellememet szelidebbé tette. Közel hozzád megdőbentem lelkemnek sötét árnyékától. Ah, Agatha, e pereben nem lett volna szívem tervem kivételéhez. De te fölfegyverzedted régi féltékenységemet. Mert Devény, ki egy nappal érkezett később, szintén lappangani akart, mint nekem rejtve kellett lenni helyzetem miatt. Nem láttam őt az ezredes villájánál, s minden körülmény arra mutatott, hogy férjed sem tudja ottlétét. Agatha! A féltékenységnek árgus szeme van. Te a templomban beszéltél vele. Az ő arca derült lőn, és kifejezésében annyi melegség, annyi kedély, mennyit a reményekre jogosított szerelem fejthet ki. A templomból szállásomra siettem, befogatók, félóra alatt az ezredes villája előtt voltam, s az altábornagy a meglepetés örömetől könyezve mutatott be régi barátjának. A titok által, hogy tudniillik Devény körüléd él, uralkodtam rajtad, Agatha... Ah, tíz boldog nap!!

A szép nő a visszaemlékezés iszonya miatt megrázkódott. – Tovább, Izidor! Hallani akarom tervedet, mely az eddigiekhez kétségkívül hasonló.

– Tündéri rokonom! Te nagy diplomata vagy, és szeretőddel, ki élvekre várt, el tudtad hitetni, hogy boldogsága érdekében lemondani és hazamenni kell. Devény útnak indult. Mit vala tennem, kísérem őt. Különben is férjed két hét alatt Magyarországra vissza szándékozték. E két hetet börtönőrünk szobájában vártam be. Nem jöttek. Zászlóaljam azalatt Steyermarkba rendelteték. Képzeld kétségbeesésemet. Vagyonom semmivé volt téve, ... szerelmem miatt. Helyzetemet, mely lekötöttséggel járt, gyűlölttem ... szerelmem miatt. És Devény körüléd maradhatott. Ez elviselhetlen vala, ...szerelmem miatt – e sívár és soha nem viszonzott szerelemért, mely mégis kéjittassá tőn, s mely a küzdés és áldozat által növekedék. Gratzban a zuglapok egyikére

vetettem szememet... ah, az Albanoni név volt rajta. Mohón olvasám végig, Lauterbrunnból mint angol különöséget írták, hogy férjed ott választá téli lakását. Másnap úton valék; de ti megérkezésem előtt néhány órával elindultatok. Bolyongék utánad. Végre föllettek.

– Tovább, Izidor.

– Örjögésig szeretlek, Agathám, és már ismered jellememet, csak ez, a mit még mondhatok.

– S Devény?

– Ő akaratomra itt lehet. Azonban kevés eszméje és igen sok vakmerősége volna annak, ki örökké egy kártyára játszanék.

Agatha homlokán a belküzdelem miatt veríték tört ki; de külalakja nyugodt és hideg vala.

– S önnél most melyik az új kártya, Wranich Izidor? – kérdezé összevont homlokalkal, figyelőn, de közönyösnek látszó modorral.

– Szép grófné – szól mosolygva ez – kegyvednek tán egypár nappal később lettem volna e vadregényes várban vendége, ha az altábornagy úrral történetesen nem találkozom. Beszélgetésünk hamar tért reád, kecses és belátó nő. S a kártya, melyre most játszom, határtalan szerelmemen kívül, melynek lángja vagyonomat és életkilátásomat megemészté... e kártya, Agathám, a te *józan okosságod*.

– Az nem fog erősebb lenni, mint megvetésem – válaszolá Albanoni grófné.

– Mondjam-e neked, ki eszélyesebb vagy, mint Salamon király ítéléte, mondjam-e, hogy a féltékenység a telt szívűek és a tehetetlenek köztulajdona, a féltékenység szerelem és hiuság, a féltékenység az ifjú szív túlradása és a hajlott kor önbizalmatlansága? Agatha! A féltékenység az öröm kéjlekánál többnyire szultán vagy eunuch. S férjed nem érzette-e e bűsz szenvedélyt?

Agatha kérdő s átható tekintetet vetett Izidorra.

– Nézz, Agatha, a magas hegyekre, melyek a láthatárt beszegik. Tekints ablakodon ki. Midőn e bérc tetején a nap sugarai hosszasabban fognak pihenni, a madár is megingathat szárnyaival egy kevés havat, mely alább gördülővén növekedik, nő, zuhogni kezd, lavínává válik, dörgése betölti az eget, s rohanása házakat sodor el. Így terjed a féltékenység... S férjed, Agatha, ha gyanakodni kezdene hűséged felől, fogná-e hinní, hogy az évek terhe alatt kifáradt aggastyánnak örvideni kell, midőn ifjú neje a kötelességért nem feleli el az életet?... Csak egy szarv van, melyet a vén olaszok szerettek, ez a *cornu ducale*; a dogék fejéke; de azzal, Agathám, nem feleségeik koronázták meg őket.

– S tehát Izidor, te a lavinát akarod legördíteni, s a hűtlenséget akarod felfedezni, mely a te bűnöd?

– A bűn e tiéd volt, Agatha! Ugyanazon órát, melyet elfoglaltam, más tőled ajándékkul nyerte volt. Én nem esábitottalak el.

– Csak kiraboltál, s most gyanúsítasz. S ez új kártyád, melyre játszani fogsz? Előbb fosztogató, aztán áruló.

– Ah, bah, ki akar itt, kinek van szüksége elárulni?... Árulód, Agathám, az élénkség, mely bűbájos lényeden előmlik... árulód a kecses mozdulatok, melyek a dermesztőkör kötelekeit leveték... árulód a csengő szép hang, mely mint a börtönéből kibocsátott rab, felszabadult a fásult kedélynek hallgató rendszere alól... árulód szemednek

éggő tüze, hómellednek hullámzó formái, karesú természetnek telje, arcod pírja... áru-
lód, Agatha, *visszatért egészséged*. Devénytől hallám, hogy férjed leányának gondolt egy
híres orvos. Ezen tévedésnek értelmét tudtad te, beláttam én... s ellened fordítani
fogja férjed.

Agatha éles sikoltással hanyatlott karszékére vissza.

Izidor, ki szavainak tulajdonítá e sikert, a félájult nő kezét megragadva, szeliden
mondá: – Életem élete! Te félreértettél. Hogy én legyek valaha vádlód: oda még
nem süllyedtem alá. A gyanu fölbredését gátolni, férjedet befolyásom által csalál-
makba ringatni, ha kétkedései támadnak, eloszlatni: ez az új kártyalap, mely által
rokonszenvedet megnyerni vágytam... Szeress, Agathám!... Ah, ez igen sok volna...
Hagyj csak egy reményt szíved szerelmére fönn... Agatha, ne taszíts el magadtól hi-
deden és megvetőn: és én életemet áldozom nyugalmadért, bennem azon férfira ta-
lálsz, kire minden körülmények közt támaszkodhatol.

Agatha dühvel taszítá el az esdőt.

Arca rémületes volt.

– Ah, mily bágyadt e szó, *gyűlölet*, azon érzésnek kifejezésére, melyet keblemben
hordok.

Gyorsan hagyta oda a szobát.

Izidor követni akará; de a salon ajtaját, melyen a nő távozzék, már zárva lelte.

Bősz sejtelem ragadá meg.

Érzé, hogy tervei füstbe mentek.

Kilépett a fegyvercsarnokba, a szabad leget kereste, hogy nyugodtan összefűzhes-
se gondolatait és félelmeit.

Az érkező gróf nem talált a szobákban senkit...

Agatha a salonajtót bezárva, üres termeken, megdőlt várromokon át szédelgett,
tántorga, falhoz és kődarabokhoz támasztva kezét, a puszta családkápolnáig, mely a
végbástyát alkotá.

Ájultan bukott az oltár kövére.

Midőn fölemelé szemét, már alkonyodék.

A félhomályból a Madonna elmosódott, esővert képe nézett reá, karjaiban a gyer-
mekistennel.

– Égára! Boldog Szűz! Én anya vagyok. Ah, átok, átok reád, Izidor!!

Agatha sikoltása e kétségbejítő titok első érzésére történt.

Ah, vádlója támadt, mely ellen nem lehetett többé kifogás.

Megcsókolta az oltárkövet, megöntözté könnyével. – Erőt, erőt, istenanya! –
esdeklék kezeit tördelve, s lázas ingerültséggel rohant férje szobájába.

Mindent elbeszélt.

Az altábornagy vázujjait arcára téve hallgatá ki. Szótlanul inte nejének távozásra...

Agatha beteg levén nem ment ki estére.

A férj nem jött ki a hálószobába. Mint komornyika mondá, karszékén aludt.

Hajnalba a dermedt nőt lódobogás veré föl lázas álmaiból.

Tizenegy órakor már a férj holttestét hozták.

Izidor is veszélyes sebet kapott a párbajban.

Albanoni gróf a vég hagyományban, melyet egész éjen át írt, bocsánatot kért nejtől az unalomért, az elhablított ifjú évekkért és önzéséért, melynek áldozatává tón egy lényt, ki boldogságra volt teremtve, s ki, míg maga örömtelenül élt, agg férjének földérfette napjait.

Soraiban semmi vád, semmi panasz nem rejlett.

Roppant vagyónának egyedüli örökösévé Agathát tette.

Az özvegy herék mulva tudta meg e nemeslelkűséget.

S midőn az idegláz szüntével eszméletét visszanyerte, nem volt már többé... anya.

A lovagvár magányában tölté, senkit el nem fogadva, egész özvegy-évet, s a következő utazásban.

Agatha 1839. év kikeletével költözött férjének pompás villájába a Lago Maggiore-hoz, s azt csakhamar tündérek lakává varázsolta át.

Nyílt házat kezdett tartani, hogy visszaemlékezéseit szórakozások közé temesse.

Bálványoztaték... de a Viscontiak, a Borromeok, a legfelső kör avatottai bizonyos visszatartózkodással voltak iránta. Talán nem eléggé magas születésűnek, talán kalandornőnek hitték. Agathát ingerlé e hidegség, s előbb áldozatokot tett *bevételeiért*; később pedig a tisztultabb izlés és a lángész arisztokráciájának göggjével küzdött a születése ellen. Palotája a Lago Maggiore partján egy költői mű volt, melyet könyvekben ritkán alkotott a genius, szeszélyes, de bevégzett, eredeti s még sem szabálytalan. Azonban salonja leginkább az utazó angolok és franciák által látogattaték. A vidéki tekintélyek többnyire távol tarták magukat. Szép, kedves, elmés, leigéző, de végre is... *kalandornő*, ki felett homály lebeg: ez volt a közvélemény. Hogy könnyelmű s titkos viszonyai lehetnek, hitték, bár adat nélkül. Később, a mint az ezredek költöztetése gyorsabbakká váltak, kétértelmű hírek terjedtek szét Albanoni gróf haláláról. Senki sem mondhatott Agatha ellen határozott ténnyt,.... de szükség van-e bizonyos tudomásra ily körülmények közt?

A grófné naponkint inkább érzé, hogy veszt a térből, melyen állott.

Ezen idő óta sokat utazott, s végre odahagyván falusi jószágait, Velencébe költözék.

De ide is elérkeztek hágyadt visszhangjai a Lago Maggiore körül támadt nézeteknek.

Sokáig bosszantá ez őt. S csak rendre tanulta meg: lemondani az elérhetlen „jó névről”.

Kalandornő maradt, a mivé alap nélkül bélyegezteték vala. Szeszélyeinek élt. Udvarlókkal véteté magát körül, kik különö ötleteinek béketűró martalékaik lettek; mert az udvarlókat Agatha oly szükségeseknek tartá salonjában, mint a márványszobrot, mint az olajfestvényt, mint a chinai eserepeket, mint a fresco-képeket, mint a keleti szőnyeget, melyeket lábával tapodott, s mint az asztali órát, melyen öröme vagy unatkozása percét nézte.

Midőn az olasz mozgalmak elkezdődtek, szenvedéllyel ragadá meg a politikát. Hisz az még több szórakozást okozott, mint a rajz, lovaglás, zongora, uszás, a férfias testgyakorlatok, az oltár előtti ima, a szépelgőkkel elménkedés, az olvasmányok és a pipere-asztal. Új világ volt ez, melyet képzelődésének szárnyai még nem repkedtek át: ingerrel birt ez, mert még talányokat rejtett. De Agatha a politikát is költészetté s

tündérregénnyé tette. Így találkoztak vele Catania és Palermo közt Dudley lordék. Akkor már el voltak kezdve a guerillák föllépései és azon mozgalmak, melyek előbb Palermóban, utóbb Nápolyban napfényre törtek...

Agatha második szerelme Anselm volt, kívül a báljé után szakított. S olvasóim érzik, hogy ezen tettében nem vala legkisebb kalandoriasság.

X.

De Anselmnek eziránt más véleményben kelle lennie. Az ő boncolgató elméje, mielőtt Olaszországba ment, már megszokta volt a nőjelleme árnyoldalait kémlelni. Ő a bűn bölcséletébe sokkal mélyebben hatott, hogysen ne csorbuljon hite az erény iránt.

Igy történt, mikép nála a Magdalena képe, mely előtt Agatha műismeretét tünteté ki, bizonyítványává vált a szép asszony átélt tévedéseinek. A bűnbánat jellegének felfogásából már akkor ő a szív blazirozottságára vont következtetést.

S később is, miután Pongrácz által Agatháról szeszélyes történeteket halla elbeszélteni, az ujságvágy, a kalandszomj, az élvezet kéjeinek reménye, a képzelődés által meggyújtott szerelem, melynek a kedélyhez kevés köze volt, csábíták a küllőne nő körébe. S mert Agatha szelleme által lebilineselve volt; mert oly varázskörbe lépett, mely ellenállhatlanul ragadta ábrándvilágba; mert Agatha könnyelműségére épített fellegvárai ledőltek; mert végre mindenáron akarta birni a rendkívüli nőt: ezen indokok magyarázzák meg mátkaságát, ezen indokok kezdék vinni a kalandvágytól a lekötözöttséghez, az oltárhoz.

Később, midőn a bizodalmas viszonynál fogva Agatha kedélyének mélyébe inkább tekinthetett, a képzelődés szerelmét a szív is elfogadta, és az érzéki ingereknek villanós gőzköréből a valódi szenvedély napsugarai kezdtek kibontakozni.

Ekkor közbejött Izidor megjelenése és Agatha eltűnése, s az utóbbit hogyan tulajdoníthatta volna egy szív nélküli nő kegyetlen szeszélyénél egyébnek.

Büszkesége lealázva volt.

Soha se gondolok e ledér teremtésre: ez vala mindennapi fogadása, esküje.

De évek teltek, melyekben komor maradt.

Arcára állandó jellege ült a méllázatnak, s ezért a vidék szépségei sokkal érdekesbbnek tarták, mint régen volt. De ő keveset figyelt e kitüntetésekre. Gazdászarnak és könyveknek élt, s már remetének kezdték gúnyolni, ki a rideg magányba lőn szerelmessé.

E remete kandallójának égő tüze mellett oly szívesen adta a nap fáradalmái után álmódásokra magát, s ezen álmak tündérhálói láthatlan kezekkel vonák őt a Kárpátok mellől a kék lagunára; a gondolán ült, meleg szellők lengették a naszádot, Antonio evezője követé a matrózdalok lejtéseit, a rím esengéseként zendült meg a széttört habok apró kristálya, a komor márványpaloták figyelőn néztek a ringó gondolára, s egy ablaknak, mely az Albergo Italiano átellenéből mosolygott le, leeresztett függőnyeit hátravonta egy gömbölyű, egy hófehér kar.

– Mindig e *courtisane*, mindig e ledér nő jut eszembe – sohajtá ilyenkor Anselm, haragosan csapván meg a vasfogóval a kaminnak pattogó fenyűhasárait.

Tél van.
1850. év szilveszter napja közelg.
A Szeredyek kastélya vendégekkel tömve.
Özvegy Wranichnének, a szép Aureliának, esküvőjére kell menni.
Csak a háznak egy rég várt barátja késik még, ki hosszas távollét után már Pestre érkezett volt.
Többé várni nem lehet.
– Ah, a késlekedő Pongrácz még sem jön – ismétli töprenkedve Anselm.
Hasztalan!
Semmi szekérezőrej...
A kézfogás jelenléte nélkül megtörténik.
Ezt egy rövid villás-reggeli követi.
A férj hintájára emeli nőjét, a kocsis ostora pattog, s a könyező Aurelia másodsor vesz búcsút a családlaktól, azt idegennel cserélvén fel.
Az öreg grófné fiával ebédelvén, még egy óráig vár Pongráczra, s aztán jószágára utazik vissza, miután Anselm ígéretet tett, hogy a régi ismerőst, ki három év óta van távol, mihelyt eljön, váltott lovakkal fogja hozzáküldeni.
A hosszas távollét vagy az ujságvágy, úgy látszik, az egész grófi családnál a szerény Pongráczot magasra emelte.

Késő estve van, s Anselm rideg kandallója mellett ül, midsőn a rég várt vendég jelentetik.

Néhány perc múlva már ketten vannak a fenyűhasábok előtt, kényelmes karszékben és élénk társalgás közt.

– S Aurelia grófné boldog?

– Mint első menyegzőjekor, Pongráczom!

– És férje minő?

– Ah! Devény? Felséges fiú. Nem oly vitéz, mint szegény Wranich volt. Hiszen csak kapitányságig vitte. De gazdag, kellemes, szerény, mívelt modorú, szeretetre méltó.

– Wranich nagy hős vala – mondá Pongrácz. – Történetesen épen azon vidéken bolyongtam geológiai tapasztalások végett, hol ő vészelt el. Neve a vitéz Reichachéval párvonalba tétetett. Ellenségei is bámulták.

– Beszöld el történetét – kéré Anselm.

– Anselmem, az rövid, de ragyogó. Tudod, hogy Nugent grófnak egyesülése Radetzky marsallal rögtön semmivé tette Carlo Alberto reményeit. Mielőtt azonban a két vezér együttműködése végrehajthaték, a marsall szívére feküdt, hogy a szorongatott Peschierát ostrom alól fölmentse. E célból Mantua mellett a Mincion át kelle mennie, s a főerőt a jobb parton összpontosítani; mert így a piemontiak kényszerülnek vagy a Mincio-vonalt hárca nélkül feladni, vagy ütközetet fogadni el, akár a goitói teren, akár a Volta halmain. A Mincio-vonal föladata pedig valamint szintén a csatavesztés rögtön Peschiera ostromának megszüntetését eszközölte volna... Hess tábornok oly eszélyesen fogott e terv kiviteléhez, hogy a piemontiak csak estve tudták meg, mikép az egész osztrák sereg mellettük vonult el Mantua felé. A cél már félig el lőn érve ágyú-

szó nélkül. Még csupán a Mincio esatornájának, hová a folyam fölösleges vize ömlik, elfoglalása járt nehézséggel. Mert ennek zárgátai természetes és erős védvonalt alkotnak, melynek balszárnyát Curtatone, közepét Montanara a jobbszárnyát Buscaldó formálja. Mind a három pont a toscanai sereg birtokában volt, s egész látköre töltésekkel, torlaszokkal s löhelyekkel erősítették meg. A Benedek hadteste, hová Wranich zászlóaljja tartozott, a bevehetlenné hitt curtatónéi redoute ellen volt rendelve. Sűrű kartácstűz fogadta a rohanókat, s nyomta többször vissza. Ekkor Wranich, esapata maradványával, melyet összeszedett, új támadást kezd, de az ellenség tüze oly sűrű volt, hogy katonái megállottak, bár Benedek tábornok már a Paumgarten ezreddel közelít. Wranich bősziúltlen ragadá kezébe a zászlót, mely éppen földre hullott. „Utánam!” kiáltá. s a kartácsnak rohant. A csapat megint zavarba jött, s csak tört sorok követték őt, a sebzettet. De előre kezdé vinni a vonakodókat a Paumgarten ezred, míg Wranichot a töltésnél egy szurony földre teríté. A győzedelem kivívaték; de a sebekkel terhelt Wranich fogoly lón.

– És utóbb mi történt vele? – tudakolá hévvel Anselm.

– Oly tragikai jelenet, melynek tanuja valék. De te talán türelmedet fogod veszteni, talán neheztelni fogsz rajzomért.

– Mit képzelsz, Pongráczom?! Szavaid lelkem húrjain tetszésük szerint játszhatnak. Nines tárgy és gondolat, melyért én irántad türelmetlen lehetnék.

– Goito körül valék. Agatha mellett.

– Szent ég!... s e nő nevé megint elbeszéléseid anyaga?

– Agathát – folytatá Pongrácz nem figyelve a közbeszakításra – költői jelleme a harc vihára közt a szájalom nemtőjévé emelte. Dús vagyona nevezetes részét kórházakra áldozá, s maga is igény nélküli betegápolóvá lón. Virrasztott a sebesültek felett, és angyalkezével fogta be a holtak szeméit. Ő volt a hit, remény és szeretet jelképe a romok és halál birodalmában. Szép és önfeledő, nélkülöző és alamizsnát osztó, kifáradt és mégis mindenre figyelő!

Anselm nyugtalanul üté a kandalló fenyűfhasárait, de sötét szemében méla tűz égett.

– Épen a kórházat látogattuk Agathával meg, midőn annak egyik mellékszobájába hívták, hová egy osztrák főtisztet vittek be. Felkísértem őt. A beteg féleszmélettel feküdt ágyán, s Wehrner – ki, hol segélyre van szükség, jelen szokott lenni – a sebek bekötözését elvégezvén, Agathához fordul, hogy az ápolás körül felvilágosításokat adjon. Midőn tanácsait végezte, távozzék, mi a beteg ágya mellé léptünk. Ez vérbetarkat szeméit Agathára fordítá, féleszmélettel, merőn, kísértetileg. „Nagy Isten, Izidor!” kiáltá Agatha. Összevonult, mint a csörgő-kígyó tekintetére a madár. Térdei reszkettek. Hangja elállott. Segítségére nyujtám karomat. De egy előttem ismeretlen érzés villánya rögtön fölrázta őt. Idegei kifeszültek. Kék szemében, átlátszó homlokán, halálsápadt arcán, kiegyenesült természetén, egész lényén magasztaltság és harag. Oly fenségesen bős volt ő, mint Medea, midőn diadalszekerére lépett.

Anselm odahagyta a kandallót, indulatosan járt a szobában.

Pongrácz elhallgatott.

– Tovább, Pongráczom, tovább.

– Míg Agathán e változás történt, a beteg nagy erőlködéssel fölemelte fejét: „Örök Isten! – nyöszörgé –, mily jelenség ez? A halálangyal küldött-e ágyamhoz?... Lelki-

ismeretem vagy-e? Az Erinniszek fáklyája ég szemeidben? Ne gyilkolj meg vádaiddal. Kegyelem, Agatha!” A beteg könyörgőn fogta össze kezét. S Agatha egy másodpercig magával látszott küzdeni. „Én megbocsátok neked, bocsásson az ég is meg” – szóla fátyolozott hangon. „Áldás reád. Ah, én bűnös!” – hörgé a beteg, s visszahanyatlott vánkosára. Segítségére mentünk. Agatha kezét érinték ajkai. „Ő megbocsátott... Az ég angyala mellettem. Nem ítéltetem el. Ah, én szerettem őt!” Anselmem, ezek voltak Izidor utolsó szavai. Ágyánál virasztánk. Szemeit a könyező Agatha fogta be.

– Pongrácz, te földérfitted életem legöldöklőbb és legtalányosabb percét. Én igazságtalan voltam Albanoni grófné iránt. Kegyetlen szeszélyre magyarázám oly tettét, mely talán Izidorrali viszonyaím miatt mélyen volt indokolva. Most kezdek sejtteni.

Anselm elbeszélte a báléjen történeteket, s Agatha levelének tartalmát.

– Most már én is értem – szóla Pongrácz derűlten – rejtélyes megbízatásom egy részét.

– Minő megbízatás az? – kérdé Anselm hévvel.

– Tavaly Dudley lordot Párizsból, hol akkor tartózkodék, meglátogatta Agatha, s hallván, hogy Magyarországra szándékozom, egy kis szekrényt adott kezembe, mely hozzád van címezve.

– Szent ég! Hat hete vagy Pesten, legalább két tucat levelet írtál nekem, s még nem említéd ezt. Azóta Pesten volt nővérem is, és te el nem küldötted a szekrényt.

– Hallgass meg, Agatha így szólt hozzám: „Egy létezik csak a világon, ki előtt nem kívánnék rosabbnak feltűnni, mint a milyen vagyok. De e vágyam teljesülése egyedül a történetről függ. Kérem, vigye ön e szekrényt magával, s adja át gróf Szere-dy Anselmnek, de csak akkor, ha nővére, Wranichné férjhez menend. Előbb nem. Életem és tévedéseim története van benne.”

– Minő gyöngédség ez – jegyzé meg Anselm –, mert e szekrényben Wranich bűné-nek kell elzárva lenni. S ő nem akarta, hogy míg Aurelia néhai férjének nevét hordja, addig homály vettessék arra. És én ezen finom érzékű nőt a közönséges lények mér-téke szerint bíraltam. Nem volt-e ez elmeél helyett bárgyúság. Add ide Pongráczom a szekrényt.

Pongrácz kikereste azt.

– És a kulcsa?

– Feszítsd föl fedelét, a kulcs Agathánál maradt.

Anselm örömtől reszkető kézzel vette a szekrényt át.

– Jó éjt, Pongráczom!

– Jó éjt, Anselm!

A két jó barát alunni ment.

Másnap Pongrácz korán ébredt fel, s várta Anselmet.

De az késett.

Elütötte a kilencet, s Anselm mégis késik.

Két negyed tízre, s Anselm mindig szobájában.

Tíz óra és ő nem jó.

Végre kinyílik az ajtó. – Te – szóla Pongrácz mosolygva –, mint látszik együtt nem létünk óta komaságot kötöttél Morpheussal, s mákonyos korsóját fenékiig ürítéd.

De Anselm arca sápadt és a virrasztás miatt kimerült volt.

– Mi az? Hisz te most is álmos vagy.

– Két természet: az eredeti hajlam s a vele ellenkező megszokás küzdött agyam és szívem fölött. Miattuk nem nyughatám, Pongráczom. Azonban hagyjuk ezt. Kérlek, tudod-e, hol lakik jelenleg Agatha?

– Velencében. Mert visszanyerte birtokait. S miért kérded?

– Hozzá sietek, hogy bontatlanul adjam át a szekrényt. Mi közöm e titkokkal? Miért nyujtsak démonaimnak, a kétkedésnek és boncolgató elmeélnék fegyvert szívem ellen, melynek csalálmái ezerszer szebbek, mint a mily hasznos lehet kiábrándulása... Imádom Agathát. Ó Istennóm. Hinni akarok benne, s a hitnek nincs tudásra szüksége.

1851

Két boldog

Történeli novella

I.

Csiasffer basa tekintélyes férfiú, és nagy bölcsességgel kormányoz Buda várában. Bethlen Gábor testvérének hívta; az utána következő Rákóczi György pedig édesapjának nevezi. A gyaurokon nyert győzedelmei Allah előtt kedvesek valának, és szelidsége, melyet a szultán minden hitű alattvalóira, kik keze alá vertettek, egyaránt kiterjeszt, még a magyar nép ragaszkodását is megnyeré.

Csiasffer basa hófehér szakálán nem tűr szennyet, mert meg tudja büntetni, kik engedetlenek; de azért szívét és fülét nem peesételi be, hogy süket lenne a fájdalom vezekléseire. Ő igazságos, azonban könyörülő is, mintha soha sem evett volna tevehúst, mely mint beszélük, vérszomjat gerjeszt.

Jámbor életével csak szereneséje vetélkedik.

A mennyi mannat és fűrt hozott Yaman felől a déli szél, hogy Izrael népe a puszta jó kedvvel vándoroljon, a mennyi víz omlott hét forrásból a hét nemzetség számára, midőn Áron megcsapta vesszőjével a szirtet: annyi s még több szerenese kíséri a mi Csiasffer basánkat éjjel és nappal, hadban és békében, palotájának falai közt és a móseh küszöbén belől.

Ménei gyorsabbak a suhogó *dzsinek*nél, kik a villámos föllegeket éjenként átnyargalják. Kardjának acélán titkos értelmű jegyek villognak, melyeket még a kalifák öntöztek vérrrel a hit első nagy győzedelmei alatt. Handsárainak és törőinek gyöngyökkel hintett markolatán pedig talizmánok vannak, betegség ellen óvók s véletlen csapásait eltávolítók.

Csiasffer basa háreme a szultánét is fölülmulja nők és rableányok szépségével. Kültső hasonló tündéreket álmodni s képíró festeni alig tudna. Mindenik csaknem oly bájos, mint Miriám volt, kit a perzsa király ajándékozott a profétának, hogy a paradicsom huriit a földön megismerhesse. S különösen egy ezen ígésző alakok közül, a keleti némberek sovár hevével és a nyugat-európai nők kedélyes ragaszkodásával szereti a hószakállú kormányzót, ki szívét és férfierejét tekintve fiatal vala.

Csiasffer basa kincstára kimeríthetlennel tartatik. Gyémántjaival minden keresztyn királynő fej-ékeit újból kirakni lehetett volna, s mégis maradna fönn használatlan drágakő. Ha pedig aranyai összetöretnének, a folyam, melybe azoknak pora beme-rittetnék, gazdagabb lenne Baram vizénél.

De Csiasffer basa tulajdonkép nem is szorult a kacér szerenese adományaira, hogy elégteltnek mondhasa magát. Ő keblében és hite által is dúsgazdag, s ki győzné itt, egy lélekzessel elősorolni számos előnyeit a muselmanok fölött?

Csiasffer basa a koránból oly példányt szerzett meg, melyet a proféta vezérc, Ali, íratott le. Ő az egyedül üdvezítő kijelentések és az egyedül hasznos tudomány ezen könyvét többször olvasta már el, mint a nagy molla. Ő hétszer zárandokolt Mekkába.

Sok szent kutat tisztított ki, sok móschet emelt, sok alamizsnát osztott, s Allah akará, hogy a kinek csak egy fillért ajándékoza, nem lőn íranta soha háládatlanná.

Nincs is neki ellensége.

A bérenc-gyilkos kaftánya szegélyét sem merné törével megsérteni, s a mérregkeverő visszaborzadna, ha a kegyes öreg szájából hallaná: La ilahe illa 'llaho! – nincs más Isten az Istenen kívül –: mert dervis még nem született, ki a minaretről szebben énekelné e szent igéket.

Mihelyt Csiaffer basa a budai várból lelovagolt, ezer muselman fonta mellére kezét, s föld felé hajlott arccal mondá: – Ímé a boldog, kiról Allah soha le nem veszi tekintetét!

És Csiaffer basa maga is annyira bízik szerencséjében, hogy jövendője iránt évek óta meg sem kérdezé a csillagjóst.

Egész udvarában henyébb hivatal alig volt, mint Abikerké, a sötét köntösű astrologó. Legfőlebb a lebetegülő háremhölgyek kedvéért ment néha látesöveivel a planéták útját és színét vizsgálni. A basa miatt békével alhatott, mint téli barlangjában a medve. Abikerknek örökös *ramazán*ja van, esakhogy böjtölni nem kell. Ő hizik és restül.

Azonban szerencsétlenségére egy májusi szép este Abikerk a budai *kadin*nál hosszasan csibukozott.

A krónikában nincs följegyezve, hogy ők a janinai dohányfüst közt szorbetet s kávét szörpöltek-e, vagy pedig bizonyos sötét és tüzes nedvet, mely a szomszéd hegyekről hozatik, s melynek élvezete a proféta törvényei szerint nagy bűn. De annyi bizonyos, miképp Eblisz, a rosz angyal, úgy megkötötte a kadi nyelvét, mint a talp a szekérekereket, ha magas dombrol kell alálejtteni. Abikerk pedig hazaindulásakor színesebb arcú volt a vörös tuloknál, melyről gyönyörű versek vannak a korában.

Csillagjósunk vizsgáló szeméit csak akkor vette az égről le, midőn a Tabán-elővárosból a Dunához érkezett. Itt idegen dereglyét látott a parton, s oly öltözékű egyéneket, kik a csauzok – hírnökök és futárok – osztályához tartoztak. Ily muselmanok jelenléte örökké politikai kérdésekre vonatkozik, s Abikerk szerette volna, ha elméje most tiszta lenne, mint a *kába köve*, hogy a dolgok mivolta felől okoskodhatnék; de Allah ezt nem akará. Körülbe a csolnakoktól kezdve a vén Gellérthegyig minden keríngett, a planétákhoz hasonlatosan. Mi lehet e bolygás és tánc oka: maga sem érté. Csak azt tapasztalá, hogy hazaérkezésével a szikrázó golyók, melyek a zodiacust képezik, pajzánan szökdeltek, mint nagy lakomákon a görög gyermekek, kik illetlen mozdulataikkal gyönyörködterik a komoly muselmant. Most jer hozzánk, böles Abikerk, most nézz abroncsainkra, most vizsgáludvarunkat, hogy megjósolhassad: miféle jövendőt hoztak a titkon érkezett csauzok Csiaffer basának, a boldognak, számára! Ezt lárszotak suhogva, ingva, lobogva mondani a zodiacus golyói. Abikerk kíváncsisága erős vala, mert szép jutalmat remélt; de lábait annál gyöngébbé tette egy megfoghatatlan körülmény, s ő a divánra félholtan bukott, hol órákig hevert. Midőn szeméit ismét kinyitá, a veszélyes befolyású hold az égen még teljes fénnel sugárzott; de a szobában levő planéták többé nem táncoltak, hanem becsületesen forgának a vékony lemezzel bevont nap körül. Abikerk a csauzokat, kiknek okvetlenül Nándorból kellett jőni, mindig eszében tartván, látesövéhez sompolyg, s nehéz hangzatú szavakat mormoga, melyeket a mágusok Salamon királytól tanultak és ez közvetlenül a tűznek ha-

talmas szellemeitől. Miután pedig e titkos igék által a tévedhetés ellen tökéletesen biztosítva volt, sokáig nézett a csillagok közé, s mit megszemlél, hártványra rajzolá, hogy a boldog Csiaffer basa planétájának helyzetét a zodiacusban föllesse. De arca foglalkozásai alatt mindig sötétebbé lőn: mert az égi jegyek sehogysem akartak barátságos viszonyba jönni a basa jövődjével, s főként Mercur, az üzeneteket vivő istenről nevezett bolygócsillag, fenyegető állásban tartá magát.

Abikerk ily észlelések után nem szorult ugyan semmi hírhajhászatra, hogy védurát óvakodásra intse: azonban szokása ellenére, a Duna partján, hol a gyanus dereglye horgonyzott, Allah dicsőségét akará a hajnal első sugaraiban üdvözleni, s így történt, hogy egyik csauz, a renegát Mehmet, ráismervén, vele beszédbe elegyedett...

A minaret-ének már első imára szólítja a híveket, midőn Csiaffer basa a szép Fatimének, ki őt oly hön szereti, kioskját odahagyja. A leány mondhatlanul bús, s maga sem tudta, miért.

– Rosz álmaid voltak-e, paradicsom virága? – kérdi a távozó.

– Öveden handzsárod markolata kettétört, ez megaláztatást jelent; gyöngyei lábam elé pergettek, ez könyeket.

– Csalfa szellemek búsítottak ily álmakkal, Fatimém – szól Csiaffer basa, megcsókolvá a lány homlokát.

– Küldj mégis egy álomhüvelyezőt – mondá szomorúan a lány.

Csiaffer, a boldog, hálát adott Allahnak a föld sok örömeiért, s imájában Fatiméra is gondolt.

Midőn kegyességét bevégzé, a diván-terembe két csauz lépett.

Az egyik egy levelet adott át Husszaim belgrádi basától; a másik egy bársonytárcselyemzsinórán tartá ujjait, hogy csokrát az alkalmas percben feloldhassa.

– Allah nagy, és az ő profétája Mahomed! Én megszüntem budai basa lenni – szól nyugodtan a tiszta hófehér szakállú Csiaffer.

– Nem előbb, nagyságos úr! Csak miután Belgrádba érkeznél, hol hivatalod Husszaim basa kezébe teended le. E percig nincs megcsorbítva kardod éle, s parancsaidnak fog engedelmeskedni kísérod. Omár, a csauz – ezt válaszolá a renegát Omár, ki Husszaim levelének átadója volt.

Most kibontá tárcáját Arszlán, a másik csauz is, s földre borulva tette Csiaffer kezébe a proféta kedveltének és a világ örömeinek, a hatalmas szultánnak fermánját.

Csiaffer basa megcsókolta az aláírás jegyét, s félték tisztelettel nézett a betűkre. Később szeméi kiemelkedtek a csodálkozás miatt. Fehér szakála pedig rezgeni kezdett, melyet kezével lesimítván, bús-komolyan tekintett övének talizmánaira, oldalának kardjára, a szent koránra, a tiszta légre, a nap fényes sugáira, az ezüst tajtékú szökőkútra, a smaragdzöld fák suhogó leveleire, s legtöbbit arrafelé, hol Fatime kioskja fekszik.

– Allah nagy, és az ő profétája Mahomed! Én engedelmeskedni fogok – mondá elszántan.

A csauzok távoztak, s belép Abikerk, a csillagjós.

Ő hasára fonja kezét, nehezen hajolván, s lihegő mellel szól: – Hatalmas basa, hívők fénye, Allah kegyeltje! Ne büntesd meg rabod nyíltszívűségét!

– Nyissad fel ajkaid zárját, hogy a bölcsesség igéje kirepülhessen – válaszolá szeliden Csiaffer basa.

– Uram! A te szerencsesillagod veszélyben forog, Mercur fenyegeti, s világlását kioltani akarja.

– A belátók szavait mondád, szolgám, Abikerk!

– Kerüld tehát ki Mercur útját, hatalmas basa! S válassz más helyet magadnak a zodiacuson.

Csiasffer összevonta homlokát:

– Hű szolgám! – jegyzé meg hibáztató, de szelid hangon – miolta nem láttalak, te sokat felejtettél a koránból. Lám, lám! Te nem is emlékszel többé a gyémánt táblára, mely Allah trónja előtt függ a hetedik ég kellő közepén. Arra minden, mi országokon és embereken történik, jó vagy rossz, az örökkévalóság kezdetén feljegyezterék. Allah saját ujjával sem törülhet ki egy betűt is a végzet írásából.

– Mindamellett, nagyságos Csiasffer basa, ne utazzál Belgrádba: mert az égítestek állása mutatá nekem, hogy szerencsesillagod egy kevés hajlással nemesak kikerülhetí az ármányos Mercurt, de még két annyi fényt is szerezhhet magának, és sugárai ragyogóbbak lehetnek, mint a nagyvezér és az egész díván dicsősége.

– Szerencsétlen Abikerk! – sohajtá a boldog Csiasffer basa –, a te szivedben betegség lakik, és szemed világlát elvette Eblisz. Indulataid a gyaurok útaira vágynak, s emberi bölcsességgel bírálod a végzet akaratát. Hamar kell orvosról gondolkozni, különben a proféta váltig elfordítja tőled kegyességének arcát.

Ezzel a basa két hellebárdosnak intett.

– Vigyétek – parancsolá – Abikerket a jámbor dervisek kolostorához, hogy ott egy cellába zárkozván hét hónapon és hét napon át imádkozzék, mosdjék, olvassa a szent koránt, s táplálja testét kenyérrel és vízzel. Mert így szét fog oszlani elméjének ártalmas köde s veséjének mirigye.

Abikerk kövér hasára tekintett, a csibukfüstre gondolt, megemlékezék a kadi szorbettjeiről, észébe jutott, hogy az okos beszéd ezüst, de a hallgatás arany, s búsan ballagott a mostani Svábhegyre, hol a táncoló dervisek zárdája feküdt.

Csiasffer basa pedig éjjel és nappal rendeleteket osztott palotája drágaságainak kihordására. Nagy hajók teltek meg bőrszákokkal, cédrus-ládákkal, elefántesont- és ezüst szekrényekkel.

Ekkor Arszlán csauzt felülteté a főhajóra, hogy evezzen Belgrád felé.

Lovakat is hozatott a várból, s azok hátát még százszor ritkább kincsekkel rakta meg.

S mihelyt több elviendő már nem volt, felült a dzsineknél gyorsabb Zulejkára, és fegyveres kíséretét Omár csauznak vezérlete alá bízván, Temesvárnak tart.

A falukon, hol áthaladott, a nép bámulva mondá: – Imé! Jó a boldog Csiasffer basa, kiről Allah soha le nem veszi tekintetét.

II.

Hagyjuk utazni Csiasffert és ballagjunk a Maros partján fölfelé, míg Erdélybe érkezünk, hol I. Rákóczi György uralkodik.

Aradtól kezdve termékeny, de mívelet alá ritkán vont vidékek tűnnek szemünk elé.

Itt a hegyélről minaret tekint reánk, ott a templom tornyának harangjai zúgnak.

Itt virágzó gyümölcsfák közül nagy épület emelkedik ki, melynek ablakai udvarra néznek, hogy a háremhölgyek szépségét kandi szemekkel meg ne bámulhassuk; ott pusztá és romlatag kastélyban a deli magyar nő még nem feledte el szeméremmel párosítani a fesztelen társalgást, míg a szomszéd vályogház kapujánál a szép oláh menyecskek rózsaszínű inceselgőn nevetnek, ha figyelmünk hókarjaikra és fedetlen mellőkre téved.

Az út közepén csibukkal kezében s töltött pisztollyal övében halad az aga; az út széléről félénk gyűlölettel süvegei meg a pór, a nemes pedig korán mellékösvényre tér, hogy a találkozás miatt ne legyen kénytelen vagy az illedelmet vagy önérzetét sérteni.

Lippáig tart e feszült, de még egészen föl nem bomlott viszony, azon túl mindent komorabb színben látunk.

Lippa a Maros-parton az ozmanok végvára.

Ami Lippa körén felül esik, jobbról a lugosi őrizet által némileg fedve van ugyan, de már a bal oldalon védelmet nem lel, mert Borosjenő Rákóczi hatalmában.

S mihelyt Lippát hátrahagytuk, a közigazgatás és rend legvékonyabb fonalszájai is szakadoznak.

Egyik helységben török falubíró bontja fel a keresztyén pap által kötött házasságot, a másikban háremekből rablott nővel kéjelg a magyar.

Itt az egész falunép orgazdának tartatik, amott a hódító és legyőzött faj egyénei a legkisebb pörrt is karddal intéztetik.

A hegláncok rejtekeiből pedig oláh haramják törnek ki, s fölterelik a vidék gulyáit, csak arra ügyelvén, hogy a jenői vár körét ne bántsák.

E zabolátlan elemek vad küzdelmei az erdélyi határon rögtön megszűnnek.

Keskeny völgybe érkezünk, hol egy végvár kapuján már a fejedelemség címere függ.

A kanyargó Maros miatt e völgy járhatlan; de jobbról a hegyfokon út töreték, míg az átelleni meredeken gyalogösvények sem tarthatják mindig fenn a közlekedést.

Jobbról minden magas ponton várak néznek a Maros tükrére, s fényes öltözetű lovagok vágatnak a kövezett úton, vagy lassan szállanak alá dereglyékbe és kisebb csolnakokba.

Tündéri világ ez, mozgó, változó és regényes képletekkel, hol a vad természet bűbáját emberi kéz alkotásai szelidíték meg, s a zöld erdők szép pártájára a családi élet és daliás szellem boglárait tűzték.

Amint tovább haladnánk, tágabbnak lelnek a Maros völgyét; de pihenjük ki már magunkat Kun Kocsárdnak pompás várában.

Csiaffer basán kívül alig vala sorsával elégtelbb férfiú, mint Kun Kocsárd.

Gyermekkora óta minden körülmény összeesküdt boldog halandóvá tenni őt.

Apja, magas rangja mellett sem tudott volna a szerencse hajhászatára egy kardon és egy felszerelt paripa zablján kívül más eszközt kezébe adni; de Bethlen Gábor a koldus úrfit magához vette, s testvére gyermekeivel együtt növelteté; midőn pedig oskoláikat végzék, Cseffei László uram felügyelete alatt utaztatá velök be Törökországot, Velencét, Rómát, Frankhont, Angliát és Belgiumot.

Kocsárd hercegek és királyok közt élt, miniszterek és hadvezérek látogatásait fogadta el; mert Cseffei László uram, a fejedelem parancsából, soha a három úrfi közt különbséget nem tett. Ők a világ szeme előtt testvérek valának.

Kocsárdnak a vakító fény és részegítő kéjek miatt ideje sem lőn meggondolni, hogy apja egész Hunyad megyében legszegényebb várúr volt.

Azonban Bethlen Gábor hirtelen kimúlik, és Kocsárd magára hagyatnék, ha szerencséjére zsobrák nagybátyja, ki őt szívéből gyűlöli, a temetési pompa alatt lováról le nem hull.

Igy a magtalan öregtől, mert ez végakarátát nem írhatá meg, oly töméntelen pénz szállott reá, mint egyedüli örökösre, hogy a bivalbörökbe varrt aranyon alig látszott apadás, midőn Kocsárd az őscitől elzalogosított uradalmakat visszaváltá.

Bethlen földi maradványainak eltakarítása után az országban a fejedelmi székért egyenletlenségek támadtak. Csiaffer basa gyanakodék Rákóczi; a nádor pedig titkon sereget gyűjt ellene.

Ekkor Kocsárd meggondolá, hogy ha pénze van elég, ugy egy kevés dicsőség sem ártana. De feje és karja egyaránt erős volt. Melyikkel szerezze tehát meg a hírnevet? – ez vala a kérdés, melyet elméjében forgata, midőn tanuló társa, Bethlen István, Csiaffer basa kiengesztelése végett Budára indult. Kocsárd ezen diplomatiái út neszét meghallván, lóra pattan, Szolnoknál szerencsésen eléri a grófot, s vele együtt nagy pompával vonul a budai várba, hol Csiaffer, a boldog, őt derült arcú és déleeg, de nemes modora miatt ugy megkedvelli, hogy kérésére tüstént ír a szultánnak Rákóczi mellett, s kieszközli a fényes kapunál a sokáig visszatartóztatott athnamét, fejedelmi botot és süveget.

Erdélyben e tényért Kocsárd elméjét bámulták, s később még inkább szerénységét látván, miként nem siet haza díjt vagy kitüntetést kérni Rákóczitól.

Ő azonban útját Budáról a temesvári és lugosi basák felé ejtí: mert mint szomszéd nagyurakkal, személyes ismeretségben akart velök lenni, s e büszke muselmanok – maguk sem tudták, miért – a szultán első magyar alattvalójának Rákóczi után az ifjú Kun Kocsárdot kezdék tartani.

Tekintélye hihetetlen gyorsasággal nőtt künn és benn.

De még babér nem díszíté fűrtéit.

Még nincs katonai neve.

Még kardját csak a vitézi játékokon próbálta meg.

– Ez szerencsétlenségem – gondolá Kocsárd egy szép reggelen; azonban mielőtt ajkai vádat ejtenének sorsa ellen, várnagya Zólyomi Dávidtól, az erdélyi hadak fővezérértől, levelet ad át. S íme, Zólyomi értesítése szerint, a háború a nádor hadai ellen már folyamatban. Kocsárd nem sokat tétovázik, s bár nemesi fölkelés nincs rendelve, néhányad magával Tokaj felé indul, hogy legalább mint önkéntes vehessen részt a küzdelmekben. De alig ér Nánás határába, s már a helységből ágyú- és fegyverropogás köszönti. Csakhamar szaladó hajdukat lát, kiket a német csapatok üldöznek. Közéjük siet. Rendezni, parancsolni kezd; a tömeg engedelmeskedik, és újra makacs harc támad, mely a németek teljes megverettetésén végződik. A hajduktól, miután őket ismeretlenül ragadta győzelemre, megtudván, hogy Zólyomi Rakamaz körül van – hol a nádor hadai erős sáncokba vonultak –, tüstént arra fordítja lovát, s a Tisza-part-hoz jut, épen midőn az erdélyi sereg rohammal veszi be a tábor töltéseit. Most az egy-

szer hűtlen lón hozzám a szerencse, sohajtá Kocsárd, látván, miként a nap sorsa nélküle is eldöntve van. De ime, alig rémlett lelkében föl e panasz, aranyos ruhájú s kőcsag-tollas férfiakat vesz egy dereglyén észre, melyet Zólyomi bal szárnya elől sűrű fák árnyai takartak. A dereglyét nyomban több hajó kísérte a nemesség színével, kik, minthogy a esatát többé megfordítani nem lehetett, korán akartak az erdélyi ágyúk köréből kisuhanni. Kocsárd villámgyorsan repül a közelebbi üteghez. Személyes tekinteténél fogva sikerült néhány ágyút a part mellé vonatni, s miután a golyók egy hajót lesüllyesztettek, a többi kitérzi a fehér zászlót, és az ellenséges tábor főbb tisztjei együtt adják meg neki magokat. Így a győzedelemnek bár nem legnehezebb, de legragyogóbb része övé lón.

Kun Kocsárd tehát már mint katona is híressé lón. S ő oly édesnek tartá az életet, oly kellemesnek sorsát, hogy semmit sem csodálkozék, ha a hol csak megfordult, irigy szemekkel találkozott, s ha száz meg ezer ajak őt a boldogság példányaként említé.

Ílát még ha sejdítenék titkát!

Nincs földi öröm vagy mennyei kéj; melyért Kocsárd becsereíné azt.

A díesvágy és fény, a hatalom s minden, mi egy nagyratörő lélek és erélyes jellem vágyainak hízeleg, elhalaványul e kedves titkok mellett.

Kocsárd szeret és szeretetik.

Lángjainak tárgya az ország legszebb könnyelműje, a könnyelműek legbájosabbja, a bájos nők leghősiebbje, a hőérzelmű amazonok legolvadékonyabb, legesengőbb Éva-leánya, ki a költők dalaiban örökké élni fog, míg a nálánál erényesebbek neve hamar kivénül emléküinkből.

Kocsárd tudniillik Szécsi Máriát, Bethlen István volt özvegyét s Kun Péter aráját imádja.

Az új házaspár Déváról épen most érkezett hozzá, hogy néhány napot várában mulatván, a mézesetek többi részét Rosálin, Péter úr ősi házában töltsé.

A boldog Kocsárd vendégeinek tiszteletére nagy hajtóvadászatokat rendez óriás kiterjedésű havasaiban, hol a forrásos pázsiton szarvas- és dámvad csapatok legelnek, a tölgyerdők sátorában vadkan lappang, a kopár gerinceken bölén nyargal át, a szírtetőktről, e biztos fellegváraikból saskeselyűk néznek a fáradtan csaholó ebekre, s midőn a völgybe alászállanak, hogy a zöld lombokra fektetett húst éhségök merész ösztönével lessék, akkor a szabad kőszálakan vadkecskék kezdenek himbálni, és vígan vetik magokat szírttről szírtre.

Ah, mennyi ingerrel bír egy nagy hajtóvadászat, mely mulattat, és még... veszélyekkel is járhat.

E veszélyért Kocsárd, a gondos házi úr, örökké a szép Mária mellett választott állást.

Reggeltől estig halomra gyűl az elejtett martalék, de Kun Péter, bár különben jól szokott célozni, mintha most megbabonázták volna golyóival, egy vadat sem talál.

Mária rejtelmesen mosoly férje balszerencsájén.

Másnap este a zománckék ég és az andalgó csillagok vendégeinket a Maros hullámaira csalják.

Mint hattyuk lepik el a víz színét a karcsú csolnakok.

Mária mellett az evezőt Kocsárd ragadja meg, s a gyönyörű hölgy kezében mandolin.

– Pengesd folyvást a húrokat, szép feleségem! – szól Péter biztatóan. – A mi barátunk, Kocsárd el fog ragadtatni művészi játékok által.

Mária ismét rejtélyesen mosolyg, s a csolnakok versenye kezdődik.

Kocsárd elöl jár, Péter hátul marad.

A szétszórt csolnakok a tündéri félhomályban már többé nem láthatók. A sejtő hold föllegeket vont arcára, s a könnyelmű Maros szeszélyesen kanyarog.

De a dévaj mandolin még mindig peng, távolról ugyan, s édelgő dalokat, melyekből szerelem és sovárgás repked a szívbe... azonban legalább folyvást peng.

Mennyei öröm ez Péternek, a hátramaradtnak, mert ő most dühös zenebaráttá lőn, s felesége ujjaskáit ezerszer megcsókolná szorgalmokért... Hajósaink gyönyörű szigeteceknél haladnak el, melyeket a Maros, mint szép gyermekét az anya, szorosán átölelve tart, s a partok is lankábbá válnak, és kis öbleket nyitnak, hol a bozont közt kikötni, a virághimes pázsiton álmadozni s beljebb a hársгалыakról csalóánydalt hallani lehet...

Ah, mi ez? Már nem peng a lében a mandolin, csak a habok zúgnak.

Vajjon a messzeség okozza-e, vagy... vagy... ah! bár legalább ne kötöttek volna ki! – töprenkedik Péter.

A társaság éjfél után tért vissza elfáradtan, de jó kedvvel.

Reggel lovaglás került napirendre, minthogy alig egy mérfölddel feljebb kitágulván a Maros völgye, pompás tér nyílt a gyorslábú ménnek elé.

– Oldasd le aransarkantyúdat, szép feleségem, mert Szelim kicsiny selyemostorod suhogásának is engedelmeskedik – mond Péter aggódva.

Mária ismét rejtélyesen mosolyg. – Tán féltesz?... – szól.

Péter elhalványul.

– ...a lebukástól? – egészíté ki a nő megszakított kérdését, gúnyos hangnyomattal.

Villásreggelire Ilyevárba szándékoztak, mely Máriának jegyruhául volt első férjétől lekötve.

Kocsárd a bástyaablakból nézett ki, s a szép amazon már női ruhába öltözék, midőn a kíséret nagy része és köztök Kun Péter megérkezek.

Péter szürke szemében kétségbeesés, pej lovának oldalán pedig, a sarkantyú miatt, aludt vér vala.

Különben vígan telt az idő, s a társaság csak estére tért Kocsárd várába vissza.

Másnap Mária nem akart a szabadba menni, s minthogy ünnep volt, két óra hosszat hallgatá a várpapnak, Körmöndi Mátyás uramnak prédikációját, melyben a mai világ romlottsága éles színekkel rajzoltatott, és sok említés történt Uriás feleségéről, kit hűtlenségeért a főpap Izrael népével megköveztetett.

De míg Mária a szent ígéken jártatá eszét, Kocsárd estére egy táncmulatsággal kívánt a szép imádkozónak örömet szerezni, s hírnökeiket elküldé a szomszéd várakba, hogy sok fényes vendéget gyűjthessen, kivált a nők közül, kiknek férjeik hetek óta nála tartózkodnak.

Már dél felé jár az idő, midőn a tiszteletes a mest' uram orgonájának rést enged, s egy hosszú zsolnárének után, melyet biblia-olvasás vált föl, bevégezteté az isteniszolgálat.

A takarodás alatt a templom szegényei nagy csoportban siettek a vártornác lépcső-éhez, hol furfangos csonka, béna koldusokra találtak, kik a jobb helyeket rég elfoglal-

ták, és gúnyos lenézéssel üdvözelték az áhíratosság miatt elkésőköt; de a hopmester hamar csinált köztök rendet, s mindeniknek meglelégedésig jutott zug a lépcsők szögleteiből.

Nemsokára a nagyterem asztalán az első fogás aranytálakban párolgott; a fő karszékben; dagadó bársonyvánkosokon Mária, az asztal végén pedig, ősi szokás szerint, melyet Kun Péter nem győz helyesleni, maga a házúr ülén. Minden vendég előtt több vert mívű arany billikom pezsgett a hazai és külföldi nevesebb borok gyöngycéttől; s a középén velencei kristályon vagy óriás ezüsttálcaikon üvegházi gyümölcsök, szorbett-csészék s illatos esemegék voltak, melyeket csak keleten tudnak készíteni.

A szemet a királyi gazdagság fénye, a szájját a tökélyes szakácsmesterség, a kedélyt pedig a vár zenebandája és a víg társalgás gyönyörködteté.

S míg benn egyik ételfogás a másikat váltá, az alsó terem asztalain ólommedényekről fegyveres nép lakmározik, s a tornácon szarvas- és őzhúst osztnak fatányérokon, mindenik koldus hólyagos eserépből a legfinomabb bort nyeli, még pedig erős kortyokban.

Még középen sem volt a vendégség, még a házúr nem köszöntött serleget, még pajzán röpkével nem tört ki a visszatartóztatott kedv, még a hopmester gombos pálcájával nem intett a legényeknek, hogy a meleg étkek helyett a második asztalt hordozzák, midőn egy csatlós lép be, poros köntösben és hosszú sarkantyúkkal.

Kun Kocsárd átveszi tőle a hozott levelet, s azt végigfutván, kíváncsi szomszédainak, kik kérdőn fordíták feléje arcukat, nevetve mondá: – Semmi országos hír, semmi fontos esemény, csak a fejedelem ő nagysága foglalt el valami kopár hegyért, mely most ugarban volt. Az ispán túlbuzgóságból tiltakozék, mintha nem volna elég kopár hegyem, s most már következetességből kénytelen vagyok pert indítani... Soha sincs haszon a nagy szolgálati készségben. Szeretném ispánomat elesapni. Miért nem hunyja be ily csekélységekre szemét?

De a vendégek, kiknek Kocsárd e történeteket halkán elbeszélé, nem tarták e foglalást csekélységnek, vagy mert – mint igazi erdélyiek – a pörpatvar barátai voltak, vagy pedig, mivel Rákóczi Györgyöt ősmerték, ki a nagy erőszakoskodásokat kiesinyeken szokta kezdeni.

Kocsárd tehát sötét és gondolkodó tekinteteket látott maga körül, sőt egy ősz táblabíró majdnem fájdalmas szemmel néz reá, míg a szomszéd vár ura, ki az aranytálaktól görnyedő asztalt irigylé, kárörömmel sugdosta: – Ha jól sejték, a mi derék gazdánk szerencséje fordulatponthoz ért. Hiába, minden hegynek van lejtője!

Kocsárdra kellemetlenül hatott e lehangoltság, s felkapván serlegét, Rákóczi György fejedelemre köszönté, ki a közszeretet megnyerésében azon nehéz körülményen is győzedelmeskedett, hogy a nagy Bethlen Gábor után kelle átvennie az ország kormányát.

„Éljen” kísérte szavait; de még harsányabb, midőn a búbájos Szécsi Máriát s Erdélynek, a szépek hazájának deli hölgyeit üdvözlé.

A társaság, főleg a nők távozásakor zajosabbá vált, s majdnem alkonyig vigadott, hogy kevés szünet mulva a csilárok tündérvilágánál tánchoz kezdhessen; mert már a kocsi hozzák az új vendégeket, s a várudvarról ostorpattogás és kerékörej hangzik.

A bált Kocsárd nyitá meg Szécsi Máriával, ki, ha legszebb nő volt az országban, legszebben is tudott öltözni.

Péter maga elbámult, valahányszor, mint könnyű légalak, körüle lebegett ígésző arája, most Kocsárdnak, majd más lovagnak karjain.

Meg nem fogható, hogyan tett szert bűbájos feleségére, hogyan esett épen az ő birtokába oly kincs, melyet a királyok inkább irigyelhetnek tőle, mint ő azok koronáit... De megőrizhetem-e és boldog vagyok-e? – e gondolat villant agyába, s mert minden kedvetlen eszmétől menekülni akart, egy éltet kisasszonyt, ki még elfoglalva nem volt, kért a táncra fel. Míg a nagy báltermen végiglejtene, tudná isten, miért, eszébe jut tipegő dajkája és a tipegésről a vén dajkának egy szép meséje... Hogy is volt csak? – gondolá. Igen, most már emlékszem... Arábia óriás pusztáján egy szent kút mellett, melynek friss vize szomjúságát megenyhíté, imádkozik *Kores*, a jámbor koldus, míg vég arcokkal halad el előtte a karaván, csengettyűs tevéken és fegyveres kísérettől környezve. Allah – sohajta Kores –, mi boldog az, kinek van mit őriznie! Egy nemtő a szomszéd pálmafák árnyából hallá Kores szavát, és szellőjakkal sugta vissza: Kores, kövesséd lesütött szemekkel a tevék nyomait! Kores frísen fölemelé botját, s ment, mint mondva volt. A meleg fővényen szanaszét mély öblöket vájt a puszták hajójának körme, mert Tazimban nagy vásár vala, és áruival sok kereskedő sietett a bazárokhöz. Kores a sebes gyaloglás miatt hamar eltikkadt, s az égető nap melege oly éles nyilakat szórt agya tetejére, hogy épen alétan akart földre rogni, midőn egy tevenyomra tekint, mely mellett a fővényből két arany esillog fel. Kores rögtön visszanyeri eltűnt testerejét, s még lesütöttebb szemekkel megy tovább. S ime új nyomok láthatók, melyeknek párkányain aranypénzek s öbleikben most gránát, majd amethyst, aztán smaragd, rubin, gyémánt és briliánt-kövek hevernek, mígnem Kores színi megölté rongyos köntösének zsebeit és vézna ingének öblét. Most van tehát mit őriznie, és a nemtő teljesíté, miért ő a szent kút előtt Allahhoz sohajtozék. Kores büszkén indul Tazim felé, hol magát máris leggazdagabb úrnak képzelé. De minden merészebb lépésére színi tömött zsebéből most egy darab arany, majd egy ékkő hull ki: utánok nyul, azonban akkor kebléből ömlik alá a különféle kincs. Tehát lassan és egyenesen kell lépnie, mintha nyársat nyelt volna. Azonban a nap éget, fejét, talpát hevíti... s Tazim, ah, Tazim oly messze van! Kapujáig sovánnyá lesz a teve, s a tüzes arab mén lábai ólomnehézzé válnak. És az óriás *mahrái* pusztákon, hová a gyilkoló *számmun* kívül a többi szél restell is elmenni, oly némaság volt eddig, oly síri csend, hogy Kores hallá szívének minden dobbanását. De a mióta gazdag lón, a földön lódobogást, háta mögött ólalkodó közelítést, az avar füvek közt gyanus neszt, a légben bandita füttyöket hallott. A pusztá zúgott, mint a méhkosár. S Kores ellen esküdt a rikoltó prücsöktől kezdve a kurrogó darvakig minden állat: mert éles lárnájával arra figyelmezteté a világot, hogy hol ballag Kores, hová guggan le, midőn tevekolompolást hall, hol hever hassal a fővényen, megijedvén a rémítő gondolattól, hogy neki látható teste van! Kores, ha szomjúhozék, nem mert a szent kutakhoz közelíteni, mert ott más is lehet, ki észreveszi, hogy sok őrizni valót hord. Ha az éhség kíntá, kerülte az oázokat, hol pálmagyümöles terem, mert odasiet magát kipiheenni minden karaván. Ha az álom elnyomta, nem mert a járta helyeken szunnyadni, mert teste itt útjában lehet egy zsványnak, hanem elbújt a harasztok közé, hol a mérges gyíkok és sivalgó sakálak miatt nem bátorkodék szemét behunyni. Szegény Kores, ő már félhalott volt, minthogy sok őrizni valója van. Nem, nem, kiáltá ekkor, a pálmagyümölesöt és vizeseppeket nem fogom többé nyelvenemlől megtagadni, inkább kincseimnek felét homokba dobom,

hogy a többi jól elrejtsem. Ekkor kivete zsebéből és ingéből minden aranyat, gránátot, amethyst és smaragdot, csak a rubin- és gyémántköveket tartá meg. Most már néha mehetett a forrásokhoz és a pálmafák alá, de bár az éhhaláltól mentve volt, azért még lelki nyugtalansága nem esőkkent, mert így is sokja van, mit őriznie kell... Áldassék Allah, sohajtá végtére Kores, látom immár a távolból Tazim mósehit, megmenekültem gondjaimtól. De a nemtő, ki észrevétlenül mindig fölötte lebegett, mosolya a koldus kábaságán. Kores ugyanis soha közelebb nem érkezett Tazimhoz, mert örökké kerülte a város széleit. Én bolond, én bolond! – óbégatta szünetlen –, eldobtam az olcsóbb köveket, s megtartám a drága gyémántokat. És most mit tevő legyek? Mihelyt Tazimban a legkisebb gyémántomat előveszem, mindenki megfog, megver, kirabol, főbeüt, s ha a kadihoz futok panaszzra, mint tolvajnak, levágatja karomat, és kisütteti szememet, mondván: honnan lenne Koresnek, a koldusnak gyémántja!... Így aggódék Kores, kísértetként járkálva Tazim körül, s végre egy zsvány kezére került, ki elvette az átkos gyémántokat. – Áldassék érette Allah! – kiálta ekkor a koldus – most megint könnyen érzem magamat, mert nincs a világon szerencsétlenebb, mint az, kinek igen sok őrizni valója van... Elvégződött Kun Péter típegő dajkájának meséje s azzal a tánc is. Midőn Péter a vénkisasszonyt kezéből elereszté, előbb bámult, hogy miért jutnak neki épen tánc közben eszébe a gyermekkori mesék; utóbb körültekintett a teremben, s Máriát, a csodaszép nőt nem találták meg szemei. Kores vagyok-e én, vagy nem vagyok Kores? Ezen kezd töprekedni, de féltékenységét röstelvén elárulni, mosolygó arccal hevert egy karszékben, bár szive Mária távozása miatt majd megszakadt.

Míg ő így mulatá magát, belép a várnagy, kezében levelet tartva.

– A nagyságos urat keresi-e kegyelmed?

– Igen, mert sürgető levelet hozott a csatlós.

– Tüstént átadom – mondá Péter, örvendő, hogy ártatlan alkalom nyílik Kun Kocsárd távozásának okáról fölvilágosodnia.

Gyorsan haladott a termeken.

Gyönyörű olajfestvények, szép márványszobrok néztek reá; de ő a művészet remekeit, melyekért Kocsárd teméntelen pénzt küldöz Olaszországba, figyelemre sem méltatja.

Perzsa szövetek, ritka nagyságú muranoi tükrök és arannyal hímzett, nehéz selyem kelméjű butorok intenek feléje; de Péter fitymálja a királyi pompát.

Ő mindig gyorsabban lép, míg egy kised szoba ajtóját nyitja föl, hol... Kocsárd egy kerevet vánkosára hajtva fejét szép esőndesen szunnyad.

Péter lesujtva volt, s önnönmagától szégyenlé féltékenységét.

– Mit hoztál? – tudakolja Kocsárd ásítva.

– Kedves barátom, egy levelet – válaszolt Péter nyájasan.

Kocsárd átveszi, és felbontja azt.

Ekkor az átelleni ajtón belép Mária.

S ő a szomszéd szobában! – töprekedik Péter. – Igaz, hogy most jött be, de nem mehetett-e az előtt ki?

Péter komoly arcot vált: Mária rejtélyes mosollyal néz reá; de míg a hitestársak ily pantomimicus játékot űznek, Kocsárd szenvedélytől rezgő hangon kiált fel: – Ez mégis sok, ez bőszer ingerlés!

– Mi sok, mi ingerlés? – tudakolják Péter és Mária.

– Csak képzelje ön, szép Marim. Rákóczy György ő nagysága, miután egy darab földet tőlem elfoglalt, most a faluba az ország katonáit szállította, azon parancsral, hogy ha birtokomat visszafoglalni akarnám, népestől együtt verjenek ki, s ha elfoghatnak, guzsba kötözve küldjenek Fehérvárra. És még e fölött Rákóczy, szükség esetében, a helység nyakára küldött tisztnek a vajdahunyadi várórséget is parancsa alá rendelte.

– Ez, Kocsárd barátom, még nem nagy dolog – közbevág Péter, ki nem szívelheté a „szép Marim” kifejezést.

– Nem nagy dolog? – kiáltá Kocsárd. – Hát szabad-e az erdélyi fejedelemnek, kit mi választunk és törvények által korlátolunk, magánköveteléseit, akár jogtalanok, akár jogosak azok, rendkívüli eszközökkel érvényesíteni? Nem oly földbirtokos-e ő, mint mi? Nem az a pörrendszer van-e számára kiszabva, mely nekünk? Ha ő magánfoglalásait az ország katonáival őriztetheti, akkor nincs birtokunk, s az ő zsákmánya egész Erdély.

Mária helyeslőleg intett szőke fűrtelével, és olvadékony szemei Kocsárdon nyugodtak.

– Na hát, ez sérelem – mond Péter, kit a helyeslő szőke fűrtök bántottak. – Bizonyosan sérelem. De miért törnök fejünket rajta. Majd lesz országgyűlés, és akkor Kemény János, ki mindnyájunknál okosabb, szépen fölfejtegeti a fejedelem törvénytelen lépéseit, és orvoslást fog eszközölni.

Péternek balzsam volt szívére, hogy Kocsárd lerángatásával emelheté Kemény Jánost, kinek nagy neve a fiatalabb tekintélyek előtt alkalmatlanná kezdett válni.

– Péter! Annyit csak nem hozhatsz kétségbe – szólt Kocsárd esodálkozva –, hogy ha az ügy sérelmi részét Kemény Jánosra bíznók is, nekem mint birtokosnak jogom van Rákóczit egy év alatt erővel kidobni foglalásaiból.

– Jogod van, de erőd nincs.

– S miért ne lehetne?

– Ha erőd lenne is, Kocsárd barátom, ily vállalatra nagy vakmerőség kell. Hadd a hegytetőt, Kocsárd, Rákóczinak. Azt mondom, ne hánykolódj. Jobb nekünk csak addig nyugtózni, meddig a pokróc ér.

Kocsárd indulatba jött, de mielőtt szólhatna, Mária megragadja kezét.

– Ne higgye ön, hogy férjem oly gyáva, milyenül most játssza magát. Ha szavainak csak századrésze igaz volna, ha ő a kényelmes szolgaságot a veszélyekkel járó szabadságnál többre becsülné, akkor Szécsi György leánya rögtön lóra vetné magát, s inkább keresne fedelet egy szilaj harambasa tanyáján, mint egy elpuhult férjnél, kinek karjaiban velő és szívében erély nincs.

Mária a táncterembe ment, s midőn Péter is oda besompolygott, ismét Kocsárdal látta lejteni, oly negédesen, oly tündérelleg, mintha könnyű lábujjainak hegye a földet meg sem érintette volna.

Péternek ismét Kores kincse jutott eszébe; de már száját többé kinyitni nem merete. Arca derült maradt, homloka redőtlen...

Másnap az új házaspár Rosáliba indult, Péter ősi lakhelyére.

Kocsárd a többi vendégek távozásakor várnagyának a tornácából lckiáltá: – Holnapután estére nálam legyen Muntyán Dumitru.

A várnagy meghökkent e névre.

- Igen, Muntyán Dumitru, ki Zólyomi Dávid hajduinak hadnagya volt.
- De – sugá a várnagy, a lépcsőkön fölmenve – ő most gyanús emberekkel áll cimboraságban, kik hír szerint a hegyekről lecsapva, magyar leányokat rabolnak a török nagyurak és török pénzt saját magok számára.
- Kocsárd vállat vonított.
- Tehát holnapután estére.
- Okvetetlenül – mondá a várúr.

III.

Mielőtt történetünk fonalán tovább mennénk, olvasóink közül azoknak, kik erdélyi krónikákat ritkán forgatnak, említenünk kell, hogy a bajnok Zólyomi Dávidot, ki kalandori jelleme miatt az országban sok nyugtalanságot okozott, Rákóczi György, midőn épen nála tisztelg, letartóztatá, és a kővári erősségbe záratta, hol tizenöt évi fogság után bevégzé földi pályáját, mely előbb regényességéért, utóbb pedig a szenvedések miatt kortársai közül senkinek élményeivel hasonlításba nem jöhet.

Dávid seregének vele levő részét Faragó András mezei kapitány és Vallon Péter, cigányok vajdája, kinek vitézségét egy törvényekkel magasztalja, különböző ürügyek alatt lefegyverezvén, az országból kiűzi; a többieket pedig, kik leginkább a Nyírségre voltak összpontosítva, Rákóczi apró csapatokra osztván, a Tiszán esolnakokra téteti, s miután a túlsó partra értek, szélnek eresztí, azon szigorú parancs mellett, hogy ne merjék soha Erdély határait átlépni, mert a ki közlők elfogatnék, rögtön fölakasztatik.

E csúfos száműzetéstől csak kevesen menekültek, hamar vonulván valamelyik főúr védszárnyai alá.

Ilyen vala Muntyán Dumitru is, kit a várnagy a parancsolt időre Kun Kocsárdhoz vezetett.

- Dumitru – szóla ez –, hallom, hogy a havasok rejtekei közt házad van zsindegyel fedve, melynek boronáit erdőim legszebb élőfájából faragtad ki.
- Csak kunyhó, nagyságos úr. Alig nagyobb egy rágas varjufészeknél.
- Fűrészmalmod az én vizemen forog, s fenyőmet hasítja deszkákká.
- Még kerekei meg sem mozdultak, nagyságos uram!
- Udvarod körül a felfogott helyeken zab és tatárka zöldell.
- Alig két maréknyit vetettem, de azt is elpusztítá a csimasz.
- Sertéseid makkjaimon hiznak, fegyvered szarvasaimat ejti el, s a vadbőrök, melyeket a világosvári örökhöz esempészel, jogszerinti tulajdonaim. Én neked az üldözés elől havasomon csak menhelyet adék, s most, mint látom, birtokosává akarsz lenni.
- Mihelyt élhető állapotára jutok, nagyságos úr, tüstént fogok haszonbért fizetni – mentegetőzik Dumitru.
- Pontosságoddal aligha meg volnék elégedve, s tán célszerűbb mindkettőnkre, ha az egész havast, hova magadat befészkelted, sajátoddá tennéd.
- De honnan állítsak oly nagy tőkét össze? Uram! Én szegény vagyok, bár mit hazudoznak ellenségeim, kik szeretnék, ha a fejedelem drabantai ellen pártfogásod nem védne.

– A havas, Dumítru, pénz nélkül is tied, ha kérdéscímre adott szavaid tiszták lesznek, mint a vert arany, és igazak, mint a szentírás.

– Vágasd le nyelvemet, midőn hamisságra téved; de engedj hallgatnom, ha a nyíltság hítszegés vagy árulás lenne.

– Szólhatsz mindenről, tartalék nélkül; becsületedemet vetem zálogul, hogy a közlöttekkel visszaélni nem fogok.

– Ki kétkednék benned, nagyságos úr. Becsületedért kész vagy életednek világát, mint egy mécseset, eloltani. Azonban az én ígéreteim is szentek – válaszolá Dumítru komolyan.

– Maradj tehát esküd határain belül. De óvakodj titkaid számát igen megszaportítani. Különbön házadat és kerítését, annélkül hogy szél fúna, egy véletlen a hegyről leseperheti.

– Nagyságos úr, várom kérdéseidet.

– Ösmered-e Ónodi Gáspárt, a tűzérmentert, kinek fél ágyútelepével Rakamaznál negyvenkét magyar főurat tettem hajókiséretestől fogollyá?

– Hogyan ne ösmerném? A fejedelem őt Zólyomi bezáratása után szintén elcsukatta; de börtönéből hamar menekült, s azóta nevét sem halljuk említetteti. Híre, pora sincs.

– S te mégis tudni fogod tanyáját és foglalkozását. Akarom, hogy tudd.

Ezzel Kocsárd néhány aranyat ejt Dumítru kezébe.

– Ónodi – szól Dumítru nyájasan – leányokat rabol... az apák megegyezésével. S e vakmerőségért a basák, bégek és agák aranyzsákjait ürítgeti.

– Ne többet róla – mondá Kocsárd megvetéssel. – Emlékezel-e Ákos diákra, ki a táborsátrakat megtölté kobozának hangjával, midőn az őrtüzek mellett virrasztók szemcíről az álmat kellett elűzni? Ah, a gyöngy fiú! Kébléből rímet fakasztott a napfény és a fegyveresillám, a szellődal és az ágyúdőrej, a rózsabimbó és a véres fő, melyet kardja hegyére szurva hozott az ütközetekből... Mondják, hogy most titkon a jenői várparancsnok védelme alatt él, s bandáival a lippai törököket, kik rabláshoz szoktak, a jó szomszédság kötelességeire tanítja. Dumítru, hol lelhetném őt fel?

– Ne keresd, uram, hasztalan! Vele hálátlanul bánt Bornemisza Pál, a jenői várnagy. Ő nincs többé a havasok közt. Mert midőn a törökök, kiket fosztogatásaikért buzgón irtogat vala, nagy zajt ütöttek. Bornemisza, hogy a szultán haragját magára ne vonja, mint esendháborítót a spahik kezébe akará szolgáltatni, noha mindent titkos parancsai szerint cselekvék. Ákos hamar értesült ezen álnok szándékról, s bosszúival telvén el, maga ment a világosvári agához és fölfedvén Bornemiszávali összeköttetéseit, mahoméd hitűvé lőn. Így történt, hogy Rákóczinak a várnagyot, bár különben szerette, tisztétől elmozdítani kellett... Ákos pedig most a belgrádi basa kegyence; Husszaim a szultán fontosabb megbízásaiban csauzként használja. Neve Omár, a renegát.

– S már Jenő és Lippa közt nincsenek többé portyázók? – kérdé Kocsárd elkomorodva.

– Uram, zsványokról hallottam beszélni, de a portyázók másfelé vonultak.

– S minő vidékekre?

– Többnyire a *nagy mocsárok* közé, honnan nevetik a temesvári basa ágyúit, janicsárait s könnyű lovasságát. Ők és az epeláz az egész környék urai. A félhold a nagy mocsár ingoványaira pillantani sem mer.

Dumitru a nagy mocsáron azt a termékeny földet értette, melyet most a Béga-csatorna metsz át, hogy hazánk legáldásdúsabb részévé tegye.

– És ki vezényli e portyázókat? – tudakolá Kocsárd.

– Rác Gyerő.

– Emlékszem rá. Zólyomi *micskei* jószágában ispán s később mint a tokaji tábor leg-erősebb férfija dandárunknak zászlóvivője volt. Vad, de őszinte jellemű katona, kinek szavára biztosan lehet építeni.

– Miként az evangéliumra – szól Dumitru.

– Nyergeld meg lovadat, mert még az éjjel indulunk felkeresésére.

Dumitru a esodálkozás miatt hátrahökken.

– Mondom: ma okvetetlenül elindulunk... Csak egy legényt viszek magammal, s te kalauzolni fogsz.

– Menjünk a hértfeji sárkányhoz, uram, melynek leesott nyaka rögtön kinő, s egy agyarán több mérget hord, mint a mennyire országunk összes boszorkáinak szükségök van, vagy a prikolicshoz, mely a halottak agyvelejét szívja ki. Menjünk, ha neked tetszik, a griffhez, a sötét barlangok látkozott kincseinek őrmadarához, mely körmei közt azon óriási kardot tartja, melyet egyedül Marko király tudott megforgatni. Én örömmel leszek kísérőd akárhová. De a nagy mocsárok ösvényeire lábaimat tenni nem fogom. Oda többen indultak már, s mégis mostanig egy sem tért vissza, hogy titkairól beszélgessen.

– Anál érdekesebb leend, ha mi kikutathatjuk e titkokat. Aztán, Dumitru, az ördög sem oly fekete, mint festik, s a nagy mocsárról rémületessége dacára is fogunk, míg hozzá érkezhernénk, biztos híreket hallani.

– Ne hidd, uram! Rác Gyerő háza küszöbére még senki sem lépett. Nincs halandó, ki megmondhatná, hogy várban lakik-e ő vagy sátrak ernyői közt? A nép meséli ugyan, miként a mocsár közepe felé a víz tisztul, elhanyja sátcit, és lassanként sima tükrű tóvá válik, mely ezüst karjaival egy zöld szigetet ölel át, hol rojtokban lecsüggő fák és óriási kelyhű virágok hajlanak a kristály habokhoz. A sziget sűrű bozontjai a portyázók sátrait betakarják a vízga szem elől; de egyiknek aranygombja, mintha a telihold lenne, kiüti magát a gallyak közül, s úgy tündöklük a láthatáron, hogy a fény miatt szemüket be kell hunyni. Regélnek ezüstorrú esolnakokról, melyek estéknként felvont, hótiszta vitorlával uszkálnak a part körül. És mondják, hogy éjfélkor a szél zenehangot hord a szigetről egészen a morotváig, hol egy-egy merész pásztor megtévedt ökreiért bolyg; mert, mint hiszik, a kikindai bíró szép felesége, ki Rác Gyerő után szökött, hajnalig táncoltatja rabnőit, ha a portyázók a törököktől gazdag zsákmánnyal tértek haza. De bár mit állítson a nép, az okos ember, nagyságos úr, nem ül fel e kósza hírekre, miután kétségtelen, hogy a nagy mocsár kebeléből még senki vissza nem tért, és Rác Gyerő lakától a trombita harsogása sem hat oda, hol a sөppedékek közt az ökrök legelhetnek.

– Ugy látszik, Dumitru, te jól ösmered a nagy mocsár környékét, különben aligha vitatnál oly bizonyosan, hogy a megtévedt marhák után nem mehet a pásztor addig, honnan a kikindai bíróné táncnótáiban gyönyörködni lehessen.

Dumitru válasz nélkül hagyta ezen észrevételt, de kezeit mellére tévén, ünnepiebb hangon folytatá: – A temesvári basa majdnem annyi katonának parancsol, mint Rá-

kóczy fejedelem, s mégícsak télenként, ha csikorgó fagy támad, keresgéli Rácz Győrő lakását; de eddig is már sok janicsár maradt a mocsár jegén, annélkül hogy valamelyik meglátta volna a sátor tetejének aranygombját. Ha pedig az idő kienged, a hatalmas basa nem érez kíváncsiságot mélyebben fürkészni az ingoványok titkait.

– Dumitru! A basa mint ellenség megy a nagy mocsárhoz, mi pedig mint barátok közelítnénk. Ez nevezetes különbség.

– Semmi különbség, uram! Mert Rácz Győrő barátait sem akarja házánál elfogadni. Egyetlen járható ösvény van, melyet a sivar tömkelegben csak a gyakorlott szem különböztethet meg. A ki arról letéved, cél nélkül bolyg a sűrű nádak közt, s midőn nyiltabb tere jutott, lábai mélyen sülyednek az iszapba, míg a vízínövények indái úgy körülfogják, hogy isten kegyelmének tartja, ha e bilinesekből egy ingovány párkányára kapaszkodhatik. S mi haszon e menhelyen is, mely virágos rétnek mutatja magát, de össze nem függ, és néhol a legkisebb terű alatt vagy megnyílik, vagy apróbb részekre szakad, hogy a víz felett tovább uszkáljon!... Oh, a kik a nagy mocsáron egyszer eltévednek, nem fogják soha látni sem Rácz Győrő házát, sem saját tűzhelyöket.

Dumitru majdnem azon reszketegséggel ejté ki a végzavakat, mintha élénkelni akarta volna.

– Barátom, a te kalauzolásod alatt nem fogok eltévedni, annélkül hogy előbb ne érjen téged, mint engemet baj. Ezt előre is figyelmedbe ajánlom. S most készülj, mert egy óra mulva indulni fogunk.

Dumitru Kocsárd fenyegetéseit hideg mosollyal fogadta. – Szeded szét – mondá vállat vonítva –, égesd el házamat, melyet engedelmed nélkül építék; űzz ki a rengetegből, hol a medvét és bölönbikát sem háborgattad; mert nem akarok parancsodnak engedelmeskedni... Te fiatal vagy és nemes szívű. Miért halnál meg oly korán? A Rácz Győrő tanyájához vezető ösvényt én talán fel tudnám lelteni. Vihetnék az ingoványok közt mindig beljebb. De a portyázók ösmerőseit is, kik a nagy mocsár titkait vágnak kifürkészni, előbb üdvezlik golyóikkal, mint szép szavakkal. Nem használ, ha velők együtt növekedtél, ha velők egy dajka emlőit szívtrad. Nálók a vendég ellenség, még ha testvér volna is. Aztán, uram, mit keresnél az üldöztetés emberei közt? Egy fényes helyzetű úrnak mi köze lehet a kitaszítottakhoz? Minden érintkezés szennyet vagy bűnt hagyna kezeden, mely – a ti fogalmaítok szerint – még tiszta.

– Hadd e kérdést, Dumitru! Okoskodásod szándékom megváltoztatására vagy kíváncsiságod annak elbeszélésére ugy sem birhat.

– Tehát minden esetre akarsz Rácz Győrővel találkozni?

– Igen, ha fejembe kerülne is.

– De az talán közönyös, hogy nála vagy magadnál?

– Nálam semmi esetre, mert figyelmet gerjesztene.

Dumitru gondolkodék, küzdött, fontolgata.

– Uram, induljunk Jenőre – szólott némi tétovázás után.

– Miért Jenőre?

– Mert onnan észrevétlenül mehetünk a török földre. Sógorom Tótkomlóson lakik egy pusztá csárdában. Ő megmondhatja: hol és mikor lehet Rácz Győrővel találkoznod?

Kocsárd még az éjjel Jenőnek vette útját...

Mi pedig forduljunk egy díszkocsihoz, mely éppen azon órában, midőn lovasaink Tótkomlósnak iramlanak, csöndesen halad Rosáli felé, hol Kun Péter ősi udvarháza van.

Mária álmodón hajtja szép szőke fejét a tengerkéek bársony-vánkosokra. Már negyedik napja, hogy Kocsárd várából kiindultak, s az óta ő gyakran mereng.

Péter a kocsi mellett lovagol, és szintén el-elgondolkodik. Néha a *mahrai* pusztákon képzelet magát, hol annyi őriznivaló kincse van; máskor fél, hogy *Tazim* körül bolyong, és a banditával találkozott, ki gyémántaitól megmenté.

Mária a csolnakászatra, bábra s a gyönyörű olajfestvényekre édes búval emlékszik.

Péter régiebb élvezetekre tér vissza, mert Kores történetén andalg, melyet dajkája oly mézes szavakkal beszélt el, hogy lehetetlen volt a kis Péternek nem könyeznie... huszonhét évvel utóbb.

Mária szomorúabb, amint a kocsi Rosálihoz közeledik.

Péter mosolygani kezd örömeiben, ha eszébe jut, hogy nemsokára a pusztá faluba megérkeznek, hol anyja és nagymamája a maga idejében remek feleség volt... s most sem laknak a környéken kalandor úrfiak.

Az új házaspár kísérete csöndesen ballag a kocsi után.

– Szép nőm, arcodon mindig sötétebb árnyék van – mondá Péter lováról behajolva.

– Kocsárd miatt aggódom! – válaszolta Mária, gyermektegy nyíltsággal.

Péter rákvörös lón. de visszatartoztatá mérget.

– S miért aggódnál Kocsárdért? – kérdezé kevés szünet mulva.

– Mert ő vakmerő, s Rákóczi ellen mindent kockáztatni fog.

– Amíg szusszal gyógyi, kiabál, s ha elfárad, hallgat.

– Nemesak kiabál, Péter, ő teszen is, Kocsárd valódi lovag.

– Bátorságáról keveset tudok, lovagiassága pedig üres hízelgésből áll, mely egyedül a hű nőket bűvöli.

Mária a kocsivánkosról fölkapta szőke fejecskejét, s ámulva nézett Péterre.

– Te kisebbítéd őt – sohajtá, és arca égett, míg ujjai fűrtéivel játszottak, a hosszú szempilláinak ernyőiben egy köny rejtőzék.

– Te meg hiszed, hogy óriás, hogy Cyclop, ki a Retvezát kőszikláit mind a Rákóczi fejéhez fogja csapni – válaszolá Péter epésen.

– Kocsárd bátorságát a világon egyedül te hozod kétségbe.

– Szép bátorság! Kocsárd, ha tőle a fejedelem még hatvan hegyet veszen is el, csak messztűnően fog reá esaholni.

– Azt ne képzeld, Péter! – mondá Mária sápadtan.

– Kedves nőm! Igen fölhevűlsz rokonunk védelmében.

– Mert kezkeskedni mernék, hogy ő az elfoglalt birtokból kiveri Rákóczit.

– S én ellenkezőjéről, Kocsárd hánykolódik most, hogy téged, ki a kalandokat szereted, ámítson; de más húrokat fog pengetni, ha a dolog kenyértörésre kerül.

– Te így vélekedel róla, és nyolc egész napot töltöttél házfödele alatt! – mondá Mária látható megütközéssel arcán.

– Ah!... Ne említsd e napokat!

– Miért? – tudakolá Mária gyermektegy hangon, mely éppen szentesége miatt ingerlé a féltékeny Pétert.

– Az ember behunyja szemét, míg lehet, de legalább aztán ne gúnyoltassék! – mormogá Péter, ki a vita alatt mindinkább kezdett felbátorodni.

– Mire hunyod be szemedet, férjem?

– Ah, hagyd!... Ne szóljunk.

– De mégis mire? – kérde Mária.

– No, hát... légyottaidra, melyeket csak a vak nem látott.

Mária szenvedélyesen csapta össze kezét. – S te, Péter – rebegte –, te szemedet hunyod be, ha nődet esábitójának karjai közt hiszed?... Te a hittel nem az elégtételre gondolsz?... Szent ég! Mi vár még reám!

– Tréfaság! – hebegte Péter, sejtve, mily rossz színben kell e nyilatkozat után nője előtt feltűnnie. – Én, Marim, kevésbé komoly jelentést adtam szavaimnak, s csak te veszed azokat betű szerint.

Mária bevonta a kocsiba magát és hallgatott.

Péter nem vélé tanácsosnak tovább szólni a beszélgetést.

Néhány perc múlva a kocsis patogatott, a lovak sebesebben ügettek, és fűzek s égerfák árnyai közül kibontakozik egy kicsiny falu.

Szélén sötét úri lak állott, visszataszító külsővel, zárdai szigorról.

Kőkeresztű keskeny ablakait vasrácsok védték.

Péter gyönyörrel legeltette szemét ősi házán, mely hörtönnök célszerű volt.

– Istennek hála! Orthon vagyunk! – kiáltá.

Mária melán nézett a házfedélre, melyről egy kesely repült föl, és az égbe lökvén magát, szabadon terjeszté ki szárnyait.

– Ah, a boldog madár! – rebegték ajkai.

A kocsi néhány juhászból és számos kopó örömgatása közt a tornác előtt állt meg...

Talán éppen e pillanatban tünt Kocsárdnak és Dumitrunak szemé elé a tótkomlósi csárda, mely gólyafészekkel és penészes nádfedéllel néz a rónára, inkább elijesztve, mint magához csalva az utasokat.

– Mi ez? A csárda körül sátrak emelkednek – szóla Kocsárd, kezét szemé elé tartva.

– És török kaftányokat látok... amott meg spahik nyargalnak.

– A csárda kapujánál pedig, ha nem tévedek, három lófarkas zászló.

– Uram, térjünk meg, mert bizonyosan a temesi basa.

– A basa jó barátom – szólt Kocsárd, sarkantyút adva lovának.

Dumitru kénytelen volt kisélni.

– Megállj! Hova akarsz? – kérde egy török tiszt, ki a spahik élén lovagolt.

– Ő nagyságánál kívánok tisztelegni – válaszolá Kocsárd süvegét megemelve.

– S mi a neved, lovag?

– Kun Kocsárdnak hívnak.

– Manót! S ön Kun Kocsárd, ön az én vitéz tábortársam?... Te vagy, kedves gyaur, kivel oly hősileg ürtettük Zólyomi uram ótokajját: kivel kockát vetettünk egy fogoly arab ló és egy fogoly markotányosnő felett. Tudod, Rakomázon történt. Én nyertem az arabot, te a menyeeskét. Mindkettőnk martaléka tündérszép volt... *Ne sit ancillae tibi amor pudori!* Látod, még otthon vagyok a classicusokban.

Ezzel átölelte Kocsárdot, kinnek csak a latin idézetből jutott eszébe, hogy bizonyosan Ákos diákkal, vagyis a renegát Omár csauzzal van dolga.

– Mily szerencse! – kiáltá. – A napokban tudakoltam utánad. Mondák, hogy a belgrádi basánál vagy.

– Igen, pajtás! Én Allah részére állottam, s Horác helyett Hafizt olvasom.

– S most a temesi basát kíséred ide?

– Dehogy. E sátrak a Csiaffer basái.

– És itt van Csiaffer, a boldog?

– Itt van – válaszola Omár esauz. – A csárdában olvassa a koránt. Azonban, mi a boldogságot illeti...

Ekkor Omár félbeszakítá szavát, s a spahikhoz fordulván: – Mit táogtok? – kiáltá. – Adjatok abrakot lovaitoknak, egy óra múlva indulunk.

A spahik elnyargaltak.

– ...mi Csiaffert illeti – folytatta Omár elkezdett beszédét –, az ő boldogságáért én... én egy fületlen gombot sem adok.

– Hogyan?

– De minő ember van hátad mögött? – kérde Omár a messze elmaradt Dumitrura tekintve.

– Muntyán Dumitru.

– Az a keringő, ki kémem volt, míg a hitszegő Bornemissza portyázóit vezéltem.

– Ugy gondolom.

– S most a részeges disznó a te komornyikod? Csapd el... nem engedném, hogy kaftányom szélét megcsókolja. Sokszor rászédett hamis híreivel.

– De az istenért! Mi zavarja Csiaffer boldogságát? – tudakolta Kocsárd, kit Omár esauz imént elejtett szavai igen nyugtalanítottak.

– Az, barátom, státustitok... Tán ösmered őt?

– Hogyan ne?... Sok hálával vagyok magas pártfogásáért adós.

– S látni akarnád?

– Nagy köszönettel venném, ha számomra bebocsátatást eszközölnél ő magasságánál.

– Eredj, megengedem, hogy vele szólhass.

– Te?

– Csiaffer az én parancsolatom alatt áll.

– A budai kormányzó?

– Igen, a magyarországi török sereg fővezére, mint egy rabszolga, tőlem függ.

Kocsárd nagy szemeket vetett Omárra, s most először kezdé megfogni, hogy miért tegezi őt egy renegát, ki négy évvel előbb nagyságotla.

IV.

Léleknyugalom-e a boldogság, vagy az idegek kedves izgatottsága? E kérdést Csiaffer basa és Kun Kocsárd ellenkezőleg döntenék el, mi pedig tán egyikök nézetét sem fognók magunkévá tenni...

A szelid öreg a csárda ivószobájának szőnyegekkel bevont padlózatán aranyrojtos bíborvánkoston ül. Kezében hosszú csibuk s ölében a korán legritkább kiadása, melyet a proféta halálakor Abu Bekr rendezett. A pálmalevelekre írt betűk már olvashatatla-

nok ugyan; de a basa elméjébe minden sort hű kezekkel másolt le a kegyesség, s Csiaffer a tótkomlói esaplárosné előkötényéről is oly folyékonyan szavalhatná el a szent-könyv verseit, mintha szeme előtt a betűk szépen lenyomatva hevernének.

Csiaffer nyílt homlokáról átengedés és kedélycsend sugárzik.

Tekintete derült, hősakála gondosan rendezve, turbánja s egész öltözéke ünnepi.

Ő, bár rabjának mondá Omár csauz, megaláztatása közt úgy néz ki, mint legfényesebb napjaiban; arevonalaí egy árnyal sem sötétebbek, sőt a jóindulat, nemes szív és elégtelenség még tisztább jellegét tüntetik vissza.

A belépő Kocsárd e váratlan látványon egészen elámulva volt.

Csiaffer mint fiát ölelé át, s maga mellé ültervén, oly örömmel tekintett reá, hogy az ifjúnak könye kiesordult.

– Áldassanak a sors szellemei, a könnyű szárnyú takvinok, kik tégedet, hatalmas magyar úr, Allah utolsó szolgálójának sátrába vezettek! Sokszor gondoltam reád, s emléked kedves volt, mint a mósusz illata, és megfrísztette lelkemet. Mióta nem láttalak, arcod komolyabb lett... I hogy vagy? Mi járatban jöttél a világ gyönyörtűségének, a mi nagy szultánunknak birodalmába?

– Kegyelmes Csiaffer basa. én téged atyámként tisztellek, s kérdésedre örömmel mondom el utazásom okát, bár mástól titkoltam volna.

Csiaffer figyelemmel fordítá arcát Kocsárd felé.

– Tőlem a fejedelem erőszakkal elfoglalt egy hegyhátat, s törvénytelen tette által még megalázni is akart. Én mint birtokos és hazafi jogaimat védeni tartozom. De Rákóczi katonákat szállított a faluba, melynek határán a viszálykodás tárgya fekszik. S most, ha őt foglalásából kiverni szándékoznám, még a hunyadi várórséggel is küzdeni kellene. Erre oláh jobbágyaimmel, kik a lőport nem szívesen szagolják, elégtelen vagyok. Ide jöttem tehát, hogy zsoldos népet szerezzek magamnak.

– Talán őseid nyugszanak a hegy gyomrában, s félsz, hogy esontjaikat az ekevas kiforgatja?

– Tudtommal nem – válaszolá Kocsárd.

– Talán az istenembernek és szenteiteknek mósehje vagy kőképei ékesítik a hegyhátat, hova neked kegyes fogadásból kell zarándokolni, s a fejedelem nem engedé meg a följárást?

– Én, hatalmas Csiaffer basa, búcsúra nem megyek, s a szenteknek nem imádkozom, mert reformált hitű vagyok. Templomunk pedig azon vidéken nincs, mert ott keleti vallásúak laknak.

– Talán a hegy, melyet Rákóczi kezéhez vett, aranyerekkal van megtöltve, mint a test nedv- és véredényekkel?

– Dehogy. Csak egy kopár bérc, melyen annyi zab terem, mennyiből vadászebecimnek alig süttethetnék két hónapig kenyeret.

– Miért akarod tehát visszafoglalni?

– Mert nekem van jogom hozzá, s nem a fejedelemnek.

Csiaffer vonásai bánattal telték el. – Kedves magyar bég – szóla részvéttel –, a te lelked beteg és gondolatai nyavalyások. Allah akará, hogy nálam legyen az orvosság meggyógyításodra. Szavaimból fogom szivedbe csepegtetni, mert fölfedezem, mit másnak titkoltam volna, tudniillik ideutazásom okát.

Ezt mondván Csiaffer, egy bársony táskának zsinórait kezdé ujjaival be- és kivonni, s midőn babrálását darab ideig folytatá, a zsinór-csokrokból készült törökzár megnyílt. Ekkor két, selyembe takart iratot vett ki, s megcsókolván a cifrábbiknak pecsétét, mindkettőt átnyújtá Kocsárdnak.

– Olvasd, nagyságos fiam, mély gondolkozással e sorokat – szóla biztatón.

Kocsárd előbb Husszaim belgrádi basának levelét göngyölgeté ki, mely így hangzott:

Allah arcának árnyéka!

Nagyságos jó barátom!

A bölcsesség napja, a kegyelem holdja, a mi hatalmas szultánunk, kire az egész világ gyönyörűséggel fordítja szemeit, engemet, az érdemetlen rabot nevezett helyetted budái basává. Allah gondoskodni fog rólad is, nagyságos jó barátom, e földön és a paradicsomban. Szolgámat, Omár esauzt, melléd rendelem őrizetül, kivel rögtön a temesvári basához fogsz indulni, hogy őt bölcsességednek sugáiraival fölvilágosítsad az országos dolgok felől; mert a hatalmas császár parancsolatából még Belgrádban kell mulatnom, s megérkezésemig az igazgatás a temesvári basára bízott.

A második hártatekeres a szultán következő fermánja volt.

Nincs más Isten az Istenen kívül!

A mi kegyelmünk forrása kiapadott reád nézve, Csiaffer basa, s többé nem itathatód belőle szomjas lelkedet. A mi palástunk árnyékába sem léphetsz, hogy boldog lehessél hatalmunknak szemlélése által. Vedd azért elő kulesaidat, s nyiss ki azokkal minden ládát, szekrényt és boltot, hol kincseid s bármí nemű drágaságaid vannak. Szedd össze gyémántaidat, rubinaidat, smaragdaidat, gyöngyeidet, boglármaidat, kerecsentollaidat, beces vadbőreidet, handzsáraidat, kardjaidat, lőfegyvereidet, arany és ezüst pénzeidet s ékszereidet. Midőn pedig egész vagyond hibátlanul egybe van gyűjtve, jó fedezet alatt küldd el Istambulba, kincstárunk számára. Az őrizetet Belgrádíg te rendeled ki, azon túl minden kár- és fogyatkozásért Husszaim basánk, kire a téled elvett kegyelmünket fordítottuk, lesz felelős. Ne felejtsd nemesebb vérű lovidat is elküldeni, s rabnőd közől a szebbeket add át Husszaim basának. A mikor aztán e parancsot pontosan végrehajtottad, ülj fel lovadra: s teljesítvén, miket reád belgrádi vezérünk ruház, szép esőndesen jöjj derék végvárunkba, Belgrádba. A nap föltámadásakor érkezzél oda meg. Reggeltől alkonyig böjtölj, fürödjél és imádkozzál. Mihelyt pedig az esteli minaretdalt hallani fogod, lépj be Husszaim basa kisebbik tanácskozó termébe, s ott a dívánra ülve, mondd belgrádi vezérünknek, hogy saját kezével fonjon nyakadra egy selyemzsineget, mellyel aztán két erős rabszolgája meg fog fojtani. Tisztességes eltemetésed iránt már intézkedtünk. Jól elmédbe tartsd a kincsek elküldését, s ha a leszállítás miatt legkisebb aggodalmad volna, inkább vedd magadhoz a nagyobb drágaságokat, hogy mint szemed fényére, ügyelhess reájok. Fogadjon Allah kegyelmébe, hogy szárnyas fehér tevén és arany nyergen ülve érkezhessél a végítélet napján Arábiába, hol a proféta törvényt fog tartani.

Csiffier, mint az orvos, ki egy idegláz krízisének jelenségeit kémli, oly részvéttel, oly figyelemmel nézett Kocsárd arcára, míg az a fermánt elolvasá.

– Lám, lám, nagyságos barátom, én a szultánnak egy zabföldnél többet adok át, de ajkaim még sem ejtik ki a békétlenség hangjait, melyekre Eblisz tanítja a kevély szívűeket.

Kocsárd alig bontakozhatik ámulatából. Mesének rémlett előtte a fermán tartalma, bár hosszabb ideig mulatván Istambulban, a törökök szokásait ösmeré.

– S te, kegyelmes úr, most csak nem vagy útban Husszaim basához? – tudakolá iszonnal.

– Temesvárról Belgrádba sietek.

– Nagy ég! Tán ütközetet veszítettél, mely miatt a birodalom felbomlásnak indul?

– Szultánom közelebből nem is parancsolta, hogy háborúba menjek.

– Tán háládatlan alattvalóid ellened panaszt nyújtottak?

– Alattvalóim szeretnek.

– S te, bár semmivel sem vádoltatol, a selyemzsineg után rohansz, és koporsód fölkeresésére sietsz, esupán azért, mert kínesed másnak is megtetszett?

Csiffier botránykozással hallá az ifjú szavait. – Fiam – mondá –, a tévelygők nyelvén beszéltél. „Engedelmeskedjete Istennek, engedelmeskedjete a profétának s azoknak, kiknek közületek a főhatalom jutott” – ezt parancsolja a korán, melynek selyembe kötött és a paradicsom drágaköveivel ékített eredeti példányát a hetedik égből Gábor angyal hozta le, midőn Mahomed, hogy Allah rendeleteit átvehesse, egy éjszaka Mekkából Jerusalembé s onnan az alsó égbe utazott. Aztán, kedves magyar hégem, lelki nyugalmadnak megszerzése végett, tanuld meg e szép arab verseket: „Amint közelg a végzés, nem használ az őrizkedés; amint jó a határozás, nem használ a tanácskozás!”

– Én, Csiffier basa, e helyzetben mégis összetépném a fermánt, s híveimet zászlóim körül gyűjtvé, karddal oltalmaznám gyémántaimat, lovaimat és háremhölgyeimet.

Csiffier ábrándos hangon mondá:

– Figyelmezz e jóslatra, melyet szent könyvünkből olvastam: „A végítélet napját rémes idők előzik meg, midőn fúni fog a tikkasztó szél, mely az igazhitűeket és a koránt elsöpri. A földön pedig csak a bűnösök maradnak, hogy bálványaik előtt térdeljenek, s a világ ismét mély tudatlanságba merül. Az állatok fognak beszélni és a lélek nélküli eszközök cselekedni. S megjelenik Kahtán ivadékból a kényúr, ki pálcájával hajtandja maga előtt az emberiséget, míg nem a bárányszívűek is farkasokká válnak, hogy fogaikat ellene vicssorgassák, érezvén hátaikon a dorong ütéseit. Ekkor egy század mulva meghalnak a csillagokat tartó angyalok, lehullnak a kisebb égitesetek, háromszor harsog a trombita, a nap szénfekete lesz, a mennybolt a hévtől összeolvad, s a világ épülete, mint egy álomkép, eltűnik Allah szeme elől...” Ime, nagyságos barátom, a jóslat szerint előbb söpörtetik el a korán a föld színéről, s csak azután szabad Kahtán ivadéka ellen morgani azoknak, kiket pálcája ver.

– Engedek, Csiffier basa, okoskodásaidnak, mert tudom, hogy minden háznak más szokása van, és az iszlám törvényei különböznek a mi erkölcesinktől. De ha ellenszegülni nem akarsz, legalább távozás által mentsd meg vagyonod egy részeeskéjét, és mentsd meg beccses éltedet.

– A távozás által! – sohajtá Csiaffer. – Najashi ethiopiai király befogadta a Mekkából szaladókat, és ki nem adá, mert azok a profétának engedelmeskedtek; de nincs igazhitű, ki hajlékot nyisson az engedetleneknek, kik a szultán törvényei ellen tesznek, mert a szultán jogait a kalifáktól öröklé, a kalifák Alitól, Ali a profétától és a proféta Allahtól.

– Kegyelmes basa, jusson eszedbe, mennyi hálára köteleztél, midőn magas udvarodban voltam. Oh, engedd e nagy tartozás egy részét lerónom!... Ha hitsorsosaid vendégszeretetében nem bízol, jöjj, kérlek, váramba, mely mint urát fog tisztelni, s nem leend hatalom, mely az erdélyieket rábírná, hogy a házjogot megsértve egy menekvőt visszautasítsanak, vagy ellenségeinek fölládozzanak.

– Fiam! A magas szultán palástjának szegélyéhez fogóztak ugyan a kiesiny Erdélyből elszaladt magyar főurak, de hogy a nagy török birodalom előkelői valaha a ti adófizető fejedelmeknek szűk kaftánya mellé búvtak volna, erről soha beszélni sem hallottam... Inkább két kezemmel tépném ki tisztos szakálat, mintsem ily megaláztatásra gondoljak.

Komor-büszkén mondá e szavakat Csiaffer, azonban rögtön kisérték homlokának redői, és szivindító nyájassággal kérde:

– Meggyőződted-e már, kedves uram, hogy vakon botorkáznál Allah ösvényein, ha elfoglalt földcskédért Rákóczi ellen vétnei akarnál?

– Az istenért – kiáltá Kocsárd –, hagyjuk az én csekély ügyemet, midőn a te drága életed áll kockán.

– Nem... ígérd előbb meg, hogy innen lehajtott fővel távozol, s nem emeled fel többé makedes nyakadat, ha Rákóczitól még új kárvallást szenvednél is.

– Nagyságos vezér! Nálunk más eszmék uralkodnak, mint nálatok... Ha a proféta nektek azt rendelte volna, hogy minden három lófarkas és kisebb basa, minden aga és effendi, minden kadi és ulema, minden kajmakán és a különböző nemzetségek sejkéi, aztán meg az emírek, kik más színű turbánt hordanak, mint a többi alattvalók, és a nagy tisztességben álló bégek, kik szép vagyonnal bírnak, együtt határozzák el, hogy mit tehessen a fejedelem, mit ne tehessen: csak akkor lenne a ti állapototok oly nemű, mint az erdélyi úri rendeké. Képzeld magadat ily helyzetben, és úgy ítélj meg; ha vajjon szabad-e számba sem venni a jogaimon ejtett sérelmeket!

– Oh, fiam, fiam! Én ily kábaságot képzelnem sem tudnék. Hiszen ellenkezik az égi törvényekkel. Lásd! Allahnak négy fő angyala van, kik rangban elsők. Utánok kisebbek következnek, szép renddel. Közülök némelyik magasztalásokat énekel; más az emberekért könyörög; más éretáblákra tetteinket jegyzi föl; más pedig az Isten trónját hordozza. Aztán vannak millió repülő lények, kik az angyaloknál durvább tűzből alkotják, földi szenvedélyeket éreznek, s bár nemesebbek nálunknál, olykor a bűntől sem iszonyodnak vissza. De Allah angyalai és nemtői rangkülönbség nélkül engedelmesek. Senki sem akar az ő szándéka ellen cselekedni, senki sem bátorkodik bölesességét vizsgálni, senki sem mer útjába korlátot vetni vagy végzéseit ellen zúgolódni. Csak Azazil, a kevély főangyal, agyarkodék Allah tettei miatt, s megpróbálta számon kérni tőle; de Allah a poklok mélyére lökte őt, hogy lealáztatásán tanulják meg az emberek a hatalom ellen nem rugódozni. S ime, nagyságos barátom, te most Azazil nyomdokai után kívánsz indulni. Ez nagy góg jele... Azonban ha a világ böles rendjét

hályogos szeméiddel be nem láthatnád, legalább fontold meg, hogy föltett szándékkal veszélyekkel jár, s egy haszontalan hegyoldalért váraidat és életedet is kockáztatod.

– De kegyelmes Csiaffer! Mentől nagyobb a veszély, annál kevésbé lehet gyávaság nélkül hátrálnom.

– Látom, hogy nem becsülöd életedet. Te szándékosan akarsz napjaidnak véget vetni, mert meguntad azok folyamát.

– Ah! A mosolygó, a rózsajjú élet örökké hí kedvesem volt; bájos karjaival kéjektől dobogó keblére szorított, s ha gyönyörítisan *a má!* tartottam boldogságom tetőpontjának, már *holnap* új és szebb örömeikkel lepott meg. Nekem nincs panaszom az élet ellen. De te, Csiaffer basa, szintén szerencsés voltál, s boldogságod híre tengerektől tengerekig hangzék.

– S méltán – közbeszóla Csiaffer. – Én nem éreztem az ifjúság vad szenvedélyeit s az aggkór erőtlenségét. Nem voltam merész sas, midőn fölserdülék, s odujába vonulok bagoly, midőn szakálam megfehért. Egyenlőn, derűlten folytak éveim. „Bűneink, szől a korán, sárkányokká és skorpiókká válnak, hogy minket kínozzanak”, de én nem félek e mérges állatoktól, mert szándékaimból nem teremhetek meg... Az élet szelid nemtől pedig érdemem felett kínálgattak örömeikkel. Ők hozták a gyaurok sötét bolthajtásai közül az én világos kioskomba a kedves Fatimét, kinél a bülbül bájosabban nem énekel, Korossan rózsája szebben nem nyílik, és a perü, ki az ártatlanok könyeit hordja az egekbe, mélyebben nem érez. Kedves gyermekem, Fatimé, a te szíved meg fog hasadni, midőn a szerecsen őt Husszaim basa háremébe vezetend... Áldassék Allah, mert ő akarja ezt!

Csiaffer szemében köny csillogott.

– Csiaffer, Csiaffer! – kiáltá Kocsárd. – Miért rohansz oly gondolatlanul a halál elébe? Miért veded áldozatul Fatimét? Ad-e neked valaki kárpótlást az örömeikért, melyeket egy rajongás miatt szétszórsz?

– Hogyan adna? Hiszen, kedves úri barátom, halálom után Ádám jobb kezénél fogok ülni az alsó égben, míg a paradicsomba jutnék, vagy fehér madár alakjában szállok Allah trónjának számolyához. Az ítéletnapon pedig a pokol fölé vont hajszálvékony s borotva-éles hídon át a proféta fog a paradicsom taváig vezetni, melynek vize fehérebb a tejnél, illatosabb a mósusznál, s melyből a kí ivand, az egész öröklét alatt többé nem szomjúhozhatik. A tó partján megfrisülve, leírhatlanul fényes váramba sietek, gyönyörködve, míg gondolat-gyorsan haladnék a paradicsom porán, mely liszt, kámför és sáfrány; a paradicsom kövein, melyek gyöngyök és rubinok; a paradicsom fáin, melyeknek törzsöke arany, s a szép híves forrásokon, melyek jácint és gránát mederben csergenek, és habjaikon a legízletesebb halat, a nunt emelik kezünk elé. Váramhoz érkezvén, nyolevanezer rab borul földre, kik mind akaratomtól függenek, s mihelyt gazdag termeimbe léptem, a paradicsom virágain nőtt zöldszelyem öltözetet veszek magamra. Ekkor szakítok drága gyümöleseiből a Tuba fának, mely ágaival minden ablakon benyulik, s árnyékát a leggyorsabb lovas egyik szélétől a másikig száz év alatt kerülhetné meg. Fiam, Kocsárd! A Tuba gyümölesét a boldogság eledelének hívják, s ki ajkaiba vette, százszor érzékenyebb a paradicsom örömei iránt. Teli érzékenységgel sietni fogok a hárembe, hol hetven feketeszemű huri üdvezel kendőlobogással, de én, bár azok talán Fatiménál is szebbek, a kedves görög leány mellé ülök le, mert a hívőknek szabad földi szeretőiket is magokhoz venni. Vele hallgatom

csöndes éjeken a fák leveleinek pengését, az ágakra függesztett ezüstharangokat, melyekkel az Isten trónja mellől lengő szél játszik, és Izrafil angyal elragadó énekét. kinek a teremtés minden lényei közt legbűvösebb hangja van... Oh! Én boldog leszek, s elég kárpótlást fogok nyerni Husszaím basa által kioltandó életemért.

– De, kegyes basám, ki látta a paradicsom örömeit?

– I litem által én látván látom. A hitnek szemei nem csalatkoznak. S nekem könnyű a halál. Azonban, fiam Kocsárd, te homályosan látsz a hit szemével, s reménylő átengedés helyett büszkén okoskodol. A te földed és paradicsomod eszméidből áll, s így mindkettőtől egyszerre foszt meg Azrael, a halálangyal. Neked tehát inkább van érdeklében nem kockáztatni életedet.

– Amit te, Csiaffer, a hitért téssz, miért ne tegyem én a fogalomért?...

E percben belép Omár csauz, s karját mellén átfonva jelenti, hogy elindulásra minden kész.

Mély megilletődéssel váltak el egymástól Csiaffer és Kun Kocsárd.

Midőn ez lóra akart ülni, a csauz éppen kijő a csárdából, a búcsúzóhoz közelítvén, suttogva mondá: – Ugy-e, furesa vén úr a mi Csiafferünk. Nincs szájjnyére a tisztesség halál. Borzasztóan szerelmes a megfojtatásba. Pedig kiséretünknek négyötöde az ő embereiből áll, s vagyonának tizedrészéből hercegi kényelemmel tudnék Belgiumban élni, hová turbános barátaim látogatóba aligha jönnének. Ott virágokat tartanék, fizetném a híres festőket, rizskásás juhús helyett osztrigát enném, és magamat Van-Omárnak hívatnám, mi ugy hiszem, eléggé hangzatos név lenne... Különbben te is facsart eszű fiú vagy. Hallottam ábrándozásaidat.

Mielőtt a csodálkozó Kun válaszolhatott volna, már Omár az örök közé vegyült, s nyergelt lovára felpattanván, parancsolatokat kezdett osztani; de renegátunk kiejtett szavai és azon gondolat, hogy míg Csiaffer Belgrádba érkeznek, Rác Gyerő esapatait is megszabadítására lehetne hozni, nem engedék Kocsárdot nyugodni. Elméje szüntelenül háborgott, s alig távozott Csiaffer a tótkomlósi csárdától egy mérföldnyire, már ifjú barátja a rövidebb ösvényen eléje került.

– Kegyelmes úr – sugá – szemem jeladására, kezem intésére, ha akarod, szabad vagy. Nem kell magadnak sorsodra befolyjni. Ráállasz-e?

– Ha a napot jobb, a holdat pedig bal kezembe hoznád, akkor sem fognék attól, mit előmbe tűztem távozni, mondá Mahomed Abu Telebnek, s mondom én neked.

– Apám! Erőszakkal kiszabadítlak.

– Kardomat ellened fordítom, s ha meggyóztél, szívembe ütöm – sugá Csiaffer sőtét arca. – De te – folytatá szelidülten –, ugy-e, kérésemre felhagysz nyaktörő terveddel, melyet Rákóczi ellen forralsz?

– Végrehajtom elvből, kövérkezecességből és lovagiasságból, mert különben egy kedves nő kételkedhetnék bátorságomban. Isten veled!

...Csiaffer folytatta útját: Kocsárd a csárdába tért vissza.

A basa további sorsát Szalárdi Siralmas magyar krónikájában ekként adja elő: „Husszaím a vele való szükséges beszédet és értekezéseket végezvén, nyakába ideget vetetett és megfojtatá őtet, kit Husszaím basa is nem kevésbé siratott vala, sőt maga is fogván testét, segített temető helyéhez emelni, s mondják, hogy siratása köz-

ben ilyen szókat szólott volna: Oh, oh, méltóságos férfiú! Ime, ma terajtd, de holnap énrajtam is eshetik hatalmas győzhetetlen szultánunknak kedvetlen ítélete! De éljen, éljen sokáig a hatalmas szultán, kit a nagy Isten választott, minket pedig, kedves népét az ő hatalmassága, birtoka, birodalma alá vetett, s ám legyen az, valamit Isten engedelméből rajtunk akar ez földön elkövetni.”

Kocsárd Rác Gyerővel a tótkomlói csaplóros közbenjárására találkozott. A nagy mocsár ura száz egyént választott ki, kik pórruhába öltözve rendre Kocsárd jószágaiba szivárogtak, s a félnék jobbágyokat feltüzelve, a hegyhátat erőszakkal visszafoglalták. Azonban a fejedelem megtudván, hogy idegen zsoldosokat hozott ellene, mint országháborítót közkereset alá vettette, annyival is inkább, mert ő ravasz előrelátásból a katonákat, mielőtt a esetepaté elkezdődne, visszavonta, s így a törvény betű szerinti értelmét meg sem sérté.

Kocsárd a fogarasi börtönbe záratott.

Mária kérelmei eszközölték a kegyelmet.

Azonban Péter féltékenysége nőjének bánatával egyarányban növekedett, s a szép Mari a rosáli sötét alakú épületben majdnem fogolyként élt. Ezt ő sokáig nem szívelheté. Egy kies reggel tehát kezébe vette selyemostorát, felült Szelimre, s midőn Péter álmos szemeit kitörlé, csak a távozó mén dobogását hallá. Előbb azt gondolta, hogy nője tasnádi házát ment megtekinteni, de utóbb a késés aggodalomba s végre dühösségbe hozta. Az e miatt kifejlődő család-jelenetet Szalárdi így írja le: „Midőn Mária Déván a várhegy alatt való szép udvarházánál nagy bátorságban laknék, Kun Péter harmadfélszáz lovassal egy éjszaka ráütött vala, de hogy a hálót boldogtalanságában jól meg nem vetette vala, az asszony az ablakon lugasos kertjébe s onnan egy kis ajtón, míg az udvarház kapuját betörhetnék, a várba szaladott vala. Ahonnan öreg lövész-számokkal is váltig igyekezék rájok alálövetni; de hogy a vár igen magas kősziklán s az udvarház annak csak töviben volna, nem árthatnak vala nekik. Azonban Péter megvévén az udvarházat s az asszonyt nem találván, mindent feldúlott, s minden élésekben, ott termett jó borokban igen nagy tékozlást és károkat tett. Végre, hogy feleségét kézre nem keríthette volna, azon hasztalanul töprenkedvén, bánkódván, másnap éjszaka ugy ment ki a házból, hogy a várból lövéssel meg nem vesztegethetnék embe-reit...”

Mária férjétől elvált, s Erdélyt odahagyva, murányi uradalmába költözött. A közbotrány után nem engedé szemérme Kocsárd ügyében többé a fejedelemnél zörgetni.

Év év után tel... S ki ne feledné az igen régi dolgokat?...

Mária Wesselényihez ment férjhez: Kun Kocsárd pedig hét esztendei börtön után 1640. július 29-én, ifjabb Rákóczi György kézfogójának ünnepén nyert kegyelmet. Ő minden jószágát a zabfölddel együtt visszakapta. Szerencsétlensége erélyét nem törte meg, csak összhangzásba hozá a viszonyokkal és az eszély igényeivel.

1852

Alhikmet, a vén törpe

Beszély

I.

Az udvarlók Amaranthát Pest és környéke első szépségei közé sorozták. De én, bár hallgatva, inkább Amarantha barátnőinak pártján állottam, kik nem tagadhatták ugyan, hogy neki gyönyörű és elefántsontnál fehérebb fogsorai vannak; azonban észrevevék, miként egyik foga egy hajszálynival, egy gondolattal, egy eszményi vastagsággal külebb áll, mint kellene; kik megvallák, hogy Amaranthának lába mesés-kicsiny, de keze végtére is nagyobb lehet, mint Juliának, vagy tán mint Ágnesnek is; kik nyíltan elismerék, hogy Amarantha nyulánk, karesú s majdnem sylphid természettel bírt, de... de (s ezen jelentékeny *de* alatt azt értették, miként neki nincs eléggé tölt melle, és vállai egy körömhegynyivel szélesebbek lehetnének); kik nem akarták elvitatni, hogy Amarantha bőrszíne vakítón fehér, finom és átlátszó, azonban még sem titkolhatták, miként igen közelről s kivált egy jó *lorgnettet* használva, az ő orra tövén néhány nyári szeplőcskét lehetne felfedezni; s bár hódítólag mosolyg, leigézőn tud emlénykéik szeméivel pillantani, és ezüst-csengésű hangja elbájoló, de, fájdalom, ajka szögletén, jobbfelől, majdnem akkora szemölcs van, mint egy zsemlyekása, szemöldei pedig igen szőkék és társalgásában még nincs kellő tűz s elevenség.... azt meg sem említve, hogy világos haja elég selyemlágú és elég dús ugyan, azonban egy kevésbé vörös-aranyszínre játszik.

Amarantha barátnői nem tagadák, miként neki ügyesebb komornája van a többiek-nél, s ebből magyarázzák ki, hogy *coiffure*-je mindig igen esinos, s öltözéke hibátlan állású; de némi sajnálkozással vették észre, hogy ő a színek választásában nem bír tökéletes tapintattal, s képzelni lehetne oly kelméket, melyek inkább emelnék gyöngédpiros arcának s hófehér karjainak szépségét, mint azok, melyeket hord.

Én e kérdésben bizonyosan ítélni nem tudtam ugyan; mert a férfiak költői izlése ritkán száll az íróasztaltól a toilette-asztalig le; azonban annyi igaz, hogy ha Amaranthához fiatal nők és felserdült leánykák jöttek, szemem félénk kíváncsisággal tévedezett mell-csipkéiken, kivált, ha egy gombostű helyét hűtlenül elhagyta, és egy kapocs kibomlani talált; míg hasonló kíváncsiság Amarantha csipkéi miatt kevésbé bántott, sőt midőn a híves tavaszi estéken *shawl*-ját nyakára igazítám, szemem nem káprázott, mit annak tulajdoníték, hogy a shawl csakugyan kevésbé emelte Amarantha hó-nyakának *teint*-jét, mint hasonló esetekben a többi kisasszonyoknál.

Ily hangulattal sokáig nem tudtam érteni: miért teremtette volna az Isten *ő* különösen az én számomra?

S pedig az egész Alpáry és Bánházy családnak ez volt szilárd meggyőződése.

Hogy rajtam, kit Bánházy Arthurnak hívnak, és Amaranthán kívül hány tagból állott a két család, s mi okból jutott rendíthetlen meggyőződéséhez, ugy hiszem, oly kérdés, melyet fölvilágosítani kell, ha magamról tovább is akarok beszélgetni...

Azon kezdem tehát, hogy hat német mérföldre Pesttől, éppen az országútnál, egy deli alakú földesúri telek van, oly csinos, oly tiszta és rendezett, hogy igen sötét kedéllyel vagy igen siető ügyben kell járni azon utasnak, ki mellette elhaladva, nem vet rá előbb egy meglepett s aztán egy derült pillantást.

Még a vándorló mesterlegények is, ha eddig ballagva elfáradtak, leteszik ugyan vállaikról a kapu előtti padra batyúikat; de mielőtt megpihennének, kockás-kék zsebkendőikkel letörlik homlokaikról a verítéket és szeméikből a port, s aztán a kerítés vas-stakettái közé nyomván arcukat, hosszas ideig néznek az udvar smaragdzöld pázsitjára s a gyönyörű virágokra, melyek elültetve vagy csinos vedrekből feléjük kacsingatnak. Lelkők hízik, ha kedvők és kényők szerint megbámulhatják a csillogó apró-kövekkel kirakott ösvénykéket, melyek az udvaron – mint az ifjú kebelben a vágy és remény – majd szeszélyesen futnak szét, majd ismét barátságosan találkoznak össze. S aztán mily remekmű ama bálványkép, mely négy torkából ugyanannyi rezgő, ezüst vízszlopot ereszt egy márvány mederbe, hol kövérzöld levelű s fehér vagy sápadt arcú *nymphéik* hímáznak az enyelgő habokban, míg ezen tündér-élvekre a meder széléről irigyen tekintenek alá a sárga nárciszok és haragosan a tífzliliomok.

Ah, ha az élet is olyan volna, mint ez az udvar – gondolta már talán nem egy szegény fiú –, akkor mily könnyű lenne rajta vándorolni, kivált, ha a pályacélnál, hol meg kell pihennünk, csak félannyira is barátságos tanya várna ránk, minő ez itt a háttérben, szellős oszlopsorú előcsarnokával s nagy ablakú, majdnem átlátszó és mindenfelé kilitást nyitó belsőjével!...

A szép, de kicsiny mezei házat, mely a falu végétől alig száz ölre fekszik, részint saját pénzéből, részint az én nyilamra betáblázott kölesönből a nagybácsi építtette, midőn ősi kastélyunk – melynek romjai az egész helység architecturái vállalataira még egy pár évig elég követ adnak – a hosszas elhanyagoltatás miatt összeomlott.

Új lakásunk, bár a könyvtáron és a nagy éttermen kívül csak hat szobából állott, mégis bőven elég volt minden Bánházy számára: mert a régi híres családot jelenleg csupán a nagybácsi és az én igénytelen személyem képviselte.

Tőzsomszédünk a nemesi rendből az Alpáryak valának, kik egy termékeny pusztá kellő-közepén laktak, s kiknek szintén teljes névlajstromát számlálom elő, midőn Amaranthát és édesatyját, András urat emlitem.

A tőzsomszédágon azonban ne képzeljenek olvasóim oly csekély távolságot, melyet egy felrezzent galamb egyetlen szárnycsattintással átrepül.

Midőn kiskoromban a *ponyn* kellett Amaranthához lovagolnom, egész hosszú útnak tetszett ez.

Kertünk háta megett kanyarodva dél felé, előbb galagonyával beszegett rétekre érkeztem, hol a virágok felett tarka pillangók, fátyol-szárnyú sáskák s majdnem átlátszó testű kis bogarak lebegtek; míg a bokrok gallyai közt vadgerle bugott, és az élő sövény megőli néha egy félénk nyul ugrott ki.

Csakhamar a zöld réteket avarabb rónaság váltá fel, hol közönként szerűk, takarmányhelyek és juhaklok tűntek elő. Az útfélen a csapláros kopott horpaszú kuvasza üldözté a mezei egereket, vagy robbant a gör mellől egy mészázó varjat tovább. A kútágas körül jármás ökrök heverték. A legelő közepén árván hagyott vén almafa teteje fölött pedig mindig keskenyebb és magasabb körben forgott a héja, míg végtére az ég

tiszta mélyében egy mozgó árnyékká vált, melyet a szem; ha megszűnt kísélni, többé fel nem lel.

Ily monoton vidékből tart egy karsú ösvény egyenesen jobbra, hol a sűrű kukorica vetés közt a pony és lovasa tökéletesen eltűnt, s csak a földesúri majorházak előtt merült ismét föl, hogy aztán egy nagy parkon száguldjon megsarkantyúzott paripájával tovább, míg nem az Alpáryak ősi kastélyának tornácahoz érkezett, hol többnyire az avitikalís, de kivételten színű karszékben találta a házurat, ki már sokkal elnehezültebb volt, hogysen mezei gazdaságát gyakran megtekinthette volna, és sokkal hatékonyabb, hogysen a legcsekélyebb intézkedéseket is ne szabja ispánai elé.

A tájékat, mely nyárilakunktól Amarantha kastélyáig nyult, azért is írtam oly hosszan le, mert büszkén mondhatom, miként az utolsó fűszálig a Bánházyak és Alpáryak birtoka volt.

De még sem vala semmi nehezebb, mint elhatározni, hogy belőle voltaképp mi a miénk és mi az övék. Örökös határpőr folyt közöttünk, s minden vadalma-fa, mely a mezőn magánosan állott, egy nagy ládát töltött meg esketésekkel, tanuvallomásokkal és harázdajaratásokkal, s hogy ugyanakkor egy szintén akkora pénz-ládát ürtett a perköltségekre ki, ezt talán felesleges volna említenem.

Azonkívül bonyodalmainkat bizonyos vetélkedési vágy, mely az irigységhez és kárörömhöz hasonlított, tetézte.

Ha tudniillik egy Bánházy valamelyik földjét elidegeníté, azt az Alpáryak dupla áron is készek voltak az új tulajdonostól megvásárolni; ha ellenben egy Alpáry valakinek adóssági kötelezvényt talált adni, számot tarthatott, hogy a Bánházyak húsz procentre vett kölcsönnel is e kötelezvényt magukhoz fogják váltani, bepörlés és executálás végett.

Ily torzsalkodások által az Alpáryaknak néha a mi csűröskertünk mellett volt egy darab földcsekéjük; máskor pedig mi tódultunk diadalmasan az ő parkjokba, s nemcsak a tisztaságért és bükket őlfába rakattuk, de ha egy platánra vagy bignoniara szert tehetünk, az is tüstént kandallónkba ment, sőt néhai atyám, kevéssel halála előtt, a parknak egyetlen tulipánfájával tüzelgetett, s komolyan állítá, hogy soha még költőibb színű lángokat s étheribb füstet nem látott kandallójában, és soha kedélyesebb meleg nem volt szobájában.

De ezek inkább mulatságos oldalait tevék ügyeinknek, s végkép nem veszélyezteték egyik család sorsát sem.

Azonban volt egy óriás perünk is, mindkét részről, melynek lefolyásával valamelyik félnek koldusbotra kellett jutni.

Mi, tudniillik, még első Leopold uralkodása alatt keresetet indítottunk az Alpáryak ellen azon pusztá miatt, melyből jelenleg Amarantha apjának összes birtoka áll; mert bizonyos Bánházy Bódog, kinek leánya, Judith, egy Alpáryhoz ment férjhez, a fiúág megkárosításával új adományozást impetrált volt Zsigmond királytól, s ennek erejénél fogva a szóban forgó pusztá feletti örökösödési jogot törvénytelenül mindkét nemre reguláztatta.

De perünk alig érkezett az első exceptio küszöbéig, midőn az Alpáryak, egy teljesedésbe nem ment esere-fölbontásnak jogcíme alatt, szintoly tüzes harca keltek ellenünk, s győzedelmök eredménye a mi mostani összes birtokunkat ragadja vala ki kezünk közül.

Ezen csodálatos helyzetben természetes volt, hogy négy nemzedéken át minden Alpáry várton várta azon érdekes percet, midőn a Bánházyak sírva-ríva költözendének büszke kastélyaikból a kerek világba, hogy a sátras cigányok vagy drótos tótok barangolásaira vessék fejüket; s megfordítva a Bánházyak is – miután képzelődésök nem kevesebb elevenséggel bírt – hasonló kedélydús *tableauk*ban rajzolák maguknak le az Alpáryak kétségtelen jövődjét.

Az ily bibliai ártatlanságú vágyódások és emberbaráti jóslatok keletkezésére nem csekély befolyással voltak a két család szorgalmas prokátorai is, kik annyira bámulák a kezökre bízott ügy gyors haladását, hogy klienseik kétségkívül valami gőzmozdony által hajtottnak hiszik vala pöreiket, ha tudniillik akkor a gőz erőműi használata fölfedezve lett volna.

Azonban mégis ugy történt, hogy a nagy processus gazdasági hatásai előbb fejlődtek ki, mint törvénytörési eredményei.

Az Alpáryak és Bánházyak erszénye laposodni kezdett.

Amarantha nagyatyja, ki a főbb rangú táblabírákat először ismerteté meg a burnótozás gyönyöreivel, épen akkor volt kénytelen becses burnótszelence-gyűjteményét elidegeníteni, midőn a magyarok *coffliba* kezdék hajaikat fenni, leborotválták bajuszaikat, és a tubákolás *saisonja* bekövetkezék.

Az én nagyatyám pedig, ki a kerecsen tollak, gyémántos forgók, régi boglárók, díszövek, kardkötők, gyöngyös és drágaköves markolatú szablyák, ősmagyar ruhák, antik gombok s a gazdag nyeregszerszámok szenvedélyes barátja volt, épen azon határozó percben tartá tanácsosnak nagy áldozatokkal szerzett ritkaságaitól, melyek még az örökös főispánok és zászlósurakéival is versenyezhetének, megválni; midőn az 1791-ki országgyűlés kihirdtetett, és a sujtásos, dolmányos, sarkantyús magyar világ megint divatba jött.

Később Amarantha atyja, kinek nemesített ménese még a Hunyady grófoké mellett sem vallott volna szégyent, legjobb lovait árvereztette el, hogy az ellenünk folyt pört, mely egy remediumnál fölakadt, a sárból kivonathassa; míg viszont az én atyám, ki híres gőbböly-hizláló volt, minden lábasmarhát potomságért az Izikucz-testvérekre tukmálá s bezáratta szeszgyárát, csak hogy egy informatot, melyet ügyvéde mellőzhetlennék tartott, épen a maga idejében tehessen.

S ki tudná, még mitől kellett volna és nem kellett volna a két családnak megválni, míg azon falánk szörnyeteget, melyet tabularis pörnek neveznek, elég táplálattal látják vala el? Ki tudná, hol áll meg a patvarkodási dűh, ha a nagybácsi, ki a francia háború alatt Amarantha apjával egy ezredben szolgált, szegény atyám véletlen halála által a Bánházyak fejévé nem lőn?

De ő történetesen keveset adott a régi okiratokra, keveset törődött a rögzött ellen-szenvekkkel, melyek hagyományként szállnak az ivadékokra, hogy a mult homályából egy sötét, egy kísértetes árnyat vessenek a jelen örömei közé.

Addig látogatá tehát hajdani kenyérpajtását, míg ez is néha hozzánk kezdett vettődni.

Utóbb együtt olykor bizodalmas szót is cseréltek, hol ifjúkori kalandjaikról, hol pedig családügyeikről.

E közben, épen Amarantha születése napján, a nagybácsi gálába öltöztetett, feje-

men pörge kalappal, csizmámon pengő sarkantyúval, s ketten lovagolánk az Alpáryak kastélyába.

Akkor voltam legelőször nálok.

A házikísasszony szebb ruhában volt, mint bábjai, s valamivel nagyobb azoknál.

– Leányom, Amarantha! – mondá az öregúr – jér oldalom mellé.

A kísasszony egy tört karú asszonysággal keblén, és egy tarka köntösű *polcinello*val, melyet lábánál fogva vonszolt, apjához nyargalt.

– Tedd le a bábokat, gyermekem! – szólt az apa – s nyujtsd ide kezedet.

– Öcsém, Arthur! – feddőzék ekkor a nagybácsi – miért forgatod tenyeredben kalapod karimáját? Állj merőn! Lépj közelebb! Egy... kettő... három! *Halt!*... Add ide kezedet. Egyenesen nézz, mint a bátor kis-katonához illik!

– Amarantha! – mondá innepélyes hangon az apa – a kit most eléd vezetek, az Bánházy Arthur, a te leendő férjed.

– Arthur! – szólt a nagybácsi – az a kis tündér, ki most eléd lép, Alpáry Amarantha, a te leendő nőd.

– Szeressétek örökre egymást! – ajánlá megindulással az apa.

– És most tüstént csókoljátok meg egymást! – parancsolá a nagybácsi.

S miért ne tettük volna! Hisz az öregek is egymás karjaiba borultak!

Még aznap az Alpáry- és Bánházy-család, kik kölcsönösen voltak al- és felperesek, s kik majdnem hasonló értékű és kiterjedésű jószágrészt fölött már derekas ítéletet vártak, közértelemmel abban állapodtak meg, hogy évenként egyenlő mennyiségű pénzt fordítanak pörköltiségekre, s ügyeiket okvetlenül bevégezni fogják; de csak azért, hogy a kis Arthur és a kis Amarantha leendő maradékai tisztán tudhassák: mi az apai, mi az anyai, mi fiat s mi leányt illető.

E böles előintézkedésre sürgető szükség is vala.

Mert Amarantha már tíz éves volt, én pedig a tizenkettőn majdnem egy hónappal valék túl. És e fiatal korban az idő oly gyorsan halad, hogy telését észrevenni sem lehet...

II.

A gyermek-mátkák hamar szoktak egymáshoz.

Állandó játszótársa valék Amaranthának.

S mi a játék és tanulás közt, helyzetünkről – mint jegyesekhez illik – egész komolysággal gondolkoztunk.

Világnézeteinket és hangulatunkat majdnem oly könnyű kijelelni, mint a mérföldkövek által az utat, melyen a vándor áthalad.

Számáljuk csak e mérföldköveket!...

Amarantha női munka mellett ült.

– Mivel foglalkozol, Amaranthám? – kérdém gyöngéd figyelemmel.

– Hálósipkát kötök.

– Kinek, Amaranthám?

– Most atyusnak, Arthurom, de mihelyt férjhez megyek, neked készítek egyet.

– Mily jó vagy, kedvesem! Azonban tudod-e, mi ötlött eszembe?... Be szép volna, ha te, mint az egyiptomi királyleány Tiridatesnek, nekem oly asbest ümeget szónél, mellyel a lángok közé is be lehetne menni, annélkül, hogy magam megégessem.

– Majd szövök egyet, ha a *gouvernante* megtanít rá. De, Arthurom, talán az ümeeggel se menj a tűzbe.

– Az lehetetlen, kedvesem.

– Miért?

– Mert lásd, én kalandokra akarok járni, mint Viczlipuezli hereceg és Amadis, s akkor az ember könnyen jöhet tűzbe, majd egy szép tündérlány miatt, kit a sárkányoktól kell megmenteni, majd pedig egy szalamandraért, kit valami bűvész gyíkká kuruzsolt, de a ki, bár a legnagyobb melegben is jól érzi magát, végtére sem egyéb egy átváltozott vén banyánál.

– Ah, Arthurom, ha te kalandokra mégysz, mit csinálok én azalatt otthon?

– Vársz reám, kedvesem!

– De a hosszas várakozás unalmas.

– Mit sem tesz. Mert ha aztán hazajövök, lásd, akkor híven, igazán elmesélem neked az én furesa kalandaimat.

– Köszönöm, kedves Arthurom! Csak ne hallgass el semmit: mert atyus mondja, hogy a házi boldogságra a legszükségesebb az őszinteség.

– Pedig én bizonyosan őszinte fogok lenni.

– Mily boldoggá teszsz, Arthurom!

– Az kötelességem, Amarantha!...

Később.

– Tetszik-e neked, Amarantha, az én pajtásom, l'éri, ki oly jól szokta a toll-labdát forgatni?

– Még magam sem tudom, Arthur!

– Érdekes külsője van, mint a *gouvernante* mondja.

– Derék lenne, kedvesem, ha te egy kevésbé beleszeretnél.

– S örülnél, Arthurom, azon?

– Szivemből, Amaranthám.

– Ugy a te kedvedért meg kell tennem.

– Te angyal vagy, Amarantha! Minden kérésemet vonakodás nélkül teljesíted.

– Mert atyus mondja, hogy a nőnek semmit nem kell férjétől megtagadni, s te ma-holnap férjem leszel.

– Mihelyt a huszonegyedik évet betöltöm.

– S addig még csak hét év kell.

– És három hónap, Amaranthám!...

Mátkám a következő telen a táncórák miatt Pestre költözött egy még mindig bálványozott nőhez, ki anyjáról közel rokona volt, s a felső körökben élt.

Én is Pestre mentem az egyetembe.

Amarantha a Nákó-házban az első emeleten lakott; én pedig éppen fölötte. Ablakaink a Dunára nyíltak.

Egy estve érzékenyedve találám.

– Miért búsulsz, kedvesem! – kérdém lovagias részvétellel.

– Néní megígérte, hogy operába viszen, s mégis itthagytott.

– Semmi baj, Amarantha! Mihelyt elveszlek, állandó páholyt fogok tartani, s minden előadáson jelen lehetsz. *Equipage*-om pontban hét órákor a lépeső előtt álland, hogy még az első jelenet közepén – mint illik – elérkezéssel színházba.

– De, Arthur! Ha az idő szép, akkor gyalog fogunk menni, s te karodat nyújtod nekem.

– Isten mentsen, Amaranthám! Az szokás elleni volna.

– Lehetetlen!

– Kérdezd csak meg a nénit!

– De legalább mellettem ülsz a páholyban, s ha Schódelné vagy Felbér Mari, Conti vagy Füredi művészként énekel, együtt tapsolunk.

– Isten mentsen, Amaranthám! Hisz ez nem a férjek kötelessége. Kérdezd csak meg a nénit!

– De hát aztán mit csinálnak a férjek a színházba?

– Elmennek más dámák páholyaiba s ott társalognak.

– És nők mégis tudnak a darabra figyelni?

– Bohó! Hisz az ő páholyukig nem hallik el a beszélgetés; mert az suttogva foly. Aztán néha a férj nem is megy el az operába, hanem csak feleségét küldi; maga pedig később látja az énekesnőket.

– És a feleségek mégis szeretik az operákat, s tapsolnak az énekesnőknek?

– Hóhó! Még a balettáncosnőknek is, kedvesem!

Amarantha komoly, méla tekintetet vetett rám, s én csodálkoztam kedvetlenségén. Általában az én kis mátkám néhány hónap óta gondolkodó kezdett lenni. Talán a gyors növekedés okozza – mondám magamban –, mert hisz a gyermekeknek rossz kedvük van, ha a fogok nő is... s hát még, ha egész testők?

Később belátom, hogy a fognövekedésből vont okoskodás nem fejtí egészen meg Amarantha hangulatát.

Hiszen magam is gondolkodóvá lettem.

Nehezen kezdett fejembe férni a sok unalmas tankönyv, míg kivált az érzélgős verseket és regényeket elragadtatással olvastam.

Új foglalkozásaim legelőbb külsőre hatottak.

Hajamat megnövelém, s bizonyos költői rendtelenséghez szoktattam.

Szabad nyakat hordék, hátrahajtott inggallérral. A *carbonari* – egy akkor még divatos köpeny – közép nagyságú, de sugár természetemet jól megillé, s vállamon átvett gallérja phantasticus redőkben hullott alá. És én azt, míg csak a meleg napok viselhetlenné nem tették, az utcán szünetlenül magamon hordám, ügyelve, hogy arevonalaím és szemem járása is összhangzásban legyenek azon most ábrándos, majd *leger*, de mindig művészinek képzelt testtartással s modorokkal, melyekkel regényhőscimet igyekeztem utánozni.

Szóval: a nevetségig szenvelgővé váltam, mint többnyire a figyervek szoktak, ha tizenhatodik éveikbe fordulnak, s ha betyárokká lenni és a nyersségben tűnni ki nincs elég erélyök, vagy nem volt még elég alkalmuk.

Amaranthának sem izlését, sem kedélyét nem látszék kielégíteni mostani átalakulásom; de ő, bár mint vélekedék vala magamviseléséről, egészben véve, irántam növekedő ragaszkodást mutatott.

Egyszer megint egyedül találtam őt.

Épen egy vizesést hímzett, fölötté zöld harasztokkal és vörös fenyővel; közel hozzá pedig csinos külsőjú erdei lakkal.

– Vadásztáskádra készítem – mondá nyájasan.

– Le vagyok kötelezve szívességedért, Amaranthám – válaszoltam kezét megszorítva.

Igaz, hogy Feodorának sem lehetett fehérebb keze, de a Feodoráé, mint Lafontaine írja, reszketett midőn kedvese érinté: ellenben Amaranthánál a szerelem ezen lényeges kellékét nem vettem észre.

Meg valék ütközve, s eltökélém érzései iránt szorosabb vizsgálat alá vetni mátkámat.

– Amaranthám! Szeretsz-e? – kérdém oly hangon, melyet olvadékonynak neveznek a regényekben.

Amarantha lesüté szeméit, s ez jó jel volt.

– Szeretsz-e?

– Természetesen – válaszolá.

Ah, e felelet igen prózáilag hangzék.

– Midőn a concerten vagy – folytatám hévvel – s én a leckén, tudsz-e figyelni a zenére?

– Igen, egy keveset, Arthurom!

– Midőn a templom oltársámolyánál térdepelsz, kezekben olvasóval, ajkaidon imával, s az istenitisztelet közben hátad mögött egy lassú lépés halk nesztét hallod, nem ejted-e el olvasódat, nem feleled-e el imád szavait azon sejtelenre, hogy én közelítetek hozzád!

– Hogyan tehetném ezt, Arthurom? Hiszen olvasóm nincs, mert kálvinista vagyok; a térdelés helyett padon ülök, te meg nem is jársz templomba.

– De Amaranthám! Ha szobádban vagy, ugy-e, néha erős szívdobogást érzel, mely delejes viszonyban áll az én utcai sétáimmal, s azt jelenti, hogy épen akkor a Nákó-ház ablaka előtt megyek el?

– Az ablakból, Arthurom, gyakran észreveszlek, mind távozásodkor, mind pedig visszaérkezésedkor; s ez nem is csoda, mert előre tudom: mikor indulsz az egyetembe, s mikor kell hazajönnöd.

– De legalább, Amarantha, midőn picin lábaid előtt ülök, midőn epedő tekintetemet tündér arcodra vetem, midőn hullámzó kebledből egy édes sohaj tör ki, és én a boldogság kéjmámorától itrasodva karolom át karesú derekadat, s egy égő csókot nyomok hófehér vállaidra és cseresnye-piros ajkadra: ugy-e, a szerelem és üdv ezen szent perceiben a te keblednek szűk a világ s keskeny az egész mindenség? Ugy-e akkor a te szívedben üt sátrat a mennyország boldogsága, s mindaz a kél, melyet a halandók álmodnak, az angyalok élveznek, a bukott lelkek irigyelnek, és az Isten megáld? Ugy-e olyankor hallod a nap körül forgó csillagok zengését, a szeraphok énekét, az égből földre siető cherubinok láthatatlan szárnyaik búfájós nesztét, és hallod a világ nagy harmoniáját, azon dissonancok nélkül, melyeket Belzebubnak és a pokol tízmillió ördögének hahotája, jajgatása és fenyegetőzése vegyít a menny hangáskarának legszebb *áriái* s legfellengzőbb *cantatei* közé? Amaranthám, ugy-e bágyadtan festettem kimagyarázhatlan, megnevezhetlen, megmérhetlen érzéseidet, melyek akkor támadnak, midőn átkarollak s ajkam ajkaidat érinti?

Amarantha szerényen vonult a kanapé másik szegletére, s némi zavarral játszván azon esinos *bijou-bokor*tal, mely mellére volt akasztva, lesütött szemmel és fél-mosolygón mondá: – Arthur! Te még soha sem voltál oly pajzán, hogy lábaimnál ülj, hogy átkarolj és megcsókolj.

– Feledékeny vagy, Amaranthám!

– Azóta értem, hogy nagyok vagyunk.

– De ha ezentúl tenném?

– Ne tedd, kérlek. Az igen illetlen volna, s ha atyus meghallaná, azt gondolná, hogy nincs nevelésed.

– Ah, Amarantha! – szólék kedvetlenül – felelj még egy kérdésemre.

– Örömmel Arthurom!

– Ha egy emlényt találsz az ér partján, ha egy ibolyát a zöldelő bokor tövénél, vagy egy szemérmes erikát az ágyad szélén, vagy egy büszke caméliát *etagereden*, nem feleded-e el e virágok különböző színét és alakját, hogy bennök egyedül feléd tekintő szemeimet lásd? Ha sétálni a városligetbe mész, s körüléd minden zsendül és virít, ha a fák ágai s a pázsit füvei közt lágy szellő leng, s tündérneszével millió életet ébreszt fel, ha minden lomb mellől a madárdal s minden légparányról a virágillat hirdeti: *itt a tavasz, itt a boldogság*; oh, Amaranthám, ekkor nem hiszed-e, hogy a természet és a tavasz, a kéj és boldogság híregető mesénél, pusztá ráfogásnál egyéb nem lehet az én szerelmem nélkül?... Ne szakíts félbe, Amaranthám, mert még csak azt kérdezem, hogy ha éjjel ablakodon kitekintesz, s minden megvilágítva van, nem az utcalámpák prózai csilláma, de az örök életű égitestek delejes sugárai által; ugy-e, akkor hinní akarsz, hinní tudod, miként a csillagok azért ragyognak, hogy neked tanuságot tegyenek a szerelemről; ugy-e, akkor szép szereidre egy könyv vonul, s annak ezüst fátyola miatt minden bágyadtabb fény a láthatárról elenyészik, és az egész menny ívén tűzbe-tűkkel felírva csupán e két szót látod: *Bánház Arthur?*... Ugy-e, te közelebből *somnambule* leszesz szerelmedért, s megőrülnél, ha érzéseidet még erősebb érzésekkel nem viszonoznám? Csak ennyit kérdek, Amarantha.

– Ah, Arthurom, micsoda könyvekből jegyezted ki e csodálatos dolgokat? Fogadni mernék, hogy nem magad gondolád.

Amarantha mosolygva tevő megjegyzését; de arca kipirult, és szemei elevenebb fénnel égtek.

Engem inkább bántott mosolya, mint a mennyire lekötelezett felindulása.

Aztán szégyelém, hogy egyszerű eszével kitalálta a kútfőt, melyből lelkesedésemet merítettem. Oly tűzzel, mint egy vidéki színész szokott declamálni, kiáltám tehát:

– Leány! Te engem nem szeretsz! Ég és föld hallotta, hogy megtagadtál.

A lárma a néni belépett s utána a *gouvernante*.

Iszonyú zavarban valék.

Most jutott eszembe, hogy a szomszéd szobából meghalhatták szavaimat, s hogy ma társalogtam először Amaranthával magas stýlből, s hogy ez által jelét adtam, miként a gyermekévekből kiléptem, és e sikerült próbatét után könnyen történhetik, hogy ezentúl Amaranthát nem hagyják magára.

Nyugtalanságom nevededett, midőn a néni kérdőn tekintett körül.

De Amarantha nevetve mondá: – Nem képzeli, néni, milyen jó szónok lesz Arthurból. Oly művészileg adta elő Vörösmartynak ezen versét:

Jár számkivetetten az árva fiú.
Dalt zengedez és dala oly szomorú...

hogy a néaninek az ismétlésre fel kell kérni őt. Ugy-e, Arthur újra el fogod szavalni?

Mátkám most ügyessége által a sárból kiragadott, s én a néaninek az „Árva fiú”-t s aztán ráadásul a gouvernante számára a „Hú Fridolin”-t eldeclamálván, a társaságnak mind magyar, mind német előadásom iránti nagy meglepődésével hagytam Amarantha szobáját oda; de az utcán fölsohajték: – *Ő csakugyan nem az én ideálom!* Neki nincsenek lávázó érzései!...

E gyanításom annál szilárdabb alapokat nyert, mentől több regényt olvastam.

S midőn Amarantha az első bálban megjelent, és én tizenkilencedik évemhez közelíték, örömet táncoltam vele, mulatságosan töltém az időt körében, nehezteltem, ha pajtásom, Feri, igen sok tízzel udvarolt neki, elégtelt valék, ha az estélyekről én is a néni kocsiján mentem haza, szépnek találtam, hogy egy betegségem alatt Amarantha még színházba sem ment: de mindezen kedélyes helyzetnek, ezen a józan ész szerint kimondhatlan érdeklélő viszonynak dacára, ha álmomból fölbredtem, vagy midőn fáradt szemeimet álomra hunytam be, változatlanul ezt sohajtám: ah, ő még sem az én ideálom! És kérdem: vajjon hol lakik a valódi, az egyetlen, ki az én örök, az én kimeríthetetlen szerelmemre van teremtve?

Keresni kezdettem egy oly eszményképet, mely phantáziámban élt. Előbb szerényen csak Amarantha barátnéi közt, utóbb az egész pesti felsőkörben, s végre az ünnepeit művésznők sorában is szemlét tarték.

De megvallom, nehéz lett volna álmaim másolatát feltalálni.

Mert szívem kívül szépséget, a szépség mellett kellemet, a kellem kisérétében szikrázó éssz, az éssz szövetségében gyermekteg átengedést és mindig égő szenvedélyt vágyott lelmi.

Ezek pedig együtt ritka tulajdonok.

Egyébiránt, kutatásaimat talán az is nehezíté, hogy bizonyos fényűzést vagy legalább elegantiát tarték eszményképem szükséges elemének, és egy mocskos kesztyű majdnem ugy sérté szemeimet, mint egy májfolt a bőrön, egy félre nyomott sarkú cipő majdnem ugy ábrándított ki, mint egy bétise vagy egy hibásan ejtett francia szó és egy kétértelmű kifejezés, mely udvarlásom tárgyának ajkairól ellebbent.

Általában a nők testi és lelki tökélyei iránt oly kényes izlésem volt, mint a nemes borok körül.

Ha a finom pezsgőt Hebe nektár-serlegéből nem kóstolhatom, legalább kristálytiszta üvegből iszom, mely minden gyöngyét fölmutatja, s inkább pezsgő sem kell, mintsem azt egy piszkos pléh-kupából vagy egy cserépedényből szörpöljem.

Ezen elvhez híven ragaszkodva, szerelmem tárgyát sem tudám szép öltözet, s parquettes és szőnyeges termek nélkül képzelni.

Ideálom tehát nádzsupos fedél alatt oly kevésbé lakhatván, mint a gyárok gőzében vagy egy fukar uzsorás ronda szobáiban és egy felvergődött háznép gazdag, de izlés nélküli palotájában: természetes volt, hogy a világ mostani viszonyai céloom elérésére kedvezők nem valának, s akár hazám határai közt kerestem az *egyetlent*, kit az Isten különösen számomra teremtett, akár rövid külföldi utazásaim alatt reméltem feltalálni őt, végtére, bár megszégyenülve, mindig Amaranthához kellett visszatérnem, s e

leány az én kibeszélhetlen bosszúságomra észrevenni sem akarta apró hűtlenségeimet. Egyaránt nyájas volt irántam; egyaránt unalmasaknak nevező szerelmes verseimet, melyekben szívem nagy tengeréről panaszkodtam, melynek állandó viharjai, feneketlen örvényei s hajmeresztő szirtjei vannak; egyaránt állítá, hogy ábrándozásom affectationál nem egyéb, hogy belőlem idővel egy békés hajlamú férj leendő, ki a pappuskormányt a legokosabb igazgatási rendszernek fogja találni.

Ily körülmények közt közelíték huszonegyedik évemhez.

Házasságunk napjáig néhány hét volt.

Ah, ő még csak féltetni sem akar! – sohajtám az egyik nap.

Oh, ő kikacagott, midőn mondtam, hogy Feri udvarlásai miatt féltékeny vagyok; pedig e fiú valóban nem kezd többé nekem tetszeni! – sohajtám a másik nap.

Ah, bár legalább verseimet ne állítaná unalmasaknak, holott a Honderű kellemes salon-hölgyecinknek szép reményű fiatal írónak mutat be! – sohajtám a harmadik nap.

Oh, csak az én nagybácsim és az ő apja előre ne csinálták volna ki házasságunkat! Még pedig egy ősi pör miatt! Hiszen az összekelés minden okai közt, mint tudatik, ez a legprózaibb! – sohajtám a negyedik nap.

Ah, miért telnek hosszabban az órák, ha velem nem találkozom, holott kétségtelen, hogy ő nem az én eszményképem! – sohajtám az ötödik nap.

Oh, csak legalább ne mondaná, hogy nálam az ábrándozás affectatio – sohajtám a hatodik nap.

Ah, csak találnék ürügyet néhány héttel későbbre halasztani esküvőmet, hogy legalább megmutathassam önállóságomat! – sohajtám a hetedik nap.

Ezen különböző ah! és oh!-kat, mert hirtelenében újakat nem tudék találni, az egész következő héten hűn ismételttem.

Később azonban nyugtalan képzelődésem más sohajokra is fedezett fel anyagokat.

Szóval: nem valék kebelhareok híjával.

De azalatt míg szívemben a regényesség a valódi élettel apró guerilla-csatározásokat folytatott, az Alpáry és Bánházy családok közt viselt nagy háború, melyet saját érdekeinknél fogva, minden különös hév nélkül vezérlünk, csaknem be lőn fejezve.

Szintugy a törvénytelen új-adományozás, mind a teljesedésbe nem ment csere ügye iránt, a legutolsó kérdésben a legutolsó törvényszéknek legutolsó ítéletét vártuk, még pedig körülbelől esküvőnk napjára...

Egy reggel nagybácsi komor arccal lépett szobámba. Kezében fölbontott levél volt.

– Barátom, Arthur! – mondá némi ingerültséggel – ágensünk írja, hogy a referens, ki a csere-kérdésében a végső előterjesztést teendő, egészen ellenünk van hangolva.

– Tehát alkalmasint el fogjuk pörünket veszteni.

– Minden kétségen kívül – válaszolta a bácsi.

– De az új-adományozás iránti keresetünk még hátra van.

– Ah, Arthur! Azért én egy batkát sem adok.

– Hogyan, kedves bátyám?!

– Hiszen, mint novizáláskor benyújtott okmányokból látszik, nincs igazunk. Azt a gyerek is megítélheti. S csodálom, hogy te figyelmet nem vettél magadnak ezen ügy újabb fordulatával megismerkedni.

– De miért folytatta bátyám a pört, ha igazságtalannak hitte?

– Az csak az utolsó időkben világolt ki, midőn már csupán a te leendő fiaid és unokáid jogainak tisztábazozataláról volt szó.

– Tehát a Bánházy-család néhány hét múlva alkalmasint földönfutóvá lesz – mondtam elkeseredett hangon.

– Azaz, jobb zsebéből bal zsebébe teszi át banknotáit – válaszolta nevetve a bácsi. – Mert nemde harmincnégy nap múlva Amarantha nőd leend? Mondhatom, gazdag partiera tettel szert.

– Bátyám – szőlék rezgő hangon –, szereztünk-e mi a közelebbi években valamit?

– Egypár ezer forintkát, Arthurom! S miért kérded?

– S mekkora öröksége maradt bácsinak az anyjáról?

– Háromszáz jugerum, öcsém! S miért kérded?

– Ugy tetszik, hogy rossz kedve volt, midőn a szobámba lépett – mondtam kikerülően.

– Hogyan? Barátom! Hiszen épen most írja orvosom, miként májbetegségemért Mehádiára kell mennem. Minő baj! Ha lakadalmadat bevárom, oly meleg napokon fogok a fürdőn mulatni, mintha fiatalkori bűneim lerovásáért a *gyehennába* expedáltak volna. Köszönöm szépen! Nincs szükségem Mehádiara a nyár legégetőbb részében.

– De a lakadalmat későbbre halasztjuk.

– Abból semmi sem lesz, öcsém uram! – monda a bácsi nehezteléssel.

– Miért ne lenne? – kérdém vállvonítva.

Nagybátyám szeméivel végigmért. – Arthur, Arthur, te nem érdemled meg Amaranthát, ha oly könnyel tudsz menyegződ elhalasztásáról beszélni.

Ezt ő annyira szigorú arkifejezéssel mondá, hogy én gondolataimat, melyek már ajkamon lebegtek, elnyomván, némi megszégyenüléssel válaszolám: – Csupán bátyám egészsége iránti aggodalomból javaslám ezt. A mehádiái hőlég többet fog ártani, mint a mennyit gyógyvíze használhat.

– Tudod-e, mit? – szólt bátyám egy új ötlet által földerülve. – Ha rögtön szekérre ülök, még a gőzhajó megérkezése előtt Tolnán lehetek. Így majdnem négy hetem marad fürdésre, s esküvőd napjára pontosan visszajöhetnék.

Ezzel rögtön a készülődéshez kezdett.

Egy óra múlva ostort bontva hajtott a kocsis.

Egyedül maradtam.

III.

Csakugyan kész a papucskormány–sohajtám. Előbb-utóbb oly férjjé kell válnom, milyennek Amarantha megjósá. Semmim sincs. Koldus vagyok!

Kertünk úgy virított, minden virág úgy mosolygott, mintha a tavasz épen e percben emelkedett volna szépségének legtündöklőbb fokára.

Ah, ha e ma nyílt rózsát szakítom, hogy Amaranthának keblére tűzzem, ajándékot hoztam-e neki?... Nem. Egész kertünk az övé. Ha emlénybokkrétát kötök, ha „égő szerelmet” szakítok le, ha a virágnyelven akarok eszméket és érzéseket fejezni ki, már ezentúl az, mi eddig nemes figyelem volt, gyöngédtelen tolakodásnak látszik. Koldus lettem!

Ily önkínzó gondolatok közé vetém magamat.

Meg mertem volna ugyan esküdni, hogy az egész pör kimenetele legkevesebb háttással sínes Amarantha kedélyére, de mégis jólesett e kesergő hangulatot szítani, mert bizonyos zsibbadást vont idegeimre, álmatag kifejezést nyomott arcomra, az elhagyottság költői hangjaival tölté be keblemet, és elmémbe eszmék helyett képzelme- ket lobogtatott, s phantasticus ötletecskéket szikráztata...

A ki a zúgó patak partjain mereng, néha csábító ingert érez a gyors hullámok közé vetni magát s alásodortatni.

A ki hirtelen egy szédítő mélységbe néz, az első benyomás, mely agyában megvil- lámlik, és összeszorítja szívét, gyakran ez: mi lenne, ha beleugranám?

Mert a külső veszélynek is, mihelyt szédít, vonzó ereje van.

Mi emberek, könnyen ellenállunk ugyan e bőszt varázsnak; de már a szegény lep- kéék nincsenek hasonló önmérsékléssel fölruházva. Ők a gyertyavilágnak mohón nekirohannak, s bár tapasztalják, hogy kellemetlen, perzselt szárnyaikkal addig ismét- lik kísérleteiket, míg áldozatul esnek.

Ne gúnyoljuk a balga lepkéket; mert a mi a suhogó víznél és a mélységek szélén egy futó ötletként, mely hatás nélkül tűnik el, rezzen idegeinken át; ugyanaz valódi vonzerővé válik, ha az örvényt, melyre szemeinket függesztjük, regényes szerencsét- lenségnek, s ha a mélységet, melynek párkányára léptünk, bizarr eltökélésnek ne- vezik.

De talán szükségtelen is okoskodásokat szőni egyszerű élettörténetem közé.

Fáradtan ülék egy gledicsia-lugosban, midőn az udvarajtón csengettek.

A postalegény volt.

Néhány hírlapon kívül egy negyedrév alakú és nagybácsihoz címzett levelet hozott.

Nem is kellett a kézírásra tekinteni; mert a boríték külsőjéről már tudtam, hogy bécsi ágensünk rendes értesítései közé tartozik az, s meg valék győződve, miként az ellenünk kimondott végítéletnél nem egyéb.

Fölbontás nélkül utasítám tehát Mehádiára, s azon keserves érzést, hogy egyszerre szegénnyé, majdnem szükölködővé lettem, esodálatosan súlyegyenzé egy ábrándos hit, mely ezer apró árnyalatokban, de mindig azt sugá: Bánházy Arthur, te máttól kezd- ve életednek új korszakába léptél, s napjaid, melyek ezentúl következnek, sokban fognak különbözni ama vihartalan napoktól, miknek öröme nem villanyzott föl, és szelid egyformaságát unalomnak nevezted!

Semmi tervem még nem volt. De vérem oly nyugtalanul forgott, mintha vagy egy bűn vagy egy bolondság ajtaja előtt állanék, s csak kezemmel kellene a kilincset érin- teni, hogy az új benyomások és élmények idegen társaságában leljem magamat, ha- sonlóan egy ismeretlenhez, ki minden ajánlólevél és bevezetetés nélkül oly körbe tolakodik, hol senki sem tudja: honnan vetődött oda, s hol ő addig nem látott arcokat, szokásokat, hangot és viszonyokat talál.

Izgatottságom miatt gyorsan telt az idő, s rendre alkonyodék, beestveledett, sötét lőn, a legény gyertyákat gyujtott, a nagybácsi nagyobb és kisebb órái nyolcat, kilencet, egynegyedet tízre ütének, s csak akkor vevém észre, hogy hónapok oltá ma először mulattam el Amaranthához menni...

Hibámat jóvá akarván tenni, másnap még ebéd előtt átlovagoltam.

Alpáry András úr a régi magyar vendégszeretet szabályai szerint élt.

S bár kastélya az országúttól félreesett, épen nem volt felöltő nála számos jövőmenőre találni, kik a szíves házigazdához egy kevés kerüléssel is betekintének, s Amaranthát néha majdnem annyi udvarló környezé, mint Pesten.

Most is a parkban idegen eselédeket, az istállók körül még be nem vezetett lovakat, a csarnok előtt egy le nem pakkolt hintót és egy könnyű utiszekeret láték.

Ezen legkevésbé sem szokatlan dolgok – tudná az ég miért – kellemetlen hatással voltak reám.

András úr nem ült színhagyott karszékében, nem osztott tornáceról rendeleteket, mi csalhatlan jele volt, hogy magas rangú vendégei érkeztek, kikért magát egy kevésbé megzavartatni kénytelen.

A pipázó-terembe léptem.

András úr kezét nyújtja ugyan, de arcán észrevehető felindulás mutatkozott, mely félreismerhetlenül kedvetlen benyomásokból támadt.

Ah, gondolám, az én leendő ipam tán rösteli, hogy leánya sorsát apai önkénnyel határozta el. Jah, akkor még jó partie voltam. Az Alpáry- és Bánházy-pör Themis fontjának mindkét serpenyőjét egyenlő súllyal nyomta alá, s a mérleg-nyelv egyik felé sem hajlék. De most?... Oh, most nem csodálkoznám, ha az öreg már Amaranthának a leányi engedetlenség szép oldalairól tartana leckét.

Míg e gyanu lelkemen átvillant, András úr régi nyájasságával mutatott vendégeinek be, s ezek – hihetőleg értesülve levén a házhózi viszonyom felől – kitűnő kegyvel fogadtak, mi megint csak nevelte zavaromat: mert egy igazságtalan vélemény, melyet titkon valaki iránt formálunk, ha alaptalannak kezd mutatkozni, még inkább lehangolja érzéseinket, mint egy gyöngédtelen tény, melyet nyíltan követünk el.

– S nagybátyád hogy van? – tudakoló ipam.

– Ugy hiszem, frísen,... egyébiránt tegnap utazott fürdőre – válaszolám.

– Für...dő...re? – kérdé András úr egészen elámulva.

– Rövid időre Mehádiára ment – szóltam.

– Hüüm, hüüm! Meg sem látogatott... hüüm... hüüm! Hüüm!... Elment... No, de ez nem is esoda, hiszen a Bánházyak mindig... különök voltak.

Hogy András úr e szó helyett „különc” sokkal keményebb kifejezést gondolt vala, azért gyanítám, mert köszvényes ballábát kezdé dörzsölgetni, mi nála mindig nagy ingerültség jele volt.

Aztán többé nem is igen vevé jelenléteemet észre, s vendégeivel oly gazdasági kérdésekről beszélgetett, melyek rendkívül érdekesek lehettek, de előttem egészen ismeretlenek valának.

Kaptam a távozási alkalmon, s a legmélyebb vitatkozás közepett eltűntem.

A mint a lépcsőn fölmenék – mert András úr társalgási terme földszint volt –, a salomból zongorázást hallok.

Amarantha játszására ismertem, a pontos, a majdnem művészi, de hideg előadásban.

Ő bámulóktól volt környezve.

Mert maga azon tisztelt uraság, kivel leendő ipam, midőn szobájából eltűntem, az amerikai gyökérirtó gép szerkezetéről értekezett, három nagy fiát hozta magával: Amarantha nénye pedig, ki a pesti állandó lakást falusival volt föleserélendő, két uno-

kaöcsével jelent egykori növendékénél meg, s még ezen kívül a szomszéd helységek is néhány fiatal egyénnel szaporíták az udvarlók contingensét.

Ezek ugy körülvevék őt, mint a napot bujdosó-csillagai.

Ha zongorázott, elragadtatássá voltak feloszolva, ha szólt, minden ötleteinek visszhangjai levének, ha rájok tekintett, egyenként a megszemélyesített boldogsággá változtak.

Senki közülök nem akart többé a varázs-abroncsból, melybe Amarantha szépsége bővölte, távozni.

Mindnyájan még igen újoncok valának, hogy az illemnek eléggé hódolhassanak.

Nem csoda tehát, hogy a néninek, ki a lemondáshoz még nem szokott egészen meg, s egy más éltés asszonyságnak, ki különösen szép vendégfürtöket viselt, csak nagybácsi régi sakkozó-társa, Andorfy kapitány maradt mulattatóul.

A Hajósy kisasszonyok pedig, kiket leendő ipam, bár nehéz volna megmondani, melyik ágon, de közeli rokonainak tartott, s kik közül az idősb Amarantha társalkodónője vala, a kisebbik pedig egy híres pesti ügyvéd mátkája – megnyerő külsőjük dacára sem bírtak a megyei esküdtnél, ki Amarantha magasságáig szemcét fölemelni vakmerőségnek hitte volna, gentlemanibb szépelgőre szert tenni.

Ily körülmények közt nekem kellett a megbomlott súlyegyent helyreállítani, s mintha legragyogóbb kedvem volna, mindenütt jelen valék, hol a társalgás esőkkent vagy vontatva ment.

Új tárgyakat hoztam az elviseltek helyébe.

A közönséges dolgokra is vagy éleceim vetettek csillogó szikrákat, vagy képzelődésem meleg verőfényt, vagy kedélyem derült színezetet.

És meg vagyok győződve, hogy műveltségemről minden vendég a legszebb véleménnyel volt, magán a vendég-fogas és vendég-fürtös matrónán kezdve a fekete-cseresnye szemű Hajósy Idáig, ki a tizenöt éves leányok gyermeteg szemérmével és a hódításukra büszke jegyesek ártatlan kacérságával fülíg pirult, ha történetből mátkagyűrtőjére vettem szememet; de még sem bánta, ha a társalgás, észrevehetlen nyomokon, mindig az ő szerelmes pesti ügyvédére tért vissza.

Amarantha néha egy mosolygó, egy elismerő tekintettel jutalmazá áldozati készségemet; azonban, bár minden különösb tetszelgési vágy nélkül, állandón tudta udvarlót elfoglalni.

Ez eddig is így volt.

Viszonyomnál fogva nem ma kellett először a közel-rokon, sőt a házigazda szerepét pótolni, és szórakozást szerezni azoknak, kik másként tán unatkoztak volna.

Évek óta tudtam, hogy midőn vendégek vannak, nekem jut legkevesebb rész Amarantha társalgásából.

S ez nem is lehetett másként oly egyéneknél, kik a gyermekszobában már azon gondolathoz voltak szoktatva, hogy együtt töltendik egész életüket, s kiknek nem volt szükségök ama drága perecket esengve várni, melyekben egy szó, egy tekintet, egy kifejezés vagy egy titkos kézérintés által elbeszélhetik, hogy szívök egymásért dobog.

Mint mondom tehát, most sem vala semmi különösebb akár az én helyzetemben, akár Amarantha magaviseletében.

S mégis – isten a megmondhatója, miért – a régítől egészen eltérő modort vártam volna Amaranthától.

Talán kedélyemben azon vágy borongott, hogy miután ma vagyok először szegény, ő meg ma először kitűnően gazdag partie; tehát előző figyelemmel bizonyítsa be, miként a változott viszonyok mellett is, semmi sem történt olyas, mi kettőnk jövődjét változtathatná.

És miért tehettem volna fel, hogy az Alpáry család a cserepör azon állapotjáról nem értesült; melyről a Bánházak? Hisz eljegyzésünk óta a titkolózásra többé ok nem volt. S ügyvédeink is tudták ezt.

Mind inkább kezdék Amaranthára részvétlenségeért neheztelni...

Végre szépelgőtől egy percre menekülvén, alkalmat nyert a hozzám közelítésre.

Tegnap ki maradásom okát kérde.

Szíves és vidám volt, de arcán mégis lehetett bizonyos izgatottságon kívül egy titkolt aggodalom, bánat vagy merengés jeleit sejdíteni, s legőszintébb hangjain is oly kedély, mely mint az érzékeny *mimosa*, minden idegenszerű érintésre megrezzen – s ilyené lőn most az enyim –, vehete némi elfogultságot vagy tartózkodást észre.

Komoly, sőt hideg maradtam tehát, és rövid feleleteim tanusíták, hogy nem igyekeztem társalgásunkat tovább szőni.

Ez egyébiránt Amarantha előtt különösen föltűnő nem lehetett.

Máskor is voltam ily hangulatban, kivált midőn udvarlói kedvéért igényeimet igen háttérbe szorítottaknak hittem, s ily esetben ő mindig egy pár dévaj élccel fizetett ki azon szótlanságért, melyet gyermekes féltékenységből támadtnak vélt, és mosolyával elűző homlokomban felleget.

De most... ah, most Amarantha kérdő, bámuló szemeket vetett reám. Arca halaványabbá lőn. S mintha feszes magamviselete mélyen sértette volna vagy büszkeségét vagy ragaszkodását, alig rejthető ingerültséggel távozott.

Hűségom nem engedé kiengesztelésére egy lépést is tenni.

S ebéd után, annélkül hogy többet szólhattunk volna, udvarias bókkal, nevető arccal, de szivemben a csalódás fullánkaival hagyám salonját oda. A tajték, mely hazaérkezésemkor lovam zablójáról foszlányokban hullott alá, eléggé elárulta, hogy ercimből véremnek lázasan kellett keringeni, s hogy szilaj indulatoktól hánytatám, és vagy egy férfias eltökélésnek vagy pedig egy eszelős tervnek vagyok csábító varázsa alatt...

Tollat ragadtam, s mátkámhoz e levelet küldém.

Drága Amaranthám!

Tesztvérem vagy-e, vagy pedig kedvesem? Szeretted a barátság melege-e vagy azon forró indulat tüze, mely két életet közös üdvre, s ha ezt a sors nem engedné, közös szerencsétlenségre olvaszt össze... de örökre elválaszthatlanul? Szived, Amaranthám, derült egyformasággal ver-e érettem, vagy azon lázzal, mely a világon csak egy lényért szokott támadni, s mely ha megszűnik, helyébe az érzések halála, a csalódás dermedése, a fásultság jéghidege vagy a csüggedés zajtalan, mozdulatlan álmokorsága lép? Mit tudsz te e titkokról? Gondolkoztál-e helyzetünkről? Megvizsgáltad-e kedvedet? S megvizsgáltam-e én a magamét?

Egy hónap múlva oltár előtt kell állanunk, mint a gyermekszobában kötelességünké tették ezt, midőn te bábokkal játszottál. én meg Árgyilus királyfit olvastam s a tündérek országát legfelebb két mértföldre hittem nagybácsi virágos kertjétől. Akkor minden pillangóban egy átváltozott szellemke röpkedett körülém; a lilium fehér ván-

kosain a szép Titania szendergett, a goromba dongó, mely álmaid vad lármájával háborgatá: egy elutasított vén udvarló volt, tán a pohos gnómok valamelyik féltékeny fajából: a kis prücsök, mely egy kövecs tetejére állva csicsergeni kezdett, egy szemtelen kém vala, mely a sylphidek szerelmeskedéseit kiplerykálta, és a szentjánosbogár egy nemesszívű kalauzzá lőn, mely lámpáját meggyújtá; hogy a fölrezzent tündérek a sűrű füvek biztos rejtekeibe búva további meglepetések nélkül folytathassák örömeiket, míg a hold sugára ragyog, s míg a reggeli nesz a finom hallású lényeknek kiállhatlanná nem válik. Oh, akkor, Amaranthám, sem nekem, sem neked nem kelle még gondolkodni, csak képzelődni és játszani. De most a valót, a komor életet, melynek arcára esupán az igazi szerelem varázsolhat egy mosolyt, látjuk magunk körül... Mikor gyermekek voltunk, én téged egy szárnyas angyalkának hittelek, s te engemet – mert a leányok álmaikban sem képzelhetik a férfiakat angyaloknak – bizonyosan a hős Amadisonak tartottál, s ezen ártatlan években a legbohóbb vélemény is, melyet egymásról formáltunk, elég volt céljainkra, a kedves kis játékokra, mikkel időnket töltők, ha tanulni nem kellett. De most, Amaranthám, a kötelességnek szaka álland be, midőn csak a forró szerelem nem fogja a hűség rózsafonadékai közt a vashilincseket, a kicserélt örömeiben a kényszerűség unalmait, a háziasságban a rabság jelvényeit meglátni. S jutott-e neked eszedbe számot vetni magaddal arról, hogy mi lehetek én egy életen át számodra? Elméledél-e e nagy kérdés felől? Mondd, betöltöm-e egészen szívedet? S ha szeretsz, hiszed-e, hogy nem létezik kívülem a világon más, kit ne csak szeretni, de imádni is képes lehetnél? Apád akarátja, nagybátyám óhajtása azért kedves-e előtted, mert egyszersmind az Isten és szíved, a végzés és hajlam, az ég és kebel parancsa? Vagy tán azért, mert engedelmeskedni tanultál, mert a szabad választásra nem nyílt tér, s mert a megszokás utoljára második természetté válik, s kibékít mindennel, mi érzéseinkkel határozott ellentétben nincs?... Amaranthám! A mely napot nélküled töltöttem, annak percei az unalomé voltak. S mégis a félelem, hogy valaha megbánhatnád gyermeki ésszel adott szavadat, mint árnyékom, szünetlenül kísér. Mit érne nekem egy érdekből kötött viszony, mely a szerelem helyett legfeljebb a kölesönös becsülést, a hó ragaszkodás helyett a hideg bizodalmat hozná nászajándékba? És áll-e valami távolabb az érzés világában, mint a testvér és a szerető, mint a szeretet és a szerelem? Azonban nem függ-e tőlünk, Amaranthám, a convenienciából kötött házasságot, mielőtt sorsunkról megszüntünk rendelkezni, egy kevés tűzpróbára tenni ki?... Mi naponkint láttuk egymást; – *ne lássuk már eszentül hónapokig*. A távolság és különszakadás hűn meg fogja mutatni érzéseink természetét és tartósságát. Más körülmények közt e javaslatom gyöngédtelen, sőt bántó volna, de mostani vagyonviszonyaim – mint te jól tudod – ha egyébkint nem is, legalább az önzés vádjá alól feloldanak.

Midőn tehát e sorokat veszed, már elutaztam.

Hová?

Azt, Amarantha, magam sem tudom még.

Talán az orenburgi pusztára, talán a nubiai nagy sivatagra, talán egy sweitzi magános kunyhóba, talán egy palestinai remeteségbe; de semmi esetre nem a világ zaja és élvezetei közé, hol a szórakozások általi elkábulást irántad közönynek s az ingerek csábjait keblemben föléledt új szenvedélynek tekinthetném.

Ah, nem. Én oltalmazandom magamat minden önámítástól. És, Amaranthám, má-tól hat hónap múlva, épen azon órában, melyben utolszor láttalak, hozzád fogok menni.

Ha csak egy napot is késném, vedd azt érzéseim megváltozásának, és büntess hideg közönyöddel.

De ha pontban a kiszabott órán látsz kastélyodban, kérlek: *tűzz egy fehér cameliát kebledre*. Mert ez fog jele lenni, hogy te is szeretsz még, és szeszélyemért megbocsátottál.

Igy aztán vádak, felvilágosítások, vallomások nélkül mehetünk az oltár elé.

Élj boldogul, Amaranthám, s gondolj mentől többször a te

hí Arthurodra.

Utóirat: engeszteld ki atyádat – kit alázatosan köszöntök – mostani lépésem iránt.

Nagybátyám kertjét s főleg a fehér cameliákat fogadd ápolásod alá, mert ezek kényes virágok, s mindig egyenlő légmérséket igényelnek. Legjobb lenne, ha onnan minden cameliát magadhoz vitelnél... Ah, Istenem, tudom, mennyire szükséges volt jövendő boldogságunkra nézve érzéseinket tűzpróbára vetni, s mégis néha azt hiszem, hogy ma írtam a legostobább levelet. Itélj kimélőn

Arthurodról.

Alkonyodni kezdett, de nyugtom nem volt.

Távozni akartam, mielőtt érzéseimmel új harcot állanék ki. Azonban nagybácsim kocsija még nem érkezett Tolnáról vissza, és *remise*-ünkben apám dísz-hintóján kívül – mellyel húsz évvel ezelőtt, mint királyi biztos, valami tisztújítási kihágás megvizsgálására a szomszéd megye székhelyére utazgatott – csak egy régi stájerünk vala, kegygő küllőkkel, kopott kassal s oly rúddal, mely dacos lovak vagy kanyargó lejtők számára nem látszék elég szilárdsággal birni.

De fogyatkozásainak összevege mégis kevesebb vala, mint türelmetlenségem.

Befogaték tehát, s a széles világba indulék.

Kedves nyárilakunk Maresának, a vén szakácsnénak maradt fölügyelete alatt.

Mily szép meglepetést készíték nagybátyámnak, kit kalandori ötletemről tudósítani csak később akartam!

IV.

Mentől kevesebb ismerőssel kívánván találkozni, Pápának s onnan Mosonnak vettem utamat, hogy Brucknál a vaspályára érhessek.

Egész éjjel szekeren voltam, s az ócska jármű, bár kereke oly csikorgó volt, mint a megunt élet, másnap délutánig dicséretet érdemlő kitartást tanusított.

Azonban végre a közelebbi záporosók által megszaggatott helyekre érkezünk, s midőn kocsisom egy söppedéket kikerülni akarva, igen gyorsan fordította lovait, a rúd tengelyszege és egyik kerék széttört.

Tehát, noha minden nagy sérelem nélkül, a földre csücsültünk.

De az ily helyzetek valamint nem mulattatók, szintugy arra sem valók, hogy a teen-

dők körül lángeszű ötletre vezessék az utast, mely érdemes volna írás és nyomtatás által közzététetni.

Csak azt említem, hogy már bealkonyult vala, míg a legközelebbi helység kovácsához vonszalkodhatánk.

– S mikorra lehet szekerem kész? – kérdém.

– Holnap délelőttre – válaszolá a kovács.

– Előbb nem-e?

– Semmi esetre.

– S hol van itt egy vendéglő?

– A helységházánál kaphatna az úr szobát, ha a tekintetes komissio már elutazott.

– Inkább szeretnék fogadóba szállani.

– Azt nem tanácsolnám, mert Áron zsidó épen költözködik, s mindene a legnagyobb rendtelenségben.

– S ki itt a földesúr?

– Gróf Z... ő méltósága.

– És gazdasági felügyelőjét nem Földesy Kálmánnak hívják-e?

– Szolgálatjára, uram.

Megörvendettem, mert Kálmán jurátus-pajtásom és különösen víg fiú volt.

Három év nem változtathatá meg.

Ő most is nagy toasztozó és szájas népember.

Vérmérsékünk különbsége volt az ok, melyért egymáshoz vonszódánk. S miért higgyem, hogy rokonszenvem alapját nála már többé fel nem találok.

– Vannak-e nők a háznál? – kérdém.

– Egy láb sincsen a fehérceledeken kívül – válaszolá kovácsom.

– És a földesuraság?

– A gróf Pozsonyban mulat, a grófné pedig Párizsban lakik.

Csak keveset változtatva öltözékemen, a kastélyba siettem, mely a helységtől jókora távolságra fekvék.

Az alsó emelet több szobái kivilágítva voltak.

A gyertyacsillám után indultam.

Nevetés és zaj hangzott fülcimbe.

Poharak csendültek.

A sürgő legény egészen ignorálni látszék megjelenésemet, oly természetesnek találá azt, s én sem tudakoltam tőle semmit és senkít. Benyiték egy kis szobába, onnan egy nagy terembe.

– Arthur! Kálmán! – e kettős kiáltás hangzék, s némított minden beszélgetést el.

Az asztal körül ülök, kiknek nevét többnyire rögtön elfeledém, de a kik, egy hallgatag öreg úron kívül, mind vidám cimborák voltak, az új vendég érkezésén majdnem úgy valának elragadtatva, mint maga a derék házigazda.

Csodálatos azonban, hogy az elősoroltak közül az első percben épen azon hallgatag öreg neve, ki meg sem mozdult, ki szemét sem veté rám, ragadt meg elmémbe, és oly kitörölhetlenül, mintha emlékezetem táblájára beégették volna.

Pedig e név kacskaringós és hosszú vala.

Sankansakhanrah Telhat Almalek vagyis *doctor Justus Amadeus Feniente de Sacovido*: így mutatá be nekem őt Földesy Kálmán barátom.

Mint később vettem észre, a társaság doktorunkat egyszerűen csak Taddénak hívta: de a poharazás közt is mindig némi félénk tisztelettel fordultak felé azok, kikhez szólni méltóztatott.

Istenemre, különös ember is volt ő, hideg, részvétlen és megdöbbenő tekintetével, a baziliskusi szemekkel, a gondolkodó tar homlokkal, az arc millió redőivel, a magas összevont szemöldökkel és a kiszikkadt testtel, melyet vagy az idő vagy a tapasztalások súlya meggörbesztett, melyet vagy a szenvedély vagy a szenvedés, ki tudná mikor, múmiává aszalt, hogy a hol megjelenik, mint a túlvilágról visszatért, iszonyt és titkos kíváncsiságot ébresszen maga körül.

Istenemre, különös ember volt ő, jelentő némaságával, mikor hallgatott; s tiszta, fiatal-ércű mély hangjával, phantaszticus eszméivel és sajátságos világnézetével, midőn beszélt.

Tapasztalatai pedig, melyeket közlött, melyeket átélt... ah, azok izgatának és tompítottak, mint a mákonynedv!...

Hosszasan néztem reá, hosszasan és merőn, míg kijelelt székemre leülni tudék.

A társaság nem volt meglepve bámulatom miatt: mert kétségkívül az első találkozásakor hasonlóan esett át.

Azonban ők, mint később hallám, már napok óta voltak Taddéval, s körében a megszokás által valamivel szabadabban lélekezének.

Aztán alkony óta poharaztak, és a bor bátorrá teszi a szerényt, közlekedővé az óvakodót is.

Kálmán pezsgőt hozott fel s johannisbergit.

Ugy látszik, megérkezésem ürügyül szolgált még az eddiginél is vígabb dáridóra.

– Csak cigányaim jönnének! – kiáltá nyugtalanul Kálmán. – Már rég itt kellene lenniök. Zene nélkül nincs zamata a bornak, nincs melege a vérnek, s nincs hangja az időtöltésnek.

– A cigányok az előszobában vannak – szólt Taddé doktor, lesütött szemeit fel sem emelve és oly halkán, mintha csak magában beszélt volna.

Kálmán föl pattant székéről, s az ajtó felé sietett, de mielőtt oda érne, a kilincs nesz nélkül kezd emelkedni, s a brugos barna arcát vigyorgó ajkaival, fehér fogával és szemtelenül alázatos tekintetével betolja az ajtónyíláson.

Bámulva fordítók Taddé doktorra szemeinket.

– A legjobb hegedűs a lakodalman maradt – mondá ez ismét halkán és elmélyedőn.

– Hogyan? – szólt Kálmán. – ...Hej, Marci, hol van Pista?

– Csulay úr semmi módon nem eresztette, s midőn szökní akart, hegedűjét foglalták le – mentegetőzék a brugos.

– Jobb lenne – mondá Taddé, merőn nézve tányérára, mintha az varázsjegyekkel volna beírva – ...valóban jobb lenne, ha e cigányok később muzsikálnának; mert most éppen rossz órájokban vannak, a taktust mindig el fogják véteni, s utoljára egészen belezavarodnak.

– Már ezt nem hiszem... ez lehetetlen... minél többet ittak, annál jobban vonják – szólt Kálmán. – Hej, fiak – kiáltá –, jertek be, húzzátok rá!

A muzsikások kezdtek az ajtón rendre belépni, de a mint egyenként megláták Taddé doktort, összehúzzák magukat, ijedten tekintének szét, fészkelődtek, hátráltak s ki-ki igyekezék minél tovább esni tőle.

Végre a strimmeléshez fogtak oly hosszan, oly lassan, mintha hangszerek most volna először kezökben. Egy-egy húr elpattant, a nyirettyű szálai szakadoztak, s közben a klarinét feljajdult, rekedten, sivitón, mintha megrepedt volna.

– Kezdjétek el – mondá Taddé doktor szokott modorában, s állandón a tányért fixirozva.

Erre mindenik cigánynak szeme kidüledt, mintha üregéből biztosabb helyre akarna szökni, s e desertzióra csak a kedvező alkalmat lesné.

Taddé doktor feje egy kevéssé megmozdult, mire aztán eszeveszett kapkodással fogtak művészeink egy zűrzavaros hangversenyhez, mely mindinkább a macskazenéhez kezdett hasonlítani, s esupán a szerenesétlen dádék kiképedt s kétségbeeső arca kezkeskedék arról, hogy mindez nem szándékból és bosszantásunkra történik.

Végre a gordonos nyirettyűje a rézhúrok felett táncolt, s történetből sem érinté azokat; a klarinét hosszas küzdés után rívott néha fel: a többi hangszerek kiszabadítván magukat az időközök és dallam békói közül, függetlenül száguldoztak jobbra-balra, mintha mindeniknek az volna feladata, hogy a másikkal össze ne találjon.

Egészen ámulattá váltunk e bőszejelenetre, midőn a zene-zűr rögtön megszűnt, és síri esend állott be.

– Takarodjatok, semmirekellők! – kiáltá Kálmán, s a cigányok sápadtan sompolyogtak az ajtó felé, fél szemöket mindig Taddé doktoron tartva, mintha legalábbis attól félnének, hogy tekintetével köntöseiket vállukról vagy hangszereiket kezeikből húzza ki.

– Üssük össze poharainkat – szolt Taddé akkor a társasághoz.

Kálmán, a háziúr kötelességénél fogva s két bátrabb fiatalember hősi elszánással érinték a csodálatos idegen üvegét, mi azonban csak egymásét.

– Uraim – mondá a doktor hideg mosollyal –, ne bámuljanak a történeteken. Muzsikusaink, mint megjegyezni szerenesés valék, nem voltak órájokban, s vannak perceek, midőn mindent fonákul szoktunk tenni, és minden szándékunk vagy eselekedetünk hozzánk nem méltón üt ki.

Ezzel Taddé, iszonyú meglepetésemre, rámtekintett, mintha arcomról is valami kába tényt akarna kiolvasni, mely állításának bizonyítmányul szolgáljon.

Minden vér fejembe tódult.

Szememet nem tudtam ugyan feléje emelni, de érzém, hogy baziliskusi nézése rajtam pihen, merőn és átszegző éllel.

– Egyébiránt – folytatá – a cigányokat még közelebbi találkozásom emléke is zavarhatá.

– Hogyan? – kérdé Kálmán.

– Épen ma három hete – szolt Taddé doktor – Sopronból Cenkre utaztam, szokásom szerint gyalog, s midőn egy kerítés mellett mentem el, az ösvény körül sütkörözve leltem az egész bandát. Lovaik a fűzfákhoz voltak kötve, néhány kopott átalvető hevert a földön. Szalonnadarabokat pörköltek, s a zsírt fekete kenyereikre csepegtették. Közülök csak egy nem vett részt a szakácskodásban, hanem borzas fejével egy göröngyöt ütögete, s iszonyúan jajveszékelt. „A fogad fáj, ugy-e?” – kérdém saját nyelvöken, melyet Kelet-Indiában tanultam. „Nem is esoda – tevéem hozzá –, hiszen te csak félcigány vagy, s a gyenge fogakat anyádtól kaptad.” A fiú csodálkozva tátá ki száját, s én hirtelen lehajolván, „nyisd fel szádat, még jobban” – mondám. Ó rám

mereszté szeméit. „Mit bámulsz?” – szólék. „Ime, a fogad a tenyercemben. Már esendesen sütheted te is szalonnádat...” Ekkor a tudatlanok mohó kíváncsiságával fogott körül az egész banda. Végignézttem rajtok, szokásom szerint. „Mit látok?” – mondtam méltó bosszankodással mutatva egyikre. – „Ujjadon egy arany gyűrű van, melyet tegnap loptál. Szemedből olvasom. S te vén gordonos, ki az ő háta megett állsz, még most is azon töröd a fejedet, hogy azt miként orozd tőle el, mert szeretődnek akarnád adni, kit féltesz és kényeztetsz. De én tanácslom, hogy a gyűrű holnap estig a tulajdonoshoz visszakerüljön, másként, büntetésül, mindkettőtök fogait a határidő kitelése után a zsebembe pakkolom, hogy olyaknak ajándékozhassem, kik megérdemlik a mindennapi kenyeret, de nincs mivel azt megrágnák.”

– Csodálatos! – kiálta fel Kálmán. – Mátkagyűrűm éppen tegnap három hete veszett volt el, s bár érette mindent összehányaték, csak harmad napra leltem meg öltözködő asztalomon.

Könnyen képzelhetni a hatást, melyet e nyilatkozat reánk gyakorolt.

– Önben tehát egy híres fogorvost is tisztelhetünk? – szóló alázatos hangon az, ki először merészelt volt Taddé doktorral poharat koccintani.

– Ön tehát Lavater tanítványa, és tud az areból olvasni? – kérdé szerényen a másik pohárkoccintó.

Taddé doktor vállvonitva mondá:

– Ha üres időm van, akkor ily csekélységekre is fordítok némi figyelmet.

– Ah – tudakolá Kálmán –, talán éppen ön volt, ki Csulaynak is megjósolá, midőn mostani menyasszonyának apjától gorombán elutasított, megjósolá, hogy hét nap alatt maga az apa fogja őt leánya elvételére fölszólítani!

– Ezt – szóló Taddé doktor, ismét vállvonitva – nem vala nagy mesterség megjósolnom; mert tudom, hogy az apa minden nyersesége dacára légyszívű, és a lány arcára tekintvén, kétségtelen nyomait láttam oly idegkórnak, mely a hozzá hasonló természetűeknél a tetszhalálhoz közelítő aléltásba megy át, s többé nem gyógyszerek, hanem csak egy nagy, egy véletlen öröm vagy iszony által orvosolhatók.

– Igaz – mondá Kálmán –, Laura kedvesének távozása után heted napra merőn, mozdulatlanul feküdt kórágán. Arcáról elköltözött az élet, a vér és kifejezés. Viasznyomattá lón az, sárga, átlátszó, lélektelen szépségével, s csak az eléje tartott tükör lassú elhomályosodásán lehetett még észrevenni egy kevés lélekzést, egy halk küzdését a létnek az utolsó percek ellen. Ekkor lépett a beteg ágyához az apa, karján hozva Csulayt. Ime, leányom, mátkád itt van! – kiáltá az ájult fülébe... s miért akarsz menyegződtől elkésni? E hangra Laura megrázkódék, felnyitá szeméit, és egy éles sikoltással rohant kedvese karjai közé.

– Ah, ez a szerelem! – sohajtám most én, Kálmán rövid elbeszélése által lelkesülten.

– Csak sokjába ne kerüljön önnek e nézet! – szóló Taddé szigorú, majdnem feddő hangon.

Hídeg futott át testemen, és szivem néhány erős dobogást tón.

– Én – folytató kevés szünet után –, én Észak-Afrika nagy sivatagain s különösen a nubiai pusztákon megismerkedtem a világ legtombolóbb szeleivel, melyek egész városokat temettek már homok közé. Találkoztam az égető *sirokko*val, a fojtó *samum*-mal, és a makaes, a tágítani nem akaró *esamsim*mel; de örökké erejükből mértem meg mulékonyságukat. Ellenben Közép-Ázsia paradicsomi hegytérein állandó kísérom

volt egy kedves szellő, mely mindig fürteim körül játszott, és mindig törölt le homlokom verítékéből valamit. Tán százszor is kifáradtak addig a szélóriások, míg ezen igénytelen fuvalom könnyű szárnyait aléltan leereszté.

– Ah, mily szép parabola ez a szenvedélyes szerelem ellen! – kiáltá Kálmán egészen felbátorítva Taddé doktor szavai által.

Most a rejtélyes idegen megint poharat emelt, s mindenik koccintott vele.

Csak én vonakodtam, attól félvén, hogy közelítésem által alkalmat nyujtok neki még mélyebben tekinteni szívem redői közé.

– Ön, doktor úr, ugy látszik, az egész világot beutazta – szólt egyik cimboránk.

– Sok helyt fordultam meg – válaszolá a kérdett –, mert ismerni akartam a természet titkait s főleg az embert: azonban életem javát Keleten töltém, *Alhikmet*nek, a vén törpének a társaságában, ki kétségkívül a világ legnagyobb elméje.

– És talán híres bűvész is? – közbevágott Kálmán egy kevésbé hetykén, mit a pezs-gő s rajnai hatásának tulajdonítok.

– Alhikmet – mondá összevont homlokkal Taddé – felül áll az én dicséretemen s azok megtrámadásaín, kik őt nem ismerik. Bátyjáról, a magas termetű *Tedzsribet*ről, ki ügyességeért még az öszvérhajtóktól is nagyrabecsültetik, csak annyit említhetek, hogy sok történet már a földön, melyről könyveitek semmit sem beszélnek, de a melyről ő bő fölvilágosítást adharra. Szóval: Alhikmet maga a bölesesség, Tedzsribet pedig maga a tapasztalás. Valóban nincs ezeknél jelesebb egyén egész Keleten. S megval-lom, hogy a mi kevés emelkedettség bennem van – a bűvészet adományát is odaértve –, mind Alhikmetnek köszönhetem: a mennyi életrevalósággal bírok pedig, azért őszinte hálaival Tedzsribetnek tartozom, kivel együtt utaztam, ki számomra forrásokat nyitott, a hol mások szomjaztak, és eleséget keresett, hol a sivatagokban az éles szemű hiúz étlen holt meg, s a struc kövecesekre sem talált, mellyel gyomrát megtöltse.

Taddé doktor szavai különös érdeket ébresztettek a társaságban, főleg Alhikmet iránt, kit ő híres bűvészként említett.

De Kálmán, mert észjárása inkább anyagí irányú volt, most némi csekélyléssel kez-dett beszélni minden esodaszerű és megfoghatlan felől; míg viszont egyik asztaltár-sunk, ki a delejességet főbb jelenségeiben ismerte, természetesen állítá azon ma-gasztaltságot is, midőn a lélek az érzékek korlátaitól ideiglenesen megválík, hogy szabadon uralkodván a teren és időn, lásson és jósoljon, mint a proféták, vagy szelle-mekkel társalkodjék, mint a mágusok.

Taddé doktor e viták alatt merengésekbe sülyedt.

Szemeit megint a tányérra szegzé, s arca a fölgerjedés és nyugalom azon sajátos vegyületét ölté föl, mely midőn reá tekinték, szívemet mindig lázas mozgásba hozta.

Mentől hevesebbé lón az eszmecseré, s mentől távolabb szakadtak egymástól a nézetek, annál inkább érzé közülünk mindenik, hogy egyedül csak Taddé véleménye volna a delejesség kérdése körül rendkívüli érdekekkel bíró.

Ezen közös meggyőződés, mely mindnyájunknál egyszerre hágott tetőpontra, okozá, hogy arcunk, mintha paranesszóra történnék, rögtön és együtt fordult Taddé felé.

– Más alkalommal közleni fogom csekély véleményemet – szólt ez, akaratunkat kitalálva. – Most lehetetlen. Bocsánatot kérek, de most lehetetlen: miután épen a ti-zenkettőt üti, s akkor én pontosan le szoktam fekünni.

Hogy hol hallott a doktor óraütést, azt senki nem tudta megfogni: de ösztönszerűn nyultunk óráinkhoz.

– Csodálatos, nálam csak félperccel haladta meg a tizenkettőt – mondá Kálmán észrevehető meglepetéssel.

A többiek, kiknek rendetlenebb órájuk volt, a mutatót egyszerre kezdék hátrább vagy előbb húzni. Oly babonás hittel valának Taddé doktor iránt, ki azalatt szemét tányéráról levonta, székéről csendesen fölemelkedék, s közülünk kinek-kinek kezével búcsút intve, lassú léptekkel ment a termen át egy oldalajtó felé.

– Jó éjt! Jó éjt! – kiálták utána cimboráim.

– Jó éjszakát, *Sankansakhanrah Telhat Almalek* úr! – szólék lassú és tartózkodó hangon, midőn mellettem haladott el.

Mert Taddé doktor annyira hatott már reám, hogy e hosszú és rejtélyes név nélkül nem is tudtam többé képzelni őt.

V.

Szobámat – mert mi is csakhamar eloszlánk – igen csinosan butorzott salonnak találám, mely az alváson kívül minden egyéb comfortra alkalmas volt; de a kertre nyíló nagy ablakajtó miatt, miután az függönnyel sem lőn ellátva, és a hold mesés világossággal ragyogott, alig hihetném, hogy valaha Morpheusnak kedvelt menhelyévé legyen.

Azonban bágyadt valék, nohá egyszersemind idegizgatott és nyugtalan kedélyű.

A mint öltözékemet levetni kezdém; az ágy mellett fekvő asztalkán egy pergament körösű könyvet láték.

Címlapjára tekintettem; de arabul volt írva, s elolvasni nem tudám. Mielőtt azonban a nyomtatványt kezemből letettem volna, a szomszéd szobában, mely csak egy keskeny falajtó által volt az enyémtől elválasztva, néhány száraz köhögést hallék, miből meggyőződtem, hogy Kálmán a doktor Taddé egyik szobáját foglalta számomra el, és a másikban maga a titokszerű különé fog alunni.

– Boldog Isten, mi minden történhetik velem még ez éjjel! Ah, egy bűvész szomszédom! S ime, körülem, mint épen most veszem észre, csodás ábrájú réz- és vaseszközök hevernek... hihetőleg a mágiára tartozók! Egyedül a szélrózsát s a légmérőt ismerem közülök. Ezekben bízom, de a többiek gyanus természetűek lehetnek. Mi lesz álmomból! Csak legalább a hold ne sütné oly kísértőn, oly csábán, mintha eszemet akarná agyamból kiincselegni... Ah, Amarantha nézi-e most a bűbájós holdat?... Fogadni mernék, hogy Taddé doktor valami nagy ostobaságot vett arcomon észre... Hűm! Eddigi utazásom regényes volt, s mégis fázom, mintha félnék, hogy az ezentűli is regényes leend. Pedig szeretem a meglepéseket. Azonban mégis igen közel van hozzám Taddé doktor, s horszeszes üvegéből még vagy egy ördög kiszaladhat... Ah, alszik-e már Amarantha?... Csak legalább a hold lenne kissé szerényebb, s ne sütné egyenesen szemembe!... Még csak az kell, hogy szomszédom horkolni kezdjen. Szép éjem lesz!

Ezen sohajok szakadtak keblemből, ezen érzések himbáltak kedélyemben föl és le.

Hangulatom néha az aggodalomé, néha a visszaemlékezésé volt. Majd tréfáltam félelmem fölött: majd pedig féltem saját tréfás ötleteimtől.

Végre a bágyadás kezdett a többi benyomások felett uralkodni.

A hold mintha csak néhány órára lett volna szorítva minden bíbájának kifejtésében, oly nyájasan, oly ígészőn mosolygott.

Hódításainak minden titkát föltárta, a szép nőként, ki az élettavas végperceiben vágyik még egyszer szerethetni, hogy aztán a kielégített kéj emlékével, mint esillogó fátyollal takarhassa be az unalmas jövő sápadt arcát.

Megnevezhetlen vágy vont szellemkarjaival feléje.

Keblem emelkedék. Vércerem földagadtak, mint a forrás, mely az égből leszállott cseppek által duzzadoz, zajlik és szétárad...

Elhagytam ágyamat. Ellenállhatatlan varázstól esábíttatva közelgeték az ablakajtóhoz.

Kezem a zárt halkán érinté, és a lépcsőn, a kertben voltam...

A csillagok nevetőn néztek reám. Mindenik szebb volt és kacérabb, mint máskor. Az ég sötétkékek mennyezete közelebb vonult fejemhez. Egy tündérek által szőtt baldachinként borított el tiszta legének reményszínével és vékony, átlátszó fellegeinek ábraképeivel.

A magnoliák s melastomeniák ingerlő illata mindig kiebb esalt.

Már a kert sétányain valék...

Nagy meglepetésemre e kert egészen hasonlított a miénkhez.

Az ösvények tömkelege, az árnyas lugasok, a kőszobrok, a szőlőkút, a vízmederben uszó aranyhalak, mind a miénk voltak; de még vonzóbb, még vidámabb hatást gyakorolva kedélyemre.

Ah, a virágok kelyhei tüzesebbek, balzsamosabbak, levelei zöldesebbek, frisebbek valának.

Különösen a fehér cameliák a hatyu tollánál... oh, nem – egy szeplőtlen szűz első gerjedelménél tisztábbaknak látszottak.

Egy fővényszem sem mert közelíteni hozzájuk.

A rondább bogarak szégyenkedve buvtak a göröngyök közé, s csak azok, melyeknek szárnyok csillogott, lebegtek módosan, tisztelettel, kedélyesen a kert nemesebb virágai körül. Még a lepkék is feledék ledérségöket, s a büszke rózsató és a szende liliom felett állandó hűséggel himbáltak. Annélkül, hogy gyöngédtelenül ostromolják bálványaikat, igyekeztek körétől messze nem sodortatni, sem egy könnyelmű szellő, sem egy hitegető illat által, mely őket új szépségek felé kívánta szédíteni.

A madarak pedig a bokrok sötétebb árnyaiból kilépve, oly édes zengzetű dalokkal üdvözlék a dicső éjt, mintha egy *peri* visszahívta volna őket a paradicsomba, honnan az első bűnös emberekkel elköltöztek, hogy mindenütt követve őket, vigasztalják keserűségekben, emeljék a magány szent óráin a mindennapiságból ki, s elevenítsék kedélyeikben fel azon magas összhangzás sejtelmét, mely az Isten akaratja, az ég törvénye s a gyarló halandók életszüksége.

Soha képzetem sem volt hasonló éjről, pompájával, kellemeivel!

A ragyogó phantázia és a tölt szív éje volt ez, mely kimeríthetlen bíbájával hirdeté mulékonyságát...

Minden fűszálra kíváncsian néztem, minden úton félve haladtam tovább, aggódván, hogy a varázs, mely körülfogott, rögtön elenyészhetik.

De midőn egy keskenyebb ösvényre léptem, hol a falevelek fürteimhez értek, s a kinyulóbb ágakat kezecimmel hajtám félre, előttem s körüllem lassú nesz és suttogás támadt.

Tán a szellő beszélt megijedve a virágoknak kedvetlen titkok felől, tán a messzelátó fák értesíték az ágaikon ringó madarakat rossz híreikről, tán a sürgő bogaracsák hoztak a fűszálaknak nyugtalanító tudósításokat,... mit tudom én, de annyi bizonyos, hogy az egész növény- és állatvilág minden költőibb természetű egyénei észrevehető aggodalomban valának.

E közmegegyezés növekedett, midőn a szajkók nagy hévvel kezdetek szökdösni, s rekedt hanggal jobbra-balra sürgető rendeleteket osztani, melyeket én – a madárnyelvben járatlan lévén – nem értettem ugyan; de annyit mégis gyaníték, hogy valami fontos vendég érkezéséről van szó.

Azonban sejtelmem teljes meggyőződésé izmosult, midőn a keskeny ösvényről egy kis térre léptem, melynek háta mögött sötét romok heverték repedt falakkal és csonka-béna ablaknyílásokkal; két oldalán pedig nyílt sétány vonult egyenes irányban virágágyások és virágbokrok közt.

Mindenik romablaknál egy-egy tisztes bagoly állott, s fejét alázatosan hajtogatá, mintha valami elfogadó bizottmányhoz tartoznék, mely az egész kert repülő és mászkáló népeinek hódolatát tolmácsolja.

Kivánságom határtalan lón.

S csakhamar egy fehér szakálú, száraz termetű, de erélyes mozdulatú törpét láttam, széles uti-saruvál lábain, térdig érő *burnusszal* hátán és göresös vándorbottal kezében.

Időkora már nagy lehetett ugyan, azonban még sem vettem észre a betegeskedés színét arcán vagy az erőtlenség nyomait magatartásán.

A térhez, melynek szélén állottam, közelített.

Minden virág – kivévn a legprózaibb hírben levőket, melyeket költő nem énekelt meg, menyasszony nem fűzött koszorúba, és szerelmes nem választott örömeinek vagy bánatainak jelvényéül – unatkozva fordítá el fejét, midőn a komoly törpe mellett haladott tovább; az énekes madarak pedig gyorsan buvtak a lomb közé, és sarujának neszére már elaludtak.

Csak a kopogtató harkály, mely gyakorlati eszéről volt ismeretes, a hosszú életű holló, mely a jóslás mesterségével kontárkodék, a következetes jellemű kakuk, mely mindig ugyanazon jelszavakat hangoztatja, s a szarkától kezdve a mátyásig a tudományosság külháza után kapkodó és affektáló modoraikról nevezetes tollasak valának iszonyú sürgés-forgásban, s igyekeztek a nagy idegen iránti tiszteletüket mentől lármásabban tanusítani.

Szóval: a fogadtatás bár eléggé zajos volt, a részrehajlatlan vizsgáló előtt felőlőn hidegnek látszék.

De a kis törpe figyelmébe sem vette a történeteket, hihetőleg jól tudván, hogy a kik részén vannak, kevés tekintetre érdemeseek; a kik pedig neki nem hódoltak, sokkal phantaszticusabb lények, mintsem megtéríthetők volnának.

Ő egyenesen felém tartott.

Kalapot emeltem bizonyos félénk tisztelettel; de a mely még sem volt a Taddé doktor iránt érzethez hasonló.

– Én Alhikmet vagyok – mondá minden ceremonia nélkül magát bemutatva.

– Van szerencsém nevére már ismerni – válaszolám lovagias bókkal.

– S önben kétségen kívül Bánházy Arthurt tisztelem, ki közelebbről egy régi és kedélyes viszonyt bontott fel, különböző ürügyek alatt ugyan, de főleg mégis azon célból, mert egy eszményképet óhajtana találni, és erős szenvedélyű szerelem után vágyik.

Nem tagadom, hogy Alhikmet úr oly mélyen nézett kedélyembe, mint csak a valódi bölcséktől várni lehet.

– S ön most is kítűzött szándéka mellett van?

– *Forever*, Alhikmet, hogy magyarán kimondjam.

– Egyik őszinteség a másikat vonja maga után – válaszolá a törpe. – Megvallom tehát, hogy módomban van kívánságát teljesíteni.

– Lehetlen – kiáltám.

– Sőt igen könnyű – válaszolta hideg nyugalommal.

Nyakába szerettem volna borulni, de evégett igen meg kell vala hajolnom, mi a bölcsék irányában eddig nem volt szokásom, s tudatik, hogy az ember hamar alig változtathatja meg régi természetét.

Alhikmet utitáskájába nyult, s onnan egy gyűrűt vont ki, melyet *solitaire*-nek kellett tartanom, noha a nagy gyémántkő, mely közepében állott, ugy sem ragyogott, mint a közönséges kavics; de arany foglaltványa a legszebb zománcú volt, s ha nem csalódom, bizonyos jegyek által *talizmán*na vala elkészítve.

A törpe mutatóujjamra húzta a gyűrűt.

– E varázsgyűrű igen könnyűvé teszi önnek – mondá oktató arccal – az ideál megtalálását, továbbá keblében a szenvedélyes szerelemre erős hajlamot fejt ki, s hogy önt a hosszas keresés unalmaitól kímélje, míg csak kezén hordja, a napot és éjt szembetűnőleg rövidde változtatja. Aztán a gyűrű titkos tulajdonaihoz tartozik az is, hogy gyémántja az ön vérenek élénkülő forgása által mindig tisztább fényt nyer, s a szenvedély mérfokai szerint oly ragyogásra is emelkedhetik, mellyel a mennyboltozat semmi fénye nem versenyezhet. De fájdalom, egy rossz szokása is van, tudniillik a kiábrándulás első pillanatában szétpattan, s többé össze nem forrasztható. Talán felesleges még megemlítenem, hogy a lány, kiben ön eszményképét leli fel, a gyűrű csillámától elvakítva előbb-utóbb viszonzni fogja az ugynevezett örök és óriás érzéseket, melyek mellett az ésszel igen rosszul szoktunk gazdálkodni.

– Ah, Alhikmet – kiáltám elragadtatással –, mily boldoggá tesz ön.

A törpe mosolygott.

– Alhikmet – folytatám –, ön a világ legbecsesebb kincsét ajándékozá nekem!

– Kérem alásan – közbeszólt a törpe, kezét dörzsölve –, mostani viszonyaim, fájdalom, nem engedik, hogy talizmánomat egészen ajándékként adhassam. A szükség kényszerít érette egy kevés díjt kérnem.

Megütődtem, mert eszembe jutott, miként a gyors elutazás miatt magamhoz nyolcszáz forintnál többet nem vehettem.

A törpe látván zavaromat, nyájasan mondá: – Díjul csupán azon napokat kérem az

ön életéből, melyek a kiábrándulás kezdetétől fogva az utolsó illúzió széteséséig nyúlnak.

– De hogyan tudjam ezt önnek átadni?

– Bízva csak reám. A legkisebb kellemetlenség nélkül elcsenem én azt öntől.

– Ah, ugyan mi hasznát vehetné e csekély értékű napoknak?

– I lát bátyámnak, Tedzsribetnek, ajándékozom, ki a másoktól elvett időből foltozgatja napjait tovább. Ő mindent a világtól kölesönöz. Nincs semmi sajátja.

– Eszerint Tedzsribet a földön a legnagyobb kalóz! – kiáltám esodálkozva.

– Ne ítéljen kíméletlenül szegény bátyámról. Ő egynek kárt tesz, hogy száznak használjon, s hogy számomra az elorzott élményekből adatokat gyűjtsön finom eszmék gyártására... S tehát rááll-e ön az alkura?

– De hátha ön igen sokat talál életéből kimetszeni?

– Arról ne tartson. Hísz ön józanabb, mint saját maga képzele.

– Vagy hátha soha sem kezdek a kiábránduláshoz?

– Az én károm lesz. Békével elhordozom.

– Topp! Itt a kezem.

Alhikmet lábujjhegyre emelkedett, s tenyerembe tevé kiesiny kezét.

Az egyezés meg vala kötve.

– Induljunk! – mondá ekkor ő.

– Hová? – tudakolám.

– Oda, hol a varázsgyűrű fényleni fog.

Ezzel a kertből kivezetett.

Jól láttam, hogy a mint Alhikmet távozzék, a dalos madarak a gallyak közül megint kidugták fejeiket; az illatos virágok megint lepkék udvarlásait kezdék elfogadni; a baglyok megint oduikba rejtőzének; szóval a kertben az unalom megszűnt, a költészet és könnyelműség pedig elkezdődött...

Utaztunk.

A tájékok gyorsan nyargaltak szemcink elől vissza.

A napok oly rövidek voltak, mint egy serdülő lánykával folytatott társalgás.

S viszont az éjék oly rövidek, mint beszéd közben egy kacér nő kézszorítása, melyet másokkal észrevétni nem akar.

A vidék pedig, melyen először éreztük a lankadást, afrikai hévvel birt.

Beláthatlan rónaság vala.

– Már ezentül – szólt Alhikmet – tevékre szorulunk, és lassan fogunk haladni.

Mélyen sohajték.

Törpém azonban igénytelenül vegyült egy karaván közé, melyhez esatlakozni én is kénytelen valék...

A tevék, mint szokás, sorba állának, s egyenlő lépésekkel haladtak a homoktengeren.

A láthatár rükörtisza volt. A fővény, melyen a szél által még el nem söpört nyomok mutatkoztak, száraz és égető.

Csak sima földet és mennyboltot láttunk. Hegy vagy domb, erdő vagy virány, ember lak vagy szelíd állatok tanyája, sehol nem tünt föl. Körülünk mély esend uralkodik, s a legkisebb hang megfoghatlan távolságból hozzánk sietett. Ha a struc mélán

ballaga oly messzeségben, hová golyókn nem kísérheté, már hallók lábai alatt a homok reccogását; ha a *mannabokor* egy árva madár érkezésekor örömeben megreszketett, mindnyájunk arca a szokatlan nesz felé fordult; ha éjenként a kóbor *sakál* vonított, álmunkat szétűzte e harsona zaj, és ha egy éhes oroszlán bőszen haragjában elordította magát, panasza égi háborúként hangzott. Hosszú időközökkel találkozánk ugyan néhány arab kalmárral, kik elsatnyult tevéik hátán sáaranyat, elefántcsontot, struccollakat és gumit vittek a tengerpartok felé; de mégis, ha emberi alakokat vágytunk látni, többnyire meg kellett saját képeinkkel elégedni, melyeket a délibáb léghen nyargaló óriásokként tüntetett vissza. Azonban eleségünk még volt, és szomjunk enyhítésére tömlőinkben egy kevés lágyemeleg vizet találtunk, mely máskor émelygést s undort okozott volna, de most a havasi források kristálynedvével is frisebbnek tetszett. Midőn pedig a nap heve és a nélkülözés erélyünket megtörni készült, midőn homlokunkra a gond vont redőt, a csüggedés vetett árnyat, midőn szemcink kérdőn és kétségbeesően néztek a végtelen messzeségbe: akkor egy magas természetű férfiú, kinek fején a zöld turbán fejedelmi származásra s nyakába függesztett lant még büszkébb rangra mutatott, vidám arccal lépett soraink közül ki. Intésére tevéinkről leszállottunk. Gyors kezei sátrat emeltek, melynek árnyékába gyülekezénk, s míg a leghőbb déli óra eltölt, oly kedves történeteket beszélt, és oly igéző dalokat énekelt, hogy a felköltött vágyak kebelén csendesen elaludt a remény nélküli jelen, s rövid álmától ismét megerősödve hitté és bizodalommá változék.

A zöld turbános költőnk, tanácsadónk, orvosunk volt, s bár senki sem választotta, természeti jogánál fogva uralkodott felettünk.

Engemet naponkint mindinkább kezdett megkülönböztetni.

Néha szavait kizárólag hozzám intézte, s atyailag bosszankodék, ha nézeteit fölfogni vagy teljesíteni nem tudtam.

Midőn egykor hosszasan suttogott velem a szabályokról, miket karavánunknak követni kellene, szomszédaim irigyen kiáltának föl:

– Allah! Allah! Ugyan mi jelest találhat ezen a fiatal emberen a mi tudós Tedzsribetünk!

A zöld turbános neve iszonnal tölte be.

Tehát ez az, ki életemből egy darabot a maga számára akarna kimetszeni, s ki másoktól ellopott napokból hizik? Szép *métier*, valóban szép!... Csodálom, hogy elég béketűrésem van öt oldalom mellett látni. De ugy veszem észre, a pusztai vándorlás megtörte erélyemet. Hogyan is ne? Hisz eme forró homoktenger, mely sívár végtelenségével és tikkasztó légével körülfog, azon emésztő vágyhoz hasonlít, mely míg ábrándos célok felé kerget, csontunk velejét és akaratunk szilárdságát szívja ki!

Ily okoskodások rámadtak agyamban, midőn Tedzsribetre gondolék.

Szerettem volna neki valami felöltő bosszúságot okozni.

Azonban rendre meg kelle arról győződnöm, hogy nélküle egész társaságunk tönkretutna, s hogy ő végtére számomra is hasznos szolgálatokat tesz...

Karavánunk még pusztább helyekre ért.

Utunk mindkét oldalán döglött tevék csontvázai hevertek s mindig nagyobb mennyiségben.

Tedzsribet biztatón mondá:

– Ezen állatok a szomjúság és fáradalmak miatt hullanak el, s annál több számmal, mentől hosszabb utat tettek, s következőleg mentől közelebb érkeztek valamely nyugponthoz, hol friss ital és árnyék van.

Kétségbeesésünk enyhült vezetőnk okos észrevétele által.

Tikkadt kebellet s alig lélekzelve folytattuk vándorlásunkat.

Órák teltek kínnal, szenvedéssel, s lelkünk megint csüggedésbe hanyatlott.

– Allah nagy! – kiáltá ekkor Tedzsribet, egy emberkoponyával, melyet a fővényből vett fel, lépvén előnkbe. – Ime, erről a húst ragadozó állatok rágták le, mert e hévfokon nem szokott elrohadni a halott, hanem mumiává aszík. Azonban a ragadozó állatok csak ott szeretnek tartózkodni, hol rendszeren táplálékot szerezhetnek, hol a gímfüvet és forrást kap, hol a pálmák körében a hússal nem élő négy lábúak számára növény tenyész, s honnan göbölesordákra és juhnyájokra is lehet ólálkodni. Kétségtelen tehát, hogy valamely termékeny földhez közel érkeztünk.

Lankadt lelkünk ismét fölelevenült Tedzsribet figyelmeztetésére.

Mentünk, mendegéltünk, míg szemünk elé egy árkokkal és töltésekkel körülfogott gyönyörű *oaznak* lombkoszorús fatetői mosolygottak.

A karaván leszökdelte tevéiről, s ki-ki örömittasan rohant egymás karjai közé.

Ekkor vevők észre, hogy Alhikmet, a vén törpe nincs sorainkban.

– Hová lőn ő? – tudakolók ijedten.

– Ne aggódjanak öcséméért! – mondá Tedzsribet – mert ő mindig tovább szokott állani oly helyekről, hol az embernek józan észre nincs szüksége, s ha nem csalódom, e tündérszép tájék aligha azok közé tartozik, melyek iránt mi bizalommal lehetnénk. Tanácslom tehát, hogy mihelyt egy kevés eseséggel és friss vízzel elláttuk magunkat, tüstént távozzunk, mert hosszas ügyelgéseinknek még nagy kárát vallhatnók.

Tedzsribet köztünk akkora tekintéllyel bírt, hogy mindnyájan a gyors elutazásra szent fogadást tevénk.

VI.

A pusztai homok betódulása ellen emelt töltéseken valánk, honnan keskeny lépcsők vezettek alá. Fáradt tevéinket Tedzsribet vitte azon oldalra, mely a széljárásoknak kitéve nem lévén; törpébb kerítvényekkel van védve s könnyen megmászható...

Mily lárvány tárult szemünk elébe!

Ah, bizonyosan az örök tavasz tanyáját fedeztük fel, hol a természet még hírből sem ismeri az erők apadását és a szépség formáinak halványulásait.

A királyok leggazdagabb virágháza, a két világból összegyűjtött növénykincseivel, szegény és változatosság nélküli ahhoz képest, mit most a szabad lég alatt magam körül szemlélttem.

Az ellentétek egyesültek, hogy tündéri varázsaikkal izgassák érzéseinket.

A sötétzöld fenyő vörös virágú gránátfákkal, fehér rózsával és jó illatú jázminnal ölelkezék. A clematis folyondárai felnyargaltak a komor alakú somra, mely karesú babérok, szeszélyes orchideák és a szerelem játékaikról suttogó mirthusok közt lakott. Az erős eserfa meghajolt a legesodásabb színű növények terhe alatt, melyek büszke koronája körül szélesen elterjedt függőkeretet alkotának, hol a gallyakon gyémánttűzű

kolibrók röpkedtek, és az indákról gerezdékben esüngtek le miriádjai a fényes rovaroknak.

Tündér ég és tündér föld!

Ha feltekinték, a tiszta láthatáron csak azon vékony ködöket láttam, melyek az összegyűlt virágillatból támadtak; ha pedig szememet alá fordítám, a fűszert lélekző bokrok tövénél, aransárga fővényel behintett ösvények kanyarogtak, melyeken a szétszórt kristálykövecskék megtörék a nap sugárait, s a rubin- és smaragdtól kezdve minden drágakő fényét visszatükrözték, ugyanarra, hogy e csoda-vidék járdái szobrok valának a díszöveknél, melyeket művészi kezek himzenek az országnagyok és fejedelmek számára...

Társaim, kik Tedzsribet tanácsát szentfrásként követték, mind eloszlottak a szükséges vásárlatok beszerzésére; de én, hogy semmi költőietlen benyomás meg ne zavarja élménycímet, óvakodva kerültem ki a zajosabb helyeket, s *a puszták szigetének*, e földi paradicsomnak legigézőbb pontjait keresém fel.

Az idő villámgyorsan repült.

A nap sugárai már gyengültek, az alkony fris szellő kezdettek fürteimmel játszani, s a hold arca, mint kedélyünk édes sejtelve, alig észrevehetőn lebegett, sápadt sovárgással várván a percet, midőn varázs-hatalma alá ejtheti a magára hagyott láthatárt.

Szívem forrt tengerdagályként, melyet ismeretlen erők mozgattak.

Ekkor lantpengetés hatott füleimhez, s mindig homályosb árnyak felé vont...

Kezeimmel széthárítam a repkényágakat és a felfolyók virágtöleségeit, melyek a sűrűn beültetett liget párkányát szegték be.

Nyílt rét előtt valék, hol a középben egy óriás pagoda-füge, mesterségesen összeszórt ágaival és boltozatos koronájával nagyszerű templomkúpokat, szellős csarnokokat, félig fölleplezett hűselőket vagy óvatosan befedett járdákat alkotott, a szerelem és rejtélyek tanyájául.

A rét tömött, rövid fűvű s lágy pázsitja oly ép, oly fris színű és finom volt, mintha most készült zöld szőnyeg volna.

Rajta karesú, könnyű leánykák táncoltak a hold fényénél.

Mozdulataikban leírhatlan kellem, arcaikon szédítő varázs.

S minő tánc!

Villiknek gondoltam volna őket, ha picin lábaikkal a földet néha nem érintenék, s ha bűbájos vonalaikról az emlékezet merengése helyett az életöröm heve nem sugárzanék.

„Az emberek leányainak” gondoltam volna őket, kikért egykor, mint a szentkönyvben olvassuk, az angyalok vétkeztek; ha tekintetök a dévaj öröm kifejezései mellett is szende nem lenne, s ha gyermeteg kacérságukban, mely a szemérem és az érzéki inger, az ártatlanság és a sejtés közt lebegett, a vétek eszméinek árnyánál több borongana.

Annyira el valának magukkal foglalva, annyi átengedéssel élvezték a perc mámorát, hogy jelenlétemet észre sem vették.

Ámulva állottam helyemen, s egész lelkem két szemembe költözött.

De míg a tündértánc köté le minden figyelmemet, hátam megett nesz támad.

Visszanéztem.

Néhány utitársam tört a bokrok közt rést.

Kezőkkel intének, hogy kövessem őket.

Az irányból, mely felé haladtak, gyanítám, miként a pusztára sietnek, mert az indulás ideje közelg.

Én is tehát távozni akarék, azonban nem állhatám, hogy legalább még egy pillantást ne vessek a szép teremtésekre, kik az *amourettek* és az angyalok közt épen azon középvonalon voltak, hogy egyaránt sajnáltam volna őket valamivel jobbaknak vagy valamivel gyarlóbbaknak találni.

A tánc folyt, de még sokkal művészebb lejtésekkel... és ah, a pagoda-fügefaj járdáiból egy hölgy, egy istennő lépett ki, ébenfekete fürtein gyémánt diademmal, magas, sugár természetén azon antik alakú tunicával, mely a büszke testtartás, a méltóság és a fenség bűbáját oly jól tudja kiemelni a márványszobrokon, s a mely most e földfeletti lényen, némely apró változások által, egészen alkalmassá lőn a kecs, a kellem minden ígéreteit is föltárni.

Semmi párizsi divat, semmi európai öltözk nem fog soha versenyezni az istennőnek, ki a táncolók felé lassan közelített, eszményileg szép és királyilag gazdag ruházattal, mely a gyöngyökkel kihimzett szandáltól kezdve a fej tetején díszlő csinos kis turbánig a legkényesebb izlést is elragadtatásra hangolta volna.

Nem mertem, perceig nem mertem szeme közé tekinteni, mert külseje is már annyira elkábitott, hogy szívem lázas dobogását hallám, és Alhikmet gyűrtűje ujjamon úgy fénylett, úgy lángolt, hogy a sötét éjben eltévedt vándornak vezéresillaga lehetett volna.

– Induljunk! – szólt valaki, vállamat érintve.

Haragosan fordulék vissza.

Tedzsribet volt.

– Micsoda gyöngédtelenség – mondám feddő hangon – mindig az ember legboldogabb percei közé tolokodni, s kivált oly impertinenter hideg arccal, minő az öné, tisztelt Tedzsribet úr!

– Bocsánatot kérek merészségemért – válaszolá ez mosolygón.

Istennőm a táncolók karához közel egy gyepszékre ült.

Mily boldog fűszálak, kik általa szenvednek!

De ily könnyű természet okozhat-e súlyával a legtörékenyebb virágnak is szenvedést? Ah, az lehetetlen!

Vége arcára néztem.

Szemem káprázott. Eszmém megzavarodtak.

Hófehér arc, az egészség pírjával és a szenvedélyes kedély költői halaványságával. Junói fenség a vonalakon, a szeszély, az ártatlanság, a szellem, a kedélymélység és minden női kecsék kifejezései által mérsékelve és képzelhetlenül érdekessé téve. Nagy kék szemek, sötét, hosszú szempilláktól beárnyalva. És e kicsiny száj, melynek mosolya az örök üdvösséget is feledtethetné, mert többel pótolhatná ki! Ah, a fehér fogak e gyöngysora! Ah... borzasztólag haragszom... hisz megint vállamat érintette Tedzsribet.

– Miért nem hordja ön már egyszer innen magát el? – kérdém, ismét a repkények közé tekintve, hol alkalmatlan utitársam épen hátam megett állott.

– Mert önre várok, Arthur úr!

– Nem fogok távozni.

– De a karaván indulni akar.
– Miattam – szólék vállvonítva.
– Hisz önnek ígéretét bírjuk, hogy velünk jön.
– Nem megyek.
– De adott szava?
– Ah, hagyjon fel már ingerléseivel.
– Sajnálom, ha valaha megbánná mai könnyelműségét.
– Akkor is önnek használnék vele.
– Igaz, de én, bár önzőnek mondanak, ember-szerető is vagyok. Sokszor sajnálkoztam azokon, kik elpazérlott napjaikkal életemet gyarapították.
– Nincs szükségem ezen autobiographiai töredékekre.
– Tehát, isten önnel!
– Servus, amice! Jó utat! – mondám a bokrok közt távozó Tedzsribetnek.
Mohó sovárgással fordulék ismét a rét felé.
Ah, eltűnt a tündérkar!
Üres volt a rét.

Csak a hold andalgott fölötte, és ezüst sugáiraival behinté a kedves, az alig észrevehető lábnyomokat, hogy a meghajolt füvecskék egy perc alatt visszanyerjék előbbi frisségöket.

Hová lőn istennőm?

A pagoda-füge titkos menedékeit hasztalan vizsgáltam át, míg végre elfáradva, kimerülten ültem egy kőpadra, mely e csodafa valamelyik kisebb bejáráójánál volt. Nyughelyem fölött tarka virágokkal himzett sűrű lomb vont ágykárpitot.

Mihelyt hajnalodék, a fa minden levelei ingani kezdettek. Egész nagy gyarmata a madaraknak ébredett fel, költözködék ágról-ágra, s hangos torokkal üdvözlé társait és a megjött világosságot. Főleg pedig a papagájok, orraikat az erősebb göesökhöz fenve és körmeikkel tollaikat tisztogatva, majdnem oly élénk reggeli csevegéshez kezdettek, mint egy francia drámában a toailette-vizitek alatt a szép delnők szoktak a fiatal abbékkal, kik őket a fővárosi újabb hírek felől értesítik. Megvallom, a csalogányok énekénél is inkább érdekelt e kedves papagájok beszéde, mert bár nyelvöket nem értém, néhány szót hallék tőlök, melyeket kétségen kívül az emberektől kellett kölcsönözniök. S mi leginkább felötlött, az volt, hogy gyakran egyszerre kezdettek sohajtani és epedőn hangoztaták: *Szeléne! Szeléne!*... mi világosan női név vala.

Ah – gondolám –, ezen madarak a fák ernyői közt leskelődve a szerelmes úrfiak ábrándozását tanulták meg, s most azt utánozzák. De kiért ábrándozhat, kiért esenghet, kiért sohajtozhat itt minden ifjú?... Bizonyosan az én bálványképemért, kit a mult éjen láttam. S tehát őt Szelénének hívják... Semmi kétség többé... ő Szeléne.

Örömtől reszketve rohanék a pagoda-füge alól ki, s míg a réten áthaladva istennőm nevét sohajtám, szerencsés valék érzelmeim visszhangját ezer meg ezer felől hallani.

Mert a kedélyes papagájok általam új lelkesülésre buzdíttarának, s az egész vidék sohajokkal és Szeléne nevével tölt be.

Rögtön eltökélém fölkeresni őt.

S lehet-e ennél könnyebb feladat?

Hiszen Szeléne, a tökéletes Szeléne, a pusztá tündérszigetének csak a legszebb épületében lakhatik.

Ez természetes volt. Beutaztam tehát a szívetet, s fényes palotáit összehasonlítottam. Egy porfir-oszlopszatú *kioszk százszor* felülmulta a többieket, a forma nemes egyszerűsége s utólérhetlen búbája által.

Erkélyablakai elébe állottam tehát, s órahosszat merengék áhítattal és szenvedőn.

Néha egy elefántesontfehér kar vont a hátrább a függönyöket: néha éjsötét fürtök tévedtek az égő arcú virágok közé, melyek ezüst vedrekből tekintgetének szabadban lakó testvéreikre; néha a lágy szellő a nyitott ablak mellett egy tündérszép fátyolt lebegtetett, s néha a legördített függönyök vékony szövetén át Szeléne alakjának körvonalait sejtém árnyékként ingadozni.

Mennyi boldogság!

De szerelmem mindig merészebbé lőn.

Vágyaim növekedtek Alhikmet varázsgyűrűjének fényével együtt.

Eltökélém találkozni Szelénével.

Hogyan és hol? Ez vala még a kérdés.

Ah – gondolám –, Szeléne, a költői lény, bizonyosan csak a vidék legtündéribb pontjain sétálhat, csak a legszebb virágokat nézheti meg, csak a legzengzetesebb fák árnyai közt pihenhet, és csak akkor léphet terméiből ki, midőn a lég legyenyhébb és legbájosabb világítása van a mennyboltozatnak.

Okoskodásom nem esalt.

S én e szabály szerint mindig eltaláltam a helyet és időt.

Naponként láttam őt.

De, fájdalom, többnyire udvarlók társaságában.

S midőn magánosan sétált is, szívem úgy dobogott, eszmém a bámulat közt úgy elszőkdöstek agyamból, hogy sem bátorságom nem volt vele szólni, sem tárgyam, miről szólhatnék.

Azonban végtére észrehevém, hogy kék szemei lopvást rajtam függenek, s hogy gyűrűm varázsfénye miatt arca most sápad, majd pedig kipirul.

Rokonszenvének e jele visszaadta merészségemet.

S alkalmat lelék szólhatni vele...

A napok teltek.

És én irigyelt imádó voltam, kivel Szeléne legtröbhet társalga.

Mit nem mondték el neki? Ah, mindent e szón kívül: szerelem.

Ajkamon lebegett az mindig, kivéven ama perceket, melyekben Szeléne mellett valék, mert ekkor a szenvedély ereje száműz.

Érzém, miként a szavak vallomásaiban kevesebb érzés van, mint az arekifejezés néma beszédében.

Azonban féltékenység kezdett ostromolni.

Benali, egy fecsegő úrfi, engemet mogorván fixirozott; Szelénének pedig mindig tudott valami szépet mondani. Aztán a bokréta rendezéséből, melyet sétáink alatt nyújtott neki át, sejtém, hogy virágnyelven beszélget vele; s tudatik, hogy ez keleten a *conversatio* legveszélyesebb neme.

E tény szétrezzenté bátorságomat.

Mihelyt magánosan valánk, kirontottak keblemből viharos érzéscím.

– Ah! Szeléne! Örökre szeretlek! – sohajték, több fellengző szavak után lábai elé borulva.

Míg tekintetemet szeméihez fölemelni nem merém, kettőt vettem észre: tudniillik, hogy istennőm térdei reszketnek, mint hasonló körülmények közt a föld többi szerelmes leányaié, s hogy varázsgyűrűmön egy szelid elhomályosodás mutatkozott, hasonló ahhoz, midőn a nap arcán vékony felhők vonulnak át.

Ah, szerelmem fogyott-e azáltal, hogy a szavakba befért, vagy Alhikmet gyűrűje csalfán mutatja vérem hévfokát? – e kérdés rebtent lelkemben meg.

A pacsirták fejünk felett énekelni kezdettek, a lomb édesen suttogott, s a fűben minden virág örömtől könnyező szemmé vált.

De Szeléne ajkai némák voltak.

Kérvén emeltem hozzá tekintetemet, s ő nyugodt hangon, ámbár merengő kifejezéssel mondá: – Arthur, feledjen el!

S távozni akart.

Hidegsége, melyet magára vón, oly ellentétben volt előbbi fölindulásával és az egész természettel, mely körülünk szerelemben és elragadtatásban olvadozott, hogy kétségbeesőn kiálték fel:

– Szeléne! Ön nem lehet irántam egészen érzéketlen. Kiért akar hát föláldozni? Tán egy Benaliért? Vagy valamelyik más divatbábért?

– Kötelességemért – szólt Szeléne rezgő hangon...

Később tudám meg, hogy a pusztai tündérszigetének királynéi csak addig ülhetnek trónaikon, míg tiszta ártatlanságukat hűn megőrzik, s míg udvarlóik közül egyiknek sem adták át szívöket vagy kezöket.

És Szeléne három év óta birván a trónt, nem vala csoda, ha az uralkodási vágy szereleme ellen fegyverre kelt.

Mit vala tennem?

Számos kísérete közé vegyültem én is, szünetlenül féken tartva érzéseimet.

Ah, mint fénylett a varázsgyűrű a szerencsétlen szerelem tüzeivel.

Sugárai elhomályosíták a csillagokét.

Átkoztam és áldám ajándékaért Alhikmetet.

VII.

Általában minden udvari hivatal, bár mily kellemesnek lássék is a távolból, több apró kedvetlenséggel jár, mint azok hiszik, kik élvezeteit és fényét irigylik; de különösen az én helyzetem majdnem tűrhetlen volt.

Szeléne kíséretéhez soroztatva, rendszerint körüle kellett lennem, hogy akaratát szeméből olvassam, s parancsait, mielőtt kimondattak, már teljesítsem.

Társaimnak szintén ez volt föladatuk.

Mindnyájan mosolygottunk, ha szívünk vérezett, és a nyugodt arcvonalok lemeze alá rejtettük még az erős szenvedélyeket is.

Ezt követelte az etiquette...

Midőn a tettetett vidámság szerepétől menekülve magányba vonulhattam, szerettem volna könyeket ontani, de fölindulásomat visszafojtá azon gyanu, hogy társaim közt többen lehetnek, kik, mint én, Szeléne körében ügyesen titkolák szerelmöket és

bánatukat, azonban míhelyt szemtanuk nélkül vannak, a rózsa- és jázminlugosokban szintugy sohajtoznak, mint magam.

A féltékenység iszonyúan kínozott.

Szeléne pedig bámítólág jókedvű vala.

Különc szeszélyeivel egész udvarát szüntelen *alarmirozta*.

S ha kívánatai teljesítéséből egészen elfáradva tértünk palotájába vissza, akkor százszor nehezebb talányokat és *rebusok*at tűzött elénk, mint a múnók a híres *Turandot* hercegisasszonyéi valának.

Benali az ilyenek körül mester volt.

Ő minden rebust rögtön kitalált.

Én pedig a legkönnyebb szó-rejtélyen is fölakadtam.

Eszem teljességgel nem fogott.

Végre az udvaroncok mosolygani kezdettek, mikor rám került a sor.

De Szeléne a gúnyos arckifejezéseket észrehevén, elhalványult.

Hálával fordítám reá szeméimet, melyekben a megérdemlett lealáztatás miatti szégyenért köny csillogott.

– Még dajkámtól, a böles és sokat tapasztalt vénasszonytól hallám – szólt ekkor istennöm –, még mint kicsiny gyermeknek mondá ő nekem, hogy a ki igazi szerelmes, az ritkán szokta eszét használni, s kivált a főtöréssel járó rebusokat soha sem képes megfejteni. Ebből ítélvén, ugy látom, miként önök közt egyedül Bánházy Arthur viseltetik irántam mély ragaszkodással.

Az udvaroncok most az egyszer nem tarták úrnőjök észrevételét okosabbnak, mint a Sába királynéjácit, kinek elmésségéről keleten sok monda él.

Én pedig féleszmélettel rogytam lába elé, s a véletlen boldogság mámore miatt alig hallám meg Benalinak e gúnyos kérdését: – Hát a trónnal mí történik?

Szeléne vállat vonított.

De a neheztelő lovagok egyenként Benali visszhangjaivá levének, s ismételék az ő badar kérdését, és esodálkoztak, hogy még egy tökéletes szépség is végre a pusza ünnepeletést megunhatja, s komolyabb viszony után vágyhatik.

– Ah – sohajta Szeléne –, adhat-e kárpótlást a trón a menyasszonyi ágyért?

S én büszkén felemelkedve mondám:

– Ha önöknek elég kedélyök volna, jól tudnák, hogy a dicsőség téli nap, melynek csak fénye van, de melege nincs. S csoda-e, hogy Szeléne a ragyogó hidegben fázik, s előle a szerelem hó karjaiba siet?

Ezen északi hasonlatosságot az én bornírozott lovagaim, kik a telet és a hideget nem ismerék, oly mélynek találák, hogy megfeszített gondolkozás miatt szájokat is nyitva feledték, s így alkalmunk lón a közbámulás alatt észrevétlenül távozni.

Azonban míg Szelénét karjaimon vezetém belsőbb szobáink menhelyébe, szívemet a vér majd szétrepeszté. Ujjamon pedig a varázsgyűrű ugy fénylett, hogy a menyasszonyi nyoszolya körét egyedül kivilágította, és én nőmnek arcvonalain a szenvedély minden színárnyalatait láthatám.

Ő hön szeretett és átengedő volt.

A mézeshetek órái tündérszárnyakon repültek.

– Gyémánt gyűrűd, Arthurom, szememet vakítja – szólt a gyönyörű ara, és rózsapiros arcát szemérmesen rejté keblemre.

Mily boldog valékl!...

Meg kell jegyezmem, hogy a pusztai szigeten a naptárak nincsenek divatban, s az időszámítás igen pedant foglalkozásnak tartatik.

Nem tudom tehát, mikor történt, de egyszer Szeléne csodálkozva mondá: – Veszed-e észre, Arthurom, hogy gyémánt gyűrűd változtatja világlását?

Döbbenve tekinték nőmre, mert figyelmeztetését alaptalannak hittem.

Ő karjaim közé simult, s kéjirtas arcát csókokkal borítám...

– Veszed-e észre, Arthurom – szóló máskor Szeléne –, hogy az én nyakláncomban van egy gyémántkő, mely sokkal jobban fénylik, mint a te solitaire-d; pedig az nem talizmán?

– Boldogság, kedvesem! – válaszoltam, homlokát ajkaimmel szelíden érintve...

Később nőm kebléből lassú sohaj emelkedék.

– Mí bajod, szép angyalom – kérdém hízlegőn. Szeléne hallgatott.

– Talán rossz álmaid voltak?

– Az álmak ellen soha sem szoktam panaszkodni – szóló ő, halványuló arcán egy titkolt bánat merengésével.

– Angyalom – sugtam fülébe, míg ujjaim fürteivel játszottak –, te szomorú vagy.

– Arthur, mily különösek most ötleteid.

– Legalább kedvetlen vagy – folytattam szelíden.

– Hogy is képzelhetsz ilyet?

– Valaminek zavarni kell kedélyedet.

– Ah, de nem teszesz-e te engem boldoggá?

– Legalább egész lélekből akarnálak azzá tenni – mondám némi elégtelenséggel azért, hogy eszébe tudott e kérdés jutni...

Még a világba kí sem léptünk, annyira el valánk magunkkal foglalva.

Az időt az unalom egy vén banyának képzele, ki ide-oda tipeg, de előre haladni alig tud; míg ellenben a kéj őt egy pajkos lánykának hiszi, ki táncolva rohan el, mielőtt jóformán arca közé is nézhetnének.

Én és nőm nemigen vádolhattuk a pereket lassúságokért.

De egyszer Szeléne szemeiben mégis könnyeket gyaníték.

– Miért szomorkodol, kedvesem? – kérdém.

– Nem látod, hogy mosolygok?

– De mélán, angyalom!

– Mert visszaemlékeztem leánykoromra.

Kedélyemre e nyilatkozatnak komor hatása volt, miután tudtam, hogy a hő szerelem nem szokott visszaemlékezni: az a jelent élvezi.

– Most megint egy könyvet látok szemeden – szólék hosszas hallgatás után.

– Töröld le, Arthurom, ha ellenedre van. Semmi sem könnyebb. Csak egy zsebkenő kell hozzá.

– Igaz. De én nem akarnám, hogy helyébe újak jelenjenek meg.

– Ah, nem teszesz-e te engemet még mindig boldoggá?

E gyanús kérdés egészen elkedvetlenített.

– Te rólem valamit titkolsz – mondám komolyan.

– Mít titkolhatnék?

– Nem tudom, de azt látom, hogy csakugyan titkolsz.

– Én?
 – Te. Szeléném!
 – Honnan sejtet?
 – Nem fogok addig nyugodni, míg őszintén be nem vallod.
 – S oly kíváncsi volnál?
 – Minden esetre.
 – Tehát csak kimondom, hogy régóta ellenemre van kedvenc gyűrűd.
 – Nagy ég! Miért?
 – Mert fénye szemlátomást apad.
 Ijedten tekinték nőm arcára.
 – Az istenért, a te arcod most sárga-halovány! – kiáltám. – És szemeid?...
 – No, s mi bajod szemeimmel?
 – Szemeid, ah, szürkék és nem kékek, mint eddig hittem. Szeléne haragos tekintetet vetett reám.

A szoba besötétedék, s ágyam előtt egy finom pengést hallék, mintha valami ércdarab hullott volna a földre.

Mutató-ujjamat érintém bal kezemmel. Ah, gyűrűm nem volt többé rajta.

Öntudat nélkül borultam vánkosaimra.

Midőn szédülésem – mely oly rövidnek rémlett, hogy azalatt alig dobbanhatott volna egy fészkekből kivert madár szíve háromszor – egészen elenyészett, nagy álmélkodásomra a hálószobában ugyan, de egy divánon találtam magamat, még pedig felöltözködve és kezemben égő csibukkal. Mellettem az asztalon kockák hevertek s kicsiny mákony-labdaesok, melyek keleten szeszes italok helyett használtak, idegeink izgatására. Érzem, hogy a dohány közé is szintén mákony volt vegyítve. Szóval, tudtomon kívül, egy javíthatlan korhely alakjában tüntem fel. S nagy isten! Mi lett a legfinomabb selyemmel és bíborral bevont butorokból? Mi lett drága szőnyegeinkből, melyeknél Brussa s Ispahán szebbet nem látott?... Közönséges értékű művekké változtak, és eleven színök elhalaványult. Szeléne ruhái pedig gondatlanul szétszórva hevertek minden zugban, és iszonyú bosszúságomra egy félviselt reggeli-papucsom *sans gêne* ült nőm pipere-asztalának épen kellő közepén.

Sokáig dörzsöltem szememet, vélvén, hogy csak álmodom.

Ah, végre eszembe ötlék, mikint alkunk szerint Alhikmet az istentelen Tedzsribet számára talán ki is vágta már életemből azon napokat, melyek a kiábrándulás kezdetétől fogva az utolsó illusio szétoszlásáig terjedtek.

– Allah és Szentháromság, vajjon tehát hány éves lehetek én most? – sohajtám a leghosszabbra vont képpel.

Előbb térdemet és lábszáraimat kopogtattam meg, hogy tudhassam: nincs-e csontaimban köszvény, mint a vén embereknél szokás? Aztán a divánról fölemelkedém, mert próbálni akarám: vajjon nem tántorgok-e, és vajjon tudok-e jól lépni? Midőn pedig e kísérlet is teljes megelégedésemre ütött ki, gyorsan kezdék a teremben sétálni, és végre egy polkát táncoltam.

– Istennek hála! – kiáltám – még sem orzá el egész életemet Tedzsribet, s maradtak, a kiábrándulás után is, használható éveim. Csak kedélyem ne volna oly sivár, vérem oly lanyha!... Na, negyvenöt évesnek legalább kellennem... Azonban talán fürteim még sem szürkültek egészen meg! Lássuk!

Ezzel félénken közelgék a tükörhöz.

– Mi a manó! Hisz én fiatal vagyok, s még csak szerenese-hajam sínes! No!... sokat mondok, ha egy évet vesztettem életemből.

Vígan kezdék dalolni, midőn történetesen a pipere-asztal felé tekintve, észrevevém, hogy nőm képe hiányzik arany ráájából, s helyébe egy egyiptomi nád-szövetből készült hártya van téve, Alhikmetnek, a vén törpének aláírásával.

Mohón fogtam olvasásához.

Tartalma ez volt:

„Jószándékú tanácsok Bánházy Arthur számára!!

Ha szenvedélye legfelsőbb fokra hágna is, ne vegye ön ajkaira e szót: *szerelem*, s ne nevezze meg bálványa előtt a megnevezhetlent: mert a vallomás által a költői szerelem mysteriumának félvarázsa már elvesz.

Örvendjen, ha istennője visszatartózkodó, s érzelmei iránt új meg új kételyt támaszt: mert a szenvedélyes szerelem tüzeit csak a kedély izgalmi és a szív nyugtalanságai táplálják.

Féljen kezét is érinteni annak, kit eszményképül választott: mert ezáltal az sokat veszít aetheri természetéből.

Tudja meg, mikint a ki egyszer képzelődésünk istenasszonya volt, később barát-nénkká nem válhatik. és soha a rokonszenv szelid melegével nem viszonzhatja nyugodt ragaszkodásunkat. S általában mi férfiak is a bálványképeket vagy térdünkön imádjuk, vagy lábunkkal tapodjuk.

Ne akarja se eleséftani, se nőül venni azt, ki ábrándos vagy örült szenvedélyeinek tárgya volt: mert eszményképünk bírása soha ki nem elégítette várakozásainkat, s az ő karjai közt töltött kéljórak hátra megett a bölesek éles szeméi mindig észrevevék vagy a közöny álmos arcát, vagy a csömör torzalakját...

Ezt írja önnek az, kit közönségesen a házi józan bölcsesség tanárának tartanak, s kinek arab neve:

Alhikmet”.

– No! Eső után köpönyeg! – sohajtám fanyar arccal. De eleitől fogva így voltunk a bölesek tanácsával: mindig akkor tudtuk meg, midőn többé hasznát sem vehettük... Már csak annyit szeretnék legalább meghallani, hogy körülbelől minő napok lehettek azok, melyeket Fedzsribet szépen zsebébe dugott? S mi tagadás, esupa kíváncsiságból még azt is óhajtanám látni, hogy mikint néz ki valósággal az én ideálom...? De hol késik feleségem?

Ujjamat ajkamra tevén, élesen fütytyenték, mi nálunk a csengettyű helyét pótolta.

Házörünk belépett.

– A platánok árnyában sétál-e nőm, vagy még mindig a fürdőben van? – tudakoltam oly biztossággal, mintha Széline a hálószobából csak most távozott volna el, mint reggelenként szokása volt.

– A rableányt kérded-e, uram, kit a nagy karaván közelebből hozott számodra? – szólt a házör hámuló arccal tekintvén reám.

Ily szerzeményre én legkevésbé sem emlékeztem ugyan; de óvakodtam meglepe-

tésemet elárulni, attól tartván, nehogy eselédem tébolyodottnak gondoljon. – Vén mamlasz! A házasszonyt kérdezem – kiáltám tehát haragos hangon.

– Uram! A *kadi* éppen most küldött a menyasszonyi hozományok elviteleért.

– Micsoda hozományról fecsegsz?

– Volt asszonyunkéról. A *kadi* kérdezteti, hogy mikor adod Benali kezébe a ház kulcsait?

– Micsoda házét?

– Amelyben lakunk.

– Ézer mennykő! Mi köze van házamhoz Benalinak?

– Mert holnap reggel asszonyunkat fogja nőül venni.

– Lehetetlen.

– Uram! Te magad kívántad büntetéskint, midőn tegnap a kadinál bebizonyítád, hogy nőd az ablakból egy virágbokrétát vetett Benalinak.

Nem tartám mulatságos időtöltésnek a Tedzsribet számára elorzott multamról többet kutatni.

Annyi érzés ostromlott, annyi önvád és keserv tódult reám, hogy a szabadot kellett keresnem.

– Ah, Amarantha! Hová sülyedtem? Ki törli ki emlékeimből fényesebb részét is kalandaimnak? Ki vezet hozzád vissza, úgy mint tőled eltávoztam?

E gondolattal hagytam Szeléne házát oda...

A pusztai sziget, melyben cél és terv nélkül bolyongék, halványodni kezdett.

Ösvényei többé nem fénylettek vakítón.

Körülem munkás emberek fáradtak a rekkenő hévben, s homlokaikról csorgott a veríték, míg a homokot, melyet a sirokkó a magas töltéseken időnként áthordott, kitakaríták.

Én eddig a tündérvidéknek csak költői szépségeit láttam, de most éles szemeim prózai tulajdonait is észrevevém.

Repkény, vörös tölesérű felfolyók és szeszélyes alakú indák borították színes palástyaikkal a nagyobb fákat, s még mindig bűbájos volt ugyan e lepel külseje, de a kölcsönzött ékesség miatt az erős bükk és tölgy is, minden ágain új sebekkel s régi forradásokkal vala terhelve: mert elődi vendégei a tőle elvont nedvből táplálák magokat, s elég kárpótlásnak tarták, ha a szerenesetlen törzset ott, hol legtöbbet szenved, legéke- sebb virágokkal takarják be. A hiuság külső csillámát ajándékozták neki az egészséges beléletért, és a költészet bűbája alá rejték a rothadást is, melyet előídeztek...

– Akarja-e ön ismét látni eszményképét? – szólt egy suttogó hang, a pagoda-függőnek, mely előtt éppen megpihenék, egyik lugosa megől.

Szememet a hang felé fordítám, s bámulva ismerék Alhikmetre, ki összefont lábakkal ült a kőpadon, hol én első éjemet töltém, midőn a tündérek táncá és Szeléne szépsége által meg valék bájolva.

A vén törpe esendesen szakított szét néhány kázsia-levelt, s ezáltal a lugos egy kicsiny nyílást kapott, melyen át a pagoda-függőnek fő boltozatába lehetett tekinteni.

Puha moh-pamlagon fekvék Szeléne, s lábainál ült a gyepen Benali.

Nőm, mint látszik, a színésznők ügyességével választotta azon helyzetet, mely a szegény Benali fejének legtöbb kárt okozhata. S meg kell vallani, hogy Szeléne termete elég sugár és hajlékony volt, bár azon a fiatal kor kerekded, teljes s mégis finom

körvonalai hiányzottak. Arcára tekinték. S az is szabályos vala, de bőrszínét a tetszelgési vágy szépítő eszközei már igen elrontották. Homlokán a merengés több eszmé-
ürességet és negélyt árult el, mint érzéseket és lelkesedést. Erős állán és ajkszeglete-
in az élvezet utáni sovárgás kinyomata ült, de szemének vad tűzében és arcának in-
kább marquirozott, mint kellemes vonalain nem rezgett semmi szellemi báj, mely az
ingerek hevére egy szent, egy költői fátyolt vessen, s mely az érzékek melegét a sze-
mérem szende árnyalataival mérsékelje. Általában hiányzott nála a valódi nőiség, a
szívnemesség azon jeleivel együtt, melyek nélkül soha egy néember sem volt egészen
szép.

– Eleget láttam – szólék hidegen Alhikmethez.

– S tán többet is, mint a mennyit látni lehetne – monda ez. – Mert eszményképein-
ken, míg szerelmeseink vagyunk, minden tökélyt összpontosítva lelünk; de viszont, ha
ők szívüink bálványai lenni megszűntek, már akkor nemesak azon hibáikat vesszük
észre, melyekkel bírnak, hanem azokat is, melyeket csalatkozásainkért saját képzelő-
désünk ajándékoz nekik. Irántok mi érzéseinkben kiábrándultak lehetünk, de ítélé-
teinkben nem.

– Megengedem, tisztelt Alhikmet úr, azonban most oly kevés fogékonyságom van
a philosophiára, hogy minden alázattal kell önt kérnem: kegyeskedjék nagybeesű
elmélkedései helyett inkább módot nyujtani arra, hogy e bűvösbájos szigethől, hol
már unatkozni kezdek, mielőbb hazatérhessek.

– Fogódzék ön köpenyegem szegélyéhez.

Ezzel Alhikmet a kőpadra állott, s így sikerült burnusza végét megragadnom.

Repülénk.

Fejem szédelgett. Ujjaim lankadtak.

– Nagy ég! – kiálték megijedve, mert a burnusz kezemből kislökött.

Aláhullottam, iszonyú magasságból, s midőn szeméimet felnyitám, Z... kastélyában
ugyanazon ágyan valék, hová az éji lakoma után feküdtem volt le; csak hogy a telt hold
helyett most a nap sugárai sütöttek szemeimbe.

A szomszéd szobából pedig következő beszéd hallatszott:

– Szapperment! Mint megvénültél, 'Taddé pajtás! No, az igaz, hogy midőn alhad-
naggyá lettem, már első kapitány valál. Akkor fejemet merem volna lekötöni, hogy va-
laha még sergeket fogsz vezetni, és tarsalyodban lesz Napoleon hírének fele. Terem-
tő ég! Mennyi katonai tudomány bútt egyenruhád alá.

– Később, pajtás – szól't 'Taddé –, akadtak többen, kik híres fuvolásnak, nagy költő-
nek, finom diplomatának és világnévvvel bíró orientalistának képzelének, ki melléke-
sen Cagliostroval is versenyezhet vala a mágia titkaiban.

– Igaz, 'Taddé, te ezermester voltál!

– S most egy hosszú című *semmi* vagyok, s nevemnek fele komoly, fele pedig komi-
kai hangzatú. De engem épen az tesz elégültté, hogy valamivé nem lettem...

A párbeszéd egyénei a szobából távoztak, s minthogy meg valék győződve, miként
a kiabálóbb hang a nagybácsié volt, szélgyorsan öltöztem fel.

– Jó reggelt, Arthur – szól't a bácsi, midőn a tornácra léptem.

– Hogy jött ide, bátyám? – kérdém esodálkozással.

– Ilát, Tolnán a gőzhajóról elkéstem. Hazatértem tehát, s csakhamar Amaranthá-
tól megtudám, hogy te vagy Palestinába vagy az orenburgi pusztára mégy. 'Tüstént

eszembe jutott, miként igen lapos erszényednek kell lenni, s ez okból másnap utánad indultam egy kevés utipénzzel... Ime, tárcám! Dugd zsebedbe! És el ne veszítsd, miután pénzen kívül megbízások is vannak benne! Különösen pedig, ha Orenburg körül megfordulsz, hozz magaddal görögdínnye és ugorkamagot, mert azok a Heves megyeieknél sokkal jobb fajúak. Ha pedig Palestinába akarsz zarándokolni, akkor...

– Sajnálom – közbeszólék –, hogy urambátyám megrendeléseivel elkésett, mert én egy keleti nagy útból épen most tértem vissza, kifáradva, de sok tapasztalásokkal. A reggeli után tehát, engedelmevel, egyenesen leendő ipam házához sietek.

– Ott, Arthurkám, magadnak szépen megkötötted a koszorút.

– Nagy ég? S Amarantha haragszik?

– Ő csak annyit mondott, hogy téged már rég ismer, s valami ilyes bolondságodra előre elkészülve volt. De az öreg Alpáry távozásodat zokon vette.

– Pedig mentségemre szolgálhatna, ábrándozásomon kívül, melyet eléggé szűgyelek, vagyoni viszonyaim szerencsétlen változása.

– Micsoda változás?

– Hát, mint bátyám is tudja, elvesztettük a csere-pórt.

– De ugyanakkor megnyertük az új adományozás ellen indítottat.

– Lehetetlen.

– Hisz te tetted postára ágenstünk levelét, s az most híhetőleg Mehádia körül utazik. Szerencsémre Alpárynak is írt ügyvéde, s tőle hallám az eredményt. Mint látod tehát, eben gubát cseréltünk, s a két híres családból egyik sem lett az ítélet által sem gazdagabb, sem szegényebb. Csak azt sajnálom, hogy Alpáry gyors távozásomból azt vélte, mintha én szép nyári lakomat kevésbé szeretném, mint az ő kastélyát, s a két ítélet végrehajtásáról gondolkodnám. Ezért apprehendált is egy keveset reám; de visszatérésemkor jól kinevettem balgaságáért.

– Bárcsak ezt tenné Amarantha is az én balgaságomért.

– Őcsém! Ő a félévi próba mellől elállani nem akar. Azonban éretted közbenjáró leszek. Talán sikerül könyörtültre bírni.

Hálásan csókolám a nagybácsi kezét meg.

Midőn e sorokat írom, egyik gyermekem térdem körül sompolyg, a másik pedig nyakamat fonta kis karjaival át.

Amaranthám még nem jött a színházból haza.

Az óra kilencet üt.

Kisebb gyerekem álmos.

Ah! Istennek hála, kocsizörgést hallok.

1853

Poharazás alatt

Beszélyfüzér

1.

Megint asztalnál voltunk.

A poharazás folyt, s a tizenöt éves somlyai kezdé büverejét éreztetni.

Derültekké, kíváncsiakká, beszédesekké levénk.

Még Taddé doktor is ritkábban nyugtatá tényérán szeméit, s tekintetéről oszlott a rejtélyes komolyság, mely elcinte egy megrendelt hűtőszert gyanánt csillapítá vérünket, és örömeink közé némi tartózkodást vegyít vala.

Andor barátom háromszor látta már mosolygani.

Első mosolyán még lebegett valami gúny; de a második – Andor állítása szerint – jóval derültebb vala; a harmadikat pedig oly torokhang is követé, mely elfojtott nevetéshez sokat hasonlíta.

Egyébiránt, bár közülünk senki sem volt mértékletességi egyet tagja, bár a vidor és egészséges életet nem kívántuk Priessnitz úr gyógyintézetének napirendjéhez szabni, s bár a sugárzó arcú örömmek, mely társaságunkba jött, nem mondtunk: menj kolostrba, Ophelia, mégis – és erről parolámra kezekedem – birtunk annyi *gentleman* izléssel, hogy eszünket – melyre egy férfiúnak az élvezeteknél is annyi szüksége van, mint a komoly foglalkozásoknál – nem temettük serlegeink arany hullámaiba.

Élénkek, közlékenyek valánk, de az illem korlátai közt.

Tamás bácsi szíves házgazda volt, derék pincével, jó konyhával és kevés szavakkal.

Andor barátom a víg cimborák sorába tartozék ugyan, de azért a komoly társalgást is örömmel hallgatta.

Ellenben Gyula, kinek anyja született Lilienthal kisasszony vala, a német vér által bizonyos mértékű érzékenységet nyert osztályrészben, mely egyébiránt szép külsővel és nemes indulatokkal egyesülve, a nővilág szeme előtt annyira vonzóvá tette őt, hogy ha szerénysége nem tiltaná, hódításairól egész beszélyfüzért írhatna.

Kivülünk a társaság még két jeles idegenből állott, kik néhány napra a vidékről jöttek Pestre, s míg az egyik – mint új házashoz illet – szünetlen nőjére, a gyönyörű Amaranthára és azon elpazérlott pereekre, melyeket nélküle tölt, gondolt, addig a másik Tamás bácsi finom sültjei mellett tán a nyers tarándhúsról álmadozék, melyet Tundra vidékén a szamojedok közt fog friss vérbe mártva falatozni, és midőn a somlyait ürité, hihetőleg eszébe jutott, hogy még ez év folytán becsületes rokonainkkal, a lappokkal bor helyett halzsírt nyelend, hogy ezen tápláló italban is tárgyilagos jelleménél fogva, a nektáréhoz hasonló zamatot és izet találjon.

Nem szükség említenem, miként az ifjú házaspárnak jó ismerőse, a gazdag és mívelt Bánházy Arthur; az éjszaki földszark felé vándorló úr pedig a nagy és böles utazó, Taddé doktor volt, kit hozzánk Bánházy vezetett be.

Vannak határozott jellemű és magas észrehatóságú egyének, kik iránt elismerésünk mellett sem tudunk elég tisztelettel lenni: míg viszont néha azok, kik a charlatanság gyanuja alatt állanak, külsőjük és modoraik által mindnyájunktól, ha velük érintkezünk, annyi figyelmet csikarnak ki, mintha ők volnának a szellemvilág óriásai, s csak azért jelennének meg közöttünk, hogy törpeségünk érzetét keblünkben föllevenítsék.

Ily árnító tulajdonokkal bírt Taddé.

Sejtők, hogy nézetei inkább különöcek, mint alaposak, de azért még sem volt bátorságunk saját jobb eszméink iránt, az ő állításai ellenében, szilárd hittel lenni.

Uralkodék tehát társaságunk szellemén, bár merengő szemei gyakran elárulák, hogy beszédeinkre alig figyel, s bár voltak időközök, midőn vágyott magát általunk feledtetni.

De mi ezt nem akartuk, s kivált Gyula mindig keresett részt, melyen vitába vonhassa.

Bánházy Arthuron kívül pedig mind nőtlenek lévén, megfogható volt, hogy mentől inkább haladtak az órák, és ürültek poharaink, annál gyakrabban tért beszédünk a némberekre, a szerelemre és a kalandokra át.

Andor barátom, ki felfelé Linzig s a Dunán le egész Belgrádig utazott, széles tapasztalatainál fogva bátran állítá, miként a világ legszebb női Magyarországon s Magyarországhban Pestben vannak.

– Minden tisztelet kedves hölgyeinknek! – szólt pohárral kezében Gyula – ők valódi tündérek, kivéven a kiveendőket; azonban talán engedjünk a velők versenyre egy kevés reményt a francia, angol, olasz, spanyol és német szépségeknek is, és mondjunk csak annyit: hogy a kaukazi faj, melyből mi, európaiak, származtunk, némbereinek szépsége vagy legalább kelleme által legyőzi a többieket.

– Erről talán Taddé doktor adhatna legilletékesebb véleményt – jegyzé meg Bánházy Arthur.

– Kinek oly bájos felesége van, mint neked, Arthuron – mondá mosolygva Andor –, annak feltétlenül kellene engem pártolni.

Ez ellen, kik Amaranthát ismertük, nem lehetett szólni: de Gyula, miután Bécsben a Tükör utca szöglete körül egy csinos bankárnénak hódolt, és a lipótvárosi színháznál egy kis balett-táncosnét vett pártolása alá, nem szerette volna, hogy azon fontos ügyben, melyről vitatkozánk, elhamarkodott ítélet hozassék, s ennél fogva felszólító és kérő tekintetet vetett Taddéra.

– Hallgassuk meg Taddé doktort... igen, hallgassuk meg Taddé doktort! – kiáltá a felbátorított Andor is.

Nagy utazónk, kire két érdemes cimboránk ennyi bizodalommal hivatkozott, épen e percekben nem látszék az iránta tanusított figyelmet megérdemelni; mert ujjahagyéval kenyérbéltől phantasticus állatoeskákat alakíta, s ezen művészi foglalkozásba úgy bemélyedt, hogy – a mint szórakozó tekintete mutatá – csak a leghomályosabb sejtelmek lehetnek a szőnyegre vont életkérdés felől.

– Hej, doktor úr, doktor úr! – szólt Gyula, régi ismeretségénél fogva bizadalmasan tevén kezét a nagy utazó vállaira. – Ön gondolattal most legalább is a Jeges-tengeren jár, míg itt kérdések tárgyaltnak, melyek halasztást nem szenvednek, annélkül hogy körünk ellenséges és egymással küzdő pártokra ne szakadjon.

– Igen – közbekiáltott Andor –, mi rögtön megtudni akarjuk: hogy hol talált ön a világon legszebb nőkre?

Taddé fölemelte bal kezét, s ujjain számlálni kezdett, míg gyorsan mondá: – Pesten láttam egy deli, egy leigéző teremtet, ki a hol csak megjelent, a tökéletes szépség eszményképének tartaték, s különösen nyulánk, karesú termetén azon bámult saját-sággal birt, hogy bár vállalai szélesek s keblének formái hullámzó és emelkedett körvo-nalúak valának, befűzött derekát mégis ujjaimmal könnyen átfoghatám. A férfivilág csodálta őt, s barátnői is kénytelenek voltak megvallani, hogy legalább növése minden bírálaton felül áll. Azonban két évvel utóbb angol védelem mellett szerencsés valék Chinába utazhatni, hol szintén találtam egy istennőként bálványozott szépségre, kivel az ottani közvélemény szerint senki sem versenyezhetett, s kinek főleg növéstét még ellenségei is hasonlíthatlannak mondák; mert dereka erős, húsos és szabályosan vas-tag volt, mi Chinában a magasabb női kellem nélkülözhetlen tulajdona.

Mindnyájan hahotára fakadtunk, de Taddé doktor komolyan folytatá: – Párizsban a szent-germaini arszlánokkal csodáltam egy remek szőke nőt, kinek tüzes, nagy és hosszú metszésű kék szemei az árnyas selyempillák alól elragadtatást és merengést vetettek a nézők lelkébe; kinek sima, lágytapintatú, csillámos és aranyárga haja, ha szétbontotta, kicsiny cipőjének sarkáig hullott alá, s kinek parányi szája, vékony és klárisszínű ajkaival, szerelemre és kéjábrándokra ragadta még a vén nőteleneket és a mézesheretek örömeit élvező ifjú férjeket is. Hasonló bálványzást csak Senegal partja-in találtam egy néger király leánya körül. S valóban ő meg is érdemlé a rendkívüli bő-kokat, mert arca a kipallérozott ébenfánál feketébb, szeme kicsiny, de baziliskusi élű, haja pedig gyapjas, kondor, rövid és fénytelen vala. Aztán széles nyílású pisze orra, elefántesont-fehér fogai s duzzadt vastag ajkai elragadtatásra hangolták a szépség tö-kélyes formáiban gyönyörködő néger-izlést, mely a deli királykisasszonyban egy af-rikai Venust, egy utolérhetlen eszményképet fedezett föl.

– Nem irigyeljük – szólt Andor – azon szépművészeti eszméket, melyek lelkesedésre hevíték a senegali arszlánokat.

– És a naranessárga areszint meg az átölelhetlen derekakat kedvellő chinai kéjenceket – tevé hozzá Gyula.

– Ők is ugy vannak a mi lelkesedésünkkel – válaszolt Taddé.

– Mi náluk elég dőreségre mutat – mondá Andor.

– S viszont nálunk is – jegyzé meg Taddé.

– Ön tehát nem hisz a szépség általános szabályaiban? – kérdezém.

– S mi okból hinnék? – válaszolt doktorunk.

– Ön tehát egy néger Armidát oly ellenállhatlannak tart, mint egy pestit? – kiálta Andor.

– Legalább törekedtem ezen tárgyilagosságig emelkedni – erősíté nagy utazónk.

Élénk szócsere támadt, mely – mint szokás – mind a két félt előbbeni nézetei mel-lett hagyta.

– Ha a doktor úr – mondám, más anyagot is akarván a vitatkozásba vegyíteni –, ha a doktor úr nem is akarja a szépség aranyalmáját európai nőinknek feltétlenül átadni, azt reméllem, még sem tagadja, hogy ők tudják leginkább természetes kellemeiket a mesterség által emelni. Mennyi varázslat veszen egy salohnőgyet körül! Mint megne-mesedik náluk a divat, a cicomák, az öltözködés titkai és a szépizlés ezer segédeszkö-

zei által még az is, mi különben természetükön, arcszínükön, testtartásukon és egész lényükön igen közönséges, sőt tán érdektelen vagy éppen hiányos is lett volna!

Taddé mosolygva válaszolá: – A föld minden népeinél igyekeznek a nők magukon oly változtatásokat tenni, melyek a helybeli közizléssel megegyeznek. Így, hogy példákat idézzek, a mi nébvereink a XV. század óta szükségesnek tartják oldalesontjaikat behorpasztani, mit korunkban az acélvállak segítségével meglepő tökélyre is vitték. A kínai nők a testszépítés ezen módját nevetségesnek állítják, mert szerintök a lábat kell úgy összeszorítani, hogy az hét éven túl többé ne nőhessen: ennél fogva a pekingi vagy nankingi salonhölgy szépségére méltán hű csak akkor lehet, ha már lépni is alig tud. Ellenben a caraibok delnői egyaránt badarságnak hiszik akár az oldalesontokat, akár a lábat megbénítani, mert az ő fogalmaik szerint valódi szép csak az lehet, kinek születésekor fejét különböző szögletekre nyomták. Viszont vannak népek, melyeknél a nővilág szükségesnek tekinti oldalesontjainak, fejének és lábainak teljes épségét: hanem bőre iránt viseltetik bizonyos előítélettel, s addig magát igazán szépségnek nem is képzelheti, míg arcát, lábszárait és karját össze nem szurkálja, s különféle körvonalakat nem metél rájuk, melyeket aztán néha kí is színez, máskor meg festék nélkül hagy; arra azonban, ha főrangú, mindig ügyel, hogy alsó ajakát meglyukassza, és eléggé nehéz ércdarabokkal terhelje... Mi engemet illet: szorosán elhatározni nem tudnám, hogy a testszépítés ezen kedvelt módjai közül melyik bír legtöbb leigéző erővel? S legfőlegb arról szólhatnék, hogy melyik egészségtelenebb.

Taddé doktor külön okoskodása társaságunkat egy kevésbé lehangolta.

Mindnyájan neheztelénk reá európai s különösen magyar szépeink nevében.

De ő ellenetéseinket csak rövid és inkább tréfás megjegyzésekkel utasította vissza.

Általában nem látszék nézeteinek támogatása iránt érdeklenni, s kezdett a hallgatóg és méla ügyelgés sáncái közé vonulni.

Megint tányérát fixirozá, mintha több érdekest lelne azon, mint eszméinkben.

Ez tűzünkre olajt önte.

Élénkebben ostromoltuk tehát, s én diadalmi mosollyal kérdém: – Ugyan miért nem akar ön komolyan törni velünk lándzsát? Talán titkon mégis érzi, hogy vannak a szépizlésnek elvitázhatlan szabályai, melyeket tízmillió vadember szavazata nem fog egyetlen Shakespeare, Correggio vagy Canova ellenében megingatni? Talán hiszi, hogy nézetei inkább merészek, mint igazak? Vagy nemde az is valószínű, miként eredeti ötleteivel inkább felültetni, mint legyőzni szeretne minket?

Taddé felém hajolván, arcvonalaimra veté égető, fürkésző tekintetét: – Kitalálná-e, mit hiszek a fennforgó kérdésre nézve önről? – szólt majdnem enyelgőn, majdnem kötekedő hangon.

– Rendkívül nagy szolgálatot tenne ön – válaszolám –, ha őszinteségével megelőzné találgatásaimat, melyek ugyanis sikertelenek lennének.

– Örömmel – mondá Taddé. – Tehát én attól vagyok áthatva, hogy e társaságban önt téríthetném legkevésbé meg: mert nézete alig különbözik az enyimtől. Vagy csalódtam-e, ha önt tárgyilagos irányúnak hiszem, de a ki, hogy hideg különének és izetlen kétkedőnek ne tartassék, szeretné magát eszmék és formák által exaltálni, bár kedélye a valódi lelkesedésre igen nyugodt és ábrándtalan?

Megdöbbenem a csodálatos határozottságon, mellyel jellememet körvonalazta ezen idegen, kit akkor láttam először. Sejtém, hogy állításában sok igaz van. S mennyire valaki saját énjéről tisztán ítélhet, álnokság nélkül alig tagadhattam volna, hogy szívem hidegebb, eszméim prózaiabbak, gondolkozásom kétkedőbb, mint másokkal elhíttetni akarnám.

Taddé aligha várt tőlem az őszinte kérdésre, mellyel meglepett, felvilágosítást, mert rögtön házi gazdánkhoz, a kevés szavú Tamás bátyához fordult, s nevetve mondá: – Lám, ezen városi urak az ó-somlyai és bográcsbűs mellett is mindig csak a nők-ről, a szépségről és szerelemről vitatkoznak, mintha oly kedves téli estvén, midőn friss hó hull, nem lenne egy még sokkal érdekesebb beszélgetési tárgy.

– Hogyan? Mi?... egy tárgy...? – dörmögé Tamás bátya, kit nagy utazónk véletlenül rohant meg, s mint látszék, mély elmélkedésekből zavart föl.

– Igen, az, melyre ön, ha nem csalódom, az asztal alatt legtöbbször gondolt... A vadászatot értem.

– A mennykövet! – kiálta Tamás a doktorra bámulva –, hogy található ki?... Valóban, épen a nyelvem hegyén volt a vadászat. Csak rést vártam a szólásra... De honnan sajdíthatta!... Hűm!... az igaz is, hogy szép tréfa lenne, holnap...

– A szentlőrinci pusztára kimenni – közbevágott Taddé.

– Épen az volt nyelvem hegyén – mondá Tamás bátya öregbedő ámulattal.

– És ott Atalantát megpróbálni.

– Teringettét! – sivalkodék házgazdánk szemét-száját látva –, épen ez is nyelvemen volt... De hogy a patvarba lophatja el ön az én gondolataimat, mielőtt használhatnám? Honnan sajdítja azt, mi elmémben forog?

– Arra nem kellett boszorkányság. Bánházy Arthurral beléptem előtt istállójába tekinték, hol egy karesú, erős és festvényileg szép fekete agarat láttam, melyet ön ma reggel vásárolt Reesky úrtól, s még meg nem próbált. A kocistól hallám, hogy önnek valamelyik ismerőse állítá, miként ezen gyönyörű állat apja híres volt gyorsaságáról és kitartásáról; de egy hibával bírt, tudniillik szelessége miatt a nyulat mindig elüté. Vajjon nem örökölte-e Atalanta e tulajdont, önnek az iránt aggódní kellett. Azonban ön szenvedélyes vadász és nyugtalan jellemű... a holnapi nap pedig igen agarászatra való... Szükségem volt-e több adatra, hogy vágyait és gondolatját kitaláljam?

Taddé természetes alapokra vitte ugyan jósló tehetségét vissza, de felvilágosításai nem gátlának minket rendkívüli ügyessége bámulásában; mert a szokatlan elmeél majdnem annyi leigéző erővel bír, mint egy mesés színczetű tény, és szintugy magával ragadhat az, mit utánozni, mint az, mit megfogni nem tudunk.

Darab ideig tehát társalgásunk kizökkent régi irányából, s csak később tértünk ismét a fiatal poharazók kedvenc tárgyára, a nővilágra.

Gyula egyik lejárt szivvonzalmának férjhez menetelére került a sor, ki hat eltáncolt farsang után kezét oly falusi ripőknek adta, kinek még tavaly egy franciára sem örömet nyújtá kesztyűje végét; de a ki tán annál is több vagyonnal, mint ahány neverséges tulajdonnal bírt.

Ezen Andor által felhozott hír csakhamar a házasság kérdésére terelte vitatkozásainkat.

Két pártra oszlánk.

Társaim állítják, hogy egy nőtől szerelem nélkül hűséget sem lehet várni.

Én tapasztalataimból kezdem erősíteni, miként a szerelem nélkül kötött házasságnál is a csendes házi életnek majdnem annyi esetei fordulnak elé.

A szóharc köztünk viszont eredmény nélkül, de hévvel folyt.

– Igaza volt Taddé doktornak – mondá Andor –, midőn kedélyedtől minden lelkesedést megtagadott. Te egy kétséges állításnál örökké azon oldalon szoktál lenni, mely prózaibb.

– Mert az életről az életből okoskodom, s ez ritkán emelkedik a költészet aetherébe.

– Ha esupán egyéni tapasztalásaitokból akarjátok a szőnyegre vont nagy kérdést eldönteni, akkor én tőletek Taddé doktorra hivatkozom, miután ő kétségkívül többet látott s észlelt, mint mi együttvéve.

Bánházy Arthur ezen közbeszólását élénken ragadta meg Gyula.

– Igen, mondjon Taddé véleményyt, ki adatait a világ öt részéből böngészhetne – kiálta serlegét fölemelve.

– Vitéssék a pör az ő sedriája elébe – követelé a máskor hallgatag házgardánk is.

– Nem bánom, hozzon Taddé ítéletet – szólt jóváhagyón Andor.

– És – jegyzém meg – a vesztes fél legalább ma ne újíthassa meg perét.

Nagy utazónk szokatlan nyájassággal mondá: – Szabad tért kívánok minden véleménynek: ez politikai elvem, melyet még a poharazás közt is, midőn hevünk paradox állításokra ragadhat, szigorúan fönntartani óhajtánék. Ennélfogva határozottan visszautasítom a bíraskodás rám ruházott szerepét, s döntvények helyett csak igénytelen nézeteket teszek közzé.

– Helyes!... halljuk!... – kiáltók poharakat koccintva.

– Ugy hiszem – szólt Taddé –, hogy egy nő háziéletéről mindig azon körnek, mely őt körülveszi, eszméi, divatos hiúságai, szokásai, erkölcsi és társalgási szelleme határoznak. A quackernő nem fog férjéhez, bár unja vagy gyűlöli, hűtlen lenni; míg XV. Lajos udvarában gyakran megcsalatott az oly férj is, ki nője által hön szeretteték... De uraim, tán elég volt már a bölcsekedésből, s a helyett hogy tovább okoskodjam, engedelmeikkel két történetet beszélek uti élményeim közül. Vonjanak önök belőlök, ha tetszik, következtetést vitatkozásainkra, vagy – mi még sokkal jobb – általában engedjék magukat feltétlenül át a benyomásoknak, melyek kedélyeikre hatni fognak, nem kérdezvén, honnan indultak azok ki, s minő irány felé vezetnek.

Örömmel ragadtuk meg Taddé doktor ajánlatát, s ő szivarra gyujtván, következő történetet beszélt:

2.

EGY KALAND A MISSOURI MELLŐL

Filis több indián törzs nyelvén tudott beszélni, és sok természetes ravaszággal némi műveltséget, az eszélyel pedig jókora vakmerőséget kötött össze.

Ezen tulajdonaiért az észak-amerikai államok tizenhatodréti diplomatái közé tartozott.

Ő Clay, Webster, Monroe volt zsebkönyvkiadásban – egy státusférfi, ki hazájának területét néhány akó égett bor, néhány kétesövű fegyver, vadásztáska és szarvasbőr-nadrág által máris száz négyszeg-mérfölddel szaporította.

Mert az indiánokkal alkudozások mindig Ellisre valának bízva, ha alkalmatlansággal vagy feltűnő veszéllyel jártak.

Egy reggel épen kompját igazíttatá ki, midőn meglátogattam.

– Akar-e ön velem jönni? – kérdé.

– Okvetlenül – válaszolám.

– De vörösbőrűek közé megyünk.

– Tudom.

– Sa *mikó*, kit jelenlétünkkel meg fogunk tisztelni, egy vén dühönc.

– Ha már dühönc, még jó, hogy vén – mondám.

– Követeléséink, melyektől el nem állhatunk, ugy látszik, igazságtalanok.

– Ez Yankee-szokás, s önök nemzeti jelleméhez tartozik.

– De amerikai jellemünkért még az ön magyar koponyabőrét is lehúzhatja a mikó – szólt mosolygva Ellis.

– Azáltal is egy tapasztalással többem lesz, bár az utolsóval – válaszoltam.

– Tehát holnap hajnalban a Missourin leszünk.

Kezet nyujték.

– Négy órára elvárom.

– Pontban itt leszek.

Másnap a határozott órában vizen valánk...

Sötét, zavaros hullámok közt eveztünk, melyekre nem vethetett árnyat a felhő, csilámost a napsugár és szeszélyes képleteket a part gazdag növényvilága; mert az epés-sárga, sűrű és iszapos folyam felszíne semmit visszatükrözni nem bírt.

Régi földrésztükön s különösen Európában, hol az emberi társasággal együtt már a hegyek és folyamok is megvényték, többé nem lehet a Missourihoz hasonló vizet látni, mely szenvedélyes kicsapongásaiban minden szabályon és korlátokon túl merje magát tenni.

S csodálkoznak önök, hogy én aggnak vagy fiatalnak hiszem külső alakjánál fogva a hegyet és folyót?

Míntha a természet szintugy nem árulná el életkorát, mint az emberi arc!

Csak ismernetek kell a jeleket, melyek által évezreit hirdeti!...

Mondom: a Missouri ifjú, szeszélyes és vad erkölcsű folyam, mely még medret sem vert oly állandóan, hogy irányát, ha kedve szökken, játszva ne változtathassa meg.

Szent Louistól kezdve a partok körül mindkét oldalán megdöntött fákkal van fedve, melyek gyökereiknek vékonyabb szálaínál fogva még a földhöz vannak ragadva; de derekaikkal már a vízre borultak, virágba takart lombjaikkal a hullámokat seprik, és koronáik körül sívó örvények táncolnak, apró ágokat, növényeket s bokrokat dobálva rájuk, míg ezen idegen terük miatt alásülyednek vagy elsodortatnak, hogy a hullámonkon lebegő társaikkal egyesülve egy mozgó szigetet építsenek, melynek alsó rejtekeiben az éhes *alligator* martalék után leskődik, fönn pedig tündér-ernyőt vonnak, s bíbájaik ígésző varázsait tartják fel a legszeszélyesebb alakú és színű folyondárok.

Nehol meg a bős hajlamú Missourit, hogy a hajósokat és a környéket rémítse, fővénzátonyokat emel, s ugy összeköti azokat a közéjek terelt fatörzsek és egyéb usza-

dékok által, mintha medrét erős töltésekkel örökre elzárni akarná. Ilyenkor aztán árjai a parton átszáguldanak, s benyargalván a szomszéd rónákat, mindent iszapba takarnak, míg a pusztítás kéjeit ismét megunva, módot lelnek medreik závorát fölnyitni, s elhordván a maguk ellen emelt falakat, harsogva nyargalnak régi utaikon tovább.

Szép, de veszélyes vállalat a Missourin evezni... most is az, s hát még huszonöt évvel előbb, midőn Ellis barátommal csak egy vitorlás kompon kísértettük meg.

Azonban mit érdekelhetné önöket oly uri viszontagságok leírása, melyekben a felöltő és különös egyedül a nehézségek legyőzéséből áll.

A tizedik napon egy kék hegyekkel beszegett rónánál kötöttünk ki, hol csak néhány gyapotfa emeli fejét a magasra, a sötétzöld pázsitú rét virágbokrai és törpe csalitai között.

A parthoz közel lakott kalauzunk, kihez utasítva valánk, egy félig már amerikaivá vált vörösbőrű.

Nála két tüzes, de gyakorlott vadászlóra tevénk szert, s még mielőtt a hold ezüst világát a festőileg szép és ábrándosan néma térségre kiárasztotta volna, mi már azon hegység alján voltunk, melynek oldalain és völgynyílásai közt szétszórva heverték a vörösbőrűek kunyhói, majdnem oly rendetlenül s igénytelen külsővel, mint a Zaránd vagy Hunyad megyei oláh helységek *hurubói*.

A fejedelem residentája is csak annyiban különbözött a másokétól, hogy valamivel nagyobb volt, és kertjében több dohány, burgonya és tengeri termett.

– Ön – szólta Ellis mosolygva, míg a kapuhoz közeledénk, néhány kíváncsilag vad tekintetű férfítól és egy csoport arefintorító s ujjongó gyermektől kísértetve –, ön, kedves barátom, a hatalmas mikó dísztermének falain egyéb nagyérdékű ritkaságok közt néhány művészileg *skalpirozott* koponya-bőrt fog találni, mert, mint hallám, a mi leendő házgazdánk a napokban egyik régi ellenségét legyőzte, s épen ma uralkodása sok gondjait a foglyok megnyuzásával deríté föl.

– Igen sajnálnám – válaszoltam –, ha a magas egyéniség a kitöméseknél elfeledett volna egy kevés egérkőt használni, mi egyébiránt nemesak a mi orraink érdekében lenne szükséges, de maguknak a diadalmi emlékeknek megőrzésére is.

– Ön, ugy látszik, a mikónak még órákat fog adni ezen nem nagyon philanthropicus műtételek körül – mondá Ellis némi bosszankodással hidegvérűségem miatt.

– Miért ne? – szólék. – Én szeretem a nemzeti szokásokat tiszteletben tartani, s ha majd a philadelphiai német *quackerek* közé fogunk utazni, akkor az állatkínzás elleni társulatokat igyekszem jó tanácsokkal segíteni.

Ily tréfák közt léptünk a vén mikó elébe, ki több országnagyok kíséretében fogadott el, a kövezetlen és sikárlatlan házeresz alatt.

Ő felsége nem tette hosszan tenyerét tenyerünkbe, mint szokás.

Ez elégtelenségének világos jele volt.

Később termébe vezetett, hol egy fapadra ültünk; de fájdalom, rövid pipáját nem dugra szájából a mienkbe, mi ellenségeskedő indulatának oly komoly előjele volt, hogy tanácsnokai kezdték homlokaikat ráncolni.

Ellis minden diplomatiái ügyességét összeszedé, s csak ennek köszönhattük, hogy a vaesora alatt egy sonka kövérebb részéből a mikó vágott saját késével számunkra néhány darabot le, mi az ajtó előtt leselkedő publicum kedélyét valamennyire csillapítá,

és nekünk kezességet nyújtott arról, hogy legalább másnap reggelig fejbőrünk háboríthatlan birtokába maradhatunk...

Számomra a fejedelem nagyobbik fiánál – ki nyájas tekintetű ifjú volt, és az egész törzs legbátrabb harcosának tartaték – rendelték szállást.

Meggyújtott ágak világa mellett vezettem hozzá, s csakhamar lehetetlen vala nem éreznem, hogy helyzetem az Elliséhez képest királyi vala: mert házgardám lakában a butorok egyszerűsége mellett is nemesak esín és tisztaság, de némi comfort is mutatkozott.

Mataba, a szép menyecske, kit ő pár hónappal előbb hozott egy Szent-Louishoz közel fekvő indus-telepből nőül, finom ízléssel és leigéző modorral bírt, s mit sem kétkedem, hogy a vörösbőrűek felső köreibben – nemesak a Missouri partjain, de az Egyesült Államok egész területén – a női báj, kecs és nemes magaviselet babérját senki tőle elvitatni nem tudta volna.

Ő az indus delnők gyöngye vala, egy eszménykép, bár nem az európai fogalmak szerént.

S mért fessek le őt azoknak, kik a szépségről ítéletökben bizonyos formákhoz szoktak, melyeknek járszallagán akarnák képzelődésüket vezetni, s ha ez mégis gyakran túlesapong, s ha szívüket lángra gyullasztja oly néember iránt, ki a világ által szépek nem tartaték, inkább maguk is elhiszik, hogy a szerelem vak, mintsem bevallanák, miként a szépségről fogalmaink többnyire ninesenek sem az érzékingerekkel, sem szellemibb vágyainkkal összhangzásban, s így minden belső alap nélküliek.

Mataba, a mily bájos, oly hű és szeretetre méltó nő volt.

Férjéhez határtalanul ragaszkodék.

Fellelkesült ennek egy nyájas tekintetére: leveretve volt homlokredőit által.

Kitalálta gondolatait, engedelmeskedék szeszélyeinek, áldá igazságtalanságait, melyekkel az ifjú mikó haragra hajlékony vérmérséke néha sujtá.

Az indus nők sorsa zordabb, mint az európai asszonyoké a legmíveletlenebb néposztálynál is.

Mert nálunk mindenütt bizonyos lovagiasság uralkodik, mely a terhesebb foglalkozásokat nem engedí a gyöngye női kezeknek át.

De a vörösbőrűeknél a férfi csak vadász és harcol. A többbit, a mezei munkától kezdve, mind a nőnek kell eligazítani.

A férj még fegyvereit is velök takaríttatja ki, s gyakran velök viteti azon helyig, hol használhatja.

Az indusnő a szerelem leggyöngédebb viszonyai közt is rab, kinek sokat, igen sokat kell fáradni, hogy ura a nemzeti szokás szerént henyélhessen.

Mataba elragadtatással élt házi körének.

Kedvvel nyult mindenhez, mi neki fáradságot, szíve bálványának pedig kényelmet okozott.

Nála a kötelesség élvezetté lön, s én, bár a világot beutaztam, még eddig kevés nőre találtam, kivel a férjnek annyi oka lett volna megelégedni, mint az ifjú mikónak *Matabával*...

Ellis három napot töltött legkisebb siker nélkül el; sőt házgardáink sötét tekintetéből gyanítani kezdők, hogy a miénknél biztosabb jövővel bíró koponyabört nagy erőlködés nélkül is lehet képzelni.

Sejtők, miként a vén *mikó* a szomszéd főnökökkel titkos összeköttetéseket keres.

Körünkből néhány ismert are eltűnt, annélkül hogy újra visszakerült volna, mi nyilván azért történt, mert a kedélyek felizgatására küldetének oly törzsekhez, melyek a jenkik ellen legtöbb gyűlölettel és bosszúvágygal voltak telve.

A gondosan beleplezett előkészületek alatt a *mikó*, hogy figyelmünket elvonja, egy vadbival-vadászatra hívott meg, mi az indiánok legkedveltebb és legjövendőmezőbb időtöltése azon vidékeken, hol nagy kiterjedésű savas mezők és só-kutak vannak.

Kívánatát nem utasíthattuk vissza, s másnap hajnalhasadtával már lovainkon valánk, kezünkben könnyű, rövid flintával, melyet vágtatva is hamar meg lehessen tölteni.

Utánunk egyfogatú szekerek jöttek az elejtendő vadak hazavitelére.

A domb aljánál sarkantyúzott lovakkal és szélgyorsan repültünk tovább, mintha versenyteren volnánk.

A falu szélső kunyhójának füstje is elenyészett szemeink elől, a vidékek panorámája tündérileg változott, bokros, csalitos völgyekből sima, virágszőnyeges és fűszert léleklzó rónára értünk, melynek párkányát árnyékos gyapotfa-erdő borítja, s lassú emelkedéssel vonult egy bére élére, mindig gyérebbé és átlátszóbbá válva.

Fél óra alatt az erdőn lovainkat átvezetve, a hegytetőre értünk, honnan nyílt, szabad kilátás tárult egy hullámzó és görbülékeny lapályra, melynek horpadásai a háttérben úgy csillogtak s tündöklének, mintha gyémántporral lettek volna sűrűn behintve, míg mélyebb fekvésű helyein széles és vertezüstből készítettnek látszó szalagok vonultak végig. Közép-Ázsiában már levén alkalmam hasonló jeleneteket szemlélni, tudtam, hogy e ragyogó, szemkápráztató tájkép fényes színezetét, mely rájájának sötétzöldjével oly csodás ellentétben áll, egyedül a sós forrásokból kiömlő patakoknak köszöni, melyek tavasszal szétáradnak, de utóbb a hamar beálló nyári hőség által kiszáritva, vastag lemezt hagynak magok után, hogy azt a rezgő napsugarok tündértükörré varázsolják át.

– Amott a vadbivalok tanyája – mondá az ifjú *mikó* a sós-rétekre mutatván.

– Egy óra alatt lassú ügetéssel már az ezüst szalagoknál lehetünk – válaszolám a távolságot szemeimmel mérve.

– De nem látok egy körmet is a *buffaló*kból – közbeszólt Ellis.

– A rét fordulatánál szoktak legelni, s ha jobb kézre térünk, legott szemünkbe tűnnek – jegyzé meg kalauzunk, ki a vörösbőrűeknél gyakran mulatván, e vidéket is úgy ismeré, mintha saját birtoka volna.

Akként történt, mint mondá.

Az egész nyáj együtt volt, többnyire kényelmesen heverészve.

Körülbelől egy angol mértföldig közelítünk hozzájuk, lassan és zaj nélkül.

Ekkor megállottunk.

Az ifjú *mikó* tollakat hintett a légbe fel, hogy láthassa merről fú a szél, s jelt ada a vetkőződésre.

Ledobtunk lovainkról minden szükségtelen terüt. Felsőruhánkat, kalapunkat, vadásztáskánkat halomba raktuk. Egy könnyű kendőt fejünkre, mást derekunkra kötünk, a töltéseket rögtönzött övünk közé rejtők, néhány golyót szájunkba fogánk, s miután megtámadási tervét az öreg *mikó* közlé velünk, fegyvert töltenk, a puska-vesszőt kezünkbe vettük, sort alakítánk, és lépésben kezdtünk előrehaladni.

Nem szükség említenem, hogy a Missouri körül a jobb lovak a vadászat ezen nemére pontosan betanítva vannak, s kivált az enyim egészen elemében látszott lenni. Hegyezte fülét, szikrázó szemeit a martalékok felé fordítá, testén villanyos rezgések nyargaltak át, nyaka büszkén görbült, s tartása oly kihívó lón, mint egy hadiméné, midőn a trombiták rivalgnak, az ágyú dördül, és a csata kezdődik.

Óvatosan, hallgatva közelítéink majdnem egy puska lövésnyire; de akkor a buffalók észrevehének, felszökelltek, s tömegestől nyargalni indultak. Viharként rohanánk utánok; mert senki, ha akarta volna is, többé nem fékezheté lovait. Sűrű porfelleget vertünk magunk körül, soraink szétszakadtak, az ifjú mikó már az üldözöttek utócsapatainál volt, s én nyomban melléte.

Még egy perc, s a dühös, bár megfélemlert állatok tömegébe vegyüléink.

Egy óriás bikát szemeltem ki, mely a nyáj királyának látszott, lihegő orrlýukain lánogott futt, és széles homlokának szarvait visszafordítva merészen tekintett felénk, s a tömeg által inkább tolaték, mint maga ment.

Ellene rohantam, bár egészen más oldalon volt.

Dőfervé, taszítatva, emelterve, hogy nem tudám: lovamon ülök-e vagy vadbívalon, végre a nyargaló nyáj közt hozzá közel juték, s fegyveremet rácsattintám.

Golyóm találta, mert lehökkent; azonban ismét fölemelkedék, s kihívón forgatá nyakát, mintha keresné ellenségét. Ő hátramaradt, társaim eltűntek, s csak a sötét porfelleget mutatá a vadak s vadászok nyomait.

Felém tartott.

Puskámat megínt reá akarám sütni, midőn észrevehém, hogy sántít, mert lapockáját zuztam szét.

Lovam tehát könnyen kikerülheti rohanásait, gondoltam, s azzal vállamra vetvén fegyveremet, körülé kezdék forogni, ingerkedvén vele és félreugorva, ha megtámadott.

Mihelyt pedig dühe tetőpontra hágott, tárcámat elővettem, s különböző helyzetekben rajzolám le őt, paripám éles elméjére bízván, hogy a veszély körén kívül tartson.

Alig lehet valakinek képzete e megszbzett bösz állatról, mely sejté, hogy nem menekülhet többé, de életét drágán akarta eladni.

Nagy, kerek szemei vérpirosak voltak; hosszú, bozontos serényc csaknem földig ért, száját kitátá, torkából és orrából forró gőz és vér omlott, mihelyt meghajlék, hogy reám rohanjon...

Rajzom épen elkészült, midőn valaki esendesen érinté vállamat.

Az ifjú mikó volt.

– Neked *manito* erős lelket adott, Szivedet acélból készíté. Sokszor valál a halál markában.

– Nem vettem azt észre – válaszolám.

– De én rég nézem a buffalo megtámadásait, melyek veszélyesek voltak, mint a ros szellemeké, midőn a sötét fellegekből nyilaikkal reánk irányoznak... Azonban jer, távozzunk. A fáradt vad többé nem védheti magát, máris földre hanyatlott, s húsa, évei miatt, ugy sem izletes...

E perc olta a fiatal mikó legjobb barátommá lón.

Még mielőtt a vadásztársasághoz értünk, az ő pipájából eresztém a füstöt. Ellis nagy bámulatára.

Midőn pedig a mezei lakomának vége volt, s a nap leáldozásával hazaérkeztünk, házgardám kezembe téve szép hitvesének kezét.

– Élvezd – mond –, amíg küszöbömön belől vagy, a legkitünőbb vendégi jogot.

S Matabát távozásomig feloldá a híűség kötelessége alól.

Sokkal több európai polgárisodás volt bennem, és még akkor sokkal mélyebben érezém némely szokások és eszmék kiábrándító erejét, hogysen csodálkozással és neheztelve ne tekintsek házgardámra, kí komolyságomat büszkeségnek magyarázván, megbántva lenni látszott.

Ekkor szememet Matabára fordítám.

Az ő arca derült volt, mint mindig, s annyi kellemmel, annyi boldogsággal, annyi átengedéssel fogadta férje mostani parancsát is, mint az eddigieket!

Házgardám kegye Ellisnek használt legtöbbet.

Mert a vén míkó, kí fia befolyása alatt állott, szelidebbé lőn, s három nap alatt a Yankeek igazságtalan követeléseire ráállott.

Midőn elbúcsúzánk, epedő nézetteltem hosszasan nyugodt Matabán, kí iránt keblemben már erős vonzalom élt.

De ő, a jégszívű, csak férjére látszott gondolni.

Körüle, egyedül körüle lebegett minden eszméje, figyelme s kedélyének egész világa.

Leste arcának vonalait, szemének mozgását, intését, szándékait, engedelmesen, hűn, szerelemittasan.

Árnyéka volt férjének, mely általa él, vele jár, nélküle nem létezhet. Reám pedig csupán oly udvarias közönnyel tekintett, mint akkor, midőn még a legkitünőbb vendégi jogról, melyben némely indián törzseknél szokás a kedvelt idegeneket részeltetni, épen semmit sem tudtam.

Büszkeségem le volt alázva.

S míg a Missourin visszaevettünk, százszor esküvém: soha többé a szivtelen Matabára nem gondolni.

De az indus kunyhóban szerzett tapasztalataim oly különösek s a lélektan rendes szabályaival annyira ellenkezők valának, hogy elmémet magukhoz bilincseltek, s könnyen nem szakíthatram velők.

Midőn tehát három évvel utóbb ismét Szent-Louisba utaztam, s hallám, hogy az öreg míkó – kí egyetlen fiát harcban veszté el – minden földjeit az Egyesült Államoknak átadván, őseinek kunyhóhoz költözik Mexikóba vissza, s most a szerződmény megerősítése végett Ellist fölkereste: természetes vala, miként rögtön siettem régi utitársam fölkeresésére.

Mert akarám még egyszer Matabát látni.

Ah, mivé vált ő!

Teste elhervadt, arcán fájdalom és állandó levertség ült.

A vörösbőrűek félénk tisztelettel tekintettek rája.

Szentnek mondák őt; mert a vadnépek a tébolyodottat, kí nagy szerencsétlenségek miatt esztét veszti, szentnek szokták nevezni.

– De az istenért, mí lehet betegségének oka? – kérdém.

– Férje halála – válaszolták egyhangúlag...

Mataba nem ismert rám.
Nevemet is elfeledte.

- Csodálatos – sohajtá Gyula, midőn Taddé doktor rövid kalandját bevégezte.
- A vadbival-vadászat vetélkedik érdekességében a mi angol modorú kopászatainkkal – szólt Tamás bátya elégtülten.
- De Mataba erényére alig adok annyit is, mint szépségére – jegyzé meg Andor, egy pezsgős palackot nyitva föl.
- Vitatkozás helyett jobb volna, ha ön másik történetét is elbeszelné – sugá Bánházy Arthur félhallhatóan.
- Igen – sürgetem én – ...kezdjen ön, doktor úr, ígért beszélvényéhez.
- Taddé új szívart gyujtott, s következő kalandot mesélt.

3. ERÉNY ÉS ILLEM

I.

Ha önök a kelet-indiai társaság bizottmányának – mely most százezer lélek felett parancsol – névjegyzékét áttekintencék, rátalálnának azon magas rangú egyéniségre, kit én egyszerűen csak Eduardnak fogok hívni; előre kikötvén a helynek is, mely történetem színpada leendő, s mely jelenleg a kelet-indiai angol birtokok közé van keblezve, elhallgatását. Szintén említés nélkül fogom azon évet hagyni, melyben beszéltem játszik, s mely alatt a brit hódításnak majdnem legfényesebb napjai folytak le.

Mert nem szeretem az örökéletű márványpaloták oszlopain a felkúszó babért, mely a költők figyelmét a nagyság mellől a szépség felé akarja vonni, s mindig untam a történetészet által feljegyzett események rámájába egy édes, de mulékony szerelmi kalandot szőni...

Sok katonai ismerettel, bár annál kevesebb dicsvággal bírtam, midőn a magyar testőri karból kilépvén, világot látni indulék, inkább szórakozási vágyból, mint tapasztalás kedvéért.

Dublinban barátságot kötöttem Eduarddal, ki mint hadnagy, egy tábornok rokonához Bengalába indult.

Utitársa levék, s épen nagy hadikészülődések közepébe érkeztünk.

Az ezred is, melyben Eduard szolgált, gyorsan kiegészítettett, s alig tölténk Calcuttában három hetet, s már esatlakoznunk kellett azon dandárhoz, mely egy jelentékeny hadtest előesapatául volt szánva, és később, Eduárd rokonának vezénylete alatt, minden reményt meghaladó sikerrel küzdött föllázadt tartományok, elpártolt szövetségek, rajongó néptömegek és oly földtéri akadályok ellen, melyek Ázsia vitéz, de kevés fegyelmet ismerő katonáinál legyőzhetlenebbek voltak.

Tábornokunk egy elűzött királyt ősi trónjára visszahelyezvén, a béke megkötéséig az egész tartományt hadilag elfoglalva tartá: mert a közhangulat még igen nyugtalaní-

tó volt, s új kitörés esetében sergünk egy részének a főtáborral való összeköttetéseivel valának kockáztatva.

Ő felsége a megtörtént restauratio után szeretett volna pártfogásunktól menekülni, de mi ernyedetlenül védjük őt, hol saját miniszterei ellen, kik neki rossz tanácsokat adtak, hol pedig a szomszéd fejedelmek cselszövényeitől, melyekbe bonyolítottatni maga sem idegenkedék.

Éber őrködéseink eredménye egy csoport palota-forradalom volt, s így a nyugtalan elemek az udvarból rendre eltávolítottatván, a vén *Sudev* vette a kormányt át, ki mint böles statusférfit csak arra ügyelt, hogy míg a király a drágakövektől tündöklő *hukát* szivogatta, és a bajaderek tündértáncait kimerült arccal s álmos szemekkel nézte, addig ő szigorú pontossággal teljesítse a mi tábormokunktól vett napiparancsokat.

Sudev még előttem is levette kalapját: Eduardot, ki a tábormok számysegédévé lett, majdnem úgy tisztelte, mint a brahmínokat, és dandárunkban minden őrmestert már *ksatrijának*, lovagnak hívott, miért nálunk nagy népszerűségre emelkedett: noha alázatossága mellett is igen hihető volt, hogy belsőjében minket úgy gyűlölt, mint többi elődei: de azoknál jobban tudott vagy számításból vagy jellemerőtlenségből szólni.

Honfitársai, kik a költői képek nagy barátai, Sudevot ifjú korától kezdve hajlott éveikig rendre már minden jeles állathoz hasonlították; nekem azonban az ő látásakor tüstént az ausztraliai kutyák jutottak eszembe, melyekről, minthogy nem ugathatnak, mindig azt tesszük fel, hogy csak oroszva szoktak marni.

Egyébiránt igazságtalanság tőlem az öreg minisztert ócsárolni, ki kedvünkért annyi fényes ünnepélyt rendezett, mintha bejövetelelünkkel kezdődött volna a szent Ganges országainak aranykora.

Szünetlenül nyergelve volt lovunk, hogy mihelyt a katonai kötelességeket teljesítettük, a fővárosba vágathassunk, hol a kardjátékoknál és a vallásos szertartásoknál, a tábori szemléknél és az udvari elfogadtatásoknál a lényeges cél mellett háttérben mindig egy-egy mellékes is vala, tudniillik kedvünket keresni, vagy szemünkbe port vetni, hízelegni hiúságunknak, vagy lefegyverezni figyelmünket, mulattatni könnyelműségünket, vagy elaltatni gyanúinkat.

Sudev, a mélyen kiürült kincstár dacára, tengernyi élvezet közé mérítette a fejedelmet, s vont lassanként minket be, kik a tábormok személye körül valánk, s az elegáns világhoz tartoztunk.

Különösen Eduard a vén rókának valóságos becéjévé lón.

Kényeztette őt, tán azért, mert nyílt és semmi álnokságot nem ismerő jellemével visszaélhetni reméllé.

Én az első perc óta ellenszenvet éreztem Sudev iránt.

Szívemhez közel nem férhetett még akkor is, midőn előzékenysége által lekötölezett.

De Eduard naponkint magasabb véleménnyel volt felőle, s nem is csoda, hisz neki köszönhető, hogy ideje tündérelig tölt, s hogy a tábormok, ki a szolgálatban szigorú pontosságot követelt, olykori hanyagságai iránt elnézőbb kezdett lenni...

– Taddé – szólt hozzám egy reggel Eduard –, te talán el is feledted a mai nagy *derbárt*, melyre Sudev nálalétünkkel meghívott? Öltözzél hamar. A nap emelkedik, s az ünnepély ragyogó leend.

– Miért tolakodnám oda, holott sem kérni, sem megköszönni valóm nincs? – jegyzém meg egy esomó *betteit* tömvén számba, mert a szivarozástól, a mióta a kelet-indiakkal testvérkedénk, már kezdék elszokni.

– Miért? Pah! Mulatság végett. Vagy nem elég unalmasak-e ezen árkádiai vad és ártatlan faluban óráink?

– De a tábormok?

– Ah, bátyám, örvend, ha a bennlakókkal pajtáskodunk.

– Azonban te mégis talán igen sokszor örvendezteted őt, pedig néha...

– Mit néha?

– Néha fontos dolgok késnek távolléted miatt.

Eduard sohajtott.

– Igaz – szólt kevés szünet mulva, majdnem gyermeki jószívűséggel –, igaz, én otrombán visszaélek bátyámnak irántami vonzalmával. Szeretném olykor magamat a profoszhoz küldeni. A kurta vas sem ártana könnyelműségemért... No, de nem tart ez mindig így. Meglásd, higgadt leszek hova-hamarébb... tán még a jövő héten. De, kedves Taddém, ma csakugyan ne maradjunk ki a derbárból. Barátságodra kérlek, öltözzél gyorsan! Ni, a nap már a láthatárra lépett. Sugárai hamar úzik szét az éj búcsúajándékait: a könnyű szellőt és a frís árnyékot.

– Ugy sem érkezhetnénk már a megnyitásra el. Lovamat most kezdik kefélni, s a város ide őt angol mértföld.

– Mi az egy nyargaló elefántnak? – szólt Eduard büszkén.

– Megengedem, de hol az elefánt?

– Nézz ablakodon ki!

A csarnok előtt pompásan fölszerelt elefánt állott, hátán kettős ülésű, sátrós, aranyrojtú s könnyű alakú ezüst haudával.

– S hogyan jutottál e királyi hintóhoz?

– A Sudevé. Szolgálatomra áll.

– Eduard – mondám komolyan –, a vén róka igen közel fért hozzád. Valami célja lehet.

– Az, mely minden elnyomotté... a kedvkeresés.

– S te?

– Vetted-e észre, hogy előzékenységeiért bátyám politikájára akartam volna befolyani? – kérde Eduard önérzettel és komolyan.

Meg kell vallani, ily hibával ellensége sem vádolhatta őt. Mosolygva nyujtám neki kezemet, s minthogy már toilettemet elvégeztem, indulánk.

A *mahut* az állatoríás fejére telepedvén, oly kitartással ostromolta annak fülét és nyakát, hogy szélgyorsan viteték a fejedelmi udvar elébe.

Körülünk ágyúk dörögtek. A dob és harsona rémes lármát csapott. A nagyurak hordszékeit és boglárrel fedett lovait, míg a keskeny utcákon áthaladtak, ujongató s pisztolyt sütőgető tarka nép kíséré, élénk mozdulataival s örömittas arkifejzéscével az olaszországi carnevalok alakjaira emlékeztetve.

Tréfa, vidámság, kéj élt, honolt, uralkodék szanaszét.

S a bécsi úrnapi nagymeneteken alig lehetne több drágakövet, gyöngysort és ékszereket látni, mint a mennyi e kis tartomány előkelőinek öltözetein s fegyverein tündöklött; pedig Kelet-India, kihíresztelt gazdagsága mellett is általában szegény. Ott a

tömeg az ínséggel csak azért nem küzd, mert lemondáshoz s rendkívüli mértékletességhez van szokva...

Nem említem a derbár szertartásait, melyek, mint a világon minden ünnepi fogadtatásé, gyermekiesnek látszanának, ha hiúságunknak azon fesz és csillám, mitől a sokaság elzárva van, annyira nem hizelegne, hogy érte az unalmat is, melyre előjogosítva vagyunk, paradicsomi kéjnek tekintjük.

A fejedelem apró emlékeket, gyűrűket, mósuszt és illatszert osztott alattvalóinak, s ezek drága ajándékokkal viszonzták magas kegyét.

Mert keleten minden érintkezése a felsőbbnek az alsóbbakkal ily megfordított arányú jószívűségen végződik.

Már a társaság oszlott, midőn Eduard kebléből egy lassú, egy megszakított sohaj tört ki.

Arcára s onnan a terem márvány oszlopszatára tekinték, melynek ívei közt kíváncsian s félíg emelt fátyollal néhány nőalak lebegett el.

Mindenik karsú termetű, bővös mozdulatú s vonzó külsejű delnő volt, az ország legmagasabb köreinek tiünderei.

Mindeniket a költők, kik itt nagy számmal vannak, bizonyosan a esodaszép lótuszvirághoz hasonlították, melynek rengő keblén *Brahma*, a világalkotó szendergett, és rózsapiros levelei közül *Káma*, a szerelem istene szórta kijelelt áldozataira édes csengésű, de éles hegyű nyilait.

Mindenik boldogságra és boldogításra látszott teremtvé lenni, még az én hideg szívem ítéléte szerint is.

De egyik közülük oly magasan állott kellemben és búbájban a többiek felett, mint a karsú büszke pálma a szerény és szemérmes mimozabokrok közt.

– Ah! – sugám Eduardnak – e barna nő Murillo legsikertültebb alakjait elhomályosítja.

– El az egész természetet, a napot, a csillagokat, az Isten legremekebb műveit... el az egész világot – válaszolta hévvel.

– Hohó, kedves barátom! A világon sok minden van.

– Mennyiségben töméntelen, de becsben kevés... s mint *Nandana* oly lény... ah, oly tőkélyes szépség a kerek világon sehol sincs. Arról, Taddé pajtás, szentül meg lehetsz győződve.

– S te ismered őt?

– Sudev unokahuga és egy vén falusi úr nője – sugá Eduard, gyöngén megszorítva kezemet.

– És hol láttad? Itt a nők háziéletet folytatnak s bár elzárva nem tartatnak, többnyire magányban élnek. Itt ninesenek regéjek, bálók, körök, táncestélyek s oly célszerű mulatságok, melyek előbb a nőhöz, aztán a nő magányszobájához észrevétlenül vezetnek a szépség formáiban gyönyörködő műbarátokat.

– Ej – szólta Eduard nyugtalanul –, a mult hetekben egykor megint Sudev elefántján nyargaltam a város keskeny utcáin végig. Tudod a *haudá*ból, ha az elefánt nem tartozik a törpék közé, a házak első emeletébe kényelmesen be lehet látni. Egy palota ablakai a híves légért nyitva valának. Szép, derült reggel volt. Szememet véletlenül a félrevont függönyök felé fordítám, s onnan nézelletem akaratlanul tévedt egy bíbor pamlagra, hol barátnéi körében ült az isteni Nandana. Elefántom szélgyorsan vitt to-

vább; de én rövid szívességeért mégis egész nap gazdagon osztám neki kedvenc abrakját, a fűvel kevert rizst.

– Tehát – mondtam nevetve – a szerelem ügyei körül itt is szerepet játszanak az elefántok? Azt gondoltam, hogy ez kizárólag európai szokás.

– Te most ragyogó kedvben vagy, Taddé! – szólt Eduard némi ingerültséggel.

– Tán csak nem magyarázod balra enyelgéseimet – válaszoltam, karon fogva őt.

Az ünnepnek vége volt, s mi néhány pajtásunkat látogattuk meg, kiknek zászlóalja a városban feküdt.

Déli áom és üres csevegések közt telt időnk, míg a rekkenőség miatt hazaindulni kényelmetlennek tartók; midőn pedig elefántunkon valánk, már a hold feljött a láthatárra, s oly vidámmá tette az eget, a tájéket és kedélyünket, hogy nem tudtuk megfogni: miért görbülhet meg valaki bú vagy gond miatt, miért sápadhat az arc, fehéredhetik a fürt, vesztheri el színét az öröm, mámorát az élv, virágait a természet, költészetét a szerelem és jelentőségét az élet?

Hasonlíthatlan est! Királyi éj felhőárnyak és homály nélkül! El tudtuk volna olvasni a csillagok és a hold fénye mellett a szent könyv azon verseit, melyekben az angyalok leszállottak az égből az emberek leányaiért és vétkezének.

Fűszeres lég! Balzsamos szellők! Álmodó virágok!

Érzékeink a földiség ígézetei alatt állottak, s ha néha a menny boltozatára is tekintünk, a bujdosó égitestek nem a túlvilág titkaihoz emeltek közelebb, hanem mint hű kalauzok, kik pályánk felderítésére vannak megfogadva, figyelmeztettek az élet ösvényein minden gyönyörre, melyen sugárikaik rezgenek.

Néma, ünnepi csend!

Körülünk nyugalom és szender!

Szívünk dobbanását hallani véltük, mintha beszéléné emlékeit, édjeit, reményeit; mintha megnyílnék, mint a forrás, mely rejtve volt, de egy percben véletlenül felbuzog, és elárasztja csergő habjait.

A *malut*, kit lassú hajtásra ítélték, elszunnyadt.

Az elefánt alig lépett.

Néha egy madár csicsergett a lombok közül, néha egy gyík mozzant meg a gyökelek alatt, néha egy fényes páncélú rovar koppant a folyondárok kapcsairól az útkövecserre; de megint esend lón, mély, néma, ábrándos esend, mely alatt a képzelődés hallja a halk neszt, melyet az érzék többé észre nem vehet.

– Nandana családja – szólt Eduard, mintha egy megszakított beszédet folytatott volna –, az isteni Nandana családja régibb és fényesebb multtal bír, mint a mostani uralkodóház. Oly hősokeket számlál, kiknek történeteiről a Ganges forrásai körül minden kunyhóban verseket és ősmondákat hallhatsz. Így mesélte nekem ezt Sudev.

– S te gyakran jársz Sudevhez? – kértem.

– Ne hídd. Csak kétszer valék nála... Nandana ősei – kezdé ismét Eduard – vallásosabbak voltak még, mint a minő tevékenyek és vitézek. Virágzó éveikben, midőn az örömtől és szerelemtől elszakadni oly nehéz lehetett, fölkeresték a lemondást vagy a szent halált. Egyik közülök, hogy fején a madarak fészket rakhassanak, fülég ásatta a földbe magát. A másik elajándékozta kimeríthetetlen kincstárát, s kolduló fakírrá lett. Némelyek a hegyi hév-vizeket, melyekben a bűnbánóknak megtisztulás végett csak három percig kell fürdeni, választották az önkéntes kínzás eszközüvé, és halálra főzték

restőket. Mások a boldogság közepéből, midőn céljok vagy reményük teljesült, bujdoklásnak indultak a vízzuhatagokhoz, hogy iszonyú magasságból szökjenek a dörgő, a leget reszkettető örvények közé. Ezen kegyességéért Nandana családja mindig nagy hírben és tisztességben állott. Sudevnél hallám a brahminoktól, kik gyakran látogatják őt meg. Nevetnem kellett volna e esodálatos örültségen; de a mi az isteni Nandana nevével áll kapcsolatban, végre is komoly és magasztos színt vesz magára...

Egy kies ligetbe értünk, melynek hátterén falunk határa kezdődött.

Dió-, juhar- és gesztenyefák közül rhododendronok s azaleák néztek reánk tüzes, vörös, nagy kelyheikkel, s az éj oly derült volt, hogy a sóskabokrok fölbe nőtt *clématid*soknak ringó, kerek, sápadtkék arcán a finomabb színárnyalatokat is megkülönböztethettük.

– Soha sem éreztem – szólék a mélázó Eduardhoz – e vidéknek tündérszépességét félannyira is, mint most. Nyugodt képzelődésemet egészen megbabonázta a telihold tündöklő fénye. Óhajtanám, hogy utazásunk ne végződne oly hamar.

– I lát még, Taddém, ha a hegyeket ismernéd, melyeknek csúcsai csak homályos felhőként látszanak ablakunkból; ha jártál volna a leírhatlanul bájos völgyekben és az iszonyú mélységek körül, hol a kődarabok tetején a *fakir* esendesen imádkozik, míg alulról a párduc vérbetakart szemekkel néz rá, nyugtalanul várván leérkezését; s hol a természetben is a szépség a vadsággal, a szelid a hajborzasztóval esodálatosan összevegyül! Mint el lennél ragadtatva, Taddé, a gyönyörű és veszélyes hegyi vidék által! Ott van ám látnivaló! De ügyelni kellene lábadra, midőn a kötél-pallókon mennél egyik szitról a másra át: ügyelni fejedre, midőn a mély vízzuhatagok fölött, melyeknek moraja siketít, tajtéka szédít, néhány *bambusznád*on, mit csupán az összefont növényekből készült könnyű alap támogat, haladnál tovább, és Taddém, különösen kellene ügyelni ajkaidra, hogy azok mosolyra ne vonuljanak, ha egy völgybe érkeznél, itt komoly férfiakat és tisztas aggastyánokat látnál fejekre állva imádkozni, ott féllábon szökdelni, bukfenceket vetni vagy az ágakon himbálni, örökre kibeszélhetlen elragadtatás és arcfintorítások közt. Valóban nincs nagyobb életkoekázattal összekötve sem a mélységek, sem a vízzuhatagok fölött a szédülés vagy botlás, mint itt egy gondatlan mosoly.

– Honnan ismered oly körülményesen e sétaút bíbáját és veszélyeit? – kérdém fagatva őt.

Eduard kedvetlenül szólt: – Ah, barátom, egy borzasztó hibám után kutatsz. Megérdemlettem volna, hogy bátyám elűzzön oldala mellől. Emlékezel-e lázadra?

– A melyért őt napig kellett a városban hagynunk, épen a seregösszpontosítás és nagy hadi gyakorlatok alatt? – kérdém.

– Igen, de a mely alig tartott ugyanannyi óráig, mert az izgatószerkeknek, melyekhez folyamodtam, hatása hamar lecsillapult – válaszolá Eduard gyermeteg nyíltsággal.

– És a többi időn mit tevé? Bátyád erős aggodalmakban volt.

– Szegény öreg! Pedig én... bár nem veszély nélkül, de különben istenileg töltém napjaimat.

– Hogyan?

– A *kedarnathi* templomhoz vándoroltam, mely szentségéről évezredek óta híres: mert oltára alatt fekszik Visnu teste, kit midőn bika alakjában jelent volna a világnak meg, őt istenes életű férfiú csupa tudatlanságból legyilkolt.

– Ez nagy *malheur* volt; de végre is miért érdekel téged? Mi közöd a hinduk babonájával?

– Ismerni kívántam a vidéket és népét. Aztán épen Visnu megöletésének ünnepe lévén, búcsújárás is volt. Sudevtől kaptam egy brahminhoz ajánló-levelet. Ah, utiemlékeim szivemben örökre fognak élni. hön. elevenen, elhomályosodás nélkül! Sem az idő, sem a viszontagságok nem fogják a tündér benyomásokat kedélyemből kitörölni. Halálfáradtan és gyönyöríttasan értem a *Duri- völgy* tavához, mely egy meredek s majdnem járhatatlan havas ölébe volt zárva. mint a mosolygó lányka, ki egy vad harcos keblén pihen. Alig enyhítém szomjamat, s nyultam ismét a vándorbothoz, midőn az átelleni hegyélen, hová ösvényem vezetett, gazdagon ékesített sátrakat láttam s lengő nőalakokat, kik egy sokkal jártabb, bár igen kerülő úton érkezhettek fel. Taddém! Közöttük volt az isteni Nandana is... Kevéssel később trombita és rézdob harsogása közt jelent meg a brahmin, ki a kedarnathí templom főpapja. Szép, sugár, de izmos termetű férfiú volt, nemes arevonalakkal, melyek a legrisztább hinduvér jellegét hordák magukon. Frisítőket, illatszereket és csemegéket osztott köztünk ki. Midőn Sudev levelét elolvastá, tisztelettel s megáldón érinté kalapom szegélyét; a delnök iránt pedig oly *galant* és lovagias vala, minő csak azon böles lehet, ki a tudomány és ima mellett a világot is ismeri, örömeivel, szokásaival s hiúságaival együtt... Rövid pihenés után a főpap pompás *palánkin*jain vitétenk a kolostorba... Ah, Nandanát többé nem láthatám az egész búcsú alatt... de mit panaszkodjam? Holott félórát mégis az ő isteni körében töltheték.

Míg Eduard vallomásait bevégezé, már a faluba értünk.

Elbúcsúztam tőle.

Sokáig nem jött szemeimre álom.

Irgyeltem és sajnáltam őt ifjú ábrándjaiért.

II.

Ugy látszik: Eduardnak első szerelme vala ez.

Mert hiszen négy egész évvel volt fiatalabb nálamnál és sokkal szigorúbb erkölcsű; pedig én is még akkor a szenvedélyek iskolájának küszöbét nem rég léptem át, s a tévedésekért fizetett tanpénz miatt érzéseim kinstárában kevés apadás mutatkozott.

Boldog idők...! De hogy szavamat ne feledjem... én Eduardot mindinkább kezdém Nandana iránti ragaszkodásáért félteni.

Naponként mélyebben merült az örvénybe, mely állását, katonai hírnevét, a közbecsületést, pajtásainak szeretetét, a tábornok pártfogását és saját hitét önmagához minden percben elnyeléssel fenyegette.

Egész lényét a bűbájos hindu nő tölté be.

Elfeledé a világot s kötelességeit, hogy e titkos viszonyban élhessen.

Kerülte a mulatságokat, hanyag volt hivatala körül, figyelmetlen barátai iránt, közönyös az előmenetel, a kitüntetés, a dicsőség kérdéseire nézve.

Sőt néha feledékenységből vagy hanyagságból adott szavát sem tartá meg, s kivált ha valahová önképzésünk végett vagy időtöltésből összegyűlénk, majdnem bizonyosak lehettünk, hogy Eduard ígérete dacára sem fog megjelenni.

Míg mi vívtunk, célra lőttünk s lovaglánk, ő pálmák árnyékában hevert, mint egy henye böles, ki csak pusztá eszmékkal foglalkozik, vagy mint egy lány költő, ki a szelők susogását, a méhek zsongását és az erdő lombjainak halk rezgéseit lesi, hogy a természet álmodó csendjével összhangzásban tartsa méla kedélyét.

Máskor pedig egészen eltűnt a faluból, s távozása alatt bátyját, ki iránta leigéző modora s nemesszívűsége miatt a kellőnél több béketűréssel és kimélettel viseltetett, legnagyobb zavarba ejté.

Én, minthogy eddig egyedül ismertem szíve titkát, néha komoly szemrehányásokat tettem gyöngeségeért.

– Ah – sohajta ő –, juthat-e annak eszébe a világ, ki Nandanáról gondolkodhatik?... Könye kétségbeesésem; mosolya boldogságom. S ha életemből e két véglet tőle függ, akkor az ő akaratja nélkül mivel fenýíthet a sors, mivel jutalmazhat a szerencse? A véletlen, a veszteség, a megtámadtatás, az üldözés, a halál ájult és tehetetlen, ha nem tőle kölesönöz ellenem fegyvert. A dicsőség fényképei, melyeket becszomjam festett pályám végterére, elvesztették varázshatalmukat, s többé nem ingerelnek sem erélyre, sem áldozatra. Bátyám érdemjeleiért, sergünk babérjaiért s minden diadalemlékért, melyet ti a véres haremzókrol valaha összegyűjthettek, nem adnék egy virágot Nandana fürteiből, nem adnám a port Nandana papucsáról.

Kinevettem ábrándjaiért; de szenvedélyéből sem okoskodásaimmal, sem éleccimmel nem gyógyíthatám ki, mit egyébiránt most, midőn keblem egészen meghűlt, természetesnek találok; azonban addig, míg az erős érzésekre magam is még alkalmas valék, megfoghatlannak hittem.

– Ma, Taddém – szólt Eduard, késő estve lépvén szobámba –, ma Nandana kedélye borult nap volt, mely fellegeiből kibontakozni nem tudott.

– Hja, az asszonyoknak gyakran vannak szeszélyei, s a te isteni hindu nőd is csak oly Éva-lány lehet, mint azon európai némberek, kik szünetlenül szívők úrját akarják betölteni, s miután abba a házi esendet, megelégedést és léleknyugalmat bedobták, akkor veszik észre, hogy szívők épen e kísérletek által vált feneketlen úrré. S mi csoda: ha ilyenkor aztán rossz szeszélyeik vannak?

Szavaim mélyen sérték Eduardot.

– Ah, soha sem fogod őt megérteni! Te mindig igazságtalan lecsendesz iránta!... – mondá keserűen. – De ne is beszéljünk róla. Hogy van bátyám? Már alig merek színe elébe lépni. Hallom, egy párdue vadászatot akarnátok rendezni. Mikorra? Szeretnék én is jelen lenni. S hát az újabb *calcuttai* hírekre mit mondasz? Mindenütt békétlenség, Ismét háborúk elébe nézünk.

Eduard száz ily kérdéssel ostromolt, míg végre neheztelése lecsendesült, s magát egy karszékbe vetvén, nyugodt, merengő arccal kezdé csibukját szívni.

– Mily különös volt ma Nandana – sohajta, a füstkarikákat kísérve szemeivel.

– Hogyan? – tudakoltam gyöngéd hangon, mert nem akarám ingerlékeny érzéseit többé sebzeni.

– Csak néhány pereig láthattam őt – mondá Eduard –, ah, milyen más vala, mint régen. Mosolyán titkolt fájdalom rezgett. Szemeim elsírt könyök nyomát gyanítám. Édes csengésű beszéde, midőn legolvadékonyabb, legihletettebb volt, a helyett hogy a kéj mámorába merítené szívemet, fájdalommal tölté be. Mert, bár mint rejtegette, minden hang elárulá, hogy ő szenved, hogy kedélyét valami nyomja, és gondolatai,

érzései közé keserv vegyült. Nandanám! – szóltam átkarolva őt – szép kedvesem, te ma szomorú vagy. Oh – válaszolá keblemre rejtve arcát – férjem az éjjel keveset alvók, és homloka forró volt. S ez okozza bánatodat, Nandana? Oltalmazza meg őt Brahma! – sohajtá. S te oly aggodalomban vagy érette? Hogyan ne? Hisz még beteg is lehet. Könnyen megtörténhetik – mondám hűledezve. De egy éltés férfínál a legkisebb betegségben sem lehetünk biztosak, hogy az veszélyessé nem válik. Oh, én szerencsétlen! – zokogá, göresösen szorítva kezemet ajkaihoz... Csodálkozásom határt alig ismert. Ő keblemen jajgat férjéért. Ő oly aggodalmakat mutat, melyek hűségomnak épen nem hűzeleghetnek. Miként magyarázhassam ezt ki? – Nandana, te isteneidre esküvél, hogy örökre hínn fogsz engemet szeretni, s most mégis kétségbe vagy esve férjed nyugtalan alvása miatt. – Mert szeretlek, mert elveszteni nem akaró nálad, kiálta ő szilaj fájdalommal. – De ha sírsz, ha zokogsz, ha kezeidet tördeled csak azért, minthogy férjed ma tán rosszabbul érzi magát, mint tegnap: akkor, szép tündéreném, e rendkívüli bánat által nekem nemigen hűzelgesz. Valld meg: te mégis szereted őt, vagy legalább nem táplálsz kebledben oly idegenséget iránta, mint állítád... Nandana összerázkódék, s arkifejezésén undor és iszony villámlott át. – Én gyűlölöm őt, mondá fojtott hangon, mert lelke sötétebb az éj szelleménél, melyet Indra, a nap istene, szikrázó nyilaival üldöz. – De szívem királynéja, ez esetben miért aggódnál végette? – Hát nem jut-e eszedbe, szólt Nandana sűrűn omló könnyekkel, hogy az ő napjai a gyémántnál drágábbak számunkra, az ő lélekzete nekünk kedvesebb illatú India minden fűszerénél, s az ő egészsége örömeink paradicsoma, szerelmünk sátra, kéjeink puha ágya, s a boldogságróli álmainknak hatryutollal tömött vánkosa? – Nandana, szólék megütődve, te érthetetlen dolgokat beszélsz, idegeid izgatottak, arcodon a lázas pír halvány szín váltja fel, szemeidben tűz és aléltság. Istenem! Mi bajod! – Oh, szepegé még nagyobb megindulással, elfeledted-e, hogy az ő élete a te érzéseid lámpájában a világító olaj? Ha ő meghalna, mély sötétség maradna kebledben: mert szerettél engemet, és karjaiban boldog valál. – Nandana! – kiáltám, oly meséket adsz lehüvelyezni, melyekre elmém elégtelen. – Ah, úgy, tehát te még sem szeretsz igazán, zokogá Nandana öleléseimből kifejlődve. – Hogy lehet szíved ezt tréfából is mondani? – kérdém. – Különben megilletődnél halálomon? – Szép istennőm, hiszen nem a te halálodról volt szó. – Hát kiéről? – Vén férjedéről. – De az, sohajtá Nandana, az én halálom is; mert mi, kik nem tartozunk a megvetett néposztályak közé, az égő máglyára elkísérjük holt férjeinket... Képzelted, Taddém, mennyire meg voltam lepve társalgásunk e véletlen fordulatan. Ijedségemben sokáig nem juthaték szóhoz, noha alig kétkedtem, hogy Nandana külön nyilatkozata csak szeszélyből támadt, s mélyebb alappal nem bír. Hiszen elég rég vagyunk itt, elég hindu férj holt ütközeteik alatt meg, és elég a béke idején is, annélkül hogy valamelyik özvegynék magát hamuvá égetni eszébe ötlött volna. De a ki szeret, az a babonás félelemre hamar hajlik, s megvallom, Nandana könyei a rémület miatt kőszoborrá változtattak. – Kedvesem, mondám végre, fájó szívvel, de erőltetett mosollyal, miért akarsz tréfából ijesztgetni? Brahma nem kívánhatja, hogy oly férjéért, kit soha sem szerettetek, máglyán áldozzátok föl magatokat. – Brahma, szólt ő, nem parancsolja, szent könyveink nem követelik a hűségnek e bizonyítványát; de főként a kedvelt osztályok nőinél szokásba jött, és az illedelemre leginkább kell annak ügyelni, ki a közbotránkozás ellen nem utalhatja lelkiismeretére... Csókokkal és vádakkal borítám rajongó eszméiért, kértem, szemrehányásokat

tettem; azonban ő még sem akarta megvallani: hogy csak egy muló szeszély befolyása alatt állott, és játszi képzelődésének, nem pedig higgadt gondolkozásmódjának adott szavakat. Kíváncsiságból tudakolám: anyja megégette-e máglyán magát? – Oh, ő ifjú korában halt el, válaszolá. – Hát nagyanyád? – kérdém kötekedve. – Az is megelőzte a halálban férjét, mondá oly méla hangon, hogy szorongásom ismét fölébredett. – De, tevé hozzá kevés szünet után, nagyanyám anyja és nagyanyja csendes elszánással rohant a lángok közé, s azóta áll családunk oly szép hírben, hogy a brahmín a magáéhoz hasonlónak tartja, és a megvetett *pária* közülünk senkiről sem meri mondani: ez is tisztátalan lehet, mint mi vagyunk...

Eduard elbeszélvén a történeteket, vigasztalásul kérdé tőlem: – Ugy-e, Taddém, te sem tartod komolynak Nandana szándékát?

– Ilihetőleg nem komoly – válaszoltam. – Egyébiránt ismernem kellene őt közelebbről. Mert végre is lehetnek nők, kik gyengébbek az erény, mint az illem megóvása körül, és szenvedélyeiket kevésbé tudják fölláldozni, mint életüket.

III.

Fél évvel utóbb a következő családjelenetet hallám.

A vén *Borg* – mert ha jól emlékszem, így hívták Nandana férjét – egyszerre féltékennyé lőn, még pedig úgy látszik, erős gyanu mellett.

Botjára támaszkodva nője szobájába lépett, s bár erőtlen lába tántorgott, bár keze és hangja reszketett, szívében szilaj harag, szemében vad tűz, elméjében szilárd eltökélés éledt föl.

Nandana sejté férje rendkívüli megindulásának okát, s az első pillanatban keblébe a halál aléltsága, a másikkban pedig a kétségbeesés lélekereje költözék.

Meghajlott fővel, de színváltozás nélkül hallá a durva szitkokat és fenyegetőzést, s midőn férje a düh miatt szavakat többé alig lelt, ámulva nézett ennek redős homlokára, dúlt arcvonalaira, göresös kék ajakára, s esodálkozással függeszté szemét nyárlevélként reszkető kezére, és aztán tisztelet jelül lábait átkarolván, szelid hangon mondá: – Ah, uram, ah, parancsolóm, ki eddig oly szelid voltál a szegény Nandana iránt, miért akarsz most kegyetlen és igazságtalan lenni? Álmaidhoz jötték a rossz szellemek, s hazug káprázolatokat vegyítettek gondolataid közé, melyek gyanuvá alakulva ébren is ámítanak. Imádkozz Brahmának, s a kísértő lelkek megaláztatni fognak, hatalmuk széttörik, és te ismét fogsz Nandanára mosolygani, mint a derült nap a virágokra, melyek sugárai által élnek.

– Ah, álnok tettető – kiálta Borg, eltaszítva őt lábaitól.

Nandana hátrább vonult, s kezét mellére tévén mondá: – Tiszta voltam, midőn ná-szomnál ujjammal a szent tüzet érintém, s tiszta vagyok most, mint a *soma*, melyet is-tenek isznak, mint az *amrita*, mely a legfelsőbb égi lakók eledele.

– Mily szemtelen lettél Nandana – kiálta ismét Borg mankójával fenyegetőzve.

– Uram! – szólt a nő szeliden – igazságtalan vagy; de ez nem a te hibád. Bizonyosan a szent mosdásokat hanyagoltad el, s úgy költözött beléd *Kali*, a veszekedés ördöge és *Deapara*, a kétkedés réme. Azok folytatnak most ellenem pört, s változtatják véredet epévé. Az igaz, láttam a vöröskabátos ellenségek közül, kik országunkba berontottak

többeket... láttam palánkinomból és az ünnepek alatt, mint te is; de gyűlölöm őket szintúgy, mint te. Szemem sem vétkezett kacérkodás által soha; szívem pedig annál kevésbé.

– Hogy mered ezt állítani?

– Mert való.

– Hűtelen, megmocskolt teremtés!

– Családomból egy sem volt az – erősíté büszkén Nandana. – S ki adna hitelt bűnös vádaiidnak, midőn ismerik vértünk tisztaságát?

– Ah, hazug lény!

Nandana feltartván kezét: – Esküszöm – zokogá – a testvércsillagokra, melyek legszemérmesebben mosolyganak a mennyi boltjáról, s melyek a vakokat gyógyíftják, s orvosoljanak téged is; esküszöm, hogy ártatlan vagyok!

– Kétszínűség! Ámítás! – rebegé Borg, még mindig dühvel.

– Esküszöm a nemtökre, kik titkos zenéjükkel szép álmokba ringatják a jók szellemét, a *devcekre*, kik a hegyek rázkódásai és viharok által rettentik a bűnöst, és a *félíste-nekre*, kikhez erény és tisztulás útján kell a gyöngé halandóknak közelítení, esküszöm, hogy alap nélkül vádolsz.

– Oh, hogy mindinkább kell téged gyűlölöm! Miért éltem eddig! Miért nem halhatok rögtön meg! – sohajtá Borg, arcán növekvő iszonnal.

– Esküszöm – folytató Nandana – *Indrára*, a villámok urára, *Agnára*, a tűz, *Varunára*, a víz s *Jamára*, a halál és igazságszolgáltatás istenére, esküszöm, hogy te tévedésben vagy.

– De annyi jelek után mered állítani ezt, Nandana! – mondá Borg hűledezve.

– Szemednek se higgy – esdeklék a nő –, mert esküszöm *Brahmára*, ki magát teremtette, és a világot igazgatja, *Sivára*, ki gondolataink és érzéseink ura, esküszöm *Visnura*, ki az emberi nem váltságáért tizenhatszor alakult át, s azok által gyilkoltaték meg, kiket bűneikből megszabadított, esküszöm, hogy tiszta és hű nő vagyok.

Borg feldúlt vonalái az undor kinyomatában jegedtek meg.

– Csalfa kígyó, fogd be szádat, én elfásultam istentelenségeid miatt. Títesd ártatlanságodról el Sudevet és többi rokonaidat, kikkel a bűn gyanuját közlém, s ha közülök csak egyet megtántorítnál, akkor mondani fogom: hordd, Nandana, büszkén fejedet, mert az erény magát bűnnek vallja be, a bűn brahminná lett, a mocskos pária alabástrom trónon ül, és te szent vagy!

Midőn a hindu nő hallá, hogy hűtlenségének gyanuja szobájából kiment, s azon körben, hol őt legtrökéletesebb teremtsnek tartják, könnyen szétszárnyalhat, ájultan rogyott a földre.

Borg a pamlagra ülén, sivár tekintettel nézett reá... reá, kit egyszer oly határtalanul szeretett. Agyában bősé gondolatok zsibongtak. – Ah, hogy még élek! – sohajtá, midőn tán a legsötétebb eszmékkal küzdött.

Nandana felocsúdván, lábai elébe esúszott. Nyöszörgött, fuldoklék, esdeklék, összefogott kezekkel, omló könyekkel, haját és köntösét tépve, esdeklék Borgnak, hogy Sudevenél és a többi rokonoknál vonja gyanuját vissza.

– De mivel mutathatod meg ártatlanságodat? – kérdé Borg rejtélyes, sötét kifejezéssel.

- Mindennel, a mire csak egy hindu nő képes.
- A hű nő máglyára kíséri férjét – szólta Borg élesb hangnyomattal.
- Ah, kételkedsz-e, hogy hamvam a tieddel fog vegyülni? Hogyan gondolsz oly nyomorultnak! Árnyékként kísérendelek a másvilágra. Ez kötelességem és büszkeségem.
- Jól van – szólta a férj. – Közleni fogom nyilatkozatodat Sudevvel és a többi rokonokkal. Megkérem őket, hogy ha kétkednek is, most hallgassanak és őrködjenek.
- Ekkor gúnyos mosollyal távoztak.

IV.

Félóra mulva Borg palánkinban ült – mert az elefánt rázását vén esontjai többé kiállni nem tudták –, s az iszonyú hőségben lépést vitette magát szolgálói által a rokonokhoz, kiknek el kellett beszélnie, hogy a nője elleni gyanuval mily eredményre jutott.

Ezek, bár Nandanára nagyon fölingertülve voltak, midőn a vádat először hallák, de most egyenként a vén Borgra támadtak.

– Féltékenységed – kiabálták ők – éveiddel gyarapodik. – S miért őrködnénk Nandana felett? Miért kérkednénk, hogy a szeplőtlen nő kötelességeit teljesíteni fogja-e? Kételkedsz te nélkülünk is eleget. Ezer szemmel sem tudnók meglátni, mit te alva is észrevéssz.

Sudev pedig haraggal mondá: – Családunkra akartál árnyat vetni, noha tudtad, hogy nevünk oly tiszta fényű, mint a paizs, mellyel *Indra* a sötétség ellen harcol. Kérsz: ne szólnánk senkinek gyanudról. Ámde a rágalmat, ha megszületett, rejtekéből kicsalja a napsugár is, és továbböröpíti a szellő is. S honnan tudod, hogy midőn ártatlan nődet szidalmazád, nem leskődött ajtód előtt egy szolga, nem figyelt egy ágyasod? Ki biztosít minket, hogy ellenségeink nem hirdetik már e botrányt a *pagodák* küszöbénél, a fejedelmi udvarban és a szent fordések alatt?

– S ti – kérdé elkéserevde az öreg – hiszitek, hogy ő nem hűtelen?

– Hiszünk, hogy te bamba vagy – szólta Sudev.

– S ha alacsony rágalmat egy ajk meri sugdosni, egy gúnyos szem közleni a másikkal: téged kettészelünk, mint a kardjátékoknál a potykát.

Ezzel fenyegették Borgot a fiatal rokonok.

– Pedig beszélni fogják Nandana bűnét még a brahminok is, kiknek becsülésére ti oly büszkék vagytok.

Kardok villogtak e nyilatkozatra Borg feje körül, de Sudev közbeveté magát.

– Hagyjátok a bohót menten – parancsolá. – Ugyis ha fecseg, köntösét lepökní fogják a lovagok, s örültsége miatt ujjal mutatnak rája a félénk páriák is.

– Jól van, majd meglátjuk – szólta Borg palánkinjához sietve.

A nap rekkenő vala; de Borg arca fehér-kék volt, mintha fázott volna.

Szolgálói csendesen vitték hordszékét.

A bokrok ernyőjében madarak énekeltek, az uton búcsújáró nép danolt, néha vígan megperdült a dob, mert zászlóaljunk változtatá állomását.

Egy század előtt lovaglánk, én és Eduard.

– Ki lehet azon alélt öreg? – kérdém pajtásomtól, midőn az elfáradt szolgák letették a palánkint, s míg lélekzetet vettek, a bennülő kidugta a függönyök alól véretlen, álmadó és fél-halott arcát.

– S nem ismered? Nandana férje – sugá Eduard. Akkor még nem tudtuk a történetket, s tréfás megjegyzéseket tevénk a szép nő mumia-férjéről.

– No, most hiszed-e, hogy érette megégettetné magát az én Nandanám? – kérdé Eduard nevetve.

– Ily önfeláldozás bohóbb volna, mintsem fájdalmai által is megható lehessen – mondám szintén mosolyogva, ... de nem ismerem az itteni közönség hangulatát – tettem hozzá kevés szünet mulva. – S könnyen történhetik, hogy a mi az európai fogalmak szerint ferde őrjöngésnek látszik, a hinduk kedélyére oly szent, oly magasztos varázssal hat, hogy a közbámulatnak egy divathölgy hiusága nem tudna ellenállani.

– Na, attól ne tarts! Nandanánál legerősebb érzés a szerelem – válaszolta Eduard.

V.

Borg hazaérkezett.

Cselédeit nagy sürgésben találta.

Mert *Visnu* megöletésének évnapja volt, midőn az egész világ a *kedarnathi* templomhoz sietett imádkozni, fürdeni, vezekleni.

– Menjetek mindnyájan búcsúra! – szólt a verandán Borg. – Legutolsó szolgám se merjen itthon maradni.

E parancs által a mozgás és zsvivaj kettőzve lőn.

Ki-kí élelmet vett magához, s vállára tevé batyuját.

Hosszú sorban indultak el, mint a vadludak, midőn a hidegebb vidékekről a tavas völgyek felé szárnyalnak.

A esatlósok egy gyönyörű perzsa lovat ezüst kantárral, elefántesontrral beszegett puha nyereggel és aranyhimes takaróval hoztak a csarnok elé.

– Vigyétek e lovat aklába vissza, s rögtön induljatok útra – parancsolá Borg.

– De asszonyunk is menni akar – válaszolák.

– Ha mondom, takarodjatok – kiálta ő.

Ekkor Nandana az ajtóhoz lépett.

– Mit akarsz? – kérdé Borg.

– Búcsúra kell mennem.

– Ha-ha! Miért?

– Lélektisztulásért, mint az igazhívők teszik.

– El, szobáidba, álnok lény! – kiáltá a férj, cselédek és rabnők előtt. – A te szennyet Ganges minden vize nem moshatja le. S hol van az illatszer és szent füstölő, mely erkölcsöd rothadásának szagát megölni tudná?

Nandana reszketett a közgyaláztatáson, s fuldokló hangon szólt:

– Az ártatlanság átka megsemmisítő, s még a bűnösöké sem enyészik hatás nélkül el. Átkom legyen rajtad, és hangjai üldözzenek halálad óráján is!

Borg gúnyosan nevetett.

A még hátramaradt eseléddek pedig szörnyelkedve néztek a bősz férjre, ki a legszébb hírben álló nőt, ki a kegyesség és erény mintaképét istenkáromló vádakkal merete bántani.

– A rosz lelkek költöztek belsőjébe, veséjét elfoglalta a bűn, szíve rejtekében lakik, agyába az őrjöngés fészkelte magát, s onnan az ő nyelve hegyére iszonyú szavakat vet ki.

Igy tanakodtak Borg szolgálói az udvaron, míg batyúikkal *Kedarnath* felé csendesen mendegéltek.

Nandana szobájába zárkozáék, s ott ült szomjan, étlen, álmatlanul.

Borg szintén becsukta szobája závarát, s többé ki nem mozdult.

Az idő pedig haladt.

Másodnapon Sudev látogatóba érkezett.

De senki sem fogadta őt az udvaron, s esarnok előtt, a beltermekben.

– Mit jelent e megvetés – tanakodék a hatalmas miniszter.

Végre unokahuga előjött.

Míntha Sudev évek óta nem látta volna, úgy esodálkozott megváltozott arcán.

Az órák teltek.

– Hol van Borg?

– Negyvennyolc órája már, hogy szobájában ül – szólt zokogva Nandana.

Sudev zörgetett. Békétlen volt. Feszíteni kezdé az ajtót. S midőn a zár megnyílt, Borgot halva találta a padlózatán, oldala mellett egy *huka* hevert, melyben a dohány megmérgezve volt.

A háznál nem lévén hon egy eseléd is, ki a gyilkosságot elkövetheté, természetes, hogy a vén férjnek magát kelle meggyilkolnia.

Épen új szállásomat rendezém, midőn Eduard – ki bátyjánál már csak félkegyelemben állott, s a szárnysegédségtől elmozdítva volt – esörtetve és ragyogó arccal lépett hozzám, mintha szorgalmáért dicsérő okiratot vagy katonai erényeiért érdemjelt kapott volna.

– Miért virít úgy kedved, pajtáskám, tán örvendesz a győzelmen, melyet lord Astbury zászlóalja nyert a felzendült szomszéd tartományban, s reméled, hogy reánk is közelebből hasonló dicsőség vár?

– Bár tudna még hevíteni a harci tárogató, a esatarend, az ágyúk dörgése s mindaz, mit ti kötelességnek és hírnek neveztek! De lelkem csak egy gondolatnak, csak egy érzésnek szolgálja, s kérkedve hordja a bilincseket, melyek megalázzák. 'Ti bajnokok vagytok: én szeretek.

– *Apropo!* Hallottad-e, hogy Nandana férje féltékeny? Mint nevetséges ténnyt beszélé egyik rokona. Könnyű sejtteni, miként Borg gyanuja rád vonatkozik.

– Csak *vonatkozott*, 'Taddém! – szólt Eduard különös hangnyomattal.

– Hogyan?

– Ő meghalt.

Ekkor Eduard elmondá halála körülményeit.

– S te örvendeni látszol kimulásán? – kérdém fejesóválva.

– A tettetés nem volt eddig is vétkem. És minek mondanám magamat ma bűsnek.
– De én, barátom, Borg halálát reád nézve kellemetlennek hiszem.
– Hogyan?
– Nandanáért – válaszolám.
– Őt nőül veszem – szólt Eduard oly biztos hangon, mintha egy angol *lady* kezéről volna szó, kinek vagyona, rangja, hite, szive megegyezik az övével.

A csodálkozás annyira élénk vonalakat írt arcomra, hogy nem kelle a szavak tolmácsolásához nyulnom.

Eduard érté, mennyire lehetetlennek tartom az ő szándékát.

– Bátyám ellenzení fogja – mondá, mintha engem cáfolt volna. – Londonba nem vihetném nőmet; mert ott a társaságokban soha szerepet nem játszhatnék. Barátaim házasságomért phantastának tartanának, s maradékaim polgári helyzete némi kétség alá jöhetne, miután Nandana pogány, és vallását tán még a szerelemért sem áldozná föl... De ezek. Taddém, mind csak nehézségek, nem pedig legyőzhetlen akadályok... s miért nőgotod kételkedőn fejedet? Megengedem, hogy több hátráltatás, több gát gördül utamba. Lehet, miként tisztí rangomat le kell tennem... Jó!... le fogom tenni. Lehet, hogy Nandana családjá a házasságnak ellenszegül... Jól van! Én küzdeni fogok velek. Aztán a papok, a brahminok és a mi frástudóink tán meg nem áldanak vagy tán megátkoznak; de ezek ellen is szerelmem és szilárd akaratom majd találand fegyvert vagy rábeszélést. Ne aggódjál. Taddém, ne ráncold homlokodat, szűnj meg oly kételkedőn nézni rám. Ég és pokol dacára, hidd el, enyim lesz az isteni Nandana.

– Eltemették-e férjét? – kérdém.

– Ma reggel fogják megégetni.

– És szíved reményekkel van tele – sohajtám.

– Tán csak nem hiszed, hogy a vén bolondért Nandana azt tegye, miről szeszélyes pillanataiban mesélt?

– Felelj, Eduard, egy kérdésemre – szólék dobogó szívvel.

Fölszólásom arcomról arcára átlobbant, s halálsápadtan mondá: – Azt istenért! – kérj.

– Hiszed-e, hogy Borg magát ölte meg?

– Mit gondolsz? Az égre, hogync hinném.

– Ekkor bizonyosan nem kétségbeesésből vagy perenyi felindulás miatt, de kiszámított bosszúvágyból tevő. Legalább minden előintézkedése ezt gyaníttatják... Igen, Eduard, ő azt akarta, hogy egy hűtelen nő, ki őt megcsalta, és téged szeret, színlett gyásszal, képmutató feláldozással rohanjon érette a lángok közé; vagy ha ez nem történne meg, akkor Borg azt akarta, hogy egy szentnek hitt és az illemért élő-haló nő a világ által, mely most bálványozza, a házasságtörés és méregkeverés gyanújával terheltessék. S mit képzelsz: a két rossz közül melyiket fogja Nandana választani?

Eduard a szobából kirohant.

Egy perc alatt lován volt és elszárguldott.

Csakhamar riadót hallék veretni.

A dob pergett, a trombita harsogott, s a legénység gyülekezék.

– Mit akarsz? – kérdém Eduardot őrhelyünk előtt, hol indulásra állánk készen.

– Megszabadítjuk Nandanát – szólt tikkadt hangon.

- De következtései?
- Tudod, hogy mi a hinduk szokásait tisztelni szoktuk: azonban a kelet-indiai társaság birtokában sehol nem engedtetik meg, hogy férjeik temetésekor a nők megégettessék magukat.
- De e tartomány még nincs bekebelezve – mondám.
- Mit bánom – szólt Eduard. – Köztünk én vagyok a legfőbb rangú tiszt. A felelősség terhe tehát egyedül engemet illet. S én az ő megszabadításáért örömmel kockáztatom fejemet.

Vágtatva rohanánk.
 Félóra alatt egy domb élére értünk, mely gyér fákkal volt fedve.
 Alant a völgyben a máglya már lángolt, a brahminok énekeltek, s megáldák Nandanát.
 Eduard jelt adott a trombita-harsogtatásra.
 A gyülelész nép rémülve nézett a hangok felé, melyek az isteni-tiszteletet háborgaták.
 A papok buzgón folytaták énekeiket, s az özvegy fejére tették kezöket.
 Látszott, hogy a szertartás már végéhez közelg.
 Eduard megtámadást parancsolt, s kivont karddal előlvágtatott.
 A nép szertenyargalt.
 A brahminok kezeikkel fenyegetőleg intettek, Nandana rokonai fegyvereiket vonták ki, a máglya vidoran lángolt, s kék füstje esendesen emelkedék az égre.
 Eduard alig volt már harminc öltre szive bálványától.
 Ez karjait feléje terjeszté. Küzdött-e magával, ki tudja, de egy sikoltás után megfordult, és a lángok közé rohant.
 A máglyát körülfojták a rokonok, s testeikkel védték a fegyvertelen papok.
 De Nandana már halva volt.

Eduard tette nagy következményeket szült.
 Az álnok Sudev, ki a szomszéd tartományokbani izgalmakról jól volt értesítve, hirtelen leveté álarcát.
 Vallásos rajongást használt eszközül, s a remetés körüli botrány bő anyagot nyújtott lázításaira.
 Sergeink igen szét levén szórva, mielőtt a tábornok, kit a véletlen kitörés készületlenül talált, összpontosíthatá dandárát, s mielőtt újabb segély érkezhett volna, már a hinduk minket legerősebb állásainkból kinyomtak.
 És később nagy áldozatokkal kellett azt visszaszereznünk, mit egy szerelmi kalandért veszünk.
 Eduardot az életunalom hőssé tette, s mert halálát makacsul keresé, könnyen találá a dicsőséget meg.
 Hadihíre mindenikét felülhaladta, s magas helyzetének és történelmi nevének ezen háború vete alapot.

Győztünk s benyomultunk a tartomány szívéig.
Meghódítók az egészet...
A főváros mellett egy új búcsúhelyre találánk, hová a hívők gyakran kivándoroltak:
a szent életű Nandana sírja volt ez.

1853

Szerelem és hiuság

I.

Új clevenség, új élet Pesten.

Alig ismerhetni többé rá.

Nagyobb birtokosaink, kik hazánkban csak néha fordultak meg, most Pesten akarnak lakni.

Sokan már szállást is fogadtak, vagy ősi palotáikat még fényesebbé és kényelmesebbé alakítják.

Széchenyi gróf még a tavalyi lóversenyen megpendítette az állandó nemzeti színház kérdését, és szavai meleg részvétre találtak.

A Lánchíd terve elől az akadályok egymásra tűnnek.

S mennyi vitatás foly mindenürr!

A casinóban a nemes gróf vízek szabályzásáról, mocsárok kiszáritásáról és csatornáról beszél, melyek oly nagy hitelű társulatok által építtetnének, miként ezek jegyei készpénz helyett fogadtatnának el, és a közforgalomba átmennének.

– Még vasútakról is kellene gondolkoznunk – szólt Coranini Robert, egy vonzó külsejű, mívelt modorú idegen, ki évek óta mulat Pesten s a felső körökben, bár családviszonyai iránt majd senki sem tudja magát tájékozni.

A vasút megemlézése hideg mosollyal lőn fogadva, mint szokás a szenvedélyes tervkészítők véleményével bánni, kik a legújabb eszméken lovagolnak, és a kétséges kísérleteket előszeretettel karolják fel.

– Végre is – mentegetőzék Robert, látván az általa okozott kellemetlen benyomást – szilárdul meg vagyok győződve, hogy Magyarország a természettől vasutakra van kijelelve, és schol olesőbban nem lehetne a közlekedés ezen módját életbe léptetni, mint nálunk.

Most többen tekintettek kétkedőn rá.

– Még csak minap nyílt meg a liverpool–manchesteri pálya – szólt egy tekintélyes szónokunk –, s még csak ezentúl világlik ki, hogy ezen új neme a szállításnak kielégíti-e a reményeket, melyek hozzá vannak csatolva. Nekünk, magyaroknak, kik kevés erővel rendelkezhetünk, csupán megpróbált sikerű vállalatokhoz lehet kezdeni. Bízunk másokra az experimentatiokat.

A körülálló arcáról látszott, hogy Robert egészen meg van cáfolva, s ő sokkal finomabb tapintattal bírt, mintsem egy megbukott ügyet makaesul védjen. Különben is a jó társalgás soha sem fajulhat vitatkozássá.

– Épen most érkeztek meg Wesselényi vérebei, melyeket az angol király főlovászmesterétől kapott ajándékba – szólt A... gróf, más irányt adva a beszélgetésnek.

– Megnéztük már, kitünőleg szépek – mondák többen.

– Közlecbbről F... barátunknál próbát is fogunk azokkal tenni – említé egy fiatal mágnás. – S te is ígérkeztél?

É kérdés Roberthez volt intézve.

– El fogok menni – válaszolta ez.

Széchenyi most alkalmat vett a parforce- vadászatra, mely legférfiasabb élvezet és a lötenyészéssel szoros kapcsolatban áll, vonni a közfigyelmet. Eddigi agarászatainkat ő tisztán csak a multság, a szórakozás kérdésének tartá, míg az angol hajhában magas célt vett észre.

Nézetei mély benyomást szültek, s rögtön aláírásív tétetett a casino asztalára egy társaság alakulása végett, mely angol kopókat volt hozatandó.

– Megint új vállalat – sutogták örömmel még az olvasószobában is.

– S ki áll élén? – kérdé egy tudós táblabíró, ki jurátuskora óta lóra sem ült.

– Gróf Széchenyi István – mondák.

– Sietek, hogy az aláírással el ne késsem – szólt tudósunk a Jelenkort kezéből leté-
vén, s szemüvegét, mielőtt tokjába dugná, tarka zsebkendőjével gondosan törölgetve.

Hagyjuk táblabíránkat az aláírásívhez kíséretünk nélkül közelíteni, mert figyelmün-
ket a Széchenyi körétől nem messze egy más tömb is, mely Wesselényitől nyer ihle-
tést és eszmét, nagymértékben izgatja.

A felső táblai ellenzék vezére épen Erdélybe akart indulni, hová egy királyi biztos
teljhatalommal sietett, hogy a régi rendet, mely – mint mondaték – sarkaiból kimoz-
dítva volt, megint visszaállítsa.

Ily hír bő anyagot nyújtott a legélénkebb értekezletekre, s Wesselényi egész név-
jegyzékét hozá fel a sérelmeknek, melyeket körülé mindenik jól tud ugyan, de azért
mégis fokonként növekvő meglepetéssel hall.

Az egész tömb lelkesülve, felvillanyozva van, s a vita oly eleven színezetet vált,
annyi eréllyel, hévvel foly, hogy a másik körből, mely az anyagi kérdések által volt
megkapatva, mindig többen szállongának a terem azon szögletéhez, hol Wesselényi
szelleme napként uralkodik a kisebb elmecsillagok fölött. A nagy szónok, ki különö-
sen szeretett hatni és fényleni, némi benső elégtétellel látta, hogy versenytársának,
kit az alkotmányos kérdésekben igen engedékenynek hitt, őszinte bámulói is azon
varázs-abroncsba kezdenek rendre átlépni, melyben szelleme kormányozza a kedé-
lyeket, melyben ő mozgatja az indulatokat, teremti a meggyőződést, szabja ki az
irányt. Megkapatva tehát a diadal vágya, a siker által, bal kezének hüvelykét egyik
mellénygombja fölébe szurván, hátra szegett nyakkal, előretolt mellel, imponáló állás-
ban s dörgő érhangon tett néhány általános észrevételt arról, hogy a politikában is
tisztá bort szeret tölteni, és az akadályoktól vissza nem rettenve, mindenütt az egye-
nes út barátja.

Ez nagy sensatioval fogadtaték.

Széchenyi, ki a kandalló előtt – honnan a többi mocsárszárfítók, vizszabályzók és
sportsmanek szétszállongoltak – élénk vitarkozásban vala Roberettel, most karon fog-
ván őt, a terem ajtója felé halad.

Midőn Wesselényihez közelebb ért, ez a távozóra tekintve kérdé: – Kedves bará-
tom, hová mész?

– Budára, a magyar színházba.

– Várj. Én is elkísérlek.

Széchenyi magasra emelt szemöldökkel mondá: – Hiszen te nem jöhetsz velem.
– Na hogyan, kedves barátom?
– Mert én szépen esendesen a hídra kerülök, te pedig az akadályoktól vissza nem rettenve, egyenest a Dunán fogsz átsétálni.

Ezen éleket némelyek találónak, többen él nélkülinek gondolák.

De Wesselényi, ki régi barátjától szokva volt a politikai kérdésekben védvek helyett ötleteket és tréfás célzatokat hallani, nevetve csatlakozék Széchenyihez, s utánok az egész társaság színházba indult, mely akkor, bár a szigorúbb igényeknek mindenben megfelelni nem tudott, már a felső arisztokratia nagy pártolásával dicsekedheték.

II.

Ily részvét a közdolgozókban üdítőleg hatott a közvigalmakra is.

Fényes bálók és estélyek válták egymást fel.

Igéző lények, kiknek mosolya a mennyország megnyílása, de a kiknek hódító tekintete eddig a külföldi *salonok*ban bűvölt és boldogított, most a casino tánctermében lebegtek szeméink előtt el – mint egy szép költői álom – könnyen, keccsel, szívíngérlőn, lélekreszkedtetőn.

Tündéreink száma naponkint nőtt.

S pár év óta oly delnöket is lártunk Pesten, kik eddig a Párizson kívül töltött téli évszakot tán épen egy hosszú hamvazó-szurdának képzeltek.

A magasb társaság házi mulatságai is megszűntek igen szűkek és kizárók lenni.

Ugyannyira, hogy beszélyünk kezdetekor már Budapest bájosb alakjait gyakran lehetett egy koszorúba fűzve látni.

Ki a legszebb virágszála e koszorúnak, nehéz elhatározni, mint általában sok más kérdést, mely a kíváncsiságot ingerleni szokta: de csakugyan a lányok közt Gévay Sarolta kisasszonynak van legnagyobb udvara.... igen, ő annyi imádót számlál, hogy ha közülök mindeniknek – Turandot hercegnőként – megoldásul egy talányt adna föl, a Regélő egész évi folyamát érdekessé tehetné.

Azonban az idén mégis szerencse-csillaga körül ködök és árnyak lebegnek, bár pusztá szemmel alig sejthetők.

Sarolta *souverain* joga a férfiszívek felett – ah, ezen annyi keccsel gyakorolt jog, melynek isteni eredetét és teljhatalmát eddig senki kétség alá vonni nem merte – a farsang kezdetén fenyegetve lőn.

Nem mintha ő mesés hatást ne idézett volna a tánctermekben mindenkorí megjelenésével elő, nem mintha a kik Mink asszony esalogány-hangját és Wild úr páratlan tenorját szerették, vagy a kik Kántorné magas tragikai és Lendvayné gyermeteg szerepeiben gyönyörködtek, ne áldoznák vala hajlamaikat föl csak azért, hogy azon színházban lehessenek, hol az első emeleti páholyból Sarolta – ki Thalia templomát előadások szerint cserélte – fordítja szemét s látcsőjét is az arslánvilág felé: nem mintha a tömjénfüst és bók gyérült volna a szép bálványkép körül – de... ah, e de-t miként tudjam úgy megmagyarázni, hogy se többet, se kevesebbet ne mondjak, mint a mennyit akarnék?

Tehát Sarolta udvarlói között most is akadt, mint a mult farsangokon egy-kettő, ki a szerelem édes őrjögésével nézett éjsötét szemei közé, de ő az idén már nem merete hinni, hogy sikerrel kísérthesse meg, mit hajdan Shaftesbury kisasszony, kinek lovagja hűségjelül félszemét tíz évig tartotta behunyva. Őtöbbé ily merészségre nem gondolt, pedig a mult farsangokon talán nem képzelte volna lehetetlennek. S tudatik, hogy a szép leányoknál, kik tetszelgéshez szoktak, a szerénység növekedése az önbizalom csökkenéséből foly, mi viszont náluk apró és másoktól észre sem vett adatokon épül.

Sarolta még mindig varázsolt és bámultaték; de – mert magát csalni nem akarta –, kezdé sejtetni, hogy vetélytársai támadnak, kiknek későbbi diadalmuk iránt a kezes-ség éveikben van.

Ő tudniillik már a negyedik farsangon táncol, s a mostani tél különösen kecses leánykákat vitt a gyermekszobákból a báltermekbe.

Saroltát szépségeért akár egy király elvehette volna, míveltsége és nemes érzése iránt nem volt panaszra ok, de szokásai és örömei csak egy kényelmes háztartás ráamáiba fértek be, bár, mint tudatott, hozománya kevés lehet, miután családja egyedül hivatalviselés által tartá magát felszínen...

A 183*-i téli saison ragyogón kezdődött és folyt. Sarolta a bálokon dicső, innepelt, isteni szépség volt. Ő táncolt, mosolygott, hódított, s a farsang végén egy gyors eltökéléssel *Coranini Robert*nek adta kezét.

E hír, melyet az esküvő előtti napokon sem akart senki hinni, valóságoskor nagy zajt gerjesztett.

Többet beszéltek róla, mint a politikai és anyagi kérdésekről, mint Széchenyi munkáiról és Wesselényi szónoklatairól együttvéve, tudniillik a salonokban s egy hétiig.

Később, igen megfoghatólag új érdekek merültek föl, új események történtek, melyek a közfigyelmet másfelé irányozták, de az arisztokratia ifjabb része a vadászaton, lovaglás közben, poharazásai alatt és a nagybőjt miatt zajtalanabbá vált házi estélyeken még sokszor tanakodék Sarolta férjhezmeneteléről.

Mi lehet oka, fejtegették, fontolgaták.

Talán Guszti külföldre utazásáért történt, talán Stefi volt hűtelen, vagy Adolfnak nem kellett volna II... grófnéhoz jární, vagy a kis táncosné miatt van, kit Oszkár a télen annyiszor kocsiztatott... Aztán Sarolta, mint látszott, Izidort szerette, vagy mi sokkal valószínűbb, Arthurt, s Leó bizonyosan meg is kérte volna őt, ha szülei nem ellenzik, vagy Egmond, ha Idával nincs mátkaságban, vagy Tihamér ha iskoláját bevégezi, vagy Aladár, ha *apanage*-ját növelik, vagy Gyula, ha *charge*-áról lemond, vagy Endre, ha nagynénje meghal, vagy Tasziló, ha a majoratust megkapja. És Sarolta mégis egy Coraninihoz megy férjhez, ki derék fiú, nagy talentum, a jég hátán is megél, de nincs semmije, s az ember azt sem tudja, hogy ki. Pedig lehetetlen Saroltának Coraninit szeretni, merőben lehetetlen. Ő nem ragaszkodhatik Coraninihoz. S mennyi kilátásról mondott le érette! Most már Albert is állítja, hogy elvette volna, s Frigyes az esküvő alatt szobájába zárkozáék, s mind a két pisztolyát megröltötte – az egyik Píreo, a másik Kuchenreiter volt –, s midőn vadásza belépett, a Píreo épen felvonva vala, s ő merengőn nézett csőjébe. Szegény Frigyes! Jó, hogy hamar tud feledni. Mekkora kilátásai voltak tehát Saroltának s mégis kezét Coranininek adja, s mi több, szerelem nélkül! Így történnek aztán a bal-házasságok, melyekben a félrelépést hibáztatni sem lehet...

Az úrfiak nézeteit untig hallók már, vajjon maga a bálók királynéja, a hasonlíthatlan Sarolta mit gondolt, mit érzett, midőn Coraninihez kötő sorsát?

Ah, ha ő tisztában volna szívével!

Anyja hívé, hogy szerelem által kötött frigyre adott egyezést.

Nagynénje állítá, miként Saroltának más komoly hajlama nem is volt.

De Élvera, ki Sarolta titkainak hű bizományosa, tőle többször hallá, hogy Coraninit csak becsüli.

S melyiket ámtíta Sarolta? Az anyát, a rokont vagy barátját?

Egyiket sem.

Mert a lánynak, ki tetszelgőni akar, szíve maga előtt legnagyobb talány, míg tetszelgő nő azért szereti szívét rejtélynek tartani, hogy fölmentve legyen nem követni.

Az ritkán ismeri valódi érzelmeit, ez pedig gyakran önmagától elvitatja.

S mit meghasonlott kedélynek nevezünk, a némbereknél e két jelenségből támad.

Sarolta, ha a legfelsőbb körű társasággal találta Robertet, ki csak személyes tulajdonaiért jutott a *haute-volée*-ba, míg a többiek kétségtelen címmel; Sarolta, ha a nővilágtól irigyelt udvarlót fogadta el, kik a gazdagság varázsával a még alig virágzó ifjúkorét is egyesítették, míg a mellettük álló Robert komoly, de kifejezésdús arcáról a fiatal évek frísésége, elevensége és búbája már tűnni kezdett. Oh, ilyenkor az innepelt és hiu leány csak barátságot érzett Robert iránt, s bántva lett volna, ha valaki más és mélyebb alapúnak képzelné rokonszenvét, mely egyébiránt soha egészen megtagadva vagy beleplezve nem volt.

Azonban a helyzetekkel észrevétlenül változék a látáspont is, honnan saját szívének rejtélyei közé tekintett.

Akkortájt az előkelőbb családok szégyelték volna nyáranként Pesten lakni, és Saroltát is nagynénje pár hónapig magához szokta vinni.

Ezen hónapok éles ellentétben voltak a többiekkel.

Mert a nagynéne kastélya Trencsén megye regényes, azonban félreeső vidékén feküdt.

Sarolta mindig bizonyos apácai világmondással szánta magát a nyári sasonra, s ez volt kétségkívül a legnagyobb áldozat, melyet a külilledelemért tőn.

De ha már egyszer falun és udvarlók nélkül kellett élnie, sok ügyességgel bírt a magányt, mennyire csak lehet, kellemessé tenni.

Gonddal öltözködék, mintha naponkint társaságot várna.

Figyelemmel olvasott, mit télen soha sem tett.

Zongoráján a nehezebb darabokat próbálta játszani.

Néha aquarelle-ben gyakorlá magát, s bár festvényei a művészettől távol estek, bírtak némi bevégeztséggel és sok kellemmel.

Lovagolni szeretett, még hosszabb ideig is, de bár nem túlságos félelemből s nem is gyakorlatlanságból került minden alkalmatlant vagy kockázatot, s hogy mélységek felett száguldjon el, vagy egy nagyobb árkot ugrasson át, arra sok kísérőnek kellett volna összegyűlni, még pedig az elegáns világból, mi nagynénjénél lehetetlen volt.

Sarolta fehér kis kezeivel a virágokat nemcsak leszakítani és bokrétába kötni tudta, de széttepní, s ha különben az unatkozástól félt, megvizsgálni és fölismerni is. Ő a fűvészet elemeibe avatva volt.

S ha ennyi szórakozás, ha a kötés, hurkolás és hímzés is, nem is bírta minden órát betölteni, akkor kész volt nagynénjét déleesti imára az udvari kápolnába elkísérni. sőt gyógyszerhárral a falu betegeihez is; bár a kis ablakú szobák sötét és meleg lege kedvetlenül hatott rá. bár a legesekélyebb rossz szag is undorítá, s idegingerültség nélkül alig nézhetett a moeskos rongyokra, a szépízlestelen szenvedésekre, minők a betegségek legtöbb nemei, s különösen az oly sebekre, melyek nem veszik eredetüket, mint a párbajnál, külső sértésből.

Megtörtént azonban, hogy minden tevékenysége mellett, Sarolta néha a merengés közé ragadtaték, ámbar félt az alkalmatlan hangulatoktól, melyek a kizsákmányolt vagy kielégítetlen szívre vonarkoznak.

Ő nem szeretett megaláztatásokra gondolni, pedig noha mindig hódított, állandó diadaljelekkel alig dicsekedheték.

Sokaktól volt imádva, míg körülé barátnei rendre férjhez mentek.

E tapasztalat sérté híuságát, s midőn Sarolta multjába mélyedt, néha elveszté még a reménység erélyét is. Ilyenkor szívének vágyai annélkül, hogy egy csomóba égték volna, szétoszlottak, és mint a hollygófény szökdelve, röpkedve majd itt, majd ott tűntek föl. Elfárasztották őt, de nem vezették.

Szerencséjére a nagynéne lakása s a vidék, mely azt környezé, sokkal idyllibb volt, hogysen szelid és kiengesztelő hatását ne éreztetné még vele is, ki a természetben gyönyörködni inkább akart, mintsem tudott.

Sarolta, midőn almásszürke lován virágzó völgyekben és sötét erdők keskeny ösvényein bolyongott, vagy midőn magányosan, minden követő nélkül sétált a parkkal határos ligetek árnyában, és a feltünőbb növényeket, ha megtetszettek, lerajzoló, észrevétlenül lassankint majdnem oly álmataggá lón, mint egy növendék leány, kinek–hogy reményei épen maradhassanak– élményei még nem voltak.

A lombok közül madárdal idvezlé, az égből könnyű fellegek köszönték, a patakok rengő hullámai vele sutogni kezdetek. Őt szólítá meg a rejtőző kakuk, neki zsongottak a mező titkairól a méhek, őt figyelmezteté kopogásaival a harkály, neki adott jelt fütttyével a rigó, megtört dallamaival a szél. S ha a beszédes természet által, mely számára látszott közlékennyé válni, merengéséből felébresztetett, s egy megzörrenő harasztra veté szemét, vagy feléje siető lépéseket hallott,– ekkor dobbant szíve többnyire Coraninit juttatá eszébe, mintha őt várná, mintha vele akart volna találkozni, mintha általa lepetnék véletlenül meg.

A falu, melynek előterén a nagynéne kastélya állott, hegyektől vala bekerítve, s ezeknek kékelő pontjai néhol oly igézők, hogy a tündérrkép kiegészítésére lehetlen volt Saroltának ide egy vadászlakot, oda egy lovagvárt, a harmadik helyre meg egy csendes sveitzi kunyhót nem képzelni. Néha elővette tehát a rajzont, s papírra tevé a phantasticus épületeket, melyeket a tájék szépítésére gondolt ki, s a csinos vázlaton, ha elkészült, mindig lehetett a kapuívek mellett, a terrászon vagy kertösvényen egy vándort, egy művészt vagy lovagot látni, kinek alakja Coranínira emlékeztetett.

Ha zivatar dühöngött a vidékeken, s az akácok ágait, a fenyvek derekát tördelte; ha szakadva omlott az ár a fellegekből alá és a völgy szűk nyílásain végig; ha Sarolta – ki az elemek harcában inkább érzé a rémületest, mint a költőt – az ablakhoz lépett, hogy leeressze a függönyöket, s ekkor a cikázó villám fényével szemét vakítá, dörgésével idegeit reszkedteté meg; ...ah, Sarolta az ily percekben szorongva nézett a szobában

körül, mintha keresne valakit, kire gyöngesége támaszkodhassék, s gondolatai a vesztély sejtelmével egyszerre idézték föl Coranini nyugodt, bátor arcát.

Soha más férfi alakja nem jelent képzelmeinek meg, mihelyt erélyt, szilárdságot és őszinteséget keresett.

Még Pesten is, hol a tetszelgési vágy hamar altatá el azon benyomásokat, melyek a falusi magányban elevenek és tartósak voltak, még a nagyvilági hivalkodások közt is valának percek, mikor reá ígézetes varázssal hatott Coranini Robert.

Ha egy lányt jegyese könnyelműen odahagyott, vagy önzésből feláldozta; ha a zajos orgiákban a kedvenc udvarlók botrányokat követtek el, melyekről homályos értelmű hírek terjedtek szét: ha egy férj csaknem a menyegző napján esalta nejét meg, s valamelyik divathős azt, kit szeret, a gyanu árnyékától is oltalmazni eléggé gyöngéd vagy merész nem volt, – ekkor Saroltának Robertre vetett tekintete mélyebbé lőn, mert az ő nemes jellemében vélte mindannak ellenkezőjét feltalálni, mi visszásan hatott kedélyére. Ekkor úgy hívé, hogy rendeltetése e férfiúhoz ragaszkodni, mint az iszalagnak a márványoszlophoz vagy az erős tölgyhez, s hogy nemesak szereti őt, mert becsülnie kell, hanem szerelmes bele, hő szívvvel, vágyó érzékekkel, átengedő kedéllyel.

S ki volt Coranini Robert?

Egy szerenese-fíú, minden kétértelmű hírnév nélkül, mely különben a sorskegyencekre vétkükön kívül is ráragadni szokott.

A párbajokban sérthetlen, a kártyán, ha a társaság kedvéért játszik, többnyire nyertes. S még a hajtóvadászaton is az ő állásához rohan a legtöbb ágbogú szarvas vagy az egyetlen vadkan, melyet az ebek üldözőbe vettek.

A sport körébe tartozó élvezetek Robert nélkül hiányosak és össze nem vágók voltak.

A lófuttatásoknál fogadást alig vesztett, s ha általa idomított telivér versenyzett, a többiek visszavonattak, és a pályadíjért néha egyedül csak Hunyady gróffal küzdött.

Robertért bizonyos angol lord, ki mint parlamenti tag fényes szerepet játszik, évenként Salzburg vidékére utazott, hogy a kamara-uradalmakban együtt horgásszanak pisztrágra.

Vele sok külföldi gépész volt érintkezésben, mert kivált a gazdaság körüli eszköz-mintákat apró föltalálásaival tökélyesíté.

S ha pajtásai közül valaki adósságokba süllyedt, s jószága az uzsorások körmei közé volt esendő, megtörtént, hogy Robert átvállalta a zavart viszonyok kitisztázását, még pedig igen nagylelkű föltételek mellett. És ekkor bizvást lehetett számítani, hogy a legkevesebb zajjal legtöbb eredmény éretik el, s hogy rövid idő alatt nemesak a becsület megmentve, a hitel visszaállítva leendő, de egyszersmind a mezei gazdászat is aránylag kevés eszközökkel és csekély áldozattal a felvirágzás meglepő fokára emelkedik.

Szóval: Robert azon szokatlan egyének egyike, kik a hol megjelennek, akaratjuk ellen is nélkülözhetlenek; kik ábrándozóknak látszanak, ha a jövőre vetik tekintetüket, gyakorlatiaknak, ha figyelmök a jelenen összpontosul; kik a külső ügyességet szellemi tökélyre emelték; kik eszméikkel bírnak, de tettekben gondolkoznak, elhatározások által éreznek, s kiknek fő sajtáságuk, hogy éppen azon tulajdonokat pótolják ki, melyek másokban hiányoznak, s ennél fogva akkor is használtatnak, midőn maguk iránt rokonszenvet nem támasztanak.

Saroltának egy hibája van – gondolá Robert a jegygyűrfű-váltáskor – Sarolta tetszelgő, de ártatlan modorban. S érdekes lenne-e annélkül ő? Vedd el egy csodaszép virág színét, s kívánd Saroltától, hogy ne vágyják tetszeni: akkor megfosztottad magadat az elragadtatástól, melynek ígérete alatt vagy. A szigorú és kéjtelt mozdulatok, az előző és fagyos modor, a kellemmel és daccal vegyült mosoly, minden, mi vonzott és visszautasított, mi izgatott és megdöbbenett, minden, mi őt kivételes lényé, élő talánnyá tette, a kacérság vegyülete nélkül alig lehetne oly tökéletes, oly bevégzett. Hagyjuk tehát kedves coquetteriáinál, melyek ugy sem fognak az illem határán túllépni.

Nekem is van egy hibám – gondolá ismét Robert – tudniillik a féltékenység. Első szerelmemkor – ah, azóta a megbánás tíz sanyarú éve folyt le – irtózatosan tört ki és igazságtalanul. A bűn emléke tanított önfékezésre. Bősz indulatomat ugy tudom pórázon tartani, mint *dressírozni* a vérebet, mint *trainírozni* a vad mént... Mi boldogok fogunk lenni.

III.

Coraniniék házi életéből három boldog év, sőt tán több is, tisztán és vidáman folyt el, mint a csörgő patak, melynek tükrét nem zavarja felhőszakadás által lehordott iszap.

Ez árkádiai hasonlításból ne következtessék olvasóim, hogy egy fővárosban kezdett novellából most pásztorköltemény válik, gerleturbékolásokkal és idylli szerelemmel.

Coranini falun lakott ugyan, de Pesthez közel.

A jószág, melyet haszonbérbe vett, még szorosabban kötötte őt a felső körökhöz.

Csinos kastélya az angol *hajhára* legalkalmas puszta közepén feküdt.

Az egész vidéken sehol sem lehetett egy eleresztett szarvast száguldó paripákon halálra oly dicsően kergetni, mint itt, még pedig annélkül, hogy e miatt a pesti hangversenyeket, operákat és estélyeket föl kellessék áldozni.

Társaság alakult tehát. Coranini vezénylete alatt, szenvedélyes *sportsman*-ekből, kik azonkívül, hogy vörös hajók, *spleen*-ök és százezer sterlingök nem volt, tetőtől talpig angolosan néztek ki, s a vadászat gyönyöreit ugy élvezték, mint Yorkshire-ban, mint Kentben, és mint a szigetkirályság lordjai közt szokás.

Coranini, ki valódi lelkesedéssel bírt, és a közérdekért örömmel feledé saját hasznát, egy idomárt hozata Angliából, hogy a lóverseny barátai csikóikat olesó havibér mellett növeltethessék pályázásra, s hogy a díjak fölött minél többben küzdhessenek sikerrel.

Ezen korszerű intézkedés is állandó érintkezésben tartá őt a fiatal arisztokráciával, melynek majd minden ló- és vadászatképes tagja idejének nevezetes részét a *kelemföldi* pusztán töltte: mert így akarjuk nevezni Coranini lakhelyét.

Természetes, hogy Saroltának, ha soha Pestre sem kocsiznék is, gyakran kelle régi udvarlóival találkozni.

Salonja oly elegáns volt, mintha a főváros legszebb termeit készítették volna el a személyesen megjelenő nemes izlés – ezen nálunk nem mindennapi vendég – elfogadására.

Sarolta ragyogóbb vala, mint leánykorának legvirágzóbb éveiben.

Kéjtelt mozdulatai, ingerdús, beható s egy kevésbé bizarr szépsége, melyet szőke fūrtei, egyenlőn halvány arcszíne, és mély tűzű fekete szemei tündériessé, majdnem földön kívülre tettek, megragadták a hideg képzelődésű és szigorú jellemű férfit is.

Középnagyságú, karsú, hajlékony, lebegő természetén az öltözék – a kelmék és színek változtatása által, s valami elbeszélhetlen tapintatnál fogva, mit érezni könnyű, de értelmetni soha sem sikerült – az egész alak kiegészítője lőn, s minden egyszerűsége mellett, a legszellemibb coquetteriának utánozhatlan, irigyclt és leigéző költészettévé vált.

E búbjait növelték még ideges arcvonalai, melyeken az érzésáryalatok és a szépség legfinomabb rezzenetei hűn tükröztek vissza magukat, s mégis rejtélyes homályban borongtak: a könnyű, keresetlen társalgási módor, mely az egész világhoz hasonlóan látszék, s még sem hasonlított senkiéhez: sajátos eszméi és ötletei, melyek egyaránt foglalkoztatták a figyelmet azzal mit mondott, s a mit nem mondott: szóval az ő hideg és vonzó, átengedő és negédes lénye, melyet oly könnyű ismerni, mint föl nem fogni, oly könnyű nyitlnak, mint áthatatlannak, talányosnak, mint gyermekileg egyszerűnek tartani.

Saroltának orra, keze, lába és fogsora tökéletesek voltak, a legszebb minták szerint: de kis szájának cseresnyepiros ajkai egy kevésbé emelkedettek és érzékiek, barna szemölde valamennyire éles ívű, mi szenvedélyre mutat, és hosszú árnyas pillái – kivált, ha szemét lesütötte – álmadók, élvezetek. Orcáján pedig nem hiányzottak ama kellem-gödörök, melyek a mult században a szépség rendkívüli jelének tartattak, és mindig az arca derült, hódító és beszélő kinyomatot vetnek.

Saroltát legalább külsőjénél fogva senki sem hihette erős érzésekre alkalmatlan vérmérsékűnek, s a hidegséget és közönyt, mi néha arcvonalain uralkodott, mulékony szeszélynek vagy számító kacérságnak képzeltek.

Aztán általános nézet volt, hogy ő határozott vonzalom nélkül ment férjhez, és Coranini annyira nem árult féltékenységet el, ugy örvendett, ha nője mulatja magát, s oly nagy mértékű szabadságot engedett neki, hogy sokan gyaníták, miként a szép nő utoljára is legkevésbé tudja férje szívét lebilineselni: ámbár megfoghatónak látszaték a különben finom izlésű Coranini ezen józansága, s a világismerők – kiknek száma mindig kevés – mesterkéltnak sejték, azonban egy-két romlott jellemű, talán kalandori célokkal is hozta kapcsolatba.

Már ennyiből is eléggé meggyőződhetünk, hogy a kelemföldi pusztán legszorgalmasabban vadásztak és idomítratták lovaikat a Gusztik, Stefik, Aladárok, Oszkárok, Frigyesek és Egmondok, szóval azok, kik a még leány Saroltába fűlig szerelmesek valának, s csak különös akadályoknál fogva késtek a kérői szereptől el.

Volt ugyan, ki közülök aztán rendre elpártolt – mi menyegzőnek volt előjele, vagy valami szelid fájdalmakat okozó esaládi történet tanúsága: de a távozók helyét más keresztnevek töltötték be, vegyítve egészen idegen hangzatú Waldemárokkal, Gottliebekkel s Armandokkal; mert a külföldi fiatal gentleman-ek is, ha Pesten mulattak, időt vettek maguknak a szép asszonyáról és vadászatáról híres pusztát meglátogatni.

Egyébiránt minden ifjúnak keblében élt egy titkos sovárgás, mely remény-horgonyát Sarolta negédes szívéhez csatolta; de a legkedveltebb sem hetykélkedheték sokkal többel, mint a mellözött.

Magukban a pesti salonokban is csak ártatlan anekdoták keringettek a szép Saroltáról, s ez a leghatározottabb dícséret, melyre a mai időben egy bálványozott nő számot tarthat, még akkor is, ha szende és visszatartózkodó.

Coranini pedig, bár a világ szemé előtt leküzdé érzéseit, oly boldog volt, mint kevés halandó.

Nője, ellenkezőleg a többiekkel, a tetszelgési vágyat nem osztá csak az idegen bámulókra, sőt annak finomabb nemeit házi használatul tartá fönn.

Ő leghódítóbb Robert karjai közt vala.

A magány kevés óráit tündérbáj s félisteni örömek édjével borítá el.

Annyi kedély és ügyesség, annyi átengedés és tapintat, annyi szenvedély és visszatartózkodás jellemzik őt, midőn együtt lehettek: oly kellemes önérző, oly szende és sovár, szemérmes és élvezeteg néember volt, s annyira tudta a nő komolyabb vonalmát egy csak szerelmes lény *caprice*-aival párosítani, hogy Robert soha sem találta a réginek, mindig új és kedvesebb tulajdonokat fedezett benne föl, s naponkint inkább imádtá mint szeretőjét és szerette mint nőjét. Neki Sarolta egy megfoghatatlan költői *visio* és egy édes valóság volt, egy ábrándkép, melyet soha bírhatni nem hihetünk, és egy hű élettárs, kit elveszteni lehetetlennek tartunk. Midőn Sarolta körül udvarlók voltak, Robert azon helyzetben vala, mint a titkos kegyelt, kinek a rokonszenvet elárulni gyöngédtelenség és bűn; midőn pedig feleségével magára volt, hasonlított ahhoz, ki egy alig remélt légyotton a boldogsáért feledi a küzdelmeket, melyekbe érzéseinek levívása került.

De vonjunk leplet a házi örömek rejtelméire, s mulassunk ott, hol Sarolta apró hiúságainak nyílt tere van.

Darab idő oltá a kelemföldi pusztán a fiatalabb urak társalgása gyakran vonatkozáék egy egészen új névre.

Ugy látszik, valami *meteor* tünt a divat egén föl.

– Miért nem jött a hajhára Romvay? – kérdék többen Taszilótól, ki már majoratusát örökölte, s így most bírt azon kellékekkel, melyek mellett, mint maga többször mondá, Saroltát megkérte volna, ha az történetesen férjnél nincs.

– Romvay – szólta Tasziló – fogadást tett, hogy addig nem vadászik, míg Godwin-schasm legmeredekebb oldalain ismét nem kergethet rókákat a szép Evelina kíséretében.

– S ki az az Evelina?

– Még nem hallottátok hírért? Wellington hereceg rokona. Gyönyörű amazon, s mint Széchenyitől hallám, Romvayba fűlig szerelmes.

– S miért nem siet tehát Romvay Angliába? Hiszen most van a rókavadászat saisonja.

– De a durva Harrisson lord, míg él, szintén fogadásból, nem engedi Evelinát, kit nőül vett, lóra ülni.

– S hány éves Harrisson? – tudakolá kíváncsian Sarolta.

– Túl van a hatvanon, azonban fiatal egészséggel bír, s még Romvayt soká várakoztathatja, pedig nálánál nincs szenvedélyesb vadász.

– Legalább rávehetné őt, – szólta Taszilóhoz egyik pajtása – hogy a mi idomárunk által növeltesse lovait. A te szavadra sokat hajt Romvay.

– Tegnap említém ezt neki; de már Hunyady gróffal szövetségbe, mert ismételt kéréseinek ellene nem állhatott.

– Erős vetelkedőnk támad benne – jegyzé meg Coranini. – Láttam egypár lovát, s a leghibátlanabb családúnak s kitűnő tulajdonúnak találtam. Kíváncsi vagyok a jövő versenyre.

– Aligha abban Romvay részt fog venni – szólt Tasziló –, mert rövid kirándulást szándékozik Pückler-Muskauval Algierba tenni, hogy időtöltésből a kabilokkal harcolhasson. Izgalomra van szüksége, mit vagy a szerelem vagy a veszély ad, s nála a szerelem szerencsés kalandok által varázsát naponkint veszti.

Sarolta, midőn Tasziló mellől más udvarlóhoz fordult, már el is feledte Romvay nevét. De később a fiatal urak által annyit emlegetteték, hogy azt még öreg kakaduja is megtanulta, pedig a jámbor madárnak éveit emlékező tehetsége már fogyatékán vala.

Ha férfi ruhadívról volt szó, Romvay tekintélyére hivatkoztak; ha a felső táblai szellem rovatott meg, Romvaynak Pozsonyba menetelétől vártak új fordulatot; ha egy cabinet-titok szívárgott a kelemföldi pusztára, az a leghítelesebb források dacára is mystificationnak látszék, mihelyt valaki Romvayt a kételkedők részén lenni gondolta.

– De hiszen Romvay csak nem tudhat minden titkot – jegyzé meg Coranini, kit e bálványzás ingerelt.

– Bizony kevés maradhat előtte sokáig eldugva, mert a legbefolyásosabb delnőkkel áll rokonsági vagy még kedvesebb viszonyban.

Ily fecceségek Sarolta hiúságát kezdék sérteni. Ő úgy megszokta az innepeltetést, hogy különösnek tartá, mikép Romvay nála még be nem mutatattá magát.

Egy reggel Tasziló a vadászatról elkésett, s már dél körül lehete, midőn porosan és kifárasztott lóval vágatott Coranini udvarára.

Csak Sarolta volt hon, s a terráson rendkívül kecses pongyolában ült, hímfőasztal előtt.

– Harminchat perc és ötvenkilenc másodperc – szólt Tasziló megszorítva s lassan ajkához vonva a szép házasszony kezét. – Ennyit nem vártam Priamustól. Becsét legalább négyszáz pengővel növelte mai magaviselete. Csak képzelje nagysád, a sóházról eddig harminchat perc és ötvenkilenc másodperc alatt repült el! Mínta sejdítette volna a derék állat, hogy mennyire érdekemben fekszik szélgyors vágatása. Ah, szegény *Virginie!* Nagy dolog történt Pesten. Nem akartam kijönni, mert sógorasszonyomat várom Irsáról; de mihelyt meghallám... oh, a szerencsétlen *Virginie!*... tüstént lóra ültem, hogy szerencsés lehessen önnek legelőbb elbeszélni e szerencsétlen történetet. Ah, *Virginie*, ki gondolta volna, hogy ily vége lesz viszonyuknak! Nagy szerencsétlenség történt, iszonyú, classicus, nyomtatni való szerencsétlenség. Csak ne lett volna *Virginie* rokonom, s ne én mutattam volna őt nála be! Mi az élet, Sarolta? Egy rövid álom!... Harminchat perc és ötvenkilenc másodperc! Ez már szép volt Priamustól. Szegény *Virginie!* Nénje vigasztalhatlan. Romvay midőn meghallá elhalványult, s pedig ő nem könnyen változtatja színét. Mi az élet? Ah, *Virginie!* S tudja-e nagysád, hogy ő volt az én első hajlamom? De hisz azt már sokszor beszéltem el!... Férje csak egy hét múlva hallhatja meg a rémítő történetet, mert Trevisóban van bátyjánál, az ezredesnél. S ne kétkedjék kegyed, hogy ő csakugyan könyezni fog nőjén. Hiszen az ördög sem oly fekete, milyenek festik. Szegény *Virginie!*

Sarolta, míg Tasziló rémítő exaltatioval és zavarral beszélt, csendesen folytatta a hímzést. Arca annyira hideg volt, hogy udvarlója, ki élénk és rejtélyes előadásától nagy hatást várt, a szép nő minden vonalairól ezt olvashatá: – Nyugodtan vagyunk, nem fogunk semmi kíváncsiságot mutatni, közönyünk állandó, s hasztalan törekvés volna tovább fenni oly társalgási modort, mely a női ujságvágy kizsákmánylására látszik számítani.

– Nagysád tán el is feledte Virginie-t? – szólta Tasziló. – Ő Vértesy Gábor nője, azon Vértesyé, kit most négy éve legszebb kisasszonyaink által igen megvala különböztetve.

Tasziló e célzást Sarolta egyik hajlamára, mely maga idejében közbeszéd tárgya volt, minden hangnyomat nélkül tevő.

Hasonló ártatlan arkifejezéssel és egészen gyermeketeg őszinteséggel kérde Sarolta: – Tehát Ligety Virginie-t említi ön? Mondják, sokat szenvedett férje féltékenységtől, ki még rokonaira is gyanakvók.

– Borzasztón... s pedig minden ok nélkül – válaszolá Tasziló, jól tudván, hogy ő van érintve.

– Közlebről hallám – folytatta Sarolta –, hogy Vértesy a féltékeny szerepből rögtön ment ellenkezőjére át. Egy reggel kőműveseket hívatott, s bevakoltatá az ajtót, mely nője hálószobájából az övébe vezet. Minden oly zaj nélkül, oly vidáman történt, mintha az épületen csak egy kis kiigazítás eszközöltetett volna. Vértesy hallgata, és udvarias modorú volt; Virginie szintén hallgata, s az új változásba beélte magát. A cselédek sem beszéltek az egész dologról. Furesza kezdete egy házassági regénynek, melynek folytatása már alig lehetne többé oly érdekes, mint az első fejezet.

– S én nagysádnak épen a regény végét akartam most elmondani.

– De annak, nézetem szerint, okos megoldása csupán az lehet, ha tovább nem folytatattatik, s ha az ajtó örökre bevakolva marad.

– Nagysád tehát nem barátja a tragikai bonyolításoknak.

– Bizonyos helyzetek elfogadása után azok az életben és művészetben is igen keresettek arra, hogy eléggé érdekelhessenek.

– Ah, ne legyen kegyetlen egykori barátjának emléke iránt – szólta Tasziló komolyabban.

– S Virginie?... Tán csak nem... Ah, az lehetetlen! Ő könnyűvérű, gyuladozó és fogékony volt, de mély érzések nélküli. Szóljon, Tasziló! Ő nem eshetett annyira kétségbe...

– És mégis tény, hogy meggyilkolta magát.

Sarolta arcán szánalom és ijedség lebbent át. Ajkai a Virginie nevét egy sohajjal kötötték össze, mely őszintébb, mint a nyugodt hang, mellyel Taszilótól a szerencsétlen történet részleteiről tudakolt.

– Virginie – válaszolá ez – férjétől alapos ok nélkül megsértve és mellőzve volt, midőn Romvay Pestre érkezett. Én bemutattam őt rokonomnak, ki gyengülő egészségeért körünkben hosszasan mulatott. A találkozásból hamar támadt szerelem. Virginiének ragaszkodásra való szüksége; Romvay szórakozást óhajtott. Virginie szenvedélyesen szerette Romvayt; de ez, honunk Alcibiadja, midőn annyi nő szívét bírja, kénytelen a magát is eldarabolni. A szépvilág ily osztózáshoz rég hozzászokott. Csak Virginie nem akart érzéseivel az élethez simulni. Lehetetlent kívánt Romvaytól, mi

által elidegeníté őt magától. Félreértések támadtak. Romvay a kísért szemeket kevésbé hitte érdekeseeknek, mint a kéjtől és meglepedéstől sugárzókat. Eddig minden természetesen folyt le. Barátom, mint könnyen képzelhető, engedte szeszélyeinél Virgíniét, s járt a maga utain, szilárdul, következetesen. S miután kicsiny dolgokból születnek többnyire a nagy események, még csak azt kell említenem, hogy Virgínie egy rossz órában A... grófnét, kit vetélytársának hitt, gyöngédtelenül fogadta, még pedig saját lakában. Ebből *scandale* támadt, nem nagy ugyan, s nem is egészen nyilvános; de elég arra, hogy a finom modorú és kényes izlésű Romvay végkép visszavonuljon. A leggyöngédebb tapintattal szakított tehát Virgínievel; azonban a túl melegszívű nő nem birt sorsával megbékülni, nem akarta mosolygó arccal fogadni a kénytelenséget, nem kívánt – mint szokás – egy új viszonytal demonstrálni a régi ellen. Elhagyta világismerete, könnyű kedélye, s még a *déhors*-ok iránti tekintet is, Romvayt ismét megnyerni volt minden célja. Az országbirónáli estélyt – ah, mily jól töltöttük az időt ott, s csak kegyed hiányzott, hogy ezen órák emléke szívéünkben örökre éljen, s miért is nem jött el nagysád? –, mondom, az országbiró fényes estélyét – melyen néhány percre nádor ő fensége is megjelent – óhajtja a szegény Virgínie e célra felhasználni. Minden fegyverét a coquetteriának elővette. Hasztalanul! Romvay érzéketlen maradt. Egy versen Virgínie arca a fürtei közé tűzött fehér cameliához hasonlított, Romvay pedig vidám volt, ideges jellem nélkül. Máskor Virgínie Adolfnak, ki nála bemutatva sem vala, majdnem karjai közé vetette magát; Romvay pedig minden affectatio és fitogtatás nélkül társalgott A... grófnéval. Éjfél után mellékszobában láttam Virgíniét, ... karszékekben ült, kis lábának atlasz papucsai előtt szétfoszlott viráglevelek voltak, szemében – ha nem csalódom – köny csillogott; Romvay pedig az átelleni szegleten theát ivott, s keztyűjének két ujjá hegye közt egy vékony szelet vajjas kenyeret tartott. Az egész jelenet sem egészen idylli, sem eléggé prózai nem volt. Hamar siettem más szobába. Virgínie követett, s már megfordulék, hogy vele beszélgetést kezdjek, midőn a főterem ajtója felé vonult, és néhány perc múlva a társaságból eltűnt. Reggel hallám, hogy Virgínie többé nincs. Hazaérkezvén, szívét átlötte. A golyó tökéletesen talált. Virgínie-nek elszánt keze volt: s pedig ő mily kicsiny, szelid és töredékenny alaknak látszék! Ah, mennyire vágytam volna a szétfoszlott viráglevelekből, melyek a báléjen picin lábai előtt heverték, egyet emlékül megtartani.

– S Romvay? – kérde Sarolta.

– Ő nincs A... grófnéval, ki elég szellemi emelkedettséggel nem bír, meglepedve – válaszolta Tasziló, és székéről fölkel, hogy a vadászathoz megérkezőket idvezelhesse...

A férfi, ha egy nő-szívet széttépett, tekintélyre emelkedik a nők előtt, és Sarolta nemének sok gyöngeségeit osztá.

A magyar színházban – Budán – credeti darabot adtak harmadszor egymásután.

Coraniniék is jelen voltak.

Sarolta ottléte forradalmat csinált a kedélyekben, a földszinen és páholyokban egyaránt.

A hatás, melyet gerjesztett, eleinte egészen elfoglala a szép nőt.

De később időt vett körültekinteni s másokra is gondolni.

Romvayra, ki több páholylátogatást tett, Tasziló leírásaiból könnyen ráakadtak szémei.

Külsőjét rendkívül szépnek nem találta.

Meglepő, érdekes volt.

Több alig.

Az első benyomás szerint, mely egészen kedvezőnek nem mondható. Sarolta a kecmeföldi udvarlók közül is lelt volna a híres dívathósnél vonzóbb, megnyerőbb alakúakat.

De kíváncsisága még sem hagyta nyugodni.

Látésővével néha követte őt.

S így hamar észrevehé, hogy tettleg csakugyan minden ifjú, ki Romvayval együtt van a páholyokban, mellette árnyékká válik.

A delnők a többiekre keveset figyelnek s a darabra sem.

És a ki folytonos társalgást sző vele, ki Romvay hódolatait élvezi, minden felőlről látésőeknek van kitétetve.

Midőn Sarolta a jelenetek fölött szemlét tartott, kedélyére némi árnyak vonultak.

Udvarlóival hidegebben társalga.

A második felvonás közepén Romvay saját páholyába ment vissza, mely történetesen a Saroltáéval átelleni volt.

A színpadon jelenetek végződtek el, hosszú párbeszédnek közt, a percek óranegyedé váltak, és Romvay még egy futó tekintetet sem vetett az innepelt Sarolta ülhelyéhez.

Tapsolt Megyerinek és Kántornénak, minden emeletben jártatá szemeit, titkon kezével intett a földszínen egy csinos alakú lánykának: de a szépség királynéja iránt nem mutatott semmi részvétet.

Sarolta szeretett volna a tükörbe tekinteni, hogy megkérdezhesse vonásait: miolta vesztettékek varázsaitokat el? Méla borongások rajlottak keblében, az őszi idők behatásait érzé idegein. Köntöse neszt, midőn kezével megmozdítá azt, levélhullásoknak képzelte, melyek a léghen hervadásról suttognak. Önbizodalma csökkenni, hiúsága sajgani kezdett, mert ennyi figyelmetlenségben megaláztatást látott.

Páholya hátszíne felé fordítá tehát arcát. Élénk társalgást kezdett kíséretével. Vidor, szikrázó ötletű, emelt kedélyű lőn.

Többé figyelme nem volt a színpad és a színházi közönség iránt.

– Láttad-e az isteni Saroltát? – kérdé a casinóban Romvaytól Tasziló.

– Igen.

– S hogy vélekedel róla?

– Szép asszony.

– S csak ennyit mondhatsz?

– Kellemes külsőjű, de...

– Na!

– Mint a déli naphól a sugár, ömlik arcáról a hiúság.

– S te közönyös volnál iránta két órai látás után is? Az lehetetlen.

Romvay vállát vonitva szólt: – Ha nekem nem tetszett meg ő, közönyös lennék indulatomnál fogva; az ellenkező esetben pedig számításból.

Ekkor a Wiener Zeitungot kezébe vette, s a hirdetéseket olvasá.

IV.

Gévayné. Sarolta anyja nem volt ugyan rendkívül agg nő, de idült bajokban sokat szenvedett, s az utóbbi időkben inkább árnyhoz, mint élő lényhez hasonlíta.

Órái megszámlálva valának, noha az orvosok még remélték az s...i fürdő hatásától.

Az uti törődés pedig elviselhetőnek látszék, mert a napok feltűnően szépek, a távolság nem nagy, és Sarolta – ki figyelmes ápoló tud lenni – kísértőül ajánlkozott.

Robert több hetekre nem hagyhatta ugyan temérdek dolgai miatt Pest környékét el, azonban ígéré, hogy szeretett nőjét gyakran, igen gyakran fogja meglátogatni.

Másként Saroltának sok öntagadásba került volna Roberttől legelső hosszabb elválása.

Igy megindulással, de sohaj és búcsúköny nélkül ült a hintóba.

Tekintete, melyet férjére vetett, midőn jobb lábát is a lépcsőről bevonta, s maga körül köntösének szegélyeit tündér kis kezével összetartá, oly hódító volt, hogy Robert a kocsiajtót hosszasan nem tudta betenni, s alig állhatott ellent a vágynak még egyszer kiragadni őt, a kedves bűvészt,... még egyszer kebléhez szorítani, karjain tartani, esőkaival arcát, vállát, fűrteit, kezét, homlokát és szeméit – a mélán sugárzókat, a hön epedőket – behinteni, s aztán a magányba rohanni, hogy ott ismét lelke elébe hozhassa az ígéző bút, a bájtelű pillantást, távozó nőjét és a leírhatlan kéjt, mely ennek lényével egyesült, mint a szívvel a szeretet, mint a nappal a meleg, mint az Istennel az áldás.

Robert nem volt érzékeny, s háromévi házasság a férjek rajongásait többnyire lecsillapítani szokta.

S mégis Sarolta elmenetele után a kelemföldi pusztán illetetlen, szentül őrzött ereklyékre találhatánk.

A hálóterem s mellette egy kis öltözőkődőszoba azon állapotban maradt, mint akkor vala, midőn a szép nő útra indult.

Robert mindig jelenlétében szellőzteteté ki.

Ügyelt, hogy a takarításkor semmi hátrább vagy elébb ne mozdítrassék.

Egy florenci kerek nyári kalap s a balzacon felejtett batiszt zsebkendő, néhány azalea virággal az elválás előtti alkony emléke volt, midőn Tasziló, az utolsó vendég is, szekérré ült, és Sarolta férjének nyujtván karját, „végtére, végtére magunkra vagyunk!” sohajta ragyogó arccal, könnyült kebellet, s vele sétált a kertben, ezer érdekes apróságokról fecsegve, míg a hold ezüsthénye előnté a láthatárt, és a röpke gondolatokat mélyebb érzésekkel cserélé be.

A vetkező-asztalon a kendőzés titkai mellett „Az áhitat órái” kinyitva heverték, úgy mint akkor valának, midőn estve az édes imádkozót a belépő Robert tekintete az égből a szerelemhez, a mennyországból a földi paradicsomba idézte vissza.

A hervadt japáni rózsza azon pere benyomásait őrzé, melyben Sarolta kibontott fűrtei vállára omoltak.

A karszéken egy kecses háló-főkötő maradt, az utolsó tündér-éjé. S a reggeli papucs egyik fele társától messze tévedten hevert ama nyugtalan és gyors öltözködés bizonyosságául, mely a Robertteli beszélgetés közt elröppent időt akarta visszapótolni.

Mily kéjes emlékek!

Ah, az eltávozott nő magán-szobái, melyekben csekély rendetlenségek dacára is, csfn, tisztaság és nemes izlés uralkodott, a búcsú perce óta Robert szentélyévé váltak, hova csak akkor lépett, midőn a köznapí ügybajokból menekült, s midőn lelke – mint a sivatagban elfáradt madár egy magányos pálma zöld koronáján – a szerelem örömein s a háziélet boldogságának tanujelei közt akart kipihenni, megfrissülni...

Az elegáns kocii pedíg, mely Saroltát vitte, másodnap este a s...i fürdő sétánya előtt robogott el.

Csaknem tizenegy óra lehetett már, s a derült hold és csillagos éj dacára ez oly idő, melyben a fürdő-vendégek máskor rég ágyban szoktak lenni.

De most a fasorok közt és a kút előtt sok fiatal urat, sőt még nőket is láthatni.

Mert a haszonbérő, ki előre értesítve volt, egész nap sürgött-forgott, s rendkívüli tevékenysége okát büszkén beszélte el előbb a Regélő levelezőjének és a megyei orvosnak, ki a s...i ásványvíz példátlan gyógyerőjéről – minden személyes érdekelküli – figyelmeztetéseket szokott a Nemzeti Ujság tárcájában közleni; később a kedveltebb divathősöktől sem titkolhatta többé ezen örömhírt, s kik a kútra legelőbb jelentek meg, szintén kiváló bizodalára tarthattak számot; végre pedíg, hogy a be nem avatottak időpazérló faggatásait elkerülhesse, részelteté a nagy újdonságban azokat is, kiknek jó reggelt, víg időtöltést, jó appetitust kívánt, kik a kártyaasztalnál élvezték a fürdői saiont, kik a szép alkonyt teke mellett tölték, kik a sétány hús árnyaiban bámulták a lemenő napot és Bihari zenebandáját, kik a vacsoránál a pincérek pontatlan szolgálata ellen panaszkodtak, kik őt és az s...i fürdőt, a megkeresztelt bor és a pogány árjegyzék miatt, általában az ördögnek ajánlották, s kiknek ő távozásakor a legnyájasabb arccal „csendes jó éjszakát” mondott.

Sarolta tehát ennyi figyelmeztetések után feszült figyelemmel várt vendég volt.

Késése nyugtalanságban tartá a kedélyeket, megérkezése fölviányozá.

S hányan nem voltak a fasorok közt, kik különböző farsangokra emlékeztek, melyekben vele táncoltak? Ha a sétány ugy lett volna kivilágítva, mint a hogy nem volt, a pesti salonhölgy észreveheti vala, miként az s...i fürdőben valódi diadalmenetet tart; de a magukra hagyott csillagok az ismeretlenek kíváncsiságát, s az ismerősek örömét eléggé nem illusztrálhatták.

A legnagyobb épület, tudniillik a fürdő-tulajdonosé, ki e nyarat a Rajna vidékén tölté, vala Sarolta számára följánlva. Igen kényelmesen butorozott szobákat talált, s mondhatni, hogy egyedül az ő szállása volt alkalmas társaságok elfogadására; de ezen előnynek anyja betegeskedése miatt hasznát venni épen nem akará. Félrevonult életet kívánt folytatni, nem remetei szigorral ugyan – mert az gögnek vagy negélynek vétetett volna –, azonban a fény, díszelgés és zajos időtöltések kikerülésével. Vendégektől ostromoltatni, salont nyitni, estélyeket rendezni, kört vonni magához, mindez esze ágában sem vala. De oly finom érzékei voltak a széparányúság és comfort iránt, hogy a megérkezés utáni reggelen, hajnaltól kezdve szünetlen talált elhelyezni s rendezni valót, és csak akkor hitte egyébre is gondolhatni, midőn lakása minden birálattal szembenézhetett.

Már magasra emelkedett a nap, de a tárt ablakok előtt a függönyök még félig leeresztve, s ő maga kedves reggeli öltözékben.

Sarolta azon szerencsés alakok közé tartozott, kik a pongyola által nyernek, s kivált most mondhatlanul szép volt.

Egy gyors tekintet, melyet a tükörre vetett, míg a főkötő alól szétgyűrűző fürtain és mell-szalagokon valami kiigazítandót talált, meggyőzőek, hogy a mai napért panaszra nincs oka. Leigéző, búfájos vala, s annyira, miként magát is meglepve volt a friss bőrszínezet, az eleven arkifejzés és az egész természetén eláradt összhangzás, üdeség és leánydad kellem által.

Salonja ablakához lépett. Hátravonta a függönyt, hogy a fürdőt, hol tán két hónapot is kellett töltenie, és a vidéket, mely a hold- s csillagvilágítás mellett a mult éjen a távolibb pontoknál vadregényesnek, a kis helységet befogadó völgyben pedig derültnek, mosolygónak és festvényinek látszék, rövid szemle alá vegye.

De első nézett ki, s már arca, mozdulatai némi megdöbbenést árultak el.

Az első önkéntelen tett alig észrevehető visszahúzóadás volt.

Egy másodpercig Sarolta a függönyön tartá kezét, mintha azt megint összevonni akarná.

Később az ablakvánkosokra támaszkodva oly figyelemmel látszott körültekinteni, tárgyról tárgyra vetvén szemeit, hogy hinnünk lehet, miként az s...i fürdő panorámája elérte feltűnő érdekléssel.

Ha azonban a Guido Reni ecsetjére méltó fürtök, és a leghódítóbb női fő megett állanánk, rögtön észrevennők, hogy az átelleni épület erkélyén egy karszékekben Romvay ült, kötött sípkával fején, szívarral ajkai közt, s kezében könyvet tartva, melyből csendes vérrel olvasgatott.

Az erkély alatt csinosan öltözött urak mentek el, s idevélék Romvayt bizodalmasan vagy tisztelgve. Ő mindeniknek előzékenyen köszönt, némelyikkel néhány szót is váltott, s aztán megint folytatá olvasását.

Az áthaladók nem mulaták el kíváncsi szemeket vetni Sarolta ablaka felé. Még a nők sem látszottak ujságvágyukat megtagadni, s a szép idegen iránti kandiságuk, a mennyire csak az illem engedé, kitűnt.

Az utcán növekedő mozgás volt.

Ugyanazon férfi-öltözék, ugyanazon természet többször került Sarolta szeme elébe, miből ez gyaníthatá, hogy a fürdő-közönség egy része érette jár a kúthoz aránylag távol fekvő ház körül processiot.

De Romvay makacs türelemmel olvasott.

A könyv érdekli: ismerősei érdeklék, ... más nem látott, másról nem tudott.

Később letevé az olvasmányt, és szobájába vonult annélkül, hogy az átelleni ablakról tudomást venne.

Sarolta hiúságának ez nem hizelgett...

Ő másnap korán egypár pesti ismerős kíséretében a kútnál volt.

Romvay többször haladt melléte el, magányosan vagy nőekkel, ... s nem keresé, nem kerülé tekintetével.

Arcán közöny, egész magaviseletén közöny.

Ha szeme Saroltára tévedt, oly kifejezéssel bírt, mintha a szép nő helyett egy ismert tárgyat látna, mely nem érdekli, például egy fát a sétányon, egy madarat az ágon.

Ha Saroltához közel társalgott, nem árult el semmi igyekezetet felötleni, nem emelé hangját vagy eszméit, s látszék, hogy mindent kizárólag azon nőnek mond, ki-vel beszél.

A többi arszlánok versenyzének magukat bemutatni: Romvay Julia grófnéval – ki eddig a fürdő királynéja volt, s bár Tasziló unokahugai közé tartozék, Saroltát nem ismeré – egész félórát sétált a kút előtt, és nyájas, közlékeny modora mellett sem tanúsíta legkisebb hajlamot Saroltához közelíteni.

Pedig szíve a kellemes lény által, kinek kart szokott nyújtani, kité megkülönböztet, nics elfoglalva.

Könnyen észrevehető volt, miként Romvay csak a régi ismerős szerepét játszodja Juliával, belső vonzalom és ábránd nélkül.

Tehát szenvedély nem vakítja, érdek nem köti, s így teljes részvétlensége, melyet Coraniné iránt tanúsít, e tetszelgő nőt lealázza; mert szépízlési bírálatnak látszék.

Hasztalan bámulták a többiek által, hasztalan zsibongták körül minden lépteit, lesték mosolyát, bálványozák szeszélyeit; Sarolta némi ingerültséggel gondolt Romvay közönyére, unta udvarlóját és az egész fürdői saiont.

Szórakozott lón.

Bosszantá e férfi modora.

Pedig melyik nő szerette a férjet hőbben, mint ő? Lángolt érette, bízott benne, támaszkodék reá. Kedvese, barátja, védje volt Robert, – erős jellem, kit tisztelni kellett, gyöngéd kedélyű élettárs, ki az ő szívének legfinomabb érzéseit fölfogni és viszonzni tudta.

De Romvay, a hideg Romvay, mégis kezdé foglalkoztatni Sarolta elméjét.

Talány volt, milyen eddig nem került elébe.

Egy bók, egy meleg tekintet, mely Romvaytól jön, eloszlatta volna e varázst, azonban a közöny némasága hatott.

Pár nap tölt.

Sarolta sokat volt otthon, s midőn férje, ki meglepni akarta érkezésével, reménytelenül szobájába nyitott, nőmunka mellett lelé, második Penelopeként.

A találkozás elragadtatásig ígéző volt, s a szép kacérnak alig jutott többé eszébe, hogy salonja ablakával átellenben egy erkély van, melyről feléje kíváncsi szem soha sem fordul, s hogy közel hozzá naponkint hosszú órákat tölt egy eretnek, ki az ő imádtatáshoz szokott bűbájainak isteni hatalmát tagadja.

Sarolta, mint a bős álmod, elenyészettnek hitte idegei izgatottságát, a hiúság fájdalmait, s az azok által előidézett külön vágyakat és szédelgős eszméket.

Egészen Robert neje akart lenni, szerelemmel, átengedéssel.

Feledni kívánta a világ hivalkodásait; végzetszerűnek, melyért az égnek hálával tartozik, képzelé férje jelenlétét.

– Ugy-e, sokáig nem hagysz el?

– Még három napig lehetek boldog – válaszolá Robert, a kedves nőt szívéhez szorítva.

Sarolta szemében örömköny csillogott...

Coraniní társaság-kedvelő s előzékeny ember volt, ki a visszatartózkodó jelleműekkel, ha különben becsülésre méltók, úgy bánt, mint Mahomed a hegygel, mely midőn hívására nem jött feléje, ő ment hozzá.

Meglátogatta tehát Romvayt is, s ez viszonzá a szíves fölkeresést.

A férj őt bemutatta nőjének.

Sarolta elmés, szikrázó vala.

Beszínlő modorán nem csillámlott semmi kacérság.

Íihető, hogy a Robert iránti meleg vonzalom az első percekben elnyomta, lebilincselé a számító tetszelgést, s épen ezért most egész lénye csodálatosan igézővé lőn.

De Romvay nem látszott azt észrevenni.

Tisztelettel társalgott vele, mint egy matrónával, simán, de könnyűség nélkül.

Kellemes és kifejezédús vonásai hallgattak; erős, sötét szemeiben nem égett azon tűz, melyet Sarolta oly nőkkeli beszélgetésénél is észre vőn, kik őt alig érdekelhetők; gondolataiban hiányzék az erély, a villanyzottság, mely a szép némberek körében, kivált ha idegenek, még a blazirozott kedélyűeket sem hagyja egészen el.

Romvay hideg udvariassága, a benyomás szerint, melyet Saroltára tett, mintegy ezt monda: lovagias vagyok iránta, mert nő, már ismerem őt, mert bemutatták; lehet, hogy házához még eljövök, mert *gentleman* férje van; mert nem egészen líba, s mert hosszabb együttlétiünk is rám nézve azon kényelmes előnnyel bír, hogy nem nyugtalanító, nem veszélyes.

– S hogy tetszik Romvay? – kérdé Robert Saroltát, midőn vendégek távozott.

– Automatanak hiszem, melyet az illem drótsodronyai elég szép formákban mozgatnak – szólt a nő.

– Én szellemet is találok nála – védé Robert.

– Természetesen, mert a te éles figyelmedet a legkisebb dolgok sem kerülik ki.

E szavakat Sarolta némi fölindulással ejté.

Robert rátekintett.

– S megbántott volna-e ő? – kérdezi gyöngéd hangon.

– Ah, nem – válaszolta a szép nő, s halvány arcán könnyű pír lebbent át.

– Azt egyébiránt fel sem tehetném róla. Hisz Romvay nemesak módos, de kedélyes is.

– Kedélyes! – ismétlé e szót a nő csípős hangnyomattal.

– Igen, és meleg érzésű.

– Érzéseit a hőmérő hányadik fokára becsülöd? – tudakolta Sarolta gyermeteg kacérsággal, de a melyen mégis a gúnynak árnya lebegett.

– Nem tudom bizton megnevezni épen azon fokot, mely a hidegebb nősziveket is hamar olvasztja föl – válaszolta Robert mosolygva.

– A hideg szívek ritkán a legerősebbek, és a nők meghódítására néha csak létezés és közelség kell.

– Ne légy, Sarolta, túl szigorú nemed iránt!

– Csak Romvay iránt nem akarék túl magasztaló lenni.

– Ugy-e, te ma beszéltél először vele? – kérdé Robert, ki meg nem tudta e hangot fogni.

– Ma – szólt Sarolta.

– Akkor ellenszenved érthetetlen.

– Ellenszenvem? – tudakolta Sarolta Robertre függesztett szemekkel.

– Igen, te ellenszenvet értesz iránta.

– Azt nem – válaszolta a nő nyíltan.

- Vagy legalább untat jelenléte – jegyzé meg Robert.
 - Inkább ingerel.
 - Miért?
 - Kevélynek, önhittnek tartom őt.
 - Igen sajnálom, mert ez esetben irántad *béltise*-t követtem el.
 - Hogyan?
 - Elfogadtam régi barátnémnak, Julia grófnénak, Tasziló unokahugának, ki veled megismerkedni óhajt, egy indítványát.
 - Mit?
 - A holnapot veled és veled a hegyek közt ígértem tölteni.
 - Örvendek – szólt Sarolta –, a vidék igen regényes, s rég vágytam e kirándulásra.
 - De Romvay is velünk fog jönni.
 - Romvay? – kérde a nő nyugtalan arccal, melyen a meglepetés határozatlan jellemű volt.
 - Igen, mert akkor még nem sejtettem hangulatodat, mely, mint remélem, hamar fog iránta kedvezőbbé változni.
 - Gondolod? – szólt mélán Sarolta.
 - Móddod leend jobban ismerni őt; minthogy csak négyen leszünk, s az illem szabályai szerint nekem Juliával, Romvaynak pedig veled kell időt töltenni.
 - Szeretném, ha e terv elmaradna.
- Sarolta arcán valami őszinte, esdeklő és fájdalmas kifejezés ült, mely vonzó, szeretetre méltó, megmagyarázhatlan és keserű vala.
- Robert érzé, bár nem értelmelte befolyását: mert keblére vonta nőjét, s magához szorította, mintha szívét még erősebben akarná saját szívéhez kapcsolni.
- S menjünk-e holnap? – kérde lassú, rezgő hangon Sarolta.
 - Kell mennünk, kedvesem – válaszolta a férj.

V.

Julia grófné terve a csak négy személyre indítványozott kirándulásra nézve nem maradhatott eredeti alakjában.

Nálunk a kisebb fürdőök a vendégeket akarattal ellen is közel hozzák egymáshoz.

Bennök a nagyvilági hangot szigorral követni, a bemutatásoknál s társalgásnál a saloni modort és az illem kicirkalmazott formáit fönntartani majdnem oly lehetetlen, mint próza helyett rímekben beszélgetni.

Hasztalan szeretnének némely családok visszavonulni, mások kis cotteriákba zárkozni, a fürdői szellem ellenök harcrol, s átlépvén a feszes szabályok sorompóin, meg-hiúsítja mind a begyeskedés, mind a ranggőg céljait.

S Coraniniék nem is voltak feltűnően kizárólagosak.

A férj sok látogatást tőn, a nő bámultaték; Romvayért szívesen *landpartieztak* szépeink, s Julia udvarlóit az alkalmat igénybe venni tudták, s így nem vala csoda, hogy a magán-kirándulás másnap reggelig általános kéjsétává növekedék.

Kik nem leltek ürügyöt és módot Coraniniékhoz csatlakozni, külön tömbeket rendeztek, s majdnem az egész fürdői világ a hegyekre vonult, bár a leszálló köd és a

felhők járása egy kevés megázást állított a szabad természetben gyönyörködés hátterébe.

Saroltának hízelt e búcsúját, mely végre is leginkább az ő szépségének innepét jelenté.

Férje szekerén, ki a lovakat hajtá, Juliával és Romvayval együtt mentek.

A társalgás közösen folyt.

Romvay szavai és ötletei a két nőt egyaránt illeték, de melegebb tekintete Julia felé röpkedett, s mint Sarolta hitte, most először nem minden bensőség nélkül.

A nevető, kék szemű, piros ajkú és életvidor Julia pedig – ki tölt keble, erős karjai s csak a fűzés által karsú termete mellett is kétségtelen szépség volt – nemcsak boldog, de negédes és büszke lón diadala által.

Férjem mai szerepe, gondolá Sarolta, az elefántéhoz kevésbé hasonlít... És az enyim? Ah, csak másoknak szerezteünk volna-e alkalmat?

E sejtelenre a tetszelgési vágy minden démonai fölébredtek, s Coranini nője megint a kecaseire hiu, a hódításainak élő asszonnyá vált.

Mínthogy a fürdő-társaság landpartiezni ment, képzelhetik olvasóim, hogy regényes vidékekre is kell találnunk.

De a természetben a regényes nem hever, mint a köznapi, az országút szélén, sőt ha azon indícsereit követné el, hogy nem rejtőznék, és kecaseit minden kíváncsi előtt könnyen föltárná, akkor szépségének hirdetői alig volnának.

Ezen figyelmeztetésünkől gyanítani lehet, miként Coraninit, bár bámult löidomár és hasonlíthatlan kocsis, a bakról nemsokára leszállítani fogjuk.

Julia grófné máris hamar váltott színt, hófehér keble emelkedett, esókolni való ajkairól a meglepetés gyermeteg és vonzó sikoltásai hangzottak, keze önkéntelenül támaszkodék Romvayra, s arkifejezésén a félelem legérdekesebb kacérsága úzte varázsait; szóval a szekér kőről kőre vettetett, a tájék regényessége kezdődék, és Sarolta, ki új barátnéjával nem akart a remegésben versenyezni, ámbár a festvényi helyzeteknek, melyeket ez előidéző, érzékingerlő hatását jól tudta – férjét a szekér megállítására kéré, ugys a társaság többi tagjai mind leszállottak, és a gyalogösvényeken sétálnak.

Robert felnyitá a kocsiajtót, s Julia – mit tehete egyebet? – a földre lépett, noha látta, hogy az illem szabályainak durva megsértése nélkül, miután a többi urak nincsenek közel, Sarolta lovagjává Romvaynak kell lennie.

Mosolygva nyujtá tehát karját Robert elé.

A sötét erdővel borított hegyek és közéjük szótt völgyek, a világítás, az ezüst párák és hamvas ködök, egy rohanó patak, néhány sziklafal s a keskeny és szakadásos nyílások együtt elég vaddá, de zordonsága mellett is nem minden kellem nélkülívé tettek a vidéket, melynek kődarabokkal szeldelt ösvényein a kis karaván haladt.

Főnnebb szép kilátásokra és természet-jelenetekre büszke láthatárra, mely végetlenig vonul, elzárt tájképekre, melyek szűk keretükben bűbájaik által fogva tartják a szemet, megdöbentő mélységbe néző pontokra, hol a fő szédelg, a szív sebesen ver, s kopár bércekre, mely tamarisk és harasztok fölött kétes távolságból hófuvatokhoz hasonló felhőket vagy a fellegek alakjához ütő hóhasábokat csillogtatnak: szóval, valódi regényes, sőt nagyszerű panorámára is lehetne találni.

Azonban oly gyöngéd és oly csinosan öltözött nőcsoport, minő az s...i fürdőjé, alig-ha fogja merész és hosszú hegyi sétára szánni magát.

Egyébiránt a könnyebben járható részek szintén elég élvezetet ígérnek, kivált ha akad a társaságban oly egyén, ki a közfigyelmet a gazdag történeti emlékek felé is tudja vonni.

Mert a vidékeken a mondákra és beszélyekre bő anyagot hagytak hátra nemcsak a kelyhesek, kik a XV. században idáig kalandoztak, vagy a törökök, kiknek egyes csapatja az alsóbb vidékekről gyakran erre tévedt, vagy pedig a kurucok, kik zavargásaikkal – minthogy a multból mindig az legérdekesb, mi a jelenben igen alkalmatlan – regényes színezetűvé tettek néhány évet; de még magok a helybeli földesurak is, kik nem szerették a törvényhez és gyóntatóik tanácsához szabni életöket, s kiknek rablóvárait országgyűlési végzések parancsolák lerontatni, bár többnyire pusztában hangzó szavakkal.

A kősziklák, a rét közepén magára felejtett élőfa, a keresztutak, a vízzuham által fedett barlangok, az elhagyott malom, a folyondárok zöld mezébe takart omladékok – minden, minden őrzött oly titkot, mely kevesektől ismerteték ugyan, de ha szelleműs előadó ajkaira jut, okvetlenül több ingerrel bír, mint a salonainkból szétterjedő napi hírek, s mint érzéseink és kötelességeink közti apró harcaink, melyek a mostani viszonyok és társadalmi szabályok által rendszerint igen *stereotyp* formát nyernek, s hasonlóságaik miatt hamar untatnak.

Romvay az egész vidék mondáit tudta.

Mellette lebegett odább Sarolta, könnyen, dévajul, ingerkedőn.

Volt a szép nő mozdulataiban valami *effi*, valami tündés, mely határtalanul vonzott, ingerlé a képzelődést, incselgett az érzékeknek, s mégis a szemérem bájkörét nem lépte át, s inkább gyermeteg, mint kacér kedély kinyomatának látszott.

Ha a hegyi út meredekebb lőn, Sarolta Romvay karjára fűzte magát.

S megint kifejlett abból, tovább lengett, megállott, visszatért egy virágot szakítva, egy fátyolkendőt, mely már alkalmatlan volt, vetvén lovagjához, egy tájképen, mely érdeklé, nyugtatván szemét, vagy zsebkendőjével hátramaradt férjének és Juliának intve.

Néha leült a mohos kődarabokra, s figyelőn hallgatá Romvayt, ki melllette foglalt helyet; de mint az ágról a madár, megint felrebbent, ha a társaság közel jött.

Örökké szem előtt volt, azonban bizonyos távolságban.

Egyébiránt a szűk ösvény a csoportonkénti menerelt meg sem engedte.

A landpartie személyzete tehát hosszú sorban haladt, mint a költöző darvak szokása.

Többnyire csak ketten vagy hárman jártak együtt, s a legutolsó tömb Robert vala Julia grófnéval, s egy szóke, még alig tizenhétéves úrfi, ki érzéseinek zsengeit szerette volna a fiatal özvegy lábai elé tenni.

Julia azon némberek közé tartozék, kik nemcsak szívöknél és szellemöknél fogva, de testileg sem létezhetnek örökös támaszkodás nélkül.

Ő mindig mástól várt védelmet, s érette bérül teljes átengedést nyújtott. Félénk volt, magáról nem gondoskodó, s magával jótehetetlen. Sötét szobában nem mert egyedül lenni, az erős illatú virágoktól iszonyodék, puha s gömbölyeg kezével alig

tudta az ajtókilincset fölnyitni, a meredekebb utakon egészen udvarlóí segítségére szorult, egy ágrezzenés megdöbbené, feje szédelgett, ha tekintetével a zúgó patak habjait kísérte, és ha egy gyík lába előtt nyargalt el, térdei reszkettek, szava elállott, s legalább kölnivizre volt szüksége, míg behunyt szeméit fölnyitni tudta.

Nagy gyöngeségek!

De ha már egyszer léteztek, meg kell vallani, miként oly kedves, oly sajátos kacérsággal vegyültek fel, hogy Juliát a férfiak gyarlóságaiban tarták legérdekesebbnek, s mi másnál neveltségig torzult volna, nála vonzó tulajdonná lett.

Ezt Sarolta hamar átlátta, s nem kevés művészi tapintatot mutatott, midőn épen ellenkezőjét játszta, és mint Atalanta, szabadon, merészen lebegett tovább, lábaival alig érintve a földet, s Romvayt tündéri mozdulatokkal és természetnek mesés rugékonysága által akarván leigézni.

Mennyi csábot tárt minden perc föl!

Sarolta elmés, kíváncsi s néha a kötekedésig víg volt.

Midőn tapasztalá, hogy lovagja a vidék történeteiben jártas, szünetlenül kérdezősködék tőle.

Romvay pedig tisztán, világosan és választékos formában adta elé a hagyományokat, mondákat és legendákat, melyek az erdőnek, hol járnak, a mélységeknek, melyek fölött vezet az út, s a havasoknak, melyek a láthatárt beszegik, figyelemre méltóbb emlékei közé tartoznak.

A mult ragyogott Sarolta szeméi előtt: de Romvay szíve fölmelegedni, arca sugárzani, hangja olvadékonyabbá válni mindig csak késett.

Egy muzem-őr pontosságával vagy egy ritkaságokat mutogató tolmács hideg készségével beszélt, és az udvariasság kötelességein túl semmire sem kívánt még csak gondolni is.

Lekötelező, de passív volt.

Figyelmes, minden vágy nélkül feltűnni, tetszeni vagy épen hódítani...

E közben Sarolta egy keskeny pallón lebegett át, melynek karfája nem volt, s különben is annyira elrothadt, hogy alátörésétől félni lehetne.

A mélység ugyan alig vala három ölnyi, s a puha nedves föld miatt életveszély azokat sem fenyegetné, kik lehullanának, de mindemellet elötte bizonyosnak látszott, hogy Julia grófnét semmi kérés vagy bátorítás a pallóra lépés vakmerőségéig lelkesíteni nem tudná.

– Ne várjuk-e a társaságot be? – tudakolá Sarolta mosolygva, s a virágborított partra hajlék, hátát egy kőris sudár derekához támasztván, félig fekvő, félig ülő, de kétségtelenül festői helyzetben.

– Ki hihetné – szólt Romvay –, hogy itt a mult század kezdetén egy elrablott nő elég szédtő mélységet talált az öngyilkolásra? Nagysádhhoz közel van esalittal fedett és megdőlő sírkeresztje.

Sarolta nevetve mondá: – Így már nem lesz esoda, ha Julia az átjövetele magát rászánni nem fogja. S mily szép, hogy ön minden célzás nélkül előre kimenté őt.

– Az iszap lassankint fölebb emelte a szakadás alját. A gyors esőár más utakat vésett hullámainak, s most valóban alig tarthatjuk halálos eredményűnek a pallóról lesiklást. Egyébiránt Julia grófné nem fog sokat vonakodni, ő bátran jön át.

Romvay e megjegyzéssel fölkel Sarolta mellől, kit már néhány úr vett körül, míg a társaság többi része még a túlparton maradt, s a félénkebb nők átvitele felől tanakodék.

Robert, mint gyakorlott férfi, hamar észrevette, hogy felhagyott ösvényre tévedtek, s jobb felől alig száz ölre sokkal jártabb mesgye vonul a szakadáshoz.

Az ottani palló megtekintésére sietett tehát, mely távolról is szélesebbnek és épebbnek látszék.

Romvay, míg a nők egymást biztatók és ijeszték, hirtelen Julia mellé lépett: – Sies-sünk – sugá. – Vezetője fogok lenni. Csak bátran, csak tétovázás nélkül! Ah, mint örvendének félelmén! Egy kevés lélekerőt, szép grófné! Nincs mitől tartani. Kezkeskedem.

Ezzel ujja végét Juliának nyújtá, és feléje fordított arccal kezd a pallón haladni, s a nő, ki máskor az ezüst-nyár levelcínél reszkezegebb volt, követé őt mereven részeg-zett szemmel, halavány vonásokkal, túlfeszült idegekkel: de biztos és határozott lé-péssel.

Ah – gondolá Sarolta – ő egészen hasonló az alvajáráshoz, kit egy titkos és parancso-ló erőnek büvölete akarátja ellen vezet. Vakmerő lett, mert szereti Romvayt. Nincs kétségem. S ez tán örvend, hogy megint Virginiere talált. Hisz Romvay szívetlen fér-fi. Vagy nem épen most mesélt-e nekem egy öngyilkos nőről, annélkül hogy arca meg-indulást árult volna el? Virginié ánya nem háborgatja!

Sarolta szerette volna lenézni Romvayt, de... csak bosszankodott reá.

Az ingó és recesgó pallón, melyet egyedül a gondviselés tartott fenn, a délecegebb nők közül még néhányan megkisérték Julia példáját, míg a többiek a Robert által aján-lott hosszabb utat választák.

A társaság most együtt haladott víg fecsegések közt, de Romvay tájismerete rövid idő alatt megint két pártra osztá a szépnemet.

Egy vizzuhatagról volt szó, mely közhiedelem szerint nem lehetett távol, s érde-kesnek mondaték.

– Vize nem elég bő, s esése nemigen merész; de környéke kevés változtatással tün-dérországnak is beillenek – jegyzé meg Romvay.

– Keressük tehát föl – sürgeték többen.

– Hölgyeink mind elfáradtak – mondá Robert.

– És kedélyesen szólít magához déli tanyánk kékellő füstje – említette Romvay, a közel fekvő malomra mutatva, hová a haszonbérő egyik szakácsnéja előre kiküldve volt.

– Különben is az idő még inkább kezd borulni – szóló Robert.

– S csoda volt, hogy eddig is kikerülhettük a megázást – folytatá Romvay –, a felle-gek, kivált fönn, igen gyanusak, s delnőink kedves kis napernyőit alig fognak elég vé-delmet nyújtani a permeteg ellen, mely az ormokról a vizesés felé húzódik.

– Minden párizsi divatot merek biztosítani, s rajtunk egyéb féltenivaló tán nincs is – szóló nevetve Sarolta. – Legkevesebb esőtől sem tartok. Az ég, véleményem szerint, most tisztább, mint volt.

Robert nem tagadá, hogy inkább nőjének van igaza. De mint Julia lovagja, pihenést javasolt, ugysis délután még marad idő egy rövid kirándulásra.

– Délután – vitatá Sarolta – a barlangot nézzük meg, hol Romvay báró elbeszélései szerint a kincésások évenként keresik Pongrácznak, a híres rablóvezérnek aranyait, s fájdalom, csak a rossz szellem által kővé varázsolt pénzdarabokra találnak.

Sarolta követelését Romvay, ki Julia mellett látszék ügyvédkedni, a vízeséshez vivő utak ellen fölhozott érvekkel akará népszerűtleníteni; de mint előre sejthető volt, annál kevésbé ért céljt. Végre a társaság kétfelé szakadt, tudniillik Robert a grófnéval s egypár idősebb nővel a tanyára indult, a többi világ pedig a regényes zuhatag fölkeresését tűzte maga elé.

Meredek hegyi úton haladtak.

Sarolta clemében volt.

Tündéri lebegéseivel az udvarlót, kik kísérni alig tudák, bámulatra ragadta.

Csak Romvay maradt egykedvű, s később külön kezdett válni.

Ez ismét ingerlé a hiu nőt, s ellenhatásul percnként kacérabbá tette.

Az út pedig keskenyült, és néha valódi mélységek fölött vált járhatlanná, sikamlóvá, szaggatottá, sőt itt-ott porhataggá, mely a legkisebb terh alatt is sülyedt.

Sarolta az akadályok közt lett vakmerőbb.

Közel voltak már céljukhoz, fülökbe hangzott a zuham, de a fák és bokrok sátra miatt még látható nem vala.

A szép nő, hogy a Romvay által regélt bűbájos kilátást hamarabb élvezhesse, zergeként nyargalt az éltre föl, s annak ösvényén haladt.

A biztosabb út alatt volt egypár öllel.

Udvarlói vörös arccal s zsebkezdővel kezökben jártak nyoma után.

– Itt a zuhatag! – szólt élénken Sarolta, az ösvény szélére szökelve.

De mesés kis lábai alatt omlani kezdett a föld, s mielőtt visszaléphetne, elveszté a súlyegyent.

Keze egy ágat ragadott meg, ez recsegve tört el, mi által a visszatartóztatott test új lökést kapott.

S mi történt később?... Sarolta Romvay karjai közt ébredt szédüléséből fel. A ruháján szétszakított esipkét, a por, mely öltözékét lepte, s keze, melyről a bőr fölsértve volt, eléggé tanusíták, hogy nem saját akaratából érkezett a közönyös férfihez, ki most ölében tartva vivé, mint egy bábót, a hegyi úton lefelé.

Sarolta, mihelyt a véletlen által eszközölt túlregényes helyzetét toilettejének minden fogyatkozásaival együtt észrevette, okvetlenül a földre akart leszállni.

Parancsának Romvay vonakodás nélkül engedelmeskedék.

De néhány lépés, melyet kockáztatott, mutatá, hogy többé lebegni nem lehet.

Bal lábán rándulás történt.

Legkisebb erőltetésre a fájdalom kétségtelen jelei villantak arcán át.

– Kegyed már meggyőződhetett – szólt udvariasan Romvay –, hogy így nem fogunk a tanyához érní.

Ezzel a vonakodó Saroltát megint öllbe vette.

VI.

Coraniniék szállásán vagyunk.

A nappali teremben – s már többé nem a hálószobában – fekszik Sarolta egy chaise-longue ruganyos vánkosain.

Szabad, bő pongyolája, mely eszményileg hajlékony, sugár és szépidomú testének ingerlő formáit fedi, talán a Vesta-szűzeken igen kacér szabású lett volna; azonban egy divathölgy reggeli öltözetének nemcsak különösen kecses, de szerény is. Betölti az illem aránylagos igényeit, nem compromittálja a szemérmét, mely a nők állandóbb hódításaihoz szükséges, s eléggé zárt, annélkül hogy ezért a kellőnél többet leplezne el a szem és sejtítés elől. S az ég tudja, miért? A ki most látná Saroltát, megesküdnék, hogy soha ily tökéletesen nem találta el öltözkését; pedig ő ezt mindig tette.

Asztalán s körülé, mintha kis gyermek lenne, összehordva van, a mi csak szeszélyecinek hízolg, vágyainak kedvez, ínyét, izlését és szeméit kielégíti.

Robert semmit sem kímélt, mert a kedves elkényeztetett nem volt szokva a szenvedés- és megtagadásokhoz.

Pedig két egész nap kellett a marjulás miatt fájdalmat – melyet eddig csak névről ismert – s felügyeletet tűrni.

Most a lob már lecsillapult, s azon bájteli perecek következtek, midőn egy nő gyöngékedik, de minden alkalmatlan érzések nélkül, s midőn új oldalról lesz érdekessé, ... tudniillik szánják.

– Kedvesem – szólt Coranini egy üvegtrányért felszeldelt ananással tartván nője elé –, orvosunk ma azzal biztatott, hogy holnapután már kikocsizhatsz.

Sarolta kételkedően rázta fejét.

– A gyuladásnak nincs bokádon többé észrevehető nyoma.

Sarolta sértett lábát köntöse alá húzta, csodálatos *pruderie*-vel, mintha férje az illem vonalán szemével vagy véleményével egy kissé túltévedt volna.

– Még sokat szenvedek – szólt később szomját az előtte álló jóízű gyümölcssel enyhítve. – Néha egészen vakszememig nyilallik.

Coranini negesókolta a szenvedésre kijelölt halántékot s ráadásul a gyönyörű fürtöket és a panaszló ajkat.

– Lám, kedvesem – sugá enyelgőn –, egy ballépés mennyi bajt okozhat!

Sarolta félig behunyt pilláit hirtelen fölnyitotta. Összevont homlokredőin s emelt szemévein kérdések villantak át, melyekre feleletet várt.

A férj durcás nevének kezét ajkaihoz nyomván: – Tündérekem – szólt nyájas hangon –, valld be, hogyha Julia nincs velünk, most ápolásomra nem volna szükséged, s hogy a mely asszony ígéző tud lenni, akar is... még a coquerteria segítségét sem utasítva vissza.

Sarolta leírhatlan csodálkozással tekintett férjére.

– Ne adj, kedvesem, szavaimnak balértelmet. A tetszelgési vágy büntelen fegyvereire céloztam. S hogyan gánesolnálak most téged, kiben eddig csak tökélyeket láték? Különben is unalmasnak tartom a férjet, mihelyt inkább tud ítélni, mint szeretni. A boncolgató eszű maradjon nőtlen.

Coranini komoly észrevételeit annyi szeretet mérséklé, mely arckifejezésén tükröződött, és szelid hangjában élt, s ő annyi nyájassággal vonta kebléhez a kedves nőt,

hogy ez derekával ráhajolva merőn nézett szeme közé, s míg alabástrom karjait vállán nyugtatá, nevetve kérde: – S te ugy látod, hogy szerencsétlen emlékü kirándulásunk alatt csakugyan kacérbab voltam, mint máskor?

– Nem sokkal, egyetlenem, de mégis látszott, mennyire akarnád árnyékban tartani Juliát.

– Miért?

– Hogy vetélytársad ne legyen – szólt Coranini.

– S kiért versenyeztem volna Juliával? – tudakolja Sarolta némi megütközéssel.

– Istennek hála – mondá Robert –, az egész jelenlevő publicumért, tudniillik a férfiakat értve.

– Ah, eretnek, ki igaz hitedet bennem már veszteni kezded! – sohajta tréfásan Sarolta.

– Ellenkezőleg, kedvesem!... Hisz a nagy közönségtől nem szoktuk nőnket féltetni.

– S mit gondolsz, célt értem-e?

– Kevésbé, mint máskor.

Sarolta durcásan biggyeszté ajkát le, s Coranininak csak azért is meg kellett esókolni, hogy szép összhangzását hamar visszaállítsa.

– Ah, te eddig oly kedvesen szoktál nekem hízgelni, de most bosszantón őszinte vagy.

– Mert – szólt Coranini – most okozott legelőször bajt tetszelgési vágyad. Megnéztem a helyet, honnan leestél, s az oly meredek, hogy ha Romvay, ki az alsó ösvényen veled párvonalban haladt, nem szökik esodás ügyességgel hozzád, és nem tartja fel tested rohanását: akkor az éles köveken egészen összetörhetted volna tagjaidat, sőt tán a mélységbe is lezuhantál volna.

Sarolta ámulattal tekintett férjére: mert csak most értesült a veszélyről, melytől megmentették. E percig legtávolabbi képzelete sem volt róla.

– Romvay – folytatta Coranini – őrangyalod volt.

– Valóban? – kérde Sarolta.

– Neki köszönheted...

– Életemet? – közbevágott Sarolta.

– Ha nem is azt, legalább...

– Szépségemet?... S így nagy hálával tartozom neki?

– Természetesen – mond Robert.

– És nézd – sugta Sarolta tréfásan, a látogatási jegyeket férje elé tolván –, nézd az ő neve nincs itt.

– S ez hiuságodat sérti?

– Nő vagyok.

Sarolta szavaiban gyermeketeg kedélyt, ígéző nyíltságot talált Robert: de ha kevésbé szereti, vagy inkább félti, akkor némi fájdalommal s visszatartóztatott ingerültséget is vett volna észre.

Különben e rövid párbeszéd, melyben Robert akarhatja ellen és semmit sem sejtve vezetése nője képzelődését Romvay felé, kevesebb diplomatai tapintattal volt bevégezve, mint oly férjtől várhatnók, kinek szép és tetszelgő nője van.

Sarolta néhány napi betegsége alatt, melyben a szobát őrzé, valódi megindulással fogadta férje figyelmét és gyöngédségeit: de ez még sem akadályoztatá, hogy szórako-

zás végett udvarlóira is gondolni, kik a nyári saison alatt kastélyaikban és a csehországi fürdőkön szétszórva voltak. Néha többen, máskor egyenkint, néha fekete frakkban és fehér nyakkendővel, máskor sportsmani ruhában szeme elé léptek ezek, Taszilótól kezdve, nem jut eszembe, melyik keresztnévig, S a szép delnő most sokkal érdektelenebbnek találta őket. Eszméiknek többé nem volt elég *allure*-je; gondolkozásmódjuk hamar sülyedt *platitude*-be, s társalgásuk kétségkívül *fade* volt. S hogyan és miért? A szeszély démonai tudják, de bizonyos, miként ily visszaemlékezések alatt az udvarlók közt megjelent Romvay is, a *nem-udvarló*... s tán épen ezért. Sarolta ezerszer volt ugyan sértve Romvaytól, s ártatlan tetszelgési vágya több sebet hordott már, mint Szent Sebestyén teste; azonban még sem tagadható, hogy a hideg és kérges szívű Romvay végtére is egészen más lény, mint a többiek. Őt Sarolta nem tette arszlánaival egy vonalba. Külön talált helyet számára a rajzon, melyet emlékezete a percek ürességének kitöltése végett vázolt. S pedig a nő, kit külön választ, azt előre szokta állítani, a mennyiben nála a felöltő és érdekes mindig egyet jelent. Midőn tehát Sarolta Roberttől Romvay ügyességét hallá emlegettetni, s hallá, hogy mi mindent köszönhet neki, igen természetes volt, miként a férj dícsérete által a nő ingerlékeny képzelődése élénken izgattaték. Azon nyugtalan kedélyhangulatba, mely táplálatát legalább eddig csak a hiúságtól vette, s mely még gyűlöletté fölforrhata, de könnyvé többé nem jagedhetett meg, új tényezőket vegyített a hegyi kaland utolsó jelenete, és a Sarolta jellemében fekvő ellentétek élesebbé váltak. Volt-e a Romvay iránt támadt indulatok közt a szerelemből is egy kevés? Ezt később tán megtudhatjuk, de most az események előlegezése nélkül eldönteni lehetetlen volna...

Mihelyt Coranini hazuról elment, Sarolta nyugszékéről fölkel.

Előbb félénken ereszkedik sértett lábára, azonban midőn látta, hogy kimélet és illő óvakodás mellett legesekélyebb fájdalomtól sem tarthat, bátorsága annyira nőtt, hogy a termen néhányszor végigsétálván, az ablakhoz lépett, s annak vánkosaiba támaszkodva kihajlék, hogy a szabad leget élvezhesse.

A napsugaras ég, a virító zöld s az utcán élénken mozgó nép helyett egy kis erkély tünt legelőször szemébe, ugyanaz, melyről a fürdőbe érkezése reggelén nehezteléssel vonta tekintetét vissza.

Most is reggeli pongyolában ült ott Romvay, könyvet tartva kezében, elfoglalva olvasmánya által s nem érdekeltelve semmitől, ah, épen semmitől.

A különbség csak az volt, hogy most már Saroltát egy rövid, egy kötelességi bókkal üdvözlé, s megint folytatni kezdte a félbe nem is hagyott *lecture*-t.

Négy hosszú hét a legszebb nő finom kacérságaiból ezen eredménybe összevonva borzasztó, hallatlan, kétségbeejtő vala.

Mi egy hadvezér kudarca? Mi az ünnepelt író hideg fogadtatása? Mi egy elkényeztetett *maestro* megbukott operája? Mik a nagyravágyás szétpárolgott álmái?... Gyerekségek... Csak egy kacér nő érzi a mellőztetést: valamivel enyhébben ugyan, ha szeret; de egész szigorral, ha egyedül tetszeni, hódítani vágyott.

– *Csak azért is* – mondá magában Sarolta, kis beteg lábával dacosan tapintva a szőnyegre!

S ne értsük félre őt, ki Coranini iránti érzéseiben nem változott.

Csak azért is lábai előtt látni, elkábítani, örült szerelmessé akarta tenni Romvayt. Ez

volt terve. De a keresztülvitel részletei felől és a közbejöhethető módosításokról ki kezeshetnének? Legkevésbé a nő, ki ily tervet tűz megoldásul...

Romvay már láthatta, hogy Sarolta nincs többé akadályozva elfogadni a tisztelegéseket, emlékezheték, hogy a roszullét alatt még jegyét sem adta át, és mint a nagyvilági szokások ismerője nem feledheté, miként az illem követeli elmenni Coraniniékhoz, kiknek kocsiján s társaságában tett a hegyek közé kirándulást.

Ő számít, gondolá a szép nő, a feltűnő hatásra, melyet reám ügyessége gyakorolt. Veszélyből szabadított ki. S melyik férfi nem ragadja meg az előnyt, melyet ilyennemű elismerés szerez? Ő soká nem késhetik.

Romvay azonban késett.

Még két napot mulatott Robert a fürdőn.

Midőn Pestre indult, nője elkísérte egész a helység határáig, honnan egypár ismerőssel lovagolt vissza.

Robert nyári időben éjjel szeretett utazni, s így Sarolta hazaérkezésekor már a sugarak a nyugoti hegyek szegélyein égtek, és a fellegtelen ég enyhe, balzsamos és csillag-derített estét ígért.

A nő gyorsan veti le amazon öltözékét, hogy a kútnál, hol a világ egybegyűlve volt, hamar megjelenhessék.

Midőn toflette-vel majdnem kész, az asztalon Romvay jegyét látja.

– Ah, ő kileste az időt, melyben nem valék itthon!

Az első perc benyomása közt észrevétlenül összeszorította, s ujjai közt egybemorzsolta a jegyet.

Később arca földerült.

Új szemlét tartott öltözékén.

Pedig az alkony engedékeny világítása nem fedez föl hibát, nem méltányol tökélyt s kevéssel kielégíthető.

– S mikor volt itt Romvay? – kérdé a komornát.

– Tüstént, hogy nagysádék elmentek.

Hűm, ő félti tőlem szívét... kerül, mert hatok reá, mert rabom lehet: ezen magyarázatot adta Sarolta.

S mihelyt hiúságának kedvezőleg fejthette Romvay tettét meg, nem keresett valószínűbb hüvelyzést.

A sétányhoz érve történetesen Romvayval találkozáék legelőbb.

– Ön ellen sok vádam van – mondá mosolyogva, s maga nyujtott kart neki.

Többeknek feltűnt a modor, mellyel Romvayval társalga.

Legalább Julia, ki szemeivel állandólag kísérte, azt hívé, hogy az egész világnak föl kellett tünnie.

VII.

Tasziló pesti szállásán vagyunk.

Cyrene megérkezett, de nem Peneus leánya, kit Apollo Afrikába szöktetett, hanem azon leghíresebb Cyrene, melynek ősapja Jakab király alatt költözött Arábiából a ködös Albionba, s egyike volt ama hat világnevű család-alapítónak, melytől eredt min-

den angol *évr...* a lovaknál. *Geryon*, a csontos és közel tizenhét markos vadászfaj derék képviselője, elkísérte a felsőbb származású és tündérszépségű teremtést. Az ő érkezése is részvéte gerjesztett. De a közkíváncsiság hihetetlen magasságra volt fokozva, midőn a hátrább maradt *Cato* vezetették elő, a telivér méneknek deli példánya.

– Most már a kelemföldi pusztá új korszakot fog a lónemesítés körül nyitni – szólt *Tasziló* elégtelenen.

– Pótolhatlan kár mind hazánkra, mind társaságunkra nézve, hogy a *Cato*hoz szerződésünk nyomán, első joga *Sándor* grófnak van, ki a *Lajtán* túl fog vele brillirozni – jegyzé meg sohajtvá egy exdeputatus, ki *Pozsony*ből megyéjébe utazott, hogy mint alispán a jövő három év alatt erélyesebb szellemre szoktassa azt.

– *Catonak* testéhez mérve, bár alig észrevehetőleg, az arányosnál hosszabb lába van, mi a későbbi nemzedékeknel feltetsző különbségig fajulhat – szólt *Coranini*.

Minden szem a csak ímént bámult mént új vizsgálat alá vette, s akkora volt *Coranini* tekintélye, hogy ki-ki az eszményi vonalt, melyre ez célzott, tisztán látta, sőt némely annyira vitte kiábrándulását, miszerint rögtön eldönteni kívánta: vajjon, ha *Sándor* gróf az elsőséget igénybe venni nem akarná, lehet-e a társaságnak *Cato* által fényes jövődjét veszélyeztetni; vagy pedig talán célirányosabb volna az új szerzeményen áldozattal is túladni?

Nagy vita támadt, melyet künn s később benn hosszasan folytattak, míg *Coranini*, ki most oltalom alá vevé a túlszígorral bíralt egyént, annyi más kedvező tulajdost fedezett benne fel, hogy az ellenszenvnek lassankint lecsillapulnia kellett.

E közben *Tasziló* komornyikja a postáról leveleket hozott.

– Bravó! – kiáltá a gróf, olvasva. – Felséges. *Isteni*, *Harrison* lord bizonyosan megholt, és *Romvay* barátunknak fogadása többé nem tiltja a vadászatot.

– Hogyan? – tudakolák többen.

– Ime – szólt *Tasziló* –, *Romvay* ezen levélben tudtomul adja, hogy társaságunkba lépni kívánna, s kér, üdvözlete mellett ez iránt *Coranini* barátunkat értesíteni. Ah, *Evelina*, a szép lady, a jövő farsangot özveggyi éve dacára is *Pesten* fogja tölteni. Ismerem *Romvay* hatalmát a nőszívek fölött. A jámbor *Harrison*! Lám, még sem gátolhatta hosszasan meg, hogy nője lóháton ne kergesse a rókákat. Béke a nemes lord haimvaira!

– De hát csakugyan meghalt ő magassága? – kérdé részvéttel egy fiatal gróf, ki három hetet töltött *Londonban*, s ennél fogva igen zokul vette volna, ha valaki föltenné, miként nem volt szoros barátságban minden angollal, kinek neve a salonokban emlegettetik.

– Oly bizonyosan, mint a nagyatyám – mond *Tasziló*. – Különben miként lépne *Romvay* a mi egyletünkbe, holott fogadása tartja, hogy a lord életében nem vadászik.

– Hiszen vezetheti egyéb érdekek is közünkbe – jegyzé meg az előbb szólt.

– Talán az idomítás – hozta föl egy harmadik.

– Pah! *Coranini* legjobban tudja – vitatta hévvel *Tasziló* –, hogy *Romvay* gróf *Hunyadynál* idomítat és épen azért, mert minket szeretne a versenyen legyőzni.

– Bár miért szereneséltet társaságával – szólt *Coranini* –, örvendjünk a lendületen, melyet részvéte által nyerend ügyünk.

Ezen rövid vita után más levelet szakított fel *Tasziló*.

– Ah, megint az s...i fürdőből! – kiálta vidoran. – S találja csak, Coranini, kitől?... Na, kedves rokonomtól, Juliától, ki az ön régi hajlamai közé tartozik. Nemde?... S mi mindent ír a kis bohó! Ugy szeretem őt... csak ne lennének betűi hieroglyphok! Finom vonásai alig olvashatók. Aztán gondolataiban is akkora köz van, s oly sok kihagyás, hogy az embernek saját eszméivel kell azokat áthidazni, különben összeköthetlennék. Szent ég, mennyi megbízást, mennyi eligazítandó terhet rak vállaimra! Akaratom ellen is meg kell minden divatárusnővel és varrólánykával ismerkednem. Holnap reggeltől estig a Váci utcát fogom róni. Ezer comissio!... Ah, most látom, hogy az Annabálért történik. Hallgassa csak, Coranini.

Tasziló, miután szokott modora szerint eleget fecsegett, baktatva kezdett a levélből olvasni, lassú hangon és szavait inkább csak Coraninihoz intézve.

Egy egész raktár érdekességei fordultak elő, melyeket a grófné mind birni szeretett volna, s melyek megvásárlására teljes elhagyottságában mást hirtelen felszólítani nem tudott.

– Furesa! Hogy igazíthassam el? Az öltözőködöszoza legkisebb titkaiba is avatottnak kellene lennem. Pedig feleségem nem volt még, és az *entretenu*-k izlése ellen salonhölgyeinknek óriás kifogásai vannak.

– De Julia grófné – jegyzé meg Coranini –, mint látszik, abból indul ki, hogy ön az ő rendes divatárusnőjének és szabójának nevét tudja.

– Épen ez a baj. Olyat tesz rólam, mit hinni nem volt oka. Elhallgatja a fő dolgot, s körülményes az apróságokban. Egész jellemének hű arcképét adja e levél.

– Ha önnek tetszik, utánjárathatok mindennek. Nőm a divat kezelőivel annyira élénk összeköttetést folytat, hogy átalok legkönnyebb megtudnom a grófné toilette művészeit, kiknek izlésével alkalmam volt a napokban megelégedni.

– Minő szivesség, kedves barátom! Igen le vagyok kötelezve. És hasonlíthatlan izlésű nője mellett is elég választékosnak találta rokonomat?

– A grófné meg Sarolta voltak a fürdő királynéi. Egy kevésbé versenyeztek is egymással.

– Juliáról nem mernék ily vakmerőséget feltenni – szólt Tasziló. – Ön régi hajlamának szemüvegén nézett reá, s azért igazságtalan nője iránt, kinek a világ fővárosaiban is alig lehet a szépízlés körül vetélytársa... Ah – folytatá a levélre tekintve –, itt az ön nevét látom. Csak tudnám kibetűzni. De nem. Csalódtam. Nőjéről és Romvayról van szó. S minő egybefüggésben? Bár volna Juliának határozottabb keze!

Tasziló mélyebben merült a hieroglyphok kitalálásába, világosan oly célból, hogy Coranininak fölolvashassa. De esakhamar némi zavart kezdett elárulni, s a levelet összehajtván zsebbe dugta.

– Rokonom – szólt könnyeden – olyat ír, mit már a verebek is csiripolnak. Említi, hogy Romvay és az ön szép nője rendkívül érdekessé teszik a fürdői saiont, s hogy nélkülök a napok elviselhetlenül hosszúak lennének.

Ezzel Tasziló röbbi barátaihoz fordult, s megint általános társalgás kezdődék.

Az idő haladott, az éj beköszöntött.

És a sport emberei, mint ünnepi alkalmakkor szokás, pezsgőt ürtettek, s beszéltek a leányokról, a hazáról s legtöbbet a ma érkezett szép telivérek felől.

A vér forrott, a kedv zajosan tört ki.

De Tasziló szórakozottnak látszék.

Valami nyomta kedélyét.

Egyiknek fonák feleletet adott, másiknak félreértette szavait.

Rosz órájában volt: oly hiba, mit nála eddig soha sem lehetett észrevenni.

– Még hajnalban indulok anyámhoz Gleichenbergbe – szolt álmos szemekkel. – Onnan Párizsba kell mennem. De november elején haza fogok térni. S tudják-e önök, hogy november 11-én teljeskorú leszek és a mágnások táblájának tagja. Ila Isten segít, a megnyílandó országgyűlésen egy kis szerep nekem is juthat. A könnyelműség és szerelem esalálmai után át kell esni a becszomjén is; különben mindig marad valami hitünk arról, hogy a világban célszerűbb kedélyhangulat lehet a közönnél. Pedig ez iszonyú tévedés. Éljen a közöny s egész céhe a blazírozottaknak, kik mostani polgári-sodásunkban azok, mik a régi kor stoicusai voltak. Egyébiránt az embergyűlölet nem éltetem s ez nagy önmérséklet... Tehát, mint mondám, november 11-én a teljeskort elérem. E napot világos-virradtig inneplendjük meg. Szívesen látlak egyenként. Ugye, vendégeim fogtok lenni.

A mosolygva mondott, de keserű tartalmú pohárköszöntés után a vendégek hamar távoztak.

Tasziló pedig megint elővette Julia levelét, s többször olvasá e sorokat el: „Coraninéné utálatos coquetteriájával egészen behálózta Romvayt. Magaviselete már föl kezd tünni, s ha tovább tart, *scandale* fog támadni. Szívesen figyelmeztetném őt, de mire magyarázná? Még nem vagyok elég vén, hogy barátnéimmal gondatlanságaikról beszélhessek. Pedig, hidd el, szeretem Saroltát. Ő jószívű teremts. Csak az a hibája van, hogy nem ügyel a déhars-okra, a *delicatesse*-ről kevés fogalommal bír, kacérságában a magasabb tón hiányzik, aztán borzasztólag irigy és oly gógós, hidd el, oly gógós, mint-ha férje legalább uralkodó herceg lenne. Ti rémítőn elkényeztettétek. Pedig különben jószívű teremts. Sajnálom szegény Coraninét!”

– Mennyi álnokság rejlik Juliában – sohajtá Tasziló –, s mégis a főkérdésre nézve igaza lehet. Ő szánja Coraninét, de rám is gondolt. Tudja hajlamomat... Mit hajlam?... Eddig ok nélkül reméltem, most okkal fogok reményeimről lemondani. S mi különbség a két helyzet közt? Lényegesen éppen semmi.

De Tasziló szemeire még sem jött álom.

Robert szép csillagos éjen lovagolt haza.

Körülte világosság és esend, szívében Sarolta, a kedves nő.

Egy percig fölillant elméjében, hogy talán nőjének bíbája birta az egyletbe lépésre Romvayt, de ő úgy hozzászokott nője ártatlan tetszelgéseire, oly nyugodt és boldog volt az udvarlók csoportjai közt is, hogy nem látta át: miért aggódnék egy új vendégen.

Féltékenysége, e veszélyes szenvedély, rég legyőzve volt.

Mint a tenger mélyében a szörnyek, melyekről őshagyományok szólnak, de szem már többé nem látja, kedélyének fenekén csak bűsz emlékként élt a féltékenység, egy utált bűn, egy kiirtott érzés, egy szétoszlott iszony, mely hála az égnek és a feledtető időnek, Robert lelkiismeretét is háborítani megszünt, szívéhez pedig, hol Sarolta kormányoz, közelíteni sem mer.

Mikor láthatom meg kedves feleségemet? – E kérdés foglalta el Robertet, míg magános házához közelített.

– Öt napig kell várnom. Csak azután indulhatok. Mily hosszas haladék!

Ily gondolattal majdnem egyszerre világolt föl a hálószoba meggyújtott mécse.

– Mi az? – kiáltott Robert bámulattal, és megsarkantyúzva lovát, vágatott gyorsan mint a szélvész.

Házánál volt.

Nője fogadta kimagyarázhatlan vegyületével az ijedtségnek és örömnnek.

– Anyám még ott maradt – szólt Sarolta reszketeg hangon férje meleg keblén.

– Hogyan?

– Néném megérkezett... minden órán vártuk, ő kíséri el.

– S te, kedvesem, használtad az alkalmat, hogy meggazdálkodjál számomra öt boldog napot.

Sarolta lesüté szemét.

A férj ígézőnek találta e szende szemérmeket...

Mennyit szeretett volna Robert kérdezősködni, mennyi elmondani valója volt! De a nő bágyadt vala, az uti fáradtság megtörte.

S nem természetes-e?

VIII.

Vannak változások, melyeket a szem észrevenni, a nyelv kijelölni alig tud, s mégis nagyobbak, mintha feltünnének.

A szélvész végigdúl kerteken, széttépi a lombokat, melyek legárnyasabbak voltak, viráglevél-felhőt forgat örvényei közt, az elrablott illatot távoli vidékre hordja, s letört ágakkal, megdöntött csemetékkel tölt minden ösvényt és utat el. De te, bár a büszke rózsatorló most nincs mit leszakassz, a liljom tiszta kelyhe porban hevert, a hí clematis elvált támaszától, mely fölntartá, és a piperéikkel díszekvő fák himes virágpalástját széttépve, összeszagatva látod, mégis e veszteségeért nem akarsz halottnak tekinteni a szépséget, mely néhány órával előbb bokor- és virágról ígézőn mosolygott feléd. Hiszen a meleg tavasz még itt van! S mit ne tudna a meleg tavasz visszapótolni? Egy lehelete, egy harmata újít és teremt.

Máskor, ah, máskor, az idő csendes, nem zúg a lég, lekötyve vannak az elemek, melyek rombolni szoktak, és a kelő nap derült arccal néz alá. Azonban sugara a pázsiton s a fák sűrű ernyőin milliárd kicsiny gyémánt- és rubinkövekről csillognak föl. Az első dér ez! Alig támadt, s percek alatt észrevehetlenül oszlik párává, harmattá. Nem pusztított, minden virág él, virít, – valamivel bágyadtabban, valamivel színtlenebbül, mint tegnap... de azért csak virít. A különbség csekély. Ki mondhatja meg: mi, ki számlálhatná elő? S mégis érezzük, hogy kezdődik a hervadás, jön a tél.

Sarolta nem örömezt beszélt a s...i fürdőről. Arc kifejezésén némi elfogultság borongott, ha a társalgás odatévedt.

Kedvetlensége volt a fürdőn – gondolá Robert. – Hisz az Anna-bálra rendkívül vágyott, s midőn a marjulásért tiltva lőn kijármia, leginkább azon aggódott, hogy nem táncolhat. S most úgy jött el, mintha a bál elől távoznék.

Másnap reggel Robert aligha mert magának azzal hízlelni, hogy szép nője egyedül csak érte tért volna oly véletlenül haza. Ah, e forró ragaszkodásnak nem feleltek meg a találkozás utáni órák. Tán az uti törődés, tán a küzdésben kifáradt indulatok mákonyként hatottak Saroltára. Férje virrasztott. Nem jött szeméire álom. S az éji mécs halvány világa mellett is láthatá a szunnyadó nőnek majd nyugtalan, majd pedig fájdalmas vonásait.

– Kétségem nincs, hogy szenved, hogy valami bántja. De miért titkolja? Miért kerül mindent, mi az utolsó együttlétnünk óta lefolyt időt illethetné?

E talányon töprenkedék Robert.

Hisz nője máskor nyílt és bizalmas vala.

Később Sarolta szavaiból kitűnt, miként indulásakor a nagynéne nem érkezett meg, s csak minden órán várták.

Tehát ő, kinek gyöngédtelenséget legkevésbé sem lehet szemére vetni, ápolás s fölügyelet nélkül hagyta el beteg anyját.

Ez csak szeszélyből nem történhetett.

Most az eszmék társulatánál fogva eszébe jutott Robertnek, hogy Tasziló, midőn Julia leveléből töredékeket olvasott, azon helyen akadt meg, hol Sarolta nevét említé. Arra is emlékezik már, mit akkor figyelemre nem vett, miként Tasziló arcán zavar mutatkozott, s a levelet összehajtá, és zsebébe dugta, csak röviden hozzá föl, hogy Julia magasztalással ír Saroltáról.

A dicséretet kivonatban közleni és oly *gene* közt, mintha gáncs volna, ah, ez nem szokás, gondolá Robert. Különb is Tasziló nőm lovagja, nőm szép tulajdonainak mindig kész hirdetője. Világos tehát, hogy a levélben nem sok tömjénzés lehetett. Tán épen ellenkezője. Julia, ugy hiszem, nőmet vádolta. Tán megsértett apró hiúságok foroghattak fönn, mik nehezteletésben törtek ki. Bizonyosan. Istennek hála! Csak ez Sarolta titka. Ők összekocantak egy köntös szabása miatt vagy egy udvarlóért, kivel Julia érzelegni, Sarolta nevetni akart.

Robert nem mondhatta ugyan, hogy nője egész multjában hasonló eset fordult volna elő. Sőt ez, ki az éleket használni tudta, a gyöngédtelen vagy sértő bánásmód ellen semmi fegyverrel nem bírt. A harag erélyére pedig, még ha az egy büszke és fennkölt jellem diessugárával ragyoghatna is, tökéletesen alkalmatlan volt. De Robert a hegyi kaland alatt, mint láttuk, meggyőződék, hogy a két némben, bár határozott cél nélkül, egymással versenyez. S nem fejlődhetett-e ebből oly jelenet, mely Saroltát is felingerlé, s mely épen szokatlansága miatt hagyott ily nagy benyomást kedélyében hátra?

A férj megkönnyült e gondolatra.

Mihelyt alkalmat lelt tehát, Julia nevét említé, mintegy véletlenül, történetesen. Azonban Saroltára legkevésbé hatást sem tett a tapogatózásra választott név. Arcán kedvetlenség vagy harag árnyai nem borongtak.

– S meddig mulat ő még fürdőn?

– Hazakészült.

– De a bált csak bevárja?

– Alkalmasint.

– S formál nagy kört maga körül?

– Most visszavonulóbb – szólt röviden Sarolta.

– Tán szívét egészen Romvay foglalta el?

– Hihetőleg – válaszolta Sarolta, s hímzőtűjét kezéből letévé, alkalmat keresett a szobából távozni.

– Ah, ő nem nehezelt Juliára! Más oka lehet.

Számot nem adhatta, miért, de ez Robertnek nem tetszék.

Mi dúlja Saroltám kedélyét? Mi okozhatott ily rögtöni változást modorában és érzéseiben? A vidámság eltűnt arcáról, vagy erőltetett színt hord. A gondtalan átengedés, a játszi könnyelműség, mely – mint a gyermek a tarka lepkét – tündérszeszélyeket kergetett, az utánozhatlan kecsű tetszelgési vágy, mely – mint a mágus varázsvesszővel a rejtett kincset – keblem legmélyebb érzéseit hozta napfényre: ah, mind ezek hová lettek? Csak árnyaik jelennek meg, midőn őt karjaimba szorítva tartom, alakjok teljességét visszaemlékezéseim közt kell fölkeresnem. Ott élnek ők, mint egy eltűnt kor kítagodott istenei a mondákban! S ha még csak ez volna: ha néha bizonyos félénk, bizonyos nyugtalan kifejezést nem látnék tekintetén, melyet mélabú és ábránd előz meg vagy követ!... Máskor pedig oly vad szenvedéllyel csüng keblemen, mintha az elválásnál állanánk, hogy sokáig ne találkozhassunk, vagy a viszontlátásnál, hogy a hosszas távolléért egy kéjperetől szerezzünk kárpótlást. Mi háborítja őt? Mi gátolja a csendes átengedésben, mi ösztönzi viharos kitérősekre? Miért vonul vissza tőlem? Miért nem távozhatik? Miért tartózkodó? Miért oly ideglázasan hő? Honnan ily ellenmondások? Honnan e kevés összhangzás belső életében? Mi titok lappang előttem? Mit kellett neki szenvedni vagy tapasztalni? Irántami szerelme kétségtelen. Új érzés nem férhetett szívébe. Erről meg vagyok győződve. Mit rejteget tehát, mit hallgat el? Érdemeltem-e bizalmatlanságot? Ah, Sarolta, a ki eddig csak örömet hoztál nekem, miért akarsz megtanítani a búra és aggodalomra? Ismerem ezeket egy régi, egy sötét időszakból, melyet, hogy velem eddig elfeledtetél, imádlak!... De talán, fűző Robert tovább eszméit, talán én valék gyöngédtelen, midőn túlzó kiméletből nem segíték a titkot – hisz gyakran a csekélység is a nő keblét szertelenül nyomja – leemelni. Nyílnak, tudakolóznak, kíváncsinak kellett volna lennem. S miért ne tegyem ezentúl? Állhat-e közöttünk korlát a legkisebb tény vagy érzés által is? Nem vagyok-e férje, s nem szeretett és szerető nőm-e ő? Nekem kell őt bizalomra, közlékenységre fölhívni. Mily bárgyúság, hogy eddig nem tettem! Mennyi kellemtelen percet kíméltem volna tőle és magamtó meg! Oszoljanak szét a ködök, derüljön föl a nap, melegével és világosságával! Tüstént fogok beszélni Saroltával.

Nője szobájába lépett, hol ez az ablak mellett egy kis állvány előtt ült. A rajzón kezében vala, s a papíron félbehagyott vázlatok, úgy, mint fürdőbe menetelekor. Ugy látszik, nem tudta még összeszedni gondolatait, figyelmét. Az ajtónyitásra alig észrevehetőn megrezsent, hasonlóan ahhoz, kit merengéséből zavarnak föl.

Robert általánosságokról beszélt, s míg percenként nyájasabb, szeretetreméltóbb lón Sarolta iránt, minden erőltetés nélkül tudott oly hajlítást adni a társalgásnak, hogy végre a kitérített tárgyhöz értek.

– Igen, kedvesem, a viszonzott szerelemnek kiterjedett joga van. Tulajdona a szív, mely által boldogítva lón... feltétlenül az övé, s nemcsak nagy érzéseivel, de kis szeszélyeivel is, és nemcsak örömeivel, de beleplezett bánatával együtt, s azon rejtelmekkel, melyeket az önző, a hideg világ sejtelmével sem kereshet föl, annélkül hogy megszejtelenítené. Nekünk, kik szeretve vagyunk, miért kellene kedveseink

szívéhez más kulcs, mint az, hogy annak nem lehet zárja? A közönségnek jól őrzött ház egy hű nő szíve, a férjnek nyílt templom. S nemde még te szeretsz engem. Sarolta?

– Hogyan kérhető? – felelt ez zavarral, de bensőséggel.

– S mégis úgy tetszik, mintha most nem mondanád mindenre nézve, mit értesz és szenvedsz: *osztoszunk!*

Sarolta feszült figyelemmel hallgatott férjére, rövid lélekzete és halványpiros arca szokottnál élesebb színével elárulák, hogy rendkívül érdekeltetik a hallott szavak, és még a hang által is, mellyel azok kiejtődnek.

Ez megfogta kezét, s kezében tartá.

– Sarolta, te az s...i fürdőt a legkedvetlenebb benyomások közt hagyád el.

– Képzeled.

– Látom, kedvesem – szólt komoly, biztos hangon a férj.

Sarolta összeszedertebbé lőn, a helyett hogy átengedővé válnék, mi Robertre, ki egy nyílt és bizodalmas családjelentetre számított, leverően hata.

– Ah, mivel tudtam eljátszani kebled vonzalmát? – sohajtá ez. – Szent ég, hogy váltunk el hat héttel előbb, s hogyan találkozunk most!

Sarolta arcán Robert e szavaira vad, majdnem kétségbeeső kifejezés terjedt szét. – Várom szemrehányásaidat – mondá értelen, de nyugodtnak tetsző hangon, bár kezén a férj némí reszketést s közben ideges rángásokat vett észre.

Ily felindulás semmi arányban nem volt azon mindig gyöngéd és kiméző szavak értelmével, melyek által előidéztek. S Robert, ki hasonló fejleményt képzelni sem tudott, a bámulat miatt annyira megzavarva lőn, hogy sodrából egészen kiesve, magában félhallhatón mormogá: – Szemrehányásokat vár! Hogy jutott e gondolatra? S miért épen szemrehányásokat? Ezt legkevésbé lehetett volna modoromból és beszédemből következtetni.

Sarolta vagy egészen fölfogta a perc jelentékenységét, vagy előbbi kedélyhangulata csak egy gyorsan muló szeszély játéka volt: mert mintha varázsa által cserélték volna ki, nevető arccal mondá: – Ereszd, kérlek, ujjaimat el, hisz képtelenül szorítod. Aztán foglalj mellettem helyet, s csevegjünk szemrehányásaidról. Három év óta most először kerül nálunk elő ez az érdekes pont, mely a házasság regényében mindig új szakaszt kezd... Mivel vádolsz?

– Én, téged. Sarolta? – tudakolá Robert ámulattal tekintve mosolygó, nevető nevére. – Én s vádolni!

– Miért ne? Fogadni mernék, hogy a kegyes Philemon is tett néha szemrehányást a kegyes Baucisnak. Pedig Baucis, mint nevelőnőmtől tanultam, kunyhóban lakott, s nem volt oly borzasztólag kacér, mint a te Saroltád. Általában, kedvesem, a ti előjogotok a gyöngédtelenség, mienk a köny; tettek az erő, mienk a tettetés. Használjuk fegyvereinket. Szólj!

Sarolta oly komikai arkifejezéssel beszélt, hogy Robert tartani kezdte, miként aggodalmi valóban nevetséges helyzetbe esáltak.

– Engedd meg – szólt komolyan – lerajzolni a benyomást, melyet visszajöveled óta érzek. Ha csalódtam, ha tévedék, midőn látni fogom, hogy nem volt igazam, egyszeremind el kellend ismernem, miként határtalanul boldoggá lettem.

A szép nő dévaján tette karjait keresztbe, s homlokát vékony redőkbe vonta. Komornak és enyelgőnek látszott ugyanazon mozdulatban, ugyanazon tekintetben, s az

emberismerő előtt ily ellentétek közt csak idegrendszerének túlfeszültsége volt bizonyos.

Robert folytatá : – Egy hete, hogy megint együtt vagyunk, s te, kinél a benyomások hamar változnak, megérkezésed pillanatától fogva, bár mint titkolád, levert és szóra-kozott voltál. Valami megmondhatlanul idegen és kirívó vegyült egész modorodba. Ugy látszik, kedvesem, egy kedvetlen visszaemlékezést hoztál magaddal, melyet el-rejteni nem tudsz, föltárni kétkedsz.

– S mily neműnek hiszed azt?

– Legkevésbé olyan, melyet a férj ne hallhatna meg.

– Hüüm, a tetszelgeni vágyó nőknek több szükségök van ily bizalomra, mint joguk – jegyzé meg Sarolta rendkívüli könnyelműséggel és keccsel. – Azonban – tevé hozzá mosolygva – szóljunk komolyan. Jó kedvem nincs, vagy mint te mondanád, szenvedek. Csak az kérdés: miért?

Robert köszönő s majdnem hálás tekintetet vetett nejeére, remélvén, hogy már cél-nál, már egy titok leleplezése előtt áll.

Sarolta folytatá : – Mindenekelőtt *migrainem* van, mi az ideges nőknél nem példát-lan; aztán vádat érzek, hogy anyámat, bár néhány órára, magára hagytam oly okért, mely téled méltányolva nincs; továbbá női hiúságnak az s...i fürdő kedvezett leg-kevésbé, s tudod, én utoljára is elkényeztetett gyermek vagyok, kinek bábjai, melyek-vel együtt alszik, együtt kel föl, a szeszélyek; s még arra is figyelmeztetnem kell té-ged, mint végső okra, hogy kétkedni kezdek tükrömben, mely most is hízeleg nekem, holott az a szigor, mellyel visszajöveletem óta hibáimat keresed, gyanítratja, miként jókedvemem kívül van még, mi apadhat... szépségem. Egyébiránt a vallomások már befejezve vannak, s engedj gyónószékemről fölkelnem.

Sarolta ülhelyét odahagyta, s Robert meggyőződve nem volt, de leigézve.

Kevés idő mulva a szép nő valóban rosszul érezte magát. Idegei túlingerültek, üte-rei lázasak valának. Talán az erős indulatok, melyek a kevés érdekűnek látszó párbe-széd alatt keblében küzdöttek, míg arcán enyelgőn játszott a negéd és csapongó kedv, – talán a szertelen önfékezés, mely a fájdalmat mosolyba, a rémülést nevetésbe ol-vasztá, – talán oly körülmények, miket Robert nem sejtethet, folytak be Sarolta gyön-gélkedésére. Ő néhány órát magányban töltött, s midőn megint lecsendesedve volt, oly kimerültnek rémlett, mintha napokig szenvedett, és ágyban feküdt volna.

Robert felhagyott minden további kérdezősködéssel.

Egyébiránt Sarolta rosz kedvére nézve többé panasza oka sem lehetett.

Épen ellenkezőleg,

Nője most igen víg; a gondatlanságig az akart lenni.

Szellemeinek komolyabb tartalma, mint egy nyitva feledett pelkéből az illatszesz, elpárologani látszott.

Került mindent, mi meginduláshoz, visszavonultsághoz vagy merengéshez hason-lított.

Zongoráján könnyű dalokat játszott, melyek az érzések felszínét is alig érinték, ol-vasmányai csak elmésen mulattatók voltak, s életében először kezdett torzképeket rajzolni.

Szobájában hosszasan nem maradt, férjét gyakran kereste fel, számára több időt szentelt, mint eddig, s néha úgy tetszék, hogy erőlködésig kíván kedvébe járni.

Valami mesterkélt volt újabb modorában, valami hidegen számított nyájasság, valami kicirkalmazott és szerephez hasonlító, mely őt fáraszthatá és férjét viszont gondolkozásba ejté.

E közben a nyár rég eltűnt, és az ősz hívesebb napjai állottak be.

A főváros utcáin már többször lehetett ismert arcokra találni, s a kelemföldi puszta régi vendégei rendre visszaértek.

Sarolta nyilvánosabb élete, az udvarlások saisonja kezdődék.

Robertnek soha sem volt oka annyira megelégní a hanggal, mellyel nője az udvarlókat fogadja, mint most.

A legelevenebb társalgás közt, a legszeszélyesebb pillanatokban Sarolta éber, óvakodó volt.

Hiuságát pórázon tartá, nem kívánt senkit merészebb vágyakra jogosítani, szívességeiben is bizonyos visszatartózkodás lappangott, került mindent, mi férjének feltűnhetnék, s épen ez volt egyedül, mi Robertnek föltűnt.

Nőm kedélye még nem tudja a súlyegyent visszanyerni, gondolá s komolyabbá lőn.

Tasziló Párizsból megtért, útját Julia felé ejtvén.

Ezen önállóság nélküli szépség, ki saját erejével sem a bűt, sem az örömet elhordani nem bírta, s ki gyöngeségénél fogva közlékenységre, támaszkodásra szorult, most rokonát tette nemcsak shawlja, legyezője, burnusza, de reményei, panaszai, ábrándjai, csalatkozásai és titkai cepelőjévé is.

Julia, ha szívét kiönteni akarta, abban többé nem maradt semmi.

Ő minden elmondhatóra jól emlékezék, s tudtunkkal nem jött soha azon vád alá, hogy rejteget, takargat.

Tasziló egész bizodalalmában részesült.

Előtte Julia szive nyílt könny vala, melynek minden sorát el kellett olvasnia.

E csinos kis könyvecskének utolsó lapjain két név gyakran fordult elő, két különböző indulatot jelelve: a ragaszkodást és haragot.

Romvay és Sarolta nevét értjük, Hogy szerette azt Julia, s hogy gyűlölte ezt, mennyi dicséretet s gáncot tudott mindenikről, unalmas volna hosszasan elbeszélni. A közlött titkok megtették hatásukat.

Tasziló, midőn Pestre érkezett, érzé: mily könnyű jó barátaink iránt minden nevezetes ok nélkül elhidegülni, s mily nehéz egy kedvelt nőt, ha reményre nem is jogosított, s ha szenvedéllyel nem is szerettük, másnak irigység nélkül engedni át.

IX.

Wesselényi perében egy lépés történt előre.

Ez nagy mozgást támasztott.

Fiatal urak, kiket az ellenzék vezetője iránti lelkesedés hevít, versenyzenek a kinttetésért, hogy a védíratból valamit lemásolhassanak, vagy azon távol fekvő megyén, mely az ügybe leginkább bonyolították, tanukat szerezzenek, és a félénk jelleműeket is nyilatkozatokra bírják.

Az érettebb korúak pedig Wesselényihez tanácskozmányra gyűltek össze, s felolvasták, összehasonlították, szónoklatokkal kísérték magának a beperlettnak, aztán rendes ügyvédének s meg egy csoport önkényes vállalkozónak replikáit, higgadt megfontolás után kiszemelendők a legszebbet és legcélszerűbbet.

Természetes, hogy ily mód mellett kevesebb tekintetet fordíthatának a bírának, kik ítéletet hoztak, mint a közönségnek, mely az egész kérdésben semmi részt nem vehetett, izlésére...

Coranini és Romvay a késő éjig tartó értekezleten voltak.

– Még betekintheztünk Taszilóhoz – szólt az utóbbi, karonfogva Coraninit.

– Minden esetre, hiszen csak most ütötte el a tizenkettőt. Hamarább jutottunk credményhez, mint gondolám.

– Kölseey áttekintése nagyszerű volt.

– Csinos irodalmi mű, s ha bíránk oly kényes ízlésűek lennének, mint az athéni néptörvényészek tagjai voltak, akkor a közvádító csak a nyelvhibák miatt sem boldogulhatna Kölseeynk ellenében.

– Én alaposnak is tartom védíratát.

– Pártunk szempontjából az.

– S meggyőzőnek – szólt Romvay.

– Az esküdtszékeknél – válaszolta Coranini.

Ez alatt Taszilóhoz érkeztek.

November 11. volt, a gróf születése napja.

Zaj hangzott az előteremig.

Víg kör az asztalnál s földöntött palackok azon.

A vendégek arcán és modorán élesebben volt vérmérséköknek jellege kinyomva, s látszék, hogy ha gondolataiknak még uraik is, de már nem mindig parancsolhatnak az egyes szavaknak.

Társalgásuk kötetlenebb, érzésük áradzóbb. S az, ki velök nem is tölté az órákat, hamar észrevehette, miként használatlanul nem folyt idejük.

Azonban valamint józan, úgy ittas sem volt közöttük.

Oly hangulatra voltak fokozva, midőn az ember leghajlóbb idegenekkel kötni barátságot és régi ismerőseinek különöségeit szóba hozni; midőn örömet leplezget titkaiból föl, de magában megítéli azokat, kik hasonlót tesznek, s midőn a lovagiassági törvényeket leginkább emlegeti, s mégis legkönnyebben mellőzi.

Harsány idevzléssel fogadták a Coraninival együtt belépő Romvayt.

S a két vendég – mert, mint mondák, nagy hátrányban van – kénytelen volt sietni a poharak ürtésével.

– Isteni gyerek ez a Romvay – kiáltá Tasziló –, capitális fiú! Ma délután érkezett Pestre. S kik várták! Kik számoltak reá! Csendes éj... sohajokra hívó, suttozásra való, a szerelem éje... s ő barátait keresi fel a kalandok helyett. De ne legyünk igazságtalanok Coranini iránt is, neki a világon legszebb nője van, s ő most nekünk ajándékozza az éjfél és hajnalt. Melyik lemondás nagyobb?... S ön, Coranini ugy-e. Romvayt tartja áldozóbbnak? De Romvay önt fogja... Ah, a sok fecsegés közt majd elfeledtem egy fontos dolgot, pedig később a pezsgő egészen kibillentheti eszemből. Tchéát emlékszik-e még Ligety Virginie-re? Na, arra, ki regényesen végezte magát ki. Férje, Vértesy Gabi, Trevisoból – hol hosszabb ideig fog mulatni – fölszólított: beszélném rá

önt jószágainak rendezésére, melyek most nem a legjobb karban vannak, s ha biztos kéz nem ragadja meg a gyepelőt, Gazsi barátunkat az anyagi jólét is úgy a kapufélfánál fogja hagyni, mint a lelki nyugalom. Mert hasztalan állítjátok, hogy ő nem érzi Virginie halálát. Sőt igen mélyen. Miért volna az ő szíve kőből? Nem látom át. Szóval, Coraninak el kellene vállalni, természetesen illő feltételek mellett – mik fáradságával arányban vannak – a jószágrendezést, de minden a hitelezőkre vonatkozó egyezkedésekkel együtt. Ezt a felebaráti szeretet követeli. Kedves barátom, parolát ide, hadd igyuk meg az áldomást! Legalább szép alkalmunk lesz, régi magyar szokás szerint, körmög üríteni poharainkat.

Tasziló izgatott vonásain a bor hatásán kívül még valami gúnyos és ingerkedő hangulat jelei is látszottak.

Coranini megütközött a gyöngédtelenségen, mellyel Virginie, kit a Romvay iránti szeretet áldozatának hittek, a társalgásba vegyítették, s határozottan utasítá az ajánlatot vissza.

De Tasziló sehogy sem akarta az elkövetett botlást észrevenni, s tovább is nógatá Coraninit, míg aztán Romvay arra, melyet előbb vékony pír borított, sötétté lőn.

Szerenesére egyik vendég, ki az előidézett helyzet minden kényességét fölfogta, más irányt adott a beszélgetésnek, s ügyes tapintattal elhárítá a kitörést...

Megint nyíltá, fergeteg nélkülivé lőn a láthatár.

Az éleek villanyanyagai a légkörben szétszórva voltak, s hosszasan nem gyűltek össze egy kiszámított gúny vagy negédes célzás villámlásává.

Romvay is annyira elégtelt volt az uralkodó hangulattal, hogy közlékennyé vált, s a nagy tekintélynél fogva, mellyel barátai fölött eddig birt, a társalgást csakhamar vezetni kezdé, a mennyiben tudniillik versenytársa, a szeszes spanyol bor nem izgatta néha független szármalásokra az elméket.

De Romvay a finom rágalmakat szerette olyak ellen, kik jelen nincsenek; a poharak szelleme pedig a jelenlevőkre is eregetett egy-egy nyilvesszőt.

Romvay a nővilágról általánosan szokott beszélni; a *toaszt* és lakoma pajzán szeszélye pedig, főleg Tasziló által képviseltetve, a szépnemből gyakran egyes példányokat választott ki.

– Tudjátok-e – szólt az ifjú házúr –, hogy Bálint a jövő farsangra megint nőjével együtt fog megjelenni.

– Ámbár nője a tavaszon egyszerre tünt Pestről Ákos barátunkkal el – jegyzé meg Oszkár.

– S épen ez okból válóperről is kezdetek itt-ott suttogni – emlité Tasziló.

– És én már kíváncsi voltam, el fogja-e a csábítottat Ákos venni – mond Oszkár.

– S ime, a férj közbosszúságra hűtlen oldalbordájának megbocsát! – szólt Tasziló.

– Mekkora gyávaság!

– Nem merném ezt állítani, legalább minden megszorítás nélkül.

– Hogyan – kiálták többen Romvaynak, ki ezen észrevételt tette.

– A férjnek inkább nője egész életét kell szem előtt tartani, mint egyes hibáit észrevenni.

– Ez a nőtlenség számára rendkívül hasznos elmélet, s általunk teljes pártolást érdemel – szólt Oszkár.

– Igaz – jegyzé meg Tasziló – , közöttünk csak Coranini házas. Mi, kivüle, Romvay-nak mind igazat adhatunk. Nekünk Bálintot dicsérni kell.

– De fájdalom – mondá nevetve Coranini –, Bálint azért él nőjével, mert azt, bár mit tart a világ, ártatlannak hiszi.

– S miért? Mert nője kedves rábeszélő, s mert Ákos a jóbarát álarcaival fedi el az udvarló képét – válaszolta Tasziló.

– Többen értünk e fogáshoz – szóló Oszkár szemcivel hunyorítva és jogtalan önérettel ürítve ki a fölemelt poharat, mintha saját dicsőségére innék toasztot.

– Bah! Ilyesmit említeni sínes miért; mert régi szokás, melyhez az újoncok is tudják tetteiket alkalmazni. De egy más finomabb kérdés merülhet föl, egy a művészibb fogások közül, melyről commentáraink hallgatnak és a gyakorlati élet tapogatásoknál s bizonytalan sikerű kísérleteknél többet nem nyujt.

Taszilónak, míg e megjegyzést tevő, arcán majdnem tanári komolyság ült.

Vendégei, a félittasak, gyermeki kíváncsisággal néztek rá.

Csak Romvay volt nyugodt hangulatban és Coranini, kinek erős testalkata egy angol hajókapitányénál jobban megbírni tudta, ha kell, az orgiák minden kicsapongásait.

– Micsoda finom kérdés van begyedben? – szóló Oszkár Taszilóhoz fordulva. – Hadd halljuk! Mert Alcibiad és a nőhódító Casanova szellemére esküszöm, hogy mi-helyt az udvarlások s a kaland körébe vonatkozik, ezen érdemes társaságban akad egyén, ki tökéletesen megfejteti. Hiszen mind telivérű gentleman ül asztalodnál!

– Önkényt értetik – válaszolá Tasziló. – Hivatástok, mint a kertész ollójának a fanyesés, a férjek jogainak megnyirbálása. Ez ellen jóízűsűnek alig lehet panasza. De mit is akartam mondani? Ah, most már eszembe jutott: hogy az udvarló a férj jóbarátjának mutassa magát, ez eléggé nem ajánlható. Azonban kétséges, minő szerepet vigyen, midőn a nő előtt, kit megnyerni akar, kell a férj jelleméről, hibáiról, jótulajdonairól, gyengeségeiről vélekedni?

– Én ilyenkor – szóló Oszkár – mindig dicsérem a férjt. Ha a nő fogatkozásokat lát benne, védelmem alá veszem egy kevésé. Ha panaszol rá, elismerem ugyan a vádakat, de mégis keresek egy gyarló mentséget. Ha ügyetlenséget tanusít, megvallom, hogy neverséges modorai vannak, de nem hallgatom el, miként épen ezáltal nem lehetvén érdekes, annál hübb. Ha gorombasága nőjét elégületlenné teszi, kifejtem, hogy csak nevelése volt elhibázva. Ha könnyelműségei jönnek napvilágra, megmutatom, miként kedélye magasabb elánnal nem bír, s csupán ezen természeti fogatkozásért nem képes isteni nőjét imádni. Ha pedig ittasan jön haza, korhely barátjaira hártom a bűnt, kik ismerik viaszhajlékony jellemét, s tudják, mily gyöngye testalkatú, s mégis szilárd és edzett férfiakkal való időöltésekbe sodorják. Ez az én elvem. S nem helyes-e? A nő gyöngédségemet bámulni s a férjet még inkább unni fogja.

– A rágalom dicsérgetés által elevenre hat, de hozzá gyermeteg modor, ártatlan külső kell, hogy gyanut ne ébresszen, s a „becsületes Jagokar” leghamarább a nők ismerik meg, mert bennök is mindig van egy kevés e tulajdonból – szóló Romvay.

– És épen ezért – mondá gróf Réthy, ki eddig kevés részt vett a társalgásban – én, ha nőkkel vagyok, kerülöm az álnokságot. Jobb a merész föllépés. Én a feleségnek, ha elárulhat is, minden rosszat s kivált minden furesát mondok férjéről, s ha túri vagy titkolja, győzedelmem biztos.

– S te, Romvay, ezt helyesled-e? – kérde Oszkár, hozzá mint tekintélyhez folya-
modva.

– Sok függ a nők jellemétől.

– De mégis, általában mit tanácsolsz?

– Nincs biztos szabály.

– De legalább a te izlésed hová hajlik?

– Magasra szeretem a férjt helyezni. Főlkoszorúzzuk az áldozatokat. Így szép az ünnep. Különben is a nő akkor legvonzóbb, ha karjaink közt kétségbeesésig tele van önváddal.

Tasziló fölemelt kezével tapsolt.

– Bravó! – kiáltá – ez az igazi módor. Romvaynak mindig eredeti és talpraesett esz-
méi vannak. Csak tőle lehet tanulni. Észemben van a legesekélyebbnek látszó meg-
jegyzés is. Mennyi élethölesesség! Oly utakat szokott választani, melyeken kevés
halad, de ő sikerrel. A mult tavaszon is kértem tőle: láttad-e az isteni X nőt? Igen, vá-
laszoló. S hogy vélekedel róla? Szép asszony. S csak ennyit mondhatsz, szőlék, hideg-
ségeért neheztelve. Kellemes külsőjű, de... Na, sürgetem... De mint a déli naphól a
sugár, ömlik arcáról a húság... S te közönyös volnál iránta két órai látás után is, kérde-
zém ismét. Ha nekem nem tetszett meg ő, felelte vállvonítva, akkor közönyös lennék
iránta indulatomnál fogva, az ellenkező esetben pedig számításból.

Az egész asztal elismeré Romvay eszméjének lélektani mélységét.

De Coranini nyugtalanul mozdult ühelyében meg.

Romvay pedig sötét arccal hajolván Tasziló füléhez:

– Ez tőled nem volt gentlemani tett – sugá.

– Nem neveztem meg a nőt – válaszolta valamivel emeltebb hangon Tasziló.

– Nyomorult mentsége egy bétise-nek.

– Hogy érted?

– Az máskorra való.

Coranini ajkába harapott.

Romvay most nyugodt kedéllyel fordult a társasághoz, mintha a házárral közönyös
beszélgetést fűzött volna.

Oszkár megdöbbsent tekintetén lárszék, hogy valami kellemetlent hallott.

Tasziló víg és szeszélyes maradt: de mégis némi szórakozást lehetett rajta észreven-
ni, mely folytonos hatásaival lassankint lehangolta a többieket is.

Másnap Coranini Pesten maradt, várva, hogy kiegyenlítés vagy párbaj fejlődik-e a
tegnapi jelenetből?

Egyik sem történt.

Tasziló és Romvay hallgattak, s barátjaik közül senkivel sem találkoznak.

Ah, gondolá Coranini. Romvay nem félénk, Taszilót bátornak tartják, s a sértés vi-
lágos. Hogyan hát? Hm! Ők nem merik magát az okot, mely vizályt szült, többé fel-
hozni. Ugy látszik, általok s általunk közösen ismert nő érdekeltetik. És az egész éjjel
piquant volt Romvay iránt, mit máskor senkivel sem tett, hangulata egy szerenésetlen
versenyárséhoz hasonlíta. Minő téveg ez! Ah, nem, mily fonálszál a tévegben! Vagy
nem volt-e Julia levelében Romvay neve is említve? Emlékszem, hallám akkor Taszi-
ló ajkairól Romvayt. És miért marjult ki Sarolta lába? Kinek akart tetszelegni? Ki volt
egész nap hozzá legközönyösebb? Ég és pokol! Romvay a fürdő alatt nőmnek ud-

varolt, s nóm a fürdő után titkolózó és zavart... nyugalmát veszté... lelkiismerete háborog.

X.

Az idő hamar változott.

Hűves, zuzmarás napok következtek az enyhe ősze, mely november elején második nyárnak indult volt.

Hópille és sűrű köd, az ablakokon jégvirágok, a kandallóban pattogó tűz, a városi hintók bakjain prêmes eselédék, a divatárus-boltok késő estig telve, a varróleányok nem találkozhatnak szeretőikkel, mert sok a megrendelt munka, a casinóban még több pipafüst, mint eddig, mindenütt zaj, a színházban nincs üres pad, a jurátusok kezdenek a Wurm-kávéház előtt az üzéreknak köszönni, jótékony célokra a koldulás szépen terjed, a kalendáriumok megjelentek, az Auróra már elhagyta a sajtót, a kisasszonyok táneről, zenéről s partiekról álmadoznak, a kereskedők példás szorgalommal fradják könyveikből a kontókat, az utcán félig megfagyott esavargókat vezetnek hajduink a dologházhoz, a hajóhidat kiszedték, a bérkocsisok gorombábbak, a kisgyerekek az angyalt várják aranyos bábakkal, a táblabírónak sok ideje van a haza állapotjáról gondolkodni; a falun pedig a gazdasszony szemét a kémény visszavert füstje gyakran csípi, a háztetőn puszta gólyafészek, a sertésólban kevesebb rőfögés, a konyhán feltűrt karú leányok, abárlókéssel kezökben, az ablakra cínegre repked, az útszélekről komolyan néznek a hollók a vándorlegényre, vagy ha kíváncsiságuk kielégítve van, fejüket szárnyaik közé dugják, a bojtár farkasnyomról beszél, s kuvaszai az ablak körül ugatnak, a tiszteletes előveszi tavalyi prédikációját a megváltó születéséről, faágakra a család fiatal reményei lépve szót akasztanak, s nyugtalanul várják a vörösbegeket, a ringó bölcső előtt hosszú esteken át a guggadó dajka álmos éneke hangzik, a mest'uram a patrónus idvezletére tizenkétlábú verseken törí fejét, a természet még fehérebb köntös után vágyik, a láthatárnak álmos színe van, a katangkórákat már mind letördelte a szél, a csárdában biztosan száll meg a betyár, a kelemföldi pusztán nagy vadászatok tartatnak; ez az évszak jelleme, s gondolhatják olvasóim, hogy a november 11-i lakoma óta már néhány hétnak kellett eltelni.

Tasziló csak egy rövid látogatásra jött Coraninihoz, s megint kimaradt.

Ugy látszik, őt gondatlan és illedelmetlen magaviseletének emléke nyomta, bár az által a legkevésbé lehetett volna, a külszín után ítélve, Coranininak érdekeltetni.

Tasziló helyét azonban sokan pótolták.

Egészen új egyénekkal szaporodott a társaság.

Köztük Romvay tűnt fel.

Az ifjak körüle csoportoztak.

De a szép Sarolta most sokkal visszavonultabb volt, mint tavaly.

Senkinek sem óhajtott tetszeni.

Nyájasabb hangulatát sem eleveníté belső öröm, öltözeténél a fővárosban újabb divat is volt, s mindinkább azon ros szokást vette be, hogy figyelme, gyöngédsége leginkább a férjre volt halmazva.

Ez már többeknek feltűnt.

Még alig huszonhat éves, s már a lemondót akarja játszani – gondolá Oszkár – ...mily különös!

Ah, a férj egyebet vélt különösnek.

Mozdulatlan arcvonásokkal, de a lélek hiúz-szemcivel kísérte Romvay és Sarolta tekintetét, szavát, lépését, érzéseit.

Mély elméje, ha az irányt meglelte, az utolsó részletekig mindent akart és meg tudott fejteni.

Elvénél fogva a gyanu kizárva volt szívéből, de ha óvakodásai mellett is be talált csúszni, nem késhetett sokáig a meggyőződés, a tisztába jövetel.

– Nőm elsápadt, midőn először látta Romvayt. Szeméből később neheztelést olvastam s félelmet is. Két tűz közt van, ha nem távozom és mégis kerülő Romvayval magára maradni. S ez szerencsés udvarlónak kedvetlen, visszautasítottnak igen önhitt. Mindketten a tiszta égen is zivatart látnak, melynek közelítésétől tartanak. A megaláztatás kifejezése most az egyik, majd a másik arcra villan fel... Ah, nőm nem boldog, nem szerelmes... s nem ártatlan. Semmi új vonzalom titkát nem őrzi keble, s mégis az örökre zárva akar előttem maradni. A sors kockája el van vetve. Isten veled öröm, házi esend, életnyugalom! Merészül játszottam, midőn a hiúságot és szerelmet, a tetszelgési vágyat és nőhűséget összhangzásba tarthatni hívém. A démonok győztek. Minden veszve. Szegény Sarolta!... Ah, a férfibüszkeség és önérzet!... El, el, vad eszmék! Mért ne kétkedjem a valóságban? Mért ne hunyjam be szememet a rémítő vilá-gosság elől? Hiszen álmodni akarok!

Coranini azt tette magában fel, mit a kihűlt szív könnyen teljesít, de a szenvedélyes mindig megszegett.

XI.

A várás!

Midőn kedvesünk nem siet karjaink közé, vagy a légyottra jelelt óra nem akar ütni, s minden másodpercének lassúságával a szív gyors dobogását gúnyolja...

A várás!

Midőn a nő becsületét, házi boldogságát, vagyonát kockáztatá, s a legesekélyebb gyanura kitagadottá, megvetetté és ínség martalékává lehet: míg a férfi, kit vár, azért késik, mert útközben egy boltba lépett, hogy szivarját meggyújthassa, s a kacér do-hányárus-lánnyal elfecsegi az időt...

A várás!

Midőn mi hosszas idegizgalmak miatt tikkadtan ülünk rejtekünkben, hová két tün-dérszem intésére vonulánk, s nagy öntagadásba kerül, hogy a perzsa királlyal fel ne kiáltsunk: egy országot egy pohár vizért! És szünetlen eszünkbe jut e vers:

Oh, ha a lelki üdvességért
Csak félannyit is szenvednénk,
Mint mennyit szenvedünk a nőkért,
Valóban angyalok lennénk.

Míg ellenben az imádott lény a theasztalnál kedélyesen beszél férjével, és annak tányérára vékony sonkaszelettel borított vajos kenyeret rakosgat...

A várás! Ah, a várás, a tragikai és komikai helyzetekben egyaránt alkalmatlan; de legnagyobb mértékben akkor válik kínossá, mikor a légyott minden veszélyeit magával hozhatja, annélkül hogy örömeit élvezni akarná.

Sarolta nyugtalan volt. Néha lélekzetét is föltartóztatta, mintha a miatt volna gátolva lassú lépteiket hallani; néha szívére nyomta kezét, hogy annak éles verését mérsékelje, s hogy jobban különböztethesse meg a távoli lódobogás nesztét; néha pedig gyanusan vagy döbbenve tekintett maga körül, az ablakon kidugta fejét, átment a salon mellett szobákba, kijött az erkélyig s meg visszatért.

Ő várt, aggódva várt, s a késedelmen esodálkoza.

A nap már fenn uszott magasan.

Az óramutató a tízes számhoz közelített. A pusztán, a meddig csak a szem vezet, nincs mozgás, az udvaron a kutyák már rég nem esaholnak, a vadász-társaság túl tüskéken, túl bokrokon: ki tudná, hol?

Sarolta öltözékén nem látszik semmi kacérság.

Ő az ígész reggeli pongyola előnyéről lemondott, s egy házasszonytak, ki rendes foglalatosságai után jár, egyszerű toilettejét hordja.

Ah, de arekifejezése... azt nincs időnk lefesteni; mert már közel az erkélyhez a *groom* gyönyörű alakú, izmos, ideges, vékony fejű s fölnyílt orrlyukú sötétsárga arabvért vezet, s Romvay a salonba lép.

Sarolta komolyan mutatott neki egy karszéken helyet, míg maga nem a kerevetre, nem a *tabourette*, dívánra, balzatra, de egy kis asztal előtti székre ült, nőmunkák, olló, hímzőtűk, rámak mellé, mi első tekintetre bizonyos *pruderi*nek tünt volna fel, ha egész magatartása, szemének komor kifejezése és hideg, majdnem lenéző tekintete, mellyel Romvayt büntetni vagy az illem korlátaira figyelmeztetni akarta, nem vezetnék a lélekismerőt sokkal határozottabb, sokkal mélyebb kedélyhangulat sejtésére, mint a mely most a kacérság bár mi eszközeit igénybe venni tudná.

E helyzet, e tartózkodó modor a gyakorlott és vakmerész Romvayt is zavarba hozta.

– Ah, imádott Saroltám – sohajtá –, mily szigorú törvényeket szab kegyetlen szeszélyed azok elé, kiket rabjaiddá tevél! Midőn a kétségbeesés szélén állottam, a boldogság kellő közepébe ragadtál, mert végtére – s oh, e nem remélett öröm majd megrepeszté keblemet – már nem ellenzéd többé, hogy tanuk nélkül láthassalak, beleegyeztél, hogy lábaid előtt önthessem ki szívemet, s én sieték hozzád, túlragadtatva az öröm- és szerelemtől... s te!... meddig nem mosolyganak ajkaid? Miért fogadsz oly hidegen?

Romvay közelebb toltá székét a Saroltáéhoz.

Arcán színletlen hév volt, mozdulataiban bensőség.

Látszék, hogy a szép nő által inkább érdekeltetik, mint egy világfinak, ki csak kalandokat űz, tanácsos.

– Ön – szólt Sarolta vádlón, bár nem minden megindulás nélkül –, ön megszegte kívánságomat, s nem teljesíté lovagi kötelességét.

– Kedves Saroltám, minő hang?

– Ön egy nőt üldöz.

– Hogyan? Én?
 – Jelenlétével.
 – Az ég legyen bizonyosságom, érdelek-e ily bánást?
 – Ön határtalanul szerencsétlenné tesz engem.
 – Pedig öröméért életemet, nyugalmaért lélekesendemet, meglegedéséért üdvemet adnám oda.
 – Üres szavak!
 – Sarolta!
 – Igen, cifra, de elkopott szavak, melyeket nyalábbal lehet a legsilányabb regényből is átkölesőnözni, s pengetésükre sem ész nem kell, sem szív.
 – Imádott Saroltám! Mily hosszú, mily kínos várakozás után nyerhettem meg az istenektől is irigyelt pillanatot, midőn ön közelében és tanuk nélkül vagyok! A remény már örökre elhagyni készült, erélyem, hírem megtört. És most, mert véletlenül ért e szerenese, boldogságom talán elviselhetlen volna: s ugy-e, azért mérsékli azt vádjai-val?
 Coranini nője ingerült kedéllyel, de kímért és rezgő hangon mondá:
 – Találkozásra csak azért szólítottam önt, hogy érezhesse: mennyire szükségem van gyöngédségére, mennyire vártam öntől kérésem teljesítését, s mily mélyen sért a csalatkozás. Ön életét adta rendelkezésem alá, én csak egy kevés feláldozást kívántam: s megtörtént-e?
 – S engedetlenségem nem szerelmemet tanúsítja-e?
 – Mit tartsak ezentúl a férfi-büszkeségről?
 – Többet, Sarolta, mint a mennyit tarthatna, ha házától kimaradtam volna – szólt komolyan Romvay. – Hallgasson meg! Ne tiltsa szólanom! S ha aztán mégis hibáztat, akkor legalább vádjai komolyaknak fognak előttem is látszani.
 – S most nem? – kérdé Sarolta esodálkozással.
 – Most... de ne haragudják, most egy kevés coquetteriát sejtek bennök.
 – Ah, ég, ennyire sülyedtem már! – kiáltá a nő, arcát kezével eltakarva.
 – Bocsánat! Ezerszer bocsánat gondatlan szavamért – esdeklék Romvay lágy hangon.
 Sarolta egy könnyet törölt ki szeméből.
 – Szóljon ön – mondá –, tudni akarom bűnömnek egész horderejét. Mit szándékozott az imént előhozni? Szóljon!
 Valami parancsoló és hideg volt Sarolta tekintetében, mely Romvayt sérté.
 – Mentségemre csak a történeteket kívántam emlékezetbe hozni – jegyzé meg ez.
 – Tegye, kérem!
 – Jól van. T'chát egy boldog óráig bírtam önt. Karjaim közt vala szerelemmel, feledőn, átengedőn... Vagy tán hűtlen volnék előadásomban? S nem védi-e minden nő magát sohajok, tiltó szem és esdeklő arevonások által?... Ön átengedő volt, a mennyire csak a szemérmes nők szoktak.
 – Tovább! – szólt Sarolta, az iszony miatt alig hallható hangon.
 – Másnap reggel kegyed eltűnt a fürdőről, s egy levelet hagyott hátra, melyben kér: feledjem el, ne lássam, ne ismerjem, ne kövessem sohova, s melyben különösen megtiltja, hogy házánál soha többé ne mutassam magamat. Könnyű feladatok, csekély kívánságok! Feledni önt és kerülni: mi lehet egyszerűbb, nemde? Ah, Sarolta, kevés-

sé ismerte a szerelmet vagy hiúságunkat, ha levelét komolyan írta. Én nem követém rögtön önt, mert ez a különben is felöltő távozást botrányossá tette volna: de beírtam nevemet a vadászok és idomárok egyletébe, hogy jogos okom legyen a kelemföldi pusztára gyakran megjelenni. Mihelyt pedig a saison kezdődék, arany álmokkal Saroltám szerelméről és saját tapintatom iránti elégtelenséggel sieték a hajhákra. Coranini szívesen fogad, de kegyed úgy, mintha csakugyan soha sem látott volna. Mire magyarázhattam ezt? Az én körülményemben egyik udvarló a fürdői távozástól kezdve a vizontlátáskori hideg modorig mindent finom kacérságnak venne, mely a megtagadások által törekszik az érteket ingerelni, a vágyat őrültségig fokozni. S hát a másik udvarló? A másik tán azt gondolná, hogy az első légyott utáni visszavonulástól büszkesége halálisan van sértve, s minden áron új találkozásokat eszközölné. S mindkét esetben nem kétségtelen-e, hogy nincs udvarló, ki kegyed megtiltásaira hajlani fogna? Én pedig, Saroltám, még e fölött szerelmes is lettem önbe a gyöngeségig, a nevetségig az, és százszor szerelmesebb épen a fürdőbőli távozása óta, mely szívtelen, de igézőn eredeti ötlet volt. Minket, kik minden árkádiain rég túl vagyunk, inkább varázsol le a nők kegyetlensége, mint olvadékony érzelme, és a kacérságot, mely izgat, jobban szeretjük, mint a kedélyt, mely megnyugtató és kielégítő vágyik.

Sarolta Romvay nyilatkozatára egész helyzetét ismerte már.

Látta, hogy a tetszelgési szomj, ha egyszer azt a férfiak által észrevéteik, mindenre kimagyarázóul fog használni. Látta, hogy a nő egy ballépésből, melybe könnyelműsége vonta, alig menekülhet új tévedések vagy félreértetés nélkül, s hogy a bűn által nemcsak a lélekesend vész el, de azon varázs is, mely az illem korlátait fönntartani tudja, és minden vakmerőséget visszatilt.

Ez megtörte Sarolta büszkeségét, meg erélyét. Tekintete alázatosabbá s hangja majdnem rimánkodóvá vált.

– Romvay – szólt, felemelve kezét –, az Istent hívom tanuságul, és sujtson az ég haragja, ha nem a valót mondom! Igen, az élő Isten bizonyágom, hogy egyedül a bűnbánat s gyöngeségem miatti szégyen tétette velem e lépéseket, melyekben ön finom kacérságot keres. Nem volt semmi utógondolatom folytatni oly viszonyt, mely következményeinek rémítő jelentősége miatt azóta alunni nem hagy, s ébren bős álomképekkel üldöz. Ah, ha férjem gyanítaná? S ha nem, akkor egész életen át összezuzott szívvel mosolygani, színleni ártatlanságot, reszketni a botránytól, örömet mutatni, kétségbeesést érezni, s ezen ellenmondások közt elveszteni az erkölcsi támaszt? Oh, Romvay, ön nem akarhat engem semmivé tenni! S én csak azt kívánom, hogy kerüljön, hogy tekintse végkép megszakítottnak ismeretségünket, s hogy engedjen hallgatása és kimaradása által annyi bátorsághoz jutnom, a mennyi megmenthet a sülyedéstől.

– Sarolta! Határtalanul szeretem önt. Csak ez válaszom.

Lángolón ragadta a szép nő kezét meg.

– Romvay – mondá Sarolta –, ha ön így nyilatkozik, akkor nemcsak bűnbánattal, de undorral is fogok gyöngeségemre visszaemlékezni. Vagy egy közönséges *roulé*-ért áldoztam volna-e föl magamat? Romvay! Engedjen nekem egy kevés önbecsülést. Nemes modora által győzzön meg, hogy nem vagyok egészen elveszve.

– Imádom önt, Sarolta! Mit tudjak mást felelni?

A szép nő haraggal vonta kezét a Romvayéból ki.

– Akarja-e férjem gyanuját fölébreszteni? Akarja-e, hogy általa eltaszítassam? Az ő arcát rég nem láttam derültnek. Hangjában valami idegen, modorában valami rejtélyes van, mely rosztat sejdített, s mély nyugtalanságokkal tölt el. Néha hinnem kell, hogy féltékenysége kítörési ponton áll, s hogy a történetekről értesítették. Oh, én iszonyú sors elé nézek: Coranini nem tűrhet házán szennyet. Midőn szemem néha kezére vetem, úgy rémlik, mintha egy lemosott vérfolt helyét még észrevenném azon. Álmomban látom-e ezt vagy ébren, vagy homályos hírekre emlékszem megbosszult hűtlenségről, mit tudom én? De rettegek, szívem jégdarabbá lesz. Lélekzetem és ereimben a vér megáll. Szörnyű, szörnyű! Önnek most egy gondatlan szava, egy bizodalmas mosolya hozzám intézve, hozzám, ki eddig játszottam érzéseimmel, ki szeszélyeimmel gondot, ünnepeletésemmel gyanut nem gerjesztettem... ah, végveszélyem lehetne. Eltaszítana magától, kiűzne lakából. S hová lennék a széles világban? Nézzem reám, Romvay! Tudnék-e koldusnő lenni? Fázom, fagyok, künn hideg szél fú, hópille verdesi az ablakokat. Isten önnel örökre! Könyeimet látja... távozzék.

Oly gyermeketeg és sivár volt Sarolta fájdalma, hogy a ki kérésének ellenállana, a szemérmét nem ismerné; a ki pedig engedne, az a bódító ingert nem, melyet egy szép nőnek a veszély eszméivel űzött öntudatlan kacérkodása és a bűpruderija önt érzékeinkbe.

Romvay, kít Saroltának utóbbi visszavonulása és hidegsége szintugy izgatott, mint ezt régebben az ő közönye, nem mondhatott könnyen le vágycsújáról. Illette, hogy soha nő inkább nem érdeklé, s természetesen, mert soha nő még ennyire nem sérté hiuságát. Ő Coranininé szavaiban célzatos látott azon esetre, midőn a férj féltékenysége által botrány támadhatna, s e célzatban maga részére reményt. A szép nő óvatos, gondoló, s jóvendőjét minden lehetőség közt biztosítani akarja.

Ez a gordiusi csomó! Hogy oldjam meg? Vagyonom, fűzé tovább, nagy zavarban, de végre is tízszer több, mint a Coraninié. Állásom előnyt nyújt Saroltának. Az elválás kieszközölhető. Miért ne legyen hát, ha különben a scandale előáll, nőmmé?... IIm! Hárha kevesebb vagy homályosabb ígéret is megnyugtatja? Miért ne tartanám későbbre az utolsó szót?

A leírt eszmék egy másodperc alatt futottak Romvay agyán át.

– Saroltám – mondá hévvel –, mennyire megszegyenít aggodalma, mint lealáz félelme! Kivel érzésem közös, nem az-e vagyonom is? Ne tudnám-e annyi kényelemmel venni önt körül, a mennyit itt látok? I házamnál ne lehetne egy nő, ki sorsát az enyémmé kötötte, boldog? S az ön társasági helyzetét nem volna-e könnyű védni és fönntartani? Szerettetni Sarolta által: ah, mennyi büszkeség és üdv van e szavakban! Miért tehát minden kislelkű aggodalom, szívem istennője!

Romvay óvatosan kerülte ki a válás említését és a házassági ígéretet, s ki szavait, mint a diplomatiái nyilatkozatokkal bánni szokás, ízekre taglalta volna, az érettek inkább nyitna ajtót, mint szívet. De Sarolta sokkal magasabb hittel van magáról és állásáról, hogysem Romvay ajánlatában kétértelműséget keressen. Megszégyenülve volt tehát, eltörpüle önérzete, lesüté szemeit, könyei omlottak, térde reszketett.

– Ah – sohajtá –, miért kell bűnömről az utolsó fátyolt is leemelnem. Szánjon meg! Távozzék!

– Sőt lábai elé borulok.

– Az Istenért!... én önt nem szerettem! – kiáltá Sarolta visszavonulva.

Romvay sóbálvánnyá lett.

– Én férjemet szerettem, mindig őt szerettem – rebegé a vétkes nő.

– Megőrülök! I lát hűtlensége, Sarolta?

– Nem szívemé volt.

– És a légyott?

– Csak az ön közönye ingerelt. Elvesztém eszemet és... sodortattam, vonattam. Átok hiúságomra!

Romvay úgy tudhatta volna ezt, mint a ki mesterségesen vezet a mélység fölébe egy csermelyt, hogy zuhataggyá váljon; s mégis csudálkozzék, elrémült.

– Játékot tűz-e velem, Sarolta?

– Valót mondok, gyalázatomat vallám be.

– Ha, ha, ha! – nevetett görcsös izgatottsággal Romvay. – Férje csak úgy hiheti el, hogy őt szereti, mint én, hogy egészen közönyös volt irántam. Karján nyugodt ön? Az enyimen is. Csókjaival kábítá? Ajkaim is érezték azok édjét. Hol van a különbség? Vagy tán kényszerhez nyultam? A csábítás mesterségeit merítém ki? Segítsen emlékezetemnek! Ugy rémlik, hogy nem is udvaroltam. De miért vitázzunk a mult felett? Ön most csak tréfált velem. Ellenkező érzéseken akar átvenni: míg fáradtan, mámorral: szédelegve esem picin lábai elé, s kérni fogom: taposs le, könyörülj; alázz meg, emelj magadhoz; ne vess ki, szendén mosolyogj rám; játsszál, szeress, feledj, megint szeress, törj szét, s alkoss ismét eszményeddé össze! Mily szép a nők e hatalma, s mint hízolg hiúságuknak!

Sarolta nem tudott szólani. S hogyan birt volna erőhöz és hanghoz jutni? Csak szíve dobogott, s oly lázasan! Romvay elrémíté, megsemmisíté. Ámulat arcán, zsibbadás ereiben, halál keblében. Ráomlott a bűn egész súlya, mint egy leszakadt felhő.

– Ah, átok! – sohajrá.

Romvay karjai közé szorította.

– El innen!

Romvay közelebb vonta magához.

Arcaát érte lélekzete.

Sarolta kezét veté közbe.

Romvay fölnyult, hogy eltaszítsa azt.

E mozdulatra Sarolta félig kifejtett karjai közül, s hirtelen megrántá a csengettyűt.

– Az istenért! Mit tett ön?

– Komornámat hívtam be.

Egy másodperc, s az ajtó felnyilt, és a komorna helyett belépett a férj.

Coranini vadászatra volt öltözve, vadászfegyverekkel.

Látszék, hogy az élvező, mulató társaságot hagyta oda, mint Romvay; de nem hozott magával groomot, kinek a felesleges terhet válláról átadja.

Tekintete sejteté, miként a csengetés előtt már a szomszéd szobában volt, s így a párbeszéd lényegesebb részét hallhatta.

Saroltának köd vonult szeméire.

S Romvay?... Ő többször forgott már párbajokban s becsülettel. De mégis most *contenance*ából sokat vesztett.

XII.

Coranini az asztalhoz lépett, kihúzta fiókját, papírt, tollat, spanyolviaszt vett elő; s nőjének, ki ritkán szokott írni, tintatartóját rendbehozva: – Önnek van-e pecsétgyűrűje – kérde Romvaytól.

Ez hirtelen maga sem tudta, hogy mit hebeg, de szemével középujjára tekintett, hol címeres gyűrűje fénylik.

– Tessék leülni, gróf úr!

Coranini az asztal előtti karszékre mutatott.

Romvay gépileg engedelmeskedett.

– Írjon!

– Mit – kérde ez fojtott hangon.

– Nem vég hagyományt. Miért reszket keze? Csak kötelezvényt, folyó, egyforma betűkkel. Majd tollába mondom én.

Romvay nagyot lélezett.

Egy tízezer forintos adósságlevél kész volt.

– Szerencsés kifejlődés – gondolá Romvay, a tollat letenni akarva.

– Csak tovább – szólt Coranini. – Másolja a kötelezvényt le, szintén aláírva.

Romvay meghökkent, de nem vonakodott.

– Kész?

– Igen.

– Ismét le kell másolni.

– Ah!

– Kész?

– Leírtam.

– Újra.

– De Coranini úr!

– Semmi kifogás.

Rövid szünet.

– Megvan?

– Ez is kész – sohajta Romvay Coraninira tekintvén, hogy vonásairól utasítást vehessen a jövő percre nézve: de ah, az ájult Sarolta férjének arca dermedt, mozdulatlan és iszonyú volt. Nagy Isten, gondolá Romvay, ő megőrült! Mi történik még velem? Veszve vagyok!

– Tovább írunk – szólt Coranini.

– Természetesen – válaszolá egész alázattal Romvay.

Midőn tíz kötlevelel elkészült, Coranini egyenkint megvizsgálta, összehajtá és zsebébe tevé azokat.

– Tudom, hogy ön hallgatni fog a történekről, mint a sír. Hisz minek halnánk mindketten meg egy napon, egy percben? De legyen szabad innen már kikisérnem önt.

Coranini előparancsolta Romvay lovát és magáét.

– Most visszatérünk a vadászatra. Barátainknak nem szabad botránnyt gyanítani. Nőm becsülete mindenek fölött. Arról a legkisebb szennyfoltot kettőnk vére fogja lemosni. Ez önként értetik. Mosolygjunk, fecsegjünk, legyünk vígak s egymás iránt

különösen nyájasak. Én a vadászchében, melyről még el nem késtünk, önre köszöntök poharat, s ön az én egészségemre.

Ezzel elvágattak.

Mostanig tudtam, gondolá Romvay lóhátról, hogy Coranini híres idomár, híres lovas, híres vívómester, híres lövő, híres tervkovács, híres jószág-rangierozó és híres kártyás; de hogy híres *escamoteur* is legyen, s oly szépen tudja pénzemet zsebébe varázsolni, ezt csakugyan nem képzeltem volna. Százezer pengő! *Diavolo!* Hisz vagyonomnak legalább ötödétől eleseppentem. Aztán adósaím hirtelen föllázadhatnak. Ah, már tor-kig ülök a pénzzavarban. Így jár az ember azokkal, kiknek családját senki sem ismeri, s mindamellelt a jó társaságokban figurálnak. *Ó croc*, s mégis *crimeünkben* van. *Ó esaló*, s mégis közöttünk ül, eszik, nevet, társalg. Példátlan, hallatlan! Történt-e ez gentlemanekkel valaha? Mi soha sem voltunk elég szigorúak, elég kizárólagosak. Lám a következők! Ah, ki adja vissza nekem a százezret?

Romvay mindezeket eleget töprenkedett, de ügyelt annyira mégse mélyedni elmélkedések közé, hogy Coraninival udvariasan ne beszélgesen.

A tanyához közelítettek.

Hídeg szél fújt, azonban Romvay homloka még mindig meleg.

Ő megfizettette nője erényét, gondolá megint. Százezer forint! Szeretném hajamat kitépni. Helyzetem iszonyúan nevetséges. Halálomkor sem gyónom meg. És Sarolta tudta-e, előmozdította-e a férj tervét? Oh, ő iszonyúan megalázott, semmivé tett, de mégis, mégis itt ártatlan. Nem lehetett keze e nyomorú speculatióban. Kezes kéz, fehér kéz!... Szegény, tört lilium!

– Ah, visszaérkeztek – kiáltá Oszkár s utána más és megint más.

A társaság a víg Coranini és a víg Romvay körül csoportosodott.

Beszéltek, nevettek, s új vadászat rendezéséről értekezének.

XIII.

Térjünk Saroltához.

Ő előbb talán egészen magán kívül lehetett; de később, mint ködképeket látta a bős történet jellemzőbb részleteit szeme előtt átvonulni.

Iszonyú valóság, rémítő álmom, ha csakugyan nem volna való: ah, de férjének és Romvaynak szavait mindinkább hallá, s nem kérkedheték többé. Midőn Coranini a körlevelekkel zsebében az ajtónál volt, a kerevetről egy mély sohaj hatott füléig, s a távozó Romvay is, bár saját gondjai miatt igen elfoglalt vala, félénk visszatekintésével tanusítá, hogy hallá azt, s hogy idegei megrezgettek. Sarolta férje után akart rohanni. Kezét, köntösét akarta megragadni, lépései elé akarta vetni magát, s a porban esúszva követelni, hogy törével döfje át szívet, hogy ne engedje élni egy óráig, egy percig sem; de lábai erőtlenekek voltak az iszony és gyöngeség miatt, s alélt lelke, mint a hamvakkal fedett üszök, csak alig pislogott, alig világolt, s föl-föllobbanva, megint sötétségbe borult.

– Istennek hála, meghalok, a természet kegyelmesebb, mint ő, ... ah, bágyadás tagjaimban, elalszom, nem kell fölébredni! Ő pénzt vett el értem, pénzt!

Midőn Sarolta egészen magához jött, lódobogás sem hallatszott többé. Coranini és Romvay rég elvágtattak. Az udvar néma, zajtalan volt.

Sarolta sokáig nem mert megmozdulni, félvén, hogy a legkisebb neszre komornája bejönni fog, s kérdezheti őt, rátekinthet.

Végre halk lépéssel az ajtóig ment, hogy bezárhassa. Nem tudott egy helyen ülni, s kezdé minden butor üldözni. Ah, e karszékről Romvay írta a kötelezvényeket! Ezen asztalra támasztá könyökét Coranini, midőn vad tekintetével a pénzt kicsikarta! És a többi tárgyak is mit nem beszéltek képzelődésének: minő emlékekkel nem rémítettek? Itt ragadta meg karját Romvay, amott vonta keblére; e csengettyű-zsinór adott a férj belépésére alkalmat! Szent ég, mennyi iszony mindenütt!

Sarolta félt az ablakhoz közelíteni, mert az udvaron csavargó, figyelő cselédek lehetnek, kik sejtik, mi történt, s nézni akarják őt. Idegen is jöhetett. Ah, a rossz hírnek szárnya van, trombitája! Egybecsődíti a népet, kíváncsiakat gyűjt. S hogy léphessen Sarolta az ablakhoz? Künn füttyöl a szél, zúgni kezd. Vajjon nem beszél-e a lég: *e nőért adtak pénzt... pénzt!?*

Az órák teltek.

Sarolta idegizgatottsága szünt, s már nem annyira phantasticus, mint mélyebb és valódiabb aggályok kínozták.

A vadászat végéhez közelített, hisz késő délután volt.

Nekik érkezni kell. Az udvarlóknak, a salon hőseinek – kik mindent meghallani, mindenben mulatni szoktak – hamar kell a vadászatból megtérni.

Semmi kétség, hogy az ismerősebbek, mielőtt Pestre mennének, Saroltával társalgni, tréfálni, ábrándozni, rágalmazni, azaz időt tölteni akarnak, s tán késő estig, mint gyakran tevék.

Mily rémítő percek!

S ő hogyan ne árulja el magát és helyzetét? Ha betegséggel mentegetőzik, és nem fogad senkit, figyelmet gerjeszthet. Ha salonja nyitva lesz, honnan szerzend lélekerőt gondolkodni, szólni? S arcának kifejezése még földült, szemhéjain égő könnyek frís nyomai! Kedélye csordultig tele kínnal, s a legkisebb mozgásra nem ömlik-e ki? S hát egy dévaj, egy finom, de kétértelmű célzat a nőkre, a szívre, a szerelemre, minő következtetést nem idézhetne elő?

Saroltát ezen iszonyú kérdések toilette-asztalához hajták. Öltözködék és zokogott, igyekezett könnyei nyomát eltávolítani, s megint sírt, fuldoklék.

Komornája soha még ily jelenet tanuja nem volt, s ha szólott, úrnőjénél új fájdalmat keltett: ha hallgatott, új gyanut az iránt, hogy többet tud, mint beszélt.

Végre szabad légen, a kertben lehetett Sarolta.

A nap a láthatár alsó szegélyén volt, vérvörös arccal.

Felső meleg köntösben is hideg alkony vala.

A gyöngye nő nem érzé a metsző szelet, szemei a rónán függtek.

Távolból lovas alakok vonultak... ah, hála az égnek, Pest felé.

Megint újak tüntek föl, szintén arra tartván.

Végre homályos és üres, aztán sötét lőn a láthatár.

Senki sem jött a kelemföldi kastélyba, maga a férj sem.

– Mi vár még reám – sohajtott a nő.

Álmatlanul tölté az egész éjet.

Másnap Coranini házában különös dolgok kezdődtek.

Zsidók jöttek ki, a téli takarmányt megnézni.

Kereskedők hajtottak ökröket falkákban el.

Gyönyörű telivér lovak tüntek az istállóból másfelé.

Néha megjelent az udvaron Coranini idegenek társaságában, aztán Pestre szekerezett.

A hában a cselédség összedugta a fejét, s találgatá a megfjthetlen jeleneteket.

Később egy alkász a szoba butorait is vizsgálat alá vette.

Mindez oly nyilvános s mégis titkoszerű volt.

És Sarolta kedélyébe is az új változások új benyomásokat vetettek, új titkokat szőttek.

Ah, mennyit élt ő öt nap alatt, s minővé váltak visszaemlékezései!

– Ez az ember – sohajtá, mert nem merete többé férjének nevezni Coraninit, nem magányban s gondolatban is –, ez az önző s hideg lény soha sem szerethetett igazán. Mindig leste, hogy hasznot vonjon bűnőmből, kereskedelmi cikknek nézte erényemet, s midsőn pénzt... pénzt szerethetett érette, kielégítve van, esendes. Szent istenem, pedig mint látszott hozzám ragaszkodni! Ha volt nő, ki imádtatva képzelte magát, az én valék; s ha volt, kinek lelkiismerete szigorúan ítelt egy bős óra véteksúlya felett, az az én túlérzékeny lelkiismeretem. Ha, ha, mennyi kárt okoztam neki sokáig óvott hűségemmel! Ah, örülés, részegítsd meg elmémet, hogy nevessek szeme közé annak, ki hiszi, hogy egyenesen kell járni, s nem a tántorgás az élet kéje, és sárban fetrengés hivatásunk!

Sarolta belátni vélte, hogy bár mit hibázott is ő. Robert hozzá nem méltó.

Főlidézé emlékezetében multját percről percre. S most minden örömet, melyet Coranini karján élvezett, tisztátalannak és esalfának talált. Egész házi boldogságát ámtításnak hitte. Meg akarta vetni azt, ki a férj nevét bitorolta, gyűlölni és utálni akart, de addig átkozta, addig gyűlölte, míg sírásra fakadt, mert érzé, hogy szereti.

Eddig a tetszelgési vágy miatt sokkal inkább volt figyelme a világra fordítva, hogysaját szívébe tekinthessen.

Nem ismerte annak mélységeit.

De egy vihar fölnyitá e tengert, s most fenéki látott.

Coranininak nagy áldozattal sikerült a kelemföldi pusztát a tulajdonosnak a haszonbér fölbontásával visszaadni.

Ekkor Romvay tíz kötelezvényét egyenkint áruba boesátotta.

Azonban a grófnak tetemes vagyona mellett is igen mérsékelt hitele volt, s akkori pörrendszerünk senkit sem kecsgetett tőkepénzét másoktól megvásárlott adósságlevelekbe fektetni.

Önként érthető tehát, hogy Coranini a százezer forintért alig kapott félannyi pénzt, kivált miután csak öt procentes métalliqueokat, teljes értékű szelvényeket és bankjegyeket fogadott el, de a leghíresebb bécsi kereskedők váltóit is visszautasítá.

Mivel pedig épen százezret akart keze közt látni, hogy a hiányzó öszletet utolsó fillérig megszerezhesse, eladta terméseit, ingóságait, házi butorait s még telivéreit is.

Ki hamarabb hozott pénzt, azé volt minden, bármely olcsón is.

Végre egybetéve s egy kis szekrénybe zárva volt a százezer, és azzal gyorsan hajtott Pestről a kelemföldi pusztára.

Ő Sarolta szobájába nyitott.

Arcának ércült kinyomata volt, szigorú és nyugodt.

Nem látszott vonalain küzdés, bánat vagy harag; de az idő nyomai voltak azokra vésvé.

Őt nap alatt ugyanannyi évnél többet vénült.

Redők homlokán, szeme körül s becsett arcán.

Fekete haja szürkülni kezdett.

– Sarolta – szólta tiszta és egyenlő hangjejtéssel –, midőn most négy éve oltárhoz vezettelek, hosszas fontolás után tettem e lépést. Fényesebb szerencse, mint a mit én nyújthaték, eshetett volna osztályrészedül. Csuda szépséged, mívelt elméd s alapjaiban nemes kedélyed, minő álmokra nem jogosíthattak fel? És ki nem lehet vala büszke bírásod által? Királyok jegyesének, a költők ábrándképének beillettél, a legfőbb hatalom és a legmélyebb kedély jutalmul óhajthatott téged. Csak egy gyöngeséged volt, s az is kellemes és ígésző. Ha kevésbé rettegetem volna indulatos véremtől, s ha kevésbé fékezem vala magamat, tán sikerülhete mérsékelni jellemednek ezen hibáját, de kiirtani nem. Én ismertem a nőszívet, tudtam, kacérságnak mekkora hordejeje lehet, és azt is tudtam, mennyi csalódást bír el keblem, s hol a határ, melyen túl, ha szerelmem nem is, minden viszonyom veled szétszakadni fogna. Sok tusakodással, de semmit nem hagyva ki számításomból, hánytam el sorsom felett a kockát. Veszték s érette csak magamat vádolhatom... Ne sírj, Saroltám, hallgass tovább! Kitérő érzésed figyelmedet megzavarja. Rövid leszek. Szedd össze erődöt. Ülj mellém e székre. Hadd folytassam.

Sarolta némán engedelmeskedett.

– Csábítódon – ki mint nyilatkozatából gyaníthatod, *maîtresse*-ként szeretett volna birni, mihelyt nevémet tőled elvonom –, Romvayn, nem bosszultam meg magamat, ne hidd! Őt csak megbüntetétem. E nyomorult elragadta tőled a boldogságot, de legalább a kényelmet nem. A hajótörésből, mely a drágább kincset tengerbe süllyeszté, a hullám mégis partra vetett annyit, a mennyiből elégülést nem lehet ugyan szerezni, azonban apró örömeket, gondtalan perceket és aggály nélküli éveket igen. Sarolta, e szekrényben, melyet asztalodra tettem, elég vagyont fogsz találni. Az sajátod.

– Ó, Coranini – zokogá a nő, s többet nem szólhatott... csak kezével intett.

– Ne vonakodjál, Sarolta! Fogadd el! Anyád szegény, nénédet más öröklí, s te kényelemhez, jóléthez vagy szokva. Gyöngye léteged nem dacolhat a szükséggel, finom tündér tested nincs nélkülözésekre teremtve. Oh, szépség királynéja, hogy hordhatnád az életnyomor koldusruháját. Minő látvány volna ez!... Könyeid megint zavarják figyelmedet. Végy erőt magadon. Hallgass tovább.

Sarolta, ki gépíleg engedelmeskedett, reszketőn zsebkendőjével szeméit törle, és összeszorította ajakát.

Coranini folytatta: – Mi nem fogunk többé együtt lakni. De meghasonlásunk és annak oka ne kerüljön soha a világ nyelvére. Romvay nem mer pletykálni, a gyanu nevedtől még távol van, és elköltözésemet Magyarországból aryam kimulására hártám. Még tehát híred ép, tiszta, szeplőtlen, s maradjon a világ véleményében örökre az. Mondd, kérlek, még anyádnak is, hogy sietni akartam ugyan, de Brüggeben, hol

tovább kell mulatnom, bevárlak. S te jöjj, hogy késedelmed fel ne tűnjék, hamar külföldre. Útlevelet vehetsz Brüggebe, s onnan könnyű akármerre vonulni. Néhány év múlva vissza fogsz térni Magyarországra, mint *özvegy*. Saroltám, bátran adhatod magadat özvegynek ki, mert kevés nap múlva e név: Coranini megszűnt az enyém lenni... Mit reszketsz? Tán csak nem gondolod, hogy öngyilkosság forog elmémben? Mikor volt szerepem a gyávaság? Addig fogok élni, meddig a gondviselés rendelte; de ott, hová a polgárisodás henyéi és unatkozói nem közelítenek, s hová magyar turistáink, kik megismerhetnének, ugy nem lépnek be, mint a Noé bárkájába. Tehát néhány év múlva Sarolta, ismét drága honodban élhetsz. Bámulni, imádni fognak, mint régen. S ha másodsor férjhez menni nem akarsz, az özvegyi cím és eltűnésem nem lehet alkalmatlanságotra. Bizton tarthatsz halottnak... De az idő telik, Isten hozzád.

– Ah Istenem! Hogy merjek szólani? Kegyelem, vígy magaddal!

– Magammal, Sarolta? – kérdé leírhatlan fájdalom közt Coranini, megcsókolván az elébe borult nő homlokát. – Magammal vigyelek! Miért? *F.n szánnálak tégedet; te kedvemmet keresnéd, hiszelgenél, rabnóm volnál.* A kétségtelen hűtlenség megbocsátásán túl nincs háziélet.... csak együttlakás. Szerettelek, szeretél! Ne legyünk hálával egymásnak. Mi volna az a mult helyett! *I égy nagylelkű barátodhoz, kegyelmes ellenségedhez; hitvesedet csak szeresd, vagy taszítsd magadtól el!* Ez az igaz szenvedély hitvallása.

Még Sarolta fülébe csengettek Coranini szavai, midőn az ostor pattogott, a szekér vágatva tünt el.

Másnap az elhagyott nő a szekrényt, melybe a százezer forint volt zárva, Romvayhoz küldötte e két szó mellett: *férjem megbízásából.*

A bámuló Romvay teljességgel nem tudta fölfogni e nagylelkű szeszélyt.

Sarolta eltűnt a széles világban.

Őt és férjét nem látta többé senki.

S ők sem egymást.

Oly nagy a föld, hogy elég biztos menhelyet nyujt azoknak, kik csak feledni és meghalni akarnak.

1853

A szerelem élete

Beszélyfüzér

– Csakugyan meghalt Napoleon – szólt atyám anyám felé fordulva, ki hálófejkötőjére csokrot vetvén, reggeli papucsban és felső köntös nélkül akart kinézni a konyhára, mert a kávé késett, noha már fél hétre.

– Ki az a Napoleon? – kérdém összefogott kézzel, minthogy a büntetésből, melyet tegnapi hanyagságomért rám szabtak, hátra vala egy egész „Idvezlégny”.

– Napoleon nagy férfiú volt, ki gyermek korában nem viselte rosszul magát, mint te – jegyzé meg anyám az ajtó kilincsét tartva.

– Napoleon kicsiny, zömök ember volt, a milyen te fogsz lenni – szólt atyám, az elolvasott hírlapból vékony szeletet pipagyújtónak szakítván.

Ezután az ágyból, hol apám reggelijét be szokta várni, bodor füst kerekedett: a konyhából pedig, hol mama a szakácsnőt szorgalomra buzdítá, élesebb hangok tévedtek hozzánk, s én a vasfűtő mellől, hová az imának szórakozás nélküli végzésére állítottak, előlépvén, szíjuba kezdém kötni a vallást, a princípíát és a földrajzot, hogy a kiflivel együtt, melyet anyám be fog hozni, iskolába indulhassak.

Szép nap volt. A zöld fél-függöny fölött sugárok játszottak, s különösen egyik ablaktábla ugy csilloga, mint anyám jegygyűrűje, melyet soha nem húzott le ujjáról, kivévén ha beteg voltam; mert ekkor nekem adá, hogy vonakodás nélkül vegyem a keserű orvosságot. Páratlan gyűrű! Életemben oly ragyogót nem láttam, s nem is esoda, mert már nagy valék, midőn a fővárosi delnők ékszereire tekinthettem, s akkor – mint tudatik – más szemekkel nézzük a gyémántokat, később mással a szépséget s utoljára pedig még az erényt is.

– Majd megvállik, kapsz-e szentképet pater Schlauchtól – figyelmeztete anyám a reggelivel útnak indítván.

– Ha délben elmondod az erdélyi leghíresebb bányahelyeket, egy leopold-márjásod lesz – szólt atyám.

– Hazahozd zsebkendődet, mert különben a végét zsebedhez fogom varrni – mondá anyám.

– S nehogy ismét eltévedsz az utat, mint minap – említette atyám.

– És ne bámulj minden ház előtt, mint kapufélfánál a bornyú.

– Értem, édes mama! – szólék távozásomkor, nyitva feledvén számat és az ajtót.

– Inas van-e hátad mögött? – E feddő hang gyorsan visszatérített hibám helyrehozására.

Vége a szép kövecses udvaron, a szabadban valék.

Csakugyan meghalt szegény Napoleon! Hüüm! A mult héten pedig meghalt Kimmerli, hüüm, ki jobban futott, mint én, és az öreg Maesiesek, hüüm, ki annyi hólyagos

diót adott nekem. De miért is halnak meg az emberek? Hüüm! Sajnálom a kicsi, zömök Napoleont, hüüm!

Ily méla hangulat közt a szíjat hosszára eresztvén, lógatni kezdém, a befűzött könyvekkel néha jól döngetve a deszkakerítésen.

Kanyargós utcákon ballagtam, dombra föl és lejtőn le, s mert Zalalnán majd minden ház mélyen az udvarban feküdt, s mert az iskola lakásunktól jó darabra volt, elég alkalmam lón könyvcímet a kongó fenyő-palánkokkal érintkezésbe hozni.

Ezen sajátóságos harangozás alatt félig énekelve, félig szavalva ismétlém: meghalt Maacsicsek, meghalt Napoleon és Kimmerli, bum, bum, bum!

Minden lépés, mit előre tettem, minden hang, mely ajkaimról zengett vagy a deszkáról verődék fülemhez, növelte szórakozásomat. Kis fejemből tünedezni kezdett az emlékezés arról, hogy hová kell mennem, kis szívemben pedig egy pártos vágy lap-pangott a teljes feledés mellett.

Valami vegyülete a szomornak, melyre legesekélyebb okom sem volt és a henye álmadozásnak, melyről anyám erélye sem szoktathatott le, valami zsongás-bongás raj-zott kedélyemben, mit a meleg tiszta napsugárok, a néptelen utca, egy-egy nyikorgó ökörszekér és a várost körülfogó hegyek szaggatott, vékony ködfátyolai is élesztettek.

Néha fenn hordám tekintetemet a mozgó barna ponton, mi a dalos pacsirta lehetett; néha aláfordítám fényes ásvány-hulladéokra, melyen gyémánt vizű jegecek és sárga réz-pillék tündéri színben villogtak, mintha gazdag királyi koronának porba esett darabjai volnának.

– Meghalt Napoleon, bum, bum! Az almavirág is lehullott a fákról, bum, bum! Itt van a Bartalics kertje.

Valóban a Bartalics kertjéhez értem, mit csak onnan vevék észre, mert meglóditott könyveim többé kongást nem okoztak.

Szegény jó Bartalics!

Kerítéséből többnyire csak a közép-boronák maradtak épen. A deszkákat letépte a szél, kilyukgatá az esőnedv, és az idő zöld vagy dohányszínű borítékkal vonta be. S hát még a fák! Sehol annyi nagy szakálú mohát és aransárga mézgát nem lehetett gyűjteni, sehol annyi madár-fészeknek való odu nem volt, mint az ő kertjében. S ha tavasszal fekete violát szedni vagy nyár kezdetén bírtókáért belopóztunk, mit bánta ő? Csak a házi komondorral éljünk békességben, csak a kis Mari meg ne lásson; Bartalics bizony érettünk ki sem mozdult a szobából! De Mari, az agát-sötét szemű Mari, nagy üldözőnk volt. Ha csínyt tettünk, nem szavaival, tekintetével kergetett ki. Pedig ő is iskolába járt, mint mi, s köntöse koportabb vala a többi leányokénál, kik velünk egy épület alatt tanultak.

Midőn Bartalics kertjénél valék, mintha delejes erő vont volna, szemcém színtelen kis dombon s a domb fölött óriási almafán lebegtek, mely nem rég a smaragdzöld pázsitot virágleveleinek hófehér és sápadt-piros szőnyegével fedte volt be, s oly gazdagan, oly bőkezűen, hogy a sötét lombok számára többé semmije sem maradt. Mint szerettem e nemeslelkű almafát, mely kincseit másoknak osztá szét!

Én is sok ajándékot kaptam az előbbi héten tőle; mert közép-ágainak egyikén ülék, himbálva ég és föld közt. Alattam feküdt a város, fölöttem járkált a reggeli köd, s magasan evezett a felhő. Gyönyörű reggel volt, épen iskola idején. S míg pater

Schlauchra gondolék, ki már másnak fogja az aranyas szentképet adni, egyszerre sutogni kezdett a szellő, s az ingó lombok sűrű záporban hullatták fürteimre és arcomra a virág-esőt. Mily jól éreztem akkor magamat!

Hum, hum! Meghalt Napoleon, nem tarka többé az almafa, és viráglevelci a pázsiton is elfonnyadtak!

Ezen szomorú eszmével dugtam most fejemet deszka-rézsen át a kertbe.

Az utca poros és kövecses vala; de a kert gyepe frís, lágy s néhol a pillangó szárnyainál is himesebb. A reggeli lég még éles volt; de az almafára sugárt vetett már a nap, s egész meleg és fényözön ömlött azon gyérebbe lombú ág fölé, melyen a multkor ülést választék.

Nem állhattam az ingernek ellen. Aludni vagy álmodni, nézni vagy merengeni, szóval, valami olyat vágytam tenni, mi a betanult lecke fölmondásától és az új ismeretek gyűjtésétől egészen különbözik.

Csakhamar kedvenc menhelyem zöld sátra közé lopózkodtam, oly óvatosan, hogy sem az ablakból Bartalics, sem az utcáról megkésített társaim, kik kettőzött lépéssel siettek az iskolába, észre nem vehették e csínyt. Huh, mennyit kell térdelnem, ha Schlauch bácsi ismét találkozni fog mamával! Mily kegyetlen ember az a Schlauch bácsi! Szegény Napoleon, bizony ő is csak meghalt! Ily bús elmélkedések zsidongtak kedélyemben. Méla varázsával körülfogott az andalgás, s rendre elzárta szemem elől az illatozó kertet, a szétszórt épületeket, a szűk ösvényt, mely a kecses Traján-völgybe vezet, a vígan emelkedő kéményfüstöt s a fellegeket, melyek néhány saskesellyel együtt a város fölött tovább vítorláztak, a *preszálkai* erdőkből a magasabb hegyormokra szállandók.

Mindig kevesebbé hatottak érzékeimre a kultárgyak.

Csak elmosódott alakokat láték, melyek lelkembe semmi benyomást nem vésvé léptek a láthatárra, és tüntek onnan tovább, mintha üres álmoképek volnának. Pedig nem szendergettem; bár nemis valék egészen ébren. Általában gyermekkorom alatt legtöbb kedvetlenségbe szórakozottságom kevert. Hiába gúnyoltak pajtásim, vagy büntettek nevelőim; ámolygó természetemtől megválni nem bírtam. Atyám e szerencsétlen tulajdont a lángész jelének, anyám az ostobaságénak tartá. Mindketten találó okokat hoztak véleményök igazolására föl, s minthogy vitájok rendszerint előttem folyt, és én atyámhoz inkább ragaszkodtam ugyan, de anyámnak – mint a háznál nagyobb tekintélynek – szavait hitelesebbeknek tartám, természetes vala, mikint kezdet óta csekély fogalommal voltam saját magam iránt, s mindent, ki megkülönböztetést igényelt tőlem, kész valék tisztelni, s ha kívánta, bámolni is.

De ezen észrevételem, mely későbbi életemre vonatkozik, igen messze vezetett Bartalics kertjétől, bevitt a komor életbe, hol annyit csalódtam és szenvedék.

Visszatérek tehát az árnyas és virító almafához.

A napsugárok, melyek édes bágyadásban tartottak, már elköltözének arcomról, s még csak a fa szegélyein villogtak. Majd ringott a lomb, majd esendesen pihent. Különböző szellők támadtak és szunyadtak el; vagy fürteimről leszállottak a pázsitra, violákkal és nefelejesekekkel játszani. Néhány tarka madár kezdett jelenlétemen megütközni, s aggódva szökdelt az ágakon. A reggeli párák a hegyélekről szétfoszlottak. Az ég mély kékjét a nyugati tájak felé sem tartá többé meg. Szóval több órák telhettek

mélázataim közt annélkül, hogy észrevegyem, s minden perc még inkább bonyolított az ógyelgés hálójába. Itámat a törzshez támasztám. karom keresztbe fonva volt, fejem alácsüngött, s ezen merev helyzetben igen jól képviseltem egy madárijesztőt.

– Eduárd! Eduárd! – hangzék a légből.

Rezzelve tekintettem a fellegekre s onnan a közelebbi tárgyakra is.

– Eduárd, Eduárd!

Nevemet a madarak nem beszélhetik, jaj, bizony valaki meglátott: e gondolat lobbant végtére eszemben föl, s fontolni kezdém, vajjon mi volna tanácsosabb: a fa tetejére mászni-e, hová tán a pisztoly-golyó sem ér: vagy pedig hirtelen alá ereszkedve gyors lábaimra bízni a menekülést? Mert, hogy nagy bűnt követtem el, s hogy különös veszély vár rám: az előttem ténynek látszott.

– Eduárd, Eduárd! Igy szoktál te tanulni, így ülsz az iskolában? – hangzék ismét, s a házpadlás lépcsőin szellőkönnyen, cvetgyorsan nyargalt le a kis Mari. Midőn a fa alá ért, arca már piros lőn, mint a vadrózsáé, mely mellette virított bíbor leveleivel és éles tüskéivel.

– Eduárd! Mamád ma búsulni fog – szólt fenyegető kezével intve, hogy légi menhelyemből hamar lépjek a földre, hol ő és szemeiből egy csoport vád várt reám.

Előtte állottam hunyászkodva, s egyszerű bűntudattal, mint illet.

– Miért akarsz rossz lenni, Eduárd?

Lesütöttem tekintetemet.

– Így senki sem fog szeretni – folytatá szigorú erkölcsi bírám.

Köny esordult szememből, mert eszembe jutott a hat íma, melyeket reggel el kellett mondani, eszembe a komor Schlauch bácsi, kivel délután találkozni lesznek kénytelen, ha addig a jó Isten beteggé nem találná tenni, eszembe a sok keserűség, mely egyedül azért van rám mérve, minthogy senki sem szeret: hisz ezt mama is sokszor mondta, ezt tudom én régóta! Miért is nem haltam meg Napoleon helyett? Miért nem fekszem szép esedesen a sírban, mint Kimmerli? Hu! Hu!

Balra is, jobbra is töröltem öklömmel szememet, néha a zsebkendőt sem hagyva használatlan.

Mari hökkenne s utóbb részvétellel kémlé fölindulásomat. Böleske arcvonalai vesztetni kezdék a feddő szigort. – Eduárd! Még kedvetlenné teszsz engemet is. Fáj a szemem, ha könyezni látok. Ne sírj! Nem érttettem azt én ugy. Csak tréfa volt.

– Dehogy tréfa! Tudom én, rám az egész világ haragszik, tudom én. Miért is élek! Böm, böm! Tudom én, hogy mamának is terhére vagyok. Eressz el! Eressz el! Én senkinek sem kellek. Eressz el!

Kezemet vontam ki a Mariéből durcásan és zokogva.

– Csak ne légy durva, Eduárd! – sírángozék a kis leány. – Várj, valamit akarok még mondani. Várj. Ne huzakodjál! Valamit akarok mondani.

– No, hát mit? – tudakoltam mogorván.

– Tegnap egy szentképet nyertem jutalmul. Neked még szükséged lehet rá. S tőlem senki sem kérdi, hogy jól tanultam-e? Itt a kép.

Elnyargalt a kis leány, kezembe nyomva ajándékát.

Atyám diadalmas arccal tekintett anyámra, midőn ez a lefekvéskor ruháimat az öreg szék karjára szépen elhelyezvén, a kabátzsebből történetesen a szentkép kihullott.

– Láám, a fiú iparkodik! Tűz esze van. Rég mondom én, de te nem akarsz nekem hinni.

– Bár faragna belőle valamit a tisztelendő úr – szólt anyám több kétkedéssel, mint reménnyel.

– Edéből még nagy ember lehet.

– Csak derék mezei gazda legyen, ki néha maga is megfogja az ökör szarvát.

– Lelkem, te csekély véleménnyel vagy felőle; pedig hányadik gyermek tette volna, hogy ne dicsekedjék a jutalommal, melyet nyert?

– Tán nem is érzi a kitüntetés becsét – válaszolá anyám a gyertyát eloltva.

Az öregek beszédét jól hallám, noha szemcímek behunyva tartottram, s olykor, hogy ébrenlétem észre ne vetessék, nagyokat lélekzertem.

Asztalóránk éppen kilencet ütött, s ez nálunk már késő idő volt.

Anyám esőndesen lenyujtá kezét ágyából az én kis rostélyos ágyam felé, s előbb takarómat mellemen fölebb vonta, nehogy magamat meghűtsem, és aztán végigsimultak ujjai homlokomon. Gyöngédebb volt az ő keze, mint hangja, szíve, mint modora!...

Sokáig érzém fürteimen, arcomon a szelid érintést.

De a kéz, mely homlokomtól megválni nem akart, mindig parányibbá s végre a kis Mariévá lőn. Azonban ekkor már nem ágyamban, hanem nagy vörös, kék és sárga virágok közt ültem a Traján-völgyben. Körülem suttogott a szellő, előttem esergett-pergett az *Ompoly* ezüst folyama, kövekbe ütközve, a kövek felett táncolva. A lég pedig oly fényes volt, mint szentek halántékán a diaskör s oly édes illatú, mintha csak tubarózsa lehelete volna. S mit láték? Mari könnyű természetét finom fátyol-ruha fődte, s a legszebb pillangó-szárnyak valának derekán repülésre kiterjesztve. – Mondd meg igazán, Mari – sohajtam –, nem vagy-e te az a tündér-királynő, kiről dajkám annyit beszélt? – Csitt! – szólt Mari ujját ajkamra téve – majd anyád még meghallhatja fecsegéseinket. ... hisz, tudod, hogy melletted fekszik a nagyobbik ágyban.

Megijedtem e figyelmeztetésre, és szemem föl pattant.

Az asztalóra mozdonya élesen percegett. Sötét volt, szüleim esőndesen aludtak, s anyámnak, ki úgy szeretett, s kitől én úgy félttem, karja ágyrostélyomon nyugvék, hogy majd megint betakarhasson, s hogy szeretete és gondossága jeleit akkor tanúsíthassa leginkább, mikor legkevésbé sejttem.

II.

De talán nem szükségtelen öregeimről is, kiknek egyetlen ivadéka valék, néhány szót kockáznai.

Bikfalvi Szánthó Dániel udvari tanácsos s bányatörvényszéki elnök éppen 47. évébe fordult, midőn nőül vevé Adorján Katalin bárókisasszonyt, ki – mert három kisebb nővére már férjhez ment – szépsége mellett sem számíthatott többé jó *partiera*, s a fiakkal bőven ellátott apai háznál egészen a fölösleges cikkek közé tartozék.

Szüleim egybekelése nagy izgalmat okozott Erdélyben, minthogy akkor nálunk még ritkák voltak a bal-házasságok, s atyám azon terhes gyanu alatt állott, hogy neve

előtt a nemesítő de-t s nevében a h betűt, mely arisztokratai zamatot és ódon színt ad, jogtalanul használja. Sokan puskakerülő székelynak hitték, ki semmivel ment az iskolába és semmiből emelkedett föl, csupán azáltal, hogy tanult és iparkodott. Magok az Adorjánok sem lehetnek jó véleménnyel szegény atyámról, mit onnan gyanítok, mert Zalatnán ritkán láttam anyám rokonait, pedig közlők egypár háztűzhely nélkül volt, s hogy legkisebb fogatkozást se szenvedhessen lakásban és kényelemben, évenként körutat tőn a családnál. Csak Bikfalvi Szánthó Dániel, a puskakerülő vala – talán többek kívánatára – e kitüntetéstől megfosztva; mi igazán szólván, mindig is nehezen esett szüléimnek.

Egyébiránt, ha az ily hátratételeket kiveszem, bátran merem állítani, miként házasságuk nem volt szerencsétlen, noha más körülmények közt könnyen válhaték azzá: mert valóban kevés párt találtam szokásra, természetre és észjárásra annyira különbözőt, mint a milyennek szüleimet festik visszaemlékezéseim.

Atyám középtermetű, homok-szöke hajú, kerekded és élénk egyéniség volt, kit kendervirág-színű kis szemei, sárgaréz arcbőre, vékony hegyes orra s majdnem tövig nyírott bajsa előcsúcsolt finom állával, keskeny, benőtt homlokával és ernyős, de gyér szemével együtt inkább csak megkülönböztettek, mint kiemeltek. Semmi előkelőség nem volt rajta, s kellemes külsőjűnek hízlelgesből is alig lehetett volna mondani; de arckifejezésén bizonyos vidor jószívűség honolt s azon derült optimizmus, mely az élet árnyoldalait nem örömet veszti észre, s a csalódásokban új reményekre talál fölhívást. Sem hivatalos, sem tudományos foglalkozásai nem valának képesek megrontani nedélyét. Mosolygott, ha nyole óraker az iroda-szolga vastag nyalábot vitt hozzá; kedélyesen nevetett, ha a hátiratokon sok megjavítani valót lelt, s öröme a hangos kacajig emelkedék, midőn hogy a zavart fogalmazás érthetővé alakuljon, az egészet kezdettől végig át kellett dolgoznia. Nagy, szép, kerek betűkkel írta nevét az előterjesztvényekre, s legfőlebb egy kevés burnót hullott orrából a különben tiszta s gondosan megnyírt papírra. Hasonló esint és rendet nem árult el öltözéke; mert meggyász és bő manchester nadrádjára különböző vegytani anyagszerek égettek vagy áztattak tarka-barka foltokat; sötét bársony- s nyaranta fehér *piquet*-mellénye gyakran tőn ásványtani kémletei felől tanúságot, s az is megtörtént, hogy a bányaköntös helyett házi szederjes vagy vasárnapi olajsínű kaputjával mászkált a szomszéd vidék ércaknáiban, és így nem volt esoda, hogy anyám délben vagy vacsorakor – míg az asztalkendőt apám nyakára fölötötte – a tudományok és tudósok felől nem mindig nyilatkozott azon dícsérettel, mely közelebbi leckém megtanulására különösen buzdító volt volna. Egyébiránt világért sem akarom mondani, hogy köztők valaha összekoccanás vagy csak keserű szóváltás is eléadta volna magát. Atyám nem tartozott azok közé, kik a kifejezéseket szigorúabban értelmezzék, mint gondolva voltak; s anyám határozott modora dacára annyi női gyöngédséggel bírt, hogy képtelen vala olyat gondolni, mi pórias vagy kedélytelen. Nála az erély és a rend szeretete inkább a férj hiányzó tulajdonainak pótlására szolgált, mint a házi zsarnokság megszilárdítására, s különben is atyám legkevésbé volt azon pártütő szellemek közé sorozható, kik az engedelmességet csak akkor kedvelik, ha azt másoktól követelhetik.

S még járult valami szüleim napjainak derültté tételére. Atyám tudniillik általánosan hitte, hogy Zalatnán, sőt a birodalom összes bányavárosában sem lehet nőjénél tisztessé és korához képest szebb matróna, s ennél fogva ha volt volna is, mit a háznál

észre nem vennie vagy felednie kellésék, örömet tenné azon kéjért, hogy délesten-kint karon vezethesse az utcán végig vagy a templomba az ő kedves Katáját, kinek birhatására oly büszke, mily alázatos szokott egyéb kérdésekben lenni. S viszont anyám, bár szerelem nélkül ment férjhez, minthogy választása tárgyáért családi előítéletekkel kellett küzdenie, makaesul eltökélé minden baljóslat dacára irigylésreméltó házi csendben élni. Nem akarta gőgös rokonait, kik őt feledni látszottak, létezésére szerenesétlensége által figyelmeztetni, s mivel ezen nemes büszkeségből is óvakodott okot adni viszongásokra, könnyű volt oly szelid társ mellett, minő atyám vala, ennek teljes boldogságot, magának pedig legalább nyugalmat és meglegedést szereznie.

Anyám majdnem húsz évvel vala ugyan fiatalabb atyámnál, de midőn vele gyűrűt váltott, már a tizedik farsangon járta a lassú *menouette*-t és a gyors mazurkát, s mivel házassága tizenöt rózsás és tövises éve alatt sok vidám keresztelője és sok rívó temetése volt, mert bokornyai gyermekei közül csak én maradtam életben; ez okból nem csodálnám, ha rendkívüli szépségének végtére csupán ketten lettünk volna is őszinte bámulói: tudniillik az egész nyugdíj felé vágyva tekintő atyám és én, a Bartalics almafáján álmadozni szerető bandagyerek.

Azonban álljon itt anyám arképe első visszaemlékezéseim után rajzolva.

Magas, karesú s talán szikár nő volt, rendkívül gazdag fekete, de már fehér szálakba vegyült fürtökkel. Széles homlokának közepét vékony éles vonal szegte át, mely tekintetének gondolkodó kifejezést adott, míg nagy, tüzes, barna szemei sűrű ívekkel és árnyas selyem pillákkal a fiatal kor hő érzéseit látszottak a hideg évekbe átjatszani, mint örökzöld a hó közé az elhalt tavasz színét. Oreáján a mértékletes és munkás élet a mutatkozó redőket az egészség fris, eleven pírja által inkább a természet különös szeszélyéül, mint a leélt évek szükséges credményekint tünteté föl. Összevont keskeny ajkain szigor ilt, de azon anda mosoly által mérsékeltten, mely gyanítani hagyá, hogy e szigor előbb és többször maga ellen, mint másokon gyakorolta. Egyenes s majdnem katonai testtartása mozdulatainak kelleméből vett ugyan valamit el, de azt méltóságához toldá. Ruházata nem volt a változó divattal semmi viszonyban, és csak tisztasága által kelthetett volna figyelmet, ha már sokkal előbb nem vonz magához komor, piperétlen, de nemes egyszerűségével.

Szánthó Dánielék vagyoni állapotját a zalatnai pórnép fényesnek képzelte, mert az öreg úr, mint rebesgeték, oly nagy tudós, hogy még az aranyesinálás mesterségét is érti, s csak neverti magában a szegény bányászt, ki éjjel-nappal töri és fészíti a fősvény éreköveket, hogy vasárnapra egy pár pizétát esikarhasson ki belőlök.

E bárgyú nézet nem terjedt az irodai szolgálkig is, s egyedül a kohókban hangzék az esteli tűz vörös, fantasztikus világa mellett, midőn olvasztás közben lassan telt az idő, s a törpék- és griffekróli mesék a gyakori ismétlés miatt már elveszték érdekeiket. De ha szintén a művelt osztály a Nábobokhoz koránsem sorozta atyámat, mégis takarékos házvitelünket sokan túlszigorúan bírálák. Mert mint hívek, a bányatorvényszéki elnöknek helyzeténél fogva traktálni kellene, s aztán bérruhás legényt és két szép eszás lovat tartani; holott mi csak úgy összehúzódnunk, mintha a havi fizetésre volnánk szorítva. Bezzeg, mondák, az előbbi elnök tudott rangja szerint élni, pedig nem rakta hosszas nőtlenége alatt a pénzt élére, mint atyám, s nem nyert nőjével jegy-ruhául szép falusi jószágocskát korcsmával és négy-kerekű malommal.

Mari, a kis tünde, szintén nagy véleménnyel lehetett szülcím vagyona felől.

Emlékszem, hogy dom Miguelnek, ki mint száműzött herceg utazta be Erdélyt, Zalatnára érkezésekor iszonyú sürgés volt, s minket, fiú- és lánygyerekeket tanítóink az utcára állítottak, s ott szép sorban órákig vártuk a magas vendég jövetelét, míg utoljára – mert a feszített húr is végre elpattan – Schlauch atya gyakori intései sem tudtak többé a zsinóregyenes vonalban tartani.

Előbb a lányok, kik szemben foglaltak helyet, léprek valamivel közelebb hozzánk, s azután udvariasságból mi is viszonyoztuk kegyüket, s rendre a tér, mely különválasztott, szemlátomást kezdett apadni, s a kétféle növendékek hol apró tömböket formáltak, hol vegyesen ácsorgának jobb és bal oldalon.

Mari, hogy-hogy nem, legközelebb esett hozzám. Kezében rozmarin-ágat tartva, melynek leveleit egyenként szakítá le, míg szomorú és mosolygó tekintete hol felém tévedt, hol a hulló levelekre.

Szerettem volna beszélni vele. De miként nyerjek bátorságot, én ügyetlen gyermek, kiről mama ma reggel mondá, hogy még fel sem tud öltözni, és ezentúl a macskaasztalnál fog ebédelni. Mari éjfekete szemével oly jelentőn nézett rám! Talán hallotta, mint szidott tegnap Schlauch bácsi a rossz tanulásért. Istenem, Mari mily könnyen tanul, mily tökéletes, mily szép! Talán a világon sincs kivüle több Mari! S csak volna szívem legalább ágyban fekvő atyjáról tudakolni tőle, vagy a kis tarka micusról a sut megől, vagy a nagy almafáról a kertben. De épen tegnap magyarázta meg mama, hogy a jó gyermeknek csak akkor kell beszélni, ha kérdik, és én nem akarom, hogy Mari rosznak tartson.

E közben szomszédnőm elejté rozmarinját.

Már ezt csak fölvehetem, gondolám, hiszen szolgálni oly érdemetlen fiúnak is szabad, mint én.

– Köszönöm, Eduárd! – szólta Mari övébe tűzve az átnyujtott, de zöldjétől majdnem egészen megfosztva levő virágágot. – Köszönöm, Eduárd! – folytatá kevés szünetre – mint hallom, sok rozmarintok van.

– Legalább száz eszerép – válaszolám leckét felmondó készséggel. – Vasárnaponkint minden leány tőlünk vásárol, s mamának abból telik ki egész hétre a tej- és kiflipénz.

– Hm!... Pedig ti gazdagok vagytok. A mi kertüinkből tetszése szerint szakítja ki-ki a virágokat – sohajta Mari –, pedig mi szegények vagyunk!

– Szegények? No, ez valóban meglep. Én csak az öreg sekrestyésről és Mártonról, az obsitos huszárról hallottam ilyest. Ugy hittem, Zalatnán más szegény nincs.

– Itt hol volt a szemed, Eduárd? Vagy azt képzeléd, hogy deszka-kerítésünk azért rothad le, mert atyám bivalbőrbe varrja aranyait, mint a mesében Zebernik várának ura? Azt képzeled, de mit is beszéllek?... Hisz te már el is felejtetted lakásunkat. Másfelé jársz iskolába!

– Mama parancsolta.

– S talán azt is – szólta hévvel Mari –, hogy ha velem találkozol, szemedbe húzd sapkádat, s a földre nézz, mintha senkinek sem kellene jó reggelt kívánni?

– Nem, Mari! – válaszolám habozva – olyankor én mindig veled akartam találkozni, de mihelyt meglátalak, kiment eszemből épen az a szó, melyen a beszélgetést kellett volna kezdenem.

– Így tehát csak ígaza van atyámnak, hogy a gazdagok hamar felejtjenek. Majd egyszer te még nevedre sem fogsz emlékezni. Minek is? Mi ugy sem vagyunk egymásnak valók. Számodra grófkisasszonyt fog apád keresni. Jól teszi. S miért ne? Mi nem vagyunk egymásnak valók!

Mari oly komoly és busongó volt, hogy bár szavainak valódi jelentését nem értém – s talán ő maga sem –, mégis pilláimra könnyesepp vonult, és szívem keserűséggel telt el. De vigasztalni kellett őt, s nevetve mondtam:

– Mily bohó vagy te, Mari, hogy ily különös dolgokat beszélsz. Kétségtől nekem sok pénzem van, legalább két maréknyi. S atyám naponként szaporítja vagyonomat egy-két leopold-márjással. Igaz, hogy ezek, midőn ajándékban kapom, penészesek és kopottak: de én tüstint kitisztítom a rozsdától, s hófehér kénesóval úgy befuttatom, hogy jobban tündöklenek az új ezüstenél is, s kivált ha a nap rájuk süt, szemem fényét egészen elveszik. Szép pénzek, drága pénzek! Én szörnyű gazdag vagyok. Nekem sok a kincsem; de lásd, neked meg sok az eszed. Miért ne illenénk tehát egymáshoz? Tisztepen tegnap mondta az édes mama, hogy legbecesebb vagy az ész.

Mari mosolyogva rázta fejét, noha arcvonalai még mindig borongók voltak.

– Te – szólt felém nyujtva kezét –, te igazi gyerek vagy. Talán azt sem tudod, hogy két egész évvel vagyok korosabb náladnál?

– Mily szerencse! Legalább kevesebb ideig kell iskolába járnod.

– Az más dolog. De a házasságban mindig a férj szokott idősb lenni.

– Vajjon miért, Mari?

Mari összevonta homlokát, s úgy látszik, mélyen gondolkodott.

– Kitaláltam már! – szólt hévvel. – Az egész azért van, mert a férj parancsol, s tehát szükséges, hogy nagyobb és erősebb legyen.

– Hisz, Mari, legalább két ujjal vagyok magasabb náladnál, s minden bizonnyal jóval erősebb. Aztán, ha gyöngébb volnék is, a házi életben mindig a nőnek kell engedni. Ezt édesapától hallottam, s ő jól tudja.

– Hasztalan szólsz, Eduárd! A szegény Bartalics leánya nem való a dúsz Szánthók közé, s a cifra úrfiak csak elcsábítani vágnak minket, kik a polgári osztályból származunk. Mennyi történetet nem mesél erről atyus, midőn a köszvény miatt egész nap ágyban fekszik, s én mellette ülök a bőrös karszéken, mely még nagymamáé volt! Egyszer jajgat, aztán mesél, s megint jajgat, így telik időnk. S atyus jól ismeri a világot. Ő sokat tapasztalt, s mindent, mit csak tud, elbeszél nekem. De kinek is beszélne másnak? Talán a tört szörnű hollónak, mely, ha nem dobom a pírvarba, addig szökdel és firtat, míg atyus mellére ülhet, s onnan hallgatja fejszóvalva köhécseléseit: vagy talán a komondornak, mely ha megunta künn hasalni, a suthoz lopózik, s mind a három micust kiszorítja a hamu megől? Ebből áll háznépünk. S ha nem nekem, ugy kinek mondhatná el atyus, a gazdagok keményszívűségét és romlott erkölceit? Ah, Eduárd, titeket nekünk szegény leányoknak, kiknek csak a jó hírnévből áll minden kincsök, inkább kell kerülni, mint lidércet. S ha mama már akkora korában, mint én, jó tanácsokat hallhatott volna, most aligha szerencsétlenek volnánk. Atyus százszor mondta ezt.

Épen meggyőzni igyekeztem Marit, hogy eszem ágában sincs elcsábítani őt, midőn társalgásunkat mozsár-durránások szakították félbe.

Schlauch bácsi köztünk s a leányoknál Kibedi úr helyreállította a rendet.

Egyenes sort formáltunk. A harangok zúgni kezdettek. Minden ablak főkkel volt tömve, s midőn a „vivátozás” legmagasb fokra hágott, mellettünk robogott el nyílt kocsiban s lóhátas urak által körülvéve egy karesú, élénk, barna herceg, ki sapkáját oly barátságosan vette le előttem is, hogy ha vacsorakor atyus mamának nem beszél, hinni sem tudtam volna róla, mikint csak azért jött Zalatnára, mert apját az országból ki nem űzhetette, s különben helyette az utiszekérből maga az öreg király köszönt volna nekem.

Napok, hetek teltek, s Marit nem láttam.

Még az iskolába is visszavágytam, csak hogy találkozhassem vele; de szünet volt, s kedvemért egyik tanító sem magyarázna rendetlen latin igéket vagy valamit abból az iszonyúan nehéz számtanból.

Aztán én sem ajánlhattam volna magamat hallgatóul, mert négy német mérföldre valék anyám falusi birtokán, hol reggel, hogy a kávé megérdemeljem, virágokat öntöztem, délelőtt, hogy étvágyam legyen – pedig az különben is volt –, a kertben kapáltam, ebéd után, hogy korán szokjam gazdasághoz, egy boglya megöl a napszámósok felé tátongek, vécsernyekor, mert testemet kellett edzeni. a hideg Sebesben megfürdöttem, gyertyagyújtáskor pedig, mivel másként a munkásságtól elszoknám, hosszas naplót készíték főbb élményeimről, melyet anyám átolvasott és kijavított, hogy lerisztázva küldhessem atyusnak, ki hivatala miatt nem jöhetett velünk.

Végre ütött a városba költözés órája, s mi a keskeny hegyi utakon csak egyszer dőlve fel, szerencsésen visszaérkeztünk Zalatnára.

Mily örömmel kötöttem szájba könyveimet! Mint vágytam iskolába! A reggeli elől is meg akartam szólni.

– Mi lelte ezt a gyereket? A tanuláért még kávéjának felét is ott hagyá? Oly jó, mintha egészen kicserélték volna.

– Rég mondom én, kedves feleségem, hogy belőle még nagy ember lesz.

Ily megjegyzést hallék hátam mögött, míg gyorsan mentem a nyitott szobákon végig. A folyosó lépcsőit már hármával vevém, s mihelyt az udvaron kívül valék, nyargalni kezdettem; mert nem akarám a percet elmulasztani, midőn Mari szintén iskolába induland. Igen, lesz bátorságom kapuja előtt bevárni őt. S mint örvend majd, mint bámul, ha meglát! Istenem, mit ér, ha velünk csak egy épületben, de nem egy padon tanulnak a leányok! Jó reggelt kívánok neki, jó reggelt kíván ő nekem, s azalatt már megérkeztünk, s el kell válnunk, sokáig, egész holnap reggelig. Miért is nem teszik az iskolát Preszálkába? Míg oda mennénk, majd mondhatnék én is valami szépet Marinak.

Ily gondolatok közt fordultam az utcába, hol Bartalics háza feküdt.

De mekkora lőn meglepetésem, midőn napszámósokra találtam, kik épen a régi deszkákat vonták le, hogy az udvart és kertet kőfallal vegyék körül. Veremben volt már s oltva a mész. Főnn az alapot két cigány ásní is kezdette, s közel hozzám ölekbe rakott kőhasábok heverték.

Mintha csínyen kaptak volna, remegve sompolyogtam vissza.

Hívén, hogy kitalálták szándékomat, hogy minden szem engem kísér, s a világerő sem mertem hátratekinteni.

Mari az iskolából kimaradt.

Mi lelte? Micsoda változás történt Bartalicsékkal? Oly kérdés, melyet talán pajtásaim közül többen megfejlhetnének; de mikint lennék annyira vakmerő, hogy még tudakozódjam is, s nem árulnám-e el egész titkomat, ha Mari nevét ajkamra venném? Várok, míg véletlenül atyus eléhozza mamának, s akkor ugy tetterem, mintha nem is hallgatnék beszélgetésökre. Ez biztos, bár valamivel hosszabb út a célhoz jutásra.

Fülcitem, reméltem, s tölt az idő, annélkül hogy atyus a zalatnai legfontosabb eseményre tért volna.

A napok rövidültek.

Ködös őszi idő állott be.

Zsebembe dugtam kezemet, mert hűvös volt, s elszántan, mintha kiskatona volnék, sétáltam ismét Bartalics felé.

Most már magas kőfal vette körül a kertet. Csak a madár láthatná – s a pillangó, ha még élne –, hogy vannak-e későn nyíló virágai, s jár-e egy kis kedves lányka közöttök? A szomszéd meggy- és szilvafák alig kaesinhattak az utcára, s legfőlebb ágaik tetejéről hullatának lábaim elébe egy-egy piros, fonnyadt levelet. De a dombon, melyet az irigy kőművesek nem rejthettek el szemem elől, búsan nógatá kopasz fejét régi hű ismerősöm, a jámbor almafa, mint ha valamiről figyelmeztetni, valamit megpanaszolni akarna. Sejtém titkos jeladásainak értelmét. Bizonyosan az udvarkaputól riasztott vissza. Bizonyosan azt mondá: térj haza, jó gyermekem, s ne kívánj többet látni változásainkból. Azonban, bár szorongó szívvel, el valék tökélye megtudni mindent. Közéltettem tehát a bejáróhoz. A vén komondor helyett nyihogva nyargalt ki két karesú deli agár s meglátván engem, nyájasan ugráltak körül, nyakukat kabátomhoz dörzsölték, s míg egyik szájával könyökömet huzogatta, a másik poros lábait mellemre raká, s arcomat akarta esókolni, mintha régi pártfogóját idévezlené. E szives fogadtatás dacára is inkább szerettem volna a lompos és mogorva háziebbel, mely esküdt ellenségem volt, találkozni, mert tapasztalatlanságom mellett sem tudtam képzelni, mikint juthatott a vén Bartalics, kit Mari oly szegénynek festett le, ily kedves ingyenélőkhöz. Nyomban egy hosszú csizmájú és ezüst paszomántos kalapú suhanc nyerges lovat vezetett ki; belülről pedig vastagabb s vékonyabb hangok ütődtek füleimhez. Csak előre, csak előre, bátorítám magamat, s néhány merész lépéssel a kapu közepéhez juték. Gyönyörű, de még egészen be nem végzett nyárilak mosolyga könyező szemeim elé. Nem volt nagyobb a roskadt fedelű régi épületnél; azonban címeres homlokát karesú oszlopok tarták, s a tornác kópárkányán a hidegebb léghöz szokott növények porcelán virágvedrekből szétterjedtek, hogy sűrű zöld leveleikkel az őszi nap bágyadt és gyér sugarait fölfoghassák. Az udvaron hozzám hasonló korú vagy még kisebb, de szebben öltözött gyerekek játszottak. A tornác alsó lépcsőjén dajka ült, kezében esecsemővel. Az ablakból hálósipkás öreg úr török pipája nyult ki; a csarnok lócáin pedig férfiak és nők beszélgettek, valami boldog, gazdag és népes család tagjai.

Oh! Hová lehetett Bartalics!

Fogom-e többé az életben Marit látni?

Mert hogy telköket eladták, és Zalatnáról más helyre költöztek, ezt még az én piciny kis eszemmel is könnyű volt fölérni.

Hetek, hónapok multak. A tél megjött, s ismét távozzék. Havainak helyén fehér szentgyörgy-virágok maradtak, színeikkel a bevégzett évszakra, zsendülő életeikkel

a bekövetkezésre emlékeztetvén. Az Ompoly sárga hullámai zúgva szállították tovább a száraz ágakat, melyeket a zivatar a hegyen letört, s az esőmosás a völgybe horda. Felleg és verőfény küzdött a láthatár birtokáért, szikrázék az ég és könyeze, fölmosolygott és elborult, oly változó szeszéllyel, mint az áprili napok természete.

Szegény Mari hová lett?!

Meg nem foghatám: miért nem említik szüleim legalább egyszer a vén Bartalicsot? Hisz tízéves korunkban honnan sejtették, miként bizonyos társasági fokon alul álló háznépek elköltözését az ember tudni szokta, annélkül hogy beszélje.

Hol jár-keel Bartalics? Tavasz van-e már ott, vagy még hideg szelek füttyölnek, s Mari kénytelen fenyőhasábokat vetni a hamvas parázsra, hogy karszékében ne fázzék az öreg? Oh, Zalatnánál melegebb vidékek is vannak, hol a fa hamar nő, a virág hamar nyílik, s hol Mariból is hamar lehetne nagy leány, míg én itthon a növésben elkésve csak kis gyerek maradnék. Mily baj volna ez! De talán hideg helyre ment Bartalics.

Ily gondolatok rajlottak nyugtalan elmémbe, s ha sikerült a világtól visszavonulni, azaz ha ellopózhattam mama szemem elől, hogy a pincegádorba vagy a házpadlásnak csendes rejtekeibe búhassam; akkor összeszedtem minden földirati ismereteimet, s a hol csak valamely szép része volt a világnak, oda kunyhót építettem Mari számára, s az ajtó elébe pálmafákat, az ablak mögé rózsabokrot ülteték. Hadd legyen boldog, sohajték, és nőjön meg, s menjen férjhez, és legyen boldog akkor is. Hisz mi ugy sem vagyunk egymásnak valók. Ez kétséget sem szenved, mert ő mondta, s a kis Mari mindent legjobban tud. Hadd legyen boldog!

Közönségesen azt tartják, hogy a gyerek hamar szokott feledni.

Megengedem, miután nekem is félév múlva már ritkán jutott eszembe a Bartalics-család.

De a szentkép, melyet Mari ajándékozott, sehogy sem akart elveszni.

Évről évre valamelyik könyvemben lappangott.

Előbb a farkas és bárányróli mesék közt élt, aztán Ilimfy „Kesergő szerelmé”-be költözött, s végre az „Ezeregyéj”-be, honnan csak akkor menekült ki, még pedig a gondviselés különös kegyéből, midőn mama a könyvet asztalfiókomban levén, a helyett hogy atyushoz, kitől kaptam, visszavigye, egyenesen a kandallóba dobta. Ily veszélyes tapasztalat után az én szentképem óvakodó lőn, s került minden roszhírű szállást. Leginkább tehát imakönyvekben tanyázott, vagy a nagyon tisztelt római remekíróknál, s ha jól emlékszem, legutóljára egy bölesészetben találkoztam vele, épen midőn szünnapokra a kolozsvári lyceumból haza indulék. Ah, mily szomorú meglepetés várt akkor Zalatnán reám! Nem csoda, ha többé eszembe sem jutott a szentkép.

Szegény jó atyám!

Talán nem sérttem meg árnyadat, ha művészi nyugalommal beszélem el a történeteket, mintha idegen mese folya ajkaimról.

III.

Zalatnán két, majdnem egyenlő számú és erejű párt volt.

Egyik atyámat, a bányatörvényészék elnökét tartá nagyobb úrnak; másik Graber Mátyást, a kamara administratorát.

Dicsérettel kell említenem, hogy mindenik fél híj maradt saját elveihez, bár példa nélküli türelemmel viseltették a más véleményűek iránt.

A Graber-pártiak gyakran jártak atyámhoz politizálni és vegytani kísérleteket tenni: a Szánthó-párt tagjai pedig ószinte vonzalmat mutattak az administrator ő nagysága vasárnapi *dinér*-i iránt.

Aztán Graber karon fogta atyámat, ha a próbaház vagy kohók előtt találta, s atyám, mint hevesebb természetű, megölelte Grabert, ha ez a bányatörvényszék udvarába jött valamit kérdeni vagy tudatni.

Ily kedélyes demonstrációk nem tévesztették el hatásukat, s a pártok gyakran fél-évig is pihenni hagyák azt a fontos kérdést: hogy vajjon Zalatnán Graber Mátyást vagy Szánthó Dánielt illeti-e az elsőség?

De Aurelia kisasszony, a kamarai administrator onokahuga – ki árvaságra jutva nagybátyjánál keresett az élet viharai előtt biztos kikötőt – egészen új lendülést adott a dolgoknak, mihelyt esendes városunkban tanyát ütött.

A pártok az elsőégi ügy fölött szenvedélyes vitatkozásokhoz kezdettek.

A kérdés esakhamar bonyolódottá lón, s a sok nézpon miatt komoly tanulmányozást igényelt.

Sem a hivatali rang, sem a szolgálati év nem nyujthatott egészen biztos vezérfo-
nalat.

Mert Szánthó Dániel és Graber Mátyás egymástól egészen független hatóság élén állottak, s kinevezésük ugyanazon napon történt. Graber valamivel több fizetést vont ugyan, de a napibéri osztályzatban atyámmal egyenlő fokon vala, s a bányatörvényszék, mint olyan, sok ember szeme előtt már magában fényesb dícskörrrel bírt, mint a mennyi megillehetne egy pusztán csak közkezelési hivatalt. Aztán a Szánthó-pártiak szerint atyám gyakrabban ment az innesies alkalmakon elől, s ha néha Graber után foglalt is helyet, az csak a tudósokkal közös szórakozottság miatt történt. E tényt elismerték a Graber-párt fejei, de érvét azzal gyöngíték meg: hogy *először* Grabert anyám néma imádójaként festették le, ki csupa udvariasságból vonult atyám háta mögé: *másodsor* pedig történeti adatokkal bizonyították be, miként a Graber előtti administrator, József császár utolsó erdélyi útjától kezdve a nagy éhségig, többször vezetett kiküldetéseket, s több idvezlő szónoklatot mondott, mint a Szánthó előtti bányatörvényszéki főnök.

Az érvek ily súlyegyene mellett valamit vetett volna a serpenyőbe az életkor is: mert a vénebbet megszoktuk, hasonló körülmények közt, elsőbbnek tartani. De a pártok e téren szintén biztos eredmény nélkül küzdöttek. Aurelia kisasszony eljövetele előtt tudniillik a nőtlen administrator atyámnál sokkal ifjabbnak tartaték: azonban utóbb legalább két évvel lón nálánál idősbbé, mit a Graber-párt azért is kétségtelennek állított, mert a szemérmes Aurelia minden rokonság dacára sem költözött vala hozzá, ha hajlott kora jobban nem lenne *constantirozva* az atyáménál, kit közhír szerint barátai még fiatal szívű és élénk vérű férfúinak gyanítának.

– Ám, ha ifjabb is a törvényszéki elnök ő nagysága, de legalább pecsétgyűrtűjével aligha szégyelhetné magát, mert azon valóságos címer van, melyet nem a brassai rézmetsző gondolt ki, mint a Graber úrét – ezt hánytorgatták atyám merészebb párthívei, látván, hogy a többi védokok csak súlyegyezni tudják, s nem megdönteni az administrator érdekében fölhozottakat.

Erre a Graber *clique*-je, mely világeért sem akart volna tágítani, a puskakerülésről szállongó hírt melengeté föl, s atyámat székelly köznemesnek állítá.

– De végre is nemes, nem pedig pórszász – mondák a Szánthók ügybarátai.

– Graber ő nagysága sem pórszász – zökkentek föl a Graber-pártiak –, mert, ha pórszász volna, akkor családja a brassai külutcaikban laknék. Pedig köztudomású dolog, hogy minden Grabernek azon utcákban van háza, melyekből a királybirót és az előkelő hivatalnokokat kell választani. Aztán ha a Graber-fiú tanácsos lesz, akkor a Graber-leány paphoz megy férjhez; ha pedig a Graber-leányt tanácsos veszi nőül, ez esetben a Graber-fiúnak ekléziát adnak. Így történt ez két század óta. S ki ne hallotta volna, hogy a szászok közt a nemesi rangot ily viszony pótolja? Ott az utca nyujt állást és tekintélyt. És a Graber-család utcája mindig ér annyit, mint a Szánthó-család kutyabőre, melynek még hitelessége is kétséges.

– Ha ér is – henege a mi pártunk –, de Szánthó ő nagysága felesége bárónő, s ez sokat nyom.

– Püh! – válaszolták fitymán ellenfeleink – a bárónőséget könnyen felbillenti azon tény, hogy administratorunk nővére a szász gróf hitvese.

Miért fűzném tovább e kedvetlen pört?

Elég hozzá, hogy csendes városunkra többé ráismerni sem lehetett.

Zalatna nyugalma fenekestről fölforgattaték.

A férfiak majdnem párbajra keltek; a nők szenvedélyesen gyanusíták egymás jellemét.

A pártdüh a családkörök szentélyéig hatott, s haram helyett egész öreg rózsabokrot megfrisíthettek volna a könyecseppek, melyek hölgyeink kék, viola és fekete szeméből csak azért hullának, mert a Graber–Szánthó-féle vita mind égetőbb lánggal terjedt.

Vadorfi Gábor nem akará nője atlasz ruháját kifizetni, mert Aurelia kisasszonyéhoz egészen hasonló színű és szabású volt.

Bukur Vasziát fiatal életpárja a hálószobából kitiltotta, mert, a helyett hogy saját rossz szemével, mint jámbor férjekhez illik, megelégtült volna, egy estve oly zöld üveget tett orrára, milyent eddig Zalatnán csak atyám horda.

Paczek Muki saját testvérét urazni kezdte, miután ez a kamarái lajstromzó szép özvegye által elesábitva, régi elveit hűtlenül megtagadá, s poggyászosztul a Graber-párthoz ment át.

Emmínger Rózát, a hutamester egyetlen leányát, ki tízezer forintot – s talán épen pengőben – vitt volna magával, mátkája a menyegző reggelén hagyta cserben; mert összevesztek anyám tornyos *crêpe*-főköttője felett, melyet az ara nevetségesnek, a vőlegény pedig rendkívül díszesnek tartott. Róza kisasszony tört szívvel vonult a nagyszabeni kolostorba, s jegyese, kit szintén a szerelmi bánat üldözött, a *szekelemi* leányvásárra ment, honnan azt hozta nőül, ki a legkisebb láda mellett ült, s kinek ládjában legdurvább vászonnemű volt. Így legalább, mint hivé, nem gyanusíthatják többé a *graber*esek, hogy a gazdag hutamester leányát csak pénzeért bolondította, míg nem az erélyes apa közbelépve, véget vetett a botrányos komédiának.

Szükségtelen említeni, mikint e gyanusítás később sem esőkent; mert a pártokat, a történést az állandó tanutétele szerint, okok nem világosítják fel, áldozatok nem engesztelik meg.

Zalatnán ragálykint pusztított a kölesönös bizalmatlanság, s még a harangozót is azzal vádolták, hogy jobban végzi kötelességét, midőn elvrokonait temetik.

– Lám, milyen keservesen sír a halálcsengettyű, mert a Szánthók közül vonaglik valaki. S most megint mily egyenetlen, mily tompa a nagyharang; mert Grabernek kebelbarátja mult ki. Megérdemlené a tolvaj harangozó, hogy a toronyból rögtön ledobják.

Igy nyilatkoztak a dühös izgatók, s ámitásaiknak akkora varázsa volt, mikint a hígadtabb vérű polgárok is élénk figyelemmel hallgatták a harangszót, s bár füleikben bizni egészen nem mertek, mégis úgy sajdíták, hogy csakugyan szebben zeng a torony érec a Szánthók, mint a Graberek részére. És lőn nagy megbotránykozás.

Atyám, a zalatnai zavargások egyik tárgya, osztozék azon pártfőnökök sorsában, kik a dolgok élére akaratjuk ellen tolnak, s kik miatt az érettök küzdők mindvégig a legnagyobb békében élhettek volna. Ő a város utolsó polgárának is szívesen ajánlkozik vala. csak hagyják csendesen könyveit, bányászati kémlétei és *laboratoriuma* mellett; de megvonulnia s alázatossá lennie naponkint nehezebbé vált. Mert a testületi szellem, mely a személyes ügyet már a bányatörvényszék és a kamarai administratio közötti elvkérdéssé emelte, pihenni nem tudott, szünetlen lelt torzsalkodásra alkalmat, s az öreget is, bár mint vonakodék, bár mint tiltakozott, utoljára magával sodrá.

Graber, a másik pártvezér sem volt valami vitéz keeskebak, ki az öklöndezés iránt nagy előszeretettel viseltetnék; de őt a büszke onokahug egészen papucs-kormány alatt tartotta, s mint a sodronybábot, szeszélyei szerint táncoltatá.

Anyám pedig előítéletektől ment jellemének már azzal is némi jelét adta, hogy atyámhoz ment férjhez, s hogy új helyzetével egyező s igénytelen háztartást vitt. Bence az Adorjánok vérebből elég volt ugyan, de valódi rangkórság nélkül. Szerette a becsületést, s a köztisztelet, mely környezé, némileg el is kényeztette. Jól esett szívének, ha a legegyszerűbb öltözetben lépvén a társaságokba, sokkal többnek tartaték, mint a piperés és kendőző nők. Előtte felálltak úrhölgyeink, s midőn későn érkezék, számára a kanapé vagy a kanapén az első helyet üresen tartaték. Így volt szoktatva Zalatna, hol Aurelia kisasszony eljöveteleig egy némbér sem mert volna anyámmal versenyezni. De Aurelia utánozhatlan negéddel toltá elő magát. Csípős, élces, kedélytelen és művelt lévén, épen azon tulajdonokkal birt, melyek által ragyogni könnyű, s melyek anyámban hiányoztak. Aurelia igyekvék versenytársát, a hol csak lehet, megszegyeníteni. Legnagyobb élve volt oly francia szokat vegyíteni a társalgásba, melyeket anyám nem ért, oly kérdéseket intézni hozzá, melyekre a felelet anyám elfogultságát vagy járatlanságát tünteti ki, s oly sértő, de finom célzatokkal ingerelni, melyeket anyám hirtelen észre sem vesz, és csak későbbi komor arckifejezésével torolhat meg.

Szóval, Aurelia minden törekvése oda összpontosult, hogy a bányatörvényszéki elnöknét nevetséges *rokotónak* mutassa be, ki műveltségét azon korból nyerhette, midőn az erdélyi családok leánygyerekeiket írásra tanítani nem szerették; mert ki állhatna jót, hogy ha az olvasáson kívül még a betűzéshez is értenek, nem fognak-e utoljára szerelmi levelet is írni.

A zalatnai úrhölgyek magok sem valának a pallérozottságban Aurelia kisasszonnyal egy színvonalon; de minthogy velök szelleme súlyát éreztetni nem kívánta, végre

hinni kezdék, mikint a tisztelet, mellyel anyám elhalmozva volt, csakugyan túlságosnak mondható. Ezt még saját pártunk nőszemélyzetéből is többen állíták, bár titokban.

Ily nagy vala a változás, mit Aurelia Zalatna érzületében eléidézett.

Nem csoda tehát, hogy anyám a vén és gúnyos kisasszonyt szívéből gyűlölte, s hogy a polcot, melyet tőle ez elvitatni akart, kitelhetőleg védé, de csak azon eszközökkel, melyek egy vallásos gondolkozású s minden erkölestelen vagy botránys lépést visszautasító nő jellemével ellenkezők nem voltak.

Aurelia kisasszony ruganyosabb elvekkel s kevésbé gyöngéd életnézettel bírt.

Eltökélé bár mikint győzedelmeskedni anyámon.

S a szerencse-kocka csakhamar ellenünk fordult.

Atyám titkos feladások állandó tárgyává lön.

Igazságtalan volnék, ha Aureliát a névtelen bejelentések kovácsának állítanám.

Nem. Ő csak tudta, a mi kéz alatt történik, s a rágalmak közül böles tapintattal felhasználá az egyetlen vádat, mely némi alappal bírván, buktatásunkra vezethetett.

Atyám tudniillik különös előszeretettel viselteték a *tellur* iránt.

A világ fontos okoknál fogva az aranyt és ezüstöt imádja; de atyám ismert takarékos-sága dacára is szívesen odaadta e nemes éreket a cin-fehér s alig hajlítható tellurért.

Trigylé Klaproth szerencsétét, ki a ritka, bár alig használható ásványt az urali hegyekben fölfedezte, s mintha a nagy sorshúzáson nyert volna, oly derültté lön, mihelyt nálunk a többi fémek közt tellur is jelent meg.

– Hol van hasonló ére Európa más országaiban? – kérdező büszkén, ha stufáit mutogatva végre olyra került a sor, melyben tellur is lappangott. S vendégei, kik párthíveink voltak, talán remélleni is kezdék, hogy atyám mély belátásának sikerülni fog vagy az olvasztókemencéket és pénzverő eszközöket a tellur, vagy a tellurt amazok igényei szerint úgy átalakítani, hogy a nemesérek sorába joggal emeltethessék.

Egyébiránt ha vannak, kik egy chinai festvényt legjelesb művészeink rajzánál örömelebb vásárolnak meg, s egy régi vagy ritka könyvért irodalmunk egész évi terményét odaadnák; ha vannak a kivételeseknek és szokatlannak, csak e tulajdonért, elég szenvedélyes barátjai; úgy atyám előszeretete sem érdemel megrovást, bár családunk boldogságába került, s mi több, Aurelia kisasszony teljes díadalára vezetett.

Volt ugyanis a zarándi hegyekben egy fölhagyott bánya, mely különben nem sokat ért; de a tellurra meddő kebelével is szép reményt nyújtott.

Atyám a szóoklat és tudomány minden varázsával törekvék a régi tulajdonosokat rávenni, hogy kezdjenek ismét ásatáshoz.

Ezek vonakodtak, mígnem titkos alku kötteték, mely szerint a *kukuszok* felét idegen nevek alatt atyám vette át.

Vígan folyt tehát a munka, az elnöki fizetést s még afölött egy-egy erszény megkímélt aranyat ragadván a havi leszámolások által magával.

Anyám végtére a vagyon eltűnésének rejtett okát fölfedezte, még pedig épen azon nap, midőn egy kinestári tanácsos kedvéért, ki városunkat látogatásával szerencsételté, bál rendezteték, s ő Aurelia kisasszonnyal együtt volt az éjet töltendő.

Soha nemeslelkűbbnek nem látám.

Nem tön szemrehányást, nem panaszozt.

Öltözködő-asztalán, midőn távozték, imakönyvet találtam, melynek kinyitott lapján nagy betűkkel e szavak állottak: vigasztalás a véletlen csapások közt.

Más jeltől gyanítanom sem lehetett volna az érzést, mely keblém átviharzott.

Pedig le kellett mondani büszkeségéről, hisz férje *bűnös*.

S ha fölfedeztetnék a *bűntény*?

Ah, anyámnak a mindent sejtő, a mindenre figyelmes Aurelia mellett kellend órákig ülni! S hátha szemközt foglalnak helyet? Hátha Aurelia csak tekintetének törzszerűségeivel fogja kínozni, hogy kegyetlenebb legyen nyugtalanító hallgatása, mint kiméletlen élcei által?

Atyám nem gyanítá régi titkának elárútatását, s nőjét mosolygó arccal vezette a bálterembe.

IV.

Zalatna krónikájában rég nem fordult elő, hogy a Graber-párt a Szánthóval együtt táncoljon, s illetőleg ostáblázzon. Imádkoztak egy helyen, és temetkeztek egy helyre, kényszerűségből; de többre nem ment türelmök. Legfeljebb csak két-három kandi nő és lecsapó úrfi jelent kölcsönösen meg az ellenfél vigalmaiba, s leginkább azért, hogy találjon gúnyra lendületet s pletykára anyagot.

A bál tehát – melyre városunk összes szépsége és tekintélye meghívaték – szédülésig vakmerő eszme volt, s rendkívüli viszonyok segéde nélkül esalhatlanul kudarcot vall.

Mert a montanisták, kik többnyire atyám ügybarátai, s a kameralisták, kik Aurelia kisasszony hívei valának, kivétel nélkül jól ismerék ugyan a magas állású vendég helyzetét és saját kötelességüket; de esupán a kincstári tanácsos iránti tiszteletből még sem ajánlkoztak volna egész éjet tánc és zene közt tölteni, annélkül hogy elébb a párt nagy kérdéseit tisztába hozzák. Hisz az előtáncostól kezdve a *toasztos*ások soráig és az asztalrendezésig nem vonul-e mindenütt át – mint az angol hajók árbockötelein a vörös fonal – a Graber és Szánthó érdekeinek méltányos képviseltetése? S mekkora jogsérelemnek nem veheti meg alapját egy elhamarkodott intézkedés, mely a kegyeletet durván mellőzi, egy frisztó, mely konokul *szertíz*oztatik, s egy zenecapda, mely a megköszöntéseknél a tust inkább húzza Péter, mint Pál számára?

Nem, nem; a zalatnaiak hódoló tiszteletök mellett sem vittek volna a hivatali rang oltárára ekkora áldozatot, ha vendégek egyszerűen csak kincstári tanácsosnak nézethetnék. De nagy idegenünk ismeretlen nagyság volt. Mesés hírek keringettek bécsi összeköttetései felől. A magyar testőrségből lépett kamarai szolgálatba. S most is virágzó, deli férfiú, ki a nősziveket lebilincselni alkibiadesi jártassággal tudja. Hány viszonya nem maradhatott Bécsben? S mennyi finom ármány fölött, melyet fehér puha kezecskék szőnek, nem rendelkezhetik? S ki ne hallotta volna, hogy a kincstárnál az ő Erdélybe jövelele óta a nyugalmazások s előléptetések sűrűn váltják egymást föl? S hihetni-e, hogy a hatalmas tanácsos csak utazási szándékból megy Zalatnáról Abrudbányára és a többi bányahelységekre? Micsoda szórakozást keresne ő köztünk? Mi van látnivaló rajtunk? Oh, mélyebb cél rejlik a kéjutazás alatt. S ki merné most vitat-

ni, hogy nincs sorsa a kincstári tanácsos úr markában? Mily szerencsés Ivanda őrnagy! Csak tudtuk volna régebben, hogy osztályos rokona öméltóságának! De mindig félrevonultan élt. Ki gyaníthatá *konnekcióit*? S ki képzelte volna, hogy nagy idegenünk nem száll sem Graber, sem Szánthó elnöki lakába, de egyenesen ahhoz hajt be, ki pártmozgalmainkból, mint halljuk, mókát űzött? Szörnyűség! Bár lenne valaki közölünk, ki Ivanda őrnagyra vagy legalább menyére, vagy a kisasszonyokra, vagy a kis úrfira, vagy a nevelő úrra, vagy a *gouvernante*-ra tudna hatni. Így csak informálhatnók magas vendégünket egyről-másról. Szörnyűség! Bálba megyünk, s némelyikünknek módja sem volt még vizitet tenni a háziúrnál!

Ezen tekintetek és aggodalmak a zalatnai úrrendnek még beteg egyéncit is a kincstári tanácsos tiszteletére adott táncvigalomra esődtették volna, de fájdalom, a hegyi tiszta lég miatt a két nagy párt egész személyzete legtökéletesebb egészségben volt, s így a megjelenés által senkinek különösb érdemet nem lehetett szereznie; míg másrésztől a kimaradás városunk statisztikai viszonyainál fogva igen föltűnnék.

Mindnyájan sietnek tehát, hogy legalább utolsók ne legyenek.

Mi anyám utíkoesiján haladunk forsponton, s a bakon a legényt az irodai szolga képviseli.

Előttünk robog el Graber pompás hintaja, melyet, mint hírlík, második kézből négyszáz pengőn vett Szebenben, és tökéletesen reparáltatott.

Körülünk az utcán törvényszéki s kamarai tisztviselők mennek. bal karjaikon nőikkel, hátok mögött leányaikkal s jobb kézben nádpálcával vagy az óvatosabbak esernyővel; mert Zalatnán az idő állandó jelleme a változékonyság, s a ragyogó délestartól nem lehet következtetni felhőtlen alkonyra és zivatar nélküli éjre.

Egyébiránt a hold kedélyesen mosolygott a közcél felé ballagó pártokra; de egy rémlék előttem, hogy mégis elégtelbben idézle Bartalics kertjének vén almafáját, mely teljes virágzásban volt, mint akkor, midőn kiskoromban lombjai közt álmadoztam és Mari – ah, mily hamar telt nyolc év el!

De kocsink már Bartalics, vagy mit is mondok, Ivanda őrnagy kapujánál van, azon tisztes ősz férfiúéknál, ki Mari apjának telkét vette meg, kit egyszer az ablaknál láttam hosszú pipával ülni, s kinek piros, kerek, vidám arca, hófehér fúrte s egyszerű nemes modora oly üdén él emlékezetemben, mintha csak tegnapi benyomás maradványa volna.

Az udvaron, míg anyámat a kocsiból leszállni segítem, ismét enyelgve ugrálnak körül a karesú, dévaj agarak, melyek egykor a Bartalics vén komondora helyett vijjogó örömmel fogadtak, vagy tulajdonkép nem is ők, unokáik teszik velem e szíveséget.

Gyönyörű zene hangzik a teremről, mely a belépőket nem annyira nagysága, mint fénye és eleganciája által igézi meg.

Tündérkastélyban vélem magamat.

Lehet, hogyha rokonaím, az Adorjánok Kolozsvárt létemkor elhívtak volna estélyeikre, most nem találnám az arab mesékből Zalatnára varázsoltnak Ivanda őrnagy kéjlakát, a vilárok kevésbé vennék el kristályaik csillogásával szemem világát, s a majdnem földig érő tükrök, melyek a körülem lejtő alakok számát megkettőztetik, nem hatnának oly ingerlőn és kábítón idegeimre.

De így egészen zavarba jövök, egészen megbájolva vagyok, s talán éjfélig sem jutna eszembe, hogy a többek közt táncmesterem is volt. ha az őrnagy, kinek figyelme rám vonult, nem vinne egy kisasszony elibe, ki lihegő mellel s égő arccal ült a kerevetre, míg táncosa, a kincstári tanácsnok kellemes bókkal távozik tőle, hogy anyám és Aurelia ő nagysága mellett foglaljon, a legkomolyabb matrónák s férfiak társaságában helyet.

– Szánthó Eduárd úr, Adorján Hermína bárónő – szól az őrnagy bemutatva.

Tehát én úr, s most először életemben: ah, e tény majdnem oly meglepő volt, mint a másik, hogy tudniillik az én büszke rokonaim közül egyikkel fogok táncolni.

Szívem összebb szorult, s a kevés nyugalom is, mellyel még nem bírtam, hitetlenül elhagya.

Zavartan sejték magam előtt egy sugár alakot, sötétkék szemek villantak szemembe, s a táncosorba léptünk. A keringő gyors, szenvedélyes volt. Lejtünk s a tükrökben repülő képletek szerint mások is velünk együtt. A zene harsogott, s álunkban nem szoktunk ily éles, ily hangos nótát hallani: az egésznek tehát valóságnak kell lenni. Én ugyan a félig átkarolt könnyű természetnek semmi súlyát nem éreztem, de a meleg lélekzet, mely néha arcom felé csapódék, gyaníttatá, hogy nem költői ábra, nem a képzeletés bűve által előidézett látvány, de élő lény tölti be azon kicsiny tért, mely fölemelve tartott kezem és keblem közt terjedt el. S most aranyfürtöcske, majd egy fősillógó ékszer, most a fehér fátyol-ruha szemem felé vetett fodra, majd az emelkedő mell havából egy káprázató sugár s más ígésző és mégis csalhatatlan jel győzött meg, mikint Adorján Hermína a mesés-könnyű villi – ah, miért jut e bájos és könnyezettő név eszembe! – még velem lejt a keringőt, s nem tűnt oly észrevétlenül el, a mily érzhetlenül nyugvék jobb kezemen karcsú dereka.

Sokáig táncolánk. Csak a zene megszűnése vetett kábult elragadtatásomnak véget. S midőn megint a kerevetnél voltunk, honnan megindulánk, az ég tudná: módos vagy nevetséges bókkal vonultam-e táncosnőmtől vissza?

Hermína, a könnyű tündér, kire már a tömegből lopvást rátekinteni mertem, szagigott lélekzettel, liljom-halvány arccal és kimerülten ült. Feje egy kevésbé meghajlott, s kezeckéjével nyakán valamit igazíta, hogy keblének szilaj emelkedését fedje. A vér most hirtelen fölhajlott arcán, s megint elhagyá a finom és átszellemült vonalokat, melyeknek kinyomata csudálatosan változott lankadtból erélyessé, szenvedőből élveteggé.

Mily szép ő; s én többé őt nem hívtam táncra fel s általában senkit.

Valami titkos fájdalom zsibongott keblemben.

Lehangoltá és szórakozottá lettem.

S mit tudom, miért?

Örömeinkből és bánatainkból az étheribb elem oly anyagokból gyűl, melyekre rámutatni nem lehet, s ki érzéseit mindig érti, soha sem fog azok közt említésre méltót találni.

De hagyjuk ezt, s térjünk magamnál érdekesebb személyekre.

Aurelia kisasszony ügyes tapintattal kerülte a legcsékélyebb botrányt is.

Ugy látszik, érdekében feküdt a két nagy párt létezését s eredetének okát rejtegetni.

Nyájasan közelített anyámhoz, egy francia szót sem vegyít társalgásába, jól ismert dolgokról kérdezősködik, s éleci az utolsóig otthon maradtak, semmi sem követé őt ezen fegyveres kíséretből ártatlan idylli tánevigalmunkba.

Később kártya-partiet alakított, s anyám és a kincstári tanácsos vívék e kedélyes multságban a főszerepet.

Egy, még kisebb szobában pedig Graber ostáblázott atyámmal, s midőn kétszer egymás után legyőzeték, karon fogta diadalmas ellenségét, és az üvegtornácon meg a különböző termekben órákig sétáltak; ő a vegytan újabb haladásait magasztalva, atyám pedig, mint gondolom, nagy lélekfurdalások közt a miatt, hogy ily meleg ügybarátot, ily nemes kedélyű férfiút évek óta félreismert, sőt – maga sem tudja ugyan, mikor –, de kétségkívül gyakran és durván sértegetett.

A Graber- és Szánthó-párt előbb ámulva tekintte vezéreire, kik a régi zászlót, mely annyi harc közt rongyolott meg, hitlenül vagy könnyelműen elhagyák; később azon törte fejét, hogy hadi csel vagy árulás-e az, mely folyamatba indult, s mindig homályosabbá bonyolódik? Végre pedig a talányt megfejteni nem tudván, külső jeleneit kezdé híven utánózni, s a kameralista a montanistára mosolygott úgy, mikint Graber Szánthóra, s akadt ellenfeleink közül szintén elég nő, ki, mint Aurelia kisasszony, élénken feesege a montanisták életpárjaival, kik a mennyire koruk és mimikájok lehetségessé tette, pontosan ismétlék a csodálkozó, hideg nyugalmat, mely anyám arcvonalaire volt nyomva.

A fiatal nemzedéket Ivanda őrnagy furfangos esze és a táncolási vágy már rég egy összevegyítette, hogy a legtökéletesebb látéssal sem vala köztök a pártszínezet észrevehető.

De végre ütött a határozó óra, melyben vacsorálni és toasztozni kelle.

A nyárilak, mint említém, kicsiny épület volt. Egészen a Bartalics házának alapjaira emeltetik. A terem, hol táncolánk, elég térrel bírt ugyan a zalatnai úriosztály számára; azonban a mellék szobák aránylag szűkek valának. S ezekbe kellett bevonulnunk, csinos terítékű kerek asztalkákhoz, s ki-ki odaült, hol véletlenül üres széket kapott. A kincstári tanácsnok vén levéltárnokunk szomszéda lón, s én épen Aurelia kisasszony mellé estem. Rangfokozatról tehát többé nem lehetett szó, s azon a kényes pártkérdésen, hogy kit vezessen ki a tanácsnok, játszva átestünk.

Az ételek gyorsan hordattak, s poharainkból a finom bor soha meg nem fogyatkozik, és már a zalatnai eszmék szerint ideje volt gyorsan a toasztozások után látni.

De Graber ő nagysága, ki ékes nyelvről ismeretes vala, oly néma, mint a hal, s állandó szorgalommal buvárkodik egy pástétom tartalma körül; míg atyám, ki a szónoklat mesterségében egészen járatlan, ujjá végével sem meri a poharat érinteni, nehogy valaki kiáltsa: halljuk! Csitt, halljuk a törvényszéki elnököt!

Természetes, hogy a főnökök ily késlekedését az alacsonyabb sorsú férfiak önfejűleg helyrehozni nem merték, s az első nagy hang, melyet hallánk, a táncteremben megkezdődő zenéje volt.

Rendetlenül nyomultunk az ajtó felé, s hajnal-szürkületig folyt a multság.

S a két párt egyénei talán oly meggyőződéssel tértek haza, hogy ha nem is szőke az ördög, de csakugyan valamivel világosabb színű, mint a milyennek festik.

Ezt onnan gyanítom, mert távozásunkkor a gyér felhőkben néhány esőcsepp szemzett alá, s én félfedelű utikocsink első ülésén foglalván helyet, tisztán láttam, mikint

a Szánthó-párt közül egy úr kész udvariassággal vett esernyője alá a Graber-pártból szintén egy urat, oly tény, melyet huszonnégy órával régebben optikai csalódásnak hitt volna egész Zalatna.

Csak szegény anyám vala szomorú, sőt levert.

Ő veszélyesebb jelenségnek tartotta Aurelia nyájasságát, mint élecit.

V.

A mit a táncból elmulaszték, alkalmam volt reggeli álmam alatt kipótolni.

Szüntelenül a keringőt jártam TTerminnel, gyorsan repülve, hasítva a leget és verse-nyezve a széllal, villámmal. Sárga haja kibontakozék, szétterjedt s hosszan vonult utánunk, csillogón és szikrázva, mint az üstökös fénye.

Mennyi kék rezgett emlénykéek szemében s finom, átlátszó vonalain!

Néha leülénk a gyephantokra, melyek talán nyugágyhoz vagy sírhalomhoz hasonlítanak, s ilyenkor ő alig bírt lélekzeni, s arca fehérebb volt alabástrom-émléknél.

Megint karjaimon lebegett, megint leültünk. Fejem szédült, szívem majd meghasadt; de táncolánk, táncolánk.

Atyám háts lovának nyerítése vetett véget a borzasztó gyönyörnek.

Kitekinték ablakomon – tudniillik már elég nagy valék, hogy külön szobám legyen –, lenéztem az udvarra, hol a fölnyergelt *ponyt*, melyen atyám a szomszéd hegyekre szokott kirándulást tenni, épen visszavezették az istállóba, míg másfelől a szerűből utiszekerünket vonák ki. Mit jelenthet ez? Csak talán nem visznek falura? Hisz messze van még az aratás ideje. Vagy Vásárhelyre küldenének joggyakorlatra? De hisz az csak november 11-én kezdődik.

S atyám? Hová utazhatnék atyám, ki a bányatörvényszéki elnöklést nem szereti másra bízni, s kinek holnap ülést kell tartani?

Míg magamban így tanakodtam, az épület belsőbb részében a mi kicsiny család-élményeinkhez képest nagyfontosságú dolgok történtek.

Atyám nyalábba köti a megvizsgált hivatalos iratokat, s fölkelvén asztala mellől, kiürült burnót-szelencéjébe egy pléhedényből friss anyagot töm, széles ernyőjű sapkáját fülig fejébe nyomja, s épen nyári köpenye után nyul, midőn anyám belép, palackot, utitarisznyát és sötét olajszín, meleg kabátot hozva.

– Két csirkét süttettem, kedves Dani, s néhány vajas-pogácsát. A sajtot sem feledtem el, mert tudom, hogy szereted, s a papirosba takart csomagban különösen jó szalámira, sonkára és pácolt szalonnára fogsz találni. Egy egész fehér cipót s a kocsis számára eselédkenyert is raktam; mert, édes Danim, az oláh koresmárosok savanyú, keletlen máléját béreseink sem eszik örömezt. A tarisznyában még kemény tojás, rettek, párhagyma, só, bors, ezüstökés – csak, kedves Dani, el ne veszítsd – és a mell-égés ellen pezsgőpor is van.

Anyám az általa elősorolt mindenfélével ellátott tarisznyát szép esőndesen székre helyezé, melynek háta mögöl atyám oly csodálkozással és megütközéssel retirált, mintha épen azon étkek iránt volna legyőzhetlen ellenszenve, mikkel együtt őt most utaztatni akarják.

– De, kincsem – rebegé pírult arccal –, meg nem foghatom...

– A palackban pedig – folytatá anyám – ótasnádi van. A magunk borából tettem volna, ha egy kevés virága nem volna, s ha nem tudnám, hogy különben is te, kedves Danim, leginkább az érmellékkeket szereted.

– De, az istenért, mit csináljak e palackkal, hisz csak...

– Felső kabátodat pedig – szólt közbe anyám – okvetlenül vidd, kedves Danim, magaddal. Az könnyen elfér a szekérülésen, s most még hives esték és hideg éjek szoktak lenni, főként a hegyvidékeken.

– Mit szekérülés, kincsem?! Hisz csak a kis szürkével megyek és csak...

– Nem, Dani! A hosszas lovaglás neked megáhrthatna. Hadd fiatalabbaknak. Én már elhozattam a forspontot, s rendelést tevék, hogy tüstént fogjanak. Nem a te korodhoz való a ponyva menni, kivált ily hosszú útra.

– Kincsem! – kiáltá atyám – engedj már szóhoz jutni. Micsoda hosszú út? Hisz én – de ne szakíts félbe –, én csak félórát akartam lovagolni, hogy egy kissé megfrisüljek, mert a bál miatt nem aludtam ki magamat.

– Kedves Danim – válaszola anyám női méltósággal, melyhez alakja, testhordása s komoly arcvonalai oly alkalmasok valának –, édes férjem, te, hisz én jellemedben nem csalódhatom, te Zaránd megyébe szándékozol utazni, hogy egy tévedésedet jóvá tedd, te Spravnyik Juonnal és társaival akarod a bányaszerződést felbontani, és e céllod elérése végett terhes áldozatokra is kész vagy.

Atyám, kinek a séta-lovagláson kívül semmi más szándéka nem volt, egészen elsápadt, midőn hallá, hogy anyám az ő féltékenyen őrzött ritkának birtokába jutott.

– Igaz – szólt lassú hangon –, Spravnyikhoz levelet kellene írnom; vagy talán személyesen végzek vele. Sok tellur van már ásványgyűjteményemben, és mennyiségével annyira elnyomja a többi ritkaságokat, hogy ha a közre nem tekintenek, ha a kis Erdély híre nem forogna elmémbe, vagy ennek dacára is célszerű volna inkább ma, mint holnap lemondani kukszaimról és Spravnyikot a bánya felhagyására bíni. Mert valóban, ezért a tellurért igen elhanyagoltam többi tudományos szenvedélyeimet. Ugy voltam vele, mint az anya, ki számos gyermekei közül csak a kisebbiket szereti, mert ez az utolsó. Igaz, drága Katám, igaz, hogy jó lenne a bányát bezáratnom.

Anyám sajnálkozással tekintett férjére. Indulatos természete mellett sem volt arcvonalaira harag vésvé, de nyugtalanság és bánat. Aggódék, szívének mélyéből aggódék a gyermekiesnek látszó felfogáson, melyet atyám ily komoly kérdés körül nyilvánította. Ismerte őt, tudta, hogy szakmíveltsége mellett gyakran a köznapi dolgokról sincs képze, s hogy éppen azon oldalról szemléli legritkábban az életet, mely leginkább táruul figyelmünk elébe: de bár mi kevés gyakorlati tapintatot tulajdoníta neki, még sem hívé ennyire szűk nézetűnek vagy rögeszméje által megvakultnak.

– S te – mond kimélő szelid hangon –, te, ki sok kötelességérzettel bírsz, most csak azért kívánnál a bányarészből visszavonulni, mert percig azt véled, hogy már elég tellurod van, s talán a jövő pillanatban ellenkezőjét fognád gondolni? Miért akarod előttem is árnyékba tenni magad? Miért törekszel oly közönyt mutatni, mely nem foly kedélyedből? Oh, nincs-e családunk sorsa, jövődönk, kötelességed szemed előtt? Nem az Isten parancsa, nem háznépünk boldogsága, nem szived szólít-e fel, hogy rögtön szüntesd meg viszonyaidat a bányatulajdonossal és társaival?

Anyámat megindulása oly ékesen-szólóvá tette, mint szokta mindig az egyszerű, de ép felfogásúakat, ha tévedéstől kell óvni vagy a helyes ösvényre visszavezetni azt, kit szeretnek.

Atyám homlokán veríték tört ki. Habzó, rendetlen mozdulatai küzdést árultak el. Majd hátrált, majd előre lépett, szeméit földre függesztve vagy tudakolón, sőt majdnem kémlőn jártatva nője tekintetén.

– Igazad van, kincsem – válaszolá kevés szünet után oly arckifejezéssel, melyen látszék, hogy minden gondolata, a mint támad, félelmet és önvádat költ fel. – Jól mondd, kedves Katám. Valóban nemcsak tudományos oldala van ennek az átkozott tellur-kérdésnek. Iám, sok pénzbe is kerül. Egy telhetetlen Moloch ez, mely nagy áldozatokat kíván, s általában szenvedélyeink mind ily pogányistenek, kik csak úgy érzik magokat kielégítve, ha asztalunk legkövérébb falatait égetjük számokra el. Igazad van. Többet kellett volna családokra gondolni. Nem kell vala annyi pénzt kidobnom a tellurért. IIm, drága, szép aranyaimat hánytam abba a feneketlen üregbe, melyet tudományos *passiónak* neveznek; mert, hja, nekünk is van kártyaasztalunk, kocakajátékunk, hol saját zsebünk idegenek zsebévé lesz, s mit havak óta zsugorgatánk, perecek alatt szórunk ki. IJja, Katám, a férjnek soha sem kellene nőjétől semmit titkolni, s nem is tettem mostanig. De, az istenért, ne ijedj meg, angyalom! Igen sötéten rajzolám helyzetemet. Nem állunk oly rosszul, mint mondtam. Még mindent jóvá lehet tenni. Egy kis gondolkozással sikerül. IIsz magam is látom, hogy ideje megszüntetni a bonyodalmat, mely idővel komollyá válhatnék. Eduárd már nagy gyerek. Mily szépen felnőtt, mily jól tanult, mily tízeszű. Ha kevés pénze lesz, hogy szabadon választhasson pályát, akkor ki tudná, mire nem viszi még! Talán második Berzelius lesz belőle, ki a vegytant új fölfedezésekkel gazdagítja: miért ne? Vagy Watt vagy Arago, s ki áll jól, hogy nem? Megrehetik még bányagrófnak, lehet híres artilleristává, ki lőfegyvereinket tökélyesítheti, vagy katonai mérnök-ké. kire a birodalmi várak erődfítését fogják bízni, s mondhatod-e, kincsem, hogy: nem? Én ellenkezőt erősítek. Eduárdból valami kőrűnő, valami nagy leendő: csak jól neveltessék. De erre, angyalom pénz kell! IJja! A pénzből bizony egy keveset elvitt a tellur: ezt nem tagadhatom. Azonban visszaszerezük takarékoság által. Nem fogok ezentúl semmire költeni, garast garasra rakok, s tudod: a garasokból forint, a forintokból száz forint, ezer forint, tízezer és végre gömbölyű, kerek, szép tőke lesz, melyből venni is lehet, s marad is. Lemondok a tellur-ásatásról, nem sok idő múlva lemondok, s teljesen helyrehozom elkövetett hibámat, s aztán, mint remélem, ha az Isten őfelségének is úgy tetszik, s ha kedvez életemnek, még jeles öszletet hagyhatok Eduárd számára.

– Csak hagynál bár neki, kedves Danim, jó nevet, meg nem moeskkolt nevet, be nem szennyezett nevet – sohajta anyám, míg nehéz könyesepp gördült szempilláján le.

Atyám bámulva tekintett a könyre, mintha az valami különös természetűünemény volna, melynek származását és célját halandó elme még ki nem buvárlotta.

Hosszas ámulás után végre megüték figyelmét az anyám által ejtett szavak is.

– Mit? – kérdé nyugtalanul – mit beszélsz, kincsem, szennyről, mocsokról, névről, jó névről? Hát nem elég tisztességes név a *Bikfalvi Szánthó*-név, s ha nem volna: változtathatod-e rajta? Nem azon nevezték-e apámat, engem, őt s fogják unokáimat?

Nem elég szépen hangzik-e a Bikfalvi Szánthó? Mi kifogásod támadt épen ma ellene? Nem együtt hordoztuk-e majdnem az ezüst lakadalomig?

– De kérdés: nem mocskoljuk-e be még az ezüst lakadalom előtt – zokogá anyám.

Atyám két lépéssel hátrált, s aztán összekulesolt karral, merev, őgyelgő tekintettel nézett anyámra, annélkül hogy szóhoz tudna jutni.

– Danim! Te bíró voltál, a törvényeket magyaráztad, a büntetéseket kiszabtad, s így kétségkívül ismered a bányászatra vonatkozó rendelkezéseket. S nem vonhatja-e a hivataltól elmozdítást maga után, ha a bányatörvényszék tagja titokban bányarészt bír?

Atyám, mintha fellegekből hullott volna le, úgy bámult a szobában minden tárgyon s anyám szájából minden szaván. – De mit tartozik ez reám? – kérde hebegve.

– Bányarészed van.

– Katám! Te tévedsz. Hisz miért hozták az általad említett tilalmat? Ugy-e, hogy a bíró részrehajlón ne ítélhessen. De itélni csak ott lehet, hol pör támadhat. S miért indítsón nálunk pört valaki? Talán a nyereség fölosztása miatti egyenetlenkedésből? Soha sem lesz nyereségünk. Vagy talán a veszteség hordozásából támadt aránytalanságerért? Fájdalom: tertleg én pótlom az egész havonkénti deficitet, s nem hihető, hogy a bal kezem hepanaszolja a jobbat. Aztán értékkel bíró ércet szereztünk-e mi s kereskedési célból? Tagadom, hogy bányát művelnénk azért, mert köveket hányatunk ki. A ki a föld gyomrából szedi a ritkaságokat, a ki a művészet eltemetett kincseit Görögországban vagy a Vezúv lávái alatt, a ki *etruiai* edényeket ásat, a ki geológiai nevezetességeket kutat a rétegek mélyében, a ki vegytani anyagszereket a hegygyomrokban, bányász-e, s büntetessék-e, ha kívül, hogy bíró? S ha én platínát kerestem volna, mi Erdélyben nincs, elesapnának-e? Miért esapjanak tehát el a tellurért, mely kevés mennyiségben van és tudományos, de nem gazdagodási vágyból kerestetik?

– Én, kedves Danim, mindezekhez nem értek. Azonban titokban vállalkoztál, s ez már gyanú színt vet lépésedre. Az emberek suttogni fognak róla, a hír elterjed és nagyobbul. Graber szánakodó arccal beszéli el: Aurelia kárörömmel trombitáltatja, még pedig, mint félek, nemsokára. Végére ellenségeink állítani fogják, hogy egy esomó hamis ítéletet hoztál: mert minden bányánál titkos kukszaid voltak, s megvesztegetések és alattomos üzlet által törekedtél vagyonra szert tenni.

Atyám leírhatlan iszonnal esapta össze kezét. Aztán kapkodva nyult a tarisznyához, a kalácshoz, meleg kaputjához s burnót-szelencéjétől kezdve sok kisebb és nagyobb utitársaihoz. Menni, távozni, szaladni akart, mint az, kinek feje fölött a ház lángokba csap.

– Katám, az istenért, mi lesz belőlünk? – nyöszörgé az ajtóküszöbnél. – A kikkel szövetkezém, ha sejtik aggodalmaimat – s hogyan titkolhassam? –, szertelen követelésekkel állandanak elé. Kézpénzem fogyatékn. Mikint tehetek eleget lázító csikarásaiknak?

– Lekötöd falusi birtokomat, zálogba adod ékszereimet – szólt anyám elszánt nyugalommal.

– Koldusok leszünk, kincsem!

– De nevünk *talán* még tisztán maradhat – válaszolá anyám.

A kocsis pattogtatá ostorát, a szekér tornácunk előtt volt.

– Isten veled!

– Isten veled, angyalom!

– Ah, milyen búcsú s mily viszontlátás majd egykor! – sohajta atyám, könnyeit az ajtó előtt letörölve.

Midőn kocsija a kapun kigördült, találkozék Aurelia hintójával, a ki anyámat jött – eddigi szokásainak ellenére – meglátogatni.

A kisasszony kezével és zsebkendőjével nyájasan integette: atyám pedig sapkáját, a helyett hogy fölemelné, csupa zavarból orra hegyéig húzta alá, s úgy rángatta ismét fölebb, s így aztán, midőn már köszöntötte volna, nem vala többé kinek.

VI.

Tértve volt – mert mi jókor szoktunk ebédelni –, midőn Aurelia távozott. Megnyerő társalgása, nyájas modora s gyöngéd figyelme miatt anyám legelőször kapott életében *migraine*-t, s ha a kisasszony még csak félóráig lesz oly kellemes és lekötelező, mint volt, akkor az én ép, erős anyám talán *nerveusebbé* vált volna mai divatú úrhölgyeinknél is.

Felhozták az ebédet.

Kertben ültünk asztalnál.

Anyám hallgatott, én nem szólék.

Az étkeket elsózta, s a sültet meg is égette a szakácsnő. Mitsem tesz! Most ki akar na a hibák iránt szigorú lenni? Gyarlók vagyunk. Egyik gondatlanul a levest sózza el, másik az életet.

– Oh, hogy unom Zalatnát!

– Én is, kedves anyám.

– Szeretném, ha véleményeidet magadnak tartanád – nyertem válaszul, s én szívből örvendék, hogy legalább egy csepp rám ömölhetett a tengernyi keserűségből, mely anyám keblébe fojtva volt.

Kezét nyújtá, mintha már bánná hirtelenkedve ejtett szavait.

– Ugy-e, Eduárdom, mezei gazda fogsz lenni, s korán tanulod a szegénységgel megbarátkozást?

– Kincs után soha sem vágytam, s úgy hiszem, a boldogságra kevés kell, ha azt helyesen fogalmazzuk.

– A tudományból kevés, a gondviselésbe vetett bizodalomból sok – válaszolá anyám mélán.

Szobájába vonult, s nem láttam egész estig.

Cselédcink az utcapadra kiültek, semmi dolguk sem akadt, senki nem nógatta munkára.

De míg a gyöngö jellemeiket a balszerencse leverí, a szilárdakat csak azért ingatja meg, hogy még erősbekké tegye: s anyám másnap vidám arccal végzé foglalkozásait. Vonalain szorongást vagy bűt többé nem láttam.

Pedig a kísértés órái már ütöttek.

Egy bányatulajdonos, ki a hetivására jött be, elvesztett pörét emlegeté, s mondá, hogy e kimenetelt barátjai megjósolák: mert a bányatörvényszék elnöke Szánthó s

nem más. Mit értett, s mire célzott a névtelen? Volt-e általában a névtelennek bányája s pöre, vagy ha igen, akkor voltak-e rosztat jóvendőlő barátjai? Oly kérdések, mikről senki fölvilágosítást nem adhatott.

De magát a rövid észrevételt saját füleivel hallotta egy graberes és szintén saját füleivel egy szánthós. Az első részrehajlás miatti vádnak, a második a szigorú pártatlanság bevallásának vette, s elkezdődék a vita e kényes ügy felől. Némelyek valami föl-adásról akartak tudni, mely atyám ellen benyújtott volna: mások, ha ilyes léteznék, párt-ármánynak nyilatkoztatták ki. – Micsoda ármány – pattogtak a kamaralisták –, hisz a két elnök Ivanda őrnagy táncestélyén megújítá régi barátságát, s csak ti néztek mindent a pártdüh szemüvegén. – Ellenkezőleg, ti vagytok most is a gyanúsítók – mondák feleink. – Mi csupán azt vitatjuk, hogy az ismeretlen bányatulajdonos szavai vádak voltak; de ebből még nem következik, hogy mi az ő vádait osztanók, s annál kevésbé, mert ha Graber s mi gyanakodnánk, akkor a minap sem járt volna Aurelia kisasszony *bizonyos* helyre vizitába, hisz a kisasszony ily dolgok körül rendkívül kényes.

Párthíveink épen felelni akartak ezen sophismára, midőn anyám a vitatkozó csoport mellett ment el.

Ki-ki befogta száját, és szemével kíséré őt egészen Graber lakásáig.

– Már okosodjék el, a ki tud! – sohajták a részünkön levők.

A dolog ugyan természetes volt, mert anyám, bár indulatainak leküzdésével, vissza-adta a látogatást, de a pártokat még az illem szabályainak betöltése is sérti.

Telt az idő, s atyám nem jött meg.

E közben visszaérkezék rejtélyes körútjából a kincstári tanácsnok. Megínt nagy sürgés lőn Zalatnán, s a tisztelgők egymásnak adták át az ajtókilincset. Csak atyám nem mutatkozik; mi méltán szemet szurhatott. – Falura ment, gazdaságát tekintette meg! – mondák sokan.

– Pedig naponkint törvényszéki ülések vannak – említék szintén sokan.

Végre kocsik érkezék hozzánk. – Kié lehet? – Az elnök jött meg. – Nem, az ő szeke-re kopottabb, noha hasonló színű, és az udvaron őt lovat vezetnek négy helyett. – Vajjon ki? – Vajjon mit keres? – A tornácon egy száraz meggörbedt úr áll. – Maga az elnök. – Nem, kisebb annál s barnább. – Ah, ismerem én – suttogá egy graberes. – Hát ki? – Bernát zsidó, a híres uzsorás. – Ez megínt rágalom – kiálták párthíveink. – No, már miért volna rágalom? – Elnökünknek van elég pénze, nem szorult kölesön-re. – Ugy hát adhat kölesön kamatra. – Szintén rágalom. – De ugy mi okból jött ide Bernát zsidó? – Kikérjük, ez nem Bernát zsidó. – Már csak azért is Bernát biz ő. – Elő-tetek, uraim, semmi szent nincs! – kiáltá egy bányatörvényszéki írnok. – Csak ne tüz-elj, pajtás – sugá eléggé hallhatóan társa, ki hí pártfogóink közé soroztaték. – Ugyan miért ne? Mít félek én a kamaralistáktól. – Nem is azért, de... – No! mit de? – Hát, bi-zony csak arra akartalak figyelmeztetni, hogy a tornácon álló egyén szakasztott ugy néz ki, mint Bernát zsidó. – Lám, lám! Nem mi vagyunk rágalmazók; de önök vaksík – mondák a graberesek nevetve. – S mit is beszélt a mult héti vásáron az ismeretlen bányatulajdonos? – kérdé egy megbátradt kamaralista. – Az nem minket illet, elég nekünk, hogy nem Graber őnagyságára vonatkozott! – feleltek vidor arefintorítással társai, s kezdének szétoszlaní, párthíveinket a legkedvetlenebb benyomások közt hagyva.

Különös gunyora volt a sorsnak. Atyám a gazdagságért gyanuba jött, midőn épen a szegénységet és szűkölködést igtatta házába. – Uzsorára adja nagy tőkét! De honnan szerezhett annyi pénzt, s támadt-e füst tűz nélkül; és nincs-e a pletykáknak is rendszert valami alapjuk? – erről elmélkedtek a zalatnai utcataposók, míg Bernát zsidó adósságleveleket íratott anyámmal alá, és apám, ki bányatársait terhes ajánlatokkal bírta az érc-ásatás megszüntetésére, nője jószágán időzött betáblázások végett.

Pártunk zavarban volt. Ha az ellenfél költi vagy nevelí a híreket, melyek atyámról szállongtak, akkor makacs volt volna a harc. De Graber csöndesen viselte magát. A kamaralisták csak ugyanazon temondákat hallák, melyeket a miénkek is, s bár a homályos célzatokat szigorúbban értelmezték, látszék, mikint a különbözősuttogásoknak merész elferdítés nélkül lehet hasonló jelentést adni.

Ily válságos percben érkezett atyám haza.

A kőszá rebesgetések hamar hatottak hozzá, s jobban kedvetleníték, mint a közönyből, mellyel eddig a világi eseményeket fogadta, fölteni tudtuk.

– Mindent hinni akarnak rólam – sohajtá. – Vádlóim és védelmezőim közt az a különbség, hogy ha az egyik állítja, mikint én ezüst kanált loptam, a másik vigyorgón mondja, igaz, hogy ezüst, de csak kávé kanál volt.

– Nem, Danim! Nyugodjál meg. Ennyire még nem ment a dolog.

– Gondolod-e, Katám? Áldjon meg az ég vigasztalásodért!... S mi az ön véleménye?

Stein Adolf, a bányatörvényszék első ülnöke, kihez e kérdés intézteték, atyám kebelbarátja volt. Mondták, hogy néhai nőjével sok bányarészt kapott volna, s vagyonát idegen nevek alatt bírt kukszokból gyűjté; de ez nem tartozik a dologra.

– S mi az ön véleménye? – ismétlé atyám, nem nyervén választ.

Stein Adolf kerek kis egyéniség volt, piros arccal, rendkívül hegyes inggallérral és hosszú kézkarmantyúkkal. Minthogy pedig rövid nyakát egyenesen hordá, gömbölyű hasának körvonalait nézhetné annélkül, hogy a földre tekinthessen. Nem állíthatom róla, hogy a szeméit a padlazatra sütötte volna. Ő csak fehér mellényének ötödik gombját nézte, de azt példátlan kitarással. Egyébiránt ez vala a zavarnak, melybe jöhetett, legnagyobb kifejezése. Az ötödik gombot vette igénybe, ha kosarat kapott, mi özvegysége óta többször megtörtént, vagy ha a referációjában fölakadt, mi özvegysége előtt is sokszor megesett. Stein Adolf tehát most is egy rövid örökkévalóságig szemlélté volna az említett ötödik gomb figuráját, ha atyám, kit e hallgatás montirozott, élesebb hangon s harmadszor nem ismétli vala kérdését.

Ekkor pedig Stein Adolf, a kebelbarát egész kerek természetével közelebb gördült, s két ujját atyám burnószelencéjébe merítvén, az onnan kivett tartalom felét a földre hullatá, a másik felét pedig most a jobb, majd a bal orrlyukába tömte illő szünetekkel és módosan. S miután ezen előleges ténnyen átesett volna, frieskára fogta össze aktivitásban levő két-két ujját s fehér mellényét, s különösen az ötödik gombot megkopogtatá, azon véleménnyel, hogy mindenüvé dohánypor hullott, mi egyébiránt nála gyakran mutatkozó optikai csalódás vala.

– Ugy látom, ön is hiszi – szólt türelmetlenül atyám –, hogy én oly perekben is ítéltem, hol valamelyik féllel bírtam kukszokat?

– Ha rajtam állana, kedves barátom – válaszolá Stein Adolf –, én minden bányában szakasztatnék ki ön számára egy pár kukszot: mert ismerem nemes jellemét és bizo-

nyosan tudom, hogy annál szigorúbban ítélne, mentől többet veszthet a fennforgó kérdésben.

– Szent isten! Tehát ön is hiszi?

– Mit hiszek, kedves barátom?

– Azt, a mivel gyanúsítani akarnak, hogy önügyemben valaha bíraskodtam.

Stein Adolf megint az ötödik gombot nézte, s ezen magábamerülés ügyes *manoeuvres*-t juttatott eszébe.

– A kincstári tanácsos ő méltósága – szólt kitérően – már megpendíté baráti körben e pletykát, épen távozása előtti estve. Csak hárman voltunk nála, s Ivanda őrnagy a tornácon pipázván, társalgásunkból legfőlebb egyes szavakat hallhatott. „Igen *mal à propos* terjengenek, mondá a tanácsos úr, Szánthó Dánielről bizonyos hírek; mert a kormány szigorúan szándékszik minden hivatali hűtlenséget büntetni.” „Én soha, szólok, semmi megróni valót nem tapasztaltam, az én kedves barátomnak, a törvényszéki elnöknek eljárásaiban.” „A barátság szemei nem mindig a legélesebbek” jegyzé meg kegyesen ő méltósága. „Becsületemet merem lekötni”, mondá akkor Graber, „hogy Szánthó a törvények ellen hibázhatott ugyan, de oly aljasságot még sem követett el, milyennel talán némelyek vádolják.” „És, közbeszólt Aurelia kisasszony, Szánthót leginkább gazdagsága miatt gyanúsítják; de én hiteles kútfőből tudom, hogy az ő vagyona épen nem akkora, hogy tíz annyit sem lehetett volna becsületes úton szerezni. Szánthó alaposan ért a bányászathoz, s ha titkos kukszai lennének, ugy nem kölcsönöznö kamatra pénzt. Iszonyú *blamage* volna eszére minden nem jövedelmező kuksz.” „Sajnálom, válaszolá a tanácsos, hogy ily kedves védelmező sem oltalmazhatja a törvényszéki elnököt a vizsgálóbiztosság kiküldésétől; pedig a nyomozatokkor még a tisztítás esetében is ragad valami az emberre. Én tudnék tanácsot adni neki; de nem vagyok vele oly barátságos viszonyban.”

Stein Adolf, midőn e szavakig ért, megint az ötödik gombra téveszté szemét, s azzal a referádát továbbfolytatni elfeledte...

Apám viaszsárga volt, s térdei aligha nem reszkertek.

Anyám bátorítón nézett rá; mert sejté a titkos gondolatot, mellyel küzd.

– Négy hónap és huszonegy nap kellett volna – mormogá alig hallható szavakkal.

Stein Adolf, a kebelbarát és törvényszéki első ülnök, bizonyosan semmit sem értett a halk magánybeszédből; de megunván az ötödik gomb kifürkészhetetlen tulajdonait vizsgálni, óráját ragadta ki zsebéből. – Ah – sohajtá –, egy perccel elhaladta már a tízet, s ülésbe kell mennünk.

– Elnököljön ön helyettem – szólt atyám szórakozottan.

– A legnagyobb áldozatra is kész vagyok önért, kedves barátom.

Stein Adolf, szíves és mosolygó arccal távozék.

Atyám írószobájába vonult; anyám a karszéken ült összefogott kézzel s váró tekintettel.

Ki tudná, mint sajgott szíve! De vonalai márvány-hidegek voltak.

– Lemondásomat írtam meg – szólt az írószobából visszatérő apám. – Négy hónap és huszonegy nap mulva egész fizetéssel léphettem volna nyugalomra; azonban szívesebben választám életem végéig a koldusbotot, mintsem csak egy óráig halljam még a Graber- és Szánthó-párt veszekedéseit, eselszövényeit és titkos árulásait.

Anyám megindulással borult férje kebelére. – Távozzunk, távozzunk mielőbb innen!...

Aratáskor egész háznéppel már falun valánk, s csak ott tudtuk meg Maritól – ki férjével, a gazdag Alamory Károly gróffal, Szebenből Bécsbe utazván, szegény lakásunkba is betért –, hogy Stein Adolf bányatörvényszéki elnökké neveztetett ki, s hivatalába igtatása előtt egy héttel oltárhoz vezeté Aurelia kisasszonyt. Tehát Zalatnán is a két nagy párt, mely a hatalom felett oly sokáig küzdött, házassági kötés által egyesült. Ki merné hát állítani, hogy hazánk története nem hasonlít sokat Angliáéhoz, hol ama régi meghasonlást, mely a fehér- és vörös rózsapárt közt dulongott, miután semmi más eszköz nem csöndesíthet le, a lakodalmi tánc szüntette meg?

Mily szép volt a kis Mari vén férje karján, s mily szerencsétlen én!

Legyőzhetem-e bánatomat?

Az első szerelem örökké él. De melyik az első szerelem?...

1854

„A szerelem élete” A Kemény-elbeszélések világképe és poétikája

Kemény Zsigmond szépirodalmi munkásságának megítélése sohasem volt nagyobb vita tárgya a magyar irodalomtörténetben. Mint a modern magyar regényirodalom és regényelmélet egyik első kezdeményezőjének és megalapozójának, a különböző irodalomtörténetek egyértelmű helyet biztosítottak neki a korszakokként újraértékelt, újraírt kánonokban. Egyes pályaszakaszainak, műveinek értékelése azonban már közel sem mutat ilyen egységes képet: az egyes életműinterpretációk különösen az e kötetben szereplő elbeszéléseket és kisregényeket mellőzték feltűnően, vagy (legalábbis egy mai értelmező távlatból tekintve) jelentőségükön alul ítélték meg őket. Ennek oka elsősorban az, hogy Kemény szépírói munkásságát a nyugat-európai színvonalú, modern magyar regény, lélektani regény megteremtőjeként tartják számon, s javarészt az ezeket reprezentáló realista, nagy elbeszéléseit, történelmi regényeit interpretálták (*Özegey és leánya; A rajongók; Lord idő*). A realista poétika nézőpontjából, illetve az interpretációk egy részében érvényesülő, politikai-társadalmi kontextust hangsúlyosabban figyelembe vevő olvasatokban feltett kérdésekre Kemény 1851 és 1854 között írt munkái jobbjára némák maradtak (kivétel talán a *Féj és nő*). Ennek következtében ezeket a műveket rosszabb esetben igénytelen mondanivalójú, közönségszórakoztató olvasmányként, jobb esetben műveltségközvetítő, közönségnevelő alkotásokként, vagy a realista nagyregények előkészületeiként értékelték; de mindenképpen csak epizód szerepet szánva nekik az életműben.

Napjaink megváltozott kor- és világtapasztalata, befogadói érzékenysége olyan kérdések feltevésére ad lehetőséget, melyek révén ezek a művek inkább megszólaltathatók; poétikai, beszédmódbeli, világértelmezési modernségük és jelentőségük egyre nyilvánvalóbbá válik, melyek révén egyre inkább a Kemény-recepció érdeklődésének középpontjába kerülnek. Szegedy-Maszák Mihály irodalomelméleti megalapozottsággal megírt monográfiájában (*Kemény Zsigmond*, Bp., 1989.) már hangsúlyozottan utal a pályaszakasz megnövekedett szerepére (főleg a kisregények részletes elemzésével), legutóbb pedig Z. Kovács Zoltán írása (It 1995, 4. szám) igazolta *A székürcényei* nyelvi-poétikai modernségét és összetettségét. E tanulmány is a Kemény-elbeszélések általános világképi és poétikai jellemzőit felvázolva, illetve a kötetben szereplő egyes művek értelmezésére kísérletet téve igyekszik hangsúlyozni a pályaszakasz jelentőségét és önállóságát a Kemény-életműben.

I.

Az 1848–49-es szabadságharc bukása, a függetlenségi törekvések illúzióvá válása után kibontakozó társadalmi-politikai válság két alapvető probléma megoldását állította a nemzetért felelősséget érző, de megfogyatkozott számú és szétesett szellemi elit képviselői elé: a meggyengült nemzet öntudatának és identitásának megerősítését, valamint egy modern, nemzeti alapú polgárosodás elindítását, kibontakoztatását. Kemény Zsigmond mindkét problémára igyekezett gyakorlati vagy elméleti megoldást találni. A politikában Deák Ferenc, a regényirodalomban Jókai Mór, az irodalomszervezésben Arany és Gyulai mögött már saját korában, később az utókor köztudatában méltatlanul háttérben maradt Kemény az 1850–55-ös évek legválságosabb időszakának „gyakorlati életcsinálója” (Németh László), a szellemi életet összefogó vezéregyénisége volt. Mint már gyakorlott publicista és politikus röpirataiban a politikai helyzetértékelésen túl igyekezett a nemzet fő feladatait is kijelölni (*Forradalom után; Még egy szó a forradalom után*); két szépirodalmi igényességű jellemrajzában pedig a nemzet öntudatát erősíteni (*A két Wesselényi Miklós; Széchenyi István*). Az elkerülhetetlennek és szükségesnek vélt polgárosodás nemzeti hagyományt veszélyeztető kozmopolita tendenciái ellensúlyozására pedig Kemény egy összetett művelődéspolitikai program kidolgozásával és beindításával próbálkozott megoldást keresni. Ennek legfontosabb momentuma egy elméletileg is megalapozott modern magyar regényirodalom megteremtése volt.

Részben e program szellemében születtek 1851 és 1854 között Kemény kisregényei és elbeszélései, melyek írói motiváltságuk, érdekelttségük, poétikai megformáltságuk és így jelentőségük tekintetében közel sem szűkíthetők le erre a pragmatikus szerepre. Kemény alkotásaiban mindig került a közvetlen politikai vagy erkölcsi irányzatosságot és az irodalomnak, létmódjából fakadóan, sajátos esztétikai létértelmező státuszt szánt: művei mindig érzékenyen reagáltak az adott korszituációban rejlő összetett és alapvető létkérdésekre. Az 50-es évek elején a politikus Kemény az aktuálpolitikai, társadalmi kérdésekre, kihívásokra publicisztikájában, röpirataiban válaszolt; a szépíró Kemény elbeszéléseiben, kisregényeiben a nemzet válsága mögött meghúzódó mélyebb és alapvetőbb változások és létösszefüggések értelmezésére vállalkozott.

A nemzet társadalmi-politikai sorsfordulója ugyanis szorosan összefonódott egy átfogó gondolkodástörténeti, világnézeti korfordulóval, változással; egy egészen új korszak, kulturális paradigma beköszöntével, mely alapvetően megváltoztatta az ember addigi világban elfoglalt helyét, s a személyiség, az egyén identitását is megkérdőjelezte. *Az elidegenedés létélménye* két területen jelentkezett nyomasztó erővel a korabeli Magyarországon. Kemény Zsigmond személyiségét és világfelfogását is alapvetően befolyásolta.

Egyrészt a kibontakozó polgárosodás tendenciájával, az egységes kulturális tradíció felbomlása révén nemcsak a nemzet identitása bizonytalanodott el, hanem érvénytelenné váltak azok az egy közösség konszenzusán alapuló hagyományos, mértékadó fogalmak, evidenciák, melyek kijelölték és otthonossá tették az ember helyét a társadalomban és a világban. A közösségi normák eltűntével a puszta individuummá redukálódó ember rákényszerült, hogy maga válassza meg szerepét és hivatását, immár egy

nagyobb közösség legitimálása nélkül. Az egyén világvesztésének, identitásvesztésének eredendő tapasztalata jelenik meg Kemény Zsigmond személyiségének és életművének sokat emlegetett ambivalenciájában, válságában is. Már Kemény társadalmi státuszát is sajátos kettősség, hasadtság jellemzi: egyrészt erdélyi főnemes, arisztokrata, másrészt tulajdonképpen a polgári értelmiség első képviselőinek egyike, aki nem pusztán előjogaiból és földje jövedelméből, hanem elsősorban publicisztikai és regényírói tevékenységéből élt. Hivatásválasztásának, elkötelezettségének eldöntetlensége is a valóságvesztés élményéből fakadt: a szépirodalmi és politikusi-publicisztikai pálya közötti ingadozás egész életében belső meghasonlottságot okozott számára. Ennek oka, hogy Kemény mindkét hivatásában egy régi világ által kijelölt szerepet igyekezett felvállalni: a nemzetért, közösségért való feltétlen elkötelezettséget tekintette a személyiséget szervező legfontosabb eligazodási pontnak. Mindezt azonban már egy olyan világban, melyben a politizálás egyre inkább mechanikussá, személytelenné vált, az irodalom pedig fikciává minősült, elveszítette affirmatív működését, szerves összhangját a való élettel. Így mindkét hivatás önmagában elégtelen volt a felvállalt szerep betöltésére, ezért maradt meg mindkettőnél; valójában azonban a hagyományos szerep vált idejétmúlttá és anakronisztikussá.

Az elidegenedés, a személyiség meghasadtságának másik forrása a világnézeti alapok teljes elbizonytalanodása volt az 1850-es évek Magyarországon. Az ellentétes világmagyarázatok együttes jelentkezése (pozitívizmus, materializmus, idealizmus, romantika, vallásos világképek stb.) azt jelentette, hogy az egyén nemcsak a társadalomban vált orthontalanná, de önértelmezését sem alapozhatta egy átfogó, konszenzusos világmagyarázó elvre. E korszituáció mély belátása juttatta el Kemény Zsigmondot: a kaotikussá vált világot értelmessé tevő elvnek, a viszonylagosság elvének felismeréséhez, melyet teoretikusan is megfogalmazott az 1850-es évek elején írt irodalmi, regényelméleti munkáiban, tanulmányaiban. Mivel eltűnt a mértékadó egy valóság, zárt közösség, a világ különböző individuumok: igazságok, világfelfogások, nyelvek relevanciájára esett szét, melyek önmagukban hordozzák érvényességüket, kívülről megkérdőjelezni, értelmezni őket nem lehet. „A makacs alanyiség, mely nézköréből kilépni nem tudott. ... a türelmetlen, de vaskövetkezetességű jellem, mely meleg hitből és ingatlan meggyőződésből támad, ... mindinkább kezd enyészni, s helyét azon felvilágosodott és engedékeny érület foglalja el, ... mely tárgyilagos sokoldalúsággal kíván a más szívébe tekinteni, mely a lélek minden mozzanatainak indokait felfogni, eredményeit menteni vagy megbocsátani tudja, a mely, midőn teeteinek igazolásával tisztában van is, szünetlen követeli: audiatur et altera pars, hallgattassék ki a másik fél is. Mert hátha az is szintén képes magát igazolni?” (*Esszék a regény és dráma körül*). Az embernek különböző világnézetekkel, világlátásokkal kezdeményezett aktív dialógusban kell tehát saját világát, saját igazságát megteremteni. Ez a belátás Kemény esetében – aki egész életében stabil középpontot és az individuum hatókörén túli konszenzusos igazságot, rendezőelvet keresett – személyes elbizonytalanodáshoz, válsághoz vezetett.

Az új korszituáció, az ebből fakadó belső meghasonlás regisztrálására, értelmezésére s egy új viszonyítási pont keresésére Kemény 1851 és 1854 között írt szépirodalmi műveiben tett kísérletet, melyekben új beszédmód, új poétika kimunkálása társul a megváltozott világszemléleti tapasztalathoz. Ez egyben két szempontból is megnöve-

li a pályaszakasz jelentőségét: egyrészt poétikai modernsége, másrészt a művek mögött meghúzódó személyes létértelmező érdekelttség miatt.

A pályaszakasz alkotásainak műfajválasztása is az elbizonytalanodás és a keresés kettős jelenlétét jelzi. Míg Kemény 1848 előtt a különböző műfajokat ötvöző romantikus nagyregényforma (*Gyulai Pál*), majd 1855 után a realista nagy elbeszélés (történelmi regény) műfajában igyekezett kerek, teljes művilágok megkonstruálása révén egészelve világertelmezést adni, addig a két jól elkülönülő korszak között – s csak ebben a pályaszakaszban – végig rövidprózai alkotásokat írt. A kisregények, elbeszélések, novellák létmódjukból fakadóan töredékes létértelmezésre adnak lehetőséget, s inkább a keresés gesztusa jellemzi őket, nem a kimondásé. Kemény ekkor elsősorban az eredendő világtapasztalat, világnézeti fordulat, személyes elbizonytalanodás rögzítésére, modellálására, nyelvi-poétikai elbeszélhetőségére törekedett. Így közelítenek ezek az elbeszélések a viszonylagosság beszédmódjának: a többszólamúság, dialogicitás nyelvi-poétikai magatartásának különböző lehetőségei és változatai felé. A szűkebb bahtyini értelemben vett polifónia mint szövegszervező eljárás, kompozíciós elv érvényesül egyes művekben, de a pályaszakasz egészét tekintve a többvilágúság tágabb értelemben véve is jelen van. A romantika átöröklődő, illetve a realizmus hagyománnyá formálódó beszédmódja és világképe is dialogikusan érintkezve szervezi több esetben a művek világát.

Az egész életműre vonatkozóan már Szegedy-Maszák Mihály hangsúlyozta, hogy Kemény „a különböző nyelvek párbeszédében és a tudat ábrázolásában kereste a regény lényegét”; nemrégiben pedig S. Varga Pál nyomatékosította és igazolta az elbeszélések többszólamúságát, dialogicitását, mint a Kemény-próza egyik legfőbb jellegadó tényezőjét (S. Varga Pál: *Két világ közt választhatni. Világkép és többszólamúság Az ember tragédiájában*). Bár meghatározó és egyeduralkodó szövegszervező eljárás csak néhány műben válik a polifónia (*Két boldog, Szerelem és hiúság, Férj és nő*), tudatos törekvés figyelhető meg a pályaszakasz valamennyi alkotásának kompozíciójában, jellemteremtésében, narratív struktúrájában a monologikus világképteremtés poétikai felszámolására. A sokágú eseménybonyolítás helyett az összetett jellemeket és emberi viszonyokat kompozicionális középpontba állító művekben önálló, egymástól elváló világképpel, igazsággal (nyelvel, szólammal) rendelkező tudatok, jellemek dialógusa bontakozik ki, mely nem rendelődik alá egy azokat egységesíteni akaró elbeszélői-szerzői akaratnak, világképnek. „E művekben alighanem annak jut a legfontosabb szerep, hogy az elbeszélő megteremtí az egyes szereplői köré a maguk teljes horizontú és vertikumú világát, s mikor róluk beszél, behelyezkedik ebbe a világba, s maga is ennek a nyelvét beszéli” (S. Varga Pál). A többszólamúság kompozicionális elvének működését az egyes művekben más és más módon szerveződő, összetett narratív struktúra teszi lehetővé. Kemény szívesen alkalmazta az objektív harmadik személyű (*A szicíliai örvényei; Két boldog; Szerelem és hiúság*) és első személyű (*Alhikmet, a vén törpe; Poharazás alatt; A szerelem élete*) történetmondás egymástól egészen eltérő változatait, melyeknek közös alapelve azonban, hogy a világertelmezés, világlátás távlatához kötöttségét juttatják érvényre. Az elbeszélő tartózkodik a közvetlen jellemzéstől, ítéltalkotástól: vagy behelyezkedik hősei világába, nyelvi evidenciába vagy átadja nekik a nézőpontot, beszédhelyzetet, sőt sokszor a történetmondás jogát is. A hősök szólamai így öntörvényűen bontakoznak ki, s a világaik között kialakuló dialógus-

ban önmaguk teszik kérdésessé és ítélik meg saját igazságukat, önértelmezésüket. Az egyértelműsítő, lekerekítő szerzői jelentésadástól való elzárkózást igazolják az elbeszélések feltűnően nyitott zárásai, és a formális befejezéstől való tendenciózus tartózkodás. *A sziv örvényei* szereplőinek sorsalakulása teljességgel eldönthetetlen például az elbeszélés idején túl; a *Két boldog* két lezárt élettörténete lehetséges értelmezésének sokasága pedig a befogadó előtt teszi teljesen nyitottá a művet. Fontos hangsúlyozni, hogy bár a művek többségében csak elemeiben érvényesül az itt felvázolt többszólamúság elve, a dialogikusság szervezi a szorosan nem polifonikus művek világát is. Az emberi megismerés, emberi viszonyok mélyen dialogikus jellegére épül *A sziv örvényei* kompozíciója, és két történet, két világ sajátos párbeszéde adja az *Alhikmet, a vén törpe* és *A szerelem élete* feszültségét, kompozíciós gerincét is.

A Kemény-elbeszélések – akárcsak a korszak magyar irodalmának több tendenciája – sok szállal kapcsolódnak a romantika örökségéhez. Tulajdonképpen már az elidegenedés élménye is a romantika korának credendó világtapasztalata: az ember természeti énjétől, a természeti szférától való elszakadásának, közösségi és metafizikai otthonosságtudatából való kiesésének élményét Magyarországon éppen 1848–49 sokkhatása a polgárosodás korán jelentkező negatív jelenségei erősítették fel, és tetették az 1848 előtti állapotoknál jóval kézzelfoghatóbbá. Azonban kétségkívül már egy romantika utáni kor romantikus tapasztalatáról van szó: az embert az anyagi létezésbe, a művészetet a puszta fikció világába utaló pozitívista szemlélet uralta korban más választ kellett és lehetett adni a kihívásokra, mint tette azt a romantika a maga teljességigényével, természetkultuszával, a személyiség teremtőerejének hangsúlyozásával, az élet átésztertízálásával és ezek poétikai megszólaltatásával. „Kemény mindig mély megértéssel volt azíránt, ami újat hozott ez az irányzat” (Szegedy-Maszák Mihály), és belátva a korállapot jellegét, annak átmenthető elemeit, mint egy lehetséges világlátást a sok közül építette be összetett nyelvi-poétikai magatartással, világképpel bíró műveibe. A romantikus iróniát, az irracionális poétikáját és a kulturális viszonylagosság tudat belátásának következményeit értelmezte újra, helyezte más világképekkel dialógusba Kemény, aki (egész életművében tartózkodva a francia romantika patetikuságától és társadalmi irányzatosságától) főleg a bölcséleti mélységgel bíró német romantika hagyományát tekintette mértékadónak. A romantikus irónia, mint a megvasadt személyiség világrtelmezési pozíciója elsősorban az *Alhikmet, a vén törpe* című elbeszélésének legfőbb szövegszervező eljárása, mely fantasztikus betéttörténetével, álom és valóság határainak eltörlésével amúgy is legközvetlenebbül kapcsolódik a romantika hagyományához. De ugyanúgy érvényesül az irracionális poétikája más, kevésbé romantikus művekben is. Az arc részletező leírásán át a személyiség irracionális, végső titka szólal meg szinte valamennyi műben, de az egész világot átható, mögöttségé vált irracionális sejlik fel a *Szerelem és hiúság* látszólag áttetsző világa mögött is. Az élet átésztertízálása, művészetként megélése is egyik alapvető elem lesz (*A sziv örvényeiben*, de például a rajzolás visszatérő motívuma révén más művekben is), mint ahogy az egzotikum mint a kulturális másság romantikus motívuma is szövegszervező elvvé válik a *Poharazás alatt* című elbeszélésben.

A romantika a többszólamúság egyik jellegzetes beszédmódja az elbeszélésekben, akárcsak a realizmus, mely itt még nem önálló világképként és beszédmódként, hanem a többszintű, többvilágú művek egyik szólamaként jelenik meg. A *Szerelem és*

hiúság leginkább realista lineáris-kauzális kompozícióját a szöveg metaforikus utalásrendszere teszi viszonylagossá, míg az életkép jellegzetesen realista műfaja két alkalommal is egy másik műfajjal, világképpel lép párbeszédbe egy művön belül: az *Alhikmet*-ben a romantikus álomnovellával, *A szerelem életében* pedig a lírai hangulatnovellával.

Kemény 50-es éveiben írt műveit tematikai jellegzetességük alapján a társadalmi regény nehezen definiálható műfajába sorolták. A kortársi társadalmi környezetbe ágyazott esekelményen túl azonban jóval jellemzőbb, kézzelfoghatóbb, s az egész pályaszakaszt sajátos módon egységesítő tematikai elem a szerelem és a férfi-nő viszony következetes jelenléte az elbeszélésekben. Már Péterfy Jenő is ezt tartotta a korszak egyik legfőbb jellegadó tényezőjének („most főleg azon démoni befolyás foglalkoztatja, melyet a nő gyakorol a férfira”), de rajta kívül eddig kevesen figyeltek fel a férfi-nő kapcsolat létértelmező, ontológiai státusára Kemény életművében és főképpen az elbeszélésekben. Bizonyára tudatos tematikai választásról van szó, melyet nem a közönség igényei, elvárásai és romantikus műfaji sablonok motiváltak elsősorban. A jellemeket, emberi viszonyokat műveiben középpontba állító Kemény számára a szerelem mint kiélezett emberi kapcsolatok modellálója, mint az a határszituáció, melyben feltárulkozhat a személyiség legrejtettebb titka, lehetőséget teremtett az egyén megváltozott helyzetének értelmezéséhez. A műveket egy sajátos szerelemfilozófia egy-egy fejezeteként, „a szerelem élete” egy-egy epizódjaként is olvashatjuk: a mai befogadó számára talán ez az a pont, ahol legkönnyebben legyőzhető a művek idegensége és történeti távolsága.

II.

Négyéves aktív politikai tevékenysége után Kemény Zsigmond 1851-ben, az egyik legbonyolultabb és legénigmatikusabb művével, *A sziv örvényei* című kisregényével tért a szépirodalomba vissza. Jellemző Kemény szellemi-irodalmi érzékenységre, hogy a nemzet önazonosságát és saját egzisztenciáját (a végleges felmentő ítéletet csak 1851. októberében kapta meg) egyaránt fenyegető korszituációtól látszólag teljesen függetlenül egy szerelem történetébe ágyazottan. Életműve egyik legszemélyesebb és legsúlyosabb egzisztenciális-ontológiai kérdését állította a kisregény középpontjába: a Másik idegensége, mássága, tírka leküzdésének, a személyes boldogság megteremthetőségének problémáját.

A sziv örvényei poétikájában, világképében egyaránt a romantika hagyományához kapcsolódik; de a romantika itt nemesak alanya, nyelvi-poétikai tényezője a műnek, hanem tárgya is. Legfontosabb alapeszméit (az élet poétizálása, az élet művészi értelmezése, elbeszélése, a romantikus szerelemfelfogás és boldogságélmény) egyaránt kérdésessé, problematikussá teszi. A világszerű, mimetikus igényű elbeszéléstől eltérően a figyelmet a szövegszerű megalkotottságra, fikcionalizáltságra felhívó kisregény a romantika metaforájaként, önértelmezéseként is interpretálható. A mű szinte valamennyi epikus alaptényezője ezt látszik igazolni. Az egész szöveg jelölőjeként működő, a szöveg által aktualizált szöveguniverzumba való belépést meghatározó cím nemcsak a romantika egyik legalapvetőbb toposzára utal, hanem szinte szó szerinti átvé-

tele egy, a kortársi köztudatban valószínűleg jól ismert Kisfaludy Sándor műnek, illetve Vörösmarty Mihály egyik kétsoros versének. Az elsődleges történet helyszíne, Velence, mint a művészet irodalmi toposzá váló városa is a romantika szellemét idézi, s így jelképes értelmet nyer. Az sem véletlen, hogy a városban hosszú időt töltő megannyi nagyság közül éppen a romantikus életművész Byron élete idéződik meg: ráadásul Chiogga révén összefonódva Velence „fiatalkori történetének” Pongrácz által elbeszélte romantikus múltkultuszával. Szintén a szándékos fikcionalizáltságra, szövegszerűsége való tudatos törekvést sejtet az elbeszélés ideje. Bár az egyértelműen jelzett idő (1847–1850) szinte tüntetőleg távolítja el magát a „mimetikus történeti időtől”: a súlyos magyar történelmi eseményekre csak egyszer történik halvány utalás („K..... követté választásáról...”, Kossuthról van szó), s 1848–49 történései teljesen elbeszélés nélkül maradnak. Nyilvánvalóan beszédes hiány ez: a nemzeti problematika csak később, realista történelmi regényeiben érett Keményben esztétikai-irodalmi formában elbeszélhető tapasztalattá. A mű szövege rendkívül gazdagon átszőtt irodalmi-képzőművészeti utalásrendszerrel, allúziókkal. Ez nemcsak a fikcionalizáltság és művésziesség képzetét erősíti, hanem sok esetben egy-egy főhős jelleme éppen valamely műalkotáson át értelmeződik egy másik hős tudatában. Már ez is arra utal, hogy a szereplők nem a hagyományos értelemben vett regényhősök: vagy maguk is teremtik a történetet, hiszen a harmadik személyű történetmondás jelentős részében átveszik a narrátori funkciót, beszédhelyzetet (elsősorban Pongrácz, de Wehrner és Anselm is), vagy értelmezők, befogadók (Anselm) és értelmezettek (Agatha), vagy csak egyszerű funkció-szerepkörrel bírnak, mint romantikus sablonhősök (Devény, Aurelia). A cselekményalakulás az eddig elmondottaknak megfelelően nélkülöz minden okozatiságot, folytonosságot: a fabuláris rend teljes hiánya jellemzi a művet. Az elsődleges történetet, mintegy a szenvedély örvénylésének kompozicionális megfelelőjeként, kisebb elbeszélések szövik át, sajátos összjátékukkal állandóan módosítva a fő cselekményszál emberi viszonyait. A romantika kedvelt titoktechnikájának alkalmazása egyben az olvasói várakozást is állandó készenlétben tartja.

Az összetett számvetés a romantika hagyományával, egy szövegszerű világmodell megalkotása révén egyben lehetőséget teremt a személyes érdekeltségű kérdéshez: bonyolult emberi kapcsolatok modellálásához, a másik mássága, idegensége megismerésének, leküzdésének problematizálásához. Erre egyértelműen utal a mű felhívó struktúrája is. A Tiziano művét vázoló Anselmet értelmező elbeszélő egyben egy lehetséges olvasási stratégiát is kijelöl, mikor az élet szakaszait allegorikusan megjelenítő kép fikatív világában az emberi viszonyokra irányítja az értelmezői távlatot: („... rajzójával egy üres lapra ráveti a vászon alakait, nem a mű jellemére, nem a szellem felfogására ügyelvén, hanem egyedül az *alakoknak egymáshoz viszonyaira*, a távolságokra és árnyalatokra, melyek által a festvény különböző terei kijelöltenek”).

A sokszálú cselekmény, a kibogozhatatlan szenvedélyek elrendező-viszonyító középpontja a mű főhőse, Agatha alakja, aki a beteljesíthetetlen szerelmi vágyódások titokzatos tárgya (Anselm, Devény, Izidor és az olasz gróf egyaránt igyekezik őt „birtokolni”). Sokáig ő maga csak ezekben a felé tartó mozgásokban kap szerepet, csak a mások értelmezésében elbeszélte történetekben él. Regényhősnőként, kalandornőként alig látjuk valódi jellemét: csak nőiségének jelképes, titokzatos dimenziója szervezi személyiségét („De ismeri-e valaki őt?”). A történet fő szálát Anselmmel való

kapcsolata adja: egy szerelem kialakulásának lélektanát követhetjük nyomon. Anselm számára Agatha olyan titok, rejtvény, melyet meg kell fejteni, hogy szerelmét beteljesítse. A másik személyiségének végső titkáig való eljutás alapvető szerelemfilozófiai aspektusa tágabban értett emberi kapcsolatok ontológiai értelmezésére nyújt lehetőséget.

A szerelem, mint énen kívüli irracionális állapot, melyben a másikban való feloldódás, önátadás vágya munkál, magában rejti azt a veszélyt, hogy a szerelmes szerelme tárgyát saját maga alkotja meg, a távolságot nem legyőzve, hanem növelve önmaga és választottja között. Nem „a szerelem vakká teszi az embert” közhelyére gondolok, s nem annak a XIX. században elméletté „kristályosodott”, közismert stendhali változatára, mely szerint a szerelmes képzelete úgy aggatja fel kiválasztottját jobbnál jobb külső és belső tulajdonságokkal, mint ahogy a sóbányába hullott ágakat díszítik a rárakódott kristályszemcsék. Sokkal inkább azokra a tévutakra, melyek a másikkal való testi-lelki egyesülés kényszerének és ennek megvalósításának nehézségeiből adódnak. Nincs ugyanis közvetlen út a másikkhoz, aki soha nem tárulkozhat fel a maga valódi másságában. Múltja, gesztusai, tettei, szavai állandó értelmezésre és így konstruálásra kényszerítik a szerelmest, ráadásul nélkülözhetetlen annak a kényszerű megsejtése is, hogy a birtoklás vágya – a személyiség irracionális titkának elérése – beteljesíthetetlen.

Szeredy Anselm is ezekkel a nehézségekkel szembesül. Ő is értelmez, ő is tulajdonképpen megalkotja, megkonstruálja Agathát, mint a szerelme tárgyát. Részben nem is tehet másként, hiszen állandó (jelképes) közvetítettségre kényszerül: sokáig csak Pongrácz elbeszéléseiből alkothat képet róla. Pongrácz – aki érett korával, megfontolt, művelt személyiséggel és polgári származásával kiegészítője és ellensúlyozója a fiatal, némileg könnyelmű arisztokrata Anselmnek – a regényben másodlagos szerzői-elbeszélői pozíciót is betölt s mint ilyen, Anselm és Agatha szerelmi viszonya alakulásának kulcsfigurája lesz. Sajátos „híd és korlát” szerepét tölti be kettejük között: közelíti Anselmhez Agatha alakját, de éppen jelenléte, „közörtisége” (nyelviségre) miatt távol is tartja. A képtárban megpillantott Agatha alakja Pongrácz (vagy Wehmer) átvett, vagy személyesen átélt) történeteinek át bontakozik ki, alig összeillő apró mozaikokként Anselm előtt. Balladákat éneklő olasz amazon, beteg, magyar feleség, vakmerően bátor és kivételes művészi érzékenységgel bíró nő képei alapján mint titokzatos démoni nőt teremt meg szerelme tárgyaként, és azonosítja Dolci Magdalenájával, illetve a festményről alkotott értelmezésével, mintegy az esztétikai élmény által „hitelesítve” érzéseit. A megtérés előtt álló, de a vétkes kéjre még emlékező démoni, bűnös asszony képét látja benne, s ebben véli felfedezni végső titkát. (Értelmezése egyoldalúságára figyelmeztet finoman az elbeszélő a mű elején. A képtárba belépő Agatha ugyanis, igaz csak egy futó pillanatra, először Szent Cecília képére tekint, így jelleme értelmezési lehetőségként a nőiség másik alapvető archetípusával, szíziés, megváltó princípiumával is kapcsolatba hozható. Ráadásul a történetek titokzatos szövevényében, összefonódásában Agatha elnevezéséhez Szent Ágota néven át jutunk, hiszen Wehmer a szent említések emlékszik vissza a buziási fürdői jelenetre, s válik számára egyértelművé az olasz grófnő és a fiatal magyar feleség azonosága. A szent szenvedéstörténete több pontban ráímel Agatha sorsára. vö.: 22. oldal jegyzet). Anselm tehát mások eleve többszörösen értelmezett történeteiből és

műalkorások révén megtapasztalt esztétikai élményeiből teremti meg Agathát, aki így a vágy minden őszintesége és a szerelem kölesönössége ellenére idegen kell hogy maradjon. A távolság tehát megmarad közöttük, márcsak azért is, mert Agatha sem hajlandó segítséget adni titka feltárásához. Egyrészt ezért bomlik fel eljegyzésük Wranich Izidor megjelenésekor, másrészt ezért ítéli meg kurtizánként és ledér nőként Anselm Agathát annak távozása után.

A velencei történet ezen a ponton megszakad. Az Agatháról szóló szereplői elbeszélések után a névtelen, harmadik személyű narrátor hosszas elbeszélése következik, aki a befogadó előtt összeköti és teljessé teszi Agatha élettörténetének Anselm előtt rejtve maradt szálait. Agatha sorsát mint különböző szerelmeinek és kapcsolatainak történetét kíséri végig, melyben a férfi-nő viszony, a szerelem szinte valamennyi lehetősége megjelenik Agatha boldogtalanul megélt viszonyaiban. Elsősorban az Izidórral való kapcsolat kerül a középpontba, kinek önfeláldozásra is hajlamos jellemét a viszonzatlan szerelem irracionális mossa tette számító és racionális esábítóvá. Azonban hiába gyalazza meg Agathát, s lesz boldogságának ördögi üldözőjévé, valójában ugyanúgy képtelen vágyait beteljesíteni, hirtokolni őt, akárcsak Anselm, vagy az öreg, szűk látókörű, egoista férj és az inkább funkció szerepkörrel bíró Devény.

Az egymást bonyolultan átszövő, kiegészítő történet-szálak végül két évvel a velencei események utáni rövid, epilógus-szerű zárlatban futnak össze. Izidor meghal, Devény feleségül veszi az özvegyvé vált Szeredy Aureliát, Pongrácz pedig egy szekrényt ad át Anselmnek, melyben Agatha saját maga által elbeszélte élettörténete van, tehát feltételezhetően az a titok, melynek elmondására a mű valamennyi elbeszélője, megfejtésére, megértésére pedig valamennyi szerelmese kísérletet tett. Mindenképpen jelképes értelmű (mind a befogadó, mind Anselm számára), hogy a szekrény kulcsa, történetének kulcsa, titka megfejtésének a kódja Agathánál maradt.

A főhősnő e gesztusában annak mély belátása és beláttatásának igénye rejlik, hogy a történet és annak értelmezése (melytől „vágya teljesülése függ”) nyelvisége, mint a megértés és megértetés közege, miatt soha nem érheti el énje legvégső titkát, nem képes eljutni személyisége mélyrétegéig. A valódi „történet”, az emberi másság, idegenség leküzdésének története, mint két külön személyiség megváltásának, azonosulásának záloga tulajdonképpen „megírhatatlan”, mert az csak a másikkal való közvetlen, aktív jelenlét dialógusában teremthető meg, a szeretet nyelven kívüli közegében. Maga a boldogság, az egyesülés csodája túl van az emberi akaraton, értelmezéseken, túl a nyelven is, s a kegyelem isteni szférájába helyeződik át. Ezért fordul a dobozt érintetlenül hagyó Anselm a végtelen interpretációk sorozatától a hit transzcendens fogalmához, s talán ezért zárul az Agatha és Izidor történet is a bűnbocsánat gesztusával. A zárás ilyen értelmezésében van lehetőség az idegenség leküzdésére, a szerelmi boldogság beteljesítésére, még ha ide az elbeszélés már nem követheti is hőseit. De a befejezés ennél nyugtalanítóbban nyitott. Devény és Aurelia házassága mint a sors ördögi kört bezáró ismétlődése, s a műben megmutatkozó szenvedélyek, viszonyok örvénylése az emberi kapcsolatok örök lezárhatatlanságát, egymás megértésének korlátozottságát hasonló nyomatékkal sejtetik. Nincs nyelven kívüli megértés, nincs híd, nincs azonosulás ember és ember között.

Valószínűleg Keménynek a személyes boldogságról való lemondását, de a lehetőség örök fenntartásának igényét érezhetjük a kérdés eldöntetlenségében, illetve a

befogadói kompetenciák, hitek körébe utalásával. Kevés olyan műve van Keménynek, melyben szubjektív szerzői jelenléte, érdekelttsége ennyire kitapintható volna, mint *A sziv őrvényeiben*. A romantikus művészetfelfogás, vallomásosság egyértelmű dominanciája a műben alátámasztani látszik azt a feltételezést, hogy az egyes hősök mintha Kemény elbizonytalanodott személyiségének emanációi lennének. Mintha a jellemzett hősök midegyike: a kiegyensúlyozott publicista-tudós elbeszélő Pongrácz; a szerelmét beteljesíteni vágyó Anselm; a csalódottságában ördögí nőgyalázóvá lett Wranich Izidor; sőt még talán a hiú, öreg gróf is a szerző egy-egy létlehetősége, illetve a kiírás által végigélt, s csak így felvállalható énje volna. Érdekes módon Kemény utolsó elbeszélésében még egyszer visszatér a vallomásosság alkotói alapmagatartásához, annak egészen más világgépi, poétikai tendenciáit működtetve *A szerelem életében*.

Kemény Zsigmond valamennyi rövidprózai alkotása különbözik beszédmód és a benne konstruálódó világkép tekintetében: feltételezhető, hogy tudatosan alkalmazta (próbálta ki) a műfaj viszonylag tág keretei biztosította különböző nyelvi-poétikai lehetőségeket. Ezt igazolja az 1852-ben írt *KÉT BOLDOG* is, mely nemcsak krónikási hitelű történelmi tematikájával, objektív történetmondásával és a novella műfaji jegyeinek (szinte itt egyedül) következetes működtetésével különbözik *A sziv őrvényei* romantikus kisregényformájától. Kemény tudatosan, szinte elméleti igénnyel itt alkalmazta először a többszólamúságot, mint fő szövegszervező eljárást, kompozíciós elvet. A novella szinte minden elemével eleget tesz Bahryin Dosztojevszkij-elemzésében kidolgozott polifonikus koncepciójának. *A Két boldogban* nem jellemek és hősök sokasága bomlik ki egy egységes és objektív világban, egységes szerzői tudat fényében, hanem, főleg a két főhős alakjában, önálló tudatok és szólamok kapcsolódnak össze valamilyen esemény egységében. A pragmatikus cselekményszint is másodlagos szerepet játszik, a jellemek sorsalakulásának rendelődik alá; s a XVII. századi erdélyi történeti közeg is csak kulturális-ideológiai másságot biztosító háttér, nem eseményeivel, történelmi összefüggéseivel van jelen.

A mű középpontjában két teljesen önálló, szuverén személyiség: Csiaffer basa és Kun Kocsárd alakja áll. Beszédmódjuk, nyelvük (itt nem absztrakt grammatikai kategória értelemben) homogén és egységes világlátási módot, világszemléletet jelöl ki. Szólamuk, tudatuk önállósága a teremtett világ valóságának semmilyen szintjén nem kérdőjeleződik meg, s határozottan elkülönül a történetmondó szólamától. Az objektív harmadik személyű elbeszélő szinte eltűnik, tárgyiasul a hősök szólamai mögött (legalábbis a két főhős esetében): jellemzésükben, élettörténetük rövid összegzésében az ő nyelvi-fogalmi evidenciáikat beszéli. Ez Csiaffer esetében feltűnő, kinek képes-vallásos beszédét, sajátos keleties nyelvi fordulatait az elbeszélői közlésben is átveszi. Tartózkodik minden közvetlen megítéléstől, vagy ha nem, akkor mindig közösségi ítéletet megszólaltató átképzéletes előadásban teszi azt. (A krónikás objektivitásra való törekvés tehát a szólamok önálló kibontakozását hivatott szolgálni, s nem a nehezen körvonalazható történelmi hitelesség fogalmának eleget tenni). Elsősorban azonban cselekedeteikben és párbeszédeikben (főként kettejük központi dialógusában) bomlanak ki azok a legfőbb jellemvonások, evidenciák, melyek köré világukat építik. Csiaffer, budai basa számára a vallásos hit az az eligazodási pont, mely egész

létfelfogását meghatározza, életét irányítja. Számára a Koránban kinyilatkoztatott égi törvények által eleve el van rendelve és egyben rendezve a világ egészének és az egyénnek a sorsa is. Minden egyes ember helyét, az evilágon és a túlvilágon egyaránt, az isteni tekintély legitímálta hierarchia határozza meg: az egyén nemcsak a világot teremtő Allahnak tartozik engedelmességgel, hanem földi képviselőjének, a szultánnak (s minden egyéb főhatalomnak e hierarchia alapján) is. Nincs lehetőség semmilyen lázadásra e rend ellen az adott világkép keretein belül, mégha az ember élete forog is közvetlen veszélyben. A kalandos életű erdélyi főnemes világszemlélete éppen ellentétes: az emberi szabadság, öntörvényűség az a középpont, mely köré életét rendezi. Nem ismer maga fölött sem túlvilági, sem evilági tekintélyt, így a földi főhatalommal szembeni lázadó magatartás is érvényes, ha individuális szabadságát, emberi autonómiáját éri sérelem, még akkor is, ha ez a lázadás életét fenyegeti. E külső tekintélynélküliségnek köszönhetően némi kalandosság, vakmerő virtuososság ugyanúgy szerves része világának (jellemének), mint a férfias erély és következetesség. (Tette egyik motivációja lehet éppen ezért az, hogy egy szeretett nő, Szécsi Mária, ne kételkedjék a bátorságában.)

Sorsuk két külön történetben kezdődik: mindketten saját világukban, körükben, saját fogalmaik szerint boldogok és szerencsések: hatalomban, vagyonban, hadi szerencsében és szerelemben egyaránt. A novella azonban éppen arra a sorshelyzetre, fordulóra koncentrál, melyben ez a boldogság veszélyeztetetté válik: a nemes lelkű, hibátlan jellemű basa fermánt kap a szultántól; a fejedelmet diplomáciai talentumával és katonai ügyességével hatalomra juttató Kun Kocsárd egy kis birtokát pedig a hálátlan Rákóczi György foglalja el, ami a kegyvesztés, a hatalmi pozíciógyengülés előjelének számított a korabeli Erdélyben. Váratlanul és külső nézőpontból tekintve igazságtalanul mindketten határhelyzetbe kerülnek egzisztenciális értelemben, melyre saját létértelmező, lételrendező evidenciáiknak megfelelően reagálnak: Csiaffer engedelmességgel; Kun Kocsárd lázadással. Saját látásmódjuk kérdésessé tételének lehetőségére a két külön életút sajátos kereszteződések, találkozásukkor, a kettejük között lezajló beszélgetésben kerülhet csak sor; hiszen világlátásuk különbözőségéből fakadóan egészen eltérő választ adnak ugyanarra a konkrét kérdésre: a főhatalomhoz való viszonyra.

Ugyanakkor tulajdonképpeni dialógus alig jöhet létre közöttük, hiszen ennek legalapvetőbb feltétele, a másik gondolkodásmódjának, világának megértése kerül veszélybe. Nyelvük annyira különbözik, válaszuk saját sorsukra annyira egyértelmű, hogy szinte meg sem értik a másik szavait, helyzetét. Csiaffer az elkobzott birtokot szent földként, Kun Kocsárd a szultán fermánját a basa hatalmas vétkének következményeként tudja csak saját nyelvére fordítani, s a másik tettének motivációját értelmesnek látni. S bár a „helyes fordítással” mindketten megpróbálkoznak (főként szemléletéből adódóan a kulturális viszonylagosságra érzékenyebb és a „török nyelvet” jól beszélő Kocsárd), akárcsak sorsuk és magatartásuk példaadóvá és mértékadóvá emelésével – Csiaffer a Korán isteni ígéjével, Kocsárd az emberi élet szentségével érvelve – egyik sem tudja elfogadtatni a másikkal saját válaszát. Ezzel együtt azonban a lényegi dialógus, lényegi vita végső tétje teljesül: „egymást kölesönösen a maguk lényegének önaffirmációjába” (Heidegger) emelték. Kölesönösen megerősítették önmagukat (s egymást), hogy saját világukon kívül nincs másik világ, s a saját sorsuk

vállalásán kívül nincs boldogság, Csiaffer számára önnön élete megmentése, Kocsárd számára a megalázkodás, tehát evidenciáiknak feladása egyben énjük feladását is jelentené. Az ezekhez való következetes ragaszkodás révén azonban mindketten boldogok maradnak a maguk életprogramja szerint. Ebben Csiaffert a túlvilági lét bizonyossága („hitem által látva látom”), Kocsárdot pedig következetessége, lovagiassága, személysége folytonosságát fenntartó hite erősíti meg.

A többszólamúságon alapuló kompozíció némileg megnehezíti a következetes és koherens olvasási stratégiák kialakítását, ugyanakkor azonban más irodalmi művekhez képest jobban kiemeli, hogy a mű igényeit, felhívásait figyelembe kell venni minden dialógusjellegű befogadáskor. Már maga a cím is provokatív jellegű: olyan elvárásokat kelt a befogadóban, melyek megkérdőjeleződnek a mű olvasása során, hiszen sem a halál, sem a börtön nem a boldogság beteljesülésének képzeteként él a köztudatban. A *Két boldog* olvasóját is könnyen az a kísértés éri, hogy saját fogalmai, előítéletei alapján kérdésessé tegye a címben foglaltakat: a két hőst sorsában bukottnak, boldogtalannak értelmezze vagy döntson igazságaik felett: az egyik magatartást tévesnek, elhibáztattnak, a másikat követendőnek tartva, s ezt egyben a mű üzeneteként dekódolva. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy az olvasó nem érezheti közelebb magát az egyik lételemhez, mint a másikhoz: sőt a mű ki is kényszerít egy ilyesfajta választást, annak hangsúlyozásával, beláttatásával azonban, hogy ez csak egy a sok lehetséges igazság közül. Kifejezetten erre utaló egyértelmű felhívó jelzéseként lehet értelmezni a két szólam dialógusából kibontakozó relativizált boldogságértelmezés egyértelmű kimondását az elbeszélő szólamban: „Léleknyugalom-e a boldogság, vagy az idegek kedves izgatottsága? E kérdést Csiaffer basa és Kun Kocsárd ellenkezőleg döntenék el, mi pedig tán egyikök nézetét sem fognók magunkévá tenni...”.

Ugyanakkor a két főszereplő igazságának és boldogságának megkérdőjelezhetlenségét a novella eddig mellőzött részleteinek, jellemeinek rövid elemzése is igazolja. Mindkét főhős tágabban értett kulturális világában feltűnik ugyanis egy-egy alak: Abikerk, a részeges csillagjós és Kun Péter, a felszarvazott férj. Ők képtelenek teljes világgént megszervezni személyiségüket a kulturális közegben adott lételemzők valamelyikének kiteljesítéseként, sőt ki is lépnek az adott kulturális meghatározottság köréből. Abikerk világába behatolnak az európai szemlélet elemei, hiszen alkoholt iszik és ismeri a nyugati asztrológiát, míg Kun Péterébe a keleti antiindividualista gondolkodásmód elemei a keleties mese, a Kores történet révén: márcsak ezért sem lehet egységes személyiségük. A két boldog mellett így ők a két boldogtalan (főként Kun Péteré ez a kulcsfontosságú szólam a műben).

Egészen más a narrátor hozzájuk való viszonya. Bár az ő jellemüket is önálló szólamként bontakoztatja ki, tárgyiasság helyett ironikus távolságtartás uralja jellemük és helyzetük visszaállítására. A részeg Abikerket ezért mutatja be objektíven, saját nyelvének relevanciáival az elbeszélő, s ugyanilyen okból adja át a nézőpontot Kun Péternek is. Az ő látószögéből látjuk Kun Kocsárd és Szécsi Mária távolodó esőnakját az ünnepélyen, majd halljuk a mandolin elnémulását, hogy közvetlenül átérzhesük kínzó bizonytalanságát és tehetetlenségét. S az ő belső magánbeszédében hangzik el a mű öntüköröző betéttörténete, a Kores-példázat, melyben értelmezi és megsejti boldogtalanságának az okát: a sajátta nem tett birtoklásának hiábavalóságát, a teljes személyiség hiányának következményeit. (Jellemző az is, hogy éppen ő teszi fel magának a

boldog vagyok-e kérdését.) A nyelv is uralhatatlanná válik Kun Péter világában, főleg a házasságkötése megünneplésének ironikus-humoros leírásában: ezért lesz metaforikusan értelmezhető a vadászat sikere (Kocsárd) és sikertelensége (Péter), majd férfiatlan féltékenysége válik nevetségessé egy szójáték révén („– Talán féltesz?... – szól. Péter elhalaványul. – ... a lebukástól? – egészíté ki a nő megszakított kérdését, gúnyos hangnyomattal.”). Közvetlen ítéletet azonban sem Kun Péterről, sem Abikerkről nem mond az elbeszélő: a szereplők önmaguk mondják ki az utolsó szót saját sorsukról: a szerzetesi életre kárhozottat Abikerk a hallgatni arany közhelyével, míg Kun Péter a Kores történettel. Cselekvésképtelenség és boldogtalanság jellemzi sorsukat, melynek oka, hogy nincs önálló világképük, lezárt személyiségük. Míg Csiaffer és Kocsárd bukásukban is boldogok, addig ők biztonságos középszerűségükben boldogtalanok.

A különböző létehetőségeket felmutató többszólamú alkotás megírásában semmiképpen nem tételezhetünk fel valamilyen igazság vagy igazságok feltétlen érvényességét nyilvánítani akaró szerzői szándékot. Legfeljebb egy olyan üzenetre következtethetünk, mely szerint egy kapaszkodók nélküli, egyetlen igazságot nélkülöző világban feltétlenül szükséges egy kerek, sajátá tett világnézet s egy ezen nyugvó egységes személyiség kimunkálása, mint a megmaradás és a világot értelmessé tevő cselekvés alapja.

A novella korábbi olvasatai lehetőséget láttak a mű politikai parabolaként való értelmezésére. Véleményem szerint azonban bármennyire implikálja is a megírás történelmi korszituációja, a politikai véleménynyilvánítás parabolikus-irodalmi véleménybe számíttatása és az erre való kortársi közönség érzékenysége, a mű többszólamú kompozíciós struktúrája kizárja egy ilyen olvasat lehetőségét, hiszen az megköveteli a döntést vagy az egyik (passzív és sorscsapásba beletörődő), vagy a másik (lázadó) magatartás igazsága között (vagy akár mindkettőt hibásnak tartja). Ha volt is olyan politikai üzenete a műnek, melyet Kemény nem a publicisztika műfajában, hanem a szépirodalomban akart elmondani, az valószínűleg a fent összegezett gondolat lehetett. A nemzet társadalmi-politikai magáralálásához, a nemzetért való cselekvéshez elengedhetetlenül szükséges volt kételymentes, határozott világképpel bíró személyiségek kialakítása.

Szegedy-Maszák Mihály Kemény monográfiájában a *Két boldogot* a romantikus irónia világába utalta, mint eldöntetlen vagylagosságot tartalmazó példázatot. Ez azonban központi világertelmezési pozícióvá, szövegszervező elvvé elsősorban az *ALLIKMET, A VÉN TÖRPE* című 1853-ban megjelent elbeszélésben válik. Kemény volt szinte az egyetlen a kortárs magyar irodalomban, aki felismerte a német romantika igazi jelentőségét: elbeszélései közül az *Allikmet* kapcsolódik a legszorosabban ennek világképéhez (romantikus irónia) és poétikájához. Az irónia új értelmet nyert a német romantikában. Ebben az összefüggésben nem retorikai-stilisztikai alakzat, hanem olyan életfilozófiai igényű, lételméleti súllyal bíró világmagyarázó elv, nyelvi-poétikai magatartás, mely az identitását veszített személyiség, a meghasadt valóság paradox kifejezését szolgálta, amelyet csak egy ilyen ambivalens magatartás volt képes megragadni önmagának ellentmondó totalitásában. Az *Allikmet* poétikájában is párhuzamba állítható a német romantikus művekkel, főleg Hoffmann álomnovelláival: a romantika szerepe, jelentése itt azonban módosul. Többé alakja szinte a hoffmanni hősök sorá-

ből lép át egy inkább realista jellemeket felvonultató világba, s a kompozíció közép-pontjában a tündérmese műfaja sajátosan ötvöződik a realista életkép műfajával, jelentéses feszültséget teremtve a két világkép között.

Ugyanakkor fontos már az elemzés elején hangsúlyozni, hogy nem álom és valóság, mese és realitás, romantika és realizmus éles szembeállításáról van szó. Az első személyű történetmondó-főhős, Bánházi Arthur alakja és jellemének folytonossága kapcsolja össze a két világot és életlehetőséget. Az is nyilvánvaló azonban, hogy nem problémamentes a kettő viszonya. Egy romantika utáni kor (kényszerű) nézőpontjából fogalmazódik meg ez a mű, így nemcsak az elidegenedésnek, a világ nyomasztóan egysíkúvá válásának modernkori élményével, hanem az ezekre adott romantikus válaszzal is számot vet. A romantikus ironia beszédmódja tehát nemcsak az idegenné, átláthatatlanná vált külső világra irányul, de magára a vele szembeni romantikus magatartásra is; az ironia ironizálásának sajátos szerzői magatartását eredményezve.

Két műfaj, két világ kapcsolódik össze Bánházy elbeszélésében és személyiségében, azok szerves tartozékaként. Az egyik a realista életkép stílusában elbeszélte külső, hétköznapi világ, melyet unalmas ismétlődései és prózaisága miatt valami eredendő hiányaként tapasztal meg Arthur, a vele való azonosulás teljes képtelenségében. Ezt az alapélményt, léttapasztalatot erősíti és szinte metaforizálja a nemesi kúria környékének monoton vidékként való leírása és a Bánházyak és Alpáryak közötti pereskedés ironikus elbeszélése; de a leginkább fájó érzés Arthur számára az a prózai, bevallottan szerelem nélküli kapcsolat, mely Alpáry Amaranthához fűzi, ki éppen az évszázados pereskedés lezárása érdekében jelöltetett párjául. Nincs meg kettejük között az az isteni kiválasztottságtudat és a szenvedély azon lángolása, melyet Bánházy az igazi szerelem elengedhetetlen feltételének tart. Az élet ezen érzelm- és szenvedély nélkülisége, unalmas hétköznapisága miatt fogalmazódik meg Bánházy Arthur belső világában a végtelen és az irracionális iránti vágyódás, az élet intenzív megélésének igénye, mely a szerelem szenvedélyes beteljesítésének, az isteni eszménykép megtalálásának céljában ölt testet. Azonban a realista életkép keretén belül is ironikus távlatból látjuk Bánházy e törekvését. Sok esetben saját maga is ironikusan reflektál fiatalkori magatartására, ugyanakkor feltűnő, hogy bár a mű végén egyértelműen jelzett retrospektív beszédhelyzetű a történetmondás, a két én (elbeszélő és elbeszélte, felidéző és felidézett) között valójában nincs értékelő, önelemző távlat. Ennek köszönhető, hogy megteremtődik egy láthatatlan szerzői pozíció a műben, mely végig, az utolsó jelenetet is beleszámítva, ironikusan láttatja az első személyű történetmondót és annak törekvését. Bánházy cselekedeteinek bemutatásán, de legfőképpen más szereplők révén érvényesül ez az ironikus távlat. Felidézett gyermekkori beszélgetéseikben Amarantha kissé ridegen tényszerű és reális biedermaier életprogramja teszi idézőjelbe Arthur ábrándjait, majd a titokzatos léleklátó Taddé nyit relativizáló perspektívát Arthur elképzeléseire. S az is nyilvánvalóvá válik e szerzői pozíció alapján, hogy Bánházy nem a romantika nyelvét beszéli elsősorban: idézetei, szerepei szentimentális közhelyekből állnak össze. A rendezett kertnek, mint a romantikus pusztá vaddal szemben a megbékélt boldogság allegorikus megfelelőjének átélt elbeszélői leírása vagy a ledőlt, régi korszakot idéző kastély iránti nosztalgia hiánya jelzi alkatában és világértelmezésében az igazi romantikus magatartásforma hiányát,

szenzimentális hangoltságát. S ezt teszi majd egyértelművé az idegentől, „a valódi regényestől” éppen az álom (utazás) előtt megvallott félelme.

Ugyanakkor az is nyilvánvaló (s talán ez a hangsúlyosabb), hogy az a világ, melynek „a mostani viszonyai céljai elérésére kedvezőek nem valának”, nem jelölhet ki más szerepet Bánházy számára. Így törekvése egy teljesebb világ felé, mely azért megkülönbözteti őt a környező világtól (főként Amaranthától és Kálmántól), személyiségének legbensőbb, reális igényéből fakad. Ez készleti végül szerelme próbatételeként egy kevésbé megfontolt, mint inkább színpadias elutazásra, mely azonban a Taddéval való találkozás miatt egészen más irányt vesz. A léleklátó, gondolatolvasó hoffmani nagy utazó, aki nemcsak a mulatozó társaságban teljesen idegen, de tulajdonképpen a reális világon kívül, és a fölött is áll, mint annak minden szféráját megélt s megtapasztalt lény. Szoros kapcsolat van a titokzatos idegen és Bánházy álma között. Úgy tűnik fel, mintha ő delejezné Arthur vágyának álomba transzcendálását, megvalósulását. Ő idézi meg az asztali beszélgetésnél Alhikmet (bölesség) és Tedzribet (természet, vitalitás) szinte mitikus alakját, mint az élet két fő princípiumának képviselőit, s az ő szinte nem evilági, különös, mágikus eszközökkel teli szobájában fekszik le Arthur. Jellemző a mű egész koncepciójára, hogy nincs jelölve, hol végződik a realitás, a mű valóságos világa, és hol kezdődik az álom, a fantasztikum. Ennek oka egyszerű: Bánházy világának ugyanolyan valóságos része lesz ez, mint a történet minden más eleme. Alhikmet megjelenése, a esodotévvő gyűrű átadása, és a beteljesült szerelem Szelénével, majd később kiábrándulása az ő nézőpontjából teljesen szerves része életének, és felébredése után azt mint egy utazást, reális életlehetőséget felmutató tapasztalatot értékeli.

Maga az álom azonban – egy lehetséges szerzői alapmagatartást feltételezve, és egy szintén lehetséges olvasási stratégiát kijelölve – sajátos példázatnak tetszik: mintha Taddé szenvedélyes szerelemről mondott allegorikus bölességének lenne a kibontása, melyet Bánházy személyes tapasztalása erősít meg, és Alhikmet két szentenciája összegez az álom végén. Ezeknek lényege, hogy a szerelem értéke és mélysége nem hevességében rejlik, és istennővé, a megváltás princípiumává inkább a férfi képzelete alkotja meg a nőt, kinek eszményisége így földi közelségében birtokolhatatlan. Eszményi, szenvedélyes szerelem, mint a boldogság forrása, tulajdonképpen nincs is: csak a fantázia világában van létjogosultsága. Kemény azonban egész életművében idegenkedett a példázatos, egyértelműsített jelentésadástól. Ez a műve is sajátos, kétélű iróniával teszi lehetetlenné ezt az ideál-reál ellentétre leszűkítő, egyszerűsítő olvasatot. Egyrészt a világ értelmezésének távlathoz, nézőponthoz kötöttsége érvényesül ebben a műben is: egyetlen hős szólama sem képviselheti a kizárólagos igazságot. Ez jelzeten és hangsúlyozottan igaz Alhikmetre is, aki önmagát levelében a „házi józan bölesség tanárának” nevezi, s aki minden mitizáltsága ellenére is csak a világról való tudás egyik arcát, egyoldalú, korlátozott nyelven képes csak elbeszélni. Az életet csupán racionális nyelven és nézőpontból tudja láttatni, s ennél fogva képtelen a lét vitális tendenciáinak érzékelésére és érzékeltetésére. Természetietlenségét jelzi, hogy a kertbe érkezésekor az addig burjánzó természet elnémul, és közönyével tüntet, s csak távozásakor tér vissza a kertbe „a költészet és könnyelműség”. Nem olvashatjuk tehát a romantikus szenvedélyek teljes elutasításaként a művet, hiszen abból a nézőpontból nem látjuk a világot, ahonnan ez feltárulhatna. Tedzribet, néhány gyakorla-

ti tanácsán túl tulajdonképpen néma marad. (Nem véletlen, hogy a kiábrándulás napjai éppen az övéi lesznek.) Maga Bánházy is képtelen ezeknek a szenvedélyeknek a megélésére, mint erre már az elemzés elején is utaltam.

A példázat műfaji struktúrája ugyanakkor feltételezné, hogy az elutasított létlehetőség helyett egy másikat, egy otthonos, megélhető világ lehetőségét tárja fel. Azonban ez az oldal is ironikus perspektívában kerül elénk az egész elbeszélés folyamán, s kiemelten annak utolsó mondataiban. Az álom, a képzelet világa és a szerelem heves-ségével szemben a szeretet tartósságának kellene érvényesülnie, mint a szerelem világban realizálható lehetőségének (házasság, család). Az utolsó sor kiábrándító, negatív családi idillje, a papucsférj szerepében tetszelgő Bánházy Arthurral azonban sejteti, hogy teljesen Amarantha reális, az adott szűk világ kereteiből kilépni nem akaró életprogramja érvényesült. A boldogság, romantikus szenvedélyeket megszelídítő, biedermeier fajtája sem működésképes létlehetőség. A világ unalmas és érdektelen, jogos tehát a vágy egy magasabbrendű élet megélésére, a menekülés egy étellel teli világba, de a mű a „nincs hová menekülni” ironikusan keserű belátásához juttatja el a befogadót. A szenvedély, a vitalitás így nem negatívumként, hanem elsősorban hiányként van jelen. A romantika alapvető élményének (a szakadás, elidegenedés az ember természeti lényege és civilizált valósága, az élet evilági és transzcendens szférája között); tehát világ és ember egysíkvá, egyarcúvá válásának rémisztő egyeduralmára figyelmeztet az *Alhikmet*. A romantikus ironia poétikájának, létértelmező perspektívájának megfelelően azért nem különül el élesen álom és valóság, fantasztikum és realitás, hogy legalább a lét teljességének az elvi lehetőségét fenntartsa és bemutassa. Azonban azt is látnunk kell, hogy ezt a magatartást is távolságtartó, viszonylagosító ironiával teszi, teheti a szerző: igazából nincs kiút ebből az egyoldalú világból, „az ironikus önmagán ironizál” (Paul de Man). Az álom önmagában is korlátozott perspektívizáltsága és Bánházy eleve szentimentális alakja erre utal. Ez a mély, egzisztenciális belátás húzódik Kemény humorban szokatlanul gazdagon bővelkedő, legolvasmányosabb művében.

Kemény egyik legkevésbé méltányolt műve valamennyi elbeszélése közül a *POHARAZÁS ALATT* című beszélyfüzér. Monográfusai, nem minden alap nélkül, inkább „néprajzi tanulmánynak” (Nagy Miklós), illetve az *Alhikmet, a vén törpe* „halvány önismétlésének” (Szegegy-Maszák Mihály) minősítették a romantika egzotikumkultuszára, kulturális másság-élményére épülő alkotást. Valóban tudatos koncepció köti össze a *Poharazás alatt* világát az *Alhikmet*tel. Nemesak a középponti hős, az itt történetmondóvá is előlépő Taddé és a mellékszereplővé váló Bánházy Arthur alakja és a romantikus világkép, igaz más módon érvényesülő jelenléte köti össze a két művet, hanem tematikus folytonosságot is felfedezhetünk. A szenvedélyes szerelem története után a hűség, a házasság problémájára koncentrál a mű, de az *Alhikmet* többsíkúsága és komolyabb egzisztenciális érdekelttsége nélkül. Nem kevésbé fontos viszont a *Poharazás alatt* abból a szempontból, hogy itt szinte tételszerűen tetten érhető az a világértelmező alapállás, s ebből fakadóan azok a szövegalkotási stratégiák, melyek más-más módon és mértékben, de írják a Kemény-elbeszéléseket: a kulturális viszonylagosság elve, a többszólamúság és a dialogicitás. Már az alapvető kompozíciós elv is erre utal, hiszen a három elbeszélés egymás mellé állítása eleve feltételez egyfajta dialogikus

kapcsolatot az egyes szövegek között. A kohéziót a kisebb művek között a kezdő, keretet adó elbeszélés biztosítja, mely tulajdonképpen az egész mű, de egyben a Kemény írásmód elméleti modelljét vázolja föl. Maga az asztal körüli beszélgetést irányító Taddé mellékes témákban fejti ki a kulturális viszonylagosság elvét, mint a világban való tájékozódás, az arról való ítéletmondás alapját, s mint a világ megértésének alapvetően dialogikus jellegét implikáló mozzanatát. Eszerint nincsenek általános szabályok, nincs egy igazság, egy kizárólagos nézőpont, bármiről legyen is szó. Minden igazság, vélemény kultúrafüggő; minden ítélet az adott közösség világban való tájékozódást biztosító konszenzusán: a „helybeli közízlésen” és a „nemzeti szokásokon” múlik. Így minden megismerés, megértés, ítélet csak a másik kulturális másságát, meghatározottságát érvényre juttató dialógusban lehetséges. Ugyanakkor azonban ez az alapos felvezetés vezet el az elbeszélés viszonylagos sikertelenségéhez is. Megfogalmazza ugyanis a fő kérdést (a női hírség, hűtlenség problémája), melyre választ a két elbeszélés, s ráadásul nemesak a jelentés keresés kalandjától fosztja meg az olvasót, de a befogadás módját is megsabja, amennyiben a kulturális viszonylagosság elvével egy meghatározott olvasási stratégiát jelöl ki, és ennek rendeli alá a jellemalkotást és a történetvezetést is. Így kevésbé motivált élő jellemek és kapcsolatok bontakoznak ki, inkább definitív, mint világszerű jelleggel, egyben azt a különös helyzetet teremtve, hogy a konkrét példázattól mindig is idegenkedő, annak alakzatát sok esetben az olvasói elvárás ellenében leéptető Kemény egy olyan műben jut legközelebb ehhez a műfajhoz, mely éppen annak elvi lehetetlenségét hivatott jelezni. Valószínűleg ezért döntött Kemény az *Erény és illem* külön közlése mellett. Kiemelve a keretből a viszonylagosság belátása a műben a szereplők tudatában épül fel. Még maga a másságra nyitottabb Taddé is kételkedik Nandana tettében, és a szerelmes Eduárd és Nandana világa, nyelve minden szerelmi szenvedély ellenére is megőrzi kulturális meghatározottságából fakadó különbségét. A novella zárása is hangsúlyozottabban ironikus jelleget kap. A hősiesség, a nagy egyéniség és a keleti vallásosság, babonák romantikus kultusza is idézőjelbe kerül, hiszen Eduárd egyéniségének hősiességét és Nandana hitét egyaránt kérdésessé teszi a mű.

Ez a momentum is jelzi a *Poharazás alatt* egészének romantikához való viszonyát, mely kevésbé összetett és árnyalt, mint volt az *Alhikma*-ban. Itt szinte végig megmarad a mű a romantikus világkép keretein belül, és inkább annak sajnálatos letűntére reflektál, nem vesz fel végig ironikus nézőpontot. A két elbeszélés a romantika egzotikum kultuszának megfelelő tér-időben játszódik: Amerikában, az indiánok között, illetve Indiában, s a romantika alapélményei és toposzai szervezik a szöveg más szintjeit is. Az első elbeszélésben a minden „szabályon és korláton” felülemelkedő Missouri folyamának leírása egy civilizáción kívüli indián világ eredendő természeti rendjébe, harmóniájába vezet be az olvasót; míg az *Erény és illem*-ben Eduárd és Taddé éjszakai sétájának élményszerű, átképzéletes előadása nyit perspektívát egy teljesebb, vitálisabb lét megélésének lehetőségére. Maga a többvilágúság is megmarad a romantikus kulturális viszonylagosság keretein belül. Feltételezi, hogy nemesak önmagukba zárt individuumok vannak, hanem léteznek, létezhetnek közösségek konszenzusán létrejövő egységes világok is. Hangsúlyos azonban, hogy a műben ezek a civilizációtól független, zárt közösségek éppen felbomlásuk pillanatában kerülnek elénk. Mataba aláztatos, férjének mindenben engedelmeskedő jelleme egy harmonikus kö-

zösség hagyományain alapszik, ezt azonban a Taddé és Ellis személyében beköszönő civilizáció szétveri és kiűzi saját köréből, otthonából. Nandana kapcsolata kultúrájának, közösségének vallásával és társadalmi konvencióival már nem ilyen szoros: minden lelkiismeretfurdalás nélkül csalja meg férjét, és a hindu vallás összes istenére megesküszik előtte ártatlansága bizonyításaképpen. De Nandana döntése, máglyára rohanása nemcsak szeszély, hanem annak is mélységes belátása, hogy saját világán, kulturális meghatározottságán kívül nincs másik létlehetőség.

A *Poharzás alatt* a házasság és szerelem problémái révén próbálkozott meg az esztétikai világértelmezéssel, mint láttuk, a jellemek motiválatlansága, a szituációk elnagyoltsága és a pragmatikus tételek kimondásának alárendeltsége miatt ebből a szempontból sikertelenül. Ugyanez már nem mondható el a *SZERELEM ÉS HIUSÁG* című kisregényről, melyben a férfi-nő viszony legmélyebb ontológiai aspektusai kerültek a kompozíció középpontjába: a házasság, mint a szerelem realizálásának és a boldogság tartós megélésének esélye, a hagyományos férfi és női szerepek harmonikus kibontakoztatásának a lehetősége; és a sok esetben ez ellen dolgozó, egészen más természetű viszony, a csábítás és kacérság, mint a férfi és nő közötti örökös kielégíthetetlen és titokzatos vágyódás megjelenése és létmódja. Mindez egy sokoldalúan árnyalt jellemekkel és kiélezett létszituációkkal teli, mimetikus igényű elbeszélés keretében bontakozik ki, kiemelve ezzel is azok általános ontológiai súlyát és jelentőségét.

Kemény kisregényei és elbeszélései közül itt érvényesülnek legjellemzőbben a hagyományos realista elbeszélés nyelvi-poétikai-világképi tendenciái. A szereplők egyénítettek, lélektanilag motiváltak, az eseményeket következetes fabuláris rend tartja egyben. A tér-idő is „valószerű”: az 1830-as évek reformkori magyar társadalmának a képe tárul fel a kisregényben, melynek hitelét két rövid politikusportré is erősíti. Szinte saját politikai jellemrajzainak allúziójaként az eszmékben is röviden jellemzett Széchenyi és Wesselényi alakja is feltűnik a mű elején (később Wesselényi perére és Kölcsey védőbeszédére is történik utalás). Az események és jellemek koherenciáját egy szubjektív, látszólag „mindentudó”, harmadik személyű elbeszélő biztosítja. A fiktív olvasóhoz intézett közvetlen megszólításokkal igyekszik igazolni, hogy uralja az általa elbeszélte világot, hőseit közvetlenül jellemzi és megítéli (elsősorban Saroltát), és ha nem irányítja, befolyásolja is, de látszólag teljesen ismeri és követi az eseményeket. Összességében a kisregény valósága egy egységes, konzisztens világ képzetét kelti, melynek eseményei, történései átláthatóak, érthetőek, és így lényege hozzáférhető a nyelvi megfogalmazás számára. Ennek megfelelően a cím is a nevelő célzatú példázat műfajához közelíti a művet. Mintha Gévy Sarolta története nem lenne más, mint annak szemléltetése, hogy az elrendezett világ devianciájaként jelentkező hiúság és kacérság hogyan vezet a hűtlenség bűnéhez és tartalmaz emberi kapcsolatok felbomlásához.

Az elbeszélés alaposabb vagy többszöri olvasása azonban elbizonytalanítja az olvasót. Több olyan konkrét utalást találhat ugyanis a műben, mely lehetetlenné teszi, hogy egy egységes és átlátható világba élje bele magát, és egyértelműsíthető példázatként olvassa a kisregényt. Már a művilágnak a látszólagos koherenciáját biztosító elbeszélő mindentudása, távlata is erősen korlátozott. Egészen más a viszonya az egyes szereplőkhöz. Míg Saroltát a félrelépéséig közvetlenül jellemzi és megítéli (itt

is pozíciót vált hűtlensége után), addig Coranini alakja teljesen önálló és öntörvényű szólamként bontakozik ki. Jelleme, világlátása nem a néhány soros elbeszélői leírásban, hanem gondolatait közvetítő közvetett és közvetlen magánbeszédeiben, valamint eszlekedeteiben jelenik meg. Például múltjának, jelenének leglényegibb összetevőiről, valamikori féltékenységből elkövetett gyilkosságáról csak annyit tudunk meg, amennyit ő homályosan sejteni enged. Ugyanúgy önálló szólamot kap a másik, a maga világában koherens és teljes személyiség, Romvay is, és nyelviileg egyénített a névtelen gentlemanek világa, közülük főként Tasziló, aki ráadásul több esetben a másodlagos történetmondó szerepét is megkapja (Ligety Virginie halálát az ő – saját nyelvi evidenciáinak megfelelő – tolmácsolásában halljuk). A jellemek végső sorsát, magatartását sem zárja egyértelmű elbeszélői ítélet a mű végén. Mindnyájan önmaguk ébrednek rá tetteik következményére és ezek konzekvenciáira. A kisregény tehát a többszólamúság jegyében a különböző nyelvek és világlátások párbeszédéként is olvasható.

Az elbeszélő nemcsak jellemeit nem rendeli egy monologikus világlátás alá, de az eseményekről sínes mindentudása. Sokáig nem tudjuk, hogy mi történt a fürdőn Romvay és Sarolta között, és a titok feltárását az egzisztenciálisan leginkább érintett Coranini nézőpontjából látjuk, s csak apró jelzésekből sejtethetjük a történeteket. Az ilyen szólamokra bomló világban az okozatiságon alapuló, metonimikus történetmondás sem érvényesül következetesen: több döntő ponton jelentésszerű metaforikussággal bővül. Például a tulajdonneveknek nem elsősorban utaló-megkülönböztető szerepük van, de több esetben az egész személyiség lényegét, világlátását hordozzák. A hódító gentlemanek családnevének elhagyása, a keresztnév idegen hangzása jellegtelenségükről és arctalanságukról beszél. Romvay neve nőkhöz való viszonyának csak kielégítésre törekvő, romboló jellegét jelöli, Coraninit pedig olaszos neve az előbbiektől világlátásától különbözteti meg. A fő történetzálat, Sarolta élettörténetét is állandó metaforikus előrejelzések szövik át. A Romvay közönye miatt öngyilkos Ligety Virginie esete, a hegyi szakadék mondája az elrablott nő öngyilkosságáról (melyet éppen Romvay mesél el), majd a kiránduláson Sarolta mélybe zuhanása mind értelmezik, előre sejtetik sorsát, kacér játékának veszélyeit.

A történet ideje bár jelölve van, mégis feltűnő, hogy a pontos évmeghatározástól idegenkedik az elbeszélő (183*), sőt a mű elején mintha szándékosan próbálná elbizonytalanítani az egyértelműnek látszó évmegjelölést, olyan konkrét évvel társítható eseményekre utalva, melyek nem ugyanazon esztendőben történtek. Ez a narrátori magatartás ráirányítja a figyelmet egy másik időszerkezet jelenlétére a kisregényben. A történet ideje körülbelül négy-öt esztendő eseményeit öleli föl, ugyanakkor a történet előrehaladása az idő múlását mint évszakok változását érzékelteti elsősorban. Tél végén, farsangi, báli szezonban kezdődik az elbeszélés, s a tél elején az elválással fejeződik be, s a főbb történések egy-egy évszakra esnek. A tavaszra nincs egyértelmű utalás (a nem elbeszélő három év idilli boldogságát viszont erre a szakaszra tehetjük), de a csábítás jelölten nyáron játszódik, és a tájleíró részekkel is érzékeltetett ősszel történik a lelepleződés és télen az elválás. A történet idejét tehát egy mítikus évként is értelmezhetjük, mely a felszínessé és egyoldalúvá vált élet láthatatlan, örök ritmusára, isteni teremtettségére és teljességére utal. A természeti életszféra ilyen mögöttes és hangsúlyos jelenléte a mű más elemében is megmutatkozik. Sarolta jellemének

kettősségét, meghasonlását többek között éppen a lényegét veszített felszíni világhoz és a mögöttségé, láthatatlanná váló természeti életszférához fűződő ambivalens viszonyában érhetjük tetten.

A kísregény valósága tehát közel sem olyan áttetsző, mint amilyennek első pillanatban tetszik. Tele van valami mögöttesre történő utalással, s így a megjelenő világ sokkal inkább elleplez bizonyos komoly súllyal bíró léttényezőket, mintsem teljességében mutatná meg magát. Az egységes világ hiányát a műben konstruálódó társadalmi életrvíg szintjén is tettenérhetjük. Nem láthatóak azok az eligazodási pontok, melyek kijelölnék az egyén számára a világban elfoglalt helyét. Így individuumokra, saját magukat önálló személyiségekké formáló egyénekre (Coranini, Romvay) és szerepekre (hódítók, Sarolta kacérsága) esik szét a világ, s nem mutatkozik semmilyen konszenzus, mely egybetartaná azt (a politika erre nem alkalmas, hisz a gentlemanek adják a nagyobb egyéniségek mellett az igazi súlyt, a nemzeti eszme pedig mint egységesítő elv, igazából meg sem jelenik). Egyedül a névtelen gentlemanek világa lépi át az individualitás határait: divatos spleenjük, öncélú kalandvágyuk, tekintélyeknek alárendelt, acetalan magatartásuk, házasságtörő hódításaik mint fő életeéljük azonban nem teszi vonzóvá azt a világot, melynek ők a legfőbb jellegadó tényezői.

A régi, közösségre épülő világ a házasság intézményét konvencióinak szigorával, és azt szentséggé legitimáló vallásos világképével igyekezett egybetartani. Az itt felépülő modern világ azonban állandó külső veszélyt jelent két ember törvényes kapcsolatára, akiknek nincs más lehetőségük, mint belső világukra alapozni kapcsolatukat. Két ember kölesönös szereteten alapuló, természetes összetartozására építeni minden számonkérhető külső norma helyett. Ennek feltétele azonban a kölesönös bizalom és hit, és mindkét részről egységes, stabil világképpel bíró személyiség. Coranini, aki ezeknek megfelelően akarja működtetni házasságát, éppen tudatosan kiépített és következetes etikus-vallásos személyiségével emelkedik ki a hódító gentlemanek köréből; bár beszél a nyelvüket s egyik tekintélye világuknak. Azonban ő sem tökéletes. Első házasságában felismert zsarnoki személyiségjegye leküzdésének a vágya készteti arra, hogy teljes szabadságot adjon Sarolta hiúságának. Így akaratán kívül is teret enged, sőt teret nyit a kacér és csábító különös kapcsolatának. Sarolta már közel sem ennyire egységes és reflektált személyiség: sokáig fel nem ismert meghasonlottság jellemzi. Egyrészt modern nő: nem teljesen a szó emancipált értelmében, hiszen kacérságában szépsége mint nőiségének lényege mutatkozik meg. Inkább az önállóság megteremtésének igénye motiválja a magatartását, amennyiben szűknek érzi a számára a házasságban adódó szerepet, mely szerint „a nő legmélyebb rendeltetése, hogy férfitársa legyen” (Kierkegaard). Ezért is idegenkedik vetélytársnőjétől, Juliától, ki „azon némberek közé tartozék, kik nemesak szívöknél és szellemöknél fogva, de testileg sem létezhetnek örökös támaszkodás nélkül.” Ugyanakkor nem démoni-csábító szépasszony, melynek lehetősége adva lenne számára szépsége és a hagyományos feleség-anya szerep elutasítása révén. Árnyalt elbeszélői jellemzése hangsúlyozza jellemének másik énjét, archaikus természeti lényegét, mely a felszíni világot odahagyva vidéki magányában él meg igazán, s érzi meg, „hogya rendeltetése e férfihöz ragaszkodni, ...hogya nemesak szereti őt, mert becsülni kell, hanem szerelmes bele átengedő kedéllyel.” A külső világban betöltött szerep megőrzésének a vágya viszi bele „honunk Alcibiád-jával”, a divathős Romvayval való furesa viszonyba: a „kacér-csábító já-

tékába”. sajátos dialógusába. De ennek a játéknak, mint minden játéknak, komoly tétje van, melyet Sarolta későn ismer fel: ez pedig nem tetszelgési vágyának kielégülése vagy csalódása, hanem két ember egzisztenciája, otthonossága a világban.

Sarolta nőisége minden eszközt beveti a látszólag közönyös Romvay kegyeinek elnyerésére, de minden kísérlete esődtől mond. A kacérság belső motivációja ugyanis nem a szerelem birtoklásvágyának kényszere, mely akaratlanul is a másik felé űz, hanem kizárólag a tetszeni akarás. A kacérság létmódja köztes állapot birtoklás és nem birtoklás, odafordulás és elfordulás, odaadás és megtagadás között: célja, beteljesülése pedig nem a testi és lelki egyesülés a másikkal, hanem csak a feltétlen és testetlen hódolat. Sarolta kacérsági stratégiája azonban működésképtelen Romvay irányában. A kacér nő biztonságának és sikerének ugyanis a férfi bizonytalansága és gyökértelensége kedvez (ilyenek a Saroltának udvarló névtelenek). Romvay azonban nem hódoló, hanem hódító: reflektált szerelmes, aki kitűnően ért a csábítás mesterségéhez. Saroltával szemben, akinek a kacérság csak a külvilág felé mutatott egyik arca. Romvay egész személyisége erre a szerepre épül, világlátásának koherenciáját ez biztosítja. Ezért kap külön szólamot, a hódító szólamát, melynek világából, nyelvi evidenciáiból képtelen kilépni. Romvay nem a kierekegardi csábító. Kinek célja a még érintetlen, fiatal nőben rejlő isteni szépség, természetesség esztétikai megalkotása és egyszerű élvezése, s kinek számára a férjes asszony meghódítása csak pikánság és öntetszelgés. De több alapvonásában hasonlít rá. Jellemzi a rideg racionalitás, a hidegvér mint helyzete uralásának és így élvezésének előfeltétele és a rendkívüli intelligencia, kifinomult műveltség. Ennek köszönhető, hogy a kacér és a csábító játékban végig az ő stratégiája érvényesül és győzedelmeskedik.

A „közöny némaságának” taktikája végül arra készíti a kacérságában teljesen összezavarodott nőt, hogy vágya és akarata ellenére odaadja magát. Sarolta személyisége így otthontalanná, ugyanakkor a világvesztésében kényszerűen reflektálttá válik: ráébred arra, hogy csak a Coraninihez fűződő viszonyban létezik a saját, a nem kifelé játszott, felvállalható énje. Ez a későn felismert és reflektált én szembesül annak a világnak és nyelvnek az idegenszerűségével, melynek játékszabályait elfogadta és melyet „beszélt” a Romvayval folytatott kacér-csábító játékban. Utolsó találkozásukkor meg sem értik egymást. Romvay csak a csábító nyelvet képes beszélni és csak a kacér nyelvet képes érteni kettejük kapcsolatában, így végtelenül megalázza a hagyományos nő szerepébe visszatérni már nem tudó Saroltát. Az önfeláldozó és saját vétkeivel is szembesülő Coranini lelepleződés utáni tetteit viszont sokáig mindketten félreértik, s vétkeik utólagos igazolásaként értelmezik. Csak Sarolta előtt tárul fel búcsúzásukkor Coranini tetteinek motivációja és személyiségének lényege. Felszíni világból való kilépését ő maga is követi, visszautasítva a bennmaradás feltárulkozó lehetőségét.

A mű kissé tragikus-elégikus befejezésében végül csak a szerepében és így egész világfelfogásában megalázódott Romvay személyisége és annak egzisztenciális háttere, a „felszín világa”, a névtelenek világának evidenciái maradnak látszólag töretlenek és sértetlenek. Minden ennek törvényén túlmutató próbálkozás, létértelmezési kísérlet kiszorul a konszenzusos világból, amelyen kívül azonban nincs másik világ, csak a félreállítás, kivonulás üressége és elmúláshangulata. A metaforizáló-realista *Szerelem és hiúság* zárata hasonló belátást sejtet tehát, mint az ironizáló-romantikus *Alhikmet, a vén*

törpe. A „mitikus év” lezárulása a mitologikus gondolkodással ellentétben nem hoz megtisztulást, nem adja meg az örök újrakezdés lehetőségét.

Kemény Zsigmond rendkívüli érzékenységét példázza korának világszemléleti, szellemi, kulturális változásaira és azok beszédmódbeli, műfaji következményeire utolsó elbeszélése, az 1854-ben írott *A SZERELEM ÉLETE*. Kemény itt újra visszatér a vallomásosság nyelvi-poétikai magatartásához, de már egészen eltérő módon, mint tette azt az átpoetizált, átesztétizált élet romantikus felfogásának hatása alatt *A szék-ürcényekben*. *A szerelem élete* műfaji struktúrájában, létértelmező stratégiájában már a századvég lírizálódása, önéletrajzi ihletettsége, szubjektív hangulatisága érződik, s így méltán sorolható Kemény frászművészetének legmodernebb törekvései közé.

Már a szöveg befogadásának első fázisában, az észlelő, letapogató olvasás szakaszában rengeteg szövegelemleket, szövegalkotási módot sejtet, idéz fel a befogadóban a mű. Olyan szövegeket, melyek később íródtak, tehát semmilyen szándékos allúzióra törekvés nem feltételezhető. Így például a mű zárásában, Stein Adolf és Aurelia kisasszony házasságában megnyilvánuló középszer diadala, a kisváros nyomasztó világának életképszerű bemutatása Flaubert *Bozarynéj*át (1857) idézi meg, s a kortárs nyugat-európai realista próza legmodernebb hagyományához rendeli a művet. A varázslatos kert motívuma, a gyermeki perspektíva alkalmazása Csáth Géza vagy Lovik Károly novellisztikájával állítható távoli párhuzamba, a retrospektív beszédhelyzet, felidéző és felidézett én sajátos belső dialógusa pedig azokra a századvégi, XX. századi törekvésekre emlékeztet, melyek az én és az idő kapcsolatának, az emlékezésnek faggatásával próbálkoztak világ- és önértelmezési pozícióra szert tenni (pl. Proust).

Nyilvánvalóan kicsit önkényesek ezek a párhuzamok, de az is egyértelmű, hogy Kemény már saját korában, a kezdődő polgárosodás időszakában megérezte azokat a változásokat, melyek javarészt a századvég, századelő társadalmi-politikai közegében teljesedtek ki, s ekkor formálódtak ki az azt értelmezni hivatott poétikai magatartásformák, melynek csírái a műben megjelentek. A legjelentősebb és legmeghatározóbb századvégi tapasztalat a példaadó közösségi keretek teljes megszűnése, és az individualizálódás előrehaladott mértéke volt. Mivel ettől kezdve minden ember egymástól igen eltérő életet élt, eltűntek a közös mértékek, így az esztétikai létmegismerés aktusában az írónak önmagát kellett vallatóra fognia. Az alkotó önmagát tette a kutatás tárgyává, önmagában kereste a lét végső kérdéseire a választ az autobiografitás, vallomásosság, emlékezés különböző válfajait hozva létre.

Kemény Zsigmond elbeszélése is életrajzi ihletésű és rendkívül szubjektív hangoltságú. A történet erdélyi helyszíne és egyes alakjai, történései Kemény gyermek-kora Zalatnán töltött szakaszának (1820–23) élményét idézik meg, s mint átesztétizált anyagot építette be a cselekményességet a líraiság, hangulatiság alá rendelő szövegbe. A magyar prózairodalomban valószínűleg Kemény alkalmazta először a retrospektív elbeszélést, a reflexív emlékezést, mint az énkeresés, önteremtés lehetséges narratív formáját és ezen belül a gyermeki perspektívát, mint önálló nyelvi világot és nézőpontot: a gyermekkor, nem elsősorban mint személyes emléket, de mint egyfajta világszemlélet, életértelmezés lehetséges közegét is. A mű eseményeit, különböző idősíkjait az első személyű elbeszélő, Bikfalvi Szántó Eduárd reflexív önértelmezése foglalja egységes kompozícióba. Az emlékező-elbeszélő én beszédhelyzeténél fogva nemcsak

felidézi a múlt képeit, eseményeit, de kapcsolatba is hozza a sokszor gyermeki én nézőpontjából megidézett múlt állapotát a reflexiókban jelentkező jelen állapotával. De nemcsak ez a két időszakaszra jellemző állapot lép aktív dialógusba egymással, hanem az elbeszélésben folyamatosan formálódó, felépülő két alapvető emléktérlet is, mely szinte egy-egy külön műfajban megszólaltatott történetté áll össze. Az egyik az első szerelmek története, egy mesei-álomszerű hangulatnovella beszédmódjában hangzik el, míg a bányatörvényszéki apa bukásának története egy kis bányaváros műlőjét megteremtő realista életképben kerül elő.

Az emlékezés folyamatában megteremtődő két történet végig egymásnak feszül, egymást magyarázva összeér az elbeszélő tudatában, és önértelmezése két alapvető perspektíváját jelöli ki. Az első a gyermeki és a felnőtt világ értékítéletet is magán viselő szembeállítás. Itt a gyermeki világ eredendő ártatlansága és teljessége kerül szembe a felnőtt világéval, a kisvárosnak kicsinyes szférájával. Az elbeszélő-emlékező én számára a felnőttkor nem az ön kiteljesedését, önmagára találását hozza, hanem valami eredendő emberi elvesztését. A kis Eduard belső világa kibontakozásának egyszerre metaforikus és valóságos helyszíne a kert (Bartaliesék kertje), mely itt azt a paradicsomi teljességet sugallja, mikor az ember számára egyszerre megélhető volt önmaga emberi, természeti volta és isteni teremtettsége. Az ember ezen antropológiai adottságának, kettősségének, fent és lent közöttiségének szintén metaforikus megtestesítője az almafa, mely a népmesék életfájával állítható párhuzamba. A külvilág (kisváros, iskola) félelmet és idegenséget okozó jelenlététől megszabadulva itt éli meg a kis Eduard létezésének természeti teljességét és harmóniáját. Az elbeszélés későbbi szakaszában a bál alkalmával is ez a kert és az almafa lesz a varázslat, a csoda, a másság érintésének birodalma. Ugyanazt a világban otthonosságot teremtik meg az amúgy szigorúan nevelő anya gondoskodó, szelíd érintése és az első szerelem is, az emberre ügyelő gondviselés női közvetítői, tolmácsai. Ezt a világban való eredendő otthonosságot átélni képes gyermeki ént veszi körül és idegenségével és szeretetlenségével azzal szemben áll a kisváros: nyomasztó, minden szürkeségén túlmutató lét-lehetőséget magába olvasztó közegével. Különös, névtelen és arcátalan személyiségek mozgatják, motiválják ezt a tulajdonképpen jellegtelen és törvény nélküli világot. Aurelia kisasszony, majd még inkább a titokzatos revizor, a cím nélküli kincstári tanácsos megérkezése teljesen felbolygatja ezt a hétköznapi unalmas, de békésen egyszerű világot, és kicsinyes, egzisztenciális pozíció- és létharcok színterévé teszi Zalatnát. Így a sokszor humorral árnyalt és enyhített Graber- és Szántó-féle montanista és kameralista pártok közötti állandó vitának és megosztottságnak végül is komoly egzisztenciális következményei lesznek. A felnőtt korában is gyermekesen naív maradó, tudós szenvedélyeinek élő apa, kinek híte az emberiségben az emberek egymás közötti kölcsönös bizalmában a kicsinyes pártharcokban is töretlen maradt, apró hibája miatt áldozatává válik ennek a könnyörtelenül és embertelenül működő gépi mechanizmusnak. S a két párt későbbi kibékülése is e mechanizmus teljes egyeduralmát és győzelmét teszi egyértelművé. A vénkisasszony Aurelia és az utolsó oldalakon kitűnően jellemzett új bányatörvényszéki elnök, Stein Adolf házassága a közepszerűség és arcátalanság teljes diadalát sejteti.

A másik önértelmező perspektíva, a két történet belső dialogikusságának másik színtere szerelemfilozófiai természetű. A „szerelem életét” az első szerelemtől a sze-

relem nélküli tartós házasságig követi nyomon sajátos elbeszélői pozíciójának köszönhetően a mű, a férfi-nő kapcsolat két szélső állapotát megidézve. A gyermek Eduard történetében bontakozik ki az első szerelem örök mítosza, a másik és a nem evilági másság iránti megnyílás misztériuma. Nem véletlen, hogy mindkét szerelmével a külvilágtól élesen elkülönülő kertben, a nem evilágiság tér-idejében találkozik. Eduard számára Bartalics Mari alakjában gyöngéd, szeretetteljes figyelmességében a nőiség anyai oldala nyilvánul meg elsősorban, míg Adorján Herminában a női test illata, varázsa: a férfi-nő viszony érzékiségének első jelei bontakoznak ki. A szerelemnek e varázslatával, transzcendenciájával mély érzelmi és hangulati összecsengésben áll az apa és anyja házassága: két ember viszonya, kiker sokkal inkább a kölesönös egymásrautaltság és tisztelet, mint a szerelem kapcsolt egybe. De míg az első szerelem érvényre a gyermekkor misztériumából a külvilágba lépve semmivé foszlik (Bartalics Mari érdekházassága), addig ez a szerelem nélküli kapcsolat férfi és nő rendkívül mély emberi összetartozásának a lehetőségére és annak szereteten alapuló tartósságára és erejére világít rá. Az önértelmezés első perspektívájában az apa szerepe volt domináns, ebből a nézőpontból viszont az anyja alakja kerül előtérbe, mint a nőiség megtartó, anyai-asszonyi princípiumának képviselője. Ez fia irányában a szigorú nevelésben és a gyöngéd, láthatatlan szeretetének állandó jelenlétében nyilvánul meg, míg férje gyengeségeit, majd ballépését hitével ellensúlyozza, és felvállalt hivatásából fakadó erejével tartja egyben a családot.

Az elbeszélés a különböző idősíkok és élmények sajátos összjátékával az elmúlás melankolikus-elégikus hangulatát teremti meg. Már a mű világába is a mulandóságra való hangsúlyos és egyértelmű reflektálással lépünk: „Csakugyan meghalt Napoleon.” A korszakban irodalmi toposzá váló, mítikus nagy ember pusztulása az emberi halandóság meghaladhatatlan voltára utal, de a gyermeki, naív tudatban a halál képzetét és annak titokzatosságát feloldja a természeti rend örök körforgásának megérezése. („Meghalt Napoleon, nem tarka többé az almafa, és viráglevelei a pázsiton is elfonynyadtak!”) És ugyanígy az első szerelem, a gyermekkor létteljességének elvesztését és a rémisztően idegenné és embertelenné váló felnőtt világ ürességét is mintha ellensúlyozná az apa és anyja viszonyában feltárulkozó, valami lényegit megőrző-megtartó viszony lehetősége. Az élet végességének és mulandóságának belátása mellett tehát egy szinte elmondhatatlan, csak elégikus hangulatiságában visszaadható pozitív létélmény is rejlik: az elmúló mögött az elmúlhatatlan, a megfogható mögött a megfoghatatlan, az elmondható mögött az elmondhatatlan reális létének megsejtése.

Jegyzetek

A legutóbbi két évtized magyar könyvkiadása feltűnően mostohán bánt Kemény Zsigmond műveivel. Csak elvétve jelentek meg irodalmi alkotásai, alátámasztva és egyben szinte végérvényes tényként determinálva azt a közfelfogást, mely szerint Kemény művei sohasem voltak igazán népszerűek a szélesebb olvasóközönség körében. Különösen igaz ez Kemény 1851 és 1854 között írt regényeire, kisregényeire és elbeszéléseire, hiszen ezeket az elmúlt évtizedekben csak egyetlen alkalommal adták ki Magyarországon (*Férj és nő*, Regények. Bp., 1968.; *A szűz örvényei*, Kisregények és elbeszélések. Bp., 1969.), és így ma már a könyvtárakban is alig elérhetőek. Érthető, hogy részben ezért, részben pedig e pályaszakasz jelentőségének és modernségének egyre egyértelműbbé válása miatt napjainkban ezeknek az alkotásoknak a kiadása került az előtérbe. Két regénye, a *Férj és nő* és a *Ködképek a kedély láthatárán* nemrégiben jelent meg az Unikornis Kiadó gondozásában, ez a kötet pedig ugyanebben az időszakban írt hosszabb elbeszéléseit és kisregényeit tartalmazza. Így tulajdonképpen a pályaszakasz valamennyi műve friss kiadásban válik hozzáférhetővé.

Az elbeszélések és kisregények Kemény Zsigmond halála után kiadott szövegeinek állapotában jelentős szövegromlás következett be. A Gyulai Pál által gondozott összkiadásban (*Beszédek és regényrövidékek*, Kemény Zsigmond Összes Művei 4–5., Bp., 1897.) és a Szépirodalmi Könyvkiadó Kemény életműsorozatában megjelent művek Kemény Zsigmond sok esetben régies, nyelvjárási szokásait, stílusát, helyesírását több ponton radikálisan módosították, modernizálták. Ez a kötet, amennyire ez lehetséges volt, igyekezett az eredeti szöveget mértékadónak tekinteni és azt helyreállítani, ezért a kiadás alapjául a Kemény életében, főként folyóiratokban megjelent írások szolgáltak, hiszen ezeket bizonyosan maga az író is látta és korrigálta. Mivel autográf szövegek nincsenek vagy hozzáférhetetlenek, és sok esetben csak egy kiadás vagy egymástól lényeges helyesírási tendenciákban különböző két szöveg létezik (*A szűz örvényei* és *Szerelmem és hiúság* esetében), meglehetősen nehéz volt kijelölni a szövegkezelés konkrét és következetes elveit. A kiadás alapjául szolgáló különböző szövegkezelések sajátosságai miatt mellőztem a filológiában megszokott két hagyományos eljárást: a betűhű kiadást, illetve a helyesírás teljes modernizálását. Ezek helyett végül egy harmadik megoldást, a *helyesírás bizonyos tendenciáinak egységesítését* választottam szövegkezelési elvül, mely legjobban megfelelt a rendelkezésre álló szövegek igényeinek.

A betűhű kiadás létjogosultságát, lehetőségét, a szöveggondozás során felszínre kerülő, több alapvető nehézség kérdőjelezte meg. Nagy távolság választja el például *A szűz örvényei* 1851-es és 1854-es kiadásainak egyes helyesírási jelenségeit. Az 1851-es kiadásban az *ít képző* nagyjából azonos mértékben szerepel hosszú (-ít) és rö-

vid változatban (-it), míg az 1854-es közlés esetében szinte csak elvéve szerepel a hosszú, mai helyesírásnak megfelelő alak. A mutató névmásokat az 1851-es kiadás következetesen rövid (*ily, oly* stb.), az 1854-es pedig következetesen hosszú alakban közli (*illy, olly* stb.), és tendenciózus eltérések figyelhetők meg egyes magán- és más-salhangzó hosszúság, rövidség használatának esetében is. Ugyanílyan távolság jellemzi a *Szerelem és hiúság* kötet- és folyóiratkiadásait is, ráadásul az inkább mértékadónak kínálkozó második kiadások jóval több sajtóhibát tartalmaznak. Mivel kézirat nem szolgálhatott viszonyítási alapul, ezen problémák miatt szinte lehetetlen volt eldönteni, melyik változat legyen az irányadó alapszöveg.

A különböző folyóiratkiadások hasonló jellegű, tendenciózus helyesírási és központozási eltéréseket mutatnak. Itt nem a következetlenségek megléte okozza a problémát, hanem az, hogy ezek kiadásonként, közlésenként más jellegűek. Így feltételezhetően nem (csak) Kemény Zsigmond helyesírási következetlenségei, hanem egy részük mindenképpen bizonyos kiadói, nyomdai módosítás, egységesítés eredménye. Az ilyen alapon történő betűhű kiadáshoz ragaszkodás lehetetlenné tette volna bizonyos sajtóhibák kiszűrését, és a kötet egészére tekintve kellőképpen nem indokolt egyenlenséget okozott volna az elbeszélések egyes helyesírási jelenségeiben.

A felkínálkozó szövegkezelési elvek közül igyekeztem a helyesírás teljes modernizálásától is tartózkodni, hiszen az rengeteg olyan jelenséget is érintett volna, melyek a Kemény-elbeszélések stílusának és nyelvi világának elidegeníthetetlen részét képezik, mint például a mai köznyelvben meghonosodott idegen szavak (*saison*-szezón, *salon*-szalon stb.), vagy néhány nyelvjárásián eltérő szóalak használata: *közül-közöl, mikint-miként* stb.). Ezért a korabeli társalgási nyelvben divatos francia, német, angol stb. szavakat eredeti alakjukban és toldalékolásban tartalmazza a *szöveg* (*saison, masquiroz, banquet, boudoir, migrainem, spleen*-ök stb.), és megtartottam a régies helyesírást a mai köznyelvben már régen meggyökeresedett szavak esetében is (*phantasticus, thea, salon* stb.). A nyelvjárási és köznyelvi változatban egyaránt megtalálható szavak mindkét alakban szerepelnek: *fördő-fürdő, fenyő-fenyő, néhány-néhány, művelt-művelt, híes-híes* stb.

A szövegkezelés elveinek kijelölésekor ezért az *elbeszélések szókincsének, stílusának, szöveghű teljesen eredeti, szöveghű közlése mellett a szövegkezelés során problematikusnak mutató helyesírási tendenciák egységesítése* mellett döntöttem. Ennek megfelelően a következőkben tértem el a kötet és folyóiratkiadásoktól:

1. Egységesítettem a *hosszú és rövid magánhangzók és mássalhangzók* használatát, hiszen ezek alkalmazása nagyon eltér az egyes elbeszéléseken belül, illetve a különböző elbeszélésekben. Rengeteg szó, kötőszó, képző előfordul két (vagy esetleg három) alakban, hosszú vagy rövid magán-, illetve mássalhangzóval egyaránt: *ur-úr, híes-híres, míg-míg, fonyadt-fonnyadt, könnyü-könnyü-könnyű* stb.

Ezek közül azokat, melyek több elbeszélésben és több alkalommal előfordulnak a mai helyesírásnak megfelelő alakban, a mai alakoknak megfelelően egységesítettem a kötet egészében; például *gyűrű, sűrű, úr, fiú, hírlap, míg, könnyű, fonnyadt, bosszú* stb. szavak esetében.

Ha nem volt ilyen vagy csak elvéve, akkor meghagytam az eredeti alakban, például a *szie, víz, mult, hiúság, sohaj, köny, rossz, fris* stb. szavak esetében.

2. Több szót érintően az *ít képző* és az *ú-ű képző* használatát egységesítettem a mai alakoknak megfelelően: *segít, tanút; kalapú* stb.

3. Ugyanilyen elvek alapján jártam el a szintén problematikus *egybeírás, különírás* bizonyos jelenségeinek esetében.

Következetes használatuk miatt az eredeti alakban maradtak például az *a ki, a mi, a hogy* stb. vonatkozó névmások, *ugy-e, ő nagysága* stb. szavak.

Néhány alkalommal azonban egységesítettem itt is, ha a mai helyesírásnak megfelelő alak többször is előfordult: pl. *szentkép, ki-ki* stb.

4. Ugyanezért bizonyos földrajzi nevek (*Temes megye, Kelet-India* stb.) és tulajdonnevek, családnevek (*Beethoven, Széchenyi* stb.) is a mai helyesírásnak megfelelő alakban szerepelnek.

5. A kötet egysége érdekében a folyóiratközlésenként különböző *központozást* is egységesítettem (párbeszédtagolása, idézőjelhasználat stb.).

Minden más esetet viszont a helyesírás körén túlmutató, a szöveg stílusához, Kemény nyelvi világához tartozó jelenségeknek ítéltam és esetleges következetlenségeit is meghagytam, hiszen ezek jelenléte a jelentésképzést is érintheti. A fentebb említett változtatásokon kívül tehát a kiadás igyekezett egy szöveghű Kemény kötetet az olvasó kezébe adni.

A szövegekben előforduló rengeteg idegen vagy régies szó, illetve a művelődéstörténeti, irodalmi, mitológiai utalások nagy száma miatt a jegyzetek elkészítésében és rendszerezésében a következőképpen jártam el. A kötetben gyakran előforduló és több elbeszélésben is megtalálható idegen szavakat, kifejezéseket, tájszavakat stb. alfabetikus sorrendben gyűjtöttem egybe a kötet végén található *Szómagyarázatok*-ban. Az utalások, hivatkozások, fogalmak, idegen nyelvű szavak többségét azonban a művek és oldalszámok szerinti lebontásban lehet megtalálni, és itt adom meg a szövegközlés alapjául szolgáló kiadások megjelenési helyét és idejét is.

A SZIV ÖRVÉNYEI

A kisregény 1851 októberében jelent meg a Szilágyi Sándor szerkesztette *Nagyenyedi Album*-ban (166–270.), és feltételezhetően ez év nyarán írta Kemény. 1854-ben a *Kemény Zsigmond regényei és beszélei* című gyűjteményes sorozat V. kötetében is helyet kapott (206.), melyet Pesten, Emich Gusztáv adott ki. (1863-ban ismét a közönség kezébe került a mű, ez a változat azonban az 1854-es kiadással teljesen megegyező, annak kinyomtatott íveit kötötték be újra.)

7. oldal

signore (ol.): úr (férfiak megszólítása Olaszországban).

látástat (rég.): láttamoztat.

sentimental: szentimentális, itt túlzottan érzelmes jelentésben.

8. oldal

Tomaseo, Niccolo (1802–1874): olasz író és államférfi. Az olasz nemzeti felszabadító mozgalom egyik meghatározó alakja volt.

Manin, Danielle (1804–1857): olasz hazafi. A nemzeti forradalom vezére volt Velencében, 1848-ban kikiáltotta a köztársaságot, melynek első elnöke lett. A vereség után Franciaországba emigrált.

aquileai romok: Aquileia római város Velence keleti részén, melyet i. e. 181-ben mint latin gyarmatot alapítottak a rómaiak. Észak- és Kelet-Európába vezető fontos utak csomópontja, jelentős kereskedőváros, a császárkorban pedig az Adriai-tenger gyakran ostromlott erődítménye volt.

Metternich herceg: Metternich-Winneburg, Clemens Wenzel Lothar (1773–1859), osztrák államférfi. 1809-től negyven éven át a Habsburg Birodalom külügyminisztere és kancellárja. Az Európa konzervatív társadalmi-politikai berendezkedését megőrizni hivatott Szent Szövetség vezéregyénisége, titkos irányítója. A Habsburg belügyek szinte korlátlan uraként a magyar reformtörekvések fő ellenzője és akadályozója volt.

podagrás (rég.): kőszvényes, lábköszvényes.

reactionarius (rég.): reakciós, haladásellenes.

Tizian: Tiziano, Vecellio (1477–1576), velencei festőművész, a XVI. századi olasz reneszánsz festészet egyik legnagyobb alakja.

9. oldal

nobili (ol.): főnemes (itt egyes számban használva).

Szent Cecilia: valószínűleg ez a festmény is, akárcsak a *Bűnbánó Magdolna*, Carlo Dolci alkotása.

Nro (lat.): numero, szám, sorszám.

10. oldal

Carlo Dolce: Dolci, Carlo (1616–1686), a firenzei barokk festőiskola egyik utolsó képviselője. Pályája kezdetén portrékat festett, később, az ellenreformáció hatására vallásos témáknak szentelte tehetségét. Festményei a maga korában igen népszerűek voltak.

Magdalena: Magdolna, az Újszövetségben (Márk és Lukács evangéliumában) szereplő bűnbánó asszony, aki Jézus leghűségesebb követőjévé válik.

foularde (fr.): vékony, lány selyemanyag.

Venus Callipiga: a szerelem és szépség római mitológiai istenasszonyának egyik jelzője: szépfenekfi.

11. oldal

Titania: Titánia tündérkirálynő az ókori hitregékben. Az európai kultúrkörben is ismertté vált, számos népregében és irodalmi alkotásban feltűnik alakja, így például Shakespeare *Szentivánéji álom*ájában.

signora (ol.): úrnő (asszonyok megszólítása Olaszországban).

12. oldal

Don Juan: legendás középkori spanyol alak. Kalandjai számos opera és irodalmi feldolgozás témáját adták, s figurája a csábító és nőhódító jellegzetes toposzává vált.

szöveg (nyelvtúj.): itt szövevény, szövedék jelentésben.

Lagrange: La Grange, Anne de (1825–1905), kiváló francia énekesművész.

Horatio e Curatio: Horatiusok és Curatiusok. A Rómáért küzdő három testvér, akik legyőzik az Alba Longa-i három testvért, számos olasz opera hőseivé váltak.

Brussai: Brussa város az Olümposz lábánál, a Márvány-tenger közelében. Selyemáruvilághírűek voltak.

13. oldal

muselman az öt földés alatt: az iszlám vallás követőjének legfontosabb hitbeli kötelessége a naponta ötször, meghatározott módon végrehajtott ima, melyet rituális mosakodás előz meg.

Tintoretto: eredeti nevén Robusti, Jacopo (1518–1594), olasz festőművész, a velencei érett reneszánsz egyik legnagyobb mestere.

14. oldal

Palma, Jacopo (1480–1528): velencei reneszánsz festő.

Paolo Veronese (1528–1588): velencei festőművész. Munkássága reprezentálja Tizianóval és Tintorettoval együtt a velencei reneszánsz festészet legnagyobb korszakát.

Murillo, Bartolome Esteban (1618–1682): spanyol festő, a spanyol barokk egyik legismertebb művésze.

Angelica Kauffmann (1741–1807): svájci festőnő. Történeti és allegorikus tárgyú festményein a rokokó stílus elemeit ötvözi a klasszicizmussal.

tölt (rég.): telt.

antico verde (fr.): fehérrel erezett zöldmárvány.

architrav (ol.): architráv, főgerenda vagy gerendador, az oszlopos rendszer áthidaló szerkezete.

byzanti (lat.): bizánci.

arabeszk (ol., fr.): stilizált levelekből és virágokból álló, kígyózó díszítés. Az arab, mór művészet népszerű motívuma.

abbacy (ang.): apátság.

Adriai tenger fényes mátkája: Velence elnevezése. A pápaság és a császárság harcában Velence egyház melletti híúságát III. Sándor pápa (1159–1181) egy gyűrűvel jutalmazta meg, melyet e szavak kíséretében adott át: „Legyen neked alárendelve a tenger, mint nő a férjnek, miután győzedelmeid által urává tetted magadat.” Ez időtől fogva minden évben Krisztus mennybemenetele napján a dózse eljegyezte a tengert, egy gyűrűt dobván annak mélységébe.

Márk oroszlánja: Velence védőszentje Szent Márk evangélista, akinek jelképe a szárnyas oroszlán.

doge: dózse, a Velencei Köztársaság vezető tisztviselője, akit élethossziglanra választottak a nevesebb velencei családokból.

15. oldal

drasticus (lat.): drasztikus. Itt durva, vaskos jelentésben.

armádia (rég.): hadsereg.

carabina (ol.): karabély, rövid csövű puska.

létszám (rég.): jegyzék.

capitano (ol.): százados.
külmény (clav.): szerződés.

16. oldal

scudo (ol.): régi olasz pénz.
marquis (fr.): márkí, főnemesi cím több nyugat-európai országban.
table d'hôte (fr.): társas, közös étkezés, előre megállapított ételsorral.
Lambroschini bíbornok: Lambroschini, Luigi (1776–1854) XVI. Gergely pápa (1831–1846) államtitkára volt, aki az agg pápa helyett teljesen átvette az irányítást. Erélyes és mereven konzervatív politkusként mindenfajta liberalizmust egyformán üldözött. Az 1846-ban pápának választott IX. Pius (1846–1878) ezzel szemben olyan liberális reformintézkedésekbe kezdett, mellyel az egyházi államot is közelítette az olasz nemzeti, függetlenségi törekvésekhez.
trattoria (ol.): kocsma, kisvendéglő Itáliában.
orada (ol.): aranycsíkos keszeg.
frutti di mare (ol.): a tenger gyümölcsei. Ehető, apró tengeri állatok.
Lucullus lakoma: fényűzően pazar, dús lakoma. A kifejezés Lucullus római hadvezérre utal, aki dúsgazdag emberként élvezetekről eltevelyt élt Rómában.
opera buffa (ol.): víg, néha szatirikus tárgyú opera.

17. oldal

excellenza (ol.): nagyméltóságú, kegyelmes.
Me Herce! (etruszk): Herkulesre!
Szent Ferenc szerzetesei: az Assisi Szent Ferenc által a XIII. század elején alapított szerzetesrend (ferences rend) tagjai. Prédikálással és bűnbánattal töltött, teljes szegénységen alapuló élet iránti elkötelezettség jellemzi őket.

18. oldal

egély (nyelvúj.): hit.
závár (rég.): egyszerűbb, kezdetleges zár.
árkádiái élet: Árkádia a bukolikus költészetben a költők, a szerelmesek, a boldogság gondtalan világa.
pater noster: a miatyánk latin szövegének kezdőszavai, illetve maga az ima.

19. oldal

palankin (ind.): Kelet-Indiában utazásra használt gyaloghintó.
findzsa (perzsa, tör.): csészé, bögre.
lacrimae christi (lat.): Krisztus könnyei. A Vezúv oldalán termelt szőlőből készített vörösbor.
guardián (lat.): gvardián. Ferences vagy kapucinus rendház főnöke.
Bulwer, Edward George (1803–1873): angol regényíró, liberális politikus. Történelmi regényei tették ismertté a korabeli Magyarországon.
legatió (lat.): itt nagykövetség, idegen állam képviselője jelentésben.

20. oldal

sbirrek (ol.): katonailag szervezett rendőrök Itáliában.
virány (clav.): üde növényzettel, virágokkal borított tájék, mező.

Nyáréj álmai: Shakespeare vígjátékának, a *Szentivánéji álom* angol címének szó szerinti fordítása.

21. oldal

Moore Tamás: Moore, Thomas (1772–1852), ír költő, író. Az ír népdalok szöveg és dallamvilágát megidéző versei tették ismertté hazájában és Európában egyaránt. Nagy hatással volt a magyar romantikára, népiességre is: Vörösmarty, Petőfi, Arany fordította magyarra versei egy részét.

22. oldal

prior (lat.): házfőnök a szerzetesrendekben.

Szent Ágota: a korai kereszténység híres szentjei közé tartozik a 250-ben vértanúhalált halt szicíliai Ágota. A fiatal, megkeresztelkedett lány a kéjvágyó helytartó, Quintianus mesterkedéseinek célponyjává lett, aki, hogy hitét megtörje, előbb örömtanyára vitette, majd a mellét is levágatta. Végül Ágota a hosszas bántalmazások következtében a börtönben halt meg. A név és a helyszín révén nyilvánvaló a szándékolt párhuzam Agatha történetével és személyiségével, akinek jellemrajza ilyen sejtésekből, burkolt utalásokból bontakozik ki az elbeszélés folyamán.

Florenz: Florenz, Firenze német neve.

23. oldal

szent Ganges: Gangesz, indiai folyó, a hindu vallás szent folyója. A hinduizmus tanítása szerint vize megtisztít a vétkektől, megszabadít a betegségektől és isteni üdvben részesíti azt, aki temetkezési helyül választja.

albatrosz (portug.): a déli földgömbön élő tengeri madár.

ügyekszik (rég.): igyekszik.

24. oldal

sibarita: szibarita, pompában és semmittevésben élő elpuhult ember (Sybaris ókori városnak nagy fényűzésben élő lakóiról).

archeologia (gör.): régészet.

25. oldal

piazetta: Piazzetta, a Doge-palota előtti kis tér Velencében.

Procuratia: velencei paloták, a Szent Márk teret határoló két hosszanti épület.

corridor (ol.): folyosó, átjáró.

fagylalda (nyelvúj.): fagylaltozó.

vestibulum (lat.): ház, épület előcsarnoka.

26. oldal

portugali kalandor: Vasco da Gama, aki 1499-ben került meg a Jóreménység fokát.

A velenceiek mély aggodalommal értékelték az eseményt, mivel a portugáloknak sikerült megtalálni az Indiába vezető tengeri útvonalat, mellyel megtörhették Velence kereskedelmi hegemóniáját.

refrain (fr.): refrén.

cautio (lat.): régen pénzügyi óvadék katonatisztek nősülésekor.

27. oldal

revenue (fr.): jövedelem.

K... követté választására...: nyilvánvaló utalás Kossuth Lajosra, akinek a sorsdöntő 1847–48-as országgyűlésre történő beválasztásáért az Ellenzéki Kör, végül sikerrel, mindent elkövetett.

ítesz (elav.): műbíráló, kritikus.

Jelenkor: Széchenyi István által alapított, 1832 és 1848 között megjelenő politikai folyóirat. Főként a cenzúra miatt nem válhatott liberális eszméket is felvállaló, haladó politikai lappá.

Casanova, Giovanni Giacomo (1725–1798): olasz egyházi személy, író, kém, diplomata. Az olasz kalandorok fejedelmeként emlegetik, neve egyet jelent a nőcsábász fogalmával.

Buckingham herceg: a valóságos történelmi személyként is ismert angol herceg helyett itt valószínűleg Dumas *A három testőr* című regényének hercegéről van szó, aki a francia királynő szerelmét bírja és e viszonyoknak lesz áldozatává.

patavista (rég.): joggyakornok, ügyvédhojtár.

ornithologia (gör.): madártan.

28. oldal

barcarol (ol.): sajkadal, velencei gondolások dala.

„*Addio, Therese...:* „Isten veled Teréza, Isten veled
Visszatértemkor foglak eljegyezni.”

restauratio (lat., rég.): itt tisztújítás jelentésben.

Canova, Antonio (1757–1822): velencei klasszicista szobrász.

Cromwell nyírott fejű szentei: a puritánok. Angliában a XVI–XVII. században kibontakozó vallási és politikai mozgalom tagjai, akik felléptek az anglikán egyház és az abszolútista monarchia túlkapásai ellen. Központi szerepük volt az angol polgárháborúban.

Cromwell, Oliver (1599–1658): angol hadvezér és államférfi. Az angol polgári forradalom idején a parlamenti erők vezéréként döntő szerepet játszott a Stuart monarchia megdöntésében.

29. oldal

retorta (lat.): vegyi műveletekre használt, hajlított nyakú edény.

fez (arab): vörös posztóból készült, esonka kúp alakúra formált bojtos fejfedő.

chirurgus (rég.): kirurgus, régen seb orvos, feleser.

prépost (lat.): a püspöknél alacsonyabb rangú katolikus pap.

ügybe alig vett (rég.): nem foglalkozott vele.

dessein (fr.): rajz, szövetmintázat.

Wouwerman, Pieter (1632–1682): holland festőművész.

31. oldal

Aphrodite: Aphrodité a szépség és a szerelem istennője a görög mitológiában. Egyik származástörténete szerint a Kronosz által kiherélt Uranosz véreből fogant, mely a tengerbe hullt és ott emberalakot öltött. Innen kapta egyik melléknevét. Anadümené: habokból felmerülő, tengerhabokból kilépő.

a nő-kellem három ikerlányai: itt a Hórákról van szó. Zeusz és Themisz három leánya: Eunomia (törvényesség), Diké (igazságosság), Eiréné (béke), akik az egyik homéroszi himnusz szerint felöltöztették a tengerhabokból kilépő Aphroditét.

32. oldal

Byron lord: Byron, Georg Gordon (1788–1824) világhírű angol író, költő, akit kiesapongó, nagyvilági életmódja, világfájdalmas (spleen-es) létfelfogása is ismertté tett. Házasságának megromlása és az azt követő országos méretű botrány miatt 1816-ban végleg elhagyta Angliát és néhány évig Velencében is élt.

Chioggia: római eredetű város a velencei lagúna déli végén.

La biondina in gondoleta (ol.): A szőke hajú fiatal lány a gondolában.

Cane della madonna! (ol.): A Madonna kutyája! (olasz érzelmkifejező felkiáltás).

burrasco (ol.): vihar.

33. oldal

regata (ol.): regatta, evezősverseny.

34. oldal

Pindemonte, Ippolito (1753–1828): olasz költő és drámaíró.

Ugo Foscolo (1778–1827): olasz költő, próza- és drámaíró, esztéta.

Chateaubriand, François-René, Vicomte de (1768–1848): francia író, politikus, a francia kora romantika egyik fő képviselője.

memoire (fr.): memoár, emlékirat, személyes hangvételű visszaemlékezés.

35. oldal

Fszeregyéj meséi: arab népi elbeszélés és mesegyűjtemény, az arab kultúra világirodalmi jelentőségű alkotása.

nemtő (rég., irod.): védőszellem.

A bájital: Donizetti *Szerelmi bájital* című vígoperája, melynek egyik szereplője Dulcamara.

notabilitás (rég.): előkelőség, főember.

legitimista (lat.): a fenálló jogrendet és jogfolytonosságot képviselő irányzat híve.

Brougham, Henry (1779–1868): angol liberális államférfi.

Capo d' Istria (1776–1831): olasz eredetű görög államférfi. A görög szabadságmozgalmak idején, 1827-ben a troizéni nemzetgyűlés Görögország elnökévé választotta.

36. oldal

uszonyító (elav.): itt kisebb csoport, amely hízkelkedésből vagy valamilyen előny reményében valakit követ, valaki után vonul.

Donna Diana szerepét játssza: Lope de Vega *A kertész kutyája* című komédiájának a főhősnője. Nápolyi nemeslány, aki kétértelmű játékba kezd spanyol írnokával: hol elhiteti vele, hogy szerelmes bele, hol hidegen elutasítja, megtagadja.

37. oldal

...a genuai hajóhad legyőzeték: Velence történelmének egyik legfontosabb fordulópontját és győzelmét írja le az elbeszélés. A korlátlan kereskedelmi és gazdasági egyeduraltat biztosító tengeri hatalomért Genovával váltakozó sikerrel hosszú háborút

folytatott Velence (1256–1381). Ezt a harcot végül a chioggai háború zárta le (1378–1381), s az itt elbeszélte chioggai tengeri csata Velence győzelmét hozta meg.

sergét (rég.): seregét.

nankin: sárga pamutszövet (Nanking kínai város nevéből.)

croquis (fr.): itt sebtében készített, művészi célzatú vázlat.

39. oldal

látmány (nyelvúj.): látvány.

40. oldal

retirál (fr., ném.): visszavonul, meghátrál.

Semiramis: Szemiramisz legendás babilóniai királynő az i. e. IX. század végén, aki a görög hagyomány szerint számos országot meghódított és sok várost alapított. Palotájának függőkertje a világ hét csodájának egyike volt.

kolibri (indián): Dél-Amerikában honos, díszes tollazatú, apró madár.

tatoniroz (fr.): tetovál.

masquiroz (fr.): itt álcáz, elleplez jelentésben.

Deukalion: Deukalión Prométheusz fia a görög mitológiában. Amikor Zeus megharagudott a rézkor embereire, vízözönt zúdított az emberiségre és csak egyedül Deukalión és felesége, Pürha bizonyult elég igazlelkűnek a menekülésre. Azt a jóslatot kapták Themisztól, hogy nagy szülőanyjuk esontjait dobálják a hátuk mögé. Mivel ők a földet tekintették szülőanyjuknak, köveket dobáltak maguk mögé, melyek meglágyultak, alakot öltöttek és így megújult az emberiség.

csár (táj.): csóka.

41. oldal

kondorhajú (rég.): göndör, kunkorodó hajú.

niveau (fr.): nívó, szint.

42. oldal

Correggio, Antonio (1490 k.–1534): itáliai reneszánsz festőművész.

Guido Reni (1575–1642): bolognai festőművész.

43. oldal

Oberon: C. M. von Weber német zeneszerző *Oberon* című operájára (1826) történik utalás. A Bagdadban játszódó történetben Oberon tündérkirály és Titánia összeszólkosznak és addig nem békülnek meg, míg egy pár be nem bizonyítja a rendkívül kemény feltételek közt sem múló hűségét. Ezért Oberon és Puck összehoz egy szerelmespárt, kiknek hűségét különböző próbák elé állítják.

illedék (nyelvúj.): illem.

44. oldal

pelengér (rég.): pellengér, város főterén álló oszlop, melyhez a bűnöst kötözték, hogy közmegevetésnek tegyék ki.

eryngium (lat.): iringó. Igen elterjedt növény, a néphit, babona csodálatos varázserőt tulajdonított gyökerének és főzeteinek.

Sapho: Szapphó (i. e. 612–550), görög költőnő. Egy legenda szerint Szapphó szerelmes

lett egy Phaón nevű révészbe, aki visszautasította közeledését. Ezért a költő a mélybe vetette magát a leokádiai fehér sziklákról.

46. oldal

klárisz (táj.): színes gyöngy, ill. gyöngysor

47. oldal

bora (ol.): bóra, viharos, hideg és száraz téli szél az Adria tenger partvidékén.

esába Armida: varázshatalmú damaszkuszi pogány szűz Tasso *A megsabadított Jeruzsálem* című eposzában. Királya ösztönzésére a Jeruzsálemet ostromló keresztiesek táborából ötven lovagot esábitott el, majd juttatott fogságba. Ezeket *Rinaldo d' Este* lovag szabadította ki, utóbb azonban őt is lenyűgözte Armida szépsége és sokáig egy varázsszigeten, szerelmi kéjek között múltatta vele az időt.

48. oldal

Marino Faliero (1274–1355): magas rangú tisztviselő volt Velencében. Kivégezték, mert összeesküvést szervezett a hatalmon levő patríciusok ellen. Tragikus élete több irodalmi alkotást ihletett, többek között Byron egyik tragédiáját is.

Foscari, Francenza (1373–1457): Velence dózséja 1423 és 1457 között

49. oldal

trappisták: a XVII. században létrejött szerzetesrend. A ciszterciáknak az ősi szigorú fegyelméhez, aszkézishez visszatért ága.

50. oldal

manlil (sp.): könnyű női köpeny.

51. oldal

Juno: a házasság, az anyaság és a női termékenység istennője, Jupiter felesége a római mitológiában.

három kecs- istennők: itt a Khariszokra utal az író, akik az örökifjú lét, a báj és a kellem megszemélyesítői a görög mitológiában, illetve ezeknek római mitológiai megfelelőire, a Gráciákra.

53. oldal

moshé (arab): mecset, mohamedán templom.

Thalberg, Sigismund (1812–1871): osztrák zongoraművész és zeneszerző.

kasztrol (táj.): nagyméretű, általában vasból készült lábas vagy fazék.

kamuka (perzsa): damasztiszövet.

Sèvres: francia város, melynek porcelánjai európai híresek.

54. oldal

dáriusi kincs: a mérhetetlen kincs jelképes elnevezése Darciosz, perzsa királyról (i. e. 521–486), aki az ókor egyik leggazdagabb uralkodója volt.

55. oldal

Stabat Mater: XIV. századi latin himnusz, a Jézus keresztje alatt álló anyának, Máriának a szenvedéseiről. A Jacopone de Todié tulajdonított mű több zeneszerzőt is megihletett.

Szent Cecília: a keresztény egyház egyik korai vértanúja, szentje, aki a III. században élt Rómában. Bár férjhez kényszerítették, szüzességét a házasságában is megőrizte, sőt férjét (és másokat) is a keresztény hitre térítette.

Monaldeschi, Giovanni Rinaldo (megh.: 1657): olasz kalandor. Rómában az ott tartózkodó *Christierna* (Krisztina) svéd királynő szolgálatába állott, de később elárulta, amiért a királynő megölette.

uhlán (lengyel): ulánus; lándzsával felfegyverzett könnyű lovas.

57. oldal

mesalliance (fr.): rangon aluli házasság.

gourmand (fr.): ínycse.

58. oldal

butellia (rég.): hosszú nyakú palack.

saturnália: hétnapos örömnépnep az egyik legősibb római isten, Saturnus tiszteletére az ókori Rómában, a téli napforduló idején.

császármadár: bóbítás, fajdféle erdei madár.

hadastyán (rég.): öreg, kiszolgált katona.

60. oldal

Young éjszakái: Young, Edward (1683–1765), angol költő. Munkái magyarul Péczeli József fordításában jelentek meg 1787-ben (*Yung Éjtszakái és egyéb munkái*).

Gessner, Salomon (1730–1788): svájci-német író. Fő művei a maga korában rendkívül népszerűk, mintegy húsz nyelvre lefordított, idillek.

61. oldal

Ruy Blas: Victor Hugo verses drámájának (1838) címadó főhőse. Egyszerű inas, akit azonban kegyvesztett gazdája bosszúból, a királynő megalázása céljából, unokaöccseként vezet be a spanyol királyi udvarba. Terve sikerül, mivel a királynő szerelmes lesz Ruy Blas-ba, ami később tragédiához vezet.

Endymion kedvese: Szeléné, a hold istennője a görög mitológiában, aki megkérte Zeust, altassa el szépséges ifjú szerelmét, Endümiónt, hogy így örökké fiatal maradjon.

pa villon (fr.): itt kertő ház, kisebb kertő épület jelentésben.

62. oldal

ottomán (fr.): török eredetű, ovális támlájú ülőbutor, keret.

az új Lucretiák erényéről...: Lucretia: az i. e. VI. századi Rómában *Tarquinius Collatius* felesége, *Tarquinius Superbus* római király rokona. A hagyomány szerint öngyilkos lett, miután Sextus, T. Superbus fia meggyalázta.

63. oldal

Psyche: Pszühké a lélek és a lehellet megtestesítője a görög mitológiában. Az ókori művészetben lepke vagy szárnyas kisleány képében ábrázolták.

routine (fr.): rutin.

par dépit (fr.): mérgében.

Cane di madonna: ld. 32. oldal jegyz.

64. oldal

Viscontiak: itáliai család, amelynek legismertebb ága Milánóban uralkodott 1277 és 1447 között.

66. oldal

sirocco (ol.): sirokkó, Szaharából érkező, meleg, száraz, Dél-Olaszországban párásává váló déli szél.

67. oldal

Salamon király ítélete: Salamon Dávid király fia, az izraeli-júdeai állam harmadik királya (i. e. 965–928), akit minden idők legnagyobb bölcsének tart a keresztény hagyomány. Több ószövetségi könyv szerzője, igazságos és bölcs ítéleteiről legendák szólnak.

eunuch (gör., lat.): herélt férfi, háremőr.

69. oldal

Borromeok: nagy hagyománnyal bíró itáliai nemesi család.

70. oldal

courtisane (fr.): kurtizán, könnyűvérű nő.

kamin (ném.): kandalló, tűzhely.

71. oldal

Nugent, Laval (1777–1862): gróf, osztrák hadvezér.

Radetzky, Joseph (1766–1858): osztrák tábornok, az itáliai felszabadító mozgalmak levezetője.

Carlo Alberto: Savoya királya 1831 és 1848 között. Az 1840-es években a liberális reformok első kezdeményezője volt és bekapcsolódott az olasz függetlenségi háborúba is.

Hess, Heinrich (1788–1870): báró, osztrák tábornok.

72. oldal

redoute (ol.): erődítmény.

Medea: Médeia varázslónő a görög mitológiában. A Médeia-történet szorosan összefügg az Argonautákról szóló mítosszal. Médeia segített Iaszónnak, aki iránt szenvedélyes szerelemre lobbant, megszerezni az aranygyapjút. Feleségül ment hozzá, de mikor Iaszón hűtlen lett, kegyetlen bosszút állt. Megölte gyermekeiket, majd elrepült egy szárnyas lovak vontatta kocsin.

73. oldal

Erinniszek: az Erinniszek a bosszúállás istennői a görög mitológiában. Csúnya kinézetű öregasszonyok, haj helyett kígyók tekergőznek a fejükön és kezükben égő faklyát visznek.

Morpheus: szárnyas isten a görög mitológiában. Bárki alakját magára tudja öltetni és alvás közben jelenik meg az embereknek.

KÉT BOLDOG

Az elbeszélés Kemény életében csak egyetlen alkalommal, folyóiratban jelent meg a *Budapesti Vészhang* közölte 1852-ben május 30-tól június 20-ig, a 4., 5., 6., 7. számaiban. Keletkezése is erre az évre tehető.

75. oldal

Bethlen Gábor: erdélyi fejedelem 1613 és 1629 között.

Allah: az egy és egyedüli isten neve az iszlámban. Akaratát, tanításait a próféták – köztük a legnagyobb, Mohamed – közvetítik az emberekhez.

gyaur (tör.): hitetlen. A nem mohamedánok gúnyneve a törököknél.

manna (héb., lat.): a Biblia szerint égből hullott eledel. Ezt ették a zsidók a pusztában. Egyiptomból való távozásuk után.

móseh (arab): mosé, mecset, mohamedán templom.

dzsín (arab): itt Allah ellen fellázadt szellemek, démonok.

kalifa (arab): a próféta utóda. Egyes mohamedán uralkodók és egyházfők címe.

handzsár (tör.): ívelt pengéjű, rövid szúrófegyver.

huri (arab, tör.): gyönyörűséges, örökifjú nő a mohamedán paradicsomban.

Korán: a mohamedánok szent könyve.

Ali: a mohamedán hagyomány mitologizált alakja, Mohamed próféta fogadott fia.

molla (arab, tör.): mollah, mohamedán hit és jogtudós.

Mekka: a mohamedánok szent városa, zarándokhelye.

76. oldal

kaftány (perzsa): bokáig érő bő férfikabát, a keleti népek viselete.

dervis (perzsa, tör.): mohamedán szerzetes.

minaret (arab, tör.): mohamedán templom karcsú tornya, melynek magas körerkélyéről szólítja imára a hívőket a müezzín.

astrolog (gör.): asztrológus, csillagjós.

planéta (gör.): bolygó.

ramazán (arab, tör.): szigorú böjt, amelyet a vallásos mohamedánok február végétől március végéig tartanak.

kádi (arab, tör.): kádi, a szokásjog és a Korán alapján ítélkező bíró a mohamedán népeknél.

szorbette (arab, tör.): sörbet. Keleten üdítőként fogyasztott édes gyümölcsital.

Eblisz: Iblisz, engedetlen, lázadó angyal a Koránban. Mivel nem borult le az Allah teremtetten világ és ember előtt, Allah száműzte őt az égből, követőit pedig a gyechnára vetette.

csausz (tör.): csausz, török katonai személy, főleg futár.

kába kőve: ősrégi kockaformára épített, a mekkai szentély falába zárt fekete kő, melyet a mohamedánok szentként tisztelnek.

zodiacus (gör.): zodiákus, állatöv. Asztrológiai fogalom: az égboltnak a nappályá két oldalán elterülő 12 egyenlő részre, állatövi jegyre osztott keskeny sávja.

Salamon király: itt a Koránban szereplő Salamonról van szó, kinek az alakja azonban a legalapvetőbb vonásaiban egyezik az ószövetségivel (vö. 67. oldal jegyz.).

...a tűznek hatalmas szellemeitől.: Allah parancsára Salomonnak dzsinnnek szolgáltak (Korán, 34,12), melyeket Allah tűzből teremtett (15,27: 55,15).

77. oldal

Mercur: Merkúr, a Naprendszer legkisebb bolygója, mely legközelebb van a Naphoz. (Mercurius római isten nevééről.)

renegát (lat.): hazáját, vallását megtagadó, mohamedán hitre áttért keresztény.

fermán (tör.): a szultán írásos parancsa, rendelete.

78. oldal

deván (tör.): államtanács a régi Törökországban.

hellebárdos (rég.): alabárdos.

79. oldal

aga (tör.): magas török tiszti rang.

ozmanok (tör.): oszmánok, törökök.

boglár (rég.): ötvösmunkával díszített gomb, esat vagy más ékszer.

80. oldal

zsobrák (szlovák): zsugori, fukar.

athnamé (tör.): szerződéslevél.

82. oldal

Uriás felesége: Betsabé. Dávid királynak megtetszett Betsabé, Uriás felesége és vele hált. Dávid hareba küldte Uriást, akinek a halála után feleségül vette a teherbe esett Betsabét. Isten azonban megharagudott rájuk és elsőszülött gyermeküket elvette (Sámuel II. könyve, 11).

83. oldal

billikom (ném.): serleg.

hopmester (ném.): udvari szertartásmester.

84. oldal

nemtő (rég.): védőszellem.

számum (arab): saharai, arábiai forró, száraz homokvihár.

87. oldal

csimasz (nép.): poloska.

drabant (rég.): darabont, gyalogos katona.

88. oldal

spahi (tör.): szpáhi. Nehézfegyverzetű lovas katona a Török Birodalomban.

89. oldal

prikolics: vámpír a magyar néphitben.

griff (gör., lat.): mesebeli állat, mely félig sas, félig oroszlán.

Marko király: a szerb, horvát és a bolgár népköltészet, mondavilág legyőzhetetlen főhőse.

sáté (táj.): sás.

morotva (szláv): folyók levágott kanyarulata, holtág.

91. oldal

Cyclop: Küklopsz. Erőszakos óriás a görög mitológiában, egyetlen szemmel a homloka közepén.

92. oldal

Ne sit ancillae tibi amor pudori: Csak ne resteld, hogy szeretőd cselédlány (Horatius: Carm. II. kötet 4.) (Devecseri Gábor fordítása).

93. oldal

Hafiz: Háfiz, Samszu'd - Dín Muhammed (1325–1389), perzsa költő.

Abu Bekr: Mohamed tanítványa, majd halála után első kalifaként utóda (632–634).

94. oldal

mószusz (szanszkrit): pészma.

96. oldal

Mahomed: Mohamed (570 k.–632), Allah prófétája, az iszlám vallás megalapítója.

Kahlán: a mohamedán hagyományban az arab törzsek őseinek általános elnevezése.

97. oldal

efendi (tör.): uram. Régebben a török hivatalnokok és írástudók megszólítása.

ulema (tör.): mohamedán törvénytudó, egyházi jogtudós.

kajmakán (tör.): a nagyvezér helyettese a Török Birodalomban.

sejk (arab): mecsetek papja, a dervisek főnöke.

emír (tör.): mohamedán uralkodót megillető fejedelmi cím.

bég (tör.): magas rangú török katonatisztek és tisztviselők egykori megszólítása.

Allah négy fő angyala: Dzsibríl, akinek feladata Allah parancsait és titkos szándékait közvetíteni a prófétáknak; Iszráfil, az utolsó ítélet hírnöke; Izráíl, a halál angyala és Mikál, a bibliai Mihály megfelelője.

Azazíl: Iblisz, a bukott angyal másik neve.

98. oldal

bülbüil (perzsa, tör.): fülemüle.

peri (perzsa): tündér, jó szellem.

99. oldal

Abu Teleb: Mohamed nagybátyja és felnevelője.

Szalárdi János (1616 k.–1666): történetíró. I. Rákóczi György udvarában kancelláriai írnok, a levéltár őre, majd fejedelmi titkár. 1662-64-ben írta meg az Erdély 1526 és 1664 közötti történetét feldolgozó *Siralmas magyar krónikát*. Kemény Zsigmond 1853-ban sajtó alá rendezte és kiadatta ezt a több művének is forrásául szolgáló történeti munkát.

ALHIKMET, AVÉN TÖRPE

Az író életében csak egyetlen alkalommal, folyóiratban közölték a megírás évében. A *Szépirodalmi Lapok* 1853-as évfolyamának 18–24. számaiban jelent meg március 5-től március 24-ig.

101. oldal

coiffure (fr.): női frizura.

teint (fr.): arcbőr, arcszín.

102. oldal

német mér föld: 7,5859 km.

a kerítés vas-stakettái: sűrű kerítés. A staketta a stacco (kis távolság) olasz szóból ered.

nymphéák: nimfák. Természetistennők, a természet életető erői a görög mitológiában.

az én nyílamba betáblázott (jog): valaki az adósságát a telekkönyvbe ingatlana értékének terhére íratja.

architectura (gör., lat.): építőművészet.

gör (táj.): göröngy.

103. oldal

avitikális (lat.): ősi.

határmegjelölés (rég.): határmezsgye kijelölése.

procent: százalék.

exequatás (lat.): egzékvatás, végrehajtás (adóssal szemben).

bignonia (lat.): trópusi és szubtrópusi területeken elterjedt fa vagy cserje.

I. Leopold: I. Lipót (1640–1705). Ausztria főhercege, német-római császár és magyar király (1655–1705).

impetrál (rég.): keresztülvisz, kicszközöl.

Zsigmond király (1368–1437): német-római császár, cseh és magyar király (1387–1437).

reguláz (lat.): szabályoz, rendszabályoz.

exceptio (lat., jog): kifogás, tiltakozási jogalap.

104. oldal

tableau (fr.): itt kép jelentésben.

prokátor (lat., rég.): ügyvéd.

processus (lat., jog): per.

coffli (ném.): copf, hosszú befert haj.

1791-ki országgyűlés: A központosító, németesítő politikát folytató II. József halála után összeülő rendi országgyűlés célja a nemesi, nemzeti sérelmek orvoslása volt. Az ezzel párhuzamosan meginduló rendi mozgalom tüntető külsőségekbe is átesapott: divattá tette a magyar öltözéket és nemesi viseletet.

remedium (lat., jog): jogorvoslat.

göboly (rég.): levágásra, hízásra szánt marha, főként ökör.

tabularis pör: a Királyi táblán folytatott per. A XVIII. század elejétől a XIX. század

közepéig működő, egyik legfelsőbb bíraskodási fórumhoz tartoztak a hűtlenségi perek és a birtokperek.

patvarkodás (rég.): indulatos veszekedés vagy perlekedés.

105. oldal

polcinello (ol.): bohóc, paprikajancsi.

Halt! (ném.): Állj! Német katonai vezényszó.

106. oldal

üimeg (clav.): íng.

Amadis: középkori lovagregények főhőse, aki a vallás és a női nem szolgálatát tűzte ki élete céljául.

szalamandra (gör.): mesés állat, mely nem ég meg a tűzben.

kuruzsol (rég.): varázsol.

107. oldal

equipage (fr.): ekvipázs, könnyű fogat, hintó.

leger (fr.): lezser, könnyelmű.

108. oldal

Lafontaine, August Heinrich (1759–1831): német regényíró. Regényeit az idillikus szerelem, a boldog családi élet tragikum nélküli megszólaltatása jellemzi. A XIX. század első harmadában egyik kedvelt olvasmánya volt a művelt magyar közönségnek is.

szerafhok (héb., lat.): szeráfok. Isten trónjához különösen közel álló és őt dicsőítő angyalok a keresztény mitológiában.

cherubim (héb., lat.): kerub, angyalszerű őriző lény a keresztény mitológiában.

Belzebub: démonikus lény, a gonosz szellemek feje a keresztény hagyomány szerint.

Az ördög egyik elnevezése.

cantate (ol.): kantáta. Zenekarra, énekkarra és magánének szólamokra írt többtételes zenemű.

109. oldal

bijou (fr.): biszu, divatékszer.

étager (fr.): polc, falipolc.

somnambule (lat.): alvajáró, holdkóros.

declamál (lat.): szaval.

110. oldal

„Jár számkivetetten az árva fiú,

Dalt zengedez és dala oly szomorú...”: Kemény emlékezetből idézi Vörösmarty Mihály egyik versének sorait, melynek címe nem Árva fiú, hanem *A magyar költő*, első sora pedig pontosan így hangzik: „Jár számkítizörtten az árva fiú...”

Hebe: Hébé az ifjúság istennője a görög mitológiában. Zeusz olümposzi palotájában a pohárnok tisztét tölti be, az ő nektárserlegéből isznak az istenek.

111. oldal

affectedatio (lat.): mesterkéltséges viselkedés, szenvelgés.

Honderű: szépirodalmi és művészeti hetilap dívatmelléklettel 1843 és 1848 között.

1845-től Petőfi ellenes támadásaival elszigetelődött az irodalmi élet első vonalától.

agens (lat.): ügynök, közvetítő.

referens (lat.): előadó.

novizálás (lat.): jogügylet megújítása.

112. oldal

banknota (rég.): bankó, papírpénz.

jugerum (lat.): hold, 2500 négyzetméter.

gyehenna (lat.): pokol, kárhozat.

expediál (lat.): elküld. továbbküld.

113. oldal

gleditsia (lat.): lomblevelű fa, melyet általában sorfának vagy élősövénynek ültetnek.

114. oldal

ipam (rég.): apósom.

Themis: A törvényesség és a jog istennője a görög mitológiában. A képzőművészet bőségszarúval és mérleggel ábrázolta.

115. oldal

contingens (lat.): itt csoport, társaság jelentésben.

116. oldal

mimosa (lat.): mímóza, Brazíliában őshonos növény, melynek levelei érintésre összehúzódnak.

Argyilus királyfit okvastam: nemzetközileg elterjedt tündérmese típus Árgyilus és Tündérszép Ilona története. Van magyar népmeseváltozata is, Gergei Albert pedig széphistóriaként dolgozta fel a XVI. század végén.

117. oldal

Titania: ld. 11. oldal jegyz.

gnóm: törpe, manó egyes európai népek mitológiájában, aki a föld alatt, a hegyekben vagy az erdőben lakik.

Rinaldo: ld. 47. oldal jegyz.

conveniencia (lat.): konvenció.

118. oldal

remise (fr.): kocsiszín.

stájer (ném.): itt Stájerországból, Ausztria egyik tartományából származó kocsi jelentésben.

119. oldal

komissio (lat., rég.): komisszió, bizottság.

ignorál (lat.): szándékosan nem vesz róla tudomást.

120. oldal

brugos (táj.): nagybögös.

121. oldal

nyireltyű (clav.): hegedűvonó.

desertzió (fr.): dezertáció, szökés.

dáde (cig.): öreg cigány.

122. oldal

Lavater, Johann Kaspar (1741–1801): svájci protestáns teológus, aki tanulmányaiban az arc vonásaiból próbált a jellemre általános következtetéseket levonni.

sirokko (ol.): a Szaharából érkező meleg, száraz szél.

samum (arab): szárum, száraz, viharos erejű szél a Szaharában.

123. oldal

parabola: példázat, erkölcsi célzatú, jelképes tanító elbeszélés.

124. oldal

Morpheus: ld. 73. oldal jegyz.

szélrózsa (rég.): a világtájak irányát mutató, csillag alakú ábra.

125. oldal

baldachin: oszlopokon nyugvó vagy hordozható díszes tető ágy, oltár stb. felett. (Baldacco, Bagdad olasz nevéből.)

magnolia (lat.): lombhullató cserje vagy fa, amely Kelet-Ázsiában őshonos.

melastomenia (lat.): lágyszárú növények vagy fák nagy virágokkal.

peri (perzsa): tündér, jószellem.

126. oldal

bizottmány (rég.): bizottság.

burnusz (arab): arabok, beduinok és berberék bő, csuklyás, többnyire fehér színű köpenye.

127. oldal

for ever (ang.): örökre.

solitaire (fr.): itt keretbe foglalt nagy drágakő, főleg gyémánt jelentésben.

129. oldal

métier (fr.): mesterség, szakma.

130. oldal

gím (rég.): nőstény.

131. oldal

kolibri (indián): Dél-Amerikában honos, díszes tollazatú, apró madár.

132. oldal

impertinenter (lat.): pimasz, kihívóan szemtelen.

Junó: ld. 51. oldal jegyz.

133. oldal

autobiographia (gör.): önéletrajz.

Servus, amice (lat.): Szervusz, barátom, barátoeskám (kissé lekicsinylő köszöntés).
abbé (fr.): katolikus francia pap.

134. oldal

porphir (gör.): vörös színű, kristályos kőzet.
conversatio (lat.): beszélgetés.

136. oldal

alarmíroz (ném.): fellármáz, riaszt.

rebus (fr.): rébusz, talány, nehezen érthető rejtélyes beszéd.

Turandot hercegisasszony talánya: régi keleti mesemotívum. A szép hercegnő három találós kérdést ad fel kérőinek és a fejedelmi vérből származó megfejtőnek adja a kezét. Schiller dráma- és Puccini operafeldolgozása révén vált ismertté az európai kultúrkörben.

Sába királynő: legendás királynő Dél-Ázsiában, kinek elmésségéről Keleten sok monda szól. A zsidó hagyomány szerint, amikor híret veszi Salamon király bölcsességének, Jeruzsálembe megy, hogy találós kérdésekkel próbára tegye.

bornírozott (ném.): korlátolt, szűk látókörű.

138. oldal

máfony (rég.): ópium illetve ópiumos készítmény.

sans gêne (fr.): fesztelenül, nem zavartatva magát.

polka: cseh népi körtánc.

140.o

kádi (tör.): kádi, bíró a mohamedán népeknél.

141. oldal

marquiroz (fr.): színlel, tettet.

Szapperment! (ném.): 'Éringettét!

orientalista (lat.): keletkutató.

Cagliostro, Alessandro gróf (1743–1795): hírhedt olasz kalandor, aki szinte az egész keleti világot beutazta és ott állítólag az alkímia tudományát is kitanulta.

142. oldal

apprehendál (lat.): neheztel, megsértődik.

POHARAZÁS ALATT

A három részből álló beszélyfüzért 1853-ban írta Kemény és ugyanabban az évben látott napvilágot a *Déliab* című folyóiratban. A bevezetés és az *Egy kaland a Missouri mellől* a 19. (május 8.) számban, az *Erény és illem* pedig a 21. (május 22.), és a 22. (május 29.) számokban jelent meg. Közülük Kemény az *Erény és illem*et műveinek gyűjteményes kiadásába is felvette: a *Kemény Zsigmond regényei és beszélyei* V. kötetében jelent meg újra 1854-ben (51.).

143. oldal

Priessnitz, Vincenz (1799–1851): megfigyelve a hideg víz gyógyító hatását, híres gyógyintézetet működtetett.

menj kolostorba, Ophelia: utalás Shakespeare *Hamlet* című drámájára.

tarándhús: rénszarvas húsa.

szamojéd: az Északi-tenger partvidéken több csoportban élő, urali nyelvet (enyec, nyec stb.) beszélő népek egyike.

lapp: Európa legészakibb részén élő finnugor nyelvű nép.

144. oldal

charlatánság (fr.): sarlatánság, szemfényvesztés, szélhámosság.

145. oldal

kipalléroz (rég.): kiművel, kifinomít, kiesiszol.

ébenfa: forró égövi örökzöld fa.

Vénusz: a szerelem és a szépség istennője az ókori rómaiaknál.

Armida: ld. 47. oldal jegyz.

146. oldal

caraiabok: Dél-Amerika északi partvidékének indián nyelveket beszélő őslakossága.

Correggio: ld. 42. oldal jegyz.

Canova, Antonio: ld. 28. oldal jegyz.

exaltál (lat.): lelkesít.

147. oldal

ripók (rég.): kihívó viselkedésű, pimasz.

148. oldal

sedria (lat.): vármegyei törvényszék, a nemesség ügyeiben eljáró bíróság a nemesi vármegyerendszerben.

quacernő (ang.): kvékernő. A kvékerek szigorú erkölcsi szabályokat követő, papság nélkül élő, a XVII. századi Angliában keletkezett protestáns felekezet tagjai.

Missouri: folyam az USA-ban, a Mississippi jobb oldali mellékfolyója.

149. oldal

mikó: fejedelem (Kemény jegyzete).

Yankee: jenki, az angolszász eredetű észak-amerikaiak gúnyneve.

alligátor (sp.): Amerikában és Ázsiában honos krokodilfajta.

150. oldal

závor (rég.): závár, zár.

huruba (táj.): viskó.

egérkő (táj.): arzén.

philantropicus (gör., lat.): emberbaráti.

152. oldal

flinta (ném.): kovás puska.

buffalo (ang.): bivaly, bölény.

153. oldal

manitto: isten (Kemény jegyzete).

155. oldal

kopászat: hajtóvadászat kutyákkal.

Bengala: Bengália, történeti táj Dél-Ázsiában, a Bengál öböl végében. Ma területileg két állam osztozik rajta: India (Nyugat-Bengália) és Banglades (Kelet-Bengália).

Calcutta: nagyváros Indiában, Nyugat-Bengália szövetségi állam fővárosa.

156. oldal

restauratio (lat.): itt hatalmi forma visszaállítása jelentésben.

huka (arab): vízpipa.

bajadér (portug.): indiai táncosnő.

brahmin (ind.): az indiai társadalom legfelsőbb rétegének (papi, tudós) a tagja.

kszatrija (ind.): a harcosok kasztja Indiában.

szent Gangesz: ld. 23. oldal jegyz.

derbár: udvari elfogadás (Kemény jegyzete).

157. oldal

betel (ind.): bétel. Különböző délszaki növényekből készült, erjesztett, rágesálással fogyasztott izgatószer.

árkádiailag: ld. 18. oldal jegyz.

profosz (rég.): börtönfelügyelő, foglár.

mahut: elefántvezető (Kemény jegyzete).

hoglár (rég.): drágakövekkel kirakott dísz.

158. oldal

másasz (szanszkrit): pénzma.

Iótaszvirág: az ókori India mitopoetikus hagyományában sajátos univerzális princípium, mely jelképezi a teremtést, a világ keletkezését az ősvizekből és a pusztaságból. Benne a teremtő, világalkotó Brahma trónol.

Brahma: a hindu mitológiában a legfőbb isten, a hinduista főisten hármasság első tagja. E triászban Brahma a világ megteremtőjeként van jelen, az azt fenntartó Visnuval és a pusztító Sívával.

Murillo: ld. 14. oldal jegyz.

regéj (elav.): kisebb társasági szórakozás.

159. oldal

éd (nyelvúj.): édesség (átvitt értelemben).

160. oldal

rhododendron (gör.): magas hegységeken honos, de dísznövényként is tenyésztett bíborlila virágú cserje.

azalea (lat.): az ázsiai hegyvidéken őshonos, élénkzínű virágú, örökzöld fa.

clematis (lat.): iszalag.

fakir (arab): itt kolduló, kőborló hindu szerzetes jelentésben.

161. oldal

malheur (fr.): malőr, kellemetlenség, szerencsétlenség.

galant (fr.): gáláns, udvarias, előzékeny.

palánkin (ind.): Kelet-Indiában utazásra használt gyaloghintó.

164. oldal

pária (ind.): a legalsó indiai kaszt tagja, tisztátalan.

soma (ind.): szóma. Isteni ital a hindu mitológiában.

amrita (ind.): a halhatatlanság isteni itala a hindu mitológiában.

165. oldal

decek (ind.): gonosz szellemek a hindu mitológiában.

166. oldal

pagoda (ind.): torony alakú templom Indiában.

168. oldal

Apropos! (fr.): Apropos!

SZERELEM ÉS IIIUSÁG

Először folyóiratban, a megírás évében jelentette meg kisregényét Kemény: a *Déli-libáb* 1853. évfolyama II. kötetének első nyolc számában július 3-tól augusztus 21-ig. Önálló kötetként is megjelent a kisregények és elbeszélések gyűjteményes kiadásában: *Kemény Zsigmond regényei és beszélei*. IV. kötet. Pest, Emich Gusztáv könyvnyomdája, 1854. Utóbb, 1863-ban, *A szív őrügyei*hez hasonlóan, változatlan szöveggel újra kiadták.

172. oldal

Széchenyi István (1791–1860): gróf, a reformkor legmeghatározóbb arisztokrata politikus, közírója, a liberális reformok hazai úttörője. Reformjai előmozdítása és az azokat végrehajtani képes vezető értelmiségi elit létrehozása érdekében igyekezett új, polgári alapon szerveződő csoportosulásokat teremteni. Ilyen gyakorlati ötletei közé tartozott a lótenyésztés és a lóversenyek fellendítése (Első Lótenyésztő Egyesület, 1825) valamint a Nemzeti Kaszinó megalapítása (1827). Az ő irányításával kezdődött a Lánchíd építése és a Nemzeti Színház létrejöttében is jelentős szerepet vállalt.

Liverpool-manchesteri pálya: 1830-ban nyitották meg az első, kifejezetten áruk és utasok szállítására készült, 58 km hosszú vasútvonalat Liverpool és Manchester között.

experimentatio (lat.): kísérletezgetés, próbálgatás.

Wesselényi Miklós (1796–1850): báró, erdélyi főnemes, az 1830-as évek vezető reformpolitikusa. Sokáig Széchenyi barátjaként, fegyvertársaként tevékenykedett, később azonban radikálisabb politikai követelései és stílusa miatt eltávolodott tőle. A bécsi kormányzat éppen radikális fellépése és vezetőszerpe miatt a kibontakozó ellenzéki mozgalmat az ő erőszakos félreállításával igyekezett gyengíteni. 1835-ben, az erdélyi országgyűlés tárgyalásainak kősjáton kinyomtatása és egy Szatmár

megyei beszéde miatt perbe fogták és hosszas tárgyalások után 1839-ben három évi várfogságra ítélték.

173. oldal

parforce vadászat, angol hajha: hajtóvadászat kutyákkal.

Jelenkor: ld. 27. oldal jegyz.

felső táblai ellenzék: Magyarországon ebben az időszakban a rendi képviselőt esüvésán a kétkamarás országgyűlés állt. A felső táblán a nagykorú magyar arisztokraták és a bevett vallások főpapjai személyesen jelenhettek meg, az alsó táblán a nemesség képviseltette magát vármegyénként két-két követtel.

királyi biztos: a Habsburg kormányzat 1835-ben Este Ferdinánd herceget küldte korlátlan teljhatalomú királyi biztosként Erdélybe a megerősödő ellenzék visszaszorítása érdekében.

174. oldal

évécek (clav.): érvék.

Turandot hercegnő talánya: ld. 136. oldal jegyz.

Regelő: irodalmi, társadalmi divatlap 1833 és 1841 között. Célja a magyar nőolvasók megnyerése, a magyar nyelv és művelődés népszerűsítése volt.

souverain (fr.): szuverén, korlátlan, kizárólagos.

Thalia temploma: színház. Thália a kilenc múzsa egyike, a művészet pártfogója.

175. oldal

apanage (fr.): rendszeresen juttatott pénz, jövedelem.

charge (fr.): katonai rendfokozat.

176. oldal

haute-voix (fr.): a felső tízezer.

aquarelle (ol., fr.): akvarell, itt vízfestékekkel festés jelentésben.

179. oldal

dressiroz (fr., német.): állatokat betanít, idomít.

trainiroz (ang., német.): itt versenylovat betanít jelentésben.

árkádiái hasonlítás: ld. 18. oldal jegyz.

181. oldal

caprice (fr.): szeszély.

Wellington, Arthur (1769–1852): herceg, brit hadvezér, politikus.

182. oldal

...a kabilokkal harcolhasson: Franciaország 1830-ban kezdte meg Algéria gyarmatosítását. Harca az őslakos berber népcsoport, a kabilok ellen 1847-ig tartott, bár a győzelem ellenére 1884-ig még voltak összecsapások.

mystification (fr.): szándékos megtévesztés, ködösítés.

Priamus: Priamosz az utolsó trójai király Homérosz *Iliász*ában.

183. oldal

exaltatio (lat.): egzaltáció. Itt felindult lelkiállapot, szertelenség jelentésben.

Alcibiád: Alkibiadészt (i. e. 450 k.–404) kiemelkedő görög politikusként és hadvezérként tartja számon a történettudomány, ugyanakkor hódítóan szép külseje, vad mulatozásai és csábításai is ismertté tették a nevét. Egyik legismertebb hódítása az őt száműzetésében befogadó Agis spártai király feleségének elcsábítása volt.

184. oldal

déhors (fr.): itt külsőség jelentésben.

affectatio (lat.): mesterkélt viselkedés, modorosság.

186. oldal

Wiener Zeitung: bécsi napilap.

Az áhítat órái: több kiadást megért XIX. századi imakönyv.

187. oldal

Nemzeti Ujság: 1840 és 1848 között megjelenő politikai lap, konzervatív alapról támadta Kossuth Pesti Hírlapját.

jó appetitust (lat.): jó étvágyat.

188. oldal

Guido Reni: ld. 42. oldal jegyz.

kandiság (rég.): kíváncsiság.

processio (lat.): itt pejoratív jelentésben: felvonulás, sok személy tódulása valahová.

189. oldal

Penelope: Pénélopé Odüsszeusz felesége Homérosz *Odüsszeia* című eposzában. Pénélopé hűséges hitves, aki Odüsszeusz húsz évig való távollétében úgy állt ellen számos kérője ostromának, hogy döntése feltételül szabta apósa, Laertész halotti lepelének elkészítését: de amit nappal szőtt, azt éjjel elbontotta.

190. oldal

matróna: köztisztelőben álló idős asszony.

automat (gör., lat.): gépies.

191. oldal

landpartie (ném.): kirándulás a szabadba.

192. oldal

férfem szerepe az elefántéhoz kévéssé hasonlít: az elefánti szerep a szerelmes pár társaságában a felesleges harmadik.

indiscretio (lat.): tapintatlan, tolakodó kíváncsiság.

tamarisk (arab, lat.): tamariszkusz, a Földközi-tenger vidékén őshonos kisebb fa vagy bokorfajta.

193. oldal

kelyhesek: a katolikus egyház refomját követelő, a pápaság főségét elutasító és céljaikért vallásháborút indító (1420–1437) huszíták mérsékelt ága Csehországban.

vízzuham (nyelvúj.): vízzuhatag, vízesés.

stereotyp (lat.): sztereotip, állandóan ismétlődő, elkoptatott.

elf (ném.): szellemlény, tündér a germán-skandináv mitológiában.

194. oldal

Atalanta: vadásznő a görög mitológiában. Mivel nem akart férjhez menni, kérőit futóversenyre hívta ki, melyekben sokáig győzedelmeskedett.

197. oldal

chaise-longue (fr.): szalon, díványféle ágy.

Vesta-szüzek: a város, a lakóház szent tűzhelye római istennőjének, Vestának a papnői, kik szüzességi fogadalmat tettek. Ők tartották égvé az örök tüzet Vesta templomában, mely a római állam szilárdságának jelképe volt.

marjulás (táj.): ficam, rándulás.

lob (táj.): gyulladás.

prudeire (fr.): prüdéria, szemérmeskedés, álszemérem.

vakszem (rég.): halánték.

199. oldal

allur (fr.): allúr, modoros vonás, viselkedés.

platitude (fr.): laposság, közönségesség.

fade (fr., ném.): unalmas, kedvetlen.

Szent Sebestyén sebei: keresztény vértanú a III. században. Diocletianus császár keresztényüldözései idején az elfogott Sebestyént egy karóhoz kötözték és rengeteg nyílvesszőt repítettek a testébe. Sebestyén azonban túlélte a sérüléseket, ezért Diocletianus később agyonverette és a folyóba dobatta.

lecture (fr.): lektúr. Itt szélesebb olvasóközönség igényeihez alkalmazkodó, szórakoztató, könnyű olvasmányt ígérő irodalmi mű.

200. oldal

amazon öltözék: női lovaglóruha.

Cyrene: Küréné. Nimfa a görög mitológiában, Apollón szerelme.

201. oldal

Geryon: Gerüón háromfejű és háromtestű óriás a görög mitológiában.

Cato, Marcus Porcius (i. e. 93–46): római államférfi és sztoikus filozófus, a köztársasági államforma védelmezője Caesarral szemben.

exdeputatus (lat.): volt képviselő.

202. oldal

hieroglyph (gör.): hieroglif, nehezen kiolvasható írás.

comissio (lat.): itt megbízás jelentésben.

entretenu (fr.): kitért, eltartott.

203. oldal

régi kor stoicusai: Zénón, Seneca, Epiktétosz, Marcus Aurelius stb. A sztoikus filozófia szenvedélymentes életmódot, szigorú erkölcsiéget és az élet megpróbáltatásain felülemelkedő bölcs magatartást hirdetett.

delicatesse (fr.): gyengédség, tapintat, kímélet.

205. oldal

mákony (rég.): ópiumos izgatószer.

gêne (fr.): feszélyezettség, zavar.

207. oldal

Philemon és Baucis: jámbor frígiai házaspár a görög mitológiában. Egy alkalommal vendégül látták a hozzájuk vándor képében ellátogató Zeust és Hermészt. Vendégszeretettel jutalmául az istenek hosszú élettel ajándékozták meg őket, s lehetővé tették, hogy ugyanakkor haljanak meg.

208. oldal

migraine (fr.): görcsös fejfájás.

pelke (rég.): kis kazetta illatszertartására.

209. oldal

Wesselényi perében: ld. 172. oldal jegyz.

210. oldal

capitális (lat.): itt 'nagyszerű, kiváló' jelentésben.

211. oldal

parola (rég.): kézfogás.

212. oldal

Casanoëa: ld. 27. oldal jegyz.

Jago: ármánykodó, démonikus, gonosz figura Shakespeare: *Othello* című tragédiájában.

213. oldal

piquant (fr.): pikáns, izgató, ingerlő.

téveg (nyelvúj.): tévedés, tévút.

214. oldal

Auróra: 1822 és 1837 között évenként megjelenő irodalmi zsebkönyv. Kisfaludy Károly szerkesztette, majd 1832-től Bajza József.

kontó (ném.): könyvbe, folyószámlára feljegyzett tartozás.

215. oldal

Oh, ha a lelki üdvességért...: idézet Thomas Moore: *Rox: Gentle Heere* című verséből (Stükey Károly fordítása).

216. oldal

groom (ang.): lovászfű.

tabouret (fr.): alacsony, támla és karfa nélküli szék.

218. oldal

roué (fr.): kéjenc, kiélt ember.

219. oldal

gordiusi csomó: bonyolult, megoldhatatlannak látszó feladat. Egy ókori monda szerint Gordiusz, frígiai király készített egy rendkívüli módon összebogozott csomót. Egy

jóslat annak ígérte Ázsia uralmát, aki ezt a csomót megoldja: végül Nagy Sándor vágta ketté kardjával azt.

220. oldal

contenance (fr.): önuralom, hidegvér.

222. oldal

rangieroz (fr.): anyagilag rendbe hoz.

escamoteur (fr.): bűvész, hamisjátékos.

Diavolo (ol.): ördög, Sátán.

croc (fr.): csaló.

crème (fr.): valamilyen társaságnak a színe-java.

224. oldal

procent (ném.): százalék.

métallique (fr.): fémpénz, ércpénz.

225. oldal

maitresse (fr.): kitértett szerető.

226. oldal

Noé bárkája: a keresztény hagyomány szerint Noé az emberiséget özönvízzel büntető Isten kegyelmezettje, aki bárkát építhetett és így lett az állatok és madarak megmentője. a vízözön után az emberiség ősatya.

A SZERELEM ÉLETE

Kemény életében egyetlen alkalommal a *Divatcsarnok* című folyóirat jelentette meg 1854-ben május 30-tól június 25-ig a 30–35. számaiban. Bár a folyóirat 1854. június 25-i száma a szerkesztői jegyzetben ígérte az elbeszélés folytatását, semmiképpen sem kell töredéknek tekinteni a művet. Az elbeszélés lezártságát és teljességét a folyóiratközlés több egyértelmű utalása támasztja alá. Egyrészt az utolsó előtti fejezetet a „Vége a jövő számban” jelzés zárja le (*Divatcsarnok*, 1854., 774.), ami a befejezés szerzői szándékát igazolja annak ellenére, hogy az utolsó fejezet nem zárul ’Vége’ felirattal. Másrészt az említett szerkesztői jegyzet is megerősíteni látszik ezt a véleményt: „Mai számunkban be van végezve b. Kemény Zsigmond t. munkatársunk beszély-füzérének első novellája,... . Bírjuk a t. író úr adott szavát, hogy e beszély-füzér második részével is gazdagítandja közelebb lapunkat.” (*Divatcsarnok*, 1854., 813.): Az idézet alapján bizonyosra vehető, hogy a soha el nem készült második rész önálló kompozicionális egység lett volna, és így a folytatás hiányában *A szerelem életét* lezárt és önmagában is megálló teljes egészként értelmezhetjük.

227. oldal

szíju (elav.): szíj.

leopold-márjás: húsz krajcár értékű éziist váltópénz.

228. oldal

Zalatna: erdélyi bányaváros.

jegec (elav.): kristály.

borona (táj.): itt deszkakerítés, palánk jelentésben.

birtyóka (táj.): fejlődésben visszamaradt, elkoreszosodott szilva.

agát (rég.): különféle rétegekből álló, tömött kvarcfajta.

229. oldal

himes (rég.): itt virágokkal ékes, tarka, színpompás jelentésben.

230. oldal

evet (elav.): mókus.

231. oldal

Ompoly: Gyulafehérvárnál a Marosba torkolló folyó.

232. oldal

nedély (nyelvúj.): humor.

piquet (fr.): recés mintázatú, selyem vagy pamutszövet.

kaput (rég.): hosszú felsőkabát, férfiak városi viselete.

233. oldal

menouette (fr.): menüett, francia eredetű páros tánc.

traktál (lat.): jóltart valakit, bőségesen etet, itat.

234. oldal

dom Miguel (1802–1866): Portugália királya (1828–1834). Abszolutizmusa miatt szembe került a liberális monarchia híveivel. Polgárháború tört ki, melyben alulmaradt és így száműzetésbe kényszerült.

Zebernik császárnak ura: erdélyi népmese.

235. oldal

lidérc: a babonás hiedelem szerint bolygó tűz alakjában megjelenő gonosz szellem.

236. oldal

német mérföld: 7,5859 km.

238. oldal

Ezeregyéj: ld. 35. oldal jegyz.

239. oldal

dinээр (fr.): ebéd.

constantíroz (lat.): konstatál, tapasztal, észlel.

240. oldal

clique (fr.): klikk, néhány személyből álló érdekszövetség.

crépe (fr., ném.): krepp, világos nyersselyemszövet.

242. oldal

tellur (lat.): kristályos, gyémántfényű érc, ásvány.

Klaproth, Martin Heinrich (1743–1817): német kémikus, számos vegyület felfedezője.

stufa (rég.): rög, ércrög.

küksz (ném.): bányarészvény.

243. oldal

ostábla (clav.): sakktablán két játékos által fehér illetve fekete kövekkel játszott társasjáték.

lecsapó (táj.): csélesap.

montanista (lat.): bányászatban jártas ember.

szerviroz (fr., ném.): asztalnál felszolgál, tálal.

alkibiadesi: ld. 183. oldal jegyz.

244. oldal

konnekszió (lat.): összeköttetés.

forspont (clav.): előfogat.

247. oldal

málé (táj.): kukoricalisztből készült étel.

retirál (ném.): visszavonul, meghátrál.

249. oldal

Moloch: ókori föníciai napisten, akinek emberáldozatot mutattak be.

passió (lat.): itt passzió, kedvtelés, szenvedély jelentésben.

Berzelius, Jöns Jakob (1799–1848): svéd tudós, a modern kémia egyik megalapítója.

Watt, James (1736–1819): skót mérnök, feltaláló. A víz gőzzé válásával kapcsolatos kísérletei után megalkotta az iparilag is használható gőzgépet.

Arago, Francois (1786–1853): francia csillagász, fizikus.

artillerista (fr.): tüzér.

251. oldal

migraine (fr.): rohamszerűen fellépő göresös fejfájás.

nerveus (fr.): ideges.

252. oldal

sophisma (gör.): szofizma, álokoskodás.

253. oldal

temonda (táj.): mendemonda.

referáda (lat.): jelentéstartó, beszámoló.

moníroz (ném.): itt ingerel jelentésben.

254. oldal

manoeuvre (fr.): manőver, csélfogások sorozata.

mal à propos (fr.): rosszkor, alkalmatlan időben.

blamaze (fr.): blamázs, baklövés, felsülés.

255. oldal

ama régi meghasonlást, mely a fehér és vörös rózsá-párt közt dulongott: Anglia trónjáért vívott belső háborúskodás 1455 és 1485 között a York és a Lancaster hercegi családok között, melyet – mivel a fehér, illetve a vörös rózsát választották jelvényüknek – a rózsák háborújának neveztek. A viszályt végül a Lancaster házzal családi kapcsolatban álló VII. Henrik trónra kerülése zárta le, aki feleségül vette Yorki Erzsébetet, hogy megszüntesse a pártok különállását.

Szómagyarázatok

- aetheri* (gör., lat.): éteri, mennyei, légies.
amorettek, amourettek (ol.): szárnyas gyermekalakok a képzőművészetben.
arszlán (clav., irod.): gavallér, piperkőc férfi.
balcon (ol., ném.): erkély.
balzac (fr.): alacsony támlásszék.
banquet (fr.): bankett, valamilyen esemény tiszteletére rendezett társas étkezés.
basiliskus (gör., lat.): mesékben szereplő sárkánygyík, melynek a pillantása halálos.
bêtise (fr.): ostobaság, bolondság.
blazirozott (fr.): fásult, unott, egykedvű.
boudoir (fr.): budoár, kis női szalon, öltözőszoba.
coquetteria (fr.): tetszelgés, kacérkodás.
cotteria (fr.): érdekszövetség, klikk.
crayon (fr.): ceruza.
csibuk (tör.): kupak nélküli, hosszú szárú pipa.
csolnak (rég.): csónak.
delnő (rég., irod.): előkelő hölgy, úrihölgy.
diadem (gör.): diadém, ékköves fejdísz, homlokék.
emlény (clav.): nefelejes.
etiquette (fr.): etikett, a társadalmi érintkezés megszabott rendszere.
fixiros (ném.): valakit vagy valamit hosszan, kihívóan néz.
gentleman (ang.): udvarias, előzékeny ember; úriember.
gouvernante (fr.): társalkodónő, nevelőnő.
guerilla (sp.): gerilla; elnyomó hatalommal szembeálló fegyveres felkelő.
hangászkár (nyelvúj.): zenekar.
híves (táj.): hűvös.
hüvelyez, lehüvelyez (rég.): kitalál, megfejt.
jurátus (lat.): joggyakornok, ügyvédbojtár.
kies (rég., irod.): gyönyörködtető, vonzó, elbájoló.
kiosk (perzsa, tör.): kerti ház, lak.
lazurkék (perzsa, lat.): égszínkék.
látpont (nyelvúj.): nézőpont.
léteg (nyelvúj.): szervezet.
lorgnett (fr.): összecsukszerű női szemüveg.
majoratus (rég.): családi hitbizománynak az a fajtája, melyben az öröklés a család legidősebb tagját illeti meg.

muselman, muzelman (ang.): muzulmán, az iszlám vallás hívője.
negéd (rég.): társadalmi helyzeten vagy szellemi kiválóság érzésén alapuló fölényes magatartás.
negély (clav., irod.): szenvedés.
némber (rég.): nő (itt nincs pejoratív jelentésárnyalata a szónak).
nézzellet (nyelvúj.): tekintet.
nézpont (nyelvúj.): szempont.
olla (rég.): óta.
öszlet (rég.): összeg.
pakkol (clav.): pakol, csomagol.
parquette (fr.): parkett, keményfalécekből összeállított padló.
partie (fr., ném.): itt házasság, házasság (anyagi, társadalmi szempontból) jelentésben.
phantasticus (rég.): fantasztikus.
rajzón (rég.): toll, plajbász.
saison (fr.): szezon; idény, évad.
salon (fr.): szalon.
scandale (lat.): botrány, szégyen.
seladon (fr.): érzelgős udvarló, epekedő szerelmes ifjú. Az elnevezés a francia Urfé, Honoré d' (1568–1625) egyik pásztorregényéből származik. A mű népszerűségének köszönhetően a főhős neve (Céladon) köznevesült ilyen jelentésben.
shawl (ang.): vállra borítható kendő a biedermaier divatban.
spleen (ang.): világfájdalom, életuntság.
statusférfi (lat.): államférfi.
sylphid (fr.): szilfid, légius, karcsú. (Eredetileg a levegő tündére a görög mitológiában.)
szépelgő (rég.): udvarló.
talizmán (gör.): a babona szerint viselőjét bajtól megóvó, szerencsét hozó apró tárgy.
táblabíró: 1. a vármegyei rendszerben a megye nemesei közül választott bíró. 2. sok esetben tényleges munkakör nélküli tiszteletbeli cím.
terász, terasse (fr.): terasz.
terű (rég.): teher.
toast, toaszt (ang.): pohárköszöntő.
toilette, toillet (fr.): 1. divatos női ruha, estélyi ruha. 2. divatos öltözködés, csinos külső megjelenés.
tömb (rég.): itt csoport, társaság jelentésben.
tömkeleg (elav.): útvesztő, labirintus.
történezzet (nyelvúj.): történelem.
tudatík (rég.): köztudott, közismert.
vilár (elav.): csillár.
vili, villi (szlovák): itt tündér a szláv népmesékben.
(vállat) vonit (clav.): (vállat) von.

A KLTE Magyar és Összehasonlító Irodalomtudományi Intézete és a Kossuth Egyetemi Kiadó közös gondozásában megjelenő *Csokonai Könyvtár* monográfiásorozat első darabja 1993-ban jelent meg, s azóta évente átlagosan három kötet lát napvilágot belőle. E sorozat testvérvállalkozása a *Csokonai Könyvtár. Források* című, irodalomtörténeti forrásokat közreadó jelen sorozat, amelynek háttérét elsősorban a KLTE Magyar és Összehasonlító Irodalomtudományi Intézetében működő Textológiai Műhely jelenti.

A sorozat *feltáró* és *felfedező* jellegű egyszerre. Céljának tekinti, hogy a tudományos kutatás és az oktatás számára hozzáférhetővé tegyen olyan (gyakran kéziratossal) szövegeket, amelyek egyáltalán nem, vagy csupán alig fellelhető kiadványokban olvashatóak, s a közreadással egyúttal ráirányítsa a szakmai figyelmet a kiválasztott művekre, műcsoportokra, kapcsolódva ezzel napjaink erőteljes rekanonizációs folyamataihoz (a feltáró és a felfedező jelleg kötetenként természetesen eltérő arányokat mutathat).

A szöveg gondozásban egységesen a kritikai kiadások normái és eljárásai az irányadóak, a sorozat kötetei azonban nem közölnek *részletes* szövegkritikai apparátust, a szöveg- és kiadástörténetet *összefoglalóan* ismertetik. A szövegek megértését segítő, a kötetek végén oldalankénti bontásban található magyarázó jegyzetek teljes filológiai feldolgozásra törekszenek. Az utószó minden esetben nagyobb, műértelmezést is felvállaló kísérőtanulmányt foglal magában.

MEGJELENT:

Kisfaludy Sándor: Szépprózai művek

ELŐKÉSZÜLETBEN:

Bolyai Farkas: Drámák

Arany János: Tanulmányok és kritikák

Retorikák a humanizmus és a reformáció korából

Ára: 880,- Ft